Ebû Abdullah
Muhammed b. Ömer
el-Vâkıdî

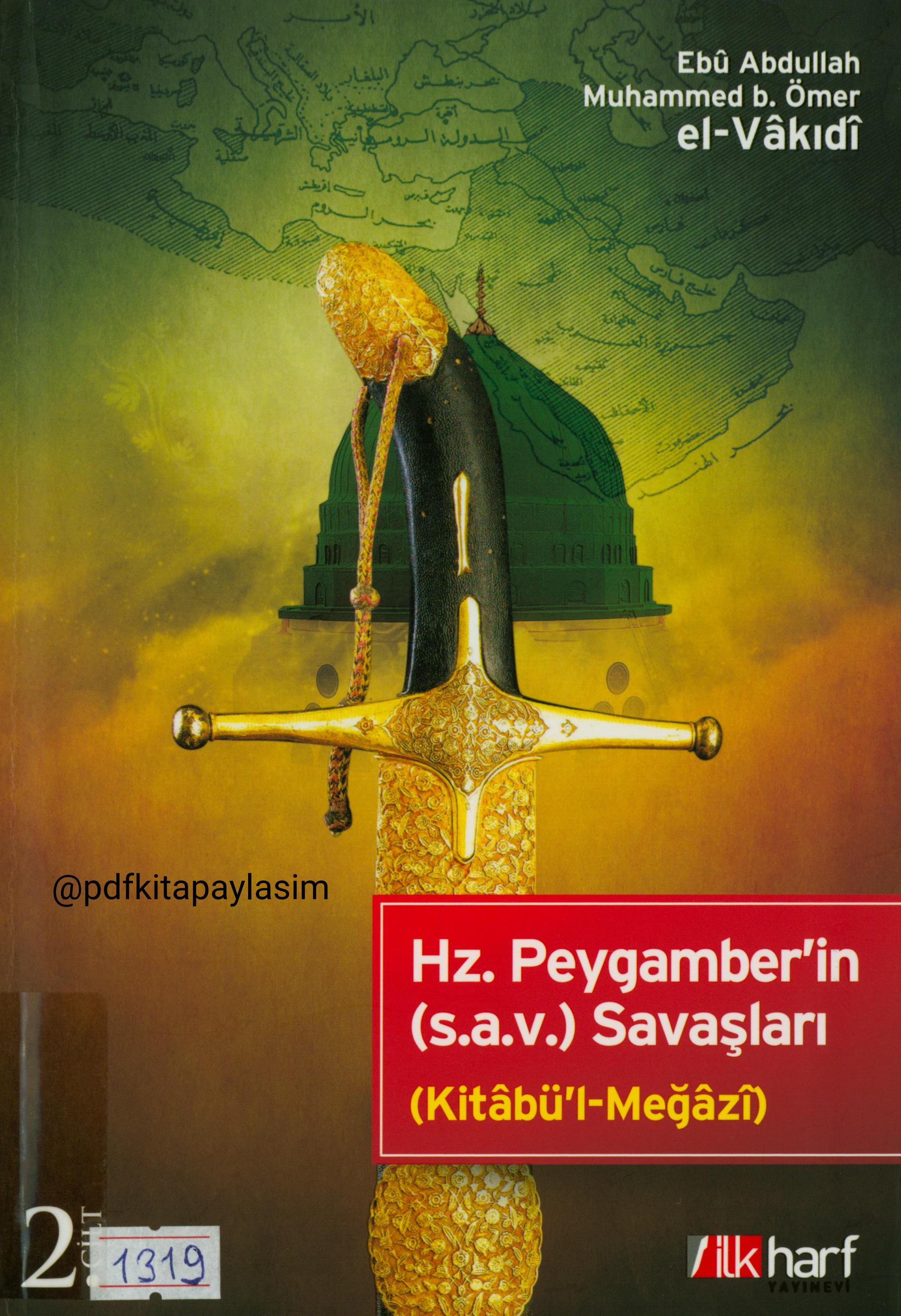

@pdfkitapaylasim

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Savaşları

(Kitâbü'l-Meğâzî)

2. CİLT

1319

İlk harf
YAYINEVİ

Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî • HZ. PEYGAMBER'İN (s.a.v.) SAVAŞLARI - 2

©İlk Harf Yayınevi, 2014
Kitabın tüm yayın hakları "İlk Harf Yayınevi"ne aittir.

❯ İlk Harf Yayınevi, 30
İslam Tarihi: 2/2

❯ ISBN
978-605-5094-30-0 (cilt: 2)
978-605-5094-28-7 (takım)

❯ Özgün adı:
Kitâbü'l-Meğâzî

❯ Yazar
Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî

❯ Tahkik
Marsden Jones

❯ Tercüme Editörü
Prof. Dr. Adnan Demircan

❯ Tercüme
Prof. Dr. Musa K. Yılmaz

❯ Kapak Resmi
Hilmi Aydın, *Sultanların Silahları*, T.S.M. Env. No: 21/130
Hz. Muhammed'in Kılıcı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2007.

❯ Yayın Yönetmeni/Editör
Ersan Güngör

❯ Sayfa Düzeni
İrfan Güngörür

❯ Kapak Tasarımı
Sercan Arslan

❯ Basım Tarihi
1. Baskı, İstanbul, Ocak 2014

❯ Baskı / Cilt
İmak Ofset
Merkez Mh. Atatürk Cd.
Göl Sk. No: 1 Yenibosna - İSTANBUL
Tel : 0212 656 49 97 Ser. No : 12531

❯ **İLK HARF YAYINEVİ**
Genel Dağıtım
Çelik Yayınevi
(Sertifika No, 14710)
Ticarethane Sok. No: 19/A Cağaloğlu/İstanbul
Tel: +90 212 511 28 11 - 513 73 19 Fax: +90 212 511 28 12
www.celikyayinevi.com celik@celikyayinevi.com

Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer
el-Vâkıdî
(130-207/747-823)

Hz. Peygamber'in
(s.a.v.)
Savaşları
(Kitâbü'l-Meğâzî)

-2-

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
KÜTÜPHANESİ
Demirbaş No: 44978
Tasnif No: 297.923/VAK.H

Tahkik
Marsden Jones

Tercüme
Prof. Dr. Musa K. Yılmaz

İlk harf
YAYINEVİ

İçindekiler

- Benî en-Nadîr Gazvesi 7
- Bedrü'l-Mev'id Gazvesi....29
- İbn Atîk'in Ebû Râfi'e Gönderilen Seriyyesi 36
- Zâtü'r-Rikâ Gazvesi....40
- Dûmetü'l-Cendel Gazvesi 47
- el-Müreysî Gazvesi....49
- İbn Übey'in Bazı İşleri....59
- Hz. Âişe (r.a.) ve İftiracılar 71
- Hendek Gazvesi 86
- Benî Kurayza Gazvesi....145
- Abdullah b. Üneys'in, Süfyân b. Hâlid b. Nübeyh'e Karşı Seriyyesi....182
- el-Kurtâ Gazvesi....184
- Benî Lihyân Gazvesi....186
- el-Gâbe Gazvesi....188
- Ukkâşe b. Mihsan'ın el-Gamr'a Seriyyesi 201
- Muhammed b. Mesleme'nin Zü'l-Kassa'da Bulunan Benî Sa'lebe'ye ve Uvâl'a Karşı Seriyyesi....202
- Ebû Ubeyde Komutasında Yapılan Zü'l-Kassa Seriyyesi....203
- Zeyd b. Hârise'nin el-Îs Seriyyesi....204
- Zeyd b. Hârise'nin et-Taraf'a Seriyyesi 206
- Zeyd b. Hârise'nin el-Hismâ'ya Seriyyesi 207

- Abdurrahman b. Avf Komutasındaki Dûmetü'l-Cendel Seriyyesi 211
- Ali b. Ebû Tâlib'in Fedek'teki Benî Sa'd'a Seriyyesi 213
- Zeyd b. Hârise'nin Ümmü Kırfe'ye Giden Seriyyesi 215
- Abdullah b. Revâha Komutasında Üseyr b. Zârim Seriyyesi 217
- Kürz b. Câbir Komutasındaki Seriyye 220
- Hudeybiye Gazvesi 223
- Hayber Gazvesi 287
- Ömer b. el-Hattâb'ın, Türebe'ye Seriyyesi 379
- Ebû Bekr'in, Necd'e Seriyyesi 379
- Beşîr b. Sa'd'ın, Fedek'e Seriyyesi 380
- el-Meyfa'a'ya Giden Gâlib b. Abdullah Komutasındaki Benî Abd b. Sa'lebe Seriyyesi 383
- Beşîr b. Sa'd'ın el-Cinâb'a Seriyyesi 384
- el-Kadıyye Gazvesi 389
- İbn Ebü'l-Avcâ es-Sülemî Seriyyesi 399
- Amr b. el-Âs'ın Müslüman Olması 400
- Hâlid b. Velîd'in Müslüman Olması 404
- Komutanı Gâlib b. Abdullah Olan ve el-Kedîd'e Gönderilen Seriyye 409
- Ka'b b. Umeyr Komutasında Zâtü Atlâh'a Gönderilen Seriyye 411
- Şücâ b. Vehb'in, Benî Âmir Toprağında ve Rükbe Tarafında Bulunan es-Sîy'ye Gönderilen Seriyyesi 412
- Tebâle'deki Has'am Kabilesine Gönderilen Seriyye 413
- Mu'te Gazvesi 414
- Zâtü's-Selâsil Gazvesi 428

› **Dizin** 435

Benî en-Nadîr Gazvesi

Hicretin 37. Ayının başında Rebîülevvel'de meydana gelmiştir.

Bana Muhammed b. Abdullah, Abdullah b. Ca'fer, Muhammed b. Sâlih, Muhammed b. Yahya b. Sehl, İbn Ebû Habîbe ve Ma'mer b. Râşid, isimlerini zikretmediğim bazı adamlardan anlattılar. Her birisi bana bu hadisin bir kısmını anlattı. Kuşkusuz bazı insanlar diğerlerinden daha kavrayışlıdır. Bana anlattıklarının tümünü topladım. Dediler ki: Amr b. Ümeyye Bi'ru Ma'ûne'den döndü. Kanât'a ulaşınca Benî Âmir'den iki adamla karşılaştı; kimliklerini sordu; adamlar kimliklerini söylediler. Amr onları iyi karşıladı; adamlar uyuyunca onlara saldırıp öldürdü. Sonra, bir koyun sağımlığı kadar bir zaman diliminde çıkıp Peygamber'in (s.a.v.) yanına geldi ve onların haberini ona iletti. Resûlullah (s.a.v.) ona, "Ne kötü şey yapmışsın! Bizim onlara emân ve sözümüz vardı." dedi. Amr, "Bilmiyordum; ben onları şirkleri üzere görüyordum. Onların kavimleri de bize yaptıkları ihaneti yaptılar." dedi. Amr b. Ümeyye onların üzerindeki eşyaları da getirmişti. Resûlullah (s.a.v.) emretti; Amr onların elbiselerini çıkardı; Resûlullah (s.a.v.), diyetleriyle birlikte o elbiseleri gönderdi. Şöyle ki:

Âmir b. Tufeyl Resûlullah'a haber göndererek, "Senin ashâbından bir adam, senden emâna ve söze sahip olan kavmimden iki adamı öldürmüştür. Derhal onların diyetlerini bize gönder." dedi. Benî en-Nadîr, Benî Âmir'in anlaşmalıları idiler. Resûlullah (s.a.v.) Cumartesi günü çıktı; Kubâ Mescidi'nde namaz kıldı; yanında da Ensâr ve Muhacirlerden bir grup vardı. Sonra Benî en-Nadîr'e geldi; onları toplantı yerinde buldu. Resûlullah (s.a.v.) ve ashâbı oturdu ve Amr b. Ümeyye'nin öldürdüğü Benî Kilâb'tan iki adamın diyeti konusunda kendisine yardım etmelerini istedi. Benî en-Nadîr, "İstediğin kadar yardım ederiz ey Ebü'l-Kâsım! Sen bizi pek ziyaret etmez ve bize gelmezdin. Otur; sana yemek yedirelim." dediler. Resûlullah (s.a.v.) onların evlerinden birisine sırtını dayamıştı. Sonra Nadîroğulları bir araya gelip gizlice konuşmaya başladılar. Huyey b. Ahtab, "Ey Yahudi topluluğu! Muhammed küçük bir grup ashâbıyla size gelmiş. Sayıları on bile değildir. -Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında Ebû Bekr, Ömer, Ali, Talha, Sa'd b. Mu'âz, Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Ubâde vardı.- Bu evin üstünden onun üzerine bir taş atın ve onu öldürün. Onu şimdiki gibi yalnız bulamayacaksınız. Eğer öldürülürse ashâbı etrafından dağılır. Onunla birlikte olan Kureyşliler de kendi haremlerine giderler. Buradaki Evs ve Hazrecliler de sizinle dostluk anlaşması yapmış kimseler olarak kalırlar. Zaman içinde bir gün yapmak istediğiniz iş, şimdi önünüzde duruyor." dedi. Bunun üzerine Amr b. Cihâş, "Ben damın üzerine çıkar ve bir kayayı üzerine atarım." dedi. Sellâm b. Mişkem ise "Arkadaşlar! Ne olur, bu kez bana itaat edin; daha sonraki zamanda yine bana muhalefet edin! Vallahi eğer böyle bir şey yaparsanız, bizim ihanet ettiğimiz ona haber verilir ve bu bizimle onun arasındaki sözleşmeyi bozmak anlamına gelir. Sakın yapmayın! Vallahi eğer yapmak istediğinizi yaparsanız onlardan, kıyamet gününe kadar bu dini ayakta tutacak, Yahudilerin kökünü kazıyacak ve Muhammed'in dinini güçlendirecek bir adam çıkacaktır." dedi. Bu arada Amr b. Cihâş, Resûlullah'ın üstüne salmak üzere kayayı hazırlamış, aşağıya indirmek üzereydi. Tam bırakmak istediğinde Resûlullah'a (s.a.v.), Yahudilerin yaptıklarıyla ilgili olarak gökten haber geldi. Birden Resûlullah (s.a.v.) bir ihtiyacını giderecekmiş gibi ayağa kalktı ve Medine'ye yöneldi. Onun ashâbı ise oturmuş, konuşuyorlardı. Onlar Resûlullah'ın bir ihtiyacını gidermek için ayağa kalktığını zannediyorlardı. Böyle olmadığını anladıklarında Ebû Bekr (r.a.), "Biz burada boşuna duruyoruz. Zira Resûlullah (s.a.v.) bir iş için çıktı." dedi. Bunun üzerine ashâb da ayağa kalktı.

Huyey b. Ahtab, "Ebü'l-Kâsım acele etti. Biz onun ihtiyacını gidermek ve ona yemek yedirmek istiyorduk." dedi. Fakat Yahudiler yaptıklarına pişman oldular. Kinâne b. Suveyrâ onlara, "Muhammed'in neden kalktığını biliyor musunuz?" dedi. Onlar, "Hayır, vallahi biz bilmiyoruz. Sen bu konuda ne biliyorsun?" dediler. Kinâne, "Evet, Tevrat'a yemin olsun ki, ben biliyorum. Düşünmüş olduğunuz ihanet ona haber verildi. Yemin ederim ki, o son peygamberdir. Siz son peygamberin Harunoğullarından olmasını umuyordunuz; ama Allah onu istediği yerden gönderdi. Üstelik kitaplarımızdan, değişmeyen ve değiştirilmeyen Tevrat'tan öğrendiğimize göre son peygamberin doğum yeri Mekke olacak ve hicret yeri de Yesrib olacaktır. Ayrıca onun vasıfları, bizim kitaplarımızdakinin bir harfine bile aykırı değildir. Size getirdiği şey, onun sizinle savaşmasından daha evlâdır. Kuşkusuz buradan göçerken size bakar gibiyim. Çocuklarınız bağrışıyorlar; evlerinizi ve mallarınızı arkanızda bırakmış gidiyorsunuz. Bu sizin şerefinizdir. İki hususta bana itaat edin; üçüncüsünde hayır yoktur." dedi. Onlar, "Nedir bu iki husus?" dediler. Kinâne, "(Birincisi), Müslüman olursunuz ve Muhammed'le birlikte hareket edersiniz. Böylece mallarınız ve çocuklarınız konusunda emin olur ve onun ashâbının ileri gelenlerinden olursunuz. Mallarınız ellerinizde kalır ve yurtlarınızdan çıkmazsınız." dedi. Onlar, "Biz Tevrat'tan ve Musa'nın sözünden ayrılamayız." dediler. Kinâne, "(İkincisi de), Muhammed size bir haber gönderecek ve "Ülkemden çıkın." diyecek. Siz hemen "Evet!" deyiniz. -Çünkü Muhammed o takdirde mallarınızı ve kanlarınızı helal kılmaz.- Mallarınız ellerinizde kalır; ister satar, ister yanınızda tutarsınız." dedi. Onlar, "Buna 'Evet!' deriz." dediler. Kinâne, "Allah'a yemin ederim ki, diğer şık benim için daha hayırlıdır." dedi. Sonra, "Vallahi sizi rezil etmiş olmasaydım Müslüman olurdum. Fakat vallahi, sizin başınıza gelen benim de başıma gelmeden Şa'sâ (Kinâne'nin kızı) benim Müslüman olmamla asla ayıplanmayacaktır. -Kinâne'nin kızı Şa'sâ, Hassân'ın methiyeler yazdığı kızdır.- Bunun üzerine Sellâm b. Mişkem, "Muhammed 'Yurdumdan çıkın!' diye bize haber gönderirken sizin yaptıklarınızı beğenmiyorum. Ey Huyey! Onun sözlerinin sonunu bekleme! Onun ülkesinden çıkmayı nimet kabul et ve ülkesinden çık!" dedi. Huyey ise, "Tamam, ben çıkarım." dedi.

Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye dönünce ashâbı da onun peşinden geldi. Ashâb Medine'nin dışında bir adama rastladılar ve "Allah'ın Resûlü'nü gördün mü?" dediler. Adam, "Köprüye girerken onunla karşılaştım." dedi. Resûlullah'ın ashâbı onun yanına vardıklarında, Muhammed b. Mesleme'yi çağırdığını gördüler. Ebû Bekr, "Ey Allah'ın Resûlü! Kalktın ve biz fark etmedik." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Yahudiler bana ihanet etmeye yeltendiler. Allah bunu bana haber verdi; ben de kalktım." dedi. Muhammed b. Mesleme geldi. Resûlullah (s.a.v.) ona şöyle dedi: "Benî en-Nadîr Yahudilerine git ve onlara söyle; de ki: Resûlullah, ülkesinden çıkmanız için beni size gönderdi." Muhammed b. Mesleme onlara geldiğinde, "Resûlullah (s.a.v.) size bir haber iletmek üzere beni size gönderdi. Ancak bildiğiniz bir şeyi size anlatmadan o haberi size söylemeyeceğim." dedi. Sonra şöyle devam etti: Allah'ın Musa'ya indirdiği

Tevrat aşkına; hatırlıyor musunuz, Muhammed Peygamber olarak gönderilmeden önce size gelmiştim. Tevrat da önünüzdeydi ve siz bu mecliste bana, "Ey İbn Mesleme! Sana yemek vermemizi istersen sana yemek veririz. Eğer seni Yahudileştirmemizi istersen seni Yahudi yaparız." demiştiniz. Ben de size, "Bana yemek verin; ama beni Yahudileştirmeyin. Vallahi ben hiçbir zaman Yahudi olmayacağım." demiştim. Siz de bana size ait bir tepside yemek vermiştiniz. Vallahi, sanki bir inci gibi; şimdi ona bakıyor gibiyim. Sonra siz bana şöyle dediniz: "Seni dinimizden meneden, ancak bir Yahudi dini olmasıdır. Sanki sen duymuş olduğun Haniflik dinini istiyor gibisin. Ebû Âmir'e (el-Fâsık) gelince; o Haniflik dinine kızdı ve onun üzerinde değildir. Asıl o dinin güler yüzlü ve savaşçı olan sahibi size gelecektir. Onun gözünde bir kırmızılık vardır. Yemen tarafından gelecektir. Deveye biner ve pelerin (ihram) giyer. Az etli kemikle bile iktifa eder. Kılıcı omzundadır. Kendisinde başka bir alamet olmayacak. Hikmetli konuşur. O, tıpkı birbirine kenetlenmiş sizin bu cemaatinize katılan birine benzer. Vallahi bu şehrinizde, gasp, öldürme ve müsle (organ kesme) olacaktır." Yahudiler, "Allah için doğru söyledin. Biz bunu sana söyledik, fakat bu, o peygamber değildir." dediler. Muhammed b. Mesleme şöyle dedi: "Tamam, ben sözümü bitirdim. Kuşkusuz Resûlullah (s.a.v.) beni size gönderdi ve 'Siz bana ihanet düşünmekle sizinle yaptığım anlaşmayı bozmuş oldunuz. Ayrıca onların düşündükleri planı ve Amr b. Cihâş'ın dama çıkıp üstüme kaya atmaya çalışmasını da onlara haber ver.' dedi. Yahudiler susup bir tek harf söylemediler. Muhammed b. Mesleme devamla, "Ayrıca Resûlullah (s.a.v.), 'Benim ülkemden çıkın. Size on gün süre veriyorum. On gün sonra burada görülenin boynu vurulur.' diyor." dedi. Yahudiler, "Ey Muhammed (b. Mesleme)! Evs'ten birisinin bu haberi bize getirmesini düşünmüyorduk." dediler. Muhammed b. Melseme, "Kalpler değişmiştir." dedi.

Yahudiler bunun üzerine birkaç gün durdular ve hazırlık yaptılar. Onların Zü'l-Cedr denilen yerde bulunan develerini istediler. Ayrıca Eşca kabilesinden develer kiralayarak hazırlık yapmaya başladılar. Onlar bu durumdayken aniden Abdullah b. Übey'in iki elçisi, Süveyd ve Dâ'is geldiler ve Yahudilere şöyle dediler: Abdullah b. Übey diyor ki: "Yurtlarınızdan ve mallarınızın üzerinden çıkmayın. Kalelerinizde durun. Benimle birlikte, kavmimden 2.000 kişi ve diğer Araplar da vardır. Onlar sizinle beraber kalelerinize girerler; ölüm size ulaşmadan önce onlar ölürler. Ayrıca Kurayza Yahudileri de size yardım ederler. Onlar sizi yalnız bırakmazlar. Diğer taraftan Gatafânlı müttefiklerimiz de size yardım eder." Diğer taraftan Abdullah b. Übey, Ka'b b. Esed'e haber göndererek arkadaşlarına yardım etmesini ona söylüyordu. Bunun üzerine Ka'b b. Esed, "Benî Kurayza'dan tek bir kişi bile (Muhammed Resûlullah ile yaptığı) anlaşmayı bozmaz." dedi. İbn Übey, Kurayza'dan ümidini kesti. Bu kez Benî en-Nadîr ile Resûlullah'ın (s.a.v.) arasını bozmaya çalışıyordu. Bu amaçla sürekli bir şekilde Huyey b. Ahtab'a haber gönderiyordu. Nihayet Huyey, "Ben Muhammed'e, yurdumuzdan ve mallarımızın üzerinden çıkmayacağımızı haber vereceğim; ne yapacaksa yapsın." dedi. Huyey, Abdullah b. Übey'in söylediklerine aldanmıştı. Huyey, "Kalelerimizi tamir edeceğiz; Sonra hayvanlarımızı koyarız. Sokaklarımızı (savaş için) hazırlar ve taşları kalelerimize taşırız. Bize bir yıl yetecek yiyeceğimiz de vardır. Suyumuz sürekli akıyor; kesilmesinden korkmuyoruz. Bakarsın Muhammed bizi bir yıl boyunca kuşatır. Doğrusu bunu düşünmüyoruz." dedi.

Sellâm b. Mişkem şöyle dedi: "Vallahi ey Huyey! Nefsin seni batıla, gurur ve kuruntuya düşürmüştür. Vallahi eğer görüşünün boş olduğu anlamına gelmeseydi ya da küçük düşürülmeseydin, bana itaat eden Yahudilerle birlikte senden ayrılırdım. Yapma ey Huyey! Vallahi sen biliyorsun ve seninle birlikte biz de biliyoruz ki, o Allah'ın Resûlü'dür ve sıfatları yanımızda vardır. Ama biz ona tabi olmadık ve peygamberlik Harunoğullarının elinden çıktı diye ona haset ettik. Gel, bize verdiği güvenceyi kabul edip onun ülkesinden çıkalım. Sen ona suikast tertiplemek konusunda bana muhalefet ettiğini biliyorsun. Meyvelerin olgunlaşması zamanında geliriz, ya da bizden bazıları meyvelerine gelir; onu satar ya da ne yapacaksa yapar, sonra bize geri döner. Eğer mallarımız bizim elimizde olursa yurtlarımızdan çıkmış sayılmayız. Kuşkusuz bizim kavmimiz yanındaki şerefimiz mallarımız ve yaptığımız işlerledir. Mallarımız elimizden gittiği zaman biz de diğer Yahudiler gibi zillet ve yokluk içinde kalırız. Şunu bilin ki, eğer Muhammed bize gelir ve bizi bu kalelerde bir gün kuşatırsa, sonra onun teklifini kabul etsek bile artık o kabul etmeyecektir." Bunun üzerine Huyey, "Muhammed, ancak bizden bir fırsat bulursa bizi kuşatabilecek. Yoksa çeker gider. Üstelik Abdullah b. Übey'in bana vaat ettiklerini sen de gördün." dedi. Bunun üzerine Sellâm şöyle dedi: Abdullah b. Übey'in sözü boştur. İbn Übey sadece Muhammed ile savaşa girişmen için seni kandırıyor. Sonra kendisi evinde oturup seni bırakacak. Biliyorsun ki, İbn Übey Ka'b b. Esed'den yardım istedi; Ka'b kabul etmedi ve "Ben sağ olduğum sürece Benî Kurayza'dan bir tek kişi bile anlaşmayı bozmaz." dedi. Şu da var ki, İbn Übey, sana vaat ettiklerini, Benî Kaynukâ'dan olan dostlarına da vaat etmişti. Nihayet savaşmaya karar verip anlaşmayı bozdular. Sonra kalelerinde oturup İbn Übey'in yardımını beklediler. Oysa İbn Übey evinde oturdu; Muhammed ise onların üzerine gitti. Muhammed kendi hükmüne getirinceye kadar onları kuşatma altında tuttu. İbn Übey, kendi müttefiklerine ve kendisini insanlardan koruyan hiç kimseye yardım etmez. Biz de her zaman, Evs ile olan bütün savaşlarımızda ona kılıçlarımızla vururduk. Nihayet savaşları sona erdi; Muhammed geldi ve aralarına girdi. Üstelik İbn Übey ne

Yahudi dini üzerindedir, ne Muhammed'in dini üzerindedir, ne de kavminin dini üzerindedir. Onun söylediği bir sözü nasıl kabul ediyorsun?

Huyey, "Vallahi nefsim Muhammed'e düşmanlık yapmaktan ve onunla savaşmaktan başka bir şey istemiyor." dedi. Sellâm, "Vallahi durum şudur: Ya yurdumuzdan sürgüne gönderileceğiz; mallarımız elimizden çıkacak ve şerefimiz kaybolacak; ya da savaşçılarımız öldürülecek, çocuk ve kadınlarımız esir edileceklerdir." dedi. Fakat Huyey Resûlullah (s.a.v.) ile savaşmaktan başka bir seçenek kabul etmedi. Bunun üzerine Sarûk b. Ebü'l-Hukayk, -Bu zat Yahudilerin yanında aklının hafifliğiyle biliniyordu. Onda biraz delilik vardı.- "Ey Huyey! Sen uğursuz bir adamsın. Benî en-Nadîr'i helak edeceksin." dedi. Bunun üzerine Huyey öfkelendi ve "Bütün Benî en-Nadîr benimle tartıştı; hatta bu deli bile!" dedi. Huyey'in kardeşleri o deliyi dövdüler ve Huyey'e, "Biz senin emrindeyiz; sana asla muhalefet etmeyeceğiz." dediler.

Huyey b. Ahtab kardeşi Cüdey b. Ahtab'la, "Biz yurdumuzdan ve mallarımızın üzerinden ayrılmayacağız. İstediğini yapmakta serbestsin." diye Resûlullah'a (s.a.v.) haber gönderdi. Diğer taraftan kardeşine, Abdullah b. Übey'e de gitmesini ve Muhammed'e gönderdiği mesajdan onu haberdar etmesini emretti. Ayrıca, kendilerine vaat ettiği yardımı bir an önce göndermesini istedi. Cüdey b. Ahtab Huyey'in gönderdiği mesajı Resûlullah'a (s.a.v.) götürdü. Cüdey geldiğinde Resûlullah (s.a.v.) ashâbının arasında oturuyordu. Cüdey ona haberi iletti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) yüksek sesle "*Allahu Ekber*" diye tekbir getirdi. Müslümanlar da onunla birlikte tekbir getirdiler. Resûlullah (s.a.v.), "Yahudiler savaş ilan ettiler." dedi. Cüdey, Abdullah b. Übey'in evine gitmek üzere oradan ayrıldı. İbn Übey evinde, müttefiklerinden olan birkaç adamıyla oturuyordu. Tam o sırada Resûlullah'ın münadisi, Benî en-Nadîr'e gitmeyi emreden bir çağrıda bulunuyordu. Abdullah b. Abdullah b. Übey babasının ve yanındaki birkaç adamının yanına girdi. Cüdey b. Ahtab da onun yanındaydı. Abdullah zırhını giydi; kılıcını aldı ve çıkıp koşmaya başladı. Bunun üzerine Cüdey şöyle dedi: Abdullah b. Übey'in evin ortasında oturduğunu ve oğlunun da silah kuşandığını gördüğümde, onun yapacağı yardımdan ümidimi kestim. Hemen çıkıp Huyey'e doğru koştum. Huyey bana, "Arkanda ne var?" dedi. Ben de, "Arkamda şer var." dedim. Senin gönderdiğin mesajı verdiğim anda Muhammed yüksek sesle tekbir getirip, "Yahudiler savaş ilan ettiler." dedi. Huyey, "Bu onun bir hilesidir." dedi. Dedim ki: İbn Übey'e de geldim ve durumu ona bildirdim. Tam o sırada Resûlullah'ın münadisi, Benî en-Nadîr'e gitmeyi emreden bir çağrıda bulunuyordu. Huyey, "İbn Übey sana bir cevap vermedi mi?" dedi. Cüdey dedi ki: "Onun yanında bir hayır görmedim. Sadece, 'Müttefiklerim olan adamlara haber vereceğim; sizinle birlikte olacaklar.' dedi."

Resûlullah (s.a.v.) ashâbıyla birlikte yürüdü. İkindi namazını Benî en-Nadîr'in açık arazisinde kıldı. Onlar Resûlullah (s.a.v.) ve ashâbını gördüklerinde kalelerinin duvarlarına çıktılar. Yanlarında oklar ve taşlar vardı. Benî Kurayza onları terk edip bir silah ya da adamlarla onlara yardımda bulunmadı ve onlara yaklaşmadı. O gün Benî en-Nadîr, karanlık oluncaya kadar ok ve taş atmaya çalıştılar. Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından, işi sebebiyle geride kalanlar da gelmeye başladılar. Nihayet yatsı namazında Resûlullah'ın (s.a.v.) arkasında namaz kıldılar. Resûlullah (s.a.v.) yatsı namazını kılınca on kadar ashâbıyla birlikte eve döndü. Resûlullah'ın üstünde zırh vardı ve bir atın üzerindeydi. Resûlullah (s.a.v.) ordunun başına Ali b. Ebû Tâlib'i getirmişti. Bazılarına göre Ebû Bekr'i getirmişti. Müslümanlar orada geceleyerek onları kuşatmaya devam ettiler ve sabaha kadar tekbir getirdiler. Sonra Bilâl

Medine'de ezan okudu. Resûlullah (s.a.v.), yanındaki ashâbıyla erkenden yola açıktı ve Benî Hatme'nin açık arazisinde insanlara namaz kıldırdı. İbn Ümmü Mektûm'u da Medine'ye vali olarak bırakmıştı. Deriden bir çadır da, Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte yüklenmişti.

Bana Yahya b. Abdülazîz anlattı; dedi ki: çadır bir ağaçtan yapılmıştı ve üzeri kıldan bir parçayla örtülüydü. Bilâl'e emretti; çadırı Hatme'deki küçük mescidin meydanında kurdu. Resûlullah (s.a.v.) çadıra girdi. Azvek adında Yahudi bir adam, -Kendisi sıkı bir atıcıydı.- bir ok attı; oku Resûlullah'ın (s.a.v.) çadırına ulaştı. Bunun üzerine emretti; çadırı Mescidü'l-Fadîh'e doğru çevrildi ve oklardan uzaklaşmış oldu.

Akşam oldu; İbn Übey ve dostlarından hiç birisi onlara yaklaşmadı. İbn Übey evinde oturdu. Benî en-Nadîr de onun yardımından ümidini kesmişti. Bu kez Sellâm b. Mişkem ve Kinâne b. Suveyrâ Huyey'e, "Senin dediğin gibi, nerede İbn Übey'in yardımı?" demeye başladılar. Huyey, "Ben ne yapayım? Üzerimize yazılmış bir katliamdır bu." dedi. Resûlullah (s.a.v.) zırhında kalarak uyudu. Onları kuşatmaya devam ettiler. Gecelerden birinde Ali b. Ebû Tâlib (r.a.), yatsıya yakın bir vakitte kayboldu. İnsanlar, "Ey Allah'ın Resûlü! Ali'yi göremiyoruz." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Onu bırakın; o sizin bazı işlerinizin peşinde." dedi. Fazla geçmeden Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) Azvek'in kafasıyla birlikte çıkageldi. Kafayı Resûlullah'ın (s.a.v.) önüne attı ve "Ey Allah'ın Resûlü! Bu habisi öldürmek için pusu kurmuştum. Kahraman bir adam olduğunu gördüm. Akşamladığımız vakit bizim bir gafletimizden istifade etmeye neden cüret göstermesin, diye düşündüm. (Akşam olunca) baktım; elinde yalın kılıcı olduğu halde birkaç arkadaşıyla birlikte geliyor. Güçlü bir hamle yaparak onu öldürdüm. Adam arkadaşlarını uzaklaştırdı; fakat henüz uzağa gitmiş değillerdir. Eğer benimle birlikte birkaç asker gönderirsen

onları halledeceğimi umuyorum." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Ebû Dücâne ve Sehl b. Huneyf'i on ashâbıyla Ali ile birlikte gönderdi. Onlar kalelerine girmeden müfreze onlara yetişti. Onları öldürüp başlarını getirdiler. Resûlullah (s.a.v.) kafalarının, Benî Hatme'nin bazı kuyularına atılmasını emretti.

Sa'd b. Ubâde Müslümanlara hurma taşıyordu. Benî en-Nadîr ise kalelerindeydiler. Resûlullah (s.a.v.) Benî en-Nadîr'e ait hurma ağaçlarının kesilip yakılmasını emretti. Ağaçların kesilmesi için de ashâbından iki kişiyi görevlendirdi. Onlardan birisi Ebû Leylâ el-Mâzinî, diğeri de Abdullah b. Selâm idi. Ebû Leylâ Acve ağaçlarını kesiyordu. Abdullah b. Selâm ise el-Levn[1] ağaçlarını kesiyordu. Bunun sebebi, kendilerine sorulduğunda Ebû Leylâ, "Acve onları daha çok yakıyordu." dedi. İbn Selâm da, "Ben anladım ki, Allah onların mallarını Resûlü'ne ganimet yapacaktır. Acve ise onların en iyi mallarıydı. Fakat ikimizin yaptığının da Allah rızasına uygun olduğu hakkında ayet nazil oldu. Allah şöyle buyurdu: *"Hurma ağaçlarından herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi bırakmanız hep Allah'ın izniyledir ve O'nun yoldan çıkanları rezil etmesi içindir."*[2] Ayette yer alan *"Hurma ağaçlarından herhangi birini kesmeniz"* kısmı, hurma ağaçlarının çeşitlerine, İbn Selâm'ın yaptığına işaret etmektedir. "Veya olduğu gibi bırakmanız Allah'ın izniyledir..." kısmı Acve hurmalarını kastediyor. Ebû Leylâ Acve'yi kesiyordu. "ve yoldan çıkanları rezil etmesi içindir." kısmı ise Benî en-Nadîr'i kastediyor. Bu ayet, her ikisinin de, kestiklerinin Allah'ın rızasına uygun olduğunu gösteriyor.

"Hurma ağaçlarından herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi bırakmanız hep Allah'ın izniyledir ve O'nun yoldan çıkanları rezil etmesi içindir."
(Haşr, 59/5)

Acve ağaçları kesildiği zaman kadınlar yakalarını yırttılar, yanaklarına vurup "Vay başımıza gelenler!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Bunlara ne oluyor?" dedi. Kendisine,

---

[1] Acve ve Levn hurma çeşitleridir (E).

[2] Haşr, 59/5.

"Kadınlar Acve ağaçlarının kesilmesi için yas tutuyorlar." denildi. Resûlullah (s.a.v.), "Doğrusu Acve gibi bir hurma ağacı için üzüntü duyulur." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Acve ve Atîk ağaçları -Hurma ağaçlarının aşılandığı erkek hurmalar- cennetten gelmedirler. Acve zehirlenmeye karşı şifadır." dedi. Kadınlar bağırdıklarında Ebû Râfi Sellâm onlarla birlikte, "Eğer Acve burada kesiliyorsa bizim Hayber'de de Acvelerimiz vardır." diye bağırdı. Fakat onlardan yaşlı bir kadın, "Hayber... Buranın başına gelen oranın da başına gelir." dedi. Bunun üzerine Ebû Râfi, "Allah senin ağzını yırtsın be kadın! Benim Hayber'de on binlerce savaşçı dostlarım vardır." dedi. Onun bu sözü Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı. Resûlullah (s.a.v.) tebessüm etti. Yahudilar Acve'nin kesilmesine çok üzüldüler. Bu kez Sellâm b. Mişkem şöyle diyordu: "Ey Huyey! Azk hurması Acve'den daha iyidir. Acve ekiliyor; otuz yıl boyunca meyve vermiyor ve kesiliyor." dedi. Huyey Resûlullah'a bir haber gönderdi ve "Ya Muhammed! Sen bozgunculuğu yasaklıyordun. Neden hurmaları kesiyorsun? Biz senin istediğini verir ve ülkenden çıkarız." dedi. Resûlullah (s.a.v.) ise, "Bugün bu teklifinizi kabul etmiyorum. Fakat ülkemden çıkın ve cephanelik dışında bir devenin kaldırabileceği kadar mal sizin olsun." dedi. Sellâm, "Yazık sana, bundan daha kötü bir seçeneği kabul etmeden bunu kabul et!" dedi. Huyey, "Bundan daha kötüsü olamaz!" dedi. Sellâm, "Çoluk-çocuğu esir eder, malları alır ve savaşçıları da öldürür. Eğer bu işi doğru bir şekilde yaparsak, bugün maldan vazgeçmemiz öldürülmekten ve esir alınmaktan daha iyidir." dedi. Fakat Huyey, bir ya da iki günde (bu işin yapılmasını) kabul etmedi. Bu durumu gören İbn Yâmîn b. Umeyr ve Ebû Sa'd b. Vehb, biri diğerine şöyle dedi: "Sen biliyorsun ki, bu adam Allah'ın Resûlüdür. Müslüman olup mallarımızın ve kanlarımızın güvencede kalmasına ne dersin?" İkisi de gece vakti indiler; Müslüman olup kanlarını ve mallarını koruma altına aldılar.

Sonra Yahudiler, cephanelik dışında, bir devenin kaldırabileceği kadar malın kendilerine ait olmasını ve yurtlarından çıkmayı kabul ettiler. Resûlullah (s.a.v.) onları sürgüne gönderince İbn Yâmîn'e, "Amcan oğlu Amr b. Cihâş'ın beni öldürmeye yönelik çabasını görmedin mi?" dedi. Amr b. Cihâş, İbn Yâmîn'in kız kardeşinin kocasıydı. er-Ruvâ bt. Umeyr, Amr b. Cihâş'ın eşiydi. Bunun üzerine İbn Yâmîn, "Ben onun hakkından geleceğim ey Allah'ın Resûlü!" dedi. İbn Yâmîn, Amr b. Cihâş'ı öldürmesi için Kaysoğullarından bir adama on dinar verdi. Bazılarına göre öldürmesi için beş yük hurma verdi. Adam pusu kurarak onu öldürdü. Sonra İbn Yâmîn Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelerek onun öldürüldüğünü haber verdi. Resûlullah (s.a.v.) bunu duyunca sevindi.

Resûlullah (s.a.v.), Benî en-Nadîr'i on beş gün kuşatma altında tuttu. Sonra onları Medine'den sürgün etti. Muhammed b. Mesleme'yi onların çıkarılmasıyla görevlendirdi. Benî en-Nadîr, "Bizim belli sürelere kadar insanlardan alacaklarımız vardır." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Acele edin ve borçlarınızı alın." dedi. Ebû Râfi Sellâm b. Ebü'l-Hukayk'ın, bir yıla kadar Üseyd b. Hudayr'da 120 dinarı vardı. Yahudiler kalelerinde, kendilerinden sonra buraya yerleşilmemesi için evlerini bozuyorlardı. Müslümanlar da anlaşma oluncaya kadar, onlardan arta kalanları bozuyor ve yakıyorlardı. Sonra yüklenmeye başladılar. Adamlar ağaçları ve kapı eşiklerini yüklüyorlardı. Resûlullah (s.a.v.), zevcesi Safiyye bt. Huyey'e, "Dayın Bahrî b. Amr'ın yükünü bağlayıp onu Medine'den sürgüne gönderdiğimi görmeliydin." dedi. Benî en-Nadîr, çocukları ve kadınları yüklediler. Önce Belhâris b. el-Hazrec'ten, oradan el-Cebeliyye bölgesi üzerinden, sonra köprüden çıktılar. Nihayet el-Musalla'dan geçtiler. Sonra Medine çarşısının içinden geçtiler. Kadınlar hevdeclerdeydi (develerin üzerindeki mahfelerdeydiler). Üzerlerinde ipek ve atlastan, yeşil ve kırmızı ipekten yapılmış saçaklı elbiseler vardı. İnsanlar onlara bakmak için dizilmişlerdi. Benî en-Nadîr katarlar halinde geçiyorlardı. Altı yüz deveye yüklenmişlerdi. Resûlullah (s.a.v.), "Bunların kavimlerinin yanındaki konumları, Benî el-Muğîre'nin Kureyş'in yanındaki konumu gibidir." derdi.

Hassân b. Sâbit -ki onları görüyordu ve ileri gelen adamlar da yüklerin üzerindeydi- şöyle dedi: "Vallahi aranızda, faydalanmak isteyene fayda vereniniz vardı. Sizde misafir için bir misafirperverlik, isteyenlere şarap içirmek, ahlakını bozanlara karşı bir güzel ahlak gösterme ve sizden yardım istenildiğinde yardım etme geleneği vardı." Dahhâk b. Halîfe, "Vah, bu sabah başıma gelenlere vah vah! Nefsim size feda olsun. Sizler şeref ve büyüklüğü, yardım ve cömertliği yüklenmişsiniz!" dedi. Dedi ki: Nu'aym b. Mes'ûd el-Eşca'î şöyle diyordu: "Kandiller gibi Yesrib'ten göçen bu yüzlere (canlar) feda olsun! Artık yoksul ve kederlilere kim yardım edecek? Kapıyı çalan yorgunlara kim kapı açacak? Tarlaları kim sulayacak ve etlerin üzerindeki yağları kim yedirecek? Sizden sonra artık Yesrib'te bize yer yoktur!" Ebû Abs b. Cebr onun sözlerini işitiyordu; dedi ki: "Evet, öyleyse onlara kavuş da sen de onlarla birlikte ateşe gir." dedi. Nu'aym dedi ki: "Onlar sizden bu cezayı hak etmemişlerdi. Onlardan yardım istediniz; Hazreclilere karşı size yardım ettiler. Oysa diğer Araplardan yardım istediniz; size yardım etmeyi reddettiler." Ebû Abs, "İslâm anlaşmaları kesti." dedi. Dedi ki: Benî en-Nadîr geçerken deflere vurup zurna çalıyorlardı. Kadınların üzerinde safran bitkisi sarısı elbiseler ve altın takılar vardı. Böylece, başlarına gelen felakete sabrederek gösteri yapıyorlardı. Dedi ki: Cebbâr b. Sahr, "Onlardaki süsü, bir yerden bir yere göç eden hiçbir kavimde görmedim." dedi. Ebû Râfi Sellâm b. Ebü'l-Hukayk, devenin yularını tutmuş ve "İşte yerin alçalması ve yükselmesi (başımıza gelebilecek bir felaket) için hazırladıklarımız bunlardır. Eğer hurmalıkları terk ediyorsak, Biz Hayber'deki hurmalıklara gideceğiz." dedi.

Bana Ebû Bekr b. Sebre anlattı. O Rübeyh b. Abdurrahman b. Ebû Sa'îd el-Hudrî'den, o babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: O gün onların kadınlarından bazıları, hevdeclerin içinde yanımızdan geçerken yüzlerini açmışlardı. Ben onların kadınlarındaki güzelliği hiçbir kadında görmedim. O gün eş-Şakrâ bt. Kinâne'yi gördüm; adeta dalgıcın çıkardığı bir inci gibiydi. Ruvâ bt. Umeyr, sanki doğan bir güneş gibiydi. Ellerinde altın bilezikler, boyunlarında inciler vardı. Benî en-Nadîr çıktığı gün Münafıklar onlar için büyük üzüntü duydular. Ben Zeyd b. Rifâ'a b. Tâbût'u gördüm; Abdullah b. Übey'le birlikteydi; Benî Ganm konusunda onunla gizli konuşuyor ve şöyle diyordu: "Benî en-Nadîr'i kaybetmekle Yesrib'te vahşet duymaya başladım. Bununla beraber onlar şerefe, servete ve dostlarının yanına gidiyorlar. Onlar buradaki gibi değil, sağlam, korunaklı ve dağların tepesinde olan yüksek kalelere gidiyorlar." Dedi ki: Onları bir müddet dinledim. Onlardan her birisi, Allah ve Resûlü'nü kandırmaya çalışıyorlardı.

Dediler ki: O gün göçün içinde, Urve b. Verd el-Absî'nin eşi Selmâ da vardı. Onun hadisi şöyledir: Kendisi Gıfâr kabilesinden olan bir kadındı. Urve onu kavminden esir olarak aldı. Güzel bir kadındı. Selmâ onun için çocuklar doğurdu ve yanında önemli bir konuma geldi. Onun çocukları "*Ya Benî el-Ehîze!* (يا بني الاخيذه) [Ey esir kadının çocukları!]" diye anneleri sebebiyle ayıplanıyorlardı. Bir gün Selmâ Urve'ye, "Görmüyor musun, çocukların (benim yüzümden) ayıplanıyorlar." dedi. Urve "Peki, ne düşünüyorsun?" dedi. Selmâ, "Beni kavmime gönderirsin; böylece onlar seni evlendirmiş gibi olurlar." dedi. Urve "Peki!" dedi. Selmâ kavmine haber göndererek onu içkiyle buluşturmalarını, sonra içe içe sarhoş oluncaya kadar onu bırakmalarını söyledi. Çünkü Urve sarhoş olduğu zaman kendisinden ne istense onu mutlaka verirdi. Urve, Benî en-Nadîr'de misafir oldu. Ona içki içirdiler. Sarhoş olunca da ondan Selmâ'yı istediler. Urve de Selmâ'yı onlara geri verdi. Daha sonra Selmâ ile evlendiler. Deniliyor ki: Urve Selmâ'yı Benî en-Nadîr'e getirmişti. Urve kıskanç bir adamdı. Ona içki içirdiler. Urve sarhoş olunca yeniden içki takviyesi yaptılar. Yanında Selmâ'dan başka bir şey yoktu. Selmâ'yı rehin bıraktı. Selmâ geri döndürülmez bir rehin oluncaya kadar, adam içmeye devam etti. Ayılınca Selmâ'ya, "Haydi gidelim." dedi. Onlar, "Bu mümkün değil! Onu geri döndürülmez hale getirdin." dediler. Böylece Selmâ Benî en-Nadîr'in yanında kalmış oldu. Bunun üzerine Urve b. Verd şöyle demişti:

Önce içki içirdiler, sonra kuşattılar beni,
Yalancı, iftiracı Allah düşmanları...
Dediler ki: Selmâ'yı verdikten sonra,
Yanında kalanlarla ne fakir olursun ne de zengin.
Vallahi bugün gibi olsaydı işim eğer,
Ve işleri bu kadar tefekkür edebilseydim,
Onlara isyan ederdim Selmâ konusunda,
Muste'ûr dağının tepesine çıksalardı bile...

Bana Ebû Bekr b. Abdullah anlattı. O da el-Misver b. Rifâ'a'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) onların mallarını ve cephaneliği teslim aldı. Cephanelikte 50 zırh, 50 tolga ve 340 kılıç bulundu. Denildiğine göre Benî en-Nadîr bazı silahlarını saklayarak kendileriyle çıkardılar. Malların ve cephaneliğin teslim alınması ve keşfedilmesi ile görevlendirilen şahıs Muhammed b. Mesleme idi. Ömer (r.a.), "Ey Allah'ın Resûlü! Bedir'de elde ettiklerine humus uyguladığın gibi Benî en-Nadîr'de elde ettiklerine de humus uygulamayacak mısın?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), *"Allah'ın, (fethedilen) ülkeler halkından peygamberine verdiği ganimetler..."*[3] ayetine dayanarak, "Allah'ın sadece bana verdiği ve müminlere vermediği ganimetlerden kimseye bir şey vermeyeceğim." dedi. Ömer b. el-Hattâb (r.a.) şöyle derdi: "Resûlullah'ın (s.a.v.) üç büyük payı vardı. Benî en-Nadîr'in mülkleri, onun başına gelebilecek sıkıntılar için Resûlullah'ın vakfıydı. Fedek (arazileri), yolculara tahsis edilmişti. Hayber ise, üç kısma ayrılmıştı. İki kısmı Muhacirlere verilmişti; bir kısmı da ailesine infak ediliyordu. Eğer fazla gelseydi, onu Muhacirlerin fakirlerine veriyordu.

Bana Musa b. Amr el-Hârisî anlattı. O da Ebû Ufeyr'den şöyle dediğini rivayet etti: Benî en-Nadîr mallarının Resûlullah'ın (s.a.v.) ailesine sarf edilmesinin sebebi, o malların sadece ona mahsus olmasındandır. Resûlullah (s.a.v.) vereceğini verdi ve geri kalanını kendisine bıraktı. Resûlullah (s.a.v.) hurmaların altında çok ziraat yapardı. Hatta Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerinin ve Benî Abdülmuttalib'in yıllık hurma ve arpası oradan temin edilirdi. Arta kalanını savaş atları ve silah için harcıyordu. Ebû Bekr ve Ömer'in yanında, Resûlullah (s.a.v.) döneminde satın alınan silahlardan vardı. Resûlullah (s.a.v.) Benî en-Nadîr'in mallarının yönetimi için mevlası Ebû Râfi'i görevlendirmişti. Resûlullah (s.a.v.) çoğu zaman ilk çıkan meyvelerden alırdı. Resûlullah'ın (s.a.v.) sadakaları da Benî en-Nadîr'in ve Muhayrık'ın mallarındandı. Bunlar toplam beş bahçe idi: el-Mesîb, es-Sâfiyye, ed-Delâl, Husnâ, Burka, el-Avâf ve Meşrebetu Ümmi İbrahim... Ümmü İbrahim (Mariye) oradaydı. Resûlullah onu görmek için oraya gelirdi. Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.), Benî Amr b. Avf'tan Medine'ye yönelince, muhacirlerden olan ashâbı da onunla birlikte yönelmişlerdi. Ensâr da, onların yanına varmak konusunda Muhacirlerle yarışa girdiler. Hatta oklarla kura çektiler. Onlardan birisi diğerinin mahallesine, ancak ok kurasıyla yerleşebilirdi.

"Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ı tesbih etmektedir."
(Haşr, 59/1)

Bana Ma'mer anlattı. O ez-Zührî'den, o Zeyd b. Hârice'den, o da Ümmü'l-Alâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Kurada Osman b. Maz'ûn bize çıkmıştı. Osman vefat edinceye kadar bizim mahallemizdeydi. Muhacirler, Ensâr'ın evlerinde ve malları üzerindeydiler. Resûlullah (s.a.v.) Benî en-Nadîr'in mallarını ganimet olarak alınca Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ı çağırdı ve "Kavmini çağır; bana gelsinler." dedi. Sâbit, "Hazreclileri mi, ey Allah'ın Resûlü?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Bütün Ensâr'ı çağır." dedi. Sâbit Evs ve Hazrec'i çağırdı. Resûlullah (s.a.v.) konuşmaya başladı. Önce Allah'a hamd ve sena etti. Sonra Ensâr'ın Muhacirler için yaptıkları fedakârlıklardan, onları evlerinde ağırlamalarından ve nefislerine tercih etmelerinden söz etti. Sonra, "Eğer İsterseniz, Benî en-Nadîr'in mallarını aranızda bölüştüreyim. Muhacirler de, eskiden olduğu gibi sizin evlerinizde ve mallarınız üzerinde kalsınlar. Eğer isterseniz Benî en-Nadîr'in mallarını Muhacirlere vereyim; evlerinizden çıksınlar." dedi. Sa'd b. Ubâde ve Sa'd b. Mu'âz söz aldılar ve "Ey Allah'ın Resûlü! O malları Muhacirlere ver. Eskiden olduğu gibi yine evlerimizde kalsınlar." dediler. Bütün Ensâr hep bir ağızdan, "Razı olduk ve kabul ettik ey Allah'ın Resûlü!" diye bağırdılar. Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ım, Ensâr'a ve Ensâr'ın çocuklarına merhamet et!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) Allah'ın kendisine verdiğini taksim etti ve Muhacirlere verdi. Bu ganimetten iki fakir adam dışında Ensâr'a hiçbir şey vermedi. Onlardan birisi Sehl b. Huneyf, diğeri de Ebû Dücâne idi. Sa'd b. Mu'âz'a da İbn Ebü'l-Hukayk'ın kılıcını verdi. Bu kılıç onların yanında meşhurdu.

---

[3] Haşr, 59/7.

Dediler ki: Bize Muhacirlerden ismi zikredilip de kendisine ganimet verilenlerden birisi Ebû Bekr (r.a.) idi. Ebû Bekr'e Hicr kuyusu verildi. Ömer b. el-Hattâb'a (r.a.) Cerm kuyusu verildi. Abdurrahman b. Avf'a Suâle verildi. Buna "Süleym'in malı" denirdi. Suheyb b. Sinân'a ed-Darrata verildi. ez-Zübeyr b. el-Avvâm ile Ebû Seleme b. Abdülesed'e el-Büveyle verildi. Sehl b. Huneyf ve Ebû Dücâne'nin malları biliniyordu. Ona "İbn Hareşe'nın malı" denirdi. Resûlullah (s.a.v.) insanları bu mallardan zengin yaptı.

Benî en-Nadîr Hakkında Nazil Olan Kur'ân Ayetleri

"Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ı tesbih etmektedir."[4] Dedi ki: Yani, her şey Allah'ı tesbih etmektedir. Duvarların tesbihi de yıkılışlarıdır. Bana Rebî'a b. Osman anlattı. O Huyey'den, o da Ebû Hüreyre'den bunu rivayet etti. *"Ehl-i Kitap'tan inkâr edenleri ilk sürgünde yurtlarından çıkaran odur."* Bu ayette geçen Ehl-i Kitap'la Benî en-Nadîr'i kastediyor ki, Resûlullah (s.a.v.) onları Medine'den Şam'a sürgün etmiştir. Dünyada Şam'a ilk yapılan sürgün de bu idi. Ayetin devamında yer alan *"Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız..."* kısmında Allah müminlere hitap ediyor; diyor ki: Siz, onların güçleri ve kuvvetleri vardır diye, onların çıkacağını tahmin etmiyordunuz. Kalelerine sığındıklarında, *"Onlar da kalelerinin, kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı." "Ama Allah onlara beklemedikleri yerden geliverdi."* Yani Resûlullah'ın ortaya çıkışı ve onları sürgüne göndermesi... *"O yüreklerine korku düşürdü..."* Resûlullah (s.a.v.) onların açık arazilerine inince korktular ve helak olacaklarını düşündüler. Korku, onların kalplerinde bir titremeye yol açıyordu. *"Öyle ki, evlerini hem kendi elleriyle, hem de müminlerin elleriyle yıkıyorlardı."* Dedi ki: Kuşatıldıklarında, Müslümanlar arkadan evlerinde gedik açtıklarında ve onlar da evlerini deldiklerinde, ağaçları ve kapı eşiklerini almaya başladılar. *"Ey akıl sahipleri! İbret alın!"*[5] Ayette geçen *"Ebsâr"*dan maksat akıllardır. *"Eğer Allah onlara sürgünü yazmamış olsaydı..."*[6] Allah Levh-i Mahfuz'da onların sürgüne gönderileceklerini söylüyor. *"Bu, anların Allah'a ve Peygamber'e karşı gelmelerinden dolayıdır."*[7] Yani onlar Allah'a ve O'nun Resûlü'ne isyan edip ona muhalefet ettiler. *"Hurma ağaçlarından herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi*

---

[4] Haşr, 59/1.
[5] Haşr, 59/2.
[6] Haşr, 59/3.
[7] Haşr, 59/4.

bırakmanız..." Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.), Ebû Leylâ el-Mâzinî ile Abdullah b. Selâm'ı, onların ağaçlarını kesmekle görevlendirmişti. Ebû Leylâ Acve ağaçlarını kesiyordu. İbn Selâm ise Levn türü hurma ağaçlarını kesiyordu. Benî en-Nadîr onlara, "Siz Müslümansınız; sizin için ağaçları kesmek caiz değildir." dedi. Bunun üzerine Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı ihtilafa düştüler. Bazıları "Kesilmeli." dediler; bazıları da "Kesilmemeli." dediler. Bunun üzerine Allah, *"Hurma ağaçlarından herhangi birini kesmeniz..."*, yani Acve'nin dışında kalan hurma ağaçları... *"...ya da olduğu gibi bırakmanız..."* Bu kısımla Acve'yı kastediyor. *"...bu Allah'ın izniyledir ve O'nun yoldan çıkanları rezil etmesi içindir."*[8] Yani, kesilen hurma ağaçları sebebiyle duydukları öfke ile Allah onları rezil ediyor.

"Allah'ın ülkeler halkından Peygamberine verdiği ganimetler Allah, peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalanlar içindir." Ayette geçen *"Allah ve Resûlü"* bir tek hissedir. Ayetteki *"Akrabalar"*dan maksat Resûlullah'ın (s.a.v.) akrabalarıdır. *"Yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar..."* Buna göre Resûlullah'ın payı, humusun humusudur. Resûlullah (s.a.v.) Benî Hâşim'e humustan veriyor ve onların bekârlarını evlendiriyordu. Halife Ömer de, bekârlarını evlendirmeleri, yoksullarına hizmet etmeleri ve borçlarını ödemeleri için onlara davette bulunuyordu. Onlar, tüm hisselerin kendilerine verilmesi dışında Ömer'in bu teklifini kabul etmediler. Fakat Ömer de onların teklifini kabul etmedi.

Bana Mus'ab b. Sâbit anlattı. O Yezîd b. Rûmân'dan, o da Urve'den şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Bekr, Ömer ve Ali, humusun o kısmını yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara veriyorlardı. *"...Böylece o mallar yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmaz."* Yani o mallar, daha sonra bir kural haline getirilerek zenginlere verilmez. *"...Peygamber size ne verdiyse onu alın; size ne yasakladıysa ondan sakının..."*[9] Yani Resûlullah'ın (s.a.v.) verdiği emirler ve nehiyler vahiy hükmündedir. *"(Bu ganimet malları) yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış olan, Allah'tan bir lütuf ve rıza dileyen..."*[10] Yani Bedir'den önce Medine'ye hicret eden Kureyşlileri kastediyor. *"Daha önce Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler ve kendilerine göç edip gelenleri sevenler..."* Bu ayetle, Medine'nin yerlileri olan Evs ve Hazreclileri, yani Ensâr'ı kastediyor. *"...ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler..."* Yani, başkalarına verilenlerden dolayı nefislerinde bir haset duymazlar. Kendilerine ganimet verilenlerden maksat muhacirlerdir. Resûlullah (s.a.v.) Benî en-Nadîr'den gelen ganimeti onlara vermiş, fakat Ensâr'a vermemişti. Ensâr'ın gönül hoşnutluğuyla buna rıza göstermesi, onları kendi nefislerine tercih etmektir. Kendileri muhtaç oldukları halde, "Onlara ver ey Allah'ın Resûlü! Bize verme!" demişlerdi.

"Kim nefsinin cimriliğinden korunursa..."[11] Dedi ki: insanlara zulmetmeyi terk ederse... *"Bunların arkasından gelenler şöyle derler..."*[12] Yani daha sonra Müslüman olanlar, Resûlullah'ın ashâbı için Allah'tan af dilemeleri gerekir. *"Münafıkların, kitap ehlinden inkâr eden dostlarına, eğer siz yurdunuzdan çıkarsanız mutlaka biz de sizinle birlikte çıkarız... dediklerini görmedin mi?"* Bunu söyleyen Abdullah b. Übey idi. Süveyd ve Dâ'is adında iki adamını Benî en-Nadîr'e göndermiş ve "Yerinizde durun ve çıkmayın. Kavmimden benimle birlikte ve onların dışında 2.000 kişi daha var. Adamlarım sizinle birlikte kalelerinize girerler; onlar ölmeden siz ölmezsiniz." dediler. Allah,

---

[8] Haşr, 59/5.

[9] Haşr, 59/7.

[10] Haşr, 59/8.

[11] Haşr, 59/9.

[12] Haşr, 59/10.

İbn Übey ve ashâbını kastederek, *"Allah onların yalancı olduklarına şahitlik eder."* [13] buyurdu. *"And olsun, eğer onlar çıkarılsalar..."* Yani Resûlullah (s.a.v.) Yahudileri sürgüne mahkûm ettiği zaman, bir tek münafık onlarla birlikte çıkmadı. Üstelik Yahudilere savaş ilan edildi; münafıklardan bir tek insan onların kalelerine girmedi. *"Yardım etseler bile arkalarını dönüp kaçarlar..."*[14] Yani korkudan dolayı hezimete uğrarlar. *"Onların içlerinde size karşı duydukları korku, Allah'a olan korkularından daha şiddetlidir..."* Yani, İbn Übey ve münafıkların Müslümanlara karşı duydukları korku ve bu sebeple gelmemeleri... *"Böyledir; çünkü onlar anlamayan bir topluluktur."*[15] *"Onlar... Sizinle toplu halde savaşamazlar..."* Münafıkları ve Benî en-Nadîr'i kastediyor. *"...Ancak muhkem şehirlerde..."* Onların kalelerini kastediyor. *"...Ya da siperlerin arkasında... Kendi aralarındaki savaşları çetindir..."* Yani birbirleriyle kavgalıdırlar. *"...Böyledir; çünkü onlar aklını kullanmayan bir topluluktur."*[16] Demek istiyor ki, Benî en-Nadîr'in dini, münafıkların dinine muhaliftir. Fakat onların tümü, İslâm'a karşı düşmanlık yapmakta bir araya geliyorlar.

"Onların durumu, kendilerinden az önce geçmiş ve yaptıklarının cezasını tatmış olanların durumu gibidir..."[17] Kaynukâ Yahudilerini kastediyor. Resûlullah (s.a.v.) onları da sürgüne göndermişti. *"Münafıkların durumu tıpkı şeytanın durumu gibidir..."*[18] Bu İbn Übey ve ashâbı için getirilen bir örnektir. Onlar Benî en-Nadîr'e gelmişler, yalandan ve onlara minnet ederek, "Siz kalelerinizde kalın. Eğer sizinle savaşılacak olursa sizinle birlikte olacağız. Eğer çıkarılacak olursanız biz de sizinle çıkacağız." demişlerdi. *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Herkes yarına ne hazırladığına baksın..."*[19] Yani diyor ki, "Sen Kıyamet günü için ne hazırlamışsın?" *"Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da onlara kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın..."*[20] Yani Allah'ın zikrinden yüz çeviren insanlar gibi olmayın. Allah, kendi nefisleri için bir hayır işlemelerini engelleyerek onları dalalete götürmüştür. Dedi ki: Surenin sonunda yer alan *"el-Kuddûs"* ismi, "Zâhir olan" demektir. *"el-Muheymin"* de, "Şahit olan" demektir.

Bedrü'l-Mev'id Gazvesi

Bu gazve, hicretin 45. ayında, Zilkâde ayının başında meydana gelmişti. Resûlullah (s.a.v.) bu gazvede Medine'nin dışında on altı gün kaldı. Zilkâde'nin bitimine on dört gün kala Medine'ye döndü. İbn Revâha'yı Medine'ye vali yapmıştı.

Bana Dahhâk b. Osman, Muhammed b. Amr el-Ensârî, Musa b. Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris, Ebû Bekr b. Abdullah b. Muhammed b. Ebû Sebre, Ma'mer b. Râşid, Ebû Ma'şer, Abdullah b. Ca'fer, Muhammed b. Abdullah b. Müslim, Abdülhamîd b. Ca'fer, İbn Ebû Habîbe ve Muhammed b. Yahya b. Sehl anlattılar. Bütün bunların her biri bana bu hadisin bir kısmını anlattı. Ayrıca isimlerini zikretmediğim başkaları da vardır. Dediler ki: Ebû Süfyân Uhud günü dönmek istediği zaman, "Sizinle buluşmamız gelecek sene başında Bedru's-Safrâ'da olsun. Orada buluşup savaşalım." diye bağırmıştı. Resûlullah (s.a.v.) Ömer b. el-Hattâb'a (r.a.), "Onlara 'İnşaallah evet!' de." demişti. Deniliyor ki: o gün Ebû Süfyân, "Randevunuz iki ay sonra Bedru's-Safrâ'da olsun." demişti. İbn Vâkıd dedi ki: Birinci rivayet, bize göre daha doğrudur. Bu düşünce üzerine insanlar dağıldılar.

---

[13] Haşr, 59/ 11.
[14] Haşr, 59/12.
[15] Haşr, 59/13.
[16] Haşr, 59/14.
[17] Haşr, 59/15.
[18] Haşr, 59/16.
[19] Haşr, 59/18.
[20] Haşr, 59/19.

Kureyş döndü ve kendi taraftarlarına buluşma yerini ve zamanını haber verdiler. Çıkış için hazırlık yapıp toplandılar. Bu, onlar için günlerin en büyüğü idi. Çünkü üstünlük kendilerindeyken Uhud'dan dönmüşlerdi. Bedrü'l-Mev'id'e de zafer umudu bağlamışlardı. Bedrü'l-Mev'id Arapların toplandığı bir panayırdı. Zilkâde'nin başından sekizine kadar orada Pazar kuruluyordu. Sekizinci günün sonunda insanlar yurtlarına dönüyorlardı. Vakit yaklaşınca Ebû Süfyân Resûlullah'a karşı çıkmaktan sıkıntı duymaya başladı. O, Resûlullah (s.a.v.) ve ashâbının Medine'de kalıp buluşma yerine gelmemelerini istiyordu. Bu yüzden Mekke'den Medine'ye gitmek isteyen herkese, "Biz büyük bir toplulukla Muhammed'e karşı savaşmak istiyoruz." şeklinde (propagandaya dayalı) bir açıklama yapıyordu. Mekke'den Medine'ye gelen kişi de Peygamber'in (s.a.v.) ashâbını bir hazırlık içinde görür ve şöyle derdi: "Ebû Süfyân'ın büyük bir kitle topladığını gördüm. Ayrıca sizinle olan buluşmasına gelmek için Arapları dolaşıyordu." Müslümanlar bu durumdan hoşlanmıyor ve vaziyet onları korkutuyordu.

Nu'aym b. Mes'ûd el-Eşca'î Mekke'ye geldi. Ebû Süfyân, bazı Kureyşlilerle birlikte hemen onun yanına geldi ve "Ey Nu'aym! Ben Uhud günü Muhammed ve ashâbına gelecek yıl Bedru's-Safrâ'da bulaşacağımı vaat etmiştim. Zaman geldi." dedi. Nu'aym, "Doğrusu beni buraya getiren, Muhammed ve ashâbının atları ve silahları hazırlamalarıydı. Üstelik Muhammed Belî, Cüheyne ve diğer kabilelerden olan Evs'in müttefiklerini de yanına çekmişti. Ben Medine'yi, patlamaya hazır bir bomba gibi terk ettim." dedi. Ebû Süfyân, "Söylediklerin doğru mu?" dedi. Nu'aym, "Doğru vallahi!" dedi. Hemen Nu'aym'a yakınlık gösterdiler, ona iyilikte bulundular ve ona yardım ettiler. Nu'aym onlara, "Yer, kalkanın sırtı gibiydi. Bir devenin yiyeceği bir şey kalmamıştı." dedi. Ebû Süfyân şöyle dedi: "Seni dinliyorum; anlatacağını anlatıyorsun da, onlar ne gibi hazırlıklar yapmışlardı? Çünkü bu bir kıtlık yılıydı. Ancak bol ve bereketli olan bir yıl bizim için iyi olur. Çünkü bolluk olan yılda develer ve atlar yayılır, biz de süt içeriz. Doğrusu, Muhammed ve ashâbının çıkmalarını ve bizim çıkmamamızı istemiyorum. Çünkü bize karşı cesaretlenirler. Onların sözlerinde durmamaları beni daha çok sevindirir. (Onları savaştan vazgeçirmek için) Sana 20 deve veririz; on tanesi dördünü bitirip beşe girmiş; on tanesi de üçünü bitirip dördüne girmiş develerden... Bu develerini de Süheyl b. Amr'a emanet edeceğiz; o sana karşı kefil olacaktır." Nu'aym, "Kabul ettim." dedi. Süheyl Nu'aym'ın dostuydu. Hemen Süheyl'in yanına geldi ve "Ey Ebû Yezîd! Medine'ye gidip Muhammed'in ashâbını savaştan vazgeçirmem karşılığında bana 20 deveyi vermeyi kabul ediyor musun?" dedi. Süheyl, "Evet!" dedi. Nu'aym, "O zaman ben yola çıkıyorum." dedi.

Onu bir deveye bindirdiler ve yola çıktı. Yolda hızlı seyretti. Umreden dolayı saçını tıraş etmişti. Medine'ye geldiğinde, Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbının hazırlık yaptıklarını gördü. Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı, "Nereden geliyorsun ey Nu'aym?" dediler. Nu'aym, "Umre için Mekke'ye gitmiştim." dedi. Onlar, "Ebû Süfyân hakkında bildiğin bir şey var mı?" dediler. Nu'aym şöyle dedi: "Evet, var. Mekke'yi terk ettiğimde Ebû Süfyân kitleleri toplamış; Araplar da onunla birlikte gelmeye karar vermişlerdi. Ebû Süfyân, güç yetiremeyeceğiniz kadar büyük bir orduyla geliyor. Yerinizde durun ve çıkmayın. Onlar sizin yurdunuza ve yaşadığınız mekânlara geldiler. Sizden, ancak kaçanlar kurtulabildiler. Ayrıca ileri gelenleriniz öldürüldü ve Muhammed'in kendisi yaralandı. Siz onlara doğru çıkıp bir yerde onlarla karşılaşmak mı istiyorsunuz? En kötü düşünceyi kendi nefsiniz için düşünmüşsünüz doğrusu. -O zaman, insanların karşılaşma yerinde toplandığı bir mevsimdi.- Vallahi hiç birinizin kurtulacağını sanmıyorum." Nu'aym, Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbını dolaşarak bu görüşlerini tekrarlamaya başladı. Nihayet onları korkuttu. Bundan dolayı çıkmak istemediler. Hatta Nu'aym'ın sözünün doğru olduğunu konuşmaya başladılar veya onlardan bazıları, Nuaym'ın sözünün doğru olduğunu konuşmaya başladı. Münafıklar ve Yahudiler de bu sözü müjde gibi kabul ettiler ve "Muhammed bu topluluktan kurtulamaz." dediler. Şeytan, Müslümanları korkutmak için dostlarını toplamıştı. Nihayet bu haber Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı ve ashâbla ilgili haberler onun yanında açıkça ortaya çıktı. Hatta Resûlullah (s.a.v.), bir tek kişinin bile kendisiyle yola çıkacağından endişe etmeye başladı. Ebû Bekr b. Kuhâfe (r.a.) ve Ömer b. el-Hattâb (r.a.) onun yanına geldiler. Onlar da Resûlullah'ın (s.a.v.) işittiklerini işitmişlerdi. "Ey Allah'ın Resûlü! Allah dinini destekleyecek ve Peygamberine yardım edecek. Biz kavme bir buluşma sözü verdik. Doğrusu kavimden geri kalmak istemiyoruz. Eğer geri kalırsak, onlardan korktuğumuzu düşünürler. Onlarla sözleştiğin buluşma yerine git ey Allah'ın Resûlü! Vallahi bunda hayır vardır." dediler. Resûlullah (s.a.v.) bu söze sevindi ve "Nefsim elinde olana yemin ederim ki, bir tek kişi bile benimle gelmezse ben çıkacağım." dedi. Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) konuşmaya başlayınca, Allah'ın Müslümanların kalb gözünü açtığı şeyleri konuştu, şeytanın Müslümanlara telkin ettiği korkuyu giderdi ve Müslümanlar ticaret yapmak üzere Bedir'e (Bedru's-Safrâ) gittiler.

Bana Yezîd'den rivayetle anlatıldı. O da Husayfe'den şöyle dediğini rivayet etti: Osman b. Affân -Allah ona rahmet etsin-şöyle diyordu: Hatırlıyorum; korku kalbimize salmıştı. Çıkmaya niyetli olan hiç kimse görmüyordum. Nihayet Allah müminlerin basiretlerini açtı ve Şeytanın korkutmasını giderdi. Böylece Müslümanlar çıktılar. Ben birçok malla Bedir'e gittim. Bir dinara karşılık bir dinar kazandım. Rabbimizden gelen bir hayır ve faziletle döndük. Resûlullah (s.a.v.) Müslümanları ziyaret etti; onlar da birçok mal ve harcamalarla çıktılar. Zilkâde ayında Bedir'e ulaştılar. Çarşı da hemen Zilkâde'nin sabahında kuruldu. Resûlullah (s.a.v.) 1500 ashâbıyla çıkmıştı. Atların sayısı da on idi: Resûlullah'ın (s.a.v.) atından başka, Ebû Bekr, Ömer b. el-Hattâb (r.a.), Ebû Katâde, Sa'îd b. Zeyd, el-Mikdâd, el-Hubâb, ez-Zübeyr ve Abbâd b. Bişr'in atları vardı.

Bana Ali b. Zeyd anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: el-Mikdâd şöyle dedi: Ben Sebha denilen atımın üzerinde Bedrü'l-Mev'id'de hazır bulundum. Hem gidişte hem de dönüşte ona bindim. At, herhangi bir sıkıntıyla karşılaşmadı. Sonra Ebû Süfyân şöyle dedi: "Ey Kureyş topluluğu! Biz, Muhammed'in ashâbını [sözleştiğimiz yere] gitmekten vazgeçirmek için Nu'aym b. Mes'ûd'u görevlendirdik. Kendisi bu iş için çalışıyor. Ancak biz yine de oraya gideceğiz; bir gece ya da iki gece kalıp döneceğiz. Eğer Muhammed gitmemişse, ona bizim gittiğimiz ve kendisi gitmediği için döndüğümüz haberi ulaşır. Bu, bizim için onun aleyhine bir çıkış olur. Eğer Muhammed gitmişse, bu yılın kıtlık yılı olduğunu, bol ve bereketli bir yıl olmazsa savaşmanın bize uygun olmayacağını söyleriz." Kureyşliler, "Ne güzel düşünmüşsün!" dediler. Ebû Süfyân iki bin kişilik bir toplulukla yola çıktı. Yanlarında elli at vardı. Nihayet Mecenne'ye ulaştılar. Sonra Ebû Süfyân, "Dönün; ancak bol ve bereketli bir yıl bizim işimize yarar. Hayvanları otlatır, biz de süt içeriz. Bu yılınız ise kurak bir yıldır. Ben dönüyorum; siz de dönün." dedi. Mekkeliler bu ordu için "Sevîk Ordusu" (Kavrulmuş un ordusu) diyorlardı. Dediklerine göre, çıktıklarında sevîk içiyorlardı.

Resûlullah'ın (s.a.v.) büyük sancağını Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) taşıyordu. Benî Damre'den Mahşî b. Amr denilen bir adam Resûlullah'a geldi. Bu kişi, Resûlullah'ın (s.a.v.) Veddân'a yaptığı ilk gazvede, kavmi adına Resûlullah (s.a.v.) ile anlaşma yapan adamdı. Tam o sırada insanlar pazarda toplanmışlardı. Resûlullah'ın ashâbı da mevsim pazarında en çok görülenlerdi. Adam, "Ey Muhammed! Sizden bir tek kişi bile kalmadı diye bize haber verildi. Ancak bu Pazar halkı, hakkınızda bilgi vermiş oldu." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), düşmanı olan Kureyş'e haber uçursun diye şöyle buyurdu: "Bizi çıkaran sadece Ebû Süfyân'a verdiğimiz buluşma sözüydü. Eğer istersen, sana ve senin kavmine anlaşmayı (bozar) fırlatırız. Sonra buradaki yerimizden ayrılmadan sizinle savaşırız." Bunun üzerine ed-Damrî, "Hayır, biz sizden elimizi çeker ve seninle yaptığımız anlaşmaya sadık kalırız." dedi. Bu sözleri, Ma'bed b. Ebû Ma'bed el-Huzâ'î de işitti. Hemen yola çıktı. O, sekiz günden beri oradaydı. Adam hem Pazar halkını hem de Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbını görmüş; bir de Mahşî'nin sözlerini de işitmişti. Mekke'ye gelinceye kadar durmadı. Ma'bed, Bedir pazarının haberini ilk getiren adamdı. Kureyşliler ona sordular; o da Muhammed'in ashâbının çokluğunu ve bu pazarın katılımcısı olduklarını onlara haber verdi. Ayrıca, Resûlullah'ın (s.a.v.) ed-Damrî'ye söylediklerini de anlattı ve "Muhammed ashâbından 2.000 kişiyi toplamış; pazar ehli dağılıncaya kadar, sekiz gün orada kalmışlardı." dedi. Bunun üzerine Safvân b. Ümeyye Ebû Süfyân'a, "Vallahi o gün onlara vaatte bulunmaktan seni menetmiştim. Adamlar bize karşı cüret kazanıp bizim onlara karşı sözümüzde durmadığımızı düşünmüşlerdir. Bu yaptığımızla onlardan zafiyeti almış olduk." dedi. Hemen Resûlullah (s.a.v.) ile savaşma konusunda savaş planlarını yapmaya, erzak temin etmeye ve çevrelerindeki Arapları yanlarına çekmeye başladılar. Müşrikler, büyük mallar topladılar. Mekkelilere vergi koydular. Az veya çok, herkes bir şey getirmek zorunda bırakıldı. Hendek Gazvesi için her birisinden, bir ukıyyeden[21] aşağı (katkı) kabul edilmedi.

---

[21] Bir ukıyye 40 dirhemdir (E).

Ma'bed dedi ki: Söylediklerim, beni bir şiir söylemeye itti:

Babalarının gelenekleri için hızlı koşuyor,
Hani, Kudeyd'in suyunu buluşma yeri yapmıştı!
Dabhân suyuna da, yarın kuşluk vaktinde...
Muhammed'in iki arkadaşından kaçıyor,
Bir de kuru üzüm büyüklüğünde bir Acve'nin peşinde...

Dediklerine göre Hummâm [b. el-Husayn el-Merî] bunu söylemiştir.

Allah (c.) Nu'aym b. Mes'ûd hakkında şu ayeti indirdi: "*Bazı insanlar müminlere 'Düşmanlarınız olan insanlar size karşı asker topladılar; aman sakının onlardan' dediklerinde...*"[22]

Ka'b b. Mâlik de şöyle dedi: -el-Vâkıdî dedi ki: Ka'b ailesinin büyükleri ve bütün arkadaşlarımız bu şiiri bana söylediler.-

Ebû Süfyân'la buluşma sözü verdik, Bedir'de;
Sözünde sadık bulmadık onu; yerine getirmedi sözünü...
Yemin ederim ki, eğer sözünde durup buluşsaydın bizimle,
Çevreni kaybeder ve perişan olarak dönerdin.
Bilirsin; orada bıraktık; Utbe ve oğlunun mafsallarını,
Bir de helak olmuş Amr'ın, Ebû Cehl'in ölüsünü...
Resûlullah'a isyan ettiniz; yazık sizin dininize,
Ve azgın olan kötü işinize...
Şunu söyleyeceğim; beni kınasanız bile,
Ailem ve malım Resûlullah'a feda olsun.
İtaat ettik; onun dengini bulamadık,
O, gecenin karanlığında yol gösteren bir yıldız bizim için...

Hassân b. Sâbit el-Ensârî de şöyle dedi: -İbn Ebü'z-Zinâd, İbn Ca'fer ve diğerleri bunu doğruladılar.-

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Herkes yarına ne hazırladığına baksın..."
(Haşr, 59/18)

---

[22] Âl-i İmrân, 3/173.

Suyu elle çekilen kuyunun başında durduk, sekiz gün;
Erzakı bol olan büyük bir orduyla...
Karnı, kendisinin yarısı kadar büyük olan atlarla,
Bir de omuzları geniş ve beyaz olan develerle,
Yürüdük.
Görürsün, hızlı koşan develerin tırnaklarının altından,
Kandil otunun köklerinin söküldüğünü...
Develer Âlic'in alçak kumlarından aşağıya inerken,
Siz onlara, "Burası yol değil" deyiniz.
Şam'ın akan sularını havaya kaldırın;
Gerisinde de,
Erâk ağacı yiyen süt develerinin ağzı gibi yarıklar kaldı.
Rablerine hicret eden adamların eliyle,
Ve Meleklerle desteklenen Hakkın Ensâr'ı ile.
Dolaşırken ve ararken Furât b. Hayyân ile
Buluşsak eğer, helak olmaya mahkûm bir rehin olur elimizde.
Eğer Kays b. İmruü'l-Kays'la karşılaşırsak,
Daha da karartacağız, onun kapkara yüzünü...

Ebû Süfyân b. el-Hâris b. Abdülmuttalib, Hassân b. Sâbit'e cevab vermiştir.[23] Olanlar böyleydi.

İbn Atîk'in Ebû Râfi'e Gönderilen Seriyyesi

Hicretin 46. ayının başında, Zilhicce'nin dördüncü günü Pazartesi seher vakti yola çıktılar.

Bana Ebû Eyyûb b. en-Nu'mân anlattı. O babasından, o Atıyye b. Abdullah b. Üneys'ten, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Medine'den Hayber'e doğru yola çıktık. Dedi ki: Abdullah b. Atîk'in sütannesi, Hayber'de Yahudi bir kadındı. Resûlullah (s.a.v.) beş kişilik bir grup olarak bizi gönderdi: Abdullah b. Atîk, Abdullah b. Üneys, Ebû Katâde, el-Esved b. Huzâ'î ve Mes'ûd b. Sinân... Dedi ki: Biz Hayber'e vardık; Abdullah b. Atîk de annesine haber göndererek ona bulunduğu yeri bildirdi. Annem, sıkı sıkıya doldurulmuş bir hurma torbasıyla yanımıza çıkageldi. Ondan yedik. Sonra Abdullah ona, "Anneciğim, akşam oldu; bizi yanında yatır ve yarın bizi Hayber'in içine koy." dedi. Annesi, "Hayber'de 4.000 savaşçı olduğu halde nasıl onlarla baş edeceksin? Hayber'de kimi istiyorsun?" dedi. Abdullah, "Ebû Râfi'i istiyorum!" dedi. Annesi, "Onunla baş edemezsin!" dedi. Abdullah, "Vallahi onu öldüreceğim veya bu uğurda öldürülürüm!" dedi. Annesi, "O zaman geceleyin yanıma gelin!" dedi. Abdullah ve arkadaşları geceleyin yanına girdiler. Atîk onlara, "İnsanların ortalıkta dolaştıkları ve uyanık oldukları zaman yanıma giriniz. İnsanlar ortadan çekilince ona pusu kurun." demişti. Hayber halkı uyuyunca, onlar da denileni yaptılar ve kadının yanına girdiler. Sonra kadın, "Yahudiler, bir misafirleri gelir korkusuyla kapılarını üzerlerine kapatmazlar. Gelen misafir, -misafir edilmediği halde- avluda sabahlar; sonra kapının açık olduğunu görür; içeri girer ve akşam yemeğini yer." dedi.

Ortalık sakinleşince kadın şöyle dedi: "Şimdi gidin; Ebû Râfi'in kapısını çalın ve 'Biz Ebû Râfi'e bir hediye getirdik.' deyin. Onlar muhakkak size kapıyı açarlar." Aynen onun dediği gibi yaptılar. Bir de Hayber'in her bir kapısının yanından geçerken onu kapatıyorlardı; hatta kentin tüm kapılarını kapattılar. Nihayet Sellâm'ın sarayının yanındaki hurma ağacına geldiler. Dedi ki: Biz tırmandık ve Abdullah b. Atîk'i öne geçirdik. Çünkü o Yahudice konuşabiliyordu. Sonra Ebû Râfi'in kapısını çaldılar; hemen onun karısı geldi ve "Ne istiyorsun?" dedi. Abdullah b. Atîk Yahudice konuşarak, "Ebû Râfi'e bir hediye getirdim." dedi. Kadın ona kapıyı açtı, fakat silahı görünce bağırmak istedi. Abdullah b. Üneys dedi ki: Hangimiz önce ona yetişiriz diye kapıda izdihama sebep olduk. Kadın bağırmak istedi. Ben ona kılıcı gösterdim. Arkadaşlarımın benden önce adamın yanına girmelerini istemiyordum. Bir an durdum; sonra kadına, "Ebû Râfi neredir?

---

[23] İbn İshâk, Ebû Süfyân'ın beyitlerini de zikretmiştir.

Göstermezsen seni kılıçla keserim." dedim. Kadın, "İşte orada, evin içindedir." dedi. Ebû Râfi'in yanına girdik; onu beyazlığından tanıdık. Sanki atılmış bir pamuk gibiydi. Kılıçlarımızla ona saldırdık; karısı bağırmaya başladı. Bazılarımız; kadının yanına çıkmak istedi; sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) bizi kadınları öldürmekten menettiğini hatırladık. Dedi ki: Oraya vardığımızda, evin tavanı bize kısa gelmeye başladı; kılıçlarımız (tavana çarpıp) geri dönüyordu.

Abdullah b. Üneys dedi ki: Ben gece körü bir adamdım. Geceleyin çok az görürdüm. Düşündüm; adam tıpkı ay gibiydi. Kılıcımla onun karnına dayandım; nihayet yataktan çıkarken kılıcın çıkardığı hışırtıyı duydum. İşinin bitmiş olduğunu anladım. Bütün arkadaşlarımız ona vurmaya başladılar. Sonra evden indik; fakat Ebû Katâde yayını unutmuştu. İndikten sonra hatırladı. Arkadaşları ona, "Yayı boş ver." dediler. Ebû Katâde kabul etmedi ve geri dönüp yayını aldı. Ayağı burkuldu ve arkadaşları onu aralarında taşıdılar. Ebû Râfi'in karısı bağırmaya başladı. Adam öldürüldükten sonra ev halkı de bağrışmaya başladılar. Ev sahipleri [kendileri için tehlikeli olur düşüncesiyle] gece uzun bir süre kapılarını açmadılar. Abdullah b. Atîk ve arkadaşları Hayber kalesinin bazı kanallarında [su arklarında] saklandılar. Yahudiler ve (liderleri) el-Hâris b. Zeyneb geldiler. Ebû Râfi'in karısı hemen yanına çıktı ve "Onu öldürenler şimdi çıktılar." dedi. el-Hâris b. Zeyneb, 3.000 kişilik bir kuvvetle izimizi takip etmeye başladı. Adamlar ateşle, (kandil gibi yanan) hurma dallarının ışığında bizi aramaya başladılar. Çoğu zaman onlar arkların üzerindeydiler ve bizi göremiyorlardı. Biz de arkların içindeydik. Aramayı bitirip de kimseyi görmeyince Ebû Râfi'in karısına gittiler ve "Onlardan kimseyi tanıyor musun?" dediler. Kadın, "Onlardan Abdullah b. Atîk'ın sözlerini işittim. Eğer o bizim yurdumuzda ise o onlarla beraberdir." dedi. Bunun üzerine ikinci kez aramaya başladılar. Abdullah b. Atîk ve arkadaşları da kendi aralarında,

"Birimiz onlara gitse de, adamın ölüp ölmediğini öğrense." dediler. Bunun üzerine el-Esved b. Huzâ'î çıktı; onların içine girdi ve kendisini onlara benzetti. Onun elinde de onlarınkine benzer bir kandil vardı. Topluluk ikinci kez köşke girdi. O da onlarla birlikte girdi. Evin lebalep dolu olduğunu gördü. Dedi ki: Hepsi birlikte Ebû Râfi'e ne olduğuna bakmaya başladılar. Karısı, elinde ateşten bir kandil olduğu halde geldi; sonra sağ olup olmadığını anlamak için üzerine abandı. Kadın, "Musa'nın Rabbine yemin olsun ki, ölmüş." dedi.

Dedi ki: "Kesin bir iş olmadan dönmek istemedim. İkinci kez onların yanına girdim; baktım ki, adamda hiçbir damar hareket etmiyor. Yahudiler bir tek haykırış ile çıktılar ve onu defnetmek için hazırlıklara başladılar. Ben de onlarla birlikte çıktım; arkadaşlarıma dönmek için biraz geciktim. Ben ark içinde onlara katıldım ve durumu onlara haber verdim. Bizi aramaları sona erinceye kadar iki gün yerimizde kaldık. Sonra Medine'ye doğru yola çıktık. Her birimiz onu öldürdüğünü iddia ediyorduk. Resûlullah (s.a.v.) minberin üzerindeyken yanına vardık. Bizi gördüğünde, "Gözünüz aydın." dedi. Biz de, "Senin gözün aydın olsun ey Allah'ın Resûlü!" dedik. Resûlullah (s.a.v.), "Onu öldürdünüz mü?" dedi. Biz, "Evet!" dedik. Her birimiz onu kendisi öldürdüğünü iddia ediyordu. Resûlullah (s.a.v.), "Çabuk bana kılıçlarınızı getirin." dedi. Kılıçlarınızı getirdik. Resûlullah (s.a.v.), "Bu kılıç onu öldürmüş. Bu Abdullah b. Üneys'in kılıcındaki yemek izidir." dedi. Dedi ki: İbn Ebü'l-Hukayk Gatafân ve çevresindeki müşrik Arapları kendi tarafına çekmiş ve Resûlullah'a karşı savaşmaları için onlara büyük ücretler vereceğini vaat etmişti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) ona [kendisini cezalandırmak için] bu grubu gönderdi.

Bana Eyyûb b. en-Nu‘mân anlattı; dedi ki: Bana Hârice b. Abdullah anlattı; dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) adamları Ebû

Râfi'in yanına vardıklarında, onu öldürme konusunda münakaşa ettiler. Onu öldürmek için kura çektiler; kura Abdullah b. Üneys'e çıktı. Abdullah da gece körü bir adamdı. Arkadaşlarına "Yeri nerede?" diye sordu. Onlar, "Onun ay gibi beyazlığını görürsün." dediler. Abdullah, "Gördüm." dedi ve ona yöneldi. Diğerleri de, bağırmasından endişe ettikleri için hanımına kılıçlarını çekmişlerdi. Abdullah b. Üneys adamın yanına girdi ve kılıçla vurdu. Tavan basık olduğu için kılıç geri geldi. Adamın karnı içki doluyken Abdullah kılıcını karnına basıp üzerine dayandı. Abdullah, kılıcın yataktan çıkarken çıkardığı hışırtıyı duydu. Adam yataktaydı.

Deniliyor ki: Seriyye hicretin 6. yılı Ramazan ayında gönderilmişti.

Zâtü'r-Rikâ Gazvesi

Zâtü'r-Rikâ denilmesinin sebebi, orasının bir dağ olması ve orada kırmızı, siyah ve beyaz toprağın bulunmasıdır. Resûlullah (s.a.v.) hicretin 47. ayında, Muharrem'in onunda, Cumartesi günü yola çıktı. Resûlullah (s.a.v.), Muharrem'in bitimine beş gün kala, Pazar günü Sırâr kuyusunun başına geldi. Toplam on beş gün Medine'nin dışında kaldı. Bana Dahhâk b. Osman anlattı. O da Ubeydullah b. Miksem'den rivayet etti. Yine bana Hişâm b. Sa'd anlattı. O Zeyd b. Eslem'den, o da Câbir'den rivayet etti. Bir de bana Abdurrahman b. Muhammed b. Ebû Bekr anlattı. O Abdullah b. Ebû Bekr, Mâlik b. Enes, Abdullah b. Ömer, Vehb b. Keysân ve Câbir b. Abdullah'tan rivayet etti. Bazıları diğerlerine göre hadise ilaveler yapmıştır. Başkaları da bana aynı hadisi anlattılar; dediler ki: Bir adam, yanında hayvanlarıyla birlikte en-Nabt [Nabatlılar] çarşısında alış-veriş yapıyordu. Oradakiler, "Bu hayvanlarını nereden aldın?" dediler. Adam, "Necd'den geldim. Orada Enmâr ve Sa'lebe kabilelerinin size karşı askerler topladıklarını gördüm. Oysa sizi sakin görüyorum." dedi. Onun bu sözü Resûlullah'ın (s.a.v.) kulağına gitti. Ashâbından 400 kişilik bir seriyye ile yola çıktı. Birisi, "Onlar 700 veya 800 kişiydiler." dedi.

Resûlullah (s.a.v.) Medine'den çıktı; el-Medîk yolundan gitti. Sonra eş-Şukra vadisine geçti ve orada bir gün kaldı. Oradayken (güvenlik amacıyla) seriyyeleri etrafa dağıttı; onlar gece vakti Resûlullah'a geri döndüler ve kimseyi görmediklerini haber verdiler. Ancak yeni bazı izlere basmışlardı. Sonra Resûlullah (s.a.v.) ashâbıyla birlikte onların merkezlerine kadar gitti. Ne var ki, merkezde hiç kimsenin olmadığını gördüler. Bedevi Araplar dağ başlarına gitmişlerdi. Fakat arada bir Resûlullah'a (s.a.v.) görünüyorlardı. İnsanlar birbirlerinden korkmaya başladılar. Müşrikler de Müslümanlara çok yakındı. Müslümanlar, saldırıda bulunurken müşriklerin kendilerine saldırmalarından endişe etmeye başladılar. Bedeviler de Resûlullah'ın (s.a.v.), onların kökünü kazımadan oradan ayrılmayacağından korkmuşlardı.

Resûlullah (s.a.v.) orada korku namazını kıldı. Bana Rebî'a b. Osman anlattı. O Nu'aym'dan, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.) o gün ilk kıldığı namaz korku namazıydı. Resûlullah (s.a.v.), saf halinde namaz kılarken kendilerine saldırmalarından korkuyordu.

Bana Abdullah b. Osman anlattı. O kardeşinden, o Kasım b. Muhammed'den, o Sâlih b. Havvât'tan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: O gün Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte korku namazını kıldım. Resûlullah (s.a.v.) kıbleye yöneldi; bir grup onun arkasında namaza durdu; diğer grup da düşmana karşı beklemeye başladı. Resûlullah (s.a.v.) arkasındaki grupla bir rekât ve iki secde kıldı; sonra ayakta kaldı; bekledi. Onlar, Resûlullah'ın arkasında kendi başlarına bir rekât ve iki secde kıldıktan sonra selam verdiler. Bu kez ikinci grup geldi; Resûlullah (s.a.v.) onlarla da bir rekât ve iki secde kıldı. Birinci grup düşmana karşı yerini almaya gitti. İkinci grupla bir rekât kılınca oturdu ve bekledi. Nihayet onlar da kendi başlarına bir rekât ve iki secde kıldıktan sonra Resûlullah (s.a.v.) selam verdi.

Resûlullah (s.a.v.) onların merkezlerinde bazı kadınlar buldu (ve onları cariye olarak esir aldı). Esir alınanlar arasında parlak bir cariye de vardı ve kocası onu çok seviyordu. Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye dönmek üzere oradan ayrılınca, kocası Muhammed'in peşine düşeceğine ve onu öldürmeden, ya da onların içinde kan akıtmadan veya cariyesini kurtarmadan kavmine dönmeyeceğine dair yemin etti. Bir ara Resûlullah (s.a.v.) rüzgârlı bir akşamda yürürken, önündeki bir vadiye indi ve "Bu gece kim bizi bekler?" dedi. İki adam ayağa kalktı; Ammâr b. Yâsir ve Abbâd b. Bişr... Onlar, "Bu gece biz seni bekleriz ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Rüzgâr da durmuyordu. İki adam vadinin ağzında oturmaya başladılar. Onlardan birisi arkadaşına, "Hangi gece sana daha sevimlidir? Gecenin başında ben seni idare etsem, sonunda da sen beni idare etsen... Hangisi sana uygundur?" dedi. Arkadaşı, "Sen gecenin başında beni idare et." dedi. Bunun üzerine Ammâr b. Yâsir uyudu. Abbâd b. Bişr ise kalkıp namaz kılmaya başladı. Allah'ın düşmanı da geldi; bir fırsat kolluyordu. Rüzgâr da dinmişti. Adam Abbâd'ın karaltısını yakından görünce, "Allah bilir ya, bu kavmin bekçisidir." dedi ve ona bir ok fırlattı; ok isabet etti. Abbâd oku çıkarıp yere koydu. Sonra ikinci bir ok attı; o da isabet etti. Abbâd onu da çıkardı ve yere koydu. Sonra üçüncü bir ok daha attı ve ok isabet etti. Abbâd'dan kan akmaya başlayınca rükua, sonra secdeye gitti ve arkadaşına, "Kalk otur; saldırıya uğradım." dedi. Ammâr kalktı ve oturdu. Bedevi adam Ammâr'ın kalktığını görünce, kendisini fark ettiklerini anladı. Ammâr, "Kardeşim, ilk ok attığında beni uyandırmana engel olan neydi?" dedi. Abbâd, "Ben bir sureyi, Kehf Sûresi'ni okuyordum; onu bitirmeden kesmek istemedim. Eğer Resûlullah'ın (s.a.v.) emrettiği bir geçidi kaybetmek endişesi olmasaydı, helak olsaydım bile namazdan ayrılmayacaktım." dedi. Deniliyor ki: Ensâr'dan olan kişi Umâre b. Hazm idi. el-Vâkıdî dedi ki: Bize göre bu iki rivayetten sahih olanı Ammâr b. Yâsir olduğuna dair rivayettir.[24]

Câbir şöyle diyordu: Resûlullah (s.a.v.) ile beraberdik; baktık ki, Resûlullah'ın ashâbından birisi bir kuş yavrusunu getirmiş, ona bakıyor. O yavrunun ebeveyni, ya da onlardan birisi gelip yavrusunu alan ele atlayıp kendini tehlikeye atıyordu. Baktım; insanlar hayretler içinde kaldılar. Resûlullah (s.a.v.), "Siz bu kuşa mı hayret ediyorsunuz? Yavrusunu almışsınız; o da yavrusunu kurtarmak için nefsini tehlikeye atıyor. Vallahi sizin Rabbiniz, size karşı bu kuşun yavrusuna olan merhametinden daha fazla merhametlidir."

el-Vâkıdî dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Gazvesi'nde, devesinin üzerindeyken doğuya doğru namaz kılardı.

Câbir dedi ki: Dönüş yolundaydık; Resûlullah (s.a.v.) bize geldi. Ben bir ağacın gölgesindeydim. "Buyurun gölgeye gelin ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Resûlullah (s.a.v.) gölgeye yaklaştı ve oturdu. Kendisine (yiyecek) bir şey ikram etmek için gittim. Hiçbir şey bulamadım; sadece çuvalın dibinde küçük bir salatalık buldum. Onu ikiye böldüm ve kendisine ikram ettim. Resûlullah (s.a.v.), "Nerden buldunuz bunu?" dedi. Biz de, "Medine'nin azığından arta kalan bir şey." dedik. Resûlullah (s.a.v.) ondan yedi. Bir arkadaşımızı görevlendirmiştik; üzerinde eski bir elbise olduğu halde hayvanlarımızı otlatıyordu. Resûlullah (s.a.v.), "Onun bundan başka elbisesi yok mu?" dedi. Biz, "Vardır ey Allah'ın Resûlü! Çantada onun iki tane yeni elbisesi var." dedik. Resûlullah (s.a.v.) ona, "O iki elbiseni al!" dedi. Adam iki elbisesini aldı; onları giydi, sonra gitti. Resûlullah (s.a.v.), "Bu daha güzel değil mi? Boynu vurulası adam, neden böyle yapıyor?" dedi. Adam bunu duydu ve "Allah yolunda (olsun) ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah yolunda." dedi. Câbir dedi ki: Daha sonra bu adamın boynu Allah yolunda vuruldu.

---

[24] Ammâr b. Yâsir Ensâr'dan olmadığına göre metinde zikredilen isim "Abbâd b. Bişr" olmalıdır (E).

Dedi ki: Bir ara Resûlullah (s.a.v.) yanımızda sohbet ederken Ulbe b. Zeyd el-Hârisî üç devekuşu yumurtasıyla geldi. Adam, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu yumurtaları bir devekuşu yuvasında buldum." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Al bunları ey Câbir, bize yemek yap." dedi. Hemen onları aldım ve yemek yaptım. Sonra yumurtayı bir tabak içinde getirdim; ekmek de aradım, fakat bulamadım. Resûlullah (s.a.v.) ve Ashâbı bu yumurtayı ekmeksiz yediler. Câbir dedi ki: "Bakıyordum; Resûlullah (s.a.v.) elini çekiyor; ben onun doymuş olduğunu zannediyordum. Hâlbuki yumurta tabakta olduğu gibi duruyordu." Dedi ki: "Sonra Resûlullah (s.a.v.) kalktı ve bütün ashâb ondan yedi. Sonra dönüp gittik." Câbir dedi ki: Biz yürürken Resûlullah (s.a.v.) bize yetişti ve "Neyin var ey Câbir?" dedi. Dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Kötü bir deveye binmem doğru mu? İşte insanlar beni bırakıp gittiler." dedim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) devesini çökertti ve "Sende su var mı?" dedi. Ben de, "Evet, var." dedim. Ona bir kap su verdim. Ona üfürdü; sonra o suyu devenin başına, sırtına ve arkasına serpti. Sonra, "Bana bir sopa ver." dedi. Yanımdaki sopayı ona verdim. -veya ona ağaçtan bir sopa kestim- Sonra hayvanı dürttü ve sopayla vurdu. Sonra bana, "Bin ey Câbir!" dedi. Ben de bindim. Hayvan yola çıktı. Onu hak ile gönderene yemin ederim ki, benim devem onun devesiyle yarışa girdi ve onun devesi benimkini geçemedi.

Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) ile konuşuyordum. Resûlullah (s.a.v.) bana, "Ey Ebû Abdullah, evlendin mi?" dedi. Ben de, "Evet, evlendim ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Kız mı, dul mu?" dedi. Ben de, "Dul ile evlendim ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Bunun üzerine, "Kız olsaydı da, onunla oynaşsaydın, o da seninle oynaşsaydı ya?" dedi. Dedim ki: "Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü! Babam Uhud'da şehit oldu ve arkasında beş kız bıraktı. Ben de toparlayıcı olan, onların dağınık saçlarını toplayacak ve onlara annelik yapacak bir kadınla evlendim." Resûlullah (s.a.v.), "Doğrusunu yaptın." dedi. Sonra, "Eğer Sırâr kuyusuna varırsak, emrederiz; develer kesilecekler ve bu günümüzü orada geçiririz. Senin hanımın da bizi işitir ve yastıklarını çırpar." dedi. Ben de, "Bizim yastıklarımız yoktur ey Allah'ın Resûlü!" dedim. O ise, "Ama olacaktır. Eve vardığın zaman akıllıca bir iş yap." dedi. Ben de, "Yapabildiğim kadar yaparım." dedim.

Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Bu deveni bana satmaz mısın ey Câbir?" dedi. Ben de, "Hayır; o sizin olsun ey Allah'ın Resûlü!" dedim. O, "Hayır; parasıyla!" dedi. Ben, "Satıyorum. Bana bir fiyat söyle." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Bir dirheme alıyorum" dedi. Ben, "Beni zarara mı sokacaksın ey Allah'ın Resûlü?" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Ömrüme yemin olsun ki hayır." dedi. Resûlullah (s.a.v.) dirhem dirhem arttırarak fiyatı nihayet kırk dirheme -bir ukıyye- çıkardı ve "Razı oldun mu?" dedi. Ben, "O senindir ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Onun sırtı Medine'ye kadar sana aittir." dedi. Deniliyor ki: Resûlullah (s.a.v.), "Onu senden bir ukıyyeye alıyorum ve sırtı senin olsun." demiştir. Câbir devesini bu şekilde satmış oldu. Dedi ki: Biz Sırâr kuyusuna vardığımızda, emretti; bazı develer kesildi. Gününü orada geçirdi; sonra Medine'ye geldik.

Câbir dedi ki: (Eve vardığımda) kadına dedim ki: Resûlullah (s.a.v.), akıllıca bir iş yapmamı emretti. Kadın, "Resûlullah'ın emri baş ve göz üstüne; buyur yap!" dedi. Sonra sabah oldu; devenin başından tuttum; nihayet onu Resûlullah'ın (s.a.v.)

hücresinin yanında çökerttim ve Resûlullah (s.a.v.) evden çıkıncaya kadar oturdum. Resûlullah (s.a.v.) çıkınca, "Deve bu mu?" dedi. Ben, "Evet ey Allah'ın Resûlü! Satın aldığın deve budur." dedim. Resûlullah (s.a.v.) Bilâl'i çağırdı ve "Git, Câbir'e bir ukıyye ver ve devenin başını tut! Ey kardeşimin oğlu! O senindir." dedi. Ben Bilâl ile birlikte çıktım. Bilâl, "Sen vadi sahibinin oğlu musun?" dedi. Ben de, "Evet" dedim. Bilâl, "Vallahi sana vereceğim ve fazla da vereceğim." dedi. Bilâl bana bir ya da iki kırat fazla verdi. Dedi ki: Bana verilen bu para hep arttı ve Allah bizi onunla arttırdı. Onun yerini de biliyoruz. Hatta şurada, size yakın bir yerde öldü. Deveyi kastediyor.

el-Vâkıdî dedi ki: Bana İsmail b. Atıyye b. Abdullah b. Üneys anlattı. O babasından, o da Câbir'den şöyle dediğini rivayet etti: Dönmek üzere ayrıldığımızda Şukra denilen yerdeydik. Resûlullah (s.a.v.) bana, "Ey Câbir! Babanın borcuna ne oldu?" dedi. Ben de, "Hurmalarının hasadını bekliyorum ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Hasat ettiğin zaman yanıma gel." dedi. Ben, "Peki!" dedim. Sonra, "Senin babanın borcu kime idi?" dedi. Ben, "Yahudi olan Ebü'ş-Şahm'a idi. Onun babamdan bir yük hurma alacağı vardır." dedim. Resûlullah (s.a.v.) bana, "Ne zaman hasat edeceksin?" dedi. Ben, "Yarın" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Câbir! Hasat ettiğin zaman Acve'yi ayır ve usulüne göre hasat et; diğer hurma çeşitlerini de usulüne göre hasat et." dedi. Ben de yaptım. Sayhânî olan hurmayı ayrı, Ümmühâtü'l-Ceradeyn'i ayrı, Acve'yi de ayrı hasat ettim. Sonra Nuhbe, Karn, Şukha ve diğer hurmaların tümüne yöneldim. Bunlar, türü en az olan hurmalardı. Onlara tek bir ip (dal) bıraktım. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldim ve ona haber verdim. Resûlullah (s.a.v.) ileri gelen ashâbıyla geldi; bahçeye girdiler. Ebü'ş-Şahm da orada hazır bulundu. Resûlullah hurmaların sınıf sınıf ayrı serildiğini gördüğünde, "Allah'ım! Ona bereketini koy!" dedi. Sonra Acve'nin yanına gitti ve eliyle dokundu; diğer hurma türlerine de dokundu. Sonra bahçenin ortasında oturdu. Sonra, "Alacaklını çağır!" dedi. Ebü'ş-Şahm geldi. Resûlullah (s.a.v.), "Ölç!" dedi. Adam bütün hakkını bir tek sıradan ölçtü. O da Acve idi. Diğer hurmalar da eskisi gibi kaldı. Sonra, "Ey Câbir! Babanın borcu kaldı mı?" dedi. Ben, "Hayır kalmadı." dedim. Resûlullah, "Diğer hurmalar kaldı." dedi. O hurmalardan bir zaman yedik. Bir dahaki yıl, hurma zamanına kadar ondan sattık. Ben, "Eğer Hurmaların köklerini bile satarsam babamın üzerindeki borcu karşılamaz." diyordum. Hatırlıyorum; Peygamber (s.a.v.); bana, "Babanın borcu ne oldu?" diyordu. Ben, "Allah borcunu ödedi." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ım! Câbir'i mağfiret eyle!" dedi ve bir gecede 25 defa benim için Allah'tan af diledi.

Bana Âiz b. Yahya anlattı. O da Ebü'l-Huveyris'ten şöyle dediğini rivayet etti: Bu gazvede, Resûlullah (s.a.v.) Osman'ı Medine'ye görevlendirmişti.

Dûmetü'l-Cendel Gazvesi

Hicretin 49. ayının başında Rebîülevvel ayında meydana gelmiştir. Resûlullah (s.a.v.) Rebîülevvel'in bitimine beş gece kala yola çıktı. Rebîülâhir'in bitimine on gün kala da geldi.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Abdullah b. Ebû Lebîd'den, o da Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan rivayet etti. Ayrıca bana Abdurrahman b. Abdülazîz anlattı. O da Abdullah b. Ebû Bekr'den rivayet etti. Her ikisi de bana bu hadisi anlattılar. Birisi arkadaşından fazla anlatıyordu. Bana, onların dışındaki bazı kimseler de anlattılar; dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Yakın Şam'a yakınlaşmak istiyordu. Kendisine, "Orası, Şam'ın ağzının kenarlarındandır. Eğer ona yaklaşırsan bu Rum Kayser'ini korkutacak bir iş olur." denilmişti. Ayrıca Resûlullah'a (s.a.v.), Dûmetü'l-Cendel'de çok sayıda insan olduğu ve bu insanların, yoldan erzak taşıyanlara zulüm yaptıkları söylenmişti. Orada büyük bir çarşı ve tüccarlar da vardı. Üstelik çok sayıda Arap da onlara katılmışlardı. Aslında onlar Medine'ye yaklaşmak istiyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) insanlara emretti; 2.000 kişilik bir Müslüman ordusuyla yola çıktı. Resûlullah (s.a.v.) gece yürüyor, gündüz de saklanıyordu. Onların yanında Benî Uzre'den Mezkûr adında bir kılavuz vardı; uzman bir kılavuz idi. Resûlullah (s.a.v.) hızlı yürüyordu. Onların yolundan saptı. Dûmetü'l-Cendel'e yaklaşınca -Medine ile Dûmetü'l-Cendel arasında hızlı bir süvarinin yürüyüşüyle bir gün veya bir gecelik mesafe vardı- Rehber kendisine, "Ey Allah'ın Resûlü! Onların hayvanları buralarda yayılmaktadır. Önden gidip size haber verene kadar beni bekleyin." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Peki!" dedi. Uzreli kılavuz, deve ve koyunların izlerini bulana kadar önden gitti. Onlar batıya doğru yol alıyorlardı. Sonra kılavuz Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına döndü; ona haber verdi. Artık onların yerlerini biliyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) onların hayvanlarına ve çobanlarına saldırana kadar yola devam etti. Resûlullah (s.a.v.) ele geçirdiklerini ele geçirdi; kaçanlar da her tarafa doğru kaçmaya başladılar. Haber Dûmetü'l-Cendel halkına ulaştı; aniden dağılıverdiler. Resûlullah (s.a.v.) da onların açık arazilerine indi. Fakat orada kimseyi bulamadı. Resûlullah (s.a.v.) orada birkaç gün kaldı; sonra seriyyeleri birbirinden ayırıp etrafa dağıttı; daha sonra Resûlullah'a (s.a.v.) geri geldiler, fakat hiç kimseyi bulamamışlardı. Ancak seriyye bir grup deve ile geri dönmüştü. Sadece Muhammed b. Mesleme onlardan bir adam esir almış ve Resûlullah'ın yanına (s.a.v.) getirmişti. Resûlullah (s.a.v.) onun arkadaşlarını sordu. Adam, "Onların hayvanlarını aldığın haberini alınca hepsi dün kaçtılar." dedi. Resûlullah (s.a.v.) birkaç gün ona İslâm'ı anlattı; adam Müslüman oldu. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye döndü. Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye Sibâ b. Urfuta'yı görevlendirmişti.

el-Müreysî[25] Gazvesi

Resûlullah (s.a.v.), hicretin 5. yılında, Şaban ayının ikinci gecesinde, Pazartesi günü yola çıktı. Ramazan ayında Medine'ye geldi. Tam 28 gün Medine'nin dışında kaldı.

Bana el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah, Abdullah b. Ca‘fer, İbn Ebû Sebre, Muhammed b. Sâlih, Abdülhamîd b. Ca‘fer, İbn Ebû Habîbe, Hişâm b. Sa‘d, Ma‘mer b. Râşid, Ebû Ma‘şer, Hâlid b. İlyâs, Âiz b. Yahya, Ömer b. Osman el-Mahzûmî, Abdullah b. Yezîd b. Kusayt ve Abdullah b. Yezîd el-Hüzelî anlattılar. Bunların her birisi bir grup râvîden naklederek anlattı. Bana, bunların dışında da birçok kimse anlattı; dediler ki: Huzâ‘a kabilesinden olan Belmustalık, el-Fur bölgesine iniyorlardı. Bunlar aynı zamanda Benî Müdlic'in anlaşmalılarıydı. Onların başı ve efendisi el-Hâris b. Dırâr idi. Adam kavmini ve gücü yettiği Arapları dolaşarak onları Resûlullah'a (s.a.v.) karşı savaşmaya davet etmişti. Adamlar birçok at ve silah alarak Resûlullah'a doğru yürümeye başladılar. Kervanlar onların geçtikleri yerlerden geçerken yola çıktıklarını haber verdiler. Haber Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı. Hemen, konu hakkında bilgi edinmek için Büreyde b. Husayb el-Eslemî'yi görevlendirdi. Büreyde, Resûlullah'tan (s.a.v.) konuşma izni istedi; kendisine izin verildi. Büreyde çıktı; nihayet onların suyu üzerine, yanlarına vardı. Büreyde orada, gururlu ve birçok insanı etrafında toplamış adamlar buldu. Adamlar, "Kim bu adam?" dediler. Büreyde, "Sizden bir adam. Bu adama (Muhammed'e) karşı topladığınız insanların haberi bana geldi de, ben de kavmime ve bana itaat edenlere varıp onu kökten yok etmek için birlikte hareket edelim istedim." dedi. el-Hâris b. Ebû Dırâr, "Biz de bunu istiyoruz zaten; bize katılmak için acele et." dedi. Büreyde, "Şu anda hemen biniyorum, kavmimden ve bana itaat edenlerden büyük bir toplulukla size geleceğim." dedi. Adamlar Büreyde'nin bu sözlerine çok sevindiler.

---

[25] Müreysi, Huzâ‘alılara ait bir suyun ismidir. Onunla el-Fer arasında yaklaşık bir günlük mesafe vardır (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 373).

Büreyde Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına dönerek onların haberlerini iletti. Resûlullah (s.a.v.) insanları bir araya getirdi ve düşmanlarının haberlerini onlara iletti. İnsanlar çıkmak için acele ettiler. Atları hazırladılar; 30 tane at vardı. Muhacirlerde 10 at, Ensârda da 20 at vardı. Resûlullah'ın (s.a.v.) iki atı vardı. Ali b. Ebû Tâlib, Ebû Bekr, Ömer, Osman, ez-Zübeyr, Abdurrahman b. Avf, Talha b. Ubeydullah ve el-Mikdâd b. Amr da atlıydılar. Ensâr'dan ise, Sa'd b. Mu'âz, Üseyd b. Hudayr, Ebû Abs b. Cebr, Katâde b. en-Nu'mân, Uveym b. Sâ'ide, Ma'n b. Adî, Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî, el-Hâris b. Hazme, Mu'âz b. Cebel, Ebû Katâde, Übey b. Ka'b, el-Hubâb b. el-Münzir, Ziyâd b. Lebîd, Ferve b. Amr ve Mu'âz b. Rifâ'a b. Râfi'in atları vardı.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte, hiçbir gazvede çıkmamış olan münafıklardan birçok kimse de bu gazveye katılmıştı. Kuşkusuz onların cihat etmek gibi bir arzuları yoktu; yolculuk yakın bir yere yapıldığı için sadece dünya malından istifade etmek istiyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) yola çıktı. Nihayet el-Halâik'ten[26] geçerken orada konakladı. O gün yanına Abdülkays'tan bir adam getirildi. Adam Resûlullah'a (s.a.v.) selam verdi. Resûlullah (s.a.v.) ona, "Ailen nerede?" diye sordu. Adan, "er-Revhâ'da." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Nereye gidiyorsun?" dedi. Adam, "Sadece sana iman etmeye, getirdiğinin hak olduğuna şehadet etmeye ve düşmanlarına karşı seninle birlikte savaşmaya geldim." dedi. Resûlullah (s.a.v.) ona, "Seni İslâm'a hidayet eden Allah'a hamdolsun." dedi. Adam, "Ey Allah'ın Resûlü! Amellerin hangisi Allah'a en çok sevimlidir?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Namazı vaktinde kılmak." dedi.

---

[26] el-Halâik, içinde çiftlikler ve su kuyuları bulunan Medine'ye yakın bir yerdir (*Şerhu Mevâhibi'l-Ledûniyye*, II, 116).

Adam bundan sonra öğle vakti güneş meylettiği zaman, ikindi vakti girdiğinde ve akşam güneş battığında namaz kılar ve hiçbir namazı diğer namazın vaktine ertelemezdi.

Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Bak'â'da[27] konakladığı zaman müşriklerin bir casusunu ele geçirdi. Müslümanlar ona, "Arkanda ne var? İnsanlar neredeler?" dediler. Adam, "Hiç bilgim yok." dedi.

Bana Hişâm b. Sa'd anlattı. O Ya'kûb'dan, o da Zeyd b. Talha'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ömer b. el-Hattâb (r.a.), "Ya doğru söyleyeceksin ya da boynunu vururum." dedi. Adam, "Ben Belmustalık'tan biriyim. Arkamda, size karşı ordu toplayan el-Hâris b. Dırâr'ı bırakıp geldim. Birçok insan ona katılmış bulunuyorlar. Sizden ona haber götürmek ve Medine'den hareket edip etmediğinizi bildirmek için beni görevlendirdi." dedi. Ömer (r.a.) bu haberi Resûlullah'a (s.a.v.) götürdü. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) adamı İslâm'a davet etti ve ona İslâm'ı anlattı. Adam kabul etmedi ve "Kavmimin ne yaptığını görmeden sizin dininize tabi olacak değilim. Eğer kavmim dininize girseler, zaten ben onlardan biriyim. Eğer dinlerinde kalsalar ben yine onlardan biriyim." dedi. Bunun üzerine Ömer (r.a.), "Ey Allah'ın Resûlü! Boynunu vur!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) onu öne çekti ve boynu vuruldu. Bu haber Belmustalık'a ulaştı. Cüveyriye bt. el-Hâris Müslüman olduktan sonra şöyle diyordu: "Resûlullah (s.a.v.) bize gelmeden önce, Resûlullah'ın (s.a.v.) çıkışı ve bir adamın öldürüldüğü haberi bize geldi. Babam ve yanındakiler çok kötü oldular ve şiddetli bir şekilde korkmaya başladılar. Arap boylarından olup onların yanında yer alanlar dağılmaya başladılar. Onlardan başka yanlarında kimse kalmamıştı."

Sonra Resûlullah (s.a.v.) el-Müreysî suyuna yetişti. Orada konakladı; Resûlullah (s.a.v.) için deriden bir çadır kuruldu.

---

[27] Medine'ye 14 mil mesafede olan bir yer (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 264).

Hanımlarından Âişe ve Ümmü Seleme de yanındaydı. Müslümanlar suyun üzerinde biriktiler ve savaş için hazırlık yaptılar. Resûlullah (s.a.v.) ashâbını saflar halinde dizdi. Muhacirlerin sancağını Ebû Bekr'e (r.a.), Ensâr'ın sancağını da Sa'd b. Ubâde'ye (r.a.) teslim etti. Muhacirlerin sancağının Ammâr b. Yâsir'de olduğu da söylenir. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Ömer b. el-Hattâb'a, "İnsanlara (düşman tarafına), Lâ İlâhe İllallah deyin, nefislerinizi ve mallarınızı koruyun." diye çağrıda bulunmasını emretti. Ömer (r.a.) emredileni yaptı; adamlar kabul etmediler. İlk oku atan onlardan bir adamdı. Bunun üzerine Müslümanlar da bir süre ok attılar. Sonra Resûlullah (s.a.v.) ashâbına hamle yapmalarını emretti. Onlar da bir tek adamın hamlesi gibi hamle yaptılar; Mustalık'tan bir tek adam bile kurtulmadı. Onlardan on kişi öldürüldü, diğerleri de esir edildiler. Resûlullah (s.a.v.) erkekleri, kadınları ve çocukları köle yaptı. Ayrıca develer ve koyunlar da ganimet olarak alındılar. Müslümanlardan sadece bir tek adam öldürüldü.

Ebû Katâde anlatıyor; diyor ki: O gün müşriklerin sancağını Safvân Zü'ş-Şukr adında birisi taşıyordu. Üzerimde bir donanımım yoktu; fakat üzerine gittim ve Allah fethi müyesser kıldı. Müslümanların parolası "امت, امت امت" (Ey muzaffer, öldür, öldür!) şeklindeydi.

İbn Ömer anlatıyor; diyor ki: "Benî el-Mustalık habersiz ve gafil bir durumdayken Resûlullah (s.a.v.) onlara saldırdı. Hayvanları da su üzerinde sulanmaktaydı. Resûlullah (s.a.v.) onların savaşçılarını öldürdü ve çoluk-çocuklarını da köle yaptı." Ancak bize göre birinci hadis daha doğrudur.

Hâşim b. Dubâbe düşmanı aramak üzere yola çıkmıştı. Şiddetli bir rüzgâr ve toz içinde geliyordu. Yolda, Ubâde b. es-Sâmit'in ekibinden Evs adında bir adamla karşılaştı. Onu müşriklerden sanarak öldürdü. Sonra onun Müslüman olduğunu anladı. Resûlullah (s.a.v.) diyetinin verilmesini emretti.

Denildiğine göre o adamı Benî Amr b. Avf kabilesinden bir adam öldürdü. Öldürülen adamın kardeşi Mıkyes Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Resûlullah (s.a.v.) kendisine diyet verilmesini emretti; adam diyeti aldı. Sonra kardeşinin katiline saldırıp onu öldürdü. Sonra dinden dönerek Kureyş'in yanına gitti. O şöyle diyordu:

> *Yüreğini soğuttu; ovada gecelemekle,*
> *Ve başından akan kanların elbiselerini kırmızıya*
> *boyamasıyla...*
> *Fihr'in intikamını aldım onunla; diyetini de yükledim,*
> *Fârî[28] kalesinin sahipleri olan Benî en-Neccâr'ın büyüklerine.*
> *Okumu da ona doğrulttum ve aldım intikamımı,*
> *Sonra da putlara ilk dönen adam ben oldum.*

Abdurrahman'dan işittim; şöyle diyordu: Babam bu şiiri bana okudu. Resûlullah (s.a.v.) o adamın kanını helal kıldı. Nihayet Mekke'nin fethinde onu Nümeyle öldürdü.

Bana Sa'îd b. Abdullah b. Ebü'l-Ebyad anlattı. O babasından, o da -Cüveyriye'nin mevlası olan- ninesinden şöyle dediğini rivayet etti: Cüveyriye bt. el-Hâris'ten işittim; şöyle diyordu: Biz Müreysî'de iken Resûlullah (s.a.v.) yanımıza geldi. Babamı duydum, "Gücümüzün yetmediği bir adam bize geliyor." diyordu. Tarif edemeyeceğim kadar çok insanlar ve atlar görüyordum. Ben Müslüman olup da Resûlullah (s.a.v.) benimle evlendiğinde döndük. Bu kez Müslümanlara bakıyordum, daha önce gördüğüm kadar çok değillerdi. Anladım ki, o Allah'ın, müşriklerin kalbine attığı bir korkuydu. Onlardan bir adam İslâm'a girmiş ve iyi bir Müslüman olmuştu. O adam anlatıyordu: Biz alacalı atlar üzerine beyaz adamlar görüyorduk. Ancak daha önce de, daha sonra da onları göremedik.

---

[28] Fârî, Babü'r-Rahme mevkiinde, Ca'fer b. Yahya'nın evinin yerinde olan bir kaledir (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 354).

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da el-Hâris b. el-Fudayl'dan şöyle dediğini rivayet etti: İbn Mes'ûd b. Mes'ûd b. Hüneyde anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Bak'â'da Resûlullah (s.a.v.) ile karşılaştım. Bana "Nereye gidiyorsun ey İbn Mes'ûd?" dedi. Ben, "Benî Temîm beni azat etti; sana selam vermeye geldim ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Allah seni mübarek etsin; aileni nerede bıraktın?" dedi. Ben, "Ailemi, el-Hazavât diye bilinen bir yerde bıraktım. Oradaki insanlar iyidirler. İnsanlar İslâm'a girmeyi çok arzuluyorlar. Etrafımızda Müslümanlar çoğaldı." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Onları hidayette erdiren Allah'a hamd olsun." dedi. Sonra İbn Mes'ûd, "Ey Allah'ın Resûlü! Dün Benî Abdülkays'tan bir adamla karşılaştım, onu İslâm'a davet ettim ve onu teşvik ettim; adam Müslüman oldu." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Kuşkusuz onun senin elinle Müslüman olması, senin için güneşin üzerine doğduğu veya battığı her şeyden daha hayırlıdır." dedi. Sonra, "Düşmanla karşılaşana kadar bizimle kal. Allah'ın, onların mallarını bize ganimet yapmasını diliyorum." dedi. Dedi ki: Ben Resûlullah (s.a.v.) ile yürüdüm. Nihayet Allah onların mallarını ve çoluk-çocuklarını ganimet yaptı. Resûlullah (s.a.v.), bana birkaç deve ve birkaç koyun verdi. Bunun üzerine, "Ey Allah'ın Resûlü! Yanımda koyunlar varken nasıl develeri sürebileceğim? Ya bana hepsini deve olarak ver, ya da koyun olarak." dedim. Resûlullah (s.a.v.) tebessüm etti, sonra, "Hangisi senin için daha iyi?" dedi. Ben, "Onları deve yapsan..." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Ona on deve ver." dedi. Develer bana verildi. Ona deniliyordu ki, "Resûlullah onları malın tümünden mi sana verdi yoksa humustan mı?" İbn Mes'ûd, "Vallahi bilmiyorum; Ancak ben aileme döndüm. Vallahi bu günümüze kadar bile hep onların hayrını görmeye devam ettik." dedi.

Bana Ebû Bekr b. Abdullah b. Ebû Sebre anlattı. O da Ebû Bekr b. Abdullah b. Ebû Cehm'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) emretti; esirlerin elleri arkadan bağlandı ve bir kenara konuldular. Büreyde b. el-Husayb'ı de onların başında görevlendirdi. Yüklerinde bulunan eski ev eşyalarının da toplanmasına karar verildi. Sonra deve ve koyunlara gidildi; hemen alıp götürüldüler. Resûlullah (s.a.v.) kölesi Şukrân'ı onların üzerine görevlendirdi. Çocuklar ve kadınlar da ayrı bir tarafa konulmuştu. Taksim edilecek ganimetlerin üzerine Mahmiye b. Cez ez-Zübeydî görevlendirilmişti. Resûlullah (s.a.v.) önce bütün ganimetten humusu çıkardı. Mahmiye b. Cez ez-Zübeydî de onun arkasındaydı.

Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O ez-Zührî'den, o da Urve b. ez-Zübeyr ve Abdullah b. Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel'den şöyle dediklerini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Müslümanların humusu üzerine Mahmiye b. Cez ez-Zübeydî'yi görevlendirmişti. Mahmiye humusları topluyordu. Sadakalar (zekâtlar) ayrı ayrı toplanırdı. Yani, ganimet verilenlere sadaka, sadaka verilenlere de ganimet verilmiyordu. Sadaka miskin, yetim ve zayıflara verilirdi. Yetim akil-baliğ olduğunda sadakadan çıkarılıp feye (ganimete) dâhil edilirdi. Kuşkusuz onun üzerine cihat da vacip oluyordu. Eğer cihada çıkmak istemez de reddederse ona sadakadan bir şey verilmezdi. Artık ona kendi başının çaresine bakması önerilirdi. Fakat Resûlullah (s.a.v.) kendisinden bir şey isteyen hiç kimseyi reddetmezdi. İki adam yanına gelerek humus istediler. Resûlullah (s.a.v.), "Eğer isterseniz size verelim. Ancak ne zengine, ne de çalışabilecek kadar güçlü kimseye bunda hisse yoktur." dedi.

Dediler ki: Köle ve cariyeler dağıtıldı; artık (yeni) sahiplerinin elindeydiler. Adamların eski ev eşyaları, develer ve koyunlar da dağıtıldı. Bir deve on koyuna denk tutuldu. Eski eşyalar isteyene satıldı. Ata iki hisse, süvarisine de bir hisse verildi. Yaya olanlara birer hisse verildi. Toplamda 2.000 deve ve 5.000 koyun vardı. Köle ve cariyeler ise 200 kişiydi. Cüveyriye bt. el-Hâris, Sâbit b. Kays'ın ve onun amcasının oğlunun hissesine düştü. Fakat onu dokuz ukıyye altın karşılığında özgürlüğüne kavuşturdular.

Bana Abdullah b. Yezîd b. Kusayt anlattı. O babasından, o Sevbân'dan, o da Âişe'den (r.a.) şöyle dediğini rivayet etti: Cüveyriye çok tatlı bir kızdı. Onu kim görseydi mutlaka aklı onda kalırdı. Resûlullah (s.a.v.) yanımdayken, biz de suyun üzerindeydik, baktı ki Cüveyriye yanına girdi; para karşılığında özgürlüğüne kavuşması hususunda yardımını istiyordu. Âişe dedi ki: "Vallahi onu görür görmez Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına girmesinden hoşlanmadım. Anladım ki, benim onda gördüğümü Resûlullah (s.a.v.) da görecektir." Cüveyriye şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben Müslüman bir kadınım; Eşhedü en lâ İlahe illallah ve eşhedü enneke Resûlullah. Ben, kavminin efendisi el-Hâris b. Ebû Dırâr'ın kızı Cüveyriye'yim. Başımıza bildiğin şeyler geldi. Ben Sâbit b. Kays b. Şemmâs ve onun amcaoğlunun payına düştüm. Sâbit, Medine'de bulunan birkaç hurma ağacı karşılığında beni amcasının oğlundan kurtardı. Ancak Sâbit, özgürlüğüm için benimle, gücümün yetmeyeceği bir para karşılığında sözleşme yaptı." Resûlullah (s.a.v.), "Bundan daha hayırlısına ne dersin?" dedi. Cüveyriye, "Nedir o ey Allah'ın Resûlü?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Sözleşmenin karşılığını öder ve seninle evlenirim." dedi. Cüveyriye, "Tamam ey Allah'ın Resûlü! Kabul ettim." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Sâbit'e haber gönderdi ve Cüveyriye'yi ondan istedi. Sâbit, "Anam babam sana feda olsun; o senin olsun ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Cüveyriye'nin borcu olan sözleşme parasını ödedi ve onu azat edip onunla evlendi. Haber insanlar arasında yayıldı. Benî el-Mustalık'ın adamları köle olarak dağıtılmış, kadınları da (nikah edilen) cariyeler olarak alınmıştı Bunu duyduklarında, "Bunlar Resûlullah'ın (s.a.v.) dünürleridirler." diyerek ellerinde kalan köle ve cariyeleri azat ettiler. Âişe (r.a.), "Resûlullah'ın (s.a.v.) Cüveyriye ile evlenmesiyle birlikte, Benî el-Mustalık'ın ev halkından 100 kişi

azat edildi. Cüveyriye kadar kavmine büyük bereket getiren kimse bilmiyorum." dedi.

Bana Hizâm b. Hişâm anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Cüveyriye dedi ki: Resûlullah'ın gelişinden üç gece evvel, sanki ay Yesrib'in üzerinden gelip benim odama giriyor. Fakat kimseye söylemek istemedim. Nihayet Resûlullah (s.a.v.) geldi. Köle ve cariye olarak alındığımızda, o rüyaya ümit bağladım. Resûlullah (s.a.v.) beni azat edip benimle evlendiğinde, Müslümanlar, onları salıverinceye kadar, vallahi kavmim hakkında Resûlullah (s.a.v.) ile hiç konuşmadım. Sadece amcamın kızlarından olan bir cariyenin bana haber vermesiyle işin farkına vardım. Bunun üzerine Allah'a hamd ettim. Deniliyor ki: Resûlullah (s.a.v.), Cüveyriye'nin mehri olarak bütün Benî el-Mustalık esirlerini azat etmişti. Yine deniliyor ki: Cüveyriye'nin mehri olarak kırk esiri azat etmişti.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da Umâre b. Gaziyye'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Benî el-Mustalık esirlerinin bir kısmını fidye karşılığında, bir kısmını da fidyesiz olarak serbest bırakmıştı. Bu da, esirler adamların eline düştükten sonra olan bir işti. Kadınlar ve çocukların (her birisi) altışar deve karşılığında serbest bırakıldılar. Müslümanlar bazı esirlerle Medine'ye gelmişlerdi. Onların akrabaları Medine'ye gelip onları fidye karşılığında kurtardılar. Benî el-Mustalık kadınlarından evine dönmeyen kalmadı. Doğru olan budur.

Bana Ömer b. Osman anlattı. O Abdülmelik b. Ubeyd'den, o Abdurrahman b. Sa'îd b. Yerbû'dan, o da İmrân b. Husayn'dan şöyle dediğini rivayet etti: Benî el-Mustalık heyeti Medine'ye geldi. Hisseler Müslümanlar arasında dağıldıktan sonra esirleri fidye karşılığında aldılar.

Bana Abdullah b. Ebü'l-Ebyad anlattı. O, (onların başına gelenler hakkında bilgi sahibiydi) -Cüveyriye'nin mevlası olan- ninesinden şöyle dediğini rivayet etti: Cüveyriye'den işittim; şöyle diyordu: "Babam beni Sâbit b. Kays b. Şemmâs'tan, bir kadının alındığı fidye ile aldı. Sonra Resûlullah (s.a.v.) beni babamdan istedi ve benimle evlendi." Dedi ki: asıl adı Berre idi; Resûlullah (s.a.v.) ona Cüveyriye ismini koydu. Resûlullah (s.a.v.), "Resûlullah Berre'nin evinden çıktı." denilmesinden hoşlanmıyordu. İbn Vâkıd dedi ki: Bize göre bunların en doğrusu Âişe'nin "Resûlullah (s.a.v.) onun Sâbit b. Kays ile yaptığı sözleşmenin ücretini ödedi; onu azat etti ve onunla evlendi." şeklindeki hadisidir.

Bana İshâk b. Yahya anlattı. O ez-Zührî'den, o Mâlik b. Evs b. el-Hadesân'dan, o da Ömer b. el-Hattâb'tan (r.a.) şunu rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) hanımlarına yaptığı gibi onun için de gün ayırmıştı ve onu örtüye koymuştu.

Bana Dahhâk b. Osman anlattı. O Muhammed b. Yahya b. Hibbân'dan, o Ebû Muhayrîr ve Ebû Damre'den, onlar da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet ettiler: Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Benî el-Mustalık Gazvesi'ne katıldık; bazı esirler ele geçirdik. Bizde de kadınlara karşı şehvet vardı. Bekârlık canımıza tak etmişti. Öte yandan fidye de almak istiyorduk. Azil[29] yapmak istedik ve "Resûlullah (s.a.v.) yanı başımızda iken ona sormadan azil yapıyoruz." dedik. Sonra Resûlullah'a azli sorduk. Resûlullah (s.a.v.), "Yapabilirsiniz. Ancak unutmayınız ki, kıyamete kadar bir canlı var olacaksa mutlaka var olur." dedi. Ebû Sa'îd şöyle derdi: Benî el-Mustalık'ın heyetleri geldi. Çocukları ve kadınları fidye karşılığında aldılar ve onları memleketlerine götürdüler. Ancak kimin hissesine düşmüşlerse, onun yanında kalıp kalmamakta serbest bırakıldılar. Fakat bütün kadınlar, sadece dönmeyi tercih ettiler.

Dahhâk dedi ki: Bu hadisi Ebü'n-Nadr'a anlattım. Dedi ki: Ebû Seleme b. Abdurrahman bana haber verdi. O da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet etti: Bir cariyemi çarşıda satmaya çıkmıştım. Yahudilerden bir adam bana, "Ey Ebû Sa'îd! Herhalde bunu satmak istiyorsun; ancak onun karnında senden bir yavru vardır." dedi. Ben de, "Hayır, asla! Ben azil yapıyordum." dedim. Yahudi, "İşte bu yaptığın mev'ûde-i suğrâ'dır (çocukları gömerek öldürmenin küçüğüdür)" dedi. Dedi ki: Bunun üzerine Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldim. Resûlullah (s.a.v.), "Yahudiler yalan söylemiştir. Yahudiler yalan söylemiştir." dedi.

İbn Übey'in Bazı İşleri

Dediler ki: Müslümanlar el-Müreysî suyunun üzerindeyken savaş sona ermişti; su da azdı. Sadece yarım kova çekilebiliyordu. Sinân b. Veber el-Cühenî geldi -Sinân Benî Sâlim'in anlaşmalısıydı- Onunla birlikte su almak isteyen Benî Sâlim'den iki genç vardı. O gençler (sürekli) suyun başında Muhacir ve Ensâr'dan bir grup asker buluyorlardı. Cehcâ b. Sa'îd el-Gıfârî[30] de Ömer b. el-Hattâb'ın işçisiydi. Sinân ve Cehcâ birlikte kovalarını saldılar. Fakat Cehcâ, sucuların içinde Sinân b. Veber'e göre suya daha yakındı. Sonuçta Sinân'ın kovası ile Cehcâ'nın kovası birbirine karıştı. Kovalardan biri çıktı; bu Sinân b. Veber'in kovasıydı. Sinân dedi ki: Ben, "Bu kova benimdir." dedim. Cehcâ ise, "Hayır, vallahi o kova ancak benimdir." dedi. Tartışmaya başladılar; hatta Cehcâ elini kaldırıp Sinân'a vurdu ve kan aktı. Sinân hemen, "İmdat ey Hazrecliler!" diye bağırdı. Adamlar geldiler. Sinân, "Cehcâ beni ve arkadaşlarımı taciz ederek bizi suyun üzerinden kaçırmak istiyor." dedi ve askerin içinde, "Ey Kureyşliler! Ey Kinâne Oğulları!" diye bağırmaya başladı. Hemen Kureyşliler hızlı bir şekilde ona doğru koşmaya başladılar. Sinân dedi ki: Gördüklerimi görünce bu kez Ensâr'a çağrıda bulundum. Hemen Evs ve Hazrec gelmeye başladı ve silahları kınlarından çıkardılar. Nihayet büyük bir fitnenin olmasından korktum. Hatta bazı muhacirler yanıma gelerek, "Hakkından vazgeç." dediler.

---

[29] Azil, kadın rahminin dışına boşalmak demektir (M).

[30] Kendisine "Cehcâh" da denilirdi. (Bk. İbn Abdulber, *el-İstia'b*, s. 268)

Sinân dedi ki: Ben ona vurduğumda bana zarar vermedi. Sinân dedi ki: Muhacirlerin sözünden ("Ey Kureyşliler! Ey Kinâne Oğulları!" şeklindeki çağrıları) dolayı affetmek suretiyle anlaşmalılarımı çiğnemek istemiyordum. Kavmim de, Resûlullah'ın emri olmadan ya da ona kısas istemeden Cehcâ'yı affetmemi kabul etmiyorlardı. Sonra Muhacirler benim anlaşmalılarımla; yani Ubâde b. es-Sâmit ve diğer bazılarıyla konuştular. Onlar da benimle konuştular. Ben de bu işin peşini bıraktım ve durumu Resûlullah'a (s.a.v.) götürmedim.

İbnî Übey on kişilik bir münafık grubun içinde oturuyordu. Abdullah b. Übey, Mâlik, Dâ'is, Süveyd, Evs b. Kayzî, Mu'attib b. Kuşeyr, Zeyd b. el-Lusayt ve Abdullah b. Nebtel... Onların içinde Zeyd b. Erkam da vardı. Zeyd, henüz büluğa ermemiş ya da ermiş bir çocuktu. Cehcâ'nın "Ey Kureyşliler!" şeklinde bağırması İbn Übey'in kulağına gitti. Bunun üzerine İbn Übey çok öfkelendi. Kendisinden zahir olan ve işitilen sözlerine göre şöyle demişti, "Vallahi bugünkü gibi bir zillet görmedim. Vallahi böyle bir şeyle karşılaşmak istemiyordum; fakat kavmim bana galebe çaldı. Adamlar istediklerini yapıyorlar. Bizimle çekişiyor ve bizim ülkemizde bizimle rekabet ediyorlar. Üstelik bizim onlara yaptığımız iyiliği inkâr ediyorlar. Vallahi bizimle Kureyşlilerin cilbabçılarının[31] durumu, ancak diyenin dediği gibi "Köpeğini semirt, yesin seni!"[32] kabilindendir. Vallahi ben burada hazır iken, Cehcâ'nın bağırması gibi bir bağırtıyı işitmeden öleceğimi sanıyordum. Böylesi bir şeye karşı benim bir arzum olmaz. Vallahi eğer Medine'ye dönersek şerefliler şerefsizleri oradan çıkaracaktır." Sonra İbn Übey kavminden olup orada hazır olanlara şöyle dedi: "Bu sizin kendi kendinize yaptığınız bir kötülüktür. Onları ülkenize aldınız; sizin evlerinize misafir oldular. Zengin oluncaya kadar onları mallarınıza ortak yaptınız. Vallahi eğer (onlardan) elinizi çekseydiniz buradan başka yere gideceklerdi. Sonra onlar, siz nefsinizi ölüme hedef yapmadan yaptıklarınıza da razı olmuyorlar. Onun uğrunda öldürüldünüz. Evlatlarınızı yetim bıraktınız; azaldınız, fakat onlar çoğaldılar."

Zeyd b. Erkam kalkıp bu konuşmanın hepsini Resûlullah'a (s.a.v.) götürdü. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında, Muhacir ve Ensâr'dan bir grup Ashâbı da vardı: Ebû Bekr, Osman, Sa'd, Muhammed b. Mesleme, Evs b. Havlî ve Abbâd b. Bişr... Zeyd b. Erkam haberi Resûlullah'a (s.a.v.) verdi. Resûlullah (s.a.v.) haberden hoşlanmadı ve yüzü değişti. Sonra, "Ey Çocuk! Herhalde sen ona kızmışsın." dedi. Çocuk, "Hayır vallahi. Ben bunları ondan işittim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Belki de kulağın yanlış duydu." dedi. Çocuk, "Hayır, ey Allah'ın Peygamberi!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Muhtemelen karıştırmış olabilirsin." dedi. Çocuk, "Hayır, vallahi ben (bu sözleri) o adamdan duydum ey Allah'ın Resûlü!" dedi. İbn Übey'in söyledikleri sözler askerin içinde yayıldı. Artık herkesin konuştuğu şey İbn Übey'in sözleriydi. Hatta Ensâr'dan bir grup çocuğu azarlayarak, "Kavminin efendisine yönelip onun söylemediklerini söyledin. Sen zulmettin ve akrabalık bağlarını kestin." dediler. Bunun üzerine Zeyd, "Vallahi ben ondan işittim." dedi. Sonra çocuk, "Vallahi Hazreclilerin içinde İbn Übey kadar sevdiğim kimse yoktur. Fakat vallahi eğer bu sözleri babamdan da duymuş olsaydım, onları Resûlullah'a (s.a.v.) naklederdim. Ben Allah'ın, ben mi yalancıyım yoksa başkası mı diye Peygamberine Kur'ân indireceğini umuyorum veya Allah'ın Resûlü (s.a.v.) benim sözümün doğruluğunu görür." dedi.

---

[31] Muhacirler cilbaba sarılıp uyudukları için müşrikler onlara "Celaib" lakabını vermişlerdi. (Şerhu Ebi Zer, s. 333.)

[32] Türkçede de "Besle kargayı oysun gözünü!" şeklinde aynı anlama gelen bir atasözü vardır (E).

Hatta Zeyd, "Allah'ım! Beni tasdik edecek ayetleri Resûlü'ne indir!" diye dua ediyordu. Sonra bir adam, "Ey Allah'ın Resûlü! Abbâd b. Bişr'e emret; sana başını getirsin." dedi. Resûlullah (s.a.v.) bu sözden hoşlanmadı. Adamın, "Ey Allah'ın Resûlü! (s.a.v.), Muhammed b. Mesleme'ye söyle; başını sana getirsin." dediği de söylenir. Resûlullah (s.a.v.) adamdan yüz çevirdi ve "İnsanlar, Muhammed artık ashâbını öldürüyor, şeklinde konuşmasınlar." dedi. Bunun üzerine, Resûlullah'ın (s.a.v.) sözünü işitmiş olan Ensâr'dan bir grup kalktı ve çocuğu azarladılar. Sonra İbn Übey'e gelerek durumu ona haber verdiler. Hatta Evs b. Havlî, "Ey Ebü'l-Hubâb! Eğer böyle bir şey söylemişsen, Resûlullah'a söyle; senin için Allah'tan af dilesin. Sakın inkâr etme; yoksa seni yalanlayan ayetler iner. Eğer söylememişsen Resûlullah'a git, durumunu anlat ve söylemediğine dair yemin et!" dedi. İbn Übey, böyle bir şey söylemediğine dair Yüce Allah'a yemin etti." Sonra İbn Übey Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Resûlullah (s.a.v.), "Ey İbn Übey! Eğer senden böyle bir söz çıkmış ise tövbe et!" dedi. İbn Übey, Allah'a yemin ederek, "Zeyd'in söylediği hiç bir sözü söylemedim ve konuşmadım." dedi. İbn Übey kavminde şerefli bir adam sayılırdı. Onun kavmi ise, doğru söylediğini ve kendisine su-i zan yapıldığını sanıyordu.

Bana Hişâm b. Sa'd anlattı. O Zeyd b. Eslem'den, o babasından, o da Ömer b. el-Hattâb'tan şöyle dediğini rivayet etti: İbn Übey bu sözü söylediği zaman Resûlullah (s.a.v.) süratle yürümeye başladı Ben de onunla birlikte hızlandım. Bir de benimle birlikte, atıma bakmak için tuttuğum bir işçi vardı. Benden geride kaldı; ben de yolda durdum; gelene kadar onu bekledim. İşçi gelip de bendeki öfkeyi görünce, onun başına bir şey getirmemden korktu. Bunun üzerine, "Yavaş ol be adam! Senden sonra insanlarda bir şeyler oldu." dedi ve bana İbn Übey'in söylediklerini anlattı. Ömer dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelinceye kadar yürüdüm. Resûlullah (s.a.v.) bir ağacın gölgesindeydi. Yanında da siyah küçük bir köle vardı ve onun sırtını örtüyordu. Ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Sanki sırtından şikâyetin var gibi!" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Bu gece deve biraz zorladı." dedi. Ben, "Ey Allah'ın Resûlü! İzin ver de, sarf ettiği sözlerden dolayı İbn Übey'in boynunu vurayım." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Yapar mısın?" dedi. Ben, "Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, yaparım." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "O zaman, Yesrib'te birçok burun onun için titremeye başlar; eğer onu öldürmelerini emredersem onu öldürürler." dedi. Ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Muhammed b. Mesleme'ye emret; onu öldürür." dedim Resûlullah (s.a.v.), "İnsanlar, artık Muhammed ashâbını öldürüyor, demesinler." dedi. Ben, "O zaman insanlara emredin; yola çıksınlar." dedim. "Resûlullah (s.a.v.), "Tamam!" dedi. Bunun üzerine insanlara yola çıkmalarını ilan ettim.

Deniliyor ki: Askerler, ancak Resûlullah'ın (s.a.v.) Kasvâ adlı devesinin üzerinde yola çıkarken onu fark ettiler. Şiddetli bir sıcaklık vardı. Aslında Resûlullah (s.a.v.) hava serinlemeden yola çıkmazdı. Ama İbn Übey'in haberi kendisine gelince o sıcak saatlerde hareket etti. Ona ilk yetişen Sa'd b. Ubâde idi ve "es-Selâmü aleyke eyyuhe'n-Nebiyyü ve rahmetüllahi [Ey Allah'ın elçisi! Allah'ın selamı ve rahmeti üzerine olsun.]" dedi. Resûlullah (s.a.v.) da, "ve aleyke's-selâm [Senin üzerine de olsun.]" dedi. Sa'd, "Ey Allah'ın Resûlü! Hoş olmayan bir saatte yola çıktın. Böyle zamanda yola çıkmazdın." dedi. Denildiğine göre ona Üseyd b. Hudayr yetişmişti. İbn Vâkıd dedi ki: "Bize göre bu daha doğrudur." Üseyd, "Ey Allah'ın Resûlü! Hoş olmayan bir saatte yola çıktın; sen böyle zamanda yola çıkmazdın." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): "Arkadaşınızın neler söylediğini duymadınız mı?" dedi. Üseyd, "Hangi arkadaşımız ey Allah'ın Resûlü?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "İbn Übey!" dedi. "Dediğine göre eğer Medine'ye dönerse şerefliler şerefsizleri Medine'den çıkaracakmış." Üseyd, "Ey Allah'ın

Resûlü! Eğer istersen onu Medine'den çıkarırsın. İnsanların en zelili odur ve en şereflisi de sensin ey Allah'ın Resûlü! Şeref Allah'a, sana ve müminlere mahsustur." dedi. Sonra şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! Ona karşı yumuşak davran. Vallahi ey Allah'ın Resûlü! Şüphesiz Allah seni gönderirken kavmi, onun için (hükümdarlık) boncukları diziyorlardı. Bu konuda (ikna edilmeyen) sadece Yahudi olan Yûşa kalmıştı. İbn Übey, kendisine taç giydirmeleri için onların liderliğe olan şiddetli ihtiyaçlarını (zayıf yanlarını) biliyordu. Allah da, seni tam bu olay üzerine gönderdi. İbn Übey bir de baktı ki, sen onun elinden krallığını almışsın."

Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) o gün yola çıkmış iken, Zeyd b. Erkam da devesine binmiş Resûlullah ile paralel şekilde gidiyor; Resûlullah'ı (s.a.v.) görmek istiyordu. Resûlullah (s.a.v.) ise, devesini hızlandırıp acele gitmek istiyordu. Birden vahiy ona nazil oldu. Zeyd b. Erkam dedi ki: Birden baktım ki, Resûlullah (s.a.v.) sıkıntı çekmeye ve alnı terlemeye başladı. Devesinin ön ayakları ağırlaştı; neredeyse ayaklar onu taşıyamayacak duruma geldi. O zaman anladım ki, Resûlullah'a (s.a.v.) vahiy nazil oluyor ve ben, verdiğim haberi tasdik eden bir vahyin ona nazil olmasını arzu etmeye başladım. Zeyd b. Erkam dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) sevinmeye başladı. Ben devemin üzerindeyken kulağımdan tutarak göğe doğru çekti; öyle ki, yerimden yukarıya kalktım. Resûlullah (s.a.v.), "Kulağın görevini yaptı ey çocuk ve Allah senin sözünü tasdik etti; Bir sure, baştan sonra kadar sadece İbn Übey hakkında nazil oldu: İzâ câeke'l-münâfikûn..." diyordu.

Bana Ubeydullah b. el-Hüreyr anlattı. O babasından, o da Râfi b. Hadîc'ten şöyle dediğini rivayet etti: İbn Übey hakkında Kur'ân nazil olmadan önce Ubâde b. es-Sâmit'in İbn Übey'e, "Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına git; senin için Allah'tan af dilesin." dediğini işittim. Dedi ki: Baktım, yüz çevirerek başını eğdi. Ubâde ona, "Vallahi senin bu başını eğişin hakkında namazda okunan Kur'ân'dan ayetler nazil olacaktır." diyordu.

Bana Yunus b. Muhammed ez-Zaferî anlattı. O babasından, o da Ubâde b. el-Velîd b. Ubâde b. es-Sâmit'ten şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.) el-Müreysî'den hareket ettiği akşam, el-Münâfikûn Sûresi Resûlullah'a nazil olmuş iken, Ubâde b. es-Sâmit Abdullah b. Übey'in yanından geçti ve ona selam vermedi. Sonra Evs b. Havlî geçti; o da selam vermedi. Bunun üzerine İbn Übey, "Siz bu işin üzerine bayağı eğilmiş görünüyorsunuz." dedi. Ubâde b. es-Sâmit ve Evs b. Havlî yanına dönüp, onun sözlerini tekzip eden Kur'ân'ın nazil oluşunu ona haber verdiler ve onu azarladılar. Hatta Evs b. Havlî şöyle diyordu: "Sen, üzerinde bulunduğun bu durumu terk edip Allah'a tövbe etmedikçe, senin hakkında duyacağım hiçbir (kötü) sözü tekzip etmeyeceğim. Biz Zeyd b. Erkam'ın üzerine gidip onu kınadık ve ona, "Kavminden olan bir adama iftira ettin." dedik. Nihayet Kur'ân nazil olup Zeyd b. Erkam'ın sözünün doğru, senin sözünün ise yalan olduğunu tasdik etti. İbn Übey ise şöyle diyordu: "Asla (bu düşüncemden) dönmeyeceğim." Ömer b. el-Hattâb'ın (r.a.) Resûlullah'a (s.a.v.), "Muhammed b. Mesleme'ye emret; sana başını getirsin." şeklinde sözü Abdullah b. Übey'in oğlu Abdullah'a ulaştı. Hemen Peygamber'e (s.a.v.) gelerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! Eğer babamı, sana ulaşan sözleri sebebiyle öldürmek istiyorsan, bana emret. Vallahi sen meclisinden ayrılmadan onun başını sana getireceğim. Vallahi, Hazrecliler bilirler ki, onların içinde benim kadar babasına iyi davranan birisi yoktur. Şu zamandan beri, benim elimle olmazsa ne yemek yer, ne de su içer. Vallahi, ey Allah'ın Resûlü! Senin birisine emredip de onu öldürmesinden korkuyorum. Çünkü babamın katili insanlar arasında dolaşırken nefsim onu öldürüp ateşe girmeme sebep olmadan beni rahat bırakmaz. Senin affın ve minnetin ise, her şeyden daha güzel ve daha büyüktür."

Resûlullah (s.a.v.), "Ey Abdullah! Ben onu öldürmek istemedim ve öldürülmesini de emretmedim. Bizim aramızda olduğu sürece de onunla güzel sohbet ederiz." dedi. Bunun üzerine Abdullah, "Ey Allah'ın Resûlü! Bazı kimseler, babamı bu beldede (Medine'de) kendilerine lider yapmak için uğraşmışlar; tam o sırada Allah seni buraya getirdi. Allah onu alçalttı ve seni yükseltti. Ayrıca çevresinde, kendisini dinleyen ve Allah'ın galip olduğu bir takım işleri ona hatırlatan bazı adamlar da vardır." dedi. Dedi ki: Abdullah, Resûlullah'ın (s.a.v.) yanından ayrılıp da Resûlullah'ın babasını bıraktığını ve öldürülmesi için emir vermediğini anlayınca şöyle dedi:

Hey! Bilin ki, dünyada beklenilen olaylar vardır.
Ve en acayip olay da, Ömer'in dediğidir.
Yanında vahiy olan zata işarette bulunuyor da,
Oysa o zat, henüz emretmemiş kılı tıraş edenle (kılıçla).
Eğer onun günahı kadar el-Hattâb'ın günahı olsaydı,
Ve onun babam hakkında dediğini ona deseydim,
Buruştururdu yüzünü,
"Onu öldürmesi için Muhammed'e haber gönder." dediği sabah...
Ömrüne yemin olsun ki, "O ne kötü şey emretmiş!"
Ey Allah'ın Resûlü! Eğer öldüreceksen, dedim;
Abdullah kâfidir sana, göz açıp kapayıncaya kadar.
Bana yardım edersen, bir nefis görürsün, sakınan ve cömert olan,
Bir de belaya sabreden taştan da sert bir yürek...
Böylesi hayırlı olur; eksiklik olur başka şekilde olsa,
Çünkü bu işi yapana karşı körlük olur gözümde.
Hey, olmaz, dedi; babasına muti olan öldüremez onu.
Ve kuşkusuz bu, Mudar'da uğursuzluğa sebep olur.

Bu şiiri, İsmail b. Mus'ab b. İsmail b. Zeyd b. Sâbit bana okumuştu. Dedi ki: Onu kitaptan aldım. Ayrıca bana İbrahim b. Ca'fer b. Mahmûd da anlattı. O da Muhammed b. Mesleme'den rivayet etti.

Bana Ubeydullah b. el-Hüreyr anlattı. O babasından, o da Râfi b. Hadîc'ten şöyle dediğini rivayet etti: Öğleden önce el-Müreysî'den hareket ettiğimiz zaman, gece-gündüz hep yorulmuştuk. Bizden birisi ihtiyacı için ya da namazı için olmasaydı geri kalmazdı. Sabah oluncaya kadar Resûlullah (s.a.v.) kamçıyla devesinin karnına vurarak devesini hızlandırıyordu. Biz de gün ortasına, ya da gurup vaktine yakın bir zamana kadar günümüzü uzatırdık. İnsanlar yollarına devam ederken İbn Übey'in sözlerini ve yaptıklarını konuşuyorlardı. Ancak yürüyüşten dolayı uykusuzluk ve yorgunluk onları yakalamıştı. Konakladıklarında, hep ağızlarında İbn Übey'in sözleri vardı. Resûlullah (s.a.v.) ise, insanlar artık İbn Übey'in sözlerini bıraksınlar diye hızlanıyordu. İnsanlar konakladıkları zaman yere temas eder etmez uyuyorlardı. Sonra Resûlullah (s.a.v.) serin bir vakitte hareket ederdi. Ertesi gün en-Nakî'in üzerinde, Bak'â denilen bir suda konakladı. İnsanlar hayvanlarını etrafa saldılar. Fakat şiddetli bir rüzgâr esmeye başladı; hatta askerler bu rüzgârdan endişe etmeye başladılar ve bunu Resûlullah'a (s.a.v.) sordular. Onlar, Uyeyne b. Hısn'ın Medine'ye saldırmasından korkuyorlardı ve "Bir olay olmazsa rüzgâr bu kadar şiddetli esmezdi." dediler. Medine'de de sadece çocuklar ve kadınlar vardı. Resûlullah (s.a.v.) ile Uyeyne arasında bir anlaşma vardı ve süresi bitmişti. Bu yüzden çok korkmaya başladılar. Onların korkusu Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı; Resûlullah (s.a.v.), "Medine hakkında size bir sıkıntı yok. Medine'de hiç bir açık yer yoktur ki, üzerinde onu koruyan bir melek bulunmasın. Siz Medine'ye varmadan hiçbir düşman oraya giremez. Fakat bugün, büyük bir münafık öldü. Rüzgâr bu yüzden esmektedir." dedi. O adamın ölümü, münafıklar için büyük bir öfkeye sebep oldu. O münafık Zeyd b. Rifâ'a b. et-Tâbût idi ve o gün ölmüştü.

Bana Hârice b. el-Hâris anlattı. O Abbâs b. Sehl'den, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: O gün rüzgâr öğleye değin, hiçbir günde olmadığı kadar şiddetli esti. Sonra günün sonuna doğru sakinleşti. Ben evime girmeden önce, "Kim öldü bu gün acaba?" dedim. Onlar, "Zeyd b. Rifâ'a b. et-Tâbût." dediler. Medine ahalisi, Allah düşmanı defnedilinceye kadar da rüzgârın bu şiddette devam ettiğini söylediler. Adam, defnedildikten sonra rüzgâr durdu.

Bana Abdülhamîd b. Ca'fer anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: O gün Ubâde b. es-Sâmit İbn Übey'e, "Ey Ebû Hubâb! Senin dostun öldü." dedi. İbn Übey, "Dostlarımdan hangisi öldü?" dedi. Ubâde, "Ölümü İslâm ve Müslümanlar için bir fetih olan dostun." dedi. İbn Übey, "Kim o?" dedi. Ubâde, "Zeyd b. Rifâ'a b. et-Tâbût." dedi. İbn Übey, "Eyvahlar olsun! Vallahi o adam gibi adamdı." dedi ve onu anlatmaya başladı. Bunun üzerine ben, "Kesik bir kuyruğa yapışmışsın ey İbn Übey!" dedim. İbn Übey, "Ölümünü kim sana haber verdi ey Ebü'l-Velîd?" dedi. Ben de, "Resûlullah (s.a.v.) biraz önce onun öldüğünü haber verdi." dedim. Dedi ki: İbn Übey'in elleri düştü; üzgün ve perişan bir şekilde ayrıldı. Dediler ki: Günün sonunda rüzgâr durdu ve insanlar hayvanlarını toplamaya başladılar.

Bana Abdülhamîd b. Ca'fer anlattı. O İbn Rûmân ve Muhammed b. Sâlih'ten, onlar da Âsım b. Ömer b. Katâde'den, şöyle dediğini rivayet ettiler: Resûlullah'ın (s.a.v.) devesi Kasvâ develer arasında kayboldu. Müslümanlar onu her yerde arıyorlardı. Abbâd b. Bişr b. Vakaş, Seleme b. Selâme b. Vakaş ve Üseyd b. Hudayr gibi Ensâr'dan bir grubun refakatinde olan münafık Zeyd b. el-Lusayt, "Bu adamlar neden böyle her tarafa gidiyorlar?" dedi. Adamlar, "Resûlullah'ın (s.a.v.) devesini arıyorlar; kaybolmuş." dediler. Zeyd, "Allah devesinin yerini ona bildirmez mi?" dedi. Adamlar bu sözü çok çirkin buldular ve "Allah belanı versin ey Allah düşmanı! Sen münafıklık yaptın." dediler. Sonra Üseyd b. Hudayr ona yönelip, "Vallahi eğer Resûlullah'ın (s.a.v.) bu işi uygun görüp görmeyeceğini bilmeseydim, mızrakla senin hayâlarını deler geçerdim. Ey Allah'ın düşmanı! Madem kalbinde bu (kin) vardı, neden bizimle yola çıktın?" dedi. Zeyd, "Dünya malı elde etmek için çıktım. Yemin ederim ki, Muhammed, devenin durumundan daha büyük şeylerden haber verecek! Bize semânın emrini haber verecek!" dedi. Oradakiler onun üzerine gittiler ve "Vallahi senin kurtuluş yolun asla olmayacak ve bir gölge hiçbir zaman bizi ve seni gölgelemeyecektir. Eğer senin içindekini bilmiş olsaydık bir an bile bizimle arkadaşlık edemezdin." dediler. Sonra Zeyd, hezimete uğramış bir şekilde, onu dövmelerinden ve eşyalarını dağıtmalarından korkarak onlardan kaçtı ve Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gitti. Zeyd Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından kaçarak ona sığınmıştı. O sırada da, Zeyd'in "Semânın haberi" dediği haber de Resûlullah'a gelmişti. Yanındaki münafık (Zeyd) dinlediği halde Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Münafıklardan bir adam, Resûlullah'ın devesinin kayboluşunu ayıplayarak 'Allah onun yerini ona haber verse ya! Yemin ederim ki Muhammed, devenin durumu daha büyük bir şekilde bize haber verecektir.' demiş. Fakat Allah'tan başka kimse gaybı bilemez. Ancak Allah onun yerini bana haber verdi. Deve, şu karşınızdaki vadinin içinde; yuları bir ağaca asılı kalmış. Gidin onu alın!" Ashâb gitti; Resûlullah'ın (s.a.v.) dediği yerden deveyi alıp getirdiler. Münafık, Resûlullah'ın (s.a.v.) devesine bakınca hemen arkadaşlarına gitmek üzere kalkıp gitti. Baktı ki, yükü fırlatılmış, arkadaşları da oturuyorlar; hiç birisi yerinden kalkmamıştı. Onlara yaklaştığında arkadaşları, "Bize yaklaşma!" dediler. Münafık, "Sizinle konuşmak istiyorum." dedi. Bunun üzerine yaklaştı ve "Allah aşkına söyleyin; sizden biri, benim dediklerimi Muhammed'e haber verdi mi?" dedi. Onlar, "Hayır vallahi! Yerimizden bile kalkmadık." dediler. Münafık, "Vallahi konuştuklarımı oradakilerin bildiklerini gördüm. Resûlullah (s.a.v.) benim söylediklerimi onlara anlatmıştı." dedi. Ayrıca Resûlullah'ın (s.a.v.) söylediklerini ve devesinin kendisine getirilişini onlara haber verdi ve "Vallahi ben Muhammed'in durumu hakkında kuşku içindeydim. Onun Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ediyorum. Vallahi sanki ilk defa bugün Müslüman oluyorum." dedi. Onlar ise kendisine, "Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına git; senin için Allah'tan af dilesin." dediler. O da Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gitti; Resûlullah onun için Allah'tan af diledi; o da günahını itiraf etti. Zeyd'in ölünceye kadar alçakça bir hayat sürdüğü ve bu gazvede yaptığının benzerini Tebûk Gazvesi'nde de yaptığı da söylenir.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da Şu'ayb b. Şeddâd'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) el-Müreysî'den dönüş yolunda en-Nakî'den geçerken, bir bolluk, bir çayırlık ve akıp giden bol sular gördü. Orasının havasının bolluğu ve sessizliği kendisine anlatılınca Resûlullah (s.a.v.) suyu sordu. Kendisine, "Ey Allah'ın Resûlü! Yaza girdiğimiz zaman sular azalıyor ve çeşmeler kayboluyor." denildi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Hâtıb b. Ebû Belte'a'ya bir kuyu kazmasını ve en-Nakî'in koruma altına alınmasını emretti. Bilâl b. el-Hâris el-Müzenî'yi de orayı korumakla görevlendirdi. Bunun üzerine Bilâl b. el-Hâris, "Ne kadarını koruma altına alacağım ey Allah'ın Resûlü?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Sabah tanyeri ağarırken, bu dağın tepesine -yani Mukmil dağına- yüksek sesli bir adam yerleştir. Adamın sesi nereye yetişirse, o kadarını gazaya çıkan Müslümanların atları ve develeri için koruma altına al." dedi. Bilâl, "Ey Allah'ın Resûlü! Ya Müslümanların büyük ve küçükbaş hayvanları ne olacak?" diye sordu. Resûlullah (s.a.v.), "Giremezler." dedi. Ben kendisine, "Ey Allah'ın Resûlü! Güçsüz bir erkek ya da kadının az sayıdaki hayvanları olur ve onlar onu evirip çevirmekten aciz iseler onların durumu?" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Onları bırak, otlasınlar." dedi. Ebû Bekr döneminde, Resûlullah (s.a.v.) koruduğu gibi o da orayı korudu. Ömer döneminde, atlar çoğalmaya başladı; (yine korundu). Osman da orayı korudu. O gün Resûlullah (s.a.v.) atlarla develeri yarıştırdı. Kasvâ (bütün) develeri geçti. Atı da diğer atları geçti. Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte iki at vardı; Birine Lizâz, diğerine ez-Zarib denirdi. O gün ez-Zarib yarışmaya katılmıştı. ez-Zarib'i yarıştıran Ebû Üseyd es-Sâ'idî idi. Devesini yarıştıran ise Bilâl idi.

Hz. Âişe (r.a.) ve İftiracılar

Bana Ya'kûb b. Yahya b. Abbâd anlattı. O İsa b. Ma'mer'den, o da Abbâd b. Abdullah b. ez-Zübeyr'den şöyle dediğini rivayet etti: Âişe'ye, "el-Müreysî Gazvesi'ndeki olayından bize bahset." dedim. Âişe şöyle dedi: Ey yeğenim! Resûlullah (s.a.v.) bir sefere çıkacağı zaman hanımları arasında kura çekerdi. Kimin kurası çıkarsa Resûlullah (s.a.v.) onunla çıkardı. Resûlullah (s.a.v.) ne seferde, ne de hazarda (Medine'de iken) ondan ayrılmamı istemiyordu. el-Müreysî Gazvesi'ne çıkmak istediği zaman aramızda kura çekti; kura bana ve Ümmü Seleme'ye çıktı. Onunla birlikte yola çıktık. Allah, onların mallarını ve nefislerini Resûlü'ne ganimet yaptı. Sonra dönmek üzere ayrıldık.

Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte su yoktu ve öyle bir yere indi ki, orada su bulunmuyordu. Boynuma koyduğum bir gerdanlığım kayboldu. Durumu Resûlullah'a (s.a.v.) bildirdim; sabaha kadar insanları bekletti. İnsanlar sıkılmaya başladılar ve "Âişe bizi durdurdu." dediler. Sonra insanlar Ebû Bekr'e gelerek, "Âişe'nin yaptığına bakar mısın? Resûlullah'ı (s.a.v.), su bulunmayan bir yerde durdurdu; üstelik onun yanında su da yok." dediler. Bunun üzerine Ebû Bekr (r.a.) sıkılıp öfkeyle yanıma geldi ve "İnsanların başına ne getirdiğini görüyor musun? Resûlullah'ı (s.a.v.) su bulunmayan bir yerde durdurdun; üstelik onun yanında su da yok." dedi. Âişe dedi ki: Ebû Bekr beni şiddetli bir şekilde azarladı ve eliyle böğrüme vurmaya başladı. Beni hareket etmekten alıkoyan

Resûlullah'ın durumuydu; Resûlullah (s.a.v.) uyuyordu ve başı dizimin üzerindeydi.

Bunun üzerine Üseyd b. Hudayr, "Vallahi bize semadan bir ruhsatın nazil olacağını umuyorum." dedi ve teyemmüm ayeti nazil oldu. Resûlullah (s.a.v.) da şöyle buyurdu: *"Sizden önceki insanlar ancak kilise ve havralarında namaz kılıyorlardı. Oysa nerede olursam olayım namaz vakti girdiğinde, [namaz kılmam için] yeryüzü benim için temiz kılındı."* Bunun üzerine Üseyd b. Hudayr, "Ey Ebû Bekr ailesi! Bu, sizin ilk bereketiniz değildir." dedi. Âişe dedi ki: Üseyd Evs'ten büyük bir aileye mensup olan sâlih bir adamdı. Sonra orduyla birlikte hareket ettik. Nihayet yumuşak, hoş ve Erâk ağacı bulunan bir yerde konakladık. Resûlullah (s.a.v.), "Ya Âişe, yarışmaya var mısın?" dedi. Ben de, "Evet ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Elbiselerimi topladım; Resûlullah (s.a.v.) da böyle yaptı, sonra yarışmaya başladık. Resûlullah (s.a.v.) beni geçti. Resûlullah (s.a.v.), "Bu, daha önce beni geçtiğin yarışmaya karşılık olsun." dedi. Bir ara Resûlullah (s.a.v.) babamın (Ebû Bekr'in) evine gelmişti; elinde bir şey vardı ve "Al bunu." demişti. Ben kabul etmemiş ve koşmaya başlamıştım. O da ardımdan koşmuştu. Fakat ben onu geçmiştim. Bu gazve [Benî el-Mustalık Gazvesi], [Peygamber hanımlarına] perde arkasından görüşmenin farz kılınmasından sonra meydana gelmişti.

Âişe dedi ki: O zaman kadınlar oldukça hafiftiler. Çünkü azıcık bir yiyecek yiyebiliyorlardı. Dolayısıyla şişmanlayıp ağırlaşmıyorlardı. Benim devemi iki adam sürüyordu. Onlardan biri Resûlullah'ın Mevhibe adındaki mevlasıydı ve sâlih bir adamdı. Benim devemi götüren oydu.

Ben (genellikle) hevdecte olurdum; o da (içinde olduğum) hevdeci kaldırır ve devenin üzerine koyardı. Sonra hevdeci iple bağlar ve deveyi salardı. Sonra devenin yularını tutar ve öyle götürürdü. Ümmü Seleme de aynı şekilde götürülüyordu. Biz insanların yan taraflarında bulunuyorduk. Bize yaklaşan kovulurdu. Resûlullah (s.a.v.) bazen benim yanı başımda, bazen de Ümmü Seleme'nin yanı başında yürüyordu. Âişe dedi ki: Biz Medine'ye yaklaştığımızda bir yerde konakladık. Resûlullah (s.a.v.) gecenin bir bölümünde orada yattı. Sonra henüz gece iken insanların yola çıkmalarını ilan etti; ordu da yola çıktı. İhtiyacımı gidermek için (bir tarafa) gittim; sonra orduya yetişene kadar yürüdüm. Boynumda da, Zafer akîkinden bir gerdanlık vardı. O gerdanlık, Resûlullah'la (s.a.v.) evlendiğimde annemin bana hediyesiydi. İhtiyacımı giderdikten sonra gerdanlık, haberim olmadan boynumdan düşmüştü. Kervanın yanına döndüğümde gerdanlığı yokladım; bulamadım. Tam o sırada, birkaç küçük grubun dışında (bütün) ordu da hareket etmişti.

Ben, eğer bir ay bile kalsam, hevdecin içinde olmadan devemin götürülmeyeceğini düşünüyordum. Bu yüzden gerdanlığı aramaya çıktım ve tahmin ettiğim yerde buldum. Gerdanlığı aramam beni alıkoymuştu. Ayrıldığım gibi, adamlar da gelip, hareket etmek için deveyi hazırlamışlar, beni içinde sanarak hevdeci kaldırmışlar ve devenin üzerine koymuşlar. Onlar benim hevdecin içinde olmamdan kuşku duymamışlar. -Ben devenin üzerindeyken konuşmuyordum; dolayısıyla bir şeyden şüphelenmediler.- Devenin yularından tutup deveyi salmışlar ve yürümeye başlamışlar. Karargâha döndüğümde, orada ne seslenen, ne de cevap veren vardı. Ne bir ses, ne de bir inilti işitiyorum. Âişe dedi ki: Hemen elbiseme sarıldım ve uzandım. Eğer kaybolursam bana gelineceğini biliyordum. Vallahi ben yerimde uzanıyordum. Uyku bastırdı ve uyudum. Safvân b. Mu'attal es-Sülemî de insanların arkasından izlerini sürmekle görevliydi. Geceleyin yola çıkmış; sabahın köründe, benin bulunduğum yerde sabahlamıştı. Safvân bir insan karaltısı görüyor ve bana geliyor. Safvân, tesettür emri inmeden beni görmüş, tanıyordu. Ben de elbiseme sarılı vaziyette duruyorum.

"Sizden önceki insanlar ancak kilise ve havralarında namaz kılıyorlardı. Oysa nerede olursam olayım namaz vakti girdiğinde, [namaz kılmam için] yeryüzü benim için temiz kılındı."
(Hadisi Şerif)

Safvân beni fark etmiş. Beni tanıdığında, onun istircâıyla (انا لله وانا اليه راجعون demesiyle) uyandım. Hemen yüzümü elbisemle örttüm. Vallahi, benimle bir tek kelime konuşmadı. Sadece devesini çökertirken söylediği istircâı işittim. Sonra benden yüz çevirerek (binmem için) eliyle işaret etti ve böylece devesine bindim. Sonra kuşluk vakti karargâha yetişinceye kadar beni götürmeye başladı. Oraya varınca ordu kaynamaya başladı ve iftira sahipleri söylediklerini söylediler -Bu işin elebaşlılığını yapan da Abdullah b. Übey idi.- Hiçbir şeyden haberim olmadığı halde insanlar iftira atanların sözlerine dalmışlardı.

Sonra geldik; ben bir iş yapmadan şiddetli bir baş ağrısı hissetmeye başladım. Bana iftira hakkında bir şey ulaşmış değildi. Haber annem ve babama ulamış; fakat onlar da bana bundan söz etmiyorlardı. Ben sadece Resûlullah'ın bana ilgi duymamasını hoş karşılamadım. Hastalandığımda ondan gördüğüm ilgiyi, bu kez göremiyordum. Sadece yanıma girip "Nasıl bu?" deyip çıkıyordu. Oysa daha önce rahatsızlandığım zaman, bana ilgi ve şefkat gösterir ve yanıma gelir otururdu. Biz Araplar, evi kirletmeyelim diye evde abdest almayı bilmezdik. İhtiyacımızı gidermek için akşam ile yatsı arasında boş araziye çıkardık. Bir gece, Ümmü Mistah, yanımda örtüsünün içindeyken örtüsü ayağına dolanınca tökezledi. O sırada "Yazıklar olsun Mistah'a!" dedi. Ben de, "Yemin ederim ki, senin dediğin çok kötü! Çünkü böyle bir sözü Bedir ashâbından birisine söylüyorsun!" dedim. Ümmü Mistah, "Benim gerekçem var! Sel seni alıp götürmüş de haberin yok!" dedi. Ben, "Sen ne diyorsun?" dedim. Bunun üzerine bana iftiracıların söylediklerini anlattı. Haber içime öyle oturdu ki, ihtiyacımı gidermeye gidemedim. Üstelik hastalığıma hastalık kattı. Artık gece-gündüz ağlıyordum.

Âişe dedi ki: Sonra Resûlullah (s.a.v.) yanıma geldi. Ben, "İzin ver, annemin babamın yanına gideyim." dedim. Doğrusu haberin gerçeğini onlardan öğrenmek istiyordum. Resûlullah (s.a.v.) bana izin verdi. Annem ve babamın yanına geldim ve anneme, "Allah seni affetsin. İnsanlar konuştuklarını konuşuyorlar, anlattıklarını anlatıyorlar ve siz bana bundan hiç söz etmiyorsunuz!" dedim. Bunun üzerine annem, "Kızcağızım, durumdan fazla kederlenme. Vallahi güzel, kocası tarafından sevilen ve kumaları da olan hiçbir kadın yoktur ki, kumalar onun hakkında çok söz söylemesinler ve insanlar da onun hakkında çok söz söylemesin." dedi. Ben de, "Sübhânallah! Demek insanlar bütün bunları konuşuyorlar, öyle mi?" dedim. O gece sabaha kadar ağladım; ne gözyaşlarım dindi, ne gözüme uyku girdi.

Âişe dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) ailesinden ayrılma konusunda istişarede bulunmak için Ali b. Ebû Tâlib'i ve Üsâme'yi çağırdı.

Âişe dedi ki: Adamlardan birisi, diğerinden daha yumuşak sözlüydü. Üsâme, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu sözler yalandır ve batıldır. Biz onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyoruz. Kuşkusuz Büreyre sana doğruyu söyler." dedi. Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) ise, "Ey Allah'ın Resûlü! Allah sana dünyayı dar etmemiştir. Kadınlar da çoktur. Allah sana kadınları helal kılmış ve gönlünü hoş tutmuştur. Onu boşa ve başka biriyle evlen." dedi. Onlar dönüp gittiler. Resûlullah (s.a.v.) Büreyre ile yalnız kaldı ve "Ey Büreyre! Âişe'yi nasıl bir kadın olarak biliyorsun?" dedi. Büreyre, "O altından da daha saf bir kadındır. Vallahi onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Vallahi ey Allah'ın Resûlü! Eğer Âişe başka türlü olsaydı Allah (c) muhakkak sana haber verirdi. Ancak Âişe genç bir kızdır; hamur yoğururken uyur da, koyun gelir hamurunu yer. Bu konuda onu birkaç kez uyardım." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Zeyneb bt. Cahş'a sordu. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında, Âişe'nin ondan başka dengi yoktu. Âişe dedi ki: Kıskançlıktan dolayı Zeyneb bt. Cahş'ın yalan söylemesinden korkuyordum. Zeyneb, "Ey Allah'ın Resûlü! (Yalan) gözümden ve kulağımdan uzak olsun; onun hakkında sadece hayır biliyorum. Vallahi onunla konuşmuyor ve onu terk etmiş bulunuyorum. Fakat ancak hakkı söylerim." dedi. Âişe dedi ki: Zeyneb'e gelince, Allah onu korudu. Diğerlerine gelince helak olan helak oldu.

Sonra Resûlullah (s.a.v.) Ümmü Eymen'e sordu. Ümmü Eymen, "Ey Allah'ın Resûlü! (yalan) gözümden ve kulağımdan uzak olsun; onun hakkında hayırdan başka en ufak bir şey bilmiyorum." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) minbere çıktı. Allah'a hamd etti ve onu övdü. Sonra, "Ailem konusunda kim bana eziyet edenle ilgili olarak yardım edecek? Öyle bir adam hakkında dedikodu yapmışlar ki; vallahi o adam hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Üstelik o adam evlerimden birisine ancak benimle girebilmiştir. O adam hakkında yalan söylüyorlar." dedi. Bunun üzerine Sa'd b. Mu'âz ayağa kalkıp, "O kişiyle ilgili olarak ben sana yardım edeceğim ey Allah'ın Resûlü! Vallahi, eğer Evs'ten ise başını sana getiririm. Eğer Hazrecli kardeşlerimizden ise, bize emret, istediğini yaparız." dedi. Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde ayağa kalkarak, -Aslında bu olaydan önce sâlih bir adamdı. Fakat öfke onu o hale getirdi. Ancak Sa'd b. Ubâde bu öfkeden dolayı bir nifak hareketine veya başka bir yola girmedi. Onun öfkesi aileden gelmeydi.-: "Allah'a yemin ederim ki, yalan söyledin. Eğer Hazrecli ise onu öldüremezsin ve buna gücün de yetmez. Vallahi, o iftiracının Hazrec'ten olduğunu bildiğin için bu sözü söyledin. Vallahi eğer Evs'ten olsaydı bu sözü söylemezdin. Fakat sen bize, Cahiliye döneminde aramızda bulunan düşmanlık gözüyle bakıyorsun. Oysa Allah bu düşmanlığı yok etti." dedi. Bunun üzerine Üseyd b. Hudayr, "Vallahi yalan söyledin. Burnunun rağmına olarak o kişiyi öldüreceğiz. Sen bir münafıksın ve münafıkları savunuyorsun. Vallahi eğer Resûlullah'ın (s.a.v.) bu işle ilgili olarak hangi grubu arzu ettiğini bilseydik, Resûlullah (s.a.v.) yerinden kalkmadan onun başını getirirdik. Fakat ben Resûlullah'ın ne kastettiğini bilmiyorum.

Sa'd b. Ubâde dedi ki: "Ey Evsliler! Siz bizi Cahiliye dönemindeki düşmanlığa zorluyorsunuz. Vallahi o dönemi hatırlamaya ihtiyacınız yoktur ve kimin galip geldiğini biliyorsunuz. Üstelik İslâm bütün bunları silip süpürmüştür." Bunun üzerine Üseyd b. Hudayr ayağa kalkarak, "Sen Bu'âs günündeki konumumuzu gördün." dedi. Sonra birbirlerine karşı sertleştiler. Sa'd b. Ubâde öfkelenerek, "Ey Hazrecliler!" diye bağırdı. Bütün Hazrecliler onun tarafına geçtiler. Sa'd b. Mu'âz da, "Ey Evsliler!" diye bağırdı. Bu kez bütün Evsliler Sa'd b. Mu'âz'ın tarafına geçtiler. Evslilerden el-Hâris b. Hazme de tahrikçi bir eda ile çıktı; hatta kılıçla geldi ve "Bu kılıçla münafıklığın başını ve sığınağını vuracağım." diyordu. Hemen Üseyd b. Hudayr ona yanaştı -Onun kabilesindendi- ve "At onu! Resûlullah (s.a.v.) emretmeden silah taşınır mı? Eğer Resûlullah'ın (s.a.v.) arzulu olduğunu veya bu işte onayının olduğunu bilseydik, sen bizden önce silaha davranamazdın." dedi. Bunun üzerine el-Hâris döndü. Evs ile Hazrec karşı karşıya dizildiler. Resûlullah (s.a.v.) ise her iki mahalle sakinlerine susmalarını işaret etti. Minberden indi; onları sakinleştirdi ve yavaşlattı. Nihayet ayrılıp gittiler.

"Bilakis nefisleriniz size kötü bir işi güzel gösterdi. Artık bana düşen hakkıyla sabretmektir. Anlattığınız karşısında bana yardım edecek olan ancak Allah'tır." (Yusuf, 12/18)

Âişe dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) bana geldi ve yanıma oturdu. Bir ay olmuş, benimle ilgili olarak Resûlullah'a (s.a.v.) hiçbir vahiy nazil olmamıştı. Resûlullah (s.a.v.) otururken şehadet getirdi. Sonra, "Şimdi, sana gelince ey Âişe! Kuşkusuz senin hakkında bana şöyle şöyle haberler ulaştı. Eğer masum isen Allah senin masumiyetini haber verecektir. Eğer insanların dedikleri gibi bir şeye bulaşmışsan Allah'tan af dile! Çünkü kul, günahını itiraf edip tövbe ettiği zaman Allah da onun tövbesini kabul eder." dedi. Resûlullah (s.a.v.) sözünü bitirince, gözyaşlarım akmaya başladı. Öyle ki, akan yaşlardan bir şey göremiyordum. Babama, "Resûlullah'a cevap ver baba!" dedim. Babam, "Vallahi ne diyeceğimi ve senin için ne cevap vereceğimi bilmiyorum." dedi. Bu kez anneme, "Benim yerime Resûlullah'a cevap ver anne!" dedim. Annem, "Vallahi senin için Resûlullah'a ne cevap vereceğimi bilmiyorum." dedi. Ben de genç yaşta bir kız idim ve Kur'ân'ın çok yerini okuyamamıştım. Âişe dedi ki: «Ben, vallahi biliyorum; siz benimle ilgili bu sözü duydunuz ve içinizden bunun doğru olduğunu kabul ettiniz. Eğer ben size, 'Ben masumum.' desem, bana inanmayacaksınız. Eğer Allah'ın, uzak olduğumu bildiği bir işi itiraf etsem bana inanacaksınız. Vallahi Yusuf'un (a.s.) babası dışında kendim için uygun bir örnek bulamıyorum ki, şöyle demiş: '*Bilakis nefisleriniz size kötü bir işi güzel gösterdi. Artık bana düşen hakkıyla sabretmektir. Anlattığınız karşısında bana yardım edecek olan ancak Allah'tır.*'[33] Vallahi Ya'kûb'u anlatmam beni rahatlatmadı ve içinde bulunduğum öfkeden sakinleşmedim. Sonra döndüm, yatağıma uzandım ve '*Allah benim masum olduğumu biliyor. Allah'ın beni masum göstereceğine güveniyorum.*' dedim."

Ebû Bekr (r.a.) dedi ki: "Ebû Bekr ailesine giren bu fitnenin hiçbir Arap ailesine girdiğini bilmiyorum. Vallahi Cahiliye döneminde Allah'a ibadet etmez ve ona dua etmezken bile böyle bir söz bize isnat edilememiştir; ama İslâm'da bizim için söyleniyor." Âişe dedi ki: Babam kızarak bana yöneldi. Ben gözyaşı döktüm ve içimden, "Vallahi sizin anlattığınız hususta Allah'a tövbe etmeyeceğim." dedim. Doğrusu nefsim, insanların namazda okuyacakları Kur'ân'ın hakkımda nazil olmasına layık olmayacak kadar hakir ve küçüktür. Fakat ben, Resûlullah'ın (s.a.v.), Allah'ın onları yalanlayacağı ve masum olduğumu bildireceği bir rüya görmesini, ya da kendisine bir haber verilmesini umuyordum. Kur'ân'a gelince, hayır vallahi benim hakkımda nazil olacağını sanmıyordum.

Âişe dedi ki: Vallahi Resûlullah (s.a.v.) henüz yerinden ayrılmamış ya da ev halkından hiç birisi çıkmamıştı ki, üzerine inen vahiy (alametleri) onu bürümeye başladı. Resûlullah'ın (s.a.v.) üzeri elbisesiyle örtüldü ve başının altına deriden bir yastık konuldu. Bana gelince, vallahi gördüklerimi gördüğümde çok sevindim; masum olduğumu ve Allah'ın bana zulmetmeyeceğini biliyordum. Anneme ve babama gelince, nefsim elinde olana yemin ederim ki, insanların söylediklerinin gerçek olduğunu gösterecek Allah'tan bir emrin gelmesinden korktukları için Resûlullah'a vahyin gelmiş olmasına hiç sevinmediler; hatta korkudan canları çıkacak sandım. Sonra Resûlullah (s.a.v.) yüzünü açtı; gülüyordu. İnciler gibi ter döküyor ve alnını siliyordu. İlk söylediği söz, "Ya Âişe! Allah senin masum olduğunu gökten bildirdi." dedi. Âişe dedi ki: Annem ve babam sevindiler. Annem, "Kalk Resûlullah'a teşekkür et!" dedi. Ben de "Vallahi ben sadece Allah'a hamd ederim, sana değil!" dedim. Allah şu ayeti indirdi: "*Peygamber'in eşine bu ağır iftirayı uyduranlar şüphesiz sizin içinizden bir gruptur. Bunu kendiniz için bir kötülük sanmayın...*"[34] Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) sevinçli bir şekilde insanların içine çıktı. Minbere çıkıp Allah'a hamd ve sena ettikten sonra Âişe'nin beraatı hakkında nazil olan ayetleri okudu. Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) iftirayı atanlara iftira cezasını uyguladı. Onların elebaşları ise Abdullah b. Übey idi. Bu işin içinde Mistah b. Üsâse ve Hassân b. Sâbit de vardı. Ebû Abdullah dedi ki: Deniliyor ki, Resûlullah (s.a.v.) onlara had cezası uygulamamıştır. Bize göre bu daha doğrudur.

"Peygamber'in eşine bu ağır iftirayı uyduranlar şüphesiz sizin içinizden bir gruptur. Bunu kendiniz için bir kötülük sanmayın..."
(Nur, 24/11)

Sa'îd b. Cübeyr bu ayet hakkında şöyle derdi: "Bir masum kadına iftira edene Allah dünya ve âhirette lanet eder. Ancak bu durum müminlerin annesi Âişe'ye mahsustur."

---

[33] Yusuf, 12/18.

[34] Nur, 24/11.

Bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O Dâvud b. el-Husayn'dan, o Ebû Süfyân'dan, o da Ebû Eyyûb'un mevlası Eflah'tan şunu rivayet etti: Eyyûb'un annesi Ebû Eyyûb'a, "İnsanların Âişe hakkında neler söylediklerini duymuyor musun?" dedi. Ebû Eyyûb, "Duyuyorum, fakat yalandır. Ey Ümmü Eyyûb! Sen kendin bunu yapar mısın?" dedi. Ümmü Eyyûb, "Hayır vallahi." dedi. Ebû Eyyûb, "Âişe senden daha hayırlıdır." dedi. Kur'ân nazil olup da ifk sahiplerini anlatınca Allah, Ebû Eyyûb'un Ümmü Eyyûb'a söylediğini kastederek şöyle dedi: *"Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın müminlerin kendi vicdanları ile hüsn-ü zanda bulunup da 'Bu apaçık bir iftiradır.' demeleri gerekmez miydi?"*[35] Deniliyor ki, bu sözü söyleyen Übey b. Ka'b'tır.

Bana Hârice b. Abdullah b. Süleyman anlattı. O İbrahim b. Yahya'dan, o da Ümmü Sa'd bt. Sa'd b. Rebî'den şöyle dediğini rivayet etti: Ümmü't-Tufeyl Übey b. Ka'b'a, "Sen insanların Âişe hakkında neler söylediklerini duymuyor musun?" dedi. Übey b. Ka'b, "Neymiş o?" dedi. Ümmü't-Tufeyl, "Söyledikleri şeyler şöyle, şöyle..." dedi. Übey, "Vallahi o yalandır. Sen böyle bir şey yapar mısın?" dedi. Ümmü't-Tufeyl, "Allah'a sığınırım." dedi. Übey, "Vallahi Âişe senden daha hayırlıdır." dedi. Ümmü't-Tufeyl, "ve ben buna şahitlik yaparım." dedi. Bunu üzerine ayet nazil oldu.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) birkaç gün bekledi; sonra Sa'd b. Mu'âz ve yanındaki birkaç kişinin elinden tutup Sa'd b. Ubâde ve onun yanındakilerin yanına götürdü. Her iki taraf onun yanında bir süre konuştular. Sonra Sa'd b. Ubâde yemek getirdi. Resûlullah (s.a.v.), Sa'd b. Mu'âz ve onun yanındakiler o yemekten yediler. Sonra Resûlullah (s.a.v.) çıktı ve birkaç gün bekledi. Bu kez Sa'd b. Ubâde ve onunla birlikte olan birkaç kişinin elinden tutup onları Sa'd b. Mu'âz'ın evine götürdü. Her iki taraf bir saat konuştular. Sa'd b. Mu'âz yemek getirdi. Resûlullah (s.a.v.), Sa'd b. Ubâde ve onunla birlikte olanlar o yemekten yediler. Resûlullah (s.a.v.), daha önce konuştukları sözler sebebiyle içlerinde kalan öfkenin gitmesi için bunu yaptı.

---

[35] Nur, 24/12.

Bana Ma'mer anlattı. O ez-Zührî'den, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, o İbn Abbâs'tan, o da Ammâr b. Yâsir'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), Âişe'nin gerdanlığı için Zâtü Ceyş denilen yerde durduğunda biz de onunla birlikteydik. Şafak söktüğü ya da teyemmüm ayeti nazil olduğu zaman, önce ellerimizi yere sürdük; sonra kollarımızı dirseklere kadar içten ve dıştan meshettik. Resûlullah (s.a.v.) iki namazı cem ediyordu.

"Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın müminlerin kendi vicdanları ile hüsn-ü zanda bulunup da 'Bu apaçık bir iftiradır.' demeleri gerekmez miydi?"
(Nur, 24/12)

Bana Abdülhamîd b. Ca'fer anlattı. O İbn Rûmân ve Muhammed b. Sâlih'ten, onlar Âsım b. Ömer ve Abdullah b. Yezîd b. Kusayt'tan, o da annesinden rivayet etti. Bunların her birisi bana bu hadisin bir kısmını anlattılar. Fakat hadisin iskeleti İbn Rûmân, Âsım ve diğerlerindendir; dediler ki: İbn Übey söylediklerini söylediği zaman, ayrıca Cu'ayl b. Sürâka ve Cehcâ'yı da zikretmişti. Bu iki zat Muhacirlerin fakirlerindendi. İbn Übey şöyle demişti: "Bu tür adamların durumu benim kavmime ağır geliyor. Biz Muhammed'i Kinâne'nin en itibarlı evlerinde misafir ettik. Vallahi Cu'ayl, susmaya ve hiç konuşmamaya razı idi. Ama bugün konuşuyor." İbn Übey ayrıca Safvân b. Mu'attal ve ona attığı iftira hakkında da konuştu. Bunun üzerine Hassân b. Sâbit şöyle dedi.

Cilbabçılar gelişip çoğaldılar,
İbnü'l-Füray'a ise, kentin tek yumurtası haline geldi.[36]

---

[36] Cilbapçılardan maksat muhacirlerdir. Münafıklar onlara bu ismi koymuşlardı. Kentin tek yumurtasından maksat ise, arkadaşsız ve komşusuz, ya da grupsuz ve aşiretsiz kalmaktır. Bu ifade bazen zem bazen de medih anlamına gelirse de burada medih ifade ediyor (Bk. *Şerhu Ebî Zerr*, s. 336).

Medine'ye geldikleri zaman Safvân, Cu'ayl b. Sürâka'nın yanına geldi ve "Kalk gidip Hassân'ı dövelim. Vallahi (o bu şiiriyle) benden ve senden başkasını kastetmemiştir. Vallahi biz Resûlullah'a (s.a.v.) ondan daha çok yakınız." dedi. Fakat Cu'ayl Safvân ile gitmeyi kabul etmedi. Cu'ayl, "Resûlullah (s.a.v.) bana emretmeden yapmayacağım. Sen de Resûlullah'tan izin almadan böyle bir şey yapma!" dedi. Ama Safvân Cu'ayl'in teklifini reddetti, kılıcını kınından çıkararak yola çıktı ve Hassân b. Sâbit'i kavminin içinde vurdu. Ensâr onun üzerine atlayarak onu bağladılar ve kötü bir şekilde esaret altına aldılar. -Bu işin başını çeken de Sâbit b. Kays b. Şemmâs idi.- Umâre b. Hazm onlara uğradı ve "Ne yapıyorsunuz siz? Bu yaptığınız Resûlullah'tan gelen bir emir ve onun rızasıyla mıdır, yoksa kendi kendinize yaptığınız bir iş mi?" dedi. Onlar, "Resûlullah'ın (s.a.v.) bundan haberi yoktur." dediler. Umâre b. Hazm, "Sen haddini aşmışsın; bırak onu!" dedi. Sonra onu ve Sâbit b. Kays'ı Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına getirdi. Sâbit dönmek istedi; fakat Umâre Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına getirinceye kadar onu bırakmadı. Hassân, "Ey Allah'ın Resûlü! Safvân akrabalarımın içinde bana kılıç çekti, sonra öldürmek amacıyla beni vurdu. Bu yaram sebebiyle de öleceğimi düşünüyorum." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Safvân'a yönelerek, "Neden ona silah çekip onu vurdun?" dedi ve öfkelendi. Bunun üzerine Safvân, "Ey Allah'ın Resûlü! Hassân b. Sâbit bana eziyet ederek beni hicvetti; beni küçük düşürüp Müslümanlığım için hasetlendi." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Hassân'a yönelip, "Müslüman olan bir kavme hakaret mi ettin?" dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Safvân'ı hapsedin; eğer Hassân ölürse, kısas yaparak onu öldürün." dedi. Safvân'ı çıkardılar.

Safvân'ın yaptığı Sa'd b. Ubâde'ye ulaştı. Hemen kavmi Hazrec'in yanına geldi ve "Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından olan bir adama eziyet ediyor, şiirle onu hicvediyor ve ona küfrediyorsunuz. Adam da kendisine söylenenlere sinirleniyor. Resûlullah (s.a.v.) sizin yanı başınızda olduğu halde siz kalkıp adamı en kötü biçimde esir alıyorsunuz. Bu nasıl iş böyle?" dedi. Onlar şöyle dediler: "Resûlullah (s.a.v.) onu hapsetmemizi emretti ve 'Eğer arkadaşınız ölürse siz de onu öldürün.' dedi." Sa'd, "Vallahi Resûlullah'a en sevimli olan şey affetmektir. Fakat Resûlullah (s.a.v.) aranızda hak ile hükmetmiştir. Ama yine de Resûlullah (s.a.v.) Safvân'ın bırakılmasını istiyor. Vallahi Safvân serbest bırakılmadan buradan ayrılmayacağım." dedi. Bunun üzerine Hassân, "Benim ne hakkım varsa o senin olsun ey Ebû Sâbit." dedi. Fakat Hassân'ın kavmi bunu kabul etmediler. Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde'nin oğlu Kays şiddetli bir şekilde kızdı ve "Hayret size! Bugün gibisini görmedim. Hassân hakkından vazgeçiyor ve sizler bunu kabul etmiyorsunuz. Doğrusu Hazreclilerden birisinin, Ebû Sâbit'in (Sa'd b. Ubâde'nin) hoşuna giden bir şeyi reddedeceğini düşünmüyordum." dedi. Bunun üzerine Hassân'ın akrabaları utandılar ve Safvân'ın iplerini çözdüler.

Sa'd onu evine götürdü ve ona bir elbise giydirdi. Sonra Safvân çıktı, hatta namaz kılmak için Mescid'e geldi. Resûlullah (s.a.v.) onu gördü ve "Aa, Safvân?" dedi. Onlar, "Evet ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Kim onu giydirdi?" dedi. Onlar, "Sa'd b. Ubâde ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Allah ona cennet elbiselerinden bir elbise giydirsin." dedi. Sonra Sa'd b. Ubâde Hassân'a konuştu ve "Eğer Resûlullah'ın yanına giderek, 'Safvân'da ne kadar hakkım varsa hepsi senin olsun ey Allah'ın Resûlü!' demezsen seninle asla konuşmayacağım." dedi. Bunun üzerine Hassân kavmiyle birlikte Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gitti ve Resûlullah'ın (s.a.v.) huzurunda durdu. Sonra, "Safvân b. Mu'attal'da ne kadar hakkım varsa hepsi senin olsun ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) ise, "Güzel yaptın; ben de bunu kabul ettim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), el-Berâh (Beyrahâ) çevresindeki ağaçsız araziyi ve Sîrîn adlı cariyeyi Hassân'a verdi. Sa'd b. Ubâde de, hakkından vazgeçmesine karşılık olarak ona, hurma geliri yüksek olan bir bahçe verdi.

Ebû Abdullah dedi ki: Ben bu hadisi İbn Ebû Sebre'ye anlattım; dedi ki: Süleyman b. Suhaym bana haber verdi. O da Nâfi b. Cübeyr'den şunu rivayet etti: Hassân b. Sâbit Safvân'ı hapsetti. Hassân iyileşince Resûlullah (s.a.v.) onu çağırdı ve "Ey Hassân! Sana dokunan musibetten dolayı iyilik yap." dedi. Hassân, "Hakkım senin olsun ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) ona el-Berâh'ı ve Sîrîn'i verdi.

Bana Eflah b. Humeyd anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Âişe (r.a.) Hassân'ı hep hayırla yâd ediyordu. Bir gün Urve b. ez-Zübeyr'in, Hassân'ın yaptıkları sebebiyle ona sövdüğünü işittim. Bunun üzerine Âişe şöyle dedi: Oğlum ona sövme; şu şiiri söyleyen o değil midir?

Babam, dedem ve şerefim,
Muhammed'in şerefi için bir Kalakandır.

Bana Sa'îd b. Ebû Zeyd el-Ensârî anlattı; dedi ki: Bana Ebû Ubeyde b. Abdullah b. Zem'a el-Esedî'den işitenler anlattılar. O Ebû Ubeyde Hamza b. Abdullah b. Ömer'den, o da Âişe'den işitmiş; demiş ki: Resûlullah'tan (s.a.v.) işittim; şöyle diyordu: "Hassân müminlerle münafıklar arasında bir ayıraçtır. Bir münafık onu sevmez, bir mümin de ona buğzetmez." Hassân b. Sâbit Âişe'yi methederken şöyle demiştir:

İffetlidir, yerindedir, bir kuşkuyla itham edilemez;
Masum insanların etinden aç olarak sabahlar.[37]
Eğer bana isnad edilenleri söylemiş isem,
Parmaklarım kamçımı bana kaldıramazsın inşaallah.

Bu beyitleri İbn Ebü'z-Zinâd ve İbn Ca'fer bana okudular.

---

[37] Yani Aişe, insanların şeref ve namuslarına dil uzatmaz ve onların aleyhinde konuşmaz; gıybet yaparak onların etlerini yemez. Bu yüzden aç sabahlar (M).

Bana Abdullah b. Ca'fer b. Müslüm anlattı. O Ebû Atîk'ten, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Ben el-Müreysî Gazvesi'nde Abdullah b. Revâha'nın arkadaşıydım. Gece yarısı Vâdi'l-Akîk'a vardık; baktık ki, insanlar istirahat ediyorlar. "Resûlullah (s.a.v.) nerededir?" diye sorduk. Onlar, "İnsanların önünde uyuyor." dediler. Bunun üzerine Abdullah b. Revâha, "Ey Câbir! Ne dersin; önden gidip ailemizin yanına varalım mı?" dedi. Ben, "Ey Ebû Muhammed! Ben insanlara muhalif hareket etmek istemem; çünkü önden giden kimse görmüyorum." dedim. İbn Revâha ise, "Vallahi Resûlullah (s.a.v.) bizi önde gitmekten menetmemiştir." dedi. Câbir, "Ben şahsen ayrılmayacağım." dedi. Bunun üzerine İbn Revâha beni bırakıp Medine'ye gitti. Baktım; yolun ortasında, onunla birlikte hiç kimse yok. Medine'ye varıp gece vakti ailesi Belhâris b. Hazrec'in kapısına geldi. Bir de ne görsün! Evinin ortasında bir kandil ve karısıyla birlikte olan uzun bir insan... İbn Revâha onu bir adam zannetti. Eli-ayağı titremeye başladı, geldiğine pişman oldu ve "Şeytan her zaman aldatma peşindedir." dedi. Hemen kılıcını kınından çıkarıp onları vurmak üzere eve girdi. Sonra düşündü, taşındı; önce ayağıyla karısına dokundu. Kadın aniden uyandı; fakat henüz uykunun mahmurluğu üzerindeydi. İbn Revâha, "Ben Abdullah! Bu kim?" dedi. Hanımı, "Kuaförüm olan kadındır. Geleceğinizi duyduk; saçlarımı düzeltmesi için kendisini çağırdım. O da yanımda yattı." dedi.

İbn Revâha yattı; sabah olunca Resûlullah'la (s.a.v.) karşılaşmak üzere yola çıktı. Ebû Inebe kuyusunda Resûlullah'la (s.a.v.) buluştu. Resûlullah (s.a.v.) Ebû Bekr ile Beşîr b. Sa'd arasında yürüyordu. Resûlullah (s.a.v) Beşîr'e yönelerek, "Ey Ebü'n-Nu'mân!" dedi. Beşîr, "Buyur ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah, "Abdullah'ın yüzü, onun ailesiyle iyi karşılaşmadığını ifade ediyor." dedi. Abdullah Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına varınca, "Anlat haberini ey İbn Revâha!" dedi. İbn Revâha da, nasıl önden ailesini görmeye gittiğini ve evde nelerle karşılaştığını anlattı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Geceleyin kadınların kapısını çalmayınız." dedi. Câbir dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) ilk nehyettiği şey bu idi. Câbir dedi ki: Orduyla birlikte olmaktan, ondan ayrılmamaktan ve toplulukla birlikte hareket etmekten daha güzel bir şey görmedim. (Bir defasında) Hayber'den yola çıktık; Vâdi'l-Kurâ'dan geçiyorduk. Nihayet geceleyin el-Cürf'e[38] yetiştik. Resûlullah'ın (s.a.v.) münadisi, "Gece kadınların kapısına gitmeyin." diye çağrıda bulundu. Câbir dedi ki: İki adam Resûlullah'ı (s.a.v.) dinlemeyerek önden gittiler; fakat ikisi de, hoşlanmayacakları şeylerle karşılaştılar.

Hendek Gazvesi

Resûlullah (s.a.v.) Zilkâde'nin üçünde Salı günü karargâh kurdu; müşrikler on beş gün boyunca onu kuşatma altında tuttular. Hicretin 5. yılında, Zilkâde'nin bitimine yedi gün kala dönüp gittiler. Resûlullah (s.a.v.) yerine vekil olarak Medine'de İbn Ümmü Mektûm'u görevlendirmişti.

Bana Musa b. Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris anlattı. O da babasından rivayet etti. Yine bana Rebî'a b. Osman ve Muhammed anlattılar. Onlar da ez-Zührî'den rivayet ettiler. Ayrıca Abdüssamed b. Muhammed, Yunus b. Muhammed ez-Zaferî, Abdullah b. Ca'fer, Yahya b. Abdullah b. Ebû Katâde, İbn Ebû Sebre, Abdülhamîd b. Ca'fer, Ma'mer b. Râşid, Hizâm b. Hişâm, Muhammed b. Yahya b. Sehl, Eyyûb b. en-Nu'mân b. Abdullah b. Ka'b b. Mâlik, Musa b. Ubeydee, Kudâme b. Musa, Âiz b. Yahya ez-Züraki̇̂, Muhammed b. Sâlih, Abdurrahman b. Abdülazîz, Hişâm b. Sa'd, Mücemmi b. Ya'kûb, Ebû Ma'şer, Dahhâk b. Osman, Abdurrahman b. Muhammed b. Ebû Bekr, İbn Ebû Habîbe, İbn Ebü'z-Zinâd ve Üsâme b. Zeyd anlattılar. Bunların her biri bana bu hadisin bir kısmını anlattı. Bazıları bazısından daha kavrayışlıydı. Bunların dışında da bana anlatanlar oldu. Bana anlattıklarının hepsini yazdım; dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Benî en-Nadîr'i kovunca Hayber'e gittiler. Hayber'de sayıları fazla ve güçlü olan bir Yahudi kavmi vardı. Benî en-Nadîr gibi onların evleri ve köşkleri yoktu. -Benî en-Nadîr, Yahudilerin sır küpü sayılırdı. Benî Kurayza ise, Benî Harun'un neslinden olan Kâhinin çocuklarındandılar.- Benî en-Nadîr Hayber'e yerleşince Huyey b. Ahtab, Kinâne b. Ebü'l-Hukayk, Hevze b. el-Hukayk, Evs'in Benî Hatme ailesinden Hevze b. Kays el-Vâilî ve Ebû Âmir er-Râhib 10-15 kişilik bir grupla Mekke'ye gidip Kureyş ve onlarla işbirliği yapanları Muhammed'le (s.a.v.) savaşmaya davet ediyorlardı. Bunlar Kureyş'e, "Muhammed'in kökünü kazıyıncaya dek sizinle birlikteyiz." dediler.

Ebû Süfyân, "Sizi yerinizden kaldırıp buraya kadar getiren şey bu mudur?" dedi. Onlar, "Evet, Muhammed'in düşmanlığına karşı sizinle anlaşma yapmak için geldik." dediler. Ebû Süfyân, "Hoş geldiniz, safalar getirdiniz. Kuşkusuz en çok sevdiğimiz insanlar, Muhammed'e karşı bize yardım edenlerdir." dedi. Yahudi grup ise, "Kureyş'in içinden elli adam çıkar; hepsinin içinde de sen ol. Biz ve sizler ciğerlerimizi Kâbe'ye yapıştırıncaya kadar Kâbe'nin örtüsünün arasına girelim; sonra hepimiz, birbirimizin sözünden çıkmayacağımıza dair Allah'a yemin edelim. Bizden bir tek adam olduğu sürece, bu adama karşı sözümüz bir olsun." dediler ve dediklerini yaptılar. Bu konuda anlaşma yapıp söz birliği ettiler. Sonra Kureyşliler birbirlerine, "Yesrib'in reisleri, ilim ve ilk kitap ehlinden olan adamlar size gelmişlerdir. Bizim ve Muhammed'in üzerinde bulunduğu konumu onlara sorun; acaba hangimiz doğru yoldayız?" dediler. Kureyş de, "Peki, soracağız." dediler. Bunun üzerine Ebû Süfyân, "Ey Yahudi topluluğu! Sizler ilim ehli ve ilk kitabın sahibisiniz. Bizim ve Muhammed'in durumundan haber verin. Bizim dinimiz mi hayırlı, yoksa Muhammed'in dini mi? Biz Allah'ın evini tamir edenleriz ve büyük develer keseriz. Hacılara su verir ve putlara taparız." dedi. Yahudiler, "Allah için siz Muhammed'den daha haklısınız. Zira siz bu beyti yüceltiyor, hacılara su verme işini yerine getiriyor, develer kesiyor ve babalarınızın üzerinde oldukları dine tapıyorsunuz. Sizler Muhammed'den daha çok hak sahibisiniz." dediler.

---

[38] Cürf, Şam tarafında, Medine'ye üç mil uzaklıkta bir yerdir (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 280).

Allah Yahudilerin bu sözleri üzerine şu ayeti indirdi: *"Kendilerine kitaptan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve batıla iman ediyorlar. Sonra da kâfirler için, 'Bunlar Allah'a iman edenlerden daha doğru yoldadırlar.' diyorlar."*[39] Adamlar belli bir zaman için randevulaştılar. Safvân b. Ümeyye, "Ey Kureyşliler! Sizler bu insanlarla şu vakitte buluşmaya söz verdiniz ve onlar bu söz üzerine sizden ayrıldılar. Sözünüzü yerine getiriniz. Bu iş böyle olmaz. Muhammed'e Bedru's-Safrâ'da buluşma sözü verdik, fakat sözü yerine getirmedik. Muhammed bununla bize karşı cesaretlendi. Doğrusu ben Ebû Süfyân'ın o gün verdiği söze karşıydım." dedi. Yahudiler Gatafân'a gelmek üzere çıktılar. Kureyş de hazırlığa başlamıştı. Kureyş Araplar içinde dolaşarak onları yardıma çağırıyor ve kendilerine tabi olanları (Ehâbîş'i) bir araya getirmeye çalışıyordu. Yahudiler daha sonra Benî Süleym'e geldiler. Benî Süleym onlara, Kureyş hareket ettiği takdirde onlarla birlikte çıkacakları sözünü verdiler. Sonra Gatafânlılara, kendilerine yardım etmeleri ve Kureyş hareket ettiği takdirde onlarla birlikte Muhammed'in üzerine gitmeleri halinde, Hayber'in bir yıllık hurma ürününü onlara vereceklerine söz verdiler. Gatafânlılar bununla çok sevindiler. Fakat bu hususta, Uyeyne b. Hısn'dan daha hızlı (ve hevesli) kimse yoktu.

---

[39] Nisâ, 4/51.

Kureyş ve ona tabi olan yandaş kabilelerle (Ehâbîş birlikte) 4.000 kişi olarak hareket etmeye başladılar. Sancağı Dârü'n-Nedve'de bağladılar. Onlarla birlikte 600 atlı vardı. Ayrıca 1500 deve vardı. Süleym kabilesi hareket edip Merrü'z-Zahrân'da onlara kavuştu. Benî Süleym o gün 750 kişiydi. Onların başında Harb b. Ümeyye'nin anlaşmalısı Süfyân b. Abdüşems vardı. Bu adam, Sıffîn'de Mu'âviye b. Ebû Süfyân ile birlikte olan Ebü'l-A'ver'in babasıydı. Kureyş'in başında Ebû Süfyân b. Harb olduğu halde yola çıktı. Benî Esed kabilesi de çıktı; başlarında Talha b. Huveylid el-Esedî vardı. Ayrıca Benî Fezâre, bir bütün halinde çıktılar. 1.000 kişiydiler. Başlarında, Uyeyne b. Hısn vardı. Eşca kabilesi de çıktı; onlar 400 kişiydiler ve başlarında Mes'ûd b. Ruhayle vardı. Ancak Eşca kabilesinin tümü çıkmadı. Ayrıca el-Hâris b. Avf da çıktı; kavmi olan Benî Mürre'nin komutanıydı. Onlar da 400 kişiydiler. Gatafân hareket etmeye başlayınca el-Hâris b. Avf onlarla birlikte gitmeyi reddetti ve kavmine, "Ayrılıp memleketlerinize gidin ve Muhammed'in üzerine gitmeyin. Çünkü ben Muhammed'in işinin galip (ve hak) olduğunu düşünüyorum. Doğu ile Batı arasındakiler bile ona karşı birleşseler sonuç (zafer) onun olacaktır." dedi. Onun kavmi hemen dağılıp memleketlerine gittiler; onlardan bir tek kişi bile gelmedi. ez-Zührî ve Benî Mürre bu şekilde rivayet ettiler.

"Kendilerine kitaptan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve batıla iman ediyorlar. Sonra da kâfirler için, 'Bunlar Allah'a iman edenlerden daha doğru yoldadırlar.' diyorlar."
(Nisâ, 4/51)

Bana Abdurrahman b. Abdülazîz anlattı. O Abdullah b. Ebû Bekr b. Amr b. Hazm ve Âsım b. Ömer b. Katâde'den şöyle dediklerini rivayet etti: Hendek'te Benî Mürre'yi gördüm; 400 kişiydiler. Liderleri de el-Hâris b. Avf el-Mürrî idi. Hassân b. Sâbit onu hicvederek onun hakkında bir şiir söyledi. Ayrıca o gün Peygamber'in komşuluğunu hatırladılar. el-Hâris b. Avf'ın kavmiyle birlikte Hendek savaşında hazır bulunduğu yolundaki rivayet bize göre daha doğrudur. Fakat Uyeyne'den çekindiği için böyle görünmüştü.

Dediler ki: Kureyş, Süleym, Gatafân ve Esed'den Hendek'e gelenlerin toplam sayısı 10.000 idi. Üç ayrı ordu halinde konumlanmışlardı. Başkomutanlık ise Ebû Süfyân'ın elindeydi. Geldiler; Kureyş, yandaşları ve kendilerine tabi olanlarla birlikte Vâdi'l-Akîk'te ve Rûme'de konakladı. Gatafânlılar, komutanlarıyla birlikte Uhud yanındaki ez-Zeğâbe'de konakladılar. Kureyş bineklerini Vâdi'l-Akîk'in yamaçlarında otlatmak üzere salıvermeye başladılar. Orada atlar için, yanlarında getirdikleri yemlerin dışında bir yiyecek bulunmuyordu.- Onların yemleri de kamış parçacıklarıydı. Gatafânlılar da develerini ormana saldılar; ormanın yamaçlarındaki uçurumlarda bulunan taze ılgın ağaçlarından yiyorlardı. Öyle bir zamanda geldiler ki, arazilerde ekin yoktu. İnsanlar bir ay önce hasat yapmışlardı. Tahıl ve samanlarını içeri koymuşlardı. Gatafânlılar atlarını hasat edilmiş vadiye salıyorlardı. -Onların 300 atı vardı.- Bu, onların atlarını tutuyordu. Develeri ise zayıflıktan ölüyorlardı. Medine, onların geldikleri gecelerde kuraktı.

Kureyş Medine'ye gelmek üzere Mekke'den ayrılınca, Benî Huzâ'a'dan bir kafile, Peygamber'in (s.a.v.) yanına gelerek Kureyş'in Mekke'den ayrılışını haber verdi. Kafile dört günde Mekke'den Medine'ye gelmişti. Tam o sırada Resûlullah (s.a.v.) insanlara tavsiyelerde bulunuyor ve düşmanların haberlerini onlara veriyordu. Resûlullah (s.a.v.) cihat konusunda onlarla istişarede bulunuyor, sabrettikleri ve Allah'tan korktukları takdirde muzaffer olacaklarını vaad ediyor ve onlara Allah'a ve Resûlü'ne itaat etmeye davet ediyordu. Resûlullah (s.a.v.) ashâbıyla istişarede bulunuyordu. Özellikle savaş konusunda onlarla çok istişarede bulunurdu. Resûlullah (s.a.v.), "Onları Medine dışında mı karşılayalım, yoksa hendek kazarak kenti üzerimize sağlamlaştıralım mı? Ya da şehre yakın durup sırtımızı bu dağa mı verelim?" dedi. Müslümanlar tartıştılar. Bir grup, "Bu'âs'tan başlayıp Seniyyetü'l-Vedâ tepesinden kayalıklara kadar olan bölgede kalalım." dediler. Başka bir adam, "Sadece kadınları ve çocukları Medine'de bırakalım." dedi. Selmân (el-Fârısî) şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlu! Biz Fars toprağında olup süvarilerden korktuğumuz zaman etrafımızda hendekler açıyorduk. Hendek kazmamıza ne dersin ey Allah'ın Resûlü?" Selmân'ın bu görüşü Müslümanların hoşuna gitti ve Uhud günü Resûlullah'ın (s.a.v.) onları Medine'de kalmaya ve çıkmamaya davet ettiği zamanı hatırladılar. Sonuçta Müslümanlar Medine'nin dışına çıkmayı istemeyip Medine'de kalmayı arzu ettiler.

Bana Ebû Bekr b. Ebû Sebre anlattı; dedi ki: Bana Ebû Bekr b. Abdullah b. Cehm şunu anlattı: Resûlullah (s.a.v.) kendisine ait bir ata bindi; yanında da Muhacir ve Ensâr'dan bir grup ashâbı vardı. Resûlullah (s.a.v.) orduyu konuşlandırmak için bir yer aramaya başladı. Resûlullah'ın (s.a.v.) en çok hoşuna giden yer, Sel[40] dağını arkasına almaktı. Mezâd denilen tepeden kazmaya başlayacaklar; kazı, oradan Zubâb'a ve Râtic'e kadar devam edecekti. Resûlullah (s.a.v.) o gün hendek kazma işinde çalıştı. Düşmanlarının yakın olduğunu hatırlatarak Müslümanları da çalışmaya teşvik ediyordu. Karargâhı, Sel dağının eteklerinde kurdu. Müslümanlar hızlı çalışarak bir an önce düşmanı karşılamak istiyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) Müslümanları teşvik etmek için kendisi de hendek kazma işinde çalışıyordu. Müslümanlar da çalıştılar. Benî Kurayza'dan balta, çapa ve sepet gibi çok sayıda kazı aletini emanet aldılar. Onlarla hendekleri kazıyorlardı. Benî Kurayza o gün Resûlullah (s.a.v.) ile barış içindeydiler ve Kureyş'in gelmesini istemiyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) hendek kazmak üzere her tarafa bir grup görevlendirmişti. Muhacirler Râtic'ten Zubâb'a kadar olan kısmı, Ensâr ise Zubâb'tan Benî Ubeyd dağına kadar olan kısmı kazacaklardı. Medine'nin diğer tarafları ise zaten binalarla çevriliydi.

---

[40] Sel [سلع], Medine çarşısında bulunan bir dağdır (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 324) (M).

Bana Muhammed b. Yahya b. Sehl anlattı. O babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: Ben (hendeklerde çalışan) Müslümanlara bakar gibiyim; gençler toprak taşıyorlardı. Hendek de bir adam boyunda veya ona yakın bir derinlikteydi. Muhacirler ve Ensâr toprağı sepetlerle başları üzerinde taşıyorlardı. Sepetleri geri getirdiklerinde bu kez Sel dağından taş doldurup getiriyorlardı. Toprağı Peygamber (s.a.v.) ve ashâbının arkalarına koyuyorlardı. Taşları da, tıpkı hurma yığınları gibi arkalarına diziyorlardı. Taş, onların en büyük silahı sayılırdı; onu (düşmana) atıyorlardı.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da Mervân b. Ebû Sa'îd'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) o gün toprağı zembillere koyup atıyordu. Müslümanlar da (çalışırken) şiir okuyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) da,

Bu güzellik Hayber'in güzelliği değildir.
Ey Rabbimiz! Bu daha hayırlı ve daha temizdir.

Müslümanlar o gün, bir adamda gevşeklik görselerdi ona gülüyorlardı. O gün insanlar Selmân el-Fârisî hakkında yarış içine girdiler. Muhacirler, "Selmân bizdendir." diyorlardı. Selmân güçlü olup hendek kazmayı biliyordu. Ensâr da, "Selmân bizdendir." dediler. Onların bu sözleri Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı. Resûlullah (s.a.v.), *"Selmân, biz Ehl-i Beyt'ten bir adamdır."* dedi. O gün Selmân on adamın işini yapıyordu. Hatta Kays b. Sa'sa'a ona göz değdirdi. Baygın bir şekilde yere düştü. Durumunu Resûlullah'a (s.a.v.) sordular; Resûlullah (s.a.v.), "Ona söyleyin; bu su ile abdest alsın ve onunla yıkansın; sonra su kabını arkasına atsın." dedi. Selmân denilenleri yaptı; sanki bir ipten çözülmüş gibi oldu.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da el-Fudayl b. Mübeşşir'den şöyle dediğini rivayet etti: Câbir b. Abdullah'tan işittim; şöyle diyordu: O gün Selmân'ı gördüm. On beş zirâ uzunluğunda ve beş zirâ eninde bir hendek kazma işini ona vermişlerdi. Tek başına bitirinceye kadar onu bekleyemedim. O şöyle derdi: "Allah'ım! Âhiret hayatından başka hayat yoktur."

Bana Eyyûb b. en-Nu'mân anlattı. O babasından, o dedesinden, o da Ka'b b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti: Hendek günü hem kazıyor, hem şiir söylüyorduk. Biz, Benî Selime olarak kenardaydık. Resûlullah (s.a.v.) bir şey söylememem konusunda beni uyardı. "Başkasını da uyardı mı acaba?" dedim. "Hassân b. Sâbit'i de uyardı." dediler. Ka'b dedi ki: "Anladım ki, şiir okurken çok etkilendiğimiz ve başkaları fazla etkilenmedikleri için, Resûlullah (s.a.v.) bizi şiir okumaktan menetti. Hendek işini bitirinceye kadar bir tek kelime söylemedim. Resûlullah (s.a.v.) o gün, "Bir kimse arkadaşının söylediklerinden (şiir) dolayı, (beni hicvediyor diye) kızmasın. Çünkü o bu sözüyle kötülük kastetmiyor. Ancak Ka'b ve Hassân'ın söyledikleri başka. Onlar bu işi iyi beceriyorlar." dedi.

"Selmân, biz Ehl-i Beyt'ten bir adamdır."
(Hadisi Şerif)

Bana Yahya b. Abdülazîz anlattı. O da Âsım b. Ömer b. Katâde'den şöyle dediğini rivayet etti: Cu'ayl b. Sürâka sâlih bir adamdı; fakat sevimsiz ve çirkin biriydi. O gün Müslümanlarla birlikte hendek işinde çalışıyordu. O gün de, Resûlullah (s.a.v.) ismini değiştirmiş ve "Amr" koymuştu. Müslümanlar şiirler söyleyip şöyle diyorlardı:

Cu'ayl'den sonra ona Amr ismini koydu.
Bugün fakirin arkası güçlüydü.

Resûlullah (s.a.v.) her iki beyitten sadece "Amren" kelimesini söylüyordu.[41]

---

[41] Yani Müslümanlar beytin sonuna ulaştıklarında Resûlullah (s.a.v.) hep "Amren" diyordu. Çünkü ilk beytin sonunda "Amren" vardı, ikinci beytin sonunda da "Zahran" vardı. Müslümanlar ikinci beyti okurken (*ve kâne li'l-bâisi yevmen zahran*) dediklerinde, Resûlullah (s.a.v.) "*zahran*" yerine yine "*amren*" diyordu (*Şerhu Ebî Zer*, s. 300).

Bir ara Müslümanlar kazı yaparlarken, Zeyd b. Sâbit de toprak taşıyanlardandı. Sa'd b. Mu'âz Resûlullah'ın yanında oturuyordu. Zeyd'e baktı ve "Sana iman edene kadar beni yaşatan Allah'a hamd olsun ey Allah'ın Resûlü! Bu'âs günü bunun babası Sâbit b. Dahhâk ile birbirimize boğaz boğaza girdik; adam sara hastasıydı." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Ama bu çok iyi bir çocuk." dedi. Zeyd b. Sâbit'e uyku basmış; o gün hendekte uyumuş, hatta silahları- kalkanı, yayı ve kılıcı- alınmış ve haberi olmamıştı. O ise, hendeğin kenarında, şiddetli bir serinliğin içinde yatıyordu. Müslümanlar, ortaya çıkıp hendeği dolaşmak suretiyle onu korumak istiyorlardı. Zeyd'i uykuda bıraktılar; durumundan haberleri yoktu. Hatta Umâre b. Hazm, Zeyd'in yanına gelerek silahını aldı. Zeyd'in haberi olmadı. Nihayet silahını kaybettikten sonra uykudan uyandı. Durum Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı. Resûlullah (s.a.v.) Zeyd'i çağırdı ve kendisine, "Ey uykunun babası! Uyudun ve silahın gitti, öyle mi?" dedi. Sonra, "Bu çocuğun silahından haberi olan var mı?" diye sordu. Umâre b. Hazm, "Benim haberim var ey Allah'ın Resûlü! Silah benim yanımda." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Onu kendisine ver." dedi ve Müslüman'ın korkutulmasından, ya da ciddi sonuçlar doğuracak bir şekilde, şaka yoluyla eşyasının alınmasından menetti.

Bana Ali b. İsa anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: O gün hendek kazma işinde çalışmayan ya da toprak taşımayan hiçbir Müslüman yoktu. Resûlullah (s.a.v.), Ebû Bekr ve Ömer de (kazı işinde çalışırlarken) görülmüşlerdir. -Ebû Bekr ile Ömer hiçbir işte, yürüyüşte ya da mecliste birbirlerinden ayrılmazlardı.- Ebû Bekr ile Ömer, o gün aceleden toprağı elbiseleriyle taşıyorlardı. Çünkü Müslümanların işi acil olduğu için sepet bulamamışlardı.

el-Berâ b. Âzib şöyle diyordu: Kırmızı bir elbise içinde Resûlullah'tan (s.a.v.) daha güzel kimse görmedim. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) çok beyazdı; saçları bol ve omuzlarına kadar iniyordu. O gün, sırtında toprak taşıdığını gördüm. Hatta onunla benim aramda toz kalkıyordu. Ben onun karnının beyazlığına bakar gibiyim.

Ebû Sa'îd el-Hudrî dedi ki: Müslümanlarla birlikte hendek işinde çalışırken Resûlullah'a (s.a.v.) bakar gibiyim. Göğsünde ve karnının kıvrımlarında toprak vardı. Resûlullah (s.a.v.) şöyle diyordu:

Allah'ım! Hidayet yolunu bulmazdık, sen olmasaydın,
Zekât vermez ve namaz kılmazdık, sen olmasaydın...

Resûlullah (s.a.v.) bunu tekrar ediyordu.

Bana Übey b. Abbâs b. Sehl anlattı. O babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: Hendek günü Resûlullah (s.a.v.) ile birlikteydik. Baltayı eline aldı ve onunla bir taşa vurmaya başladı. Taş çınladı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) güldü. "Neden gülüyorsun ey Allah'ın Resûlü?" denildi. Resûlullah (s.a.v.), *"Doğudan prangalar içinde getirilip isteksiz bir şekilde cennete götürülen bir kavme gülüyorum."* dedi.

"Doğudan prangalar içinde getirilip isteksiz bir şekilde cennete götürülen bir kavme gülüyorum."
(Hadisi Şerif)

Bana Âsım b. Abdullah el-Hakemî anlattı. O da Ömer b. Hakem'den şöyle dediğini rivayet etti: Ömer b. el-Hattâb o gün kazma ile kazıyordu. Ömer sert bir taşa rast geldi. Resûlullah (s.a.v.) Benî Ubeyd dağının yanındaydı; Ömer'den kazmayı aldı ve bir vuruşla vurdu. İlk vuruşta taştan, Yemen'e kadar giden (yıldırım gibi) bir parlaklık çıktı. Bir darbe daha vurdu; bu kez çıkan parlaklık Şam'a kadar gitti. Üçüncü bir darbe daha vurdu; bu vuruştan çıkan parlaklık doğu tarafına gitti ve üçüncü vuruşta taş parçalandı. Ömer b. el-Hattâb, "Onu hak ile gönderene yemin olsun ki, o taş kum gibi un-ufak olmaya başladı." dedi. Resûlullah (s.a.v.) her bir darbeyi vurdukça Selmân onu gözüyle takip ediyordu. Selmân her darbe vurulduğunda bir parlaklık görüyordu. Bunun üzerine Selmân, "Ey

Allah'ın Resûlü! Sen vurdukça kazmanın altındaki yeri ışıklandırdığını gördüm." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Bunu gördün değil mi?" dedi. Selmân, "Evet!" dedi. Peygamber (s.a.v.), "Birinci darbede Şam'ın saraylarını gördüm; ikici darbede Yemen saraylarını gördüm; üçüncü darbede ise Kisra'nın Medain'deki beyaz sarayını gördüm." dedi. Selmân'a Medain sarayını anlatmaya başladı. Selmân, "Seni hak ile gönderene yemin ederim ki, doğru söyledin. Medain sarayının özellikleri aynen anlattığın gibidir. Ben senin Allah'ın elçisi olduğuna şehadet ederim." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Bu (gördüklerim) fetihlerdir. Allah benden sonra buraların fethini size müyesser kılacaktır. Ey Selmân! Şam fethedilecek ve Hirakl ülkenin en uzak yerine kaçacaktır. Siz Şam'a gireceksiniz ve hiç kimse karşınızda duramayacaktır. Yemen de fethedilecektir. Şu doğu tarafı da fethedilecek ve fetihten sonra Kisra öldürülecektir." dedi. Selmân, "Ben bütün bunları gördüm." dedi.

Dediler ki: Hendek, Hurbâ'daki Benî Ubeyd dağından Râtic'e kadardı. Muhacirler Zubâb'tan Râtic'e kadarki kısımdan sorumluydular. Ensâr da Zubâb'tan Hurbâ'ya kadar sorumluydular. Resûlullah ve Müslümanların kazdığı hendek bu kadardı. Zaten Medine her taraftan binalarla kuşatılmıştı; dolayısıyla kale gibiydi. Benî Abdüleşhel ise, Râtic'ten sonra gelen kısımdan, Râtic'in arkasına kadar hendek kazdılar. Hatta hendek mescidin arkasına kadar gelmişti. Benî Dînâr ise, Hurbâ'dan, bu gün İbn Ebü'l-Cenûb'un evinin bulunduğu yere kadar kazımışlardı. Müslümanlar kadınları ve çocukları yüksek yerlere ve kalelere taşımışlardı. Benî Hârise, çocukları kendi kalelerine taşımışlardı. Onların kalesi sağlam bir kaleydi. Âişe (r.a.) de o gün o kaledeydi. Benî Amr b. Avf da kadın ve çocukları kalelere kaldırmışlardı. Bazıları Kubâ'daki kalelerin etrafında da hendek kazmışlardı. Benî Amr b. Avf da evini kale gibi yapmış ve insanları oraya toplamıştı. Benî Hatme, Benî Ümeyye, Benî Vâil ve Benî Vâkıf'ın aileleri kendi kalelerindeydi.

Bana Abdurrahman b. Ebcer anlattı. O da Sâlih b. Ebû Hassân'dan şöyle dediğini rivayet etti: Benî Vâkıf'ın şeyhleri bana haber verdiler; dediler ki: Benî Vâkıf, kadınlarını ve çocuklarını kendi kalelerine koymuşlardı. Onlar Resûlullah (s.a.v.) ile birlikteydiler. Resûlullah'tan (s.a.v.) izin almak suretiyle, gün ortasında aileleri ile buluşma sözü vermişlerdi. Resûlullah (s.a.v.) onları böyle bir şeyden menetti. İhtiyaç olduğu takdirde, Benî Kurayza'nın korkusundan, silahlarını yanlarına almalarını onlara emretti.

Hilâl b. Ümeyye şöyle diyordu: "Ben, akrabalarımdan ve Benî Âvf'tan bir grupla geliyordum. Güzergâh değiştirip Vasafne[42] Köprüsü'den değil, Kubâ üzerinden yürümeye başladık. Nihayet Avsâ'ya vardık; baktık ki, onlardan içlerinde Nebbâş b. Kays el-Kurazî'nin de bulunduğu bir grup geliyor. Adamlar bir saat üzerimize ok attılar. Biz de onlara ok attık. Aramızda bir yaralı vardı. Sonra kendi bölgelerine çekildiler; biz de ailemize döndük. Ondan sonra onları bir arada görmedik.

Bana Eflah b. Sa'îd anlattı. O da Muhammed b. Ka'b'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın kazdığı hendek, Benî Ubeyd dağı ile Râtic arasındaydı. -Bize göre hadislerin en sağlamı budur.- Anlattıklarına göre, hendeğin kapıları da vardı; ancak biz yerlerini bilmiyoruz.

Bana Muhammed b. Ziyâd b. Ebû Hüneyde anlattı. O Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris'ten, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Hendek günü insanlar sert bir kaya ile karşılaştılar. Baltaları kırılıncaya kadar o sert kayaya vurdular. Bu kez Resûlullah'ı (s.a.v.) davet ettiler. Resûlullah (s.a.v.) biraz su istedi ve kayanın üzerine döktü. Kaya kum gibi un-ufak oldu. Câbir b. Abdullah dedi ki: Resûlullah'ı (s.a.v.) hendek kazarken gördüm. Yine Resûlullah'ı (s.a.v.) aç gördüm ve karnının kıvrımları arasında toz gördüm. Hemen eşime geldim ve Resûlullah'ın (s.a.v.) karnındaki açlığı ona haber verdim. Eşim, "Vallahi yanımızda bu koyundan ve bu bir avuç arpadan başka bir şey yoktur." dedi. Câbir eşine, "O arpayı hemen öğüt ve yemek yap." dedi. Eşi, "Koyunun bir kısmını pişirdik, bir kısmını da kızarttık; arpa da ekmek yapıldı." dedi.

---

[42] Vasafne, Benî Atıyye b. Zâid'e ait bir yerdir (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 336).

Câbir dedi ki: Sonra Resûlullah'a geldim; yemek pişinceye kadar yanında durdum. Sonra, "Ey Allah'ın Resûlü! Size yemek pişirdim; sevdiğin ashâbından bazılarıyla gelin." dedim. Resûlullah (s.a.v.) parmaklarını benim parmaklarıma kenetledi; sonra, "Câbir sizi yemeğe davet ediyor; davete icabet edin." dedi. Ashâb da onunla birlikte geldiler. Ben kendi kendime, "Vallahi rezalet olacak." dedim. Eşime geldim; durumu haber verdim. Eşim, "Sen mi onları davet ettin, yoksa Resûlullah mı onları davet etti?" dedi. Ben, "Hayır, Resûlullah (s.a.v.) onları davet etti." dedim. Eşim, "Bırak gelsinler, o daha iyi bilir." dedi. Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) geldi ve ashâbına da gelmelerini emretti. Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı onar gruplar halindeydiler. Sonra bize, "Yemeği avuçlayın ve çömleği örtün. Ekmeği de tandırdan çıkarıp üstünü örtün." dedi. Biz de onun dediği gibi yaptık; avuçla yemeğe başladık. Çömleği örtüyorduk. Sonra tekrar açıyorduk. Yemekten bir şey eksildiğini görmedik. Yine ekmeği de tandırdan çıkarıp üstünü örtüyorduk. Ekmeğin de azaldığını görmedik. Doyuncaya kadar yediler. Biz de yedik ve hediye olarak da verdik. O gün bütün insanlar ve Resûlullah (s.a.v.) çalışıyorlardı. Ensâr da şiirler okuyup şöyle diyorlardı:

Bizler, sağ kaldığımız sürece,
Muhammed'e biat edenlerdeniz, cihat üzerine...

Resûlullah (s.a.v.) da şöyle dedi:

Allah'ım! Âhiret hayrından başka hayır yoktur.
Ensâr ve Muhacirleri bağışla.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Sâlih b. Muhammed b. Zâide'den, o Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf'tan, o da Ebû Vâkıd el-Leysî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) hendek kazarken hendekte çalışmak üzere çocuklar kendisine arz ediliyordu. Bazılarını kabul etti, ama bazılarını da reddetti. Çocuklar da onunla birlikte çalışıyorlardı. Fakat iş ciddileşince baliğ olmayan çocukların, kalelerdeki ailelerine gitmelerini emretti. Müslümanlar o gün 3.000 kişiydiler. Ben, Resûlullah'ın (s.a.v.) bir kere balta ile bir kere de çapa ile yere vurduğunu gördüm. Bir kere de toprağı zembile yüklüyordu. Onun çok yorgun olduğunu gördüm. Bundan dolayı Resûlullah (s.a.v.) oturdu; sonra sol tarafıyla bir taşa dayandı ve uykuya daldı. Ebû Bekr ve Ömer'i de gördüm; Resûlullah'ın (s.a.v.) başında duruyorlar; uyandırmasınlar diye insanları onun bulunduğu yerden uzaklaştırıyorlardı. Resûlullah'a çok yakındım. Hemen uykudan kalktı ve sıçradı. Sonra, "Beni neden uyandırmıyordunuz?" dedi ve baltayı alıp vurmaya başladı. Resûlullah (s.a.v.) şöyle diyordu:

Allah'ım! Hayat ancak âhiret hayatıdır.
Ensâr ve Muhacirleri mağfiret eyle.
Allah'ım lanet et Adal ve el-Kâre'ye;
Mecbur ettiler beni, taş taşımaya.

O gün Resûlullah'la (s.a.v.) birlikte çalışmaya gelenler on beş yaşlarında olan Abdullah b. Ömer, Zeyd b. Sâbit ve el-Berâ b. Âzib idi.

Bana Abdülhamîd b. Ca'fer haber verdi. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) hendek kazma işini bitirince -ki, hendeği altı günde kazmış ve muhkemleştirmişti- Sel dağının arkasında konakladı. Dağı arkasına ve hendeği de önüne alacak şekilde yerleşti. Askerleri de oradaydılar. Deriden bir çadır kurdu. Çadır, dağın (Ahzâb Dağı'nın) eteğindeki Yüksek Mescit'teydi. Resûlullah (s.a.v.) eşlerini sırayla yanına alıyordu. Âişe birkaç gün, Ümmü Seleme birkaç gün ve Zeyneb bt. Cahş birkaç gün yanında kalıyorlardı. Sırayla yanında kalan bu üç hanımı hendekteydiler. Diğer eşleri ise Benî Hârise kalesindeydiler. Bazılarına göre diğer eşleri, Benî Zurayk'ta bulunan el-Müseyr kalesindeydiler. Orası korunaklı bir yerdi. Denildiğine göre bazıları Fâri kalesindeydiler. Bütün bunları işittik.

Bana Ebû Eyyûb b. en-Nu'mân anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Huyey b. Ahtab, birlikte yürüdüğü Ebû Süfyân b. Harb'e ve diğer Kureyş'e, "Benim kavmim olan Benî Kurayza sizin yanınızdadır. Onlar bol miktarda cephaneliğe sahip kimselerdir ve onlarda 750 savaşçı vardır." diyordu. Medine'ye yaklaştıklarında Ebû Süfyân Huyey b. Ahtab'a, "Kavmini getir de, Muhammed ile aralarındaki anlaşmayı bozsunlar." dedi. Bunun üzerine Huyey Benî Kurayza'nın yanına gitti. Resûlullah (s.a.v.) ise, Medine'ye geldiğinde Benî Kurayza, Benî en-Nadîr ve Medine'deki diğer Yahudilerle, ne aleyhinde ne de lehinde bulunmaları hususunda anlaşma yapmıştı. Bazılarına göre Resûlullah (s.a.v.) ani bir saldırı karşısında kendisine yardım etmeleri ve daha önceki Evs ile Hazrec arasındaki diyet sözleşmelerine riayet etmeleri konusunda Yahudilerle anlaşmıştı. Denildiğine göre Huyey b. Ahtab, Zü'l-Huleyfe'den ayrılmış ve el-Asbe yolundan gitmiş, hatta Ka'b b. Esed'e de uğramıştı. Ka'b b. Esed'in, Benî Kurayza ile bir anlaşması vardı.

Muhammed b. Ka'b el-Kurazî anlatıyor; diyor ki: Huyey b. Ahtab uğursuz bir adamdı. Kendi kavmi olan Benî en-Nadîr'i belaya sokan ve Benî Kurayza'nın da öldürülmelerine sebep olan o idi. Huyey, Yahudilere reislik yapma sevdasındaydı. Onun Kureyş'teki benzeri Ebû Cehil b. Hişâm'dır. Huyey b. Ahtab Benî Kurayza'ya geldiğinde, onu evlerine almak istemediler. Onunla ilk karşılaşan Gazzâl b. Samuel idi. Huyey ona, "Sana, seni Muhammed'den kurtaracak bir planla geldim. İşte Kureyş; Vâdi'l-Akîk'a girmiş bulunuyor. Gatafân da ez-Zeğâbe'dedir." dedi. Gazzâl ise, "Vallahi sen çağın rezaletini bize getirmişsin." dedi. Bunun üzerine Huyey ona, "Böyle söyleme." deyip Ka'b b. Esed'in kapısına yöneldi ve kapıyı çaldı. Ka'b onu hemen tanıdı ve kendi kendine, "Huyey'in evime gelmesine ne yapayım şimdi? Uğursuz ve kavmini de belaya sokan bir adam... O şimdi, beni anlaşmayı bozmaya davet edecek." dedi. Dedi ki: Huyey kapıyı çalmaya devam etti. Bunun üzerine Ka'b, "Sen uğursuz bir adamsın; kavmini de belaya itip onları helak ettin. Dön kapımızdan! Vallahi sen ancak benim ve kavmimin helakını istiyorsun." dedi. Huyey dönmeyi reddetti. Bunun üzerine Ka'b, "Ey Huyey! Ben Muhammed'le bir araya geldim ve anlaşma yaptım. Biz kendisinden sadece doğruluk gördük. Vallahi Muhammed ne bir sözümüzü kırdı, ne de bir mahremimizi kirletti. Adam komşuluğumuzu da (bugüne kadar) iyi yaptı." dedi. Huyey şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana! Sana dipsiz bir deniz (gibi dalgalanan bir orduyu) ve çağın şerefini getirdim. Komutanları ve liderleriyle Kureyş'i sana getirdim. Sana Kinâne'yi getirdim; hatta onları Rûme'ye indirdim. Komutanları ve liderleriyle sana Gatafân'ı getirdim; hatta onları ez-Zeğâbe ile Nakmâ arasındaki bölgeye indirdim. Onlar at sürüp develere biniyorlar. Sayıları 10.000'dir. Atların sayısı da 1.000'dir. Çok sayıda da silah var. Muhammed bu baskınımızdan (sağ) kurtulamaz. Üstelik (bütün gruplar) Muhammed'in ve onunla birlikte olanların kökünü kazımadan dönmemeye sözleştiler." Ka'b, "Sana yazıklar olsun. Sen bana çağın rezaletini getirmişsin. İçinde hiçbir şey bulunmayan ve parlayıp sönen bir bulut getirmişsin. Ben derin ve dibi görünmez bir denizdeyim; evimi, malımı ve çoluk çocuğumu terk edecek durumda değilim. Dön kapımdan. Senin bana getirdiklerine ihtiyacım yoktur." dedi.

Huyey, "Yazık sana; (bırak) seninle konuşmak istiyorum." dedi. Ka'b, "Ben bu işi yapacak değilim." dedi. Bunun üzerine Huyey, "Vallahi, sadece seninle birlikte etli bulgurundan yememem için kapıyı üzerime kapatıyorsun. Söz sana; elimi (yiyeceklerine) vurmayacağım." dedi. Bunun üzerine Ka'b kızdı ve kapıyı açtı. Huyey yanına girdi ve sürekli üstten girip alttan çıkarak etrafında dolaşıp[43] onu ikna etmeye çalıştı. Nihayet Ka'b b. Esed yumuşadı ve "Bu gün dön git; ta ki ben Yahudi liderleriyle görüşeyim." dedi. Huyey, "Onlar sözü ve anlaşmayı sana bırakmışlar. Sen onlar için düşüneceksin." dedi. Huyey b. Ahtab, Ka'b'ı fikrinden caydırıncaya kadar bunu ısrarla söyledi. Bunun üzerine Ka'b b. Esed, "Ey Huyey! Gördüğün gibi, istemediğim bir işe girmiş oldum. Ben Muhammed'in öldürülmeyeceğinden, Kureyş'in kendi ülkesine dönmesinden ve senin de kendi ailene dönmenden korkuyorum. Ben de evimin ortasında kalıp yanımdakilerle birlikte öldürülürüm." dedi. Huyey, "Tûr-i Sina'da Musa'ya indirilen Tevrat'ın içindekilere yemin ederim ki, eğer bu baskında Muhammed öldürülmez ve o öldürülmeden Kureyş ve Gatafân dönecek olurlarsa, seninle birlikte kalene gireceğim ve senin başına gelen benim başıma da gelmeden oradan ayrılmayacağım." dedi. Bunun üzerine Ka'b Resûlullah (s.a.v.) ile olan anlaşmasını bozdu. Huyey, Resûlullah'ın (s.a.v.) yazdığı sözleşmeyi istedi ve onu yırttı. Huyey sözleşmeyi yırtınca Ka'b işin bozulduğunu anladı ve Benî Kurayza'nın yanına gitti. Onlar Ka'b b. Esed'in evinin etrafında halka olmuş oturuyorlardı. Ka'b onlara haberi verdi. ez-Zübeyr b. Bâtâ, "Vah Yahudilerin yok oluşuna vah! Kureyş ve Gatafân'ın yanında yer alınıyor ve bizi çoluk-çocuğumuz ve mallarımızla evimizin ortasında terk ediyorlar. Üstelik bizim Muhammed'e karşı gücümüz de yoktur. Vallahi hiçbir Yahudi bir tedbir içinde asla geceleyemeyecek ve hiçbir Yahudi kadını Yesrib'te işini göremeyecektir." dedi. Sonra Ka'b b. Esed Yahudi liderlerinden beş kişiyi çağırdı: ez-Zübeyr b. Bâtâ, Nebbâş b. Kays, Gazzâl b. Samuel, Ukbe b. Zeyd ve Ka'b b. Zeyd, Huyey'in haberini ve başına bir iş gelmesi halinde Huyey'in kendisine verdiği sözü onlara aktardı. ez-Zübeyr b. Bâtâ şöyle dedi: "Peki, seninle birlikte Huyey'in öldürülmesine ne ihtiyacın var?" dedi. Dedi ki: Ka'b susturuldu ve insanlar, "Senin fikrine katılmak ya da sana muhalefet etmek istemiyoruz. Sen Huyey'in ne uğursuz bir adam olduğunu biliyorsun." dediler. Ka'b b. Esed de anlaşmayı bozduğuna pişman olmuştu. Allah onların savaşmalarını ve sonunda helak olmalarını murad ettiği için iş bu reddeye gelmişti.

Bir ara Resûlullah (s.a.v.) hendeğin içinde iken Ömer b. el-Hattâb (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Resûlullah (s.a.v.) da çadırındaydı. -Resûlullah'ın (s.a.v.) çadırı deriden yapılmış olup dağın eteğindeki mescidin yanındaydı.- Yanında Ebû Bekr vardı ve Müslümanlar da hendeklerinde nöbetleşe çalışıyorlardı. Müslümanların yanında 30 küsur at vardı. Süvariler hendeğin iki tarafında gidip geliyorlar; hendeğin bazı yerlerine koydukları adamları ziyaret etmeye çalışıyorlardı. Nihayet Ömer b. el-Hattâb geldi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Duyduğuma göre Benî Kurayza anlaşmayı bozmuş ve savaşmaya başlamış." dedi. Bu haber Resûlullah'ı (s.a.v.) rahatsız etmeye başladı ve "Kimi gönderelim; onların haberlerini bize getirsin?" dedi. Ömer (r.a.), "Zübeyr b. el-Avvâm'ı gönder ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah'ın (elçi olarak) ilk gönderdiği kişi ez-Zübeyr b. el-Avvâm'dır. Resûlullah (s.a.v.) ez-Zübeyr'e, "Benî Kurayza'ya git." dedi. ez-Zübeyr gitti; baktı, sonra döndü ve "Ey Allah'ın Resûlü! Onları, kalelerini tamir edip yollarını düzeltirlerken gördüm. Hayvanlarını da toplamışlardı." dedi. İşte Resûlullah'ın (s.a.v.), "Her peygamberin bir havarisi vardır; benim havarim de halamın oğlu ez-Zübeyr'dir." dediği zaman bu zamandı. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Sa'd b. Mu'âz, Sa'd b. Ubâde ve Üseyd b. Hudayr'ı çağırdı ve "Bana gelen habere göre Benî Kurayza bizimle aralarındaki anlaşmayı bozmuşlar ve savaşmaya başlamışlardır. Gidin ve bakın. Eğer bu duyduklarım doğru ise anlarız. Eğer yalan ise meseleyi açıkça ortaya koyun. Eğer denilenler doğru ise, onlarla kinayeli konuşarak Müslümanların desteklerini dağıtmayınız." dedi.

---

[43] Üstten girip alttan çıkarak etrafında dolaşmanın Arapçası *"felem yezel, yeftilhu fi'z-Zirveti ve'l-gâribi"* şeklinde olup deve için söylenmiş bir darb-i meseldir. Deve kene tarafından rahatsız edilip de huysuzluk yapmaya başlayınca sahibi, bir sırt kısmından bir boynundan kene alıp etrafında dolaşark deveyi rahatlatmış oluyor. Bu durum devenin hoşuna gidiyor; böylece deve huysuzluktan vazgeçiyor. Bu darb-ı mesel, insanları ikna etmek veya kandırmak için söylenmektedir (M).

Resûlullah'ın elçileri Ka'b b. Esed'e vardıklarında, kavmin anlaşmayı bozduğunu gördüler. Bunun üzerine, Allah'ın ve aralarındaki anlaşmanın aşkına, iş ciddiye binmeden eski duruma dönmelerini ve Huyey b. Ahtab'a uymamalarını onlara söylediler. Ama Ka'b b. Esed, "Bir daha asla eski anlaşma durumuna dönmeyeceğiz. Bu terliğin ipini kestiğim gibi sözleşmeyi kesip attım." dedi ve Sa'd b. Mu'âz'a sövmeye başladı. Bunun üzerine Üseyd b. Hudayr şöyle dedi: "Sen efendine sövüyorsun ey Allah düşmanı, öyle mi? Vallahi sen onun dengi değilsin. Allah'a yemin olsun ki, ey Yahudinin oğlu! Kureyş hezimete uğramış olarak geri dönecek ve sen evinin ortasında terk edileceksin. Biz sana geleceğiz ve sen bizim hükmümüze göre deliğinden çıkacaksın. Üstelik sen Benî en-Nadîr'i biliyorsun. Onlar bu beldede senden daha şerefli ve daha büyüktüler. Senin diyetin, onların diyetinin yarısı kadardır. Allah'ın, onların başına neler getirdiğini gördün. Onlardan önce de Benî Kaynukâ'nın başına..."

Ka'b ise, "Ey İbnü'l-Hudayr! Beni korkutmaya gelmişsiniz, öyle mi? Tevrat'a yemin ederim ki, baban beni Bu'âs savaşında görmüştü. Vallahi eğer biz olmasaydık Hazrecliler onun işini bitirmişlerdi. Vallahi sizler iyi savaşmasını bilenlerle karşılaşmamışsınız. Vallahi bizler sizinle güzel savaşırız."

diyerek Resûlullah'a (s.a.v.) ve Müslümanlara en çirkin sözleri söylediler. Ayrıca Sa'd b. Ubâde'yi kızdırıncaya kadar ona çirkin küfürler ettiler. Bunun üzerine Sa'd b. Mu'âz, "Onları bırak! Biz bunun için gelmedik. Aramızda küfürleşmeden daha ciddi bir konu var: Kılıç..."dedi. Sa'd b. Ubâde'ye söven kişi Nebbâş b. Kays idi. Adam Sa'd'a, "Annenin fercini ısırmışsın." demişti. Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde çok öfkelenmişti. Sa'd b. Mu'âz, "Ey Ka'b! Benî en-Nadîr'in başına gelenlerin başınıza gelmesinden korkuyorum." deyince Gazzâl b. Samuel, "Babanın zekerini yedin." demişti. Bunun üzerine Sa'd b. Mu'âz, "Bunu demeseydiniz daha iyi olurdu." dedi. Dedi ki: Sonra Hz. Peygamber'e döndüler. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına vardıklarında Sa'd b. Ubâde, "Adal ve el-Kâre Ya Resulellah!" dedi. Diğer iki adam seslerini çıkarmadılar. -Sa'd b. Ubâde "Adal ve el-Kâre" sözüyle, bu iki kabilenin Hubeyb ve Recî ashâbına yaptıkları ihaneti kastetmişti- Sonra oturdular. Resûlullah (s.a.v.) tekbir getirmeye başladı ve "Müjdeler olsun ey Müslümanlar! Allah'ın yardımı ve zaferi size hayırlı olsun." dedi. Benî Kurayza'nın anlaşmayı bozduğu yolundaki haber Müslümanlara ulaştı. Korku çoğaldı ve felaket büyüdü.

İbn Ebû Habîbe'den gelen bazı hadisler benim yanımda okundu; ben de işitiyordum. İbn Ebû Habîbe dedi ki: Bana Muhammed es-Selcî anlattı; dedi ki: Bana el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bana Abdurrahman b. Muhammed b. Ebû Bekr anlattı. O da Abdullah b. Ebû Bekr b. Hazm'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Sa'd b. Ubâde, Sa'd b. Mu'âz, Abdullah b. Revâha ve Havvât b. Cübeyr'i Benî Kurayza'ya gönderdi. İbn Vâkıd dedi ki: Birinci rivayet bize göre daha doğrudur.

Dediler ki: Münafıklık açıkça ortaya çıktı; insanlar gevşedi, korku arttı ve felaket büyüdü. Özellikle çocuklar ve kadınlar için korkuluyordu. Müslümanların durumu tıpkı Allah'ın *"Onlar hem yukarınızdan hem aşağı tarafınızdan (vadinin üstünden*

"Onlar hem yukarınızdan hem aşağı tarafınızdan (vadinin üstünden ve alt yanından) üzerinize yürüdükleri zaman, gözler yıldığı, yürekler gırtlağa geldiği ve sizler Allah hakkında türlü türlü şeyler düşündüğünüz zaman..." (Ahzâb, 33/10) *ve alt yanından) üzerinize yürüdükleri zaman, gözler yıldığı, yürekler gırtlağa geldiği ve sizler Allah hakkında türlü türlü şeyler düşündüğünüz zaman..."*[44] ayetinde ifade ettiği gibiydi. Resûlullah (s.a.v.) ve Müslümanlar düşmanın hedefindeydiler. Çünkü yerlerinden ayrılamıyorlar, hendeklerini izliyorlar ve onu korumaya çalışıyorlardı. Üstelik bazı insanlar çok çirkin sözler söylemeye başladılar. Mu'attib b. Kuşeyr, "Muhammed Kisra ve Kayser'in hazinelerini vaat ediyor, oysa şu anda birimiz ihtiyacını giderme güvencesine bile sahip değildir. Allah ve Resûlü sadece bize kuru vaatte bulunmuşlar." dedi.

Bana Sâlih b. Ca'fer anlattı. O da İbn Ka'b'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), "Kâbe'yi tavaf edip anahtarlarını alacağıma inanıyorum. Hiç kuşkusuz, Allah Kisra ve Kayser'i helak edecek ve onların malları Allah yolunda infak edilecektir." dedi. Bunları, Müslümanların içinde bulundukları endişeyi görünce söylemişti. Mu'attib de bunu işitmiş ve söylediklerini söylemişti.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da el-Hâris b. Fudayl'dan şöyle dediğini rivayet etti: Benî Kurayza, geceleyin Medine'nin merkezine saldırmayı planlamıştı. Bu amaçla Huyey b. Ahtab'ı Kureyş'e göndererek onlardan 1.000 ve Gatafân'dan 1.000 kişilik bir gücü, kendilerine göndermelerini istemişlerdi. Benî Kurayza 2.000 kişilik bu güçle Medine'ye saldıracaklardı. Resûlullah'a (s.a.v.) bu konuyla ilgili haber geldi; felaket büyümüştü. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), Medine'yi korumak ve yüksek sesle tekbir getirmek üzere Seleme b. Eslem el-Eşhelî'nin komutasında 200 kişiyi ve Zeyd b. Hârise'nin komutasında da 300 kişiyi görevlendirmişti. Müslümanların süvarileri de onlarla birlikteydi. Sabaha çıkınca güvencede kaldılar. Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.) şöyle derdi: Çocuklar ve kadınlar hususunda, Kureyş'ten ve Gatafân'dan çok Benî Kurayza'dan korkuyorduk. Ben Sel dağına çıkıp Medine'nin evlerine bakıyordum; eğer sakin olduklarını görseydim Allah'a hamd ediyordum. Allah'ın Benî Kurayza'yı planlarından vazgeçirmesi, Medine'nin korunduğunu hissetmeleri sayesindeydi.

Bana Sâlih b. Havvât anlattı. O İbn Ka'b'tan şöyle dediğini rivayet etti: Havvât b. Cübeyr şöyle dedi: Biz hendeği kuşatmışken Resûlullah (s.a.v.) beni çağırdı ve bana, "Hemen Benî Kurayza'ya git; onların bir yerde dikkatsizlikleri ya da açıkları var mı; gel bana haber ver." dedi. Ben güneşin batma vaktinde Resûlullah'ın (s.a.v.) yanından çıktım. Sel dağından indim. Güneş battı; ben de akşam namazını kıldım. Sonra Râtic'e varıncaya kadar gittim. Oradan Abdüleşhel mahallesine, oradan Zühre'ye, oradan da Bu'âs'a vardım. Benî Kurayza'ya yaklaşınca, "Onlardan gizleneyim." dedim. Gizlendim ve bir saat kadar kalelerini gözetledim. Sonra uykuya dalmışım. Hiç farkına varmadım. Baktım ki, uykuda olduğum halde bir adam beni sırtına almış gidiyor. Adam beni boynuna koymuş ve yürümeye başlamıştı. Birden uyandım ve bir adamın beni boynunda götürdüğünü fark ettim. Beni taşıyan bu adamın, Benî Kurayza'nın gözcüsü olduğunu anladım. O anda, bana verdiği görevi zayi ettim, diye Resûlullah'tan (s.a.v.) çok utanmaya başladım. Sonra uykunun bana galip geldiğini hatırladım. Dedi ki: Adam da beni kalelerine doğru götürüyordu. Adam Yahudice konuşmaya başladı; onu tanıdım. Adam, "Müjde size, semiz bir deve geliyor!" dedi. Dedi ki: Elimle ona vurmaya başladım. Sonra hatırladım; bildiğim kadarıyla, Yahudilerden hiç birisi kendi mahallesinde baltasız çıkmazdı. Ben elimi baltaya uzatıp onu aldım. Tam o sırada kalenin üstünde konuşan bir adamın konuşmasıyla meşgul olundu. Baltayı aldığım gibi ciğerine vurdum. Adam sırt üstü yere düşüp "Yırtıcılar!" diye bağırmaya başladı. Yahudiler evlerinin üstlerinde hurma meşalelerini yaktılar. Adam öldü ve etkisiz hale geldi. Ben fark edilmedim. Hemen geldiğim yoldan geri dönmeye başladım.

---

[44] Ahzâb, 33/10.

O sırada Cibrîl Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelmişti. Resûlullah (s.a.v.), "Muzaffer oldun ey Havvât!" dedi. Sonra dışarı çıktı, durumu ashâbına haber verdi ve dedi ki: "Havvât şöyle şöyle yaptı." dedi. Ben Resûlullah'a (s.a.v.) geldiğimde Ashâbı arasında oturuyordu ve konuşuyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) beni görünce, "Gözün aydın!" dedi. Ben de, "Senin de gözün aydın olsun ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Haberini bana anlat." dedi. Ben de ona anlattım. Resûlullah (s.a.v.), "Cibrîl de aynen bana böyle aktardı." dedi. Orada oturanlar da, "Resûlullah (s.a.v.) da bize bu şekilde anlattı." dediler.

Havvât dedi ki: Bizim hendekteki gecemiz gündüz gibiydi. Sâlih'in dışındakiler dediler ki: Havvât şöyle dedi: Daha önce onara karşı gösterdiğim hoşgörüden sonra, Benî Kurayza'nın yanındaki kötü şöhretimi hep hatırlıyordum. Baltayı hatırladıkça kendi kendime, "Onlar bana her türlü müsleyi yaparlar." dedim.

Bana Ebû Bekr b. Ebû Sebre anlattı. O da Abdullah b. Ebû Bekr b. Hazm'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bir gece Nebbâş b. Kays kalelerinden çıkarak Medine'ye gelmek istedi. Yanında da Yahudilerin en azılılarından on adam vardı ve "İnşaallah onların bir açıklarını buluruz." diyorlardı. Bakî el-Garkad'a geldiklerinde Müslümanlardan, Seleme b. Eslem b. Hureyş'in adamlarından bir grupla karşılaştılar. Hemen onlarla çatıştılar ve bir süre onlara ok attılar. Daha sonra Kurayzalılar geri çekilerek döndüler. Bu durum, Seleme b. Eslem b. Hureyş'e ulaştı. Kendisi Benî Hârise tarafındaydı. Hemen arkadaşlarıyla birlikte Kurayzalıların kalelerine doğru gittiler. Seleme b. Eslem ve arkadaşları onların kalelerinin etrafında dolaşmaya başladılar. Hatta Yahudiler onlardan korktular. Bu yüzden kulelerinin üstünde ateşler yakarak, "Bu bir gece baskınıdır." dediler. Müslümanlar Yahudilere ait bir kuyunun iki kulesini ve kuyuyu onların üzerine yıktılar. Kalelerinden çıkma cesaret ve kudretini kendilerinde bulamadılar.

Bana Kureyş'ten bir şeyh anlattı. İbn Ebü'z-Zinâd ve İbn Ca'fer, "Bu, Uhud'la ilgili anlatılandan daha sağlamdır." dediler. Dedi ki: Hassân b. Sâbit korkak bir adamdı. Kendisi kadınlarla birlikte yüksek evlere taşınmıştı. Safiyye, Fâri adlı kalede idi. Onunla birlikte bir cemaat de vardı; Hassân da onlarla birlikteydi. Yahudilerden on kişi, başlarında Gazzâl b. Samuel olduğu halde gündüz Benî Kurayza'dan çıktılar. Onlar kente girmeye ve kalelere ok atmaya başladılar. Safiyye Hassân'a, "Buyur al, ey Ebü'l-Velîd!" dedi. Hassân ise, "Hayır, vallahi ben nefsimi bu Yahudilere hedef yapmam." dedi. Onlardan birisi kalenin kapısına yaklaşıp kaleye girmek istedi. Bunun üzerine Safiyye elbiselerini topladı; sonra bir odun parçası aldı ve adamın yanına indi. Ona bir darbe vurup başını yardı ve onu öldürdü. Geri kalanlar da kaçtılar.

Benî Hârise toplandı ve Evs b. Kayzî'yi Resûlullah'a gönderdiler; dediler ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Evlerimiz emniyette değildir. Ensâr'ın evlerinden hiç birisi bizim evlerimiz gibi (korunaksız) değildir. Doğrusu bizimle Gatafân arasında, onları bizden çevirecek kimse yoktur. Bize izin ver de evlerimize dönüp çocuklarımızı ve kadınlarımızı koruyalım." Onlara izin verildi. Bu yüzden geri dönmeye hazırlandılar. Bu durum Sa'd b. Mu'âz'a ulaştı. Hemen Resûlullah'a (s.a.v.) gelerek, "Ey Allah'ın Resûlü! Onlara izin verme! Vallahi bize ve onlara bir sıkıntı isabet eder etmez bunu hep yaparlar." dedi. Sonra Benî Hârise'ye yönelerek, "Bunu her zaman bize yapıyorsunuz. Bize ve size bir sıkıntı isabet ederse hemen bunu yapıyorsunuz." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) onları geri çevirdi.

Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcesi Âişe şöyle derdi: Biz Hendek savaşında iken Sa'd b. Ebû Vakkâs için bir gece biliyorum; bu yüzden ebedî olarak ona saygı duyuyorum; şöyle ki: Resûlullah (s.a.v.) Hendek'te bulunan bir gediği korumak üzere gidip geldiği sırada soğuk hava ona dokunmuş ve yanıma gelmişti. Ben Resûlullah'ı (s.a.v.) kucağıma alarak ısıttım. Isınınca o gediğe çıkarak nöbet tutuyor ve "İnsanların sadece buradan gelmelerinden korkuyorum." diyordu. Bir ara Resûlullah (s.a.v.) kucağımda ısınırken, "Keşke sâlih bir adam beni koruyacak olsa!" diyordu. Dedi ki: Tam o sırada silah sesini ve demir şakırtısını işittim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Kim o?" dedi. Adam, "Sa'd b. Ebû Vakkâs ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Şu gediğe dikkat; onu koru!" dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) uyumaya başladı; hatta onun horlamasını işittim.

el-Vâkıdî dedi ki: Bana Abdurrahman b. Muhammed b. Ebû Bekr anlattı. O da Abdullah b. Ebû Bekr b. Hazm'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ümmü Seleme şöyle dedi: Ben Hendek savaşında Resûlullah (s.a.v.) ile beraberdim; savaş boyunca onun bulunduğu yerden hiç ayrılmadım. Kendisi bizzat hendeği koruyordu. Üstelik soğuk bir mevsimdeydik. Ben ona bakar gibiyim; (gece) kalkar, çadırında Allah'ın murad ettiği kadar namaz kılar, sonra çıkar, bir süre (etrafa) bakardı. Onun şöyle dediğini işittim: "Bu müşriklerin süvarileridir; hendeğin etrafında dolaşıyorlar. Kim onların hakkından gelecek?" Sonra Resûlullah (s.a.v.) "Ey Abbâd b. Bişr!" diye seslendi. Abbâd, "Buyur ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah, "Seninle birlikte kimse var mı?" dedi. Abbâd, "Evet, arkadaşlarımla beraberim. Senin çadırının etrafında dolaşıyoruz ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah, "Hemen arkadaşlarınla gidin ve hendeği dolaşın. Şu görünenler herhalde düşman süvarileridir. Etrafınızda dolaşıp sizin bir açığınızı bulmak istiyorlar. Allah'ım! Onların şerrini bizden sav; onlara karşı bize zafer nasip eyle ve onları hezimete uğrat. Senden başka kimse onları mağlup edemez." dedi. Bunun üzerine Abbâd arkadaşlarıyla beraber çıktı. Baktılar ki, Ebû Süfyân, müşriklerden bazı süvarilerle birlikte hendeğin dar bir yerinde dolaşıyorlar. Müslümanlar onların yanında az idi. Hemen onlara taş ve ok atmaya başladılar. Biz de onların yanında durup onlara ok atmaya başladık. Nihayet oklarla onları perişan ettik. Onlar da yerlerine gitmek üzere geri çekildiler. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına döndüm; namaz kıldığını gördüm. Durumu kendisine haber verdim. Ümmü Seleme dedi ki: Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) uyudu; hatta onun horlamasını işittim. Tanyeri ağardığında Bilâl ezan okuyuncaya kadar, Resûlullah (s.a.v.) hiç hareket etmedi. Sonra çıkıp Müslümanlara namaz kıldırdı. Ümmü Seleme, "Allah Abbâd b. Bişr'den razı olsun. Çünkü Abbâd, Resûlullah'ın (s.a.v.) çadırını her zaman korumaya devam eden Resûlullah'ın ashâbındandı." derdi.

Bana Eyyûb b. en-Nu'mân anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Üseyd b. Hudayr arkadaşlarıyla birlikte Hendeği koruyordu. Nihayet hendekten, atların geçebileceği bir yere geldiler. Baktılar ki, müşriklerden 100 veya ona yakın kişiden oluşan bir süvari birliği karşılarında duruyor. Başlarında da Amr b. el-Âs bulunuyor ve Müslümanlara saldırmak istiyorlar. Hemen Üseyd b. Hudayr arkadaşlarıyla birlikte hendeğin üzerinde durdu ve onlara taş ve ok atmaya başladılar. Sonunda bizden vazgeçip geri döndüler. O gece Müslümanların yanında Selmân el-Fârisî de vardı. Üseyd b. Hudayr'a, "Burası hendeğin birbirine yakın bir bölgesidir. Doğrusu atların burayı geçmelerinden korkuyoruz." dedi. İnsanlar hendeğin kazılması sırasında çok acele etmişlerdi. Öyle ki, normal Hendek şekline gelinceye kadar onu acele ile kazmışlar ve atların onu geçemeyeceklerine inanmışlardı. Müslümanlar sırayla bekçilik yapıyorlardı. Üstelik Müslümanlar şiddetli bir soğukla karşı karşıya idiler ve açlık içindeydiler.

Bana Hârice b. el-Hâris anlattı. O Ebû Atîk es-Sülemî'den, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Hatırlıyorum; hendeği bekliyordum. Müşriklerin süvarileri de, bir geçit ya da dar bir yer bulup oradan girmek için hendeğin etrafında dolaşıyorlardı. Bu işi yapmak isteyenler de Amr b. el-Âs ve Hâlid b. el-Velîd idi. Müslümanların bir gaflet anını bekliyorlardı. 100 kadar süvarinin başında olan Hâlid b. el-Velîd'le karşılaştık. Hâlid atıyla, hendeğin dar bir tarafını arıyor ve süvarilerini oradan geçirmek istiyordu. Onları oklarla kaçırdık; sonunda çekilip gittiler.

Bana İbrahim b. Ca'fer anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Muhammed b. Mesleme şöyle dedi: Hâlid b. el-Velîd o gece yüz süvariyle birlikte geldi. el-Akîk'ten gelerek Resûlullah'ın (s.a.v.) çadırının karşısında, el- Mezâd'da durdular. Müslümanlar endişe etmeye başladılar. Ben, Resûlullah'ın çadırını bekleyen ve o esnada namaz kılmakta olan Abbâd b. Bişr'e, "Saldırıya uğradım." dedim. Abbâd rükua, sonra secdeye vardı. Hâlid de üç kişiyle beraber geliyordu. Hâlid dördüncü kişiydi. Onları duyuyordum; adamlar, "Bu Muhammed'in çadırıdır, (ok) atın!" diyorlardı. Adamlar ok atmaya başladılar; biz de onlara karşı durduk. Nihayet biz hendeğin bir kenarında onlar da, diğer taraftaki kenarındaydılar. Birbirimize ok atmaya başladık. Arkadaşlarımız da bize doğru gelmeye başladılar. Onların arkadaşları da onlara yardıma geldiler. Hem bizden, hem de onlardan çok yaralananlar vardı. Sonra onlar hendeğin iki kıyısını izlemeye başladılar. Biz de onları izlemeye başladık. Müslümanlar da koruma yerlerinde, karakollarda bekliyorlardı. Biz bir karakoldan bizimle çarpışmaya kalkan ve direnen bir birlik ile karşılaşıyorduk. Nihayet Râtic'e vardık. Hâlid ve arkadaşları uzun bir süre orada beklediler. Onlar Benî Kurayza'nın Medine şehir merkezine saldırmalarını bekliyorlardı. Biz sadece Seleme b. Eslem b. Hureyş'in süvarilerinin Medine'yi beklediklerini biliyorduk. O sırada Seleme b. Eslem'in süvarileri Râtic'ın arkasından geliyorlardı. Orada Hâlid b. el-Velîd ile karşılaştılar ve savaşmaya başladılar. İki taraf birbirine karıştı. Ancak bir koyun sağımlığı kadar bir zaman dilimi geçmişti ki, Hâlid b. el-Velîd'in atının geri çekildiğini gördüm. Seleme b. Eslem de onun arkasından gitmeye başladı. Nihayet geldiği yere onu geri döndürdü. Hâlid b. el-Velîd sabaha çıktı; Kureyş ve Gatafân da ona yüklenerek, "Dün gece ne hendektekilere ne karşına çıkanlara bir şey yapabildin!" diyorlardı. Bunun üzerine Hâlid, "Ben bu gece oturacağım; siz süvarileri gönderin de neler yaptıklarını göreyim." dedi.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Abdülvâhid b. Avn'dan, o da Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eşi Ümmü Seleme'den şöyle dediğini rivayet etti: Vallahi ben gece yarısı, Resûlullah'ın (s.a.v.) çadırındaydım; o da uyuyordu. O sırada ürkütücü bir ses ve bir adamın, "Ey Allah'ın süvarileri! (*Ya Haylellah*)" diye bağıran bir adamın sesini işittim. Resûlullah (s.a.v.) Muhacirlerin parolasını "*Ya Haylellah!*" olarak belirlemişti. Resûlullah (s.a.v.) onun sesiyle uyandı ve çadırından çıktı. Baktı ki, Ashâbından bir grup onun çadırını koruyorlar. Onlardan birisi de Abbâd b. Bişr idi. Resûlullah (s.a.v.), "İnsanlara ne oluyor?" dedi. Abbâd, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu Ömer b. el-Hattâb'ın sesidir. Bu gece onun sırasıydı; "Ya Haylellah!" diye sesleniyor." dedi. İnsanlar da ona doğru koşmaya başladılar. Ömer b. el-Hattâb Huseyke tarafında, Zubâb ile Mescidü'l-Feth arasındaydı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Abbâd b. Bişr'e, "Hemen git, bak. Sonra Allah izin verirse dön ve bana haber ver." dedi. Ümmü Seleme dedi ki: Ben çadırın kapısındaydım; onların bütün konuştuklarını duyuyordum. Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.), Abbâd b. Bişr gelinceye kadar ayakta durdu. Abbâd, "Ey Allah'ın Resûlü! Gelen, müşriklerin süvarilerinin başındaki Amr b. Abd'dir. Yanında da Mes'ûd b. Ruhayle b. Nüveyre b. Tarîf b. Suhme b. Abdullah b. Hilâl b. Halâve b. Eşca b. Reys b. Gatafân'dır. O da Gatafân süvari grubunun başındadır. Müslümanlar da onlara taş ve ok atmaya çalışıyorlardı." dedi. Ümmü Seleme dedi ki: Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.)

çadırına girdi; zırhını ve miğferini giydi ve atına bindi. Onun ashâbı da onunla birlikte çıktılar. Nihayet o gediğe geldiler. Döner dönmez sevinç içindeydi. Dedi ki: "Allah onları defetti. Yaralıları da çoktu." Dedi ki: Sonra Resûlullah (s.a.v.) yattı; hatta onun horlamasını duydum.

Ümmü Seleme dedi ki: İkinci bir ürkütücü ses daha duydum. Resûlullah (s.a.v.) yine sıçradı ve "Ya Abbâd b. Bişr!" diye bağırdı. Abbâd, "Buyur ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah, "Bak bakayım, bu ne?" dedi. Abbâd gitti ve döndü ve "Bu Dırâr b. el-Hattâb'tır. Müşriklerin süvarilerinin başındadır. Yanında da, Gatafân süvarilerinin başındaki Uyeyne b. Hısn var. Benî Ubeyde dağının yanındadırlar." dedi. Müslümanlar da onlara taş ve ok atmaya çalışıyorlar. Resûlullah (s.a.v.) döndü; zırhını giydi ve atına bindi. Sonra yanında ashâbıyla birlikte o gediğe gitti. Tanyeri ağarıncaya kadar da bize gelmedi. Resûlullah dönerken şöyle diyordu: "Hezimete uğrayıp döndüler. Yaralıları çoktu." Sonra ashâbıyla sabah namazını kıldı ve oturdu. Ümmü Seleme şöyle derdi: İçinde savaş ve korku bulunan çok sayıda savaşlarda, Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte bulundum: el-Müreysî, Hayber, Hudeybiye, Mekke'nin fethi ve Huneyn... Fakat bunların hiç birisi Hendek kadar yorucu ve korkutucu değildi. Şöyle ki: Müslümanlar Harece ağacına[45] benziyorlardı. Her şeyden önce Beni Kurayza'nın çoluk-çocuklarımıza saldırmayacaklarından emin değildik. Medine sabaha kadar korunuyordu. Korkudan sabahlara kadar Müslümanların tekbir sesleri duyuluyordu. Sonunda bir hayır elde etmeden Allah onları kendi öfkeleriyle geri gönderdi. *"Savaşta, yardımcı olmak konusunda Allah müminlere kâfidir."*

Bana İbrahim b. Ca'fer anlattı. O babasından, o da Muhammed b. Mesleme'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın çadırının etrafında onu koruyorduk. Resûlullah (s.a.v.) da

içerde uyuyor, onun horlama sesini işitiyorduk. Birden birkaç atlının Sel dağına çıktıklarını gördük. Abbâd b. Bişr onları gördü ve Resûlullah'a (s.a.v.) haber verdi. Dedi ki: Ben atların yanına gittim; Abbâd b. Bişr de, kılıcın kabzasından tutmuş, Resûlullah'ın (s.a.v.) çadırının kapısında beni bekliyordu. Döndüm ve kendisine, "Gördüm; Müslümanların süvarileridir. Başlarında da Seleme b. Eslem b. Kays b. Hureyş var." dedim. Hemen yerimize döndüm. Sonra Muhammed b. Mesleme, "Bizim Hendek'teki gecemiz gündüz gibiydi. Sonunda Allah (bizden) üzüntüleri giderdi." dedi.

Bana Hârice b. el-Hâris anlattı. O Ebû Atîk'ten, o da Câbir'den rivayet etti. Yine Bana Dahhâk b. Osman anlattı. O Ubeydullah b. Miksem'den, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Bizim çoluk-çocuk konusunda Benî Kurayza'dan korkumuz, Kureyş'ten daha fazlaydı. Sonunda Allah bunun üzüntüsünü (bizden) giderdi.

Dediler ki: Müşrikler kendi aralarında bir nöbet koymuşlardı. Bir gün Ebû Süfyân ve arkadaşları çıkıyordu; bir gün Hübeyre b. Ebû Vehb, bir gün de İkrime b. Ebû Cehl ve Dırâr b. el-Hattâb çıkıyorlardı. Onlar sürekli atlarıyla Muzâd ile Râtic arasında gidip geliyorlardı. Onların arkadaşları dağınık bulunuyorlardı. Bazen bir araya geliyorlar, bazen de dağılıyorlardı. Nihayet felaket büyüdü ve insanlar korkmaya başladılar. Müşrikler okçularını öne geçiriyorlardı. -Onlarla birlikte Hibbân b. el-Arika, Ebû Üsâme el-Cüşemî ve diğer Araplar gibi bilinmeyen okçular bulunuyordu- Bir gün geldiler ve bir saat kadar ok atmaya başladılar. Onlar hepsi bir yönde, Resûlullah'ın (s.a.v.) çadırının bulunduğu yerdeydiler. Resûlullah (s.a.v.) da, üzerinde zırhı ve miğferi olduğu halde ayaktaydı. Bazılarına göre atının üstündeydi. Hibbân b. el-Arika Sa'd b. Mu'âz'a bir ok attı. Ok kolundaki atar damara isabet etti. Adam, "Al sana, Ben İbnü'l-Arika'yım!" dedi.

---

[45] Harece ağacı, çok dallı olan bir ağaçtır (*Şerhu Ebî Zer*, s. 159).

Resûlullah (s.a.v.), "Allah senin yüzünü ateşte terletsin!" dedi. Bazılarına göre Sa'd b. Mu'âz'a ok atan Ebû Üsâme el-Cüşemî idi. Sa'd'ın üzerinde de zırh vardı. Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcesi Âişe şöyle derdi: (Resûlullah'ın hanımlarına) perde arkasından konuşma emri gelmeden önce Benî Hârise'nin kalesindeydik. Yanımızda da Sa'd b. Mu'âz'ın annesi vardı. Sa'd b. Mu'âz o gün oradan geçti; üzerinde çok güzel bir zaferan kokusu vardı. Onun benzerini hiç kimsede görmedim. Üzerinde ayrıca kolları çevrilmiş bir zırh vardı. Vallahi ben o gün, kolunun çevrilmiş olmasından dolayı bir şeyin ona isabet etmesinden korkuyordum. Geçerken harbesi (küçük kılıcı) kolunda gidip geliyordu. O şöyle diyordu:

Az dur; savaşa yetişecektir Hamel,[46]
Ölüm ne güzeldir, geldiği zaman ecel!

Sa'd'ın annesi de, "Oğlum Resûlullah'a yetiş! Vallahi geç kaldın." diyordu. Bunun üzerine ben, "Ey Sa'd'ın annesi! Vallahi Sa'd'ın zırhının parmaklarına kadar yetişmiş olmasına sevinirdim." dedim. Sa'd'ın annesi de, "Allah yapacağını yapar." dedi. O gün Allah ona yaralanmayı yazmıştı. Onun okla yaralandığı haberi geldi. Annesi "Vah dağım vah!" diyordu.

Sonra müşriklerin reisleri, sabahleyin hep birlikte olmaya karar verdiler. Ertesi gün Ebû Süfyân b. Harb, İkrime b. Ebû Cehil, Dırâr b. el-Hattâb, Hâlid b. el-Velîd, Amr b. el-Âs, Hübeyre b. Ebû Vehb, Nevfel b. Abdullah el-Mahzûmî, Amr b. Abd ve Nevfel b. Mu'âviye ed-Dîlî bir grup halinde geldiler ve hendeğin etrafında dolaşmaya başladılar. Onlarla birlikte Gatafân liderlerinden Uyeyne b. Hısn, Mes'ûd b. Ruhayle ve el-Hâris b. Avf da vardı. Diğer taraftan, Benî Süleym'in reisleri ve Benî Esed'den Tulayha b. Huveylid de vardı. Bunlar adamlarını arkada bıraktılar. Bu liderler hendeğin dar bir yerini arıyor ve atlarını Resûlullah'ın (s.a.v.) ve onun ashâbının üzerine sürmek istiyorlardı. Onlar bir yere geldiler; Müslümanlar orayı fark edememişlerdi. Adamlar orada atlarını zorlayarak, "Bu bir savaş hilesidir; Araplar bunu ne yapar, ne de böyle bir hileyi bilirler." diyorlardı. Dediler ki: Muhammed'in yanında İranlı bir adam vardır. Bu işi onlara söyleyen odur. Onlar, "O zaman buradan girelim." dediler. İkrime b. Ebû Cehil, Nevfel b. Abdullah, Dırâr b. el-Hattâb, Hübeyre b. Ebû Vehb ve Amr b. Abd hendeğin zayıf yerinden geçtiler. Diğer müşrikler ise hendeğin arkasında kalıp geçmediler. Ebû Süfyân'a, "Neden geçmiyorsun?" denildi. Ebû Süfyân, "Siz geçtiniz; eğer bize ihtiyaç duyarsanız biz de geçeriz." dedi. Amr b. Abd karşılıklı dövüşmeye (düelloya) çağırıyor ve şöyle diyordu:

Topluluğunuza bağırıp çağırmaktan sesim kısıldı;
Çarpışmaya gelen yok mu?

Amr o gün intikam peşindeydi. Çünkü Bedir'e katılmış ve yaralanmıştı. Kendisi, Muhammed ve ashâbından intikam almadığı sürece koku sürünmeyi kendisine yasaklamıştı. Adam o zaman yaşlıydı; denildiğine göre 90 yaşındaydı. Çarpışmaya davet edince Ali b. Ebû Tâlib (r.a.), "Ben onunla çarpışacağım ey Allah'ın Resûlü!" dedi ve bunu üç kere tekrarladı. O gün Müslümanlar Amr'ın durumu ve kahramanlığını bildikleri için sanki başlarında yırtıcı kuşlar dolaşıyormuş gibi tedirgindiler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Ali'ye kılıcını verdi, başına sarık bağladı ve "Ya Rabbi, ona karşı Ali'ye yardım et!" diye dua etti. Amr o gün atlı olarak geldi; Ali de yaya idi. Ali ona, "Sen Cahiliye döneminde, 'Birisi beni üç şeyden birisine davet ederse mutlaka kabul ederim.' diyordun." dedi. Amr, "Evet, doğru!" dedi. Ali, "Ben seni Allah'ın bir olduğuna ve Muhammed'in de onun elçisi olduğuna inanmaya davet ediyorum, böylece Allah'a teslim olursun." dedi. Amr, "Yeğenim, bunu geç!" dedi. Ali, "O zaman başka bir şey: Ülkene dön. Eğer

---

[46] Hamel'den maksat, Hamel b. Sa'dâne b. Hârise b. Ma'kil b. Ka'b b. Alîm b. Cenâb el-Kelbî'dir (*Ravdu'l-Ünf*, II, 192).

Muhammed doğru ise sen onunla insanların en mutlusu olursun. Eğer değilse, zaten senin dediğin gibi olur." dedi. Amr, "Bu anlattığın öyle bir şey ki, Kureyş kadınları hiçbir zaman bunu konuşmazlar. Üstelik ben nezrettiğimi nezretmiş ve koku sürünmeyi kendime yasaklamış bulunuyorum." dedi. Abd, "Ya üçüncüsü nedir?" dedi. Ali, "Çarpışmadır." dedi. Amr gülmeye başladı. Sonra, "Hiçbir Arap'ın bu hususta beni geçeceğini sanmıyorum. Ancak ben senin gibilerini öldürmek istemiyorum. Zira baban benim dostumdu; geri dön. Sen genç bir çocuksun. Ben Kureyş'in yaşlılarını, Ebû Bekr ve Ömer'i istiyordum." dedi. Bunun üzerine Ali, "Ben seni çarpışmaya davet ediyorum ve seni öldürmek istiyorum." dedi. Bunun üzerine Amr üzüldü; atından indi ve atını bağladı.

Câbir şöyle anlatıyordu: Onlardan biri arkadaşına yaklaştı; sonra aralarında bir toz kalktı ve biz onları görmez olduk. Sonra tozun altından tekbir sesini işittik; Ali'nin onu öldürdüğünü anladık. Onun (Amr'ın) hendekteki arkadaşları kaçarak geri çekildiler. Atları onları kurtardı. Ancak Nevfel b. Abdullah'ın atı onu hendeğin içine düşürdü. Öldürülünceye kadar taşlandı. Kaçarak döndüler; ez-Zübeyr b. el-Avvâm ve Ömer b. el-Hattâb da onların peşinden çıktılar ve bir süre onlarla çatıştılar. Dırâr b. el-Hattâb kardeşi Ömer b. el-Hattâb'ın üzerine mızrakla hamle yaptı. Hatta Ömer, mızrağın kendisine dokunuşunu hissettiği anda, Dırâ mızrağı Ömer'in üzerinden kaldırdı ve "Bu yaptığım, şükredilmesi gereken bir nimettir. Bunu unutma ey İbnü'l-Hattâb! Vallahi ben, Kureyş'ten bir adamı ellerimle öldürmeyeceğime yemin etmiştim." dedi. Dırâr ayrıldı ve Ebû Süfyân ile arkadaşlarının yanına döndü. Onlar Benî Ubeyd dağının yanında duruyorlardı.

Denildiğine göre ez-Zübeyr, Nevfel b. Abdullah b. el-Muğîre'nin üzerine bir hamle yapmış ve onu ikiye bölmüş ve semerinin altındaki keçeyi de kesmişti. Hatta denildiğine göre atın omuzlarına kadar kesmişti. Kendisine, "Ey Ebû Abdullah! Senin kılıcın gibi kılıç görmedik." denildi. ez-Zübeyr, "Vallahi kesen kılıç değil, koldur." derdi. İkrime ve Hübeyre ise kaçıp Ebû Süfyân'ın yanına gittiler. ez-Zübeyr Hübeyre'nin üzerine bir hamle yaptı; onun atının eğerine bir darbe vurdu. Atın eğeri kesildi ve ata bağlanmış bir zırh düştü. ez-Zübeyr hemen zırhı aldı. İkrime de mızrağını atıp kaçtı. Ebû Süfyân'ın yanına vardıklarında, "Dönün! Bugün hiçbir şey yapamadık." dedi. Bunun üzerine Kureyş koşarak hareket etti ve el-Akîk'a döndü. Gatafân da yerlerine döndüler. Ertesi gün bir araya gelmeye ve -hiç kimse sözünden caymamak üzere- sözleştiler. Akşam Kureyş arkadaşlarını, Gatafânlılar da arkadaşlarını hazırladılar ve güneş doğmadan önce Resûlullah'la (s.a.v.) bir araya geleceklerine söz verdiler. Resûlullah (s.a.v.) ashâbını hazırladı, onları savaşa teşvik etti ve sabrettikleri takdirde zaferin onların olacağını vaat etti. Müşrikler, Müslümanları bir kalenin içinde hapsedilmiş gibi kuşatmışlardı. Bu yüzden hendeğin her tarafını tutmuşlardı.

Bana Dahhâk b. Osman anlattı. O Ubeydullah b. Miksem'den, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: O gün bizimle savaştılar ve birliklerini dağıttılar. Sonra içinde Hâlid b. el-Velîd gibi sert adamların bulunduğu bir birliği Resûlullah'ın (s.a.v.) tarafına gönderdiler. Onlar o gün, gecenin bir vaktine kadar Müslümanlarla savaştılar. Ne Resûlullah (s.a.v.), ne de Müslümanlardan hiç biri yerlerinden ayrılma fırsatı bulabildi. Öyle ki, Resûlullah (s.a.v.) ne öğle, ne ikindi, ne akşam ve ne de yatsı namazlarını kılabildi. Onun ashâbı, "Namaz kılamadık ey Allah'ın Resûlü!" diyorlardı. O, "Vallahi ben de kılamadım." diyordu. Nihayet Allah, düşmanı geri çekti ve dağılıp gittiler. Kureyş de Gatafânlılar da yerlerine döndüler. Müslümanlar Resûlullah'ın (s.a.v.) çadırına döndüler. Üseyd b. Hudayr 200 Müslüman'la birlikte hendekte kaldı. Onlar hendeğin kenarında iken, açık bir yer arayan bir müşrik süvari grubu hamle

"Allah'ın yardımı savaşta müminlere yetti. Allah güçlüdür, mutlak galiptir."
(Ahzâb, 33/25)

yapmak üzere geldi. Başlarında Hâlid b. el-Velîd vardı. Müslümanlar bir süre onlarla çatıştılar. Onlarla birlikte Vahşî de vardı. Vahşî, mızrağını Benî Selime'den olan et-Tufeyl b. en-Nu‘mân'a attı ve onu öldürdü. Daha sonra Vahşî, "Allah, benim mızrağımla Hamza'ya ve Tufeyl'e ikramda bulundu. Beni ise onların elleriyle zelil etmedi." derdi. Resûlullah (s.a.v.) çadırının bulunduğu yere gelince Bilâl'e emretti; Bilâl ezan okudu. Abdullah b. Mes‘ûd şöyle derdi: Resûlullah (s.a.v.) ona emretti; ezan okudu ve öğle namazı için kamet getirdi. Sonra her namaz için bir kamet getirdi.

Bana İbn Ebû Zi'b anlattı; -bize göre iki hadisin en sağlamı budur- dedi ki: Bana el-Makburî haber verdi. O Abdurrahman b. Ebû Sa‘îd el-Hudrî'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Hendek günü, akşamdan sonra, gecenin bir vaktine kadar biz oturuyorduk. Nihayet Allah bize kâfi geldi Allah'ın, *"Allah'ın yardımı savaşta müminlere yetti. Allah güçlüdür, mutlak galiptir."*[47] ayetinin manası budur. Resûlullah (s.a.v.) Bilâl'i çağırdı; ezan okumasını emretti. Öğle namazını, tam vaktinde kılıyormuş gibi kıldı. Sonra ikindi namazını, yine tam vaktinde kılıyormuş gibi kıldı. Sonra akşam ve yatsı namazlarını tam vakitlerinde kılıyormuş gibi kıldı. Bu durum, korku namazının nazil olmasından önceydi: *"Eğer bir şeyden korkarsanız, namazlarınızı yürüyerek ya da binmiş olarak kılın."*[48]

İbn Abbâs anlatıyor ve şöyle diyordu: Resûlullah (s.a.v.), "Müşrikler orta namazını (ikindi namazı) kılmaktan bizi alıkoydular. Allah onların karınlarını ve kabirlerini ateşle doldursun!" dedi.

Benî Mahzûm Resûlullah'a (s.a.v.) bir elçi göndererek diyet ödeme karşılığında Nevfel b. Abdullah'ın leşini istediler.

---

[47] Ahzâb, 33/25.
[48] Bakara, 2/239.

Resûlullah (s.a.v.), "O ancak bir eşek leşidir." dedi ve parasını almak istemedi. Müşrikler o gece ayrılıp dönünceye kadar hiçbir savaşları olmadı. Ancak onlar gece gözcüler göndermeyi terk etmiyorlardı. Adamlar, bir saldırı yapma emelindeydiler. Bundan sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) iki gözcü grubu çıktı; yolda karşılaştılar fakat birbirlerini tanımadılar ve birbirlerini düşman zannetmişlerdi. Hatta aralarında yaralanmalar ve öldürmeler meydana geldi. Ancak kimin öldürüldüğünü bilmiyoruz; ismi de bize söylenmemiştir. Sonra onlardan birileri İslâm'ın parolasını söylemiş de birbirinden ayrılmışlardı. Müslümanların parolası *"Hamîm lâ yunsarûn"* şeklindeydi. Gelip durumu Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bildirdiler. Resûlullah (s.a.v.), "Yaralanmanız Allah yolunda sayılır. Sizden kim öldürülürse o şehittir." dedi. Bundan sonra Müslümanlar birbirlerine saldırmamaları için karşılaştıkları zaman parolalarını söylemeye başladılar. Böylece birbirlerine bir taş ya da bir ok atmaz oldular. Müslümanlar geceleyin sabaha kadar nöbetleşe hendeği dolaşıyorlardı. Müşrikler de aynı şeyi yapıyorlardı. Onlar da sabaha kadar hendeği dolaşıyorlardı. Dedi ki: Medine'nin üst bölgelerinden olan bazı adamlar ailelerine gidiyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) onlara, "Sizin için Benî Kurayza'dan korkuyorum." derdi. İzin isteme konusunda çok ısrarcı oldukları zaman Resûlullah, "Sizden kim gidecek olursa yanına silahını alsın. Zira ben Benî Kurayza'ya güvenmiyorum. Onlar sizin yolunuzun üzerindedirler." derdi. Onlardan kim evine gidecek olsaydı Sel dağından gidiyor, oradan Medine'ye giriyordu. Sonra el-Âliye'ye gidiyorlardı.

"Eğer bir şeyden korkarsanız, namazlarınızı yürüyerek ya da binmiş olarak kılın."
(Bakara, 2/239)

Bana Mâlik b. Enes anlattı, o İbn Eflah'ın mevlası Sayfî'den, o da Hişâm b. Zühre'nin mevlası Ebü's-Sâib'ten şunu rivayet etti: Kendisi Ebû Sa‘îd el-Hudrî'nin evine gitmiş, bakmış ki, namaz kılıyor. Dedi ki: Ben oturup namazını bitirmesini bekledim. Dedi ki: O sırada tahtasının altında bir hareketlenme işittim; baktım bir yılan. Öldürmek için kalktım; oturmam için bana işaret etti. Oturduğumda selam verdi ve evinin içindeki bir odaya işaret ederek "Şu odayı görüyor musun?" dedi. Ben de, "Evet, görüyorum" dedim. Dedi ki: Orada yeni evli bir genç vardı. Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Hendek'e çıktık. O genç, günün ortasında ailesine gitmek için Resûlullah'tan (s.a.v.) izin istedi. Resûlullah (s.a.v.), "Silahını al. Zira senin için Benî Kurayza'dan korkuyorum." dedi. Adam silahını aldı ve gitti. Baktı ki hanımı iki kapı arasında ayakta bekliyor. Hemen kıskanmaya başladı ve ona bir mızrak atmak için hazırlık yaptı. Bunun üzerine hanımı, "Mızrağını kaldır da evinde ne olduğunu gör!" dedi. Adam baktı ki, yatağının üzerinde çöreklenmiş bir yılan var. Adam mızrağını yılana batırdı. Sonra yılanı çıkardı ve avluya astı. Yılan mızrağın ucunda titremeye başladı; genç de hemen düşüp öldü. Hangisinin daha önce öldüğünü anlayamadık. Genç mi, yılan mı? Ebû Sa'îd dedi ki: Resûlullah'a (s.a.v.) giderek durumu kendisine anlattık ve "Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a dua et de arkadaşımızı diriltsin." dedik. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Arkadaşınız için Allah'tan af dileyin!"[49] dedi ve sonra şöyle buyurdu: "Medine'de Müslüman olan cinler var. Bu da onlardandır. Onlardan bir şey gördüğünüzde, üç gün ona müsaade edin. Bundan sonra da size görünürse onu öldürün. Çünkü o ancak bir şeytandır." dedi.

Bana Kudâme b. Musa anlattı. O Âişe bt. Kudâme'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Kız kardeşimizin oğlu Abdullah b. Ömer'i, bize yemek ve yorgan getirmesi için gönderdik. Çünkü hem açtık, hem de üşüyorduk. İbn Ömer, gece vakti çıkıp Sel dağından indi. Yolda uyku basmış ve uyumuş. O da sabaha kadar yatmış. Onu merak ettik. Kendisini aramaya çıktım; baktım yolda, güneş üstüne doğmuş uyuyor. Ben, "Namaza kalk; bugün namaz kıldın mı?" dedim. İbn Ömer, "Hayır, namaz kılmadım." dedi. Ben, "Kalk namaz kıl." dedim. Hemen kalktı ve hızlıca suya gitti. Sonra Medine'deki evimize gittim; biraz hurma ve tek bir yorgan getirdim. Hepimiz o yorganı üstümüze atıyorduk. Bizden biri bekçilik için kalkarsa ısınmış olarak gider; sonra gelir yorganın altına girerdi. Nihayet Allah bu belayı başımızdan defedinceye kadar durum böyle devam etti. Resûlullah (s.a.v.), "Ben Saba rüzgârı'yla yardım olundum; Ad kavmi de batı rüzgârı ile helak oldu." dedi.

---

[49] "Arkadaşınız Allah'ın rahmetine kavuştu. Bundan sonra onun için dua etmekten başka yapabilecek bir şey yok." anlamındadır (M).

İbn Abbâs (r.a.) şöyle derdi: Güney, Kuzey'in yanına geldi ve "Hadi Allah'a ve O'nun Resûlü'ne yardıma git." dedi. Kuzey dedi ki: "Hür kadın, gece yürümez."[50] dedi. Bunun üzerine Allah Saba rüzgârı'nı gönderdi. Onların ateşini söndürdü ve çadırlarının iplerini kopardı.

Bana Ömer b. Abdullah b. Riyâh el-Ensârî anlattı. O da, Benî Adî b. e-Neccâr kabilesinden olan el-Kâsım b. Abdurrahman b. Râfi'den şöyle dediğini rivayet etti: Müslümanlar çok şiddetli bir şekilde acıkmışlardı. Onların aileleri, gönderebildikleri kadar bir şeyler gönderiyorlardı. Mesela, Amre bt. Revâha büyükçe bir tabak Acve hurmasını elbisesi içinde göndermiş ve kızına, "Kızım! Baban Beşîr b. Sa'd ve dayın Abdullah b. Revâha'ya yemeklerini götür." demişti. Kız geldi, hendeğe vardı ve Resûlullah'ı (s.a.v.) ashâbıyla birlikte oturmuş buldu. Kız babasını ve dayısını aradı. Resûlullah (s.a.v.), "Gel kızım gel. Ne var sende?" dedi. Kız, "Annem benimle babamın ve dayımın yemeklerini gönderdi." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Getir onu!" dedi. Kız dedi ki: Ben yiyeceği Resûlullah'a verdim. Resûlullah (s.a.v.) onu avucuna koydu. Sonra bir sergi istedi; yere serildi. Hurmayı getirdi; serginin üzerine yaydı. Sonra Cu'âl b. Sürâka'ya, "Hendek ehlini çağır, yemek yemeye gelsinler." dedi. Hendek ehli o yemeğin üzerine toplanıp yediler. Öyle ki, Hendek ehli yemek yeyip ayrıldıktan sonra hurmalar serginin etrafından taşıyordu.

---

[50] Yani "Hür kadının gece dolaşması, onun iffetine ve asaletine uymaz." (M).

Bana Şu'ayb b. Ubâde anlattı. O da Abdullah b. Mu'attib'ten şöyle dediğini rivayet etti: Ümmü Âmir el-Eşheliyye Resûlullah'a (s.a.v.) bir kabın içinde yağda kavrulmuş hurma gönderdi. Resûlullah (s.a.v.), çadırında, Ümmü Seleme'nin yanındaydı. Ümmü Seleme ihtiyacı kadar yedi, sonra geri kalanını çıkardı. Resûlullah'ın (s.a.v.) münadisi Müslümanları akşam yemeğine çağırdı. Bütün Hendek ehli doyuncaya kadar yediği halde yemek olduğu gibi kalmıştı.

Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O ez-Zührî'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'ten şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) ve ashâbı, her birisinin ayrı bir sıkıntısı olana dek, on küsur gün muhasara altında kaldılar. Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ım! Senin ahdini ve vaadini talep ediyorum. Allah'ım! Eğer istersen mağlup olmazsın!" şeklinde dua etti.

Onlar bu durumdayken Resûlullah (s.a.v.) Uyeyne b. Hısn b. Bedr'e ve el-Hâris b. Avf'a haber gönderdi. -Oysa ne el-Hâris b. Avf, ne de onun kavmi Hendek savaşına katılmıştı. Hendek savaşına el-Hâris b. Avf'ın geldiğini söyleyenler de vardır. İbn Vâkıd dedi ki: Bize göre iki sözün en doğrusu budur. Resûlullah (s.a.v.) ona ve Hısn b. Uyeyne'ye haber gönderdi; dedi ki: "Size Medine hurmalarının üçte birini vermem karşılığında seninle beraber gelenleri geri çekip bu bedevileri savaşmaktan vazgeçirmeye ne dersin?" dedi. İkisi ona, "Eğer Medine hurmalarının yarısını bize verirsen kabul ederiz." diye cevap gönderdiler. Fakat Resûlullah (s.a.v.) üçte birden (sülüsten) fazla vermek istemedi. Adamlar buna razı oldular ve iş karara bağlanmaya yaklaştığında kavimlerinden on kişiyi getirip Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldiler. Resûlullah (s.a.v.) da ashâbını orada hazır bulundurmuş, kalem ve kâğıdı da hazırlamıştı. Osman b. Affân'ı çağırdı ve kâğıdı ona verdi. Osman, Müslümanlarla müşrikler arasındaki anlaşmayı yazmak istiyordu. Abbâd b. Bişr de zırha bürünmüş bir şekilde Resûlullah'ın başının üstünde bekliyordu. Üseyd b. Hudayr Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. O, neler konuşulduğunu bilmiyordu. Resûlullah'ın yanına geldiğinde Uyeyne'nin ayaklarını Resûlullah'ın huzurunda uzattığını görüp de neler istediklerini anlayınca, "Çek ayaklarını, ey maymun eniği gözlü adam! Sen ayaklarını Allah Resûlü'nun huzurunda mı uzatıyorsun?" dedi. Yanında mızrak da vardı; dedi ki: "Vallahi eğer Allah'ın elçisinden olmasaydı testislerini mızrakla delerdim." Sonra Resûlullah'a dönerek, "Ey Allah'ın Resûlü! Eğer bu yaptığın semadan gelen bir emir ise emri yerine getir. Eğer bunun dışında bir şey ise, vallahi onlara kılıçtan başka bir şey vermeyeceğiz. Bunlar ne zaman bunu bizden ummaya başladılar?" dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) sustu; Sa'd b. Ubâde ve Sa'd b. Mu'âz'a haber saldı ve bu durumu onlarla istişare etti. Resûlullah (s.a.v.) onlara dayanıyordu. İnsanlar da oturuyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) gizli bir şekilde onlarla konuştu ve yapmak istedikleri barış antlaşmasını onlara haber verdi. Onlar da, "Eğer bu semadan gelen bir emir ise, Allah'ın emrini yerine getir. Eğer emrolunduğun bir şey değilse ve sen arzu ediyorsan, baş-göz üstüne, yine yap. Eğer sadece bir görüş ise, vallahi onlar için bizde sadece kılıç vardır." dediler. Sonra Sa'd b. Mu'âz yazılı sayfayı aldı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) onlara şöyle dedi: "Ben görüyordum ki, Araplar bir tek yaydan size ok atıyorlar. Ben de, onları razı edeyim de onlarla savaşmayayım, dedim." Bunun üzerine Sa'd b. Mu'âz ve arkadaşları, "Ey Allah'ın Resûlü! Onlar Cahiliye döneminde açlıktan devetüylerini kana karıştırıp yiyen adamlardır. Böyle bir şeyi asla bizden ummazlardı. Onlar bizden bir hurmayı, ancak ya satın alarak ya da misafirlikte yiyebilirlerdi. Allah seni bize gönderip bizi seninle şereflendirdikten ve seninle bizi hidayete kavuşturduktan sonra kalkıp onlara dünyalık mı vereceğiz? Vallahi onlara ebediyen ancak kılıç veririz.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Anlaşma yırtıldı." dedi. Sa'd da içine tükürdü, onu parçaladı ve "Aramızda sadece kılıç vardır." dedi.

Bunun üzerine Uyeyne b. Hısn kalktı ve "Vallahi terk ettiğiniz anlaşma, düşündüğünüz plandan daha iyidir. Siz insanlara galip gelemezsiniz." dedi. Bunun üzerine Abbâd b. Bişr, "Ey Uyeyne! Bizi kılıçla mı korkutuyorsun? Hangimizin daha dayanıklı olduğunu biliyorsun. Yok, eğer başka türlü düşünüyorsan, vallahi sen ve senin kavmin açlıktan, kana bulanmış devetüylerini ve çürümüş kemikleri yiyordunuz. Şimdi bize gelmişsiniz. Vallahi siz ancak ya satın almak suretiyle ya da bir misafirlik vesilesiyle bu hurmaları bizden umabilirsiniz. Biz, hiç bir surette ezikliği kabul etmeyiz. Allah bizi hidayete erdirip Muhammed (s.a.v.) ile destekledikten sonra mı bunları bizden istiyorsunuz? Vallahi eğer Resûlullah'ın (s.a.v.) yanımızdaki değeri olmasaydı kavminize ulaşamazdınız." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) sesini yükselterek, "Dönün! Aramızda sadece kılıç vardır!" dedi. Bunun üzerine Uyeyne ve el-Hâris döndüler; dönerken de, "Vallahi onlardan bir şey alamayacağız. Adamların gözleri açılmış. Vallahi ben, ancak beni zorlayan bir kavmin ısrarıyla geldim. Bizim değerimiz de hiçbir şey değilmiş. Üstelik eğer Kureyş, Muhammed'e arz ettiğimiz hususları bilseydi, Kureyş'i rezil-rüsva ettiğimizi ve ona yardım etmediğimizi düşünürdü. Uyeyne, "Vallahi, dediğin gibidir." dedi. el-Hâris, "Ama biz Kureyş'e yardım olsun diye bunları Muhammed'e arz etmedik. Vallahi eğer Kureyş Muhammed'i mağlup ederse, iş Araplardaki gibi olmayacaktır. Kaldı ki, Muhammed'in gâlip geleceğini düşünüyordum. Vallahi Hayber Yahudilerinin âlimleri, vasıfları Muhammed'in vasıfları gibi olan bir peygamberin haremden çıkacağını kitaplarında bulmuşlar." dedi.

Uyeyne ise, "Vallahi Kureyş'e yardım etmek için gelmedik. Çünkü eğer Kureyş'ten yardım isteseydik, Kureyş bize yardım etmez ve bizim için hareminden çıkmazdı. Fakat ben Medine hurmalarını almaya tamah ettim. Bu bizim için bir nâm olurdu, ayrıca ganimetten de istifade ederdik. Üstelik biz, müttefiklerimiz olan Yahudilere yardım ettik. Çünkü onlar bizi buraya celbetmişlerdi." dedi. el-Hâris de, "Vallahi Evs ve Hazrec kılıç dışında her şeyi reddetti. Vallahi, burada (onlardan) bir tek adam kaldıkça bu hurmalar için savaşacaktır. Kuşkusuz araziler (verimli topraklar) kuraklaştı; Yaşlı develer ve atlar helak oldu." dedi. Uyeyne, "Hiçbir şey yok!" dedi. Onlar yerlerine geldiklerinde Gatafânlılar onların yanına geldiler ve "Arkanızda ne var?" dediler. Onlar, "İş tamamlanmadı. Biz basireti olan ve arkadaşları (Muhammed) için kendilerini feda eden bir kavimle karşılaştık. Doğrusu biz de helak olduk, Kureyş de... Ama Kureyş dönüp gidecek ve Muhammed'le konuşmayacak. Fakat Muhammed'in ateşi Benî Kurayza'ya düşecektir. Döndüğümüzde Muhammed onların üzerine çökecek ve kendileri teslim oluncaya kadar onların tümünü kuşatacaktır. el-Hâris, "Aman, uzak olsunlar! Muhammed bize Yahudilerden daha çok sevimlidir." dedi.

Nu'aym b. Mes'ûd'un Yaptıkları

Bize Abdullah b. Âsım el-Eşca'î anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Nu'aym b. Mes'ûd şöyle dedi: Benî Kurayza şeref ve mal sahibidir. Biz ise Arap kavimleriyiz; ne üzüm bağımız, ne de hurmamız vardır. Biz koyun ve deve sahipleriyiz. Ka'b b. Esed'in yanına gider, birkaç gün orada kalırdım. Onların içeceğinden içer ve yiyeceklerinden yerdim. Sonra da, olduğu kadar bana hurma yüklerler; ben de aileme dönerdim. Birleşik ordular (Ahzâb) Resûlullah'ın (s.a.v.) üzerine gidince, ben de kavmimle beraber gittim. Ben dinimin üzerinde idim. Resûlullah (s.a.v.) bilge bir insandı. Birleşik ordular kalacakları kadar kaldılar; sonunda verimli araziler çoraklaştı; yaşlı develer ve atlar helak oldu. Allah kalbime İslâm'ı attı. Ben Müslümanlığımı kavmimden sakladım. Yola çıktım; nihayet akşam ile yatsı arasında Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına ulaştım ve onu namaz kılarken buldum. Beni görünce oturdu ve "Neye geldin ey Nu'aym?" dedi. Ben, "Seni tasdik etmeye ve senin getirdiğin (dinin) hak olduğuna şehadet etmeye geldim. Bana istediğini emret ey Allah'ın Resûlü! Vallahi bana ne emredersen onu yerine getiririm. Müslüman olduğumu ne kavmim, ne de başkaları biliyor." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "İnsanları (Yahudileri) perişan edebildiğin kadar perişan et." dedi. Ben de, "Yaparım ey Allah'ın Resûlü! Fakat bana izin ver, (onlara söyleyeceklerimi) söyleyeyim." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "İstediğini söyle. Serbestsin" dedi.

Dedi ki: Benî Kurayza'ya gittim. Beni gördüklerinde hoş karşıladılar, selamladılar ve bana ikramda bulundular; yiyecek ve içecek getirdiler. Onlara, "Ben, böyle bir şey için gelmedim. Sadece işinizle uğraşmak ve sizin için endişe ettiğimden dolayı size bir fikir vermek için geldim. Benim sizi ne kadar sevdiğimi, özellikle sizinle aramdaki dostluğu biliyorsunuz." dedim. Onlar, "Biz bunu biliyoruz ve sen bizim yanımızda dostluk ve iyilik üzerinde bulunuyorsun." dediler. Nu'aym b. Mes'ûd, "Buraya geldiğimi gizli tutun; kimse bilmesin!" dedi. Adamlar, "Tamam!" dediler. Nu'aym Hz. Peygamber'i (s.a.v.) kastederek şöyle dedi: "Bu adamın işi tam bir beladır. Benî Kaynukâ ve Benî en-Nadîr'e ne yaptığını biliyorsunuz. Onların mallarını ellerinden aldıktan sonra onları memleketlerinden sürdü. İbn Ebü'l-Hukayk bize geldi; biz de size yardım etmek üzere onunla bir araya geldik. Ama gördüğünüz gibi iş uzadı. Vallahi sizin yeriniz, Muhammed'in yanında Gatafânlılar ve Kureyşlilerle bir değildir. Kureyş ve Gatafân'a gelince, onlar seyyar olan kavimlerdir. Nihayet gördüğünüz gibi bir yerde konaklarlar. Eğer fırsat bulurlarsa, fırsatı kaçırmazlar. Eğer savaş çıkar ya da başlarına istemedikleri bir şey gelirse hemen ülkelerine dönüş yaparlar. Fakat siz böyle bir şey yapamazsınız. Memleket sizin memleketinizdir; mallarınız, çocuklarınız ve kadınlarınız bu memlekettedir. Fakat Muhammed'in tarafı onlara (Kureyş ve Gatafân'a) karşı sertleşmiştir. Dün gece ona saldırdılar. Muhammed onların başı Amr b. Abd'i öldürdü. Diğerleri Muhammed'den yaralı bir şekilde kaçtılar. Vaziyetinizi bildikleri için, aslında Müslümanlarla savaşmak konusunda, onlara karşı size ihtiyaçları da yoktur. Kureyş'in ve Gatafân'ın eşrafından bazılarını yanınızda rehin almadıkça onlarla birlikte savaşmayın. Ta ki, Muhammed'le barış anlaşması yapmamaları için elinizde bir güvence olsun."

Adamlar, "Bize nasihat ettin ve doğru bir fikre işaret ettin." deyip ona dua ve teşekkür ettiler ve "Bu işi yapacağız." dediler. Nu'aym, "Fakat bunu benim söylediğimi söylemeyin ve gizli tutun!" dedi. Onlar, "Tamam, yaparız!" dediler. Sonra Nu'aym, Kureyş'ten bir grubun içinde olan Ebû Süfyân'ın yanına gitti ve şöyle dedi: "Ey Ebû Süfyân! Ben bir nasihat için sana geldim; benim söylediğimi kimseye söyleme!" Nu'aym sonra, şöyle dedi: "Biliyorsun ki, Benî Kurayza, Muhammed'le aralarındaki anlaşmayı bozdukları için pişman olmuş. Hatta anlaşmayı tekrar yürürlüğe koymaya çalışıyorlar. Ben onların yanındayken Muhammed'e elçi gönderdiler ve 'Ya Muhammed! Kureyş ve Gatafân'nın eşrafından yetmiş adam alıp sana teslim edeceğiz; sen de onların boynunu vur. Buna karşılık sen de kırdığın kanadımızı (Benî en-Nadîr'i kastediyor) ülkelerine geri getirirsin. Biz de, onları kovuncaya kadar Kureyş'e karşı seninle birlikte oluruz.' dediler. Eğer size adam gönderip sizden rehin isterlerse, sakın kimseyi onlara vermeyin ve onlara karşı eşrafınıza dikkat edin. Fakat benim bunu size söylediğimi gizli tutun ve bir tek harfini kimseye söylemeyin!" Sonra Nu'aym Gatafân'a geldi ve onlara şöyle dedi: "Ey Gatafânlılar! Ben sizden biriyim; bu söyleyeceklerimi gizli tutun! Bilin ki, Benî Kurayza Muhammed'e elçi göndererek..."

dedi ve Kureyş'e söylediklerini onlara da aynen söyledi. Sonra ekledi: "Sakın adamlarınızdan birini onlara vermeyin!" dedi. Nu'aym onlardan biri olduğu için onu tasdik ettiler.

Yahudiler Gazzâl b. Samuel'i Ebû Süfyân'a ve Kureyş'in eşrafına gönderdi; dedi ki: "Sizin buradaki ikametiniz uzun sürdü ve üstelik bir şey de yapamadınız. Bu yaptığınız iş akıl karı da değildir. Bize bir gün vaat etseniz de, o günde Muhammed'in üzerine gitseniz... Siz bir taraftan gelirsiniz, Gatafân bir taraftan, biz de başka bir taraftan çıkarız; Muhammed'in bizden kurtulması mümkün olmaz. Ancak eşrafınızı, yanımızda kalmak üzere bizde rehin bırakmazsanız sizinle birlikte çıkmayız. Çünkü biz korkuyoruz; eğer savaş size dokunur ve istemediğiniz şeyler başınıza gelirse hemen döner ve bizi evlerimizin ortasında bırakırsınız. Üstelik biz Muhammed'e karşı düşmanlık ilan etmiş bulunuyoruz." Elçi (Gazzâl b. Samuel) ayrılıp Benî Kurayza'ya gitti; Kureyş onlara bir şey göndermedi. Ebû Süfyân, "İşte Nu'aym'ın dedikleri budur!" dedi. Nu'aym hemen Benî Kurayza'ya gitti ve onlara şöyle dedi: "Ben Ebû Süfyân'ın yanındaydım; elçiniz geldi; ondan rehine istiyordu. Ona hiç cevap vermediği gibi, döndüğünde, 'Eğer benden bir oğlak bile rehin isteseler vermeyeceğim. Ben arkadaşlarımın ileri gelenlerini onlarda rehin bırakacağım da, onlar arkadaşlarımı Muhammed'e teslim edecekler, Muhammed de onları öldürecek; öyle mi?' dedi. Ama siz rehinleri alıncaya kadar görüşünüzde ısrarcı olun. Eğer Muhammed'le savaşmazsanız, Ebû Süfyân dönse bile Muhammed'le olan ilk anlaşmanıza bağlı kalırsınız." Onlar, "Buna aklın yatıyor mu ey Nu'aym!" dediler. Nu'aym, "Evet, olabilir." dedi. Ka'b b. Esed ise, "Biz onunla savaşmayacağız. Vallahi ben bu işi istemiyordum. Fakat Huyey uğursuz bir adamdır." dedi. ez-Zübeyr b. Bâtâ, "Vallahi eğer Kureyş ve Gatafân çekilirse Muhammed kılıçtan başka bir şeyi bizden kabul etmez." dedi. Nu'aym, "Korkma ey Ebû Abdurrahman!" dedi. ez-Zübeyr, "Tevrat'a yemin olsun ki, öyledir. Eğer Yahudilerin görüşleri isabetli olursa Muhammed'e karşı çıkarız ve Kureyş'ten de rehine istemeyiz. Çünkü Kureyş bize hiçbir zaman rehine vermez. Kureyş'in sayısı bizden fazla olduğu halde, ne diye adamlar bize rehine verecekler? Üstelik onlarla birlikte develer vardır; bizim develerimiz bile yoktur. Onlar kaçabilirler, ama biz kaçamayız. İşte Gatafân; Evs'in hurmalarından bir kısmının kendilerine verilmesini istemiş ve (alabilirse) dönüp gidecektir. Ama Muhammed, kabul etmemiş ve kılıç dışında bir şey vermeyeceğini söylemiş. Onlar bir şey almadan dönecekler." dedi.

Cumartesi gecesi olunca Allah'ın, Peygamber'ine verdiği bir lütuf oldu ki, Ebû Süfyân şöyle dedi: "Ey Kureyş topluluğu! Topraklar çoraklaştı. Yaşlı develer ve atlar helak oldu. Yahudiler hainlik yapıp yalan söylediler. Artık bu zaman durma zamanı değildir. Hemen geri dönün!" Kureyş ise, "Yahudilere bilgi ver de, onların haberini kesinleştir." dediler. Bunun üzerine İkrime b. Ebû Cehil'i, Cumartesi gününün akşamı, güneşin batma vaktinde Benî Kurayza'ya gönderdiler. İkrime, "Ey Yahudi topluluğu! Burada bekleyişimiz uzadı. Yaşlı develer ve atlar yoruldu. Topraklar çoraklaştı. Bildiğiniz gibi biz burada ikamet etmiyoruz. Yarın bu adama çıkın da onun işini bitirelim." dedi. Yahudiler, "Yarın Cumartesidir. O gün savaşmayız ve hiçbir iş yapmayız. Üstelik Cumartesimiz sona erse bile, yanımızda kalmak üzere adamlarınızdan bazı rehineler bize vermedikçe sizinle birlikte savaşmayacağız. Ta ki, Muhammed'in işini bitirmeden buradan ayrılmayasınız. Çünkü biz korkuyoruz; eğer savaş size dokunursa hemen ülkenize döner, bizi ve o adamı burada bırakırsınız. Bizim de ona gücümüz yetmez. Mallarımız, çocuklarımız ve kadınlarımız bizimle birliktedir." dediler. İkrime b. Ebû Cehil, Ebû Süfyân'ın yanına döndü. Onlar, "Arkanda ne haber var?" dediler. İkrime, "Allah'a yemin ederim ki, Nu'aym'ın getirdiği haber doğrudur. Allah'ın düşmanları hainlik yaptılar. Gatafânlılar da Mes'ûd b. Ruhayle'yi birkaç adamla birlikte, tıpkı Ebû Süfyân'ın mesajı gibi bir mesajla Benî Kurayza'ya gönderdiler. Benî Kurayza, Ebû Süfyân'a verdikleri cevabı onlara da verdiler. Yahudiler de, Kureyş ve Gatafân'da gördüklerini görünce, "Allah'a yemin ederiz ki, Nu'aym'ın söylediği haber doğrudur." dediler. Kureyş'in daha fazla kalmayacağını anladılar ve pişman oldular. Ebû Süfyân konuyu tekrar edip şöyle dedi: "Vallahi (sizin dediğinizi) yapmayacağız. Eğer savaşmak istiyorsanız çıkın ve savaşın." Yahudiler ise, daha önce söylediklerini söylediler. Yahudiler, "Haber, Nu'aym'ın dediği gibiymiş." demeye başladılar. Kureyş ve Gatafân da "Haber, Nu'aym'ın dediği gibiymiş." dediler. Bunlar, o tarafın yardımından ümitsizliğe düştüler. Onlar da bunların yardımından ümitsiz oldular. Nu'aym, "Grupları birbirinden ayırıncaya kadar onları birbirine düşürdüm. Ben ise Resûlullah'ın (s.a.v.) sırrının emini idim." diyordu. Nu'aym'ın Müslümanlığı daha sonra da doğru oldu.

Bana Musa b. Muhammed b. İbrahim anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Benî Kurayza, İkrime b. Ebû Cehil'e söyleyeceğini söyleyince Ebû Süfyân b. Harb, Huyey b. Ahtab'a "Nerede senin bize vaat ettiğin kavminin yardımı? Bizi yalnız bıraktılar. Bize hainlik yapmak istiyorlar." dedi. Huyey, "Tevrat'a yemin olsun ki, böyle değildir. Fakat Cumartesi günü araya girdi ve biz o güne saygısızlık yapmayız. Hem biz Cumartesi gününe saygısız davrandığımız takdirde Muhammed'e karşı nasıl muzaffer olabiliriz? Ama Pazar günü olunca ateş gibi Muhammed ve ashâbının üzerine gidin!" dedi. Huyey b. Ahtab Benî Kurayza'ya gelmek üzere yola çıktı. Benî Kurayza'ya, "Anam babam size feda olsun. Kureyş sizi ve sizinle birlikte beni de ihanetle suçluyor. Cumartesi ne demek? Düşmanınızın işini bitirmek için o günü kırsaydınız ne olacaktı sanki?" dedi. Bunun üzerine Ka'b b. Esed öfkelendi ve: "Eğer Muhammed onların hepsini öldürse ve onlardan bir tek adam bile kalmazsa Cumartesi günümüze saygısızlık yapmayız." dedi. Huyey, Ebû Süfyân'ın yanına döndü. Ebû Süfyân, "Ey Yahudi! Ben sana kavmin ihanet etmek istiyor, demedim mi?" dedi. Huyey, "Hayır, vallahi onlar ihanet etmek istemiyorlar. Fakat onlar Pazar günü (çarpışmaya) çıkmak istiyorlar." dedi. Bunun üzerine Ebû Süfyân, "Sebt (Cumartesi) nedir yani?" dedi. Huyey, "Yahudilerin günlerinden bir gündür. O günde savaşmayı büyük günah kabul ederler. Bunun şöyle bir öyküsü vardır: Bizden bir kabile Cumartesi günü balık yemiş. Allah da onları maymunlar ve domuzlar şekline sokmuştur." dedi. Bunun üzerine Ebû Süfyân, "Öyle ise, maymun ve domuzların kardeşlerinin yardımını almak istemiyorum." dedi. Sonra Ebû Süfyân, "Ben İkrime b. Ebû Cehil ve arkadaşlarını onlara gönderdim. Onlar, "Eşrafınızdan bize rehineler göndermedikçe savaşmayacağız." demişler. Ondan önce Gazzâl b. Samuel onların mesajını bize getirmemişti. Lât ve Uzzâ'ya yemin ederim ki, bu sizin ihanetinizdir. Sanıyorum sen de kavmin ihanetine dâhilsin." dedi. Bunun üzerine Huyey, "Tûr-i Sina'da Musa'nın üzerine indirilen Tevrat'a yemin olsun ki, ben hiç ihanet etmedim. Ben, Muhammed'in en büyük düşmanı olan ve onu en çok öldürmek isteyen bir kavmin yanından sana geldim. Fakat seninle birlikte çıkmaları için bir gün beklemek çok mu?" dedi. Ebû Süfyân, "Hayır, vallahi bir saat bile beklemem. Ben ihanetinizi beklemek için insanları burada durduramam." dedi. Öyle ki, Huyey b. Ahtab, nefsi için Ebû Süfyân'dan korkmaya başladı. Korkudan onlarla birlikte er-Revhâ'ya kadar gitti. Huyey b. Ahtab, Ka'b b. Esed'e verdiği sözü nasıl izah edeceğini düşünerek döndü. Gece Benî Kurayza ile birlikte onların kalelerine girdi. Tam da Ahzâb'ın (Kureyş ve müttefiklerinin) geri dönüşleri vaktinde, Resûlullah'ın (s.a.v.) onları kuşatmaya geldiğini gördü.

Bana Sâlih b. Ca'fer anlattı. O da İbn Ka'b el-Kurazî'den şöyle dediğini rivayet etti: Huyey b. Ahtab, Ka'b b. Esed'in yanına geldiğinde sürekli ona ısrar ediyor; Ka'b da talebini kabul etmiyordu. Bunun üzerine Huyey, "Tamam, yanınıza Kureyş ve Gatafân'dan yetmiş adam rehin almadıkça savaşmayınız." dedi. Bu söz, anlaşmayı bozsun diye Huyey'den bir hileydi. Çünkü Huyey, anlaşmayı bozduğu takdirde işin biteceğini biliyordu. Huyey, Benî Kureyza'ya söylediğini Kureyş'e haber vermedi. İkrime onlara gelip de Cumartesi günü onlarla birlikte savaşa çıkmalarını talep edince onlar, "Biz Cumartesi gününü bozamayız. Fakat Pazar gününü bekleyin. Ayrıca siz bize rehineler vermezseniz çıkmayız." dediler. Bunun üzerine İkrime, "Ne rehinesi? " dedi. Ka'b b. Esed, "Sizin bize söz verdiğiniz rehineler." dedi. İkrime, "Size kim söz verdi?" dedi. Ka'b, "Huyey b. Ahtab." dedi. İkrime durumu Ebû Süfyân'a haber verdi. O da Huyey'e, "Ey Yahudi! Sana şöyle şöyle dedik mi?" dedi. Huyey, "Hayır, Tevrat hakkı için böyle bir şey söylemedin." dedi. Ebû Süfyân, "Hayır, bu Huyey'den bir ihanettir." dedi. Huyey sürekli Tevrat'la yemin ederek böyle söylemediğini ifade etmeye çalışıyordu.

Bana Musa b. Ya'kûb anlattı. O da amcasından şöyle dediğini rivayet etti: Ka'b, "Ey Huyey! Biz senin arkadaşlarından (Kureyş ve diğerlerinden), her bir boydan yetmişer rehine almadıkça savaşa çıkmayacağız." dedi. Huyey bunu Kureyş, Gatafân ve Kays kabilelerine anlattı. Adamlar kabul ettiler ve bu konuda aralarında bir anlaşma imzaladılar. Ka'b anlaşmayı yırtıncaya kadar durum böyle kaldı. Kureyş onlara haber gönderip onlardan yardım isteyince Ka'b, "Ya rehineler?" dedi. Allah böyle murat ettiği için onlar da bunu inkâr ettiler ve tartışmaya başladılar.

Bana Ma'mer anlattı. O da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti: ez-Zührî'den işittim; şöyle diyordu: Benî Kurayza Ebû Süfyân'a, "Gelin, saldırın! Biz de onların arkalarından Müslümanların merkezine saldıracağız." diye haber gönderdi. Nu'aym b. Mes'ûd bunu işitti. Kendisi o sıralarda Resûlullah'la anlaşmış birisiydi. Benî Kurayza Ebû Süfyân ve arkadaşlarının yanına elçi gönderdiği zaman Nu'aym da Uyeyne'nin yanındaydı. Nu'aym hemen Resûlullah'ın yanına gitti ve Benî Kurayza'nın Ahzâb'a (Kureyş ve müttefiklerine) gönderdiği mesajla ilgili haberi ona iletti. Resûlullah (s.a.v.), "*Böyle davranmalarını biz onlara emretmişizdir.*" (486) dedi. Nu'aym, Resûlullah'ın (s.a.v.) bu sözüyle birlikte yanından kalktı. Dedi ki: Nu'aym, sözü gizleyemeyen bir adamdı. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanından kalkıp Gatafân'ın yanına gidince Ömer b. el-Hattâb (r.a.), "Ey Allah'ın Resûlü! Bu dediğin neydi? Eğer Allah'tan gelen bir emir ise, o emri yerine getir. Yok, eğer bu senin görüşün ise, Benî Kurayza'nın durumu, senden nakledilecek bir söz söylemekten daha ehvendir." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Hayır, o benim düşündüğüm bir görüş idi. *Harb bir hiledir.*" dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Nu'aym'ın peşine bir adam gönderdi ve onu çağırdı. Resûlullah (s.a.v.) ona, "Biraz önce dediğimi işittin mi? Bu konuda ses çıkarma ve kimseye anlatma!" dedi. Nu'aym Resûlullah'ın yanından ayrıldı. Nihayet Uyeyne b. Hısn ve onunla birlikte olan Gatafânlıların yanına geldi. Onlara, "Muhammed'in kesinlikle doğru olmayan bir şey söylediğini biliyor musunuz?" dedi. Onlar, "Hayır!" dediler. Nu'aym, "O, Benî Kurayza'nın size gönderdiği mesajla ilgili olarak 'Böyle davranmalarını biz onlara emretmişizdir.' dedi. Sonra size anlatmaktan beni menetti." dedi. Uyeyne kalktı; Ebû Süfyân b. Harb'in yanına gitti ve Nu'aym'ın Resûlullah'tan getirdiği haberi ona bildirdi ve onlara, "Siz Benî Kurayza'nın tuzağına düşmüşsünüz." dedi. Bunun üzerine Ebû Süfyân, "Şimdi onlara bir elçi gönderir, rehineleri onlardan isteriz. Eğer rehineleri bize verirlerse onlar bize doğruyu söylemişlerdir. Eğer bunu reddederlerse, biz onların tuzağına düşmüşüz, demektir." dedi. Ebû Süfyân'ın elçisi Cumartesi gecesi onlara geldi ve (rehineleri) onlardan istedi. Onlar, "Bu gece, Cumartesi gecesidir. Biz ne bu gecede, ne de gündüzünde bir iş yapmayız.

Cumartesi çıkıncaya kadar bize mühlet ver." dediler. Elçi, Ebû Süfyân'a döndü. Ebû Süfyân, yanında Ahzâb'ın reisleri olduğu halde; "Bu Benî Kurayza'nın bir tuzağıdır. Hadi yola çıkın; burada kalışınız uzadı." dedi. Hemen yola çıkılacağını bildirdiler. Allah da onlara kasırgayı gönderdi. Öyle ki, onlardan biri kendi develerinin bulunduğu yeri bulamıyordu. Yola çıktılar ve mağlup olarak geri döndüler.

Deniliyor ki: Huyey b. Ahtab Ebû Süfyân'a, "Çıkıp savaşsınlar diye ben sana, yanında kalmak üzere Benî Kurayza'dan yetmiş rehine alırım. Çünkü onlar Muhammed ve ashâbıyla savaşmayı daha iyi biliyorlar." dedi. İşte Ebû Süfyân'ın Benî Kurayza'dan rehine talep ettiği yolundaki husus budur. İbn Vâkıd dedi ki: Bize göre bunların içinde en doğru olan Nu'aym'ın ilk sözüdür.

Abdullah b. Ebû Evfa anlatıyor; diyor ki: Resûlullah (s.a.v.) Ahzâb için bedduada bulundu ve şöyle dedi: "Kitabı indiren ve hesabı çabuk olan Allah'ım! Ahzâb'ı mağlup et. Allah'ım onları hezimete uğrat."

Bana Küseyyir b. Zeyd anlattı. O Abdurrahman b. Abdullah b. Ka'b b. Mâlik'ten, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Pazartesi, Salı ve Çarşamba günlerinde, Ahzâb mescidinde onlara beddua etti. Çarşamba günü öğle ile ikindi arasında duası kabul oldu. Dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) yüzündeki sevinci fark ettik. Câbir dedi ki: "Sıkıntı veren önemli bir iş başıma geldiği zaman, o günün o saatini kollar; Allah'a dua ederdim ve duamın kabul edildiğini anlardım." dedi.

İbn Ebü'z-Zi'b anlatıyordu. O Benî Seleme'ye mensup bir adamdan, o da Câbir'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), üzerinde mescit bulunan dağa çıktı; bir izar içinde dua etti ve elini uzatarak kaldırdı. Sonra bir kez daha o dağa gitti; orada namaz kıldı ve dua etti.

Abdullah b. Ömer şöyle derdi: Resûlullah (s.a.v.) Benî en-Nadîr'in arazisine akan ve onun karşısında olan derede namaz kıldı. Orası bugün, dağın eteğindeki mescidin yeridir. Denildiğine göre Resûlullah (s.a.v.), dağın tepesindeki mescidin etrafındaki mescitlerin tümünde namaz kılmıştır. İbn Vâkıd dedi ki: Bu hadislerin en doğrusudur.

Dediler ki: Cumartesi gecesi olunca, Allah kasırgayı gönderdi; her şey yerinden söküldü ve öylece bırakıldı. Resûlullah (s.a.v.) gecenin üçte biri geçinceye kadar namaz kıldı. Resûlullah (s.a.v.), İbnü'l-Eşref'in öldürüldüğü gece de böyle yapmıştı. Resûlullah'a (s.a.v.) bir üzüntü geldiği zaman çok namaz kılardı. Dediler ki: Hendek kuşatması şiddetli bir soğukta ve açlığın olduğu bir zamandaydı. Huzeyfe b. el-Yemân şöyle diyordu: Hatırlıyorum; çok soğuk bir gecede, Hendek'te Resûlullah (s.a.v.) ile birlikteydik; Hem soğuk, hem açlık, hem de korku bizim aleyhimizde birleşmişlerdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Kim bizim için müşriklerin neler yaptıklarını öğrenip gelecek? Allah onu cennetteki arkadaşım yapsın." dedi. Huzeyfe dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) o kişiye, cenneti ve dönüşü vaat etmişti. Bizden hiç kimse kalkmadı. Sonra bunu üç kere tekrar etti. Yine açlık, soğuk ve korkudan ötürü kimse kalkmadı. Resûlullah (s.a.v.) kimsenin kalkmadığını görünce beni çağırdı ve "Ey Huzeyfe!" dedi. Huzeyfe dedi ki: Benim ismimi ağzına aldığında, kendimde ayağa kalkacak bir takat bulamadım. Nihayet ona gittim, fakat göğsümdeki yüreğimde bir titreme sesi vardı. Resûlullah (s.a.v.), "Geceden beri sesimi işitiyorsun ve kalkmıyorsun?" dedi. Ben, "Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, bendeki açlık ve üşüme sebebiyle kalkamıyordum." dedim. Resûlullah (a), "Git, bakayım kavim ne yapıyor? Ancak bana geri dönünceye kadar bir ok ya da bir taş atma; mızrak ve kılıç da kullanma!" dedi. Ben, "Beni öldürmelerinden korkmuyorum, fakat bana müsle yapmalarından korkuyorum." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Korkma bir şey olmaz."

dedi. Anladım ki, Resûlullah'ın (s.a.v.) ilk sözüyle birlikte bana bir şey olmayacak. Sonra, "Git, kavmin içine gir; neler söylediklerine bak!" dedi. Huzeyfe gitmek için ayrılınca Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ım! Onu önünden, arkasından, sağından, solundan, üstünden ve altından muhafaza et!" şeklinde dua etti.

Huzeyfe onların karargâhlarına girdi; baktı ki, ateş etrafında ısınmaya çalışıyorlar. Kasırga da onlara yapacaklarını yapıyor. Hatta kasırga onlara ne bir karargâh, ne de bir yapı bırakmıştı. Gittim; bir grupla birlikte bir ateşin yanında oturdum. Ebû Süfyân ayağa kalktı ve "Gözcülere ve casuslara dikkat edin. Her adam yanında oturana baksın." dedi. Dedi ki, ben Amr b. el-Âs'a döndüm, "Sen kimsin?" dedim. Amr sağımdaydı. Adam, "Amr b. el-Âs." dedi. Mu'âviye b. Ebû Süfyân'a döndüm. "Sen kimsin?" dedim. Adam, "Mu'âviye b. Ebû Süfyân." dedi. Sonra Ebû Süfyân, "Vallahi sizler burada yerleşik değilsiniz. Yaşlı develer ve atlar helak oldu. Arazi de çoraklaştı. Benî Kurayza da bize hainlik yaptı ve onlardan bize, hoşlanmadığımız bazı şeyler geldi. Kasırga da gördüğünüz gibi bize yaptığını yaptı. Vallahi ne bir yapımız ayakta kaldı, ne de bir tenceremiz doğruluyor. Ben yola çıkıyorum; siz de yola çıkın." dedi. Ebû Süfyân hemen ayağa kalktı ve devesine bindi. Devesinin dizi bağlıydı. Sonra devesine vurdu; üç ayak üzerine sıçradı ve ancak kalktıktan sonra ayağın ipini çözdüler. Eğer Resûlullah'ın (s.a.v.) bana, "Bana dönünceye kadar bir şey yapma!" sözü olmasaydı onu öldürürdüm. İkrime ona çağrıda bulundu; dedi ki: "Sen kavmin başı ve komutanısın. Karargâhı dağıtıyor ve insanları bırakıp gidiyor musun?" dedi. Bunun üzerine Ebû Süfyân utandı; devesini çökertti ve üzerinden indi. Sonra devenin yularından tuttu; onu eliyle çekti. Sonra, "Haydi yola çıkın!" dedi. İnsanlar yola çıkmaya başladılar. Ebû Süfyân da, ordu hafifleyinceye kadar ayaktaydı. Sonra Amr b. el-Âs'a, "Ey Ebû Abdullah! İkimiz, Muhammed ve ashâbının hizasında bir süvari kıtasının içinde olmalıyız. Zira ordu tahliye oluncaya kadar, takip edilmediğimizden emin olamayız." dedi. Bunun üzerine Amr, "Ben kalkıyorum." dedi. Sonra Hâlid b. el-Velîd'e, "Sen ne düşünüyorsun ey Ebû Süleyman?" dedi. Hâlid b. el-Velîd, "Ben de kalkıyorum." dedi. Amr ve Hâlid 200 süvari ile birlikte geride kaldı. Böylece, atların sırtındaki kıta hariç, tüm ordu hareket etti.

Dediler ki: Huzeyfe Gatafân'a gitti; onları yola çıkıyorlarken buldu. Hemen Resûlullah'a (s.a.v.) döndü ve durumu ona haber verdi. Süvari kıtası seher vaktine kadar kaldı. Sonra onlar da yola devam ettiler. Süvari kıtası, Melel denilen mevkide, kuşluk vaktinde orduya ve ağırlıkları taşıyan kervana yetiştiler. Öğle vakti es-Seyyâle denilen yere vardılar. Gatafân da hareket ettiği zaman, Mes'ûd b. Ruhayle bir grup süvari arkadaşıyla orada durdu. Yine el-Hâris b. Avf bir grup süvari arkadaşıyla oradaydı. Ayrıca Benî Süleym'den bir grup atlı, arkadaşlarıyla birlikte orada kaldılar. Sonra hepsi bir tek yola girdiler. Onlar el-Merâd'a gelinceye kadar dağınık olarak gitmek istemediler. Sonra her kabile kendi yerine doğru dağıldı.

Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O da Osman'dan (İbn Muhammed el-Ahnesî) şöyle dediğini rivayet etti: Amr b. el-Âs ayrılınca, "Her akıl sahibi biliyor ki, Muhammed yalan söylememiştir." dedi. İkrime b. Ebû Cehil, "Herkesten daha çok senin bunu söylememen gerekirdi." dedi. Amr, "Neden?" dedi. İkrime, "Çünkü o senin babanın şerefine kastetti ve kavminin efendilerini öldürdü." dedi. Denildiğine göre, o sözü söyleyen Hâlid b. el-Velîd idi. Ancak biz bilmiyoruz. Belki de ikisi birden bu sözü söylemişlerdir. Hâlid b. el-Velîd dedi ki: "Bütün ahlaklı insanlar bilirler ki, Muhammed asla yalan söylememiştir." Ebû Süfyân b. Harb, "Herkesten daha çok senin bunu söylememen gerekirdi." dedi. Hâlid, "Neden?" dedi. Ebû Süfyân, "O senin babanın şerefine kastetti ve kavminin efendisi Ebû Cehil'i öldürdü." dedi.

Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O ez-Zührî'den, o da İbnü'l-Müseyyeb'ten şöyle dediğini rivayet etti: Hendek günü müşriklerin Resûlullah'ı kuşatma altında tutmaları on küsur gün sürdü. Bana Dahhâk b. Osman anlattı. O Ubeydullah b. Miksem'den, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Kuşatma 20 gün sürdü. Bazılarına göre 15 gün sürdü. Bize göre görüşlerin en doğrusu budur. Resûlullah (s.a.v.) Hendek'te sabahladığında, çevresinde askerlerden hiç kimse bulunmuyordu; hepsi kaçıp gitmişlerdi. -Doğrusu, onlar ülkelerinde dağılmışlardı- Sabah olunca Resûlullah (s.a.v.), evlerine dönmeleri için Müslümanlara izin verdi. Müslümanlar da buna sevinerek hemen döndüler. Resûlullah (s.a.v.), onların geri dönüşlerinin Benî Kurayza'ya bildirilmesini istemedi. Bu sebeple, ayrılan Müslümanların hemen geri dönmelerini emretti ve arkalarından onları çağırmak üzere adam gönderdi. Fakat bir tek adam bile dönmedi. Onları geri çağıranlardan birisi Abdullah b. Ömer idi. Resûlullah (s.a.v.) ona emretmişti. Abdullah dedi ki: Ben her yerde arkalarından onları çağırıyor, "Resûlullah dönmenizi emrediyor!" diyordum. Açlıktan ve soğuktan dolayı onlardan bir tek kişi bile dönmedi. Abdullah b. Ömer şöyle derdi: Resûlullah (s.a.v.) onların hızlı bir şekilde gidişlerinden hoşlanmadı; ayrıca Kureyş'in casuslarının olmasından endişe ediyordu. Câbir b. Abdullah dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) bana, onları geri çağırmamı emretti. Onlara seslenmeye başladım; fakat hiç birisi dönmedi. Benî Hârise'nin arkasından gittim. Vallahi evlerine girinceye kadar da onlara yetişemedim. Onlara seslendim; fakat açlık ve soğukluğun verdiği yorgunluktan kimse bana cevap vermedi. Ben de Resûlullah'a döndüm. Dönerken onu Benî Harâm'da buldum. Durumu ona haber verdim; Resûlullah (s.a.v.) güldü.

Bana Musa b. Muhammed b. İbrahim anlattı. O da Ebû Vecze'den şöyle dediğini rivayet etti: Kureyş orada kalmaktan usanıp Hendek'te sıkışmaya başlayınca ve çevredeki araziler de çoraklaşınca, Ebû Süfyân Medine'nin merkezine saldırmak emelindeydi. Resûlullah'a bir mektup yazdı. Mektupta şöyle diyordu: "Bismike Allahümme! (Allah'ım! Senin isminle başlarım!) Ben Lât ve Uzzâ'ya yemin ederim ki, bir daha dönüp seninle uğraşmayalım diye, senin kökünü kazımak üzere bütün ordularımızın başında sana gelmiştim. Ama bizimle karşılaşmak istemediğini gördüm. Bazı dar geçitler ve hendekler kazmışsın. Ne olurdu, kimin bunları sana öğrettiğini bilseydim! Eğer çekip dönüyorsak, kadınların açılıp serbest olacakları Uhud gibi acı bir günü size hazırladığımızı unutmayın!" Mektubu Ebû Üsâme el-Cüşemî ile gönderdi. Mektubu getirince Resûlullah (s.a.v.) Übey b. Ka'b'ı çağırdı. Onunla birlikte çadırına girdi. Übey, Ebû Süfyân'ın mektubunu ona okudu. Resûlullah (s.a.v.) ona şöyle bir mektup yazdı:

> Allah'ın elçisi Muhammed'den, Ebû Süfyân b. Harb'e...
>
> Bundan sonra bil ki, öteden beri nefsin, Allah hususunda seni hep aldatmıştır. Senin, topluluğunuzla bize geldiğinize ve bizi ortadan kaldırmadan geri dönmek istemediğinize gelince, bu öyle bir iştir ki, Allah seninle o işin arasına girmektedir. (Unutma ki,) sonunda sen bir daha Lât ve Uzzâ'nın ismini anmayacak şekilde Allah bize zafer verecektir. Senin 'Yaptığımız hendeği kim sana öğretti?' sözüne gelince, senin ve arkadaşlarının öfkesine sebep olacağı için Allah bunu bana ilham etti. Yemin ederim ki, sana bir gün gelecek; o gün beni er-Rah'ta[51] müdafaa edeceksin. Yine sana bir gün gelecek; o günde Lât'ı, Uzzâ'yı, İsâf'ı, Nâile ve Hübel'i kıracağım; hatta o gün bunları sana hatırlatacağım.

Ebû Abdullah dedi ki: Bunu İbrahim b. Ca'fer'e anlattım; dedi ki: Babamın bana anlattığına göre Ebû Süfyân'ın mektubunda şunlar da yazılıydı:

---

[51] Er-Rah bir yerin adıdır. (M).

Sen biliyorsun ki, Ben Ahyâ'da[52] senin ashâbınla karşılaştım. Ben o zaman Kureyş kervanının başındaydım. Senin Ashâbın bizden bir kıl bile kuşatamadılar ve er-Rah'ta yaptığımız savunmaya razı olmuşlardı. Sonra Kureyş'in kervanının başında geldim. Nihayet kavmimle karşılaştım. Ama sen benimle karşılaşmadın. Kavmimi yenilgiye uğrattığın vakada (Bedir'de) ben bulunamadım. Sonra sizi evinizin ortasında bastım; -Sevîk Gazvesi'ni kastediyor- öldürdüm ve yaktım. Sonra seni ordularımızla Uhud'da bastık. Bizim Uhud'daki olayımız Sizin Bedir'deki olayınız gibiydi. Sonra topluluğumuzla ve bizi destekleyen topluluklarla birlikte Hendek günü üzerinize geldik. Hendek günlerinde topluca karşımıza kim çıktı ki? Oysa siz kalelere sığındınız ve hendekler kazdınız.

Hendekle İlgili Olarak Nazil Olan Ayetler

Bana Musa b. Muhammed b. İbrahim anlattı. O babasından, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Allah (c) Hendek savaşı hakkında ayetler indirdi. Orada nimetlerini zikrediyor, Müslümanların su-i zanlarından ve bazı münafıkların sözlerinden sonra düşmanlarına karşı yeterli olduğunu zikrediyor ve şöyle diyor: *"Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetlerini hatırlayın. Hani size ordular saldırmıştı da onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik."*[53] Dedi ki: Müminlere saldırmaya gelen ordular, Kureyş, Gatafân, Benî Süleym ve Benî Esed idi. Allah'ın onlara gönderdiği ordu ise kasırga idi. Allah şöyle diyor: *"Onlar hem yukarınızdan hem de aşağı tarafınızdan (vadinin üstünden ve alt yanından) üzerinize yürüdükleri zaman yürekler gırtlağa geldiği ve siz Allah hakkında türlü türlü şeyler düşündüğünüz zaman..."*[54] Yukarıdan gelenler Benî Kurayza idi. Aşağıdan gelenler ise Kureyş,

---

[52] Râbiğ'de bir suyun adıdır (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 344).
[53] Ahzâb, 33/9.
[54] Ahzâb, 33/10.

Gatafân, Benî Süleym ve Benî Esed idi. Allah devamla şöyle diyor: *"İşte orada iman sahipleri imtihandan geçirilmiş ve şiddetli bir sarsıntıya uğramışlardı. O zaman münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar: 'Meğer Allah ve Resûlü bize kuru vaatte bulunmuşlar.' diyorlardı."*[55] Bu sözü söyleyen Mu'attib b. Kuşeyr ve onun görüşünde olanlardı. *"Onlardan bir grup da demişti ki: Ey Yesribliler! Artık sizin için durmanın sırası değil. Haydi dönün. İçlerinden bir kısmı ise, gerçekten evlerimiz emniyette değil, diyerek Peygamber'den izin istiyordu. Oysa evleri tehlikede değildi. Sadece kaçmayı arzuluyorlardı."*[56] Bunu söyleyen de Evs b. Kayzî ve onun görüşünde olanlardı.

"Medine'nin her yanından onlara saldırılsaydı da..." ayetinde geçen "اقطارها" kelimesi *"yanları, kenarları"* manasındadır. *"...O zaman savaşmaları istenseydi, şüphesiz hemen savaşa katılırlar ve evlerinde pek eğlenmezlerdi."* [57] Bu ayette sözü edilenlerden maksat münafıklardır. *"Andolsun ki, onlar daha önce sırt çevirip kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi... O takdirde yaşatılacağınız süre çok değildir."*[58] Sa'lebe, Uhud günü bir daha sırt çevirip kaçmayacağına dair Allah'a söz vermişti. Ayet daha sonra, birleşik orduların gelip de müminleri kuşattığında müminlerin hallerini anlatıyor. Benî Kurayza da Hendek'te arkadan onları sıkıştırmaya başlamış, Müslümanların felaketleri büyümüştü. Müminler bunu gördüklerinde, *"İşte Allah ve Resûlü'nün bize vaat ettiği..."* *dediler."*[59] Allah'ın onlara vaat ettiği şey de Bakara suresinde geçiyor: *"Ey müminler! Yoksa siz, sizden önce gelip geçenlerin başına gelenler size de gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız?"*[60] Allah'ın *"Müminler içinde Allah'a verdikleri sözde*

"Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetlerini hatırlayın. Hani size ordular saldırmıştı da onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik."
(Ahzâb, 33/9)

---

[55] Ahzâb, 33/ 11-12.
[56] Ahzâb, 33/13.
[57] Ahzâb, 33/14.
[58] Ahzâb, 33/15-16.
[59] Ahzâb, 33/22.
[60] Bakara, 2/214.

duran niceleri vardır. İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimi de beklemektedir." ayetinde geçen "قضى نحبه" kelimesi "ölüm ya da bela" manasındadır. Bekleyenler de ya şehit oluyorlar, ya da başlarına bir musibet geliyor. *"Onlar hiçbir şekilde değiştirmemişlerdir."* [61] Yani niyetlerini ve verdikleri sözü... *"Çünkü Allah, sadakat gösterenleri sadakatleri sebebiyle mükâfatlandıracak, münafıklara ise, dilerse azap edecektir."*[62]

Bana İshâk b. Yahya anlattı. O da Mücâhid'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Talha b. Ubeydullah'a baktı ve "Bu, o yolda canını verenlerdendir." (هذا ممن قضى نحبه Hâzâ, mimmen kada nahbehu) dedi.

Hendek'te Öldürülen Müslümanlar

Benî Abdüleşhel'den Sa'd b. Mu'âz; Hibbân b. el-Arika ona ok attı ve öldü. Denildiğine göre Ebû Üsâme el-Cüşemî ona ok atmıştır. Enes b. Evs b. Atîk b. Amr b. Abdüla'lem b. Ze'ûrâ b. Cüşem b. Abdüleşhel; Hâlid b. el-Velîd bir okla onu öldürdü. Abdullah b. Sehl el-Eşhelî; Benî Uveyf'ten bir adam ona ok attı ve öldürdü. *Benî Selime*'den Tufeyl b. en-Nu'mân; onu Vahşî öldürdü. Vahşî şöyle derdi: Allah mızrağımla Hamza ve Tufeyl'i şereflendirdi. Sa'lebe b. Ganeme b. Adî b. Nâbî; onu Hübeyre b. Ebû Vehb el-Mahzûmî öldürdü. *Benî Dînâr*'dan Ka'b b. Zeyd; kendisi Bi'ru Ma'ûne'de yaralanmış ve iyileşmişti. Hendek'te öldürüldü. Onu Dırâr b. el-Hattâb öldürdü. Müslümanlardan şehit olanların toplamı altıdır.

Hendek'te Öldürülen Müşrikler

Müşriklerden Amr b. Abd b. Ebû Kays b. Abdüvüd; onu Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) öldürdü. Nevfel b. Abdullah b. el-Muğîre el-Mahzûmî; onu ez-Zübeyr b. el-Avvâm öldürdü. Bazılarına göre onu da Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) öldürdü. *Benî Abdüddâr*'dan Osman b. Münebbih b. Ubeyd b. es-Sebbâk; Hendek gününde kendisine isabet eden bir ok sebebiyle Mekke'de öldü. Toplam üç kişiydiler.

---

[61] Ahzâb, 33/ 23.

[62] Ahzâb, 33/24.

Hendek'te Söylenen Şiirler

Dırâr b. el-Hattâb şiir söylemişti. Şiiri şöyleydi:[63]

Benî Kurayza Gazvesi

Resûlullah (s.a.v.), Zilkâde ayının bitimine yedi gün kala, Çarşamba günü Benî Kurayza'nın üzerine yürüdü. Onları 15 gün kuşatma altında tuttu. Sonra hicretin 5. yılında, Zilhicce'nin yedisi Perşembe gününde döndü. Medine'ye İbn Ümmü Mektûm'u görevlendirmişti.

"Çünkü Allah, sadakat gösterenleri sadakatleri sebebiyle mükâfatlandıracak, münafıklara ise, dilerse azap edecektir." (Ahzâb, 33/24)

Dediler ki: Müşrikler Hendek'ten ayrılınca Benî Kurayza çok korktu ve "Muhammed bize saldıracak." dediler. Cibrîl gelinceye kadar onlarla savaşması Resûlullah'a (s.a.v.)emredilmemişti. Müslümanlar, Hendeğin kuşatmasında iken (Yahudilerden) Nebbâş b. Kays'ın hanımı bir rüya görmüştü. Şöyle dedi: "Görüyorum ki, Hendek'te hiç kimse yok. Fakat insanların bize yöneldiklerini görüyorum. Biz ise kalelerimizde koyunlar gibi kesiliyoruz." Kadın rüyasını kocasına anlattı. Kocası da çıkıp ez-Zübeyr b. Bâtâ'ya anlattı. Bunun üzerine Zübeyr, "Ona ne oluyor ki, bir türlü uyumuyor. Kureyş çekilmiş ve Muhammed bizi kuşatacaktır. Tevrat'a yemin olsun ki, kuşatmadan sonraki durum daha şiddetli ve daha ağır olacaktır." dedi.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Hendek'ten dönünce Âişe'nin evine girdi. Gusletti ve yıkandı. Sonra buhurlanmak için buhurdanlık istedi. Öğle namazını kılmıştı. Tam o sırada Cibrîl üzerinde "Rihâle"[64] olan, Rihâle'nin üzerinde de atlastan saçaklı keçe bulunan bir katırın üzerinde Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Dişleri üzerinde toz vardı. Cibrîl cenazelerin yerinde durdu ve "Hadi savaşçıya karşı özrünü bana söyle (Allah seni affetsin)!" diye seslendi. Resûlullah (s.a.v.) korkarak çıktı. Cibrîl, "Görüyorum ki, henüz melekler indirmemişken sen teçhizatı indirmişsin? Biz onları Hamrâü'l-Esed'e kadar kovaladık. Allah Benî Kurayza'nın üzerine gitmeni emrediyor. Ben şimdi onlara gidiyorum; Onların kalelerini sarsacağım." dedi. Bir rivayette denildiğine göre Cibrîl alacalı bir at üzerinde gelmişti. Resûlullah (s.a.v.) hemen Ali'yi çağırdı ve ona sancağı verdi. Sancak da, Hendek'ten geldiği gibi yerinde duruyordu. Resûlullah (s.a.v.) Bilâl'e emretti; insanlara şöyle çağrıda bulundu: "Resûlullah (s.a.v.), Benî Kurayza yurduna varmadan ikindi namazını kılmamanızı emrediyor." Resûlullah (s.a.v.) silahını kuşandı; zırhını ve tolgasını giydi; eline de bir mızrak aldı ve kalkanını üzerine alıp atına bindi. Ashâbı da onun etrafında toplanmaya başladı; silahlarını kuşanıp atlara bindiler. O zaman 36 at vardı. Resûlullah (s.a.v.) iki at sürüyordu ve bir tanesine binmişti. Atına *el-Luhayf* deniliyordu. Yani, onunla birlikte üç at vardı. Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) de atlıydı. Bir de Mersed b. Ebû Mersed'de at vardı. Benî Abdümenâf'ta Osman b. Affân, Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebî'a, Ukkâşe b. Mihsan, Ebû Huzeyfe'nin mevlası Sâlim ve ez-Zübeyr b. el-Avvâm... Benî Zühre'den Abdurrahman b. Avf ve Sa'd b. Ebû Vakkâs; Benî Teym'den Ebû Bekr es-Sıddîk ve Talha b. Ubeydullah; Benî Adî'den Ömer b. el-Hattâb; Benî Âmir b. Lüey'den Abdullah b. Mahreme; Benî Fihr'den Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh atlıydılar. Evs'ten, Sa'd b. Mu'âz, Üseyd b. Hudayr, Muhammed b. Mesleme, Ebû Nâile ve Sa'd b. Zeyd; Benî Zafer'den Katâde b. en-Nu'mân... Benî Amr b. Avf'tan Uveym b. Sâ'ide, Ma'n b. Adî, Sâbit b. Akrem ve Abdullah b. Seleme... Benî Selime'den, el-Hubâb b. el-Münzir b. Cemûh, Mu'âz b. Cebel ve Kutbe b. Âmir b. Hadîde; Benî Mâlik b. en-Neccâr'dan, Abdullah b. Abdullah b. Übey; Benî Zurayk'tan, Rukâd b. Lebîd, Ferve b. Amr, Ebû Ayyâş ve Mu'âz b. Rifâ'a; Benî Sâ'ide'den, Sa'd b. Ubâde... Bunların hepsinde at vardı.

---

[63] Kitabın metninde ifade bu şekilde bitmektedir (M).

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da Eyyûb b. Abdurrahman b. Ebû Sa'sa'a'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) ashâbıyla beraber hareket etti. Süvariler ve yayalar da etrafındaydı. Resûlullah (s.a.v.), es-Savreyn'de Benî en-Neccâr'dan bir grubun yanından geçti. Hârise b. en-Nu'mân da onların arasındaydı; silahları üzerlerine alıyorlardı. Resûlullah (s.a.v.), "Yanınızdan kimse geçti mi?" dedi. Onlar, "Evet, Dihye el-Kelbî geçti. Üzerinde rihâl (deriden semer) olan, rihâlın üzerinde de atlastan saçaklı keçe bulunan bir katırın üzerindeydi. Bize silahlarımızı kuşanmamızı emretti. Biz de silahımızı aldık ve dizildik." dediler. Sonra bize, "Resûlullah da az sonra geliyor." dedi. Hârise b. en-Nu'mân dedi ki: Biz iki saf olmuştuk. Resûlullah (s.a.v.), "O Cibrîl idi." dedi. Hârise b. en-Nu'mân, "Hayatımda Cibrîl'i iki kez gördüm. es-Savreyn gününde ve Huneyn'den döndüğümüz gün, Cenaze yerleri gününde gördüm." derdi. Resûlullah (s.a.v.) Benî Kurayza'ya ulaştı ve bize ait olup Benî Kurayza'nın taşlığının altında bulunan bir kuyuya indi. Ali (r.a.), Muhacir ve Ensâr'dan oluşan bir grubun içinde önden gitti.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Üseyd b. Ebû Üseyd'den, o da Ebû Katâde'den şöyle dediğini rivayet etti: Benî Kurayza'ya vardık; bizi görür görmez işin kötü olduğuna inandılar. Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) sancağı kalenin köküne dikti. Bizi kalelerinde karşıladılar; Resûlullah'a (s.a.v.) ve onun zevcelerine küfrediyorlardı. Ebû Katâde dedi ki: Sustuk ve "Aramızda sadece kılıç vardır." dedik. Resûlullah (s.a.v.) da göründü. Ali, Resûlullah'ı görünce hemen sancağa sahip çıkmamı emretti ve ona döndü. Ben de sahip çıktım. Resûlullah (s.a.v.) onların küfürlerini ve eziyetlerini işitmek istemiyordu. Resûlullah (s.a.v.) onlara doğru yürüdü. Üseyd b. Hudayr onun önüne geçti ve "Ey Allah düşmanları! Açlıktan ölünceye kadar kalelerinizden ayrılmayacağız. Siz artık sadece bir indeki tilkiye benziyorsunuz." dedi. Onlar, "Ey İbnü'l-Hudayr! Biz Hazreclilerle değil, sizinle dost idik." dediler ve korktular. Üseyd b. Hudayr, "Benimle sizin aranızda hiçbir anlaşma veya sözleşme bulunmamaktadır." dedi. Resûlullah (s.a.v.) onlara yaklaştı. Biz de onun etrafındaydık ve onu koruma altına aldık. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Maymunların ve domuzların kardeşleri ve ey puta tapanlar! Bana mı sövüyorsunuz?" dedi. Onlar, "Böyle bir şey yapmadık!" diye, Musa'ya indirilen Tevrat'a yemin ettiler ve "Ey Ebü'l-Kâsım! Sen böyle cahil biri değildin." dediler. Sonra Resûlullah (s.a.v.) okçu olan Ashâbını öne çekti.

---

[64] *Rihâle* (رحالة) içinde tahta bulunmayan ve deriden yapılan bir semer (*Şerhu Mevâhibu'lledüniyyeh*, II, 152).

Bana Ferve b. Zübeyd anlattı. O Âişe b. Sa'd'dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) bana, "Ey Sa'd! Öne geç ve onlara ok at." dedi. Onlara oklarımın yetişeceği yere geçtim. Yanımda da elli küsur ok vardı. Onlara bir süre ok atmaya başladık. Oklarımız tıpkı çekirgeler gibiydi. Adamlar kalelerine çekildiler; hiç birisi çıkmadı. Oklarımızın bitmesinden korktuk. Bu yüzden biraz atıyor, biraz da ara veriyorduk. Ka'b b. Amr el-Mâzinî -İyi ok atardı.- şöyle derdi: O gün, ok heybemde olan bütün okları attım. Nihayet geceden bir süre geçince ok atmaktan vazgeçtik. Biz ok atarken Resûlullah (s.a.v.) zırhlı olduğu halde atının üstünde duruyordu. Süvariler de onun etrafındaydı. Sonra Resûlullah (s.a.v.) bize emretti; evlerimize ve karargahımıza döndük ve uyuduk. Yiyeceğimiz Sa'd b. Ubâde'nin gönderdiği birkaç yük hurma idi. Geceledik ve ondan yedik. Resûlullah (s.a.v.), Ebû Bekr ve Ömer'in de o hurmadan yedikleri görülmüştür. Resûlullah (s.a.v.), "En güzel yiyecek hurmadır." derdi. Müslümanlar yatsı vaktinde Resûlullah'ın (s.a.v.) etrafında toplandılar. Onlardan bazıları, Benî Kurayza'ya gelinceye kadar namaz kılmamışlardı. Bazıları da namaz kılmıştı. Bu durumu Resûlullah'a (s.a.v.) anlattılar. Resûlullah (s.a.v.), Benî Kurayza'ya ulaşana kadar ne namaz kılanları, ne de kılmayanları ayıpladı. Ertesi gün seher vaktinde onların üzerine gittik. Resûlullah (s.a.v.) okçuları öne geçirdi. Sonra ashâbını hazırladı; her taraftan kalelerini kuşattılar. Müslümanlar onlara taş ve ok atıyor ve sırayla bu işi yapıyorlardı. Resûlullah (s.a.v.), helak olacaklarına inanıncaya kadar onlara ok atmaya devam etti.

Bize Dahhâk b. Osman anlattı. O da Ca'fer b. Mahmûd'dan şöyle dediğini rivayet etti: Muhammed b. Mesleme şöyle dedi: Onları (Benî Kurayza'yı) şiddetli bir şekilde kuşattık. Hatırlıyorum; bir gün sabah erkenden, tanyeri ağarmadan onların üzerine gitmiştik. Onların kalelerine yaklaştık ve kum tepelerinde ok atmaya başladık. Akşama kadar kalelerinden ayrılmadık. Resûlullah (s.a.v.) da bizi cihada ve sabra teşvik ediyordu. Sonra onların kalelerinde geceledik. Onlar bizimle savaşmaktan vazgeçene kadar karargâhımıza gelmedik. Benî Kurayza Resûlullah'a (s.a.v.), "Seninle konuşmak istiyoruz." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Tamam, olur." dedi. Onlar Nebbâş b. Kays'ı (kaleden) indirdiler. Resûlullah (s.a.v.) ile bir saat konuştu ve "Ya Muhammed! Benî en-Nadîr'in teslim olduğu şartlarda biz de teslim olmak istiyoruz. Mallar ve cephanelik senin olsun; ama kanlarımızı akıtmayacaksın. Biz çoluk-çocuğumuz ve kadınlarımızla ülkenizden çıkarız. Cephanelik haricinde develerimizin kaldırabildiği kadar mal bizim olsun." dediler. Resûlullah (s.a.v.) bunu kabul etmedi. Bunun üzerine onlar, "O zaman kanımızı akıtma; çoluk-çocuğumuzu ve kadınlarımızı bize teslim et. Develerin kaldıracağı yüke de ihtiyacımız yoktur." dediler. Resûlullah (s.a.v.) buna da "Hayır; benim hükmümü kabul etmeniz dışında kabul etmem." dedi.

Nebbâş Resûlullah'ın (s.a.v.) sözünü arkadaşlarına götürdü. Ka'b b. Esed, "Ey Benî Kurayza! Vallahi siz Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğunu biliyorsunuz. Bizi onunla birlikte hareket etmekten alıkoyan sadece, niye Benî İsrâîl soyundan gelen bir peygamber değil diye, Araplara duyduğumuz hasettir. Oysa peygamberlik Allah'ın istediği yerde olur. Yemin ederim ki, ben anlaşmanın bozulmasına karşıydım. Fakat evimize gelen o adamın uğursuzluğu kendi kavmine de bize de bela getirdi. Onun kavminin durumu bizden daha kötüydü. Muhammed, kendisine tabi olmayan bir tek adamı bile bırakmayacaktır. İbn Hırâş'ı, yanınıza geldiğinde size neler söylediğini hatırlıyor musunuz? Adam "İçkiyi, hamuru ve emir vermeyi bıraktım; suya, hurmaya ve arpaya geldim." demişti. Onlar "Bu ne demektir?" demişlerdi. Adam, "Bu şehirden bir peygamber çıkacaktır. Eğer ben sağ olduğumda çıkarsa ona tabi olur ve kendisine yardım ederim. Eğer benden sonra çıkarsa, sakın ona karşı yanlışlık yapmayın; ona tabi olun, onun yardımcıları ve dostları olun. Üstelik siz iki kitaba iman etmiş olursunuz: ilk kitaba ve son kitaba..." demişti. Ka'b dedi ki: "Gelin ona tabi olup onu tasdik edelim ve ona iman edelim. Böylece kanlarımız, çocuklarımız, kadınlarımız ve mallarımız hakkında güvencede kalmış oluruz. Bizim konumumuz da, onunla birlikte olanların konumu gibi olur." Onlar, "Biz başkalarına tabi olmayız. Biz kitap ve peygamberlik ehli insanlarız. Başkasına mı tabi olacağız?" dediler. Ka'b onlara tekrarla nasihatte bulundu. Onlar, "Biz hiçbir zaman Tevrat'tan ayrılmayız ve üzerinde bulunduğumuz Musa'nın emrini terk etmeyiz." dediler. Bunun üzerine Ka'b, "O zaman gelin, çocuklarımızı ve kadınlarımızı öldürelim. Sonra elimizde kılıç olduğu halde Muhammed ve ashâbının yanına çıkalım. Eğer öldürülürsek, zaten arkamızda bir şey bırakmamış oluruz. Eğer kazanırsak yeniden kadın ve çocuklar ediniriz." Huyey b. Ahtab güldü ve "Bu zavallıların ne günahı var?" dedi.

Yahudilerin reislerinden ez-Zübeyr b. Bâtâ ve onun gibiler, "Bu çocuklardan sonra yaşamakta hayır olmaz." dediler. Ka'b b. Esed, "Bu durumda bir tek görüş kaldı ve ondan başka bir seçenek kalmadı. Eğer onu da kabul etmeseniz artık sizler cariyenin doğurduğu insanlarsınız"[65] dedi. Onlar, "Nedir o?" dediler. Ka'b, "Cumartesi gecesi... Ancak Muhammed ve ashâbının Cumartesi gecesi onunla savaşmayacağımıza inanması gerekir. Biz Cumartesi gecesi çıkarız; belki onun bir açığını buluruz." dedi. Onlar, "Cumartesimizi ifsad edeceğiz yani. Bu yüzden başımıza neler geldiğini biliyorsun." dediler. Huyey, Ka'b b. Esed'e "Seni bu işe (Cumartesi günü çıkmaya) davet etmiştim. O zaman Kureyş ve Gatafân da buradaydılar. Sen o zaman, Cumartesi gününü bozmak istemedin. Eğer Yahudiler bana itaat etselerdi bu işi becerirlerdi. Ama Yahudiler, 'Biz Cumartesi günümüzü bozmayız!' diye bağırdılar." dedi. Nebbâş b. Kays ise, "Müslümanların işlerinin her gün mükemmelleştiğini gördüğün halde, nasıl onların bir açığını bulabiliriz? Onlar bizi ilk kuşattıklarında gündüz savaşıyorlardı, ama gece dönüyorlardı. Bu senin, "onları gece bassaydık" sözünün karşılığıdır. Onlar şu anda gece saldırıyor, gündüz de savaşa devam ediyorlar. Onların hangi açığını bulacaksın? Bu bize yazılmış bir bela ve bir felakettir." dedi. Sonra kendi aralarında tartıştılar ve yaptıklarına pişman oldular. Çocuklar ve kadınlar için çok üzüldüler. Çünkü kadınlar ve çocuklar kendi zafiyetlerini görünce helak olup ağlamaya başladılar. Yahudiler de onlar için çok üzülüyorlardı.

Bana Sâlih b. Ca'fer anlattı. O Muhammed b. Ukbe'den, o da Sa'lebe b. Ebû Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti: Sa'iyye'nin iki oğlu Sa'leb ve Üseyd ile onların amcası Esed b.

---

[65] Arapçada (انتم بنو استها) deyimi, gücü kalmayan ve perişan durumda olan kimseler için kullanılan bir deyimdir. Yani, "Siz hür kadınların değil, cariyelerin çocuklarısınız. Dolayısıyla başınıza her türlü kötü şey gelebilir." anlamındadır. (Bk. *Lisanu'l-Arab*, (است) maddesi.) M.

Ubeyd şöyle dediler: "Ey Benî Kurayza topluluğu! Vallahi biliyorsunuz ki, o Allah'ın elçisidir ve onun sıfatları bizde vardır. Bizim âlimlerimiz ve Benî en-Nadîr'in âlimleri bunları bize anlattılar. Bu adam, -Huyey b. Ahtab'ı kastediyor.- bize göre insanların en doğru sözlüsü olan Cübeyr b. Heyyibân ile birlikte, onun peygamber olduğunu bize söyleyen ilk adamdır. Cübeyr vefatı esnasında bize o peygamberin vasıflarından söz etti." Bunun üzerine Yahudiler, "Biz Tevrat'tan ayrılmayacağız." dediler. Sa'leb ve Üseyd, onların İslâm'ı reddetiklerini görünce, Kurayza'nın kalelerinden indiği sabahın gecesinde inip Müslüman oldular ve nefislerini, mallarını ve ailelerini güvence altına aldılar.

Bana Dahhâk b. Osman anlattı. O da Muhammed b. Yahya b. Hibbân'dan şöyle dediğini rivayet etti: Yahudilerden olan Amr b. Su'dâ dedi ki: "Ey Yahudi topluluğu! Siz, Muhammed'in düşmanlarına yardım etmemek üzere Muhammed'le anlaştınız. Ayrıca ani baskınlar karşısında ona yardım etmeyi taahhüt ettiniz. Ama onunla aranızdaki anlaşmayı bozdunuz. Bu konuda size katılmıyor ve ihanetinize ortak olmuyorum. Eğer onun dinine girmek istemiyorsanız Yahudilikte kalın ve cizye verin. Vallahi Muhammed bunu kabul eder mi etmez mi, bilmiyorum." Yahudiler, "Vallahi Araplara vermek üzere boynumuzda bir vergiyi kabul etmeyiz. Ölüm bundan daha hayırlıdır." dediler. Amr b. Su'dâ, "Ben sizden uzağım." dedi ve o gece Benî Sa'iyye ile birlikte çıktı. Resûlullah'ı koruyan güvenlik birliğinin yanından geçti. Başlarında da Muhammed b. Mesleme vardı. Muhammed b. Mesleme, "Kim o?" dedi. Adam, "Amr b. Su'dâ" dedi. Muhammed b. Mesleme, "Geç bakalım! Allah'ım! İyi insanların hatalarını görmezlikten (gelip onları affetmekten) beni mahrum etme!" dedi ve ona yol verdi. Amr b. Su'dâ çıktı; nihayet Resûlullah'ın mescidine geldi. Sabaha kadar orada yattı. Sabah olunca, (ortadan kayboldu ve) bu ana kadar da nerede olduğu bilinmedi. Durumu

Resûlullah'a soruldu. Resûlullah (s.a.v.), "Bu öyle bir adamdı ki, Allah onu vefası sebebiyle kurtardı." dedi. Denildiğine göre, Benî Kurayza'dan hiç birisi meydana çıkmadı ve bizim rivayetimize göre hiç birisi savaşmaya yanaşmadı.

Bana İbrahim b. Ca'fer anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Amr b. Su'dâ güvenliğin yanından geçti. Muhammed b. Mesleme ona seslendi ve "Kim o?" dedi. Adam, "Amr b. Su'dâ" dedi. Muhammed b. Mesleme, "Seni tanıdık." dedi. Sonra, "Allah'ım! İyi insanların hatalarını görmezlikten beni mahrum etme!" dedi.

Bana es-Sevrî anlattı. O Abdülkerîm el-Cezerî'den, o da İkrime'den şöyle dediğini rivayet etti: Benî Kurayza günü olduğunda Yahudilerden bir adam, "Kim düelloya gelecek?" dedi. ez-Zübeyr onun karşısına çıktı ve onunla çarpıştı. Bunun üzerine Safiyye, "Vah dedem!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) ise, "Onlardan hangisi arkadaşına üstün gelirse onu öldürecek." dedi. ez-Zübeyr ona üstün geldi ve onu öldürdü. Resûlullah (s.a.v.) onun eşyalarını ez-Zübeyr'e verdi.

İbn Vâkıd dedi ki: Kurayza'nın savaşlarında bu hadis işitilmemiştir. Bana göre bu, Hayber'de olabilir.

Bana Ma'mer b. Râşid anlattı. O ez-Zührî'den, o da İbnü'l-Müseyyeb'ten şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.), Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir'i ilk kınadığı husus, Ebû Lübâbe'nin yetim çocukla bir hurma ağacı konusunda münakaşa etmesi sebebiyle olmuştu. Resûlullah (s.a.v.) hurma ağacının Ebû Lübâbe'ye ait olduğuna hükmetmişti. Bunun üzerine yetim çocuk bağırıp çağırdı ve Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gidip şikayet etmeye başladı. Resûlullah (s.a.v.) Ebû Lübâbe'ye, "O hurma ağacını bana bağışla ey Ebû Lübâbe!" dedi. Resûlullah'ın amacı bu ağacı yetime vermekti. Ebû Lübâbe ağacı Resûlullah'a bağışlamayı reddetti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Ey Ebû Lübâbe! O ağacı yetime ver;

Cennette onun gibisi sana verilecektir." dedi. Ebû Lübâbe ağacı yetim çocuğa vermeyi reddetti.

ez-Zührî dedi ki: Bana Ensâr'dan bir adam anlattı; dedi ki: Ebû Lübâbe hurma ağacını Resûlullah'a vermeyi reddedince İbnü'd-Dahdâha, -Ensâr'dan bir adamdı ve onun hurma bahçesi vardı.- "Ey Allah'ın Resûlü! Bu ağacı satın alıp yetime versem ne dersin? Onun gibisi bana cennette verilecek mi?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet, verilecek." dedi. İbnü'd-Dahdâha hemen çıktı ve Ebû Lübâbe'ye yetişti. Ona, "Bahçeme karşılık senden o ağacı satın almak istiyorum." dedi. Ebû Lübâbe, "Olur." dedi. İbnü'd-Dahdâha bir ağacı bir bahçe karşılığında satın aldı ve onu yetime verdi. Çok geçmemişti ki, Kureyş kâfirleri Uhud'a geldiler. İbnü'd-Dahdâha da oraya gitti ve şehit oldu.

Dediler ki: Benî Kurayza için kuşatma ağırlaşınca Resûlullah'a haber göndererek, "Bize Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir'i gönder." dediler.

Bana Rebî'a b. el-Hâris anlattı. O Abdullah b. Muhammed b. Ukayl'den, o es-Sâib b. Ebû Lübâbe'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Benî Kurayza Resûlullah'tan (s.a.v.), beni kendilerine göndermesini isteyince Resûlullah (s.a.v.) beni çağırarak, "Anlaşmalılarına git! Onlar Evs'in arasından seni istediler." dedi. Onların yanına gittim. Kuşatma onları büyük sıkıntıya koymuştu. Hemen bana koştular ve "Ey Ebû Lübâbe! Biz diğer insanların değil, senin dostunuz." dediler. Ka'b b. Esed ise, "Ey Ebû Beşîr! el-Hadâik'in, Bu'âs günü ve içinde yer aldığınız bütün savaşlarda sana ve senin kavmine nasıl yardımcı olduğumuzu biliyorsun. Bugün kuşatma bizi sıkmaya başladı; helak olduk. Muhammed de, kendi hükmünü kabul etmeyene kadar kalelerimizden ayrılmayı reddediyor. Eğer bizi bırakırsa Şam topraklarına veya Hayber'e gider, artık hiçbir zaman onun çevresinden kimseye zarar vermez ve ona karşı bir toplulukta bulunmayız." dedi. Ebû Lübâbe, "ben kendilerine, -Huyey b. Ahtab'a işaret ederek- 'Bu adam, sizinle birlikte olduğu sürece sizi öldürmekten vazgeçmez.' dedim. Ka'b, "Vallahi bu adam belayı başıma sardı, sonra beni işin içinden çıkaramadı." dedi. Huyey, "Peki, ne yapayım? Ben onun (Ebû Süfyân'ın) işine umut bağlamıştım. Beni yanıltınca seni üzüntüye soktuğum için senin başına gelecek olan felaket benim başıma da gelecektir." dedi. Bunun üzerine Ka'b, "İkimizin öldürülmesine ve çoluk-çocuğumuzun esir edilmelerine ne ihtiyacım var yani?" dedi. Huyey, "Bu, bize yazılmış bir bela ve bir katliamdır. Ne yapalım!" dedi.

Sonra Ka'b, "Ey Ebû Lübâbe! Ne düşünüyorsun? Biz seni başkasına tercih ettik. Muhammed sadece kendi hükmüne razı olmamızı kabul ediyor. Hükmünü kabul edelim mi?" dedi. Ebû Lübâbe, "Evet, kabul edin." dedi ve boğazına işaret etti; o da başın kesilmesi anlamındaydı. Dedi ki: Böyle yaptığıma pişman oldum ve "انا لله وانا اليه راجعون" dedim. Ka'b bana, "Ne oldu sana ey Ebû Lübâbe?" dedi. Ben de, "Allah'a ve O'nun Resûlü'ne hainlik yaptım." dedim. Aşağı indim. Sakalım gözyaşlarıyla ıslanmıştı. İnsanlar da benim onlara dönüşümü bekliyorlardı. Ama ben kalenin arkasından başka bir yoldan gittim. Nihayet Mescid'e gittim ve kendimi bağladım. Bağlı olduğum yer, *Tövbe üstuvânesi* de denilen güzel kokunun sürüldüğü direk idi. -Bazılarına göre bağlı olduğu yer orası değildi. Ebû Lübâbe, Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcesi Ümmü Seleme'nin kapısının yanında ve minberin hizasında olan direğe bağlanmıştı. Bu, iki rivayetin en doğrusudur.- Benim Benî Kurayza'ya gidişim ve yaptığım iş Resûlullah'a ulaştı. Resûlullah (s.a.v.), "Onu bırakın; Ta ki Allah onun hakkında bir emir verene kadar. Eğer bana gelseydi onun için Allah'tan af dilerdim. Ama yanıma gelmeyip de gittiyse, onu bırakın." dedi. Ebû Lübâbe dedi ki: "On beş gün boyunca büyük sıkıntılar çektim. O sırada bir rüya gördüğümü de hatırlıyorum."

Bana Musa b. Ubeydee anlattı. O da Eyyûb b. Hâlid'den şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Lübâbe şöyle dedi: "Biz Benî Kurayza'yı kuşatırken bir rüya gördüm. Sanki ben pis kokan bir çamurun içindeyim; çıkamıyorum ve kokusundan ölecek gibiyim. Sonra akan bir nehir görüyorum. Temizleninceye kadar onun içinde yıkanıyorum. O arada bana çok güzel bir koku geliyor. Ebû Bekr rüyayı tabir etti; dedi ki: "Sen kederli bir işin içine gireceksin; sonra rahatlayacaksın." Ben direğe bağlı iken Ebû Bekr'in sözünü hatırlıyor ve semadan tövbemin (kabulüne dair bir vahyin) nazil olmasını umuyordum."

Bana Ma'mer anlattı. O da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Ebû Lübâbe'yi onlarla savaş işine görevlendirmişti. Olanlar olunca onu görevden azletti ve onun yerine Üseyd b. Hudayr'ı görevlendirdi. Ebû Lübâbe, Ümmü Seleme'nin kapısının yanındaki direkte, şiddetli bir sıcaklıkta, yedi gün-yedi gece bağlı kaldı. Ne bir şey yiyor, ne de içiyordu ve "Dünyadan ayrılıncaya kadar ya da Allah tövbemi kabul edinceye kadar bu şekilde devam edeceğim." diyordu. Dedi ki: Bu şekilde kaldı. Öyle ki, yorgunluktan sesi işitilmiyordu. Resûlullah (s.a.v.) sabah-akşam ona bakıyordu. Sonra Allah tövbesini kabul etti ve "Allah tövbeni kabul etti." diye kendisine seslenildi. Resûlullah (s.a.v.) onun bağlarını çözmek için birisini gönderdi. Ebû Lübâbe, Resûlullah'ın dışında hiç kimsenin kendisini çözmesini kabul etmedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) bizzat gitti ve onu çözdü.

ez-Zührî dedi ki: Bana Hind bt. el-Hâris anlattı. O da Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcesi Ümmü Seleme'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.) onun iplerini çözdüğünü gördüm. Resûlullah (s.a.v.) sesini yükselterek onunla konuşuyor ve tövbesinin kabul edildiğini ona haber veriyordu. Ama o, yorgunluktan ve zafiyetten, Resulullah'ın (s.a.v.) ne dediğini bilmiyordu. Bazılarına göre Ebû Lübâbe on beş gün bağlı kalmıştır. Kızı, iftar etmesi için ona bazı hurmalar getiriyordu. Onları çiğneyip bırakıyor ve "Vallahi, tövbem kabul edilmez korkusuyla onları yutamıyordum." diyordu. Kızı her namaz vaktinde onun bağlarını çözüyordu. Eğer bir ihtiyacı varsa abdest alıyor, ihtiyacı yoksa bağlanmaya dönüyordu. Bağ, iki kolunda kesik iz bırakmıştı. Bu da, (ip haline getirilerek) eline bağlanan bitkiden olmuştu. Çözüldükten sonra da uzun bir müddet kollarını tedavi ediyordu. Hatta iyileştikten sonra da kolunda izi vardı. Biz Ebû Lübâbe'nin tövbesi hakkında başka bir rivayet de işittik.

Bize Abdullah b. Yezîd b. Kusayt anlattı. O babasından, o Muhammed b. Abdurrahman b. Sevbân'dan, o da Ümmü Seleme'den şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Lübâbe'nin tövbesi benim evimde nazil oldu. Ümmü Seleme dedi ki: Baktım, Resûlullah (s.a.v.) seher vaktinde gülüyor. Ben, "Neye gülüyorsun ey Allah'ın Resûlü! Allah seni güldürsün?" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Ebû Lübâbe'nin tövbesi kabul edildi." dedi. "Ona haber vereyim mi ey Allah'ın Resûlü?" dedim. O da, "İstersen ver." dedi. Odamın kapısına çıktım -Allah Resûlü'nün hanımlarına perde arkasından görüşme farz kılınmadan önceydi.- ve "Ey Ebû Lübâbe! Müjdeler olsun; tövben kabul edildi." dedim. İnsanlar hemen ona doğru koşup onu çözmek istediler. Ebû Lübâbe, "Hayır, çözmeyin! Resûlullah gelip beni çözünceye kadar bekleyin." dedi. Resûlullah (s.a.v.) sabah namazına çıkınca onu çözdü. Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir hakkında, *"Diğerleri ise günahlarını itiraf ettiler. İyi bir ameli diğer kötü bir amelle karıştırdılar. Umulur ki, Allah onların tövbesini kabul eder."*[66] ayeti nazil oldu. Bazılarına göre Ebû Lübâbe hakkında,*"Ey iman edenler! Allah'a ve O'nun Resûlü'ne ihanet etmeyin..."*[67] ayeti nazil olmuştur. Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti: Ebû

"Ey iman edenler! Allah'a ve O'nun Resûlü'ne ihanet etmeyin..."
(Enfâl, 8/27)

---

[66] Tevbe, 9/102.

[67] Enfâl, 8/27.

Lübâbe hakkında, *"Ey Resûl! Kalpleri iman ettiği halde ağızlarıyla 'inandık' diyen kimselerden ve Yahudilerden küfür içinde koşuşanların hali seni üzmesin..."*[68] ayeti nazil oldu. Bu iki sözün en doğrusu bize göre *"Diğerleri ise günahlarını itiraf ettiler. İyi bir ameli diğer kötü bir amelle karıştırdılar. Umulur ki, Allah onların tövbesini kabul eder."* ayetinin Ebû Lübâbe hakkında indirilmiş olmasıdır.

Bana Ma'mer anlattı. O ez-Zührî'den, o da İbn Ka'b b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Lübâbe Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi ve "İçinde bu günahı işlediğim kavmimin yurdunu terk edeceğim ve malımdan Allah ve O'nun Resûlü uğrunda sadaka çıkaracağım." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Sen ancak malının üçte birini sadaka olarak verebilirsin." dedi. Ebû Lübâbe üçte birini çıkardı ve kavminin yurdunu terk etti. Sonra Allah tövbesini kabul etti. Sonra İslâm toplumu içinde, vefat edinceye kadar, ondan hayırdan başka bir şey sadır olmadı.

Dediler ki: Kuşatma Benî Kurayza'yı sıkıntıya sokup da Resûlullah'ın (s.a.v.) hükmünü kabul ettiklerinde Resûlullah (s.a.v.) esirlerin ellerinin arkadan bağlanmasını emretti. Onların başına da Muhammed b. Mesleme'yi görevlendirdi. Esirler bir tarafa çekildiler. Sonra kadınları ve çocukları çıkarıp onları da başka bir yere koydular. Resûlullah (s.a.v.) Abdullah b. Selâm'ı bu işle görevlendirdi. Sonra eşyalarının ve kalelerinde bulunan cephane, ev eşyası ve elbiselerinin toplanmasını emretti.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da el-Misver b. Rifâ'a'dan şöyle dediğini rivayet etti: Benî Kurayza kalesinde 1500 kılıç, 300 zırh, 1.000 mızrak ve 1500 kalkan bulundu. Ayrıca çok ev eşyası, tabaklar, içkiler ve içki için kullanılan çömlekler (testiler) bulundu. Bütün içkiler dökülerek ganimete dâhil edilmedi. Ayrıca çok sayıda saka develeri (su taşıyan develer) bulundu. Bütün bunlar bir araya getirildi.

Bana Ömer b. Muhammed anlattı. O Ebû Sa'îd'den, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: O gün içki testilerini kıranlardan biriydim.

Bana Hârice b. Abdullah anlattı. O Dâvud b. el-Husayn'dan, o Ebû Süfyân'dan, o da Muhammed b. Mesleme'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) bir kenara çekildi ve oturdu. Evs kabilesi de Resûlullah'a yaklaşarak, "Ey Allah'ın Resûlü! Bunlar Hazreclilerin değil, bizim müttefiklerimizdir. Dün İbn Übey'in anlaşmalıları olan Benî Kaynukâ'ya ne yaptığını gördün. 300 zırhsız ve 400 zırhlı adamı ona bağışladın. Bu müttefiklerimiz, anlaşmayı bozdukları için çok pişman olmuşlardır. Onları bize bağışla ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Resûlullah (s.a.v.) susuyor ve hiç konuşmuyordu. Onlar bu konuda çok konuşup ısrar ettiler; hatta bütün Evsliler konuştu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Sizden bir adamın onlar hakkında hüküm vermesine razı olmaz mısınız?" dedi. Onlar, "İsteriz ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Bu iş Sa'd b. Mu'âz'a verilmiştir." dedi. Sa'd da o gün Mescitte, Ku'aybe bt. Sa'd b. Utbe'nin çadırındaydı. Ku'aybe yaralıları tedavi ediyor, dağınık saçları topluyor, kayıplar ve kimsesizlerle ilgileniyordu. Mescitte de bir çadırı vardı. Resûlullah (s.a.v.) Sa'd'ı oraya koymuştu. Resûlullah (s.a.v.) hüküm verme görevini Sa'd b. Mu'âz'a verince Evsliler hemen çıkıp onun yanına vardılar. Onu bir merkebin üzerinde liften yapılan eğere (şeneze)[69] bağladılar. Eğerin üzerinde de saçaklı bir keçe vardı. Yuları da liften yapılmış bir ip idi. Evsliler onun etrafında oldukları halde çıktılar ve "Ey Ebû Amr! Resûlullah (s.a.v.) müttefiklerin hakkında hüküm vermek üzere seni görevlendirdi. Eğer onlar için bir iyilik yapacaksan yap. İbn Übey'in, kendi müttefikleri (Benî Kaynukâ) için neler yaptığını gördün." dediler. Dahhâk b. Halîfe de, "Ey Ebû Amr! Aman ha, müttefiklerine sahip çık. Her yerde seni savundular, seni başkalarına tercih ettiler ve senin korumanı umuyorlar. Onların (sana verecekleri) çok sayıda develeri vardır." diyordu. Seleme b. Selâme b. Vakaş ise, "Ey Ebû Amr! Dostlarına ve müttefiklerine iyilik yap. Kuşkusuz Resûlullah (s.a.v.) temeli kalacak olan iyiliği sever. Onlar Bu'âs gününde, el-Hadâik'te ve diğer yerlerde sana yardım ettiler. İbn Übey'den daha kötü olma!" dedi.

---

[68] Mâide, 5/41.

[69] Şeneze katır, deve ve merkebin üzerine bağlanan ve eğere benzeyen bir palan türüdür. El-Hattabî, bu kelimenin kökü itibariyle hangi dilden olduğunu bilmedğini söylemiştir. (Bk. *Lisânü'l-Arab* (شنذ) maddesi) (M).

İbrahim b. Ca'fer dedi. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Evslilerin sözcüleri şöyle diyorlardı: "Ey Ebû Amr! Vallahi Benî Kurayza ile birlikte savaştık, düşmanlarımızı yendik; onlarla şeref yarışına girdik, şereflendik." Dediler ki: Sa'd hiç konuşmuyordu. Nihayet üzerine çok gelmeye başladılar. Sonunda Sa'd b. Mu'âz, "Şu anda Sa'd, hiçbir kınayanın kınamasına aldırmayacak bir durumdadır." dedi. Dahhâk b. Halîfe, "Vah o kavmin başına geleceklere!" dedi. Sonra Dahhâk, Evs kabilesine döndü ve onlara Benî Kurayza'nın öldürülme haberini verdi. Mu'attib b. Kuşeyr, "Vah onların kötü sabahına vah!" dedi. Hâtıb b. Ümeyye ez-Zaferî, "Adamlarım temelli gittiler!" dedi. Sa'd Resûlullah'a (s.a.v.) yöneldi; insanlar da etrafında oturuyorlardı. Sa'd görününce, Resûlullah (s.a.v.), "Kalkın, büyüğünüzü, efendinizi karşılayın!" dedi. Benî Abdüleşhel'den birkaç adam, "Onun için iki sıra halinde ayağa kalktık. Sa'd Resûlullah'ın yanına varıncaya kadar bizden her bir adam onu selamlıyordu." diyordu. Başka biri de, "Resûlullah (s.a.v.), "Efendiniz için ayağa kalkın." demekle Kureyş'i değil Ensâr'ı kastetmişti." demiştir.

Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında kalan Evsliler Sa'd'a, "Ey Ebû Amr! Resûlullah (s.a.v.) hükmü sana vermiştir. Onlara iyilik yap ve onların belaya düçar olmalarının senin elinde olduğunu hatırla!" dediler. Bunun üzerine Sa'd b. Mu'âz, "Benim Benî Kurayza hakkındaki hükmüme razı mısınız?" dedi. Onlar, "Evet; seni tercih ettiğimiz için ve senden başkasının, Kaynukâ'dan olan müttefiklerine yaptığı gibi, senin de bize lütufta bulunmanı umduğumuz için, yanımızda olmadığın halde senin hükmüne razı olduk. Geçmişte aramızdaki iyi ilişkilere ve yaptığımız iyiliklere güvendik. Her zamandakinden daha çok bugün senin yapacağın iyiliğe ihtiyacımız var" dediler. Bunun üzerine Sa'd, "Sizin için bir sıkıntı bırakmayacağım. Onlar, "Sa'd bu sözüyle ne demek istedi acaba?" dediler. Sa'd devamla, "Allah'ın ahd u misakı üzerine söz verin! Benim verdiğim hükmü kabul edecek misiniz?" dedi. Onlar, "Evet!" dediler. Sonra Sa'd Resûlullah'ın (s.a.v.) bulunduğu tarafa yöneldi. Sa'd Resûlullah'ın hatırı için o tarafa bakmıyordu. Sa'd şöyle dedi: "Buradakilere de söylüyorum aynı şeyi. (Vereceğim hükme razı mısınız?)" Resûlullah (s.a.v.) ve onunla birlikte olanlar, "Evet, kabul ediyoruz." dediler. Sa'd şöyle dedi: "Benî Kurayza hakkında, (etek) tıraşı olanların (bülûğ çağına erenlerin) öldürülmesine, Kadınların ve çocukların esir edilmesine ve malların da taksim edilmesine hükmettim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Vallahi sen yedi kat göklerin üstünden Allah'ın hükmüyle hükmettin." dedi.

Sa'd b. Mu'âz, Benî Kurayza'ya gideceği sabahın gecesinde dua etmiş ve şöyle demişti: "Allah'ım! Eğer Kureyş'in savaşından geriye bir şey bırakmışsan, onun için beni hayatta bırak, öldürme! Çünkü Allah'ı ve O'nun Resûlü'nü tekzib eden, ona eziyet eden ve onu yurdundan çıkaran bir kavimle savaşmak kadar arzuladığım bir şey yoktur. Eğer savaş artık sona ermişse bunu (yaramı) benim için bir şehitlik vesilesi yap Allah'ım! Benî Kurayza konusunda gözüm aydın olmadan beni öldürme Allah'ım!" Allah Benî Kurayza hakkında onun gözünü aydınlattı. Esirler Üsâme b. Zeyd'in evine götürüldüler. Çocuklar ve kadınlar da el-Hâris'in kızının (Remle bt. el-Hâris'in) evine götürüldüler. Resûlullah (s.a.v.) yüklerle hurmaların onlara (Yahudilere) dağıtılmasını emretti. Gece orada kaldılar. Hurmaları eşekler gibi ısırıyorlardı. Geceyi Tevrat okumakla geçirdiler; Tevrat'a bağlı kalmalarını ve dinlerinde sebat göstermelerini birbirlerine tavsiye ettiler. Resûlullah (s.a.v.) silahların, ev eşyalarının, diğer eşya ve elbiselerin de Bintü'l-Hâris'in evine götürülmesini emretti. Develerin ve koyunların ise, orada bırakılıp ağaçlar arasında yayılmalarını emretti.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) ertesi gün çarşıya gitti; orada çukurların kazılmasını emretti. Ebû Cehm el-Adevî'nin evi ile çarşıdaki Ahcâru'z-Zeyt arasındaki bölgede çukurlar kazıldı. Resûlullah'ın Ashâbı orayı kazıyorlardı. Resûlullah (s.a.v.), yanında büyük ashâbı olduğu halde oturdu. Benî Kurayza'nın adamlarını istedi. Onlar grup grup çıkarılıyor ve boyunları vuruluyordu. Yahudiler Ka'b b. Esed'e, "Muhammed'in bize ne yapacağı hakkında ne düşünüyorsun?" dediler. Ka'b, "Muhammed, sizi kötü edecek ve sizi (hayattan) uzaklaştıracak şeyler yapacak. Yazıklar olsun; siz her durumda akıllanmıyorsunuz. Çağırıcının hiç ara vermediğini ve sizden gidenin de geri gelmediğini görmüyor musunuz? Vallahi o kılıçtır; fakat ben sizi bunun dışındaki şeylere davet ettim, ama kabul etmediniz." dedi. Onlar, "Şimdi kınama zamanı değildir. Eğer senin fikrini küçümsemiş olsaydık, Muhammed'le aramızdaki anlaşmayı bozmazdık." dediler. Huyey ise, "Birbirinizi kınamayı bırakın. Bunun size bir faydası olmaz. Kılıca karşı sabredin!" dedi. Onlar hep Resûlullah'ın (s.a.v.) huzurunda öldürüldüler. Onları öldürmekle görevlendirilenler de Ali b. Ebû Tâlib ve ez-Zübeyr b. el-Avvâm (r.a.) idi. Sonra, elleri boynunda bağlı bir şekilde Huyey b. Ahtab getirildi. Üzerinde kırmızı bir hulle (süslü bir elbise) vardı; içinde öldürülmek için onu giymişti. Öldürüldükten sonra kimse onu üzerinden almasın diye hulleyi bir parmak kadar yırtmıştı. Huyey görününce Resûlullah (s.a.v.), "Allah seni ele geçirme imkân ve fırsatını bana vermedi mi ey Allah'ı düşmanı?" dedi. Huyey, "Evet, vallahi verdi. Ancak sana düşmanlık yaptığım için nefsimi hiç kınamadım. Ben şerefi şeref yerlerinde aradım. Ama Allah kabul etmedi. Beni yenmek ve ele geçirmek fırsatını senin eline verdi. Ben, kendisinde kuvvet bulunduğunu sandığım her yere başvurdum. Ancak Allah birisini rezil edecekse, o mutlaka rezil olur." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) insanlara yöneldi ve "Ey insanlar! Allah'ın emrinin hoş olmayan bir tarafı yoktur. Bu bir kaderdir ve bir yazgıdır. Benî İsrâîl üzerine yazılan çetin bir öldürme hadisesidir." dedi ve Huyey'in boynunun vurulmasını emretti.

Sonra Gazzâl b. Samuel getirildi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah seni ele geçirme imkân ve fırsatını bana vermedi mi?" dedi. Gazzâl, "Evet verdi ey Ebü'l-Kâsım." dedi. Resûlullah (s.a.v.) emretti; onun boynu da vuruldu. Sonra Nebbâş b. Kays getirildi. Nebbâş b. Kays, kendisini getiren kişiyi itip çekiştirmiş, hatta onunla kavga etmişti. Onu getiren kişi de onun burnuna bir yumruk vurmuş ve burnunu kanatmıştı. Resûlullah (s.a.v.), onu getiren kişiye, "Neden ona bunu yaptın? Kılıç yeterli değil miydi?" dedi. Adam, "Ey Allah'ın Resûlü! kaçmak için beni itelemeye ve çekiştirmeye kalktı." dedi. Nebbâş b. Kays, "Tevrat'a yemin olsun ki, yalan söylüyor ey Ebü'l-Kâsım! Eğer beni serbest bıraksaydı bile, onlardan biri olmak için kavmimin öldürüldüğü bir yerden ayrılmazdım." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Onların esaretlerini güzel yapın. Kaylule vaktinde onlara istirahat verin; onlara su verin; sonra hava serinleyince geri kalanları öldürürsünüz. Hem güneşin, hem de silahın sıcaklığını onlara yaşatmayın." dedi. O gün çok sıcak bir yaz günüydü. Bunun üzerine esirlere istirahat verdiler, onlara su verdiler ve yemek yedirdiler. Sonra hava serinlediğinde, Resûlullah (s.a.v.), geri kalanları öldürmek için gitti.

Resûlullah (s.a.v.), Selmâ bt. Kays'a baktı; onun teyzelerinden biriydi. Selmâ, Kıbleteyn Mescidinde namaz kılmış ve Resûlullah'a biat etmişti. Rifâ'a b. Samuel, hem Selmâ'ya, hem de kardeşi Selît b. Kays'a ve diğer memleket halkına karşı bir meyli ve dostluğu vardı. Rifâ'a hapsedildiğinde, Selmâ'ya haber göndermiş ve bırakılması konusunda Muhammed'le görüşmesini istemiş ve şöyle demişti: "Benim size hürmetim vardır. Üstelik sen Muhammed'in annelerinden biri sayılırsın. (yardımcı olursanız) minnet eliniz kıyamete kadar üzerimde olacaktır." Resûlullah (s.a.v.) Selmâ'ya, "Neyin var ey Ümmü'l-Münzir?" dedi. Selmâ, "Rifâ'a b. Samuel ey Allah'ın Resûlü!... Bu adam bizi ziyaret ederdi. Bize hürmeti olan bir adamdı. Onu bana bağışla." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Rifâ'a'nın ona yalvardığını görmüştü. Bunun üzerine, "Tamam; onu sana bağışladım." dedi. Sonra Selmâ, "Ey Allah'ın Resûlü! O namaz kılıyor ve deve etini yiyor." dedi. Resûlullah (s.a.v.) tebessüm ederek, "Namaz kılıyorsa faydası kendisinedir. Eğer dininde sebat gösteriyorsa onun için şerdir." dedi. Selma dedi ki: Rifâ'a Müslüman oldu. Kendisine "Ümmü'l-Münzir'in mevlası" deniliyordu. Ancak bu durum Rifâ'a'ya çok ağır geldi ve memleketi terk etti. Nihayet haber Ümmü'l-Münzir'e ulaştı; ona haber gönderdi ve "Vallahi ben senin mevlan değilim. Fakat senin için Resûlullah (s.a.v.) ile görüştüm; seni bana bağışladı. Kanın akıtılmadı, Ancak sen kendi nesebin üzeresin." dedi. Daha sonra Rifâ'a yine Selmâ'yı ziyaret ederdi. O, memlekete döndü.

Sa'd b. Ubâde ve el-Hubâb b. el-Münzir geldiler ve "Ey Allah'ın Resûlü! Evsliler, müttefikleri oldukları için, Benî Kurayza'nın öldürülmesini hoş karşılamadılar." dediler. Sa'd b. Mu'âz ise, "Ey Allah'ın Resûlü! Evs'ten olup hayırlı olan kimse bu hükümden rahatsız olmaz. Evs'ten kim onu hoş karşılamazsa Allah ondan razı olmasın." dedi. Bunun üzerine Üseyd b. Hudayr ayağa kalkarak (öfkelendi ve), "Ey Allah'ın Resûlü! Evs'in evlerinden hiç birini bırakmadan bunları (Benî Kurayzalıları) onlara dağıtın. Allah bu işten hoşlanmayanın burnunu sürtsün. Evs'in evlerinden ilk önce benim evime onları gönder." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Benî Abdüleşhel'e (Kurayza'dan) iki kişi gönderdi. Üseyd b. Hudayr birisinin boynunu vurdu; Ebû Nâile de diğerinin boynunu vurdu. Benî Hârise'ye iki kişi gönderdi. Ebû Bürde b. Niyâr birisinin boynunu vurdu; Muhayyisa da işini bitirdi. Diğerini de Ebû Abs b. Cebr vurdu; Zuheyr b. Râfi de işini bitirdi. Benî Zafer'e de iki esir gönderdi.

Bana Ya'kûb b. Muhammed anlattı. O da Âsım b. Ömer b. Katâde'den şöyle dediğini rivayet etti: Onlardan birisini Katâde b. en-Nu'mân öldürdü; diğerini de Nadr b. el-Hâris öldürdü. Âsım dedi ki: Bana Eyyûb b. Beşîr el-Mu'âvî anlattı; dedi ki: Benî Mu'âviye bize iki esir gönderdi. Onlardan birisini Cebr b. Atîk öldürdü; diğerini de, Belî'den anlaşmalıları olan Nu'mân b. Asr öldürdü. Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.), Benî Amr b. Avf'a Ukbe b. Zeyd ve kardeşi Vehb b. Zeyd olmak üzere iki esir gönderdi. Onlardan birisini Uveym b. Sâ'ide öldürdü; diğerini de Sâlim b. Umeyr öldürdü. Benî Ümeyye b. Zeyd'e de (esir) gönderildi.

Ka'b b. Esed, elleri boynunda bağlı olduğu halde Resûlullah'a (s.a.v.) getirildi. Ka'b güzel yüzlü bir adamdı. Resûlullah (s.a.v.), "Ka'b b. Esed mi?" dedi. Ka'b, "Evet ey Ebü'l-Kâsım!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "İbn Hırâş beni tasdik ettiği halde neden onun nasihatinden istifade etmediniz? Bana uymanızı size emretmedi mi? Üstelik beni gördüğünüzde onun selamını bana söylüyordunuz." dedi. Ka'b b. Esed, "Tevrat'a yemin olsun ki, ey Ebü'l-Kâsım öyledir. Eğer Yahudiler kılıçtan korktu diye beni ayıplamasalardı sana iman ederdim. Fakat ben Yahudi dini üzerindeyim." dedi. Resûlullah (s.a.v.) "Götür, boynunu vur." dedi. Onu götürüp boynunu vurdu.

Bana Utbe b. Cebîre anlattı. O da el-Husayn b. Abdurrahman b. Amr b. Sa'd b. Mu'âz'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Huyey b. Ahtab, Gazzâl b. Samuel, Nebbâş b. Kays ve Ka'b b. Esed'i öldürdüğü zaman Sa'd b. Mu'âz'a, "Kalanlara dikkat et." dedi. Sa'd onları grup grup çıkarıp öldürüyordu.

Dediler ki: Benî en-Nadîr'den bir kadın vardı; adı Nübâte idi. Nübâte Benî Kurayza'dan bir adamın eşiydi. Adam onu çok seviyor, kadın da onu çok seviyordu. Kuşatma ağırlaşmaya başlayınca kadın kocasına ağladı ve "Benden ayrılacaksın." dedi. Adam şöyle dedi: "Tevrat hakkı için dediğin gibidir. Bilirsin ki, sen bir kadınsın; bu değirmen taşını onların üzerine bırak. Biz henüz onlardan kimseyi öldürmedik. Üstelik sen bir kadınsın. Muhammed bize galip gelse bile kadınları öldürmeyecektir." dedi. Adamın gayesi kadının cariye olarak alınmaması ve işlediği cürüm sebebiyle öldürülmesi idi. Kadın ez-Zübeyr b. Bâtâ'nın kalesindeydi. Değirmen taşını kalenin üstüne çıkardı. Müslümanlar da çoğu zaman, gölge olduğunda kalenin gölgesinde gölgeleniyorlardı. Değirmen taşı göründü. Müslümanlar değirmen taşının geldiğini görünce dağıldılar. Ancak taş Hallâd b. Süveyd'e yetişti ve başını yardı. Müslümanlar kalenin dibinde oturmaktan çekindiler.

Resûlullah'ın (s.a.v.) öldürülmelerini emrettiği gün gelince o kadın Âişe'nin yanına girdi; kırıta kırıta gülüyor ve "Benî Kurayza'nın efendileri öldürülüyor." diyordu. Birden "Ya Nübâte!" diye çağıran bir adamın sesini duydu. Kadın, "Vallahi ben çağrılıyorum." dedi. Âişe, "Neden?" dedi. Nübâte, "Kocam beni öldürdü." dedi. Nübâte güzel konuşan bir kadındı. Âişe, "Kocan seni nasıl öldürdü?" dedi. Nübâte, "Ben ez-Zübeyr b. Bâtâ'nın kalesindeydim. Bana emretti; ben de bir değirmen taşını Muhammed'in ashâbının üzerine bıraktım. Değirmen onlardan bir adamın başını yarmıştı. O ölmüştür; ben de o sebeple öldürüleceğim." dedi. Resûlullah (s.a.v.) emretti; Hallâd b. Süveyd sebebiyle o kadın da öldürüldü. Âişe dedi ki: Nübâte'nin nefsinin temizliğini, rahatlığını ve çokça gülüşünü hiç unutamam. Üstelik öldürüleceğini biliyordu. Âişe şöyle derdi: "Benî Kurayza o gün öldürüldüler. Öyle ki, gece boyunca hurma kandillerinin ışığı altında öldürülme işlemleri devam etti."

Bana İbrahim b. Sümâme anlattı. O el-Misver b. Rifâ'a'dan, o da Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den şöyle dediğini rivayet etti: Benî Kurayza, akşam kızıllığı kayboluncaya kadar öldürüldüler. Sonra hendekte üstlerine toprak örtüldü. Onlardan baliğ olup olmadığı hakkında şüphe edilenlerin eteklerine bakılırdı. Eğer eteğindeki kıllar çıkmış ise öldürülüyordu. Eğer çıkmamış ise esirlerin (çocukların ve kadınların) içine atılırdı.

Bana Abdurrahman b. Abdülazîz anlattı. O da Abdullah b. Ebû Bekr b. Hazm'dan şöyle dediğini rivayet etti: Benî Kurayza'nın erkekleri, Amr b. es-Su'dâ'nın dışında 600 kişiydiler. Amr b. es-Su'dâ'nın bağlandığı ip koptu ve kurtuldu. İbn Vâkıd dedi ki: Amr b. es-Su'dâ'nın kaleden çıkmış olması daha doğrudur.

Bana Musa b. Ubeydee anlattı. O da Muhammed b. el-Münkedir'den şöyle dediğini rivayet etti: Benî Kurayza 600 ile 700 kişi arasındaydı. İbn Abbâs (r.a.) dedi ki: Onlar 750 kişiydiler.

Dediler ki: Benî Kurayza'nın kadınları, Remle bt. el-Hâris ve Üsâme'nin evine götürüldüklerinde şöyle diyorlardı: "Umarız Muhammed erkeklerimizi serbest bırakır ya da onlardan fidye alır." Sabaha çıkıp da erkeklerinin öldürüleceklerini öğrendiklerinde bağırıp çağırdılar, yakalarını yırttılar, şiirler söylediler, erkekleri için yanaklarına vurdular ve Medine'yi (ah u figânla) doldurdular. Dedi ki: ez-Zübeyr b. Bâtâ şöyle diyordu: "Susun! Dünya kurulalı beri Benî İsrâîl kadınlarından ilk esir edilenler sadece sizler misiniz? Üstelik onlardan (erkeklerden) esaret kaldırılmayacaktır ki, bizler ve sizler bir araya gelelim. Eğer sizin erkeklerinizde bir hayır varsa kendinizi feda edin ve Yahudi dinine yapışın. Biz o din üzere yaşar ve o din üzere de ölürüz." dedi.

Bana Abdülhamîd b. Ca'fer anlattı. O da Muhammed b. Yahya b. Hibbân'dan rivayet etti. Ayrıca Bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O da Dâvud b. el-Husayn'dan rivayet etti. Bunların her birisi bana bu hadisin bir kısmını anlattılar; dediler ki: ez-Zübeyr b. Bâtâ Bu'âs harbinde Sâbit b. Kays'a iyilik yapmıştı (onu ölümden kurtarmıştı). Sâbit, ez-Zübeyr'in yanına geldi ve "Ey Ebû Abdurrahman! Beni tanıyor musun?" dedi. ez-Zübeyr b. Bâtâ "Benim gibi birisi senin gibi birisini hiç tanımaz olur mu?" dedi. Sâbit, "Senin vaktiyle bana yaptığın bir iyiliğin var. Şimdi karşılık vermek istiyorum." dedi. ez-Zübeyr, "Cömert olan kişi cömert olan kişiye iyilikte bulunur. Bugün her zamankinden daha çok o iyiliğe muhtacım." dedi. Bunun üzerine Sâbit b. Kays Resûlullah'a (s.a.v.) geldi ve "Ey Allah'ın Resûlü! ez-Zübeyr b. Bâtâ'nın bana iyiliği dokunmuştur. Bu'âs harbinde perçemimden tutup beni kurtarmıştı ve bana, 'Senin üzerindeki bu iyiliğimi hep hatırla' demişti. Ben de ona bir karşılık vermek istiyorum; onu bana bağışla ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Onu sana bağışladım." dedi. Sâbit, ez-Zübeyr'in yanına geldi ve ona, "Resûlullah, seni bana bağışladı." dedi. ez-Zübeyr, "Yaşlı bir adam, Yesrib'te ne ailesi, ne çocukları ne de malı vardır. Tek başına hayata ne yapsın?" dedi. Sâbit b. Kays Resûlullah'a gelerek, "Çocuklarını da bana bağışla ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) ona çocuklarını da bağışladı. Sâbit, "Ey Allah'ın Resûlü! Onun ailesini ve malını da bağışla!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) ona çocukları, ailesini ve malını da bağışladı. Bunun üzerine Sâbit, ez-Zübeyr'e geldi ve "Resûlullah senin çocuklarını, aileni ve malını da bağışladı." dedi.

Bunun üzerine ez-Zübeyr, "Ey Sâbit! Sen, üzerinde bulunan iyiliğime karşılık bana iyilikte bulundun. Ey Sâbit! Çin aynasını andıran parlak yüzüne mahalle kızlarının bakıştığı Ka'b b. Esed ne yaptı?" dedi. Sâbit, "Öldürüldü." dedi. ez-Zübeyr, "Peki, hem kentlilerin hem de köylülerin, her iki mahallenin de (Benî Nâdir ve Benî Kurayza'nın) efendisi olan, savaşta onları bindiren ve kıtlıkta onları yediren Huyey b. Ahtab ne yaptı?" dedi. Sâbit, "Öldürüldü." dedi. ez-Zübeyr, "Ya saldırıya geçtikleri sırada Yahudilerin öncüsü ve kaçış zamanlarında onların koruyucusu olan Gazzâl b. Samuel ne yaptı?" dedi. Sâbit, "Öldürüldü." dedi. ez-Zübeyr, "Ya yönetici ve evirip çevirci olan, öyle bir adam ki, önüne geçmediği cemaatlerin dağıldığı ve onsuz bağlanan düğümlerin çözüldüğü Nebbâş b. Kays ne yaptı?" dedi. Sâbit, "Öldürüldü." dedi. ez-Zübeyr, "Peki, Yahudilerin savaştaki sancaktarı olan Vehb b. Zeyd ne yaptı?" dedi. Sâbit, "Öldürüldü." dedi. ez-Zübeyr, "Ya Yahudilerin yetim ve dullarının babası ve Rifâde'nin[70] sahibi Ukbe b. Zeyd ne yaptı?" dedi. Sâbit, "Öldürüldü." dedi. ez-Zübeyr, "Peki, Tevrat'ı okumaktan ger durmayan iki Amr ne yaptılar?" dedi. Sâbit, "Öldürüldüler." dedi. ez-Zübeyr, "Ey Sâbit! Bu adamlardan sonra yaşamanın bir faydası yoktur. Ben, daha önce onların yaşadıkları bir yurda, onlardan sonra kalmak üzere mi döneceğim? Buna ihtiyacım yoktur. Sana yaptığım iyiliği vesile yaparak senden şunu istiyorum: Benî Kurayza'nın reislerini öldüren adamların yanına beni götür. Ondan sonra kavmimin öldürüldükleri yere beni götürürsün. Sonra kılıcımı al; çünkü o çok keskindir. Kılıcımla boynuma bir darbe vur ve işimi bitir. Elindeki kılıçla karın bölgesinden yukarı kaldır, sonra başa koy ve beynin aşağısına doğru indir. Çünkü boynun cesette asılı kalması onun için daha güzeldir. Ey Sâbit! (Çabuk dediklerimi yap! Çünkü) ben dostlara kavuşmak için, kuyuya salınan bir kovanın su boşaltması kadar bir süreye bile sabredemiyorum.” dedi. Ebû Bekr de onun sözlerini işitiyordu; dedi ki: “Yazık sana ey İbn Bâtâ! (Başına gelecek olan) bir kovanın boşaltması değil, ebedî bir azaptır!” ez-Zübeyr b. Bâtâ, “Beni götür, öldür!” dedi. Sâbit, “Seni öldürecek değilim.” dedi. ez-Zübeyr, “Kimin beni öldüreceği umurumda değil; fakat ey Sâbit! Benim eşime ve çocuklarıma bak. Onlar ölüme dayanamıyorlar. Arkadaşına söyle; onları serbest bıraksın ve mallarını onlara versin.” dedi. Onu ez-Zübeyr b. el-Avvâm'a yaklaştırdı. ez-Zübeyr b. el-Avvâm onu aldı ve boynunu vurdu. Sâbit onun ailesini, çocuklarını ve malını Resûlullah'tan (s.a.v.) istedi. Resûlullah (s.a.v.) onun bütün mallarını çocuklarına geri verdi. Onun eşini de esirler arasından çıkardı. Cephanelik dışında deve, hurma ve ev eşyası gibi ne kadar malları varsa onlara iade etti. Cephaneliği onlara vermedi. Onlar Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ın ailesiyle beraber idiler.

---

[70] Rifâde, yemek verme işdir. (M).

Dediler ki: Reyhâne bt. Zeyd, Benî en-Nadîr'den olup Benî Kurayza'da evliydi. Resûlullah (s.a.v.) onu şahsına özel bir pay olarak aldı. Güzel bir kadındı. Resûlullah (s.a.v.) Müslüman olmasını teklif etti. Reyhâne Yahudiliğin dışında bir şey kabul etmedi. Resûlullah (s.a.v.) onu salıverdi; fakat gönlü onda kaldı. Bunun üzerine İbn Sa'iyye'ye haber gönderdi ve durumu ona anlattı. İbn Sa'iyye, “Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü! Reyhâne Müslüman olur.” dedi. Hemen çıktı ve Reyhâne'nin yanına geldi. Ona, “Kavmine tabi olma! Huyey b. Ahtab'ın onların başına neler getirdiğini gördün. Müslüman ol; Resûlullah (s.a.v.) seni kendisine eş olarak seçecek.” dedi. Resûlullah (s.a.v.) ashâbının içindeyken iki terliğin sesini işitti ve “Bu iki terlik İbn Sa'iyye'nin terlikleridir. Reyhâne'nin Müslüman olduğunu bana müjdeleyecek.” dedi. İbn Sa'iyye Resûlullah'a (s.a.v.) geldi ve “Ey Allah'ın Resûlü! Reyhâne Müslüman oldu.” dedi. Resûlullah (s.a.v.) buna çok sevindi.

Bana Abdülmelik b. Süleyman anlattı. O Eyyûb b. Abdurrahman b. Ebû Sa'sa'a'dan, o da Eyyûb b. Beşîr el-Mu'âvî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Reyhâne'yi Selmâ bt. Kays Ümmü'l-Münzir'in evine gönderdi. Reyhâne bir hayız müddeti geçirene kadar da onun yanındaydı. Sonra hayzından temizlendi. Ümmü'l-Münzir geldi; Resûlullah'a haber verdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Ümmü'l-Münzir'in evinde onun yanına geldi. Resûlullah (s.a.v.) Reyhâne'ye, “Eğer arzu edersen seni azat eder ve seninle evlenirim. Eğer benim mülkümde (yanımda cariye olarak) kalmak istersen mülk-i yemin yoluyla seninle birlikte olurum.” dedi. Reyhâne, “Ey Allah'ın Resûlü! Senin mülkünde (cariye olarak senin yanında) olmam hem senin için, hem de benim için daha hafif olur.” dedi. Böylece Reyhâne Resûlullah'ın mülkündeydi. Yanında vefat edinceye kadar Resûlullah (s.a.v.) onunla birlikte oluyordu.

Bana İbn Ebû Zi'b anlattı; dedi ki: Reyhâne'yi ez-Zührî'ye sordum; dedi ki: Reyhâne Resûlullah'ın (s.a.v.) cariyesiydi. Resûlullah onu azat etti ve onunla evlendi. Reyhâne ailesinde örtünür ve “Resûlullah'tan (s.a.v.) sonra kimse beni görmemelidir.” derdi. Bize göre bu, iki hadisin en doğrusudur. Reyhâne'nin Resûlullah'tan önceki kocasının adı el-Hakem idi.

Benî Kurayza Ganimetinin Dağıtılması ve Satılması

Dediler ki: Ganimetler toplanınca Resûlullah (s.a.v.) eşyaların isteyene satılmasını emretti. Kadınlar ve çocuklar (esirler) da isteyene satıldı. Hurmalıklar da dağıtıldı. Benî Abdüleşhel, Benî Zafer, Benî Mu'âviye ve Amr b. Mâlik b. Evs'e (en-Nebîtoğulları'na) bir hisse verildi. Benî Amr b. Avf ve Evs'ten geri kalanlara da bir hisse verildi. Benî en-Neccâr, Benî Mâzin, Benî Mâlik, Benî Zubyân ve Benî Adî'ye bir hisse verildi. Benî Selime, Benî Zurayk ve Belhâris b. Hazrec'e de bir hisse verildi. Atların sayısı 36 idi. İlk defa bir at için iki hisse verildiği bildirilen yer el-Müreysî gazvesiydi. Sonra Benî Kurayza ganimetlerinde, el- Müreysî'de yapılanın aynısı yapıldı. At için iki hisse, sahibine de bir hisse takdir edildi. Yaya için bir hisse verildi. Resûlullah (s.a.v.), kalenin dibinde öldürülen Hallâd b. Süveyd için de bir hisse ayırdı. Yine Resûlullah (s.a.v.) onları kuşatma altında tutarken ölen Ebû Sinân b. Mıhsan için de bir hisse ayırdı. O da Müslümanlarla beraber savaşıyordu. Müslümanların sayısı 3.000 idi. Atların sayısı 36 idi. Buna göre, atlıya iki hisse, atın sahibine bir hisse olmak üzere toplam hisse sayısı 3072 idi.

Bana İbrahim b. Ca'fer anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Benî Kurayza Gazvesi'nde atların sayısı 36 idi. Resûlullah (s.a.v.) üç at yönetiyordu. Ancak kendisine sadece bir hisse ayrıldı. Hisselerin toplam sayısı 3072 idi. O gün mallar da bölündü. Mallar beş parçaya ayrıldı. Bir parçanın üzerine "Allah'ındır" diye yazıldı. Hisseler o gün hepsi eşit idi. Hisseler çıkarıldı. Aynı şekilde eski eşyalar, develer, koyunlar, çocuklar ve kadınlar (esirler) da beş kısma ayrıldı. Sonra dört kısım insanlara dağıtıldı. Resûlullah (s.a.v.) savaşa katılan kadınlara ganimetten (humustan) verdi. Biri öldürülmüş, diğeri ölmüş olan iki adama da ondan hisse ayırdı. Resûlullah (s.a.v.) Safiyye bt. Abdülmuttalib, Ümmü Umâre, Ümmü Salît, Ümmü'l-Alâ, Sümeyrâ bt. Kays ve Ümmü Sa'd b. Mu'âz gibi Benî Kurayza'da hazır olup da kendilerine hisse verilmeyen kadınlara da bir şeyler verdi.

Bana Muhammed b. Abdullah b. Mâlik b. Muhammed b. İbrahim b. Eslem b. Necre es-Sâ'idî anlattı. O da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına vardım; Benî Kurayza'nın esirlerini (kadın ve çocukları) satıyordu. Yahudi olan Ebû Şahm iki kadın satın aldı. Her bir kadınla birlikte kız ve erkek olmak üzere üç çocuk vardı. Tümünü 150 dinara satın aldı. Onlara, "Siz Yahudi dini üzerinde değil misiniz?" diyordu. O iki kadın ise, "Biz ölünceye kadar kavmimizin dininden ayrılmayız." diyor ve ağlıyorlardı.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Ya'kûb b. Zeyd b. Talha'dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Benî Kurayza'nın kadın ve çocukları esir edilince (seby), Resûlullah (s.a.v.) onlardan bir grubu, Osman b. Affân ve Abdurrahman b. Avf'a sattı. Onlardan bir grubu da Necd'e gönderdi. Yine bir grubunu da Sa'd b. Ubâde ile birlikte Şam'a gönderdi. Resûlullah (s.a.v.) onları satıyor ve onların parasıyla silah ve at alıyordu. Deniliyor ki: Onları bir kereden Osman b. Affân ve Abdurrahman b. Avf'a sattı. İkisi onları bölüştüler. Osman, esirlerin karşılığında Abdurrahman b. Avf'a çok mal verdi. Ayrıca Osman, kendi hissesine düşen her esirin başına (kendilerini satın almak istedikleri takdirde) önemli miktarda ilave bir fiyat koydu. Şöyle ki: Yaşlı esirlerin yanında çok para bulunurdu. Ancak gençlerin yanında para bulunmazdı. Böylece Osman önemli miktarda bir para -ve Abdurrahman b. Avf'ın hissesini de- kazandı. Çünkü Osman'ın hissesine hep yaşlılar düşmüştü. Deniliyor ki, esirler bölünürken yaşlılar bir tarafa, gençler de bir tarafa konuldu. Sonra Abdurrahman, tercih etmek konusunda Osman'ı serbest bıraktı. Osman da yaşlıları aldı.

Bana Abdülhamîd b. Ca'fer anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Kadın ve çocuklardan 1.000 esir vardı. Resûlullah (s.a.v.) ganimeti satışa çıkarmadan beşte birini (humusu) ayırdı. Esirleri beş kısma ayırdı. Önce humusunu aldı. İstediğini o humustan azat ediyor ve ondan bağışlıyor; istediğine ondan hizmetçi veriyordu. Kendi hissesine düşen ev eşyalarını da aynı şekilde yaptı; onlar da satılmadan önce taksim edildi. Aynı şekilde hurmalıklar satılmadan beşte biri ayrıldı. İşte bütün bunları Resûlullah (s.a.v.) beş kısma ayırır; bir kısmının üzerine "Allah'a aittir" yazılır; sonra payı çıkarılırdı. Resûlullah'ın (s.a.v.) payı nerede çıkarsa onu alır ve seçim yapmazdı. Humus, ganimeti Müslümanlar arasında taksim eden Mahmiye b. Cez ez-Zübeydî'nin yanına bırakılırdı.

Bana Abdullah b. Nâfi anlattı. O babasından, o da İbn Ömer'den şunu rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) ganimet için kura çeker, seçim yapmazdı.

Bana Abdülhamîd b. Ca'fer anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), esir kadınlarla çocukların bölüştürülmelerinde veya satılmalarında birbirlerinden ayrılmalarını yasakladı.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da İshâk b. Abdullah'tan şunu rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) o gün, "Baliğ oluncaya kadar anne ve çocuğu birbirinden ayrılmaz." dedi. Kendisine, "Ey Allah'ın Resûlü! Onların baliğ olmaları nasıl anlaşılır?" denildi. Resûlullah (s.a.v.), "Kız âdet görür, erkek çocuk da ihtilam olur." dedi.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Ya'kûb b. Zeyd'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: O gün, iki kız kardeş baliğ olduklarında birbirlerinden ayrılırlardı. Aynı şekilde, kız baliğ olunca annesinden ayrılırdı. Anne, küçük çocuklarıyla birlikte Müşrik Araplara ya da Medine, Teymâ ve Hayber Yahudilerine satılırdı. Satın alanlar onları götürüyorlardı. Eğer küçük çocukların anneleri yoksa, onlar sadece Müslümanlara satılırdı; müşrik Araplara ve Yahudilere satılmazdı.

Bana Utbe b. Cebîre anlattı. O da Ca'fer b. Mahmûd'dan şöyle dediğini rivayet etti: Muhammed b. Mesleme şöyle dedi: O gün esirlerden (seby) üç kişi aldım. Bir kadın ve yanında da iki oğlunu 45 dinara satın aldım. Aslında bu benim ve atımın sebyden, topraktan ve eşyalardan olan hakkımdı. Diğerleri de benim gibiydiler. O zaman atın süvarisine üç hisse verilirdi. Bir hisse kendisine, iki hisse de atına verilirdi.

Bana el-Muğîre b. Abdurrahman el-Hizâmî -Kendisine Kusay denirdi.- anlattı. O da Ca'fer b. Hârice'den şöyle dediğini rivayet etti: ez-Zübeyr b. el-Avvâm şöyle dedi: Benî Kurayza Gazvesi'nde süvari olarak bulundum. Bana bir hisse, atıma da bir hisse verildi.

Bana Abdülmelik b. Yahya anlattı. O da İsa b. Ma'mer'den şöyle dediğini rivayet etti: O gün ez-Zübeyr ile birlikte iki at vardı. Resûlullah (s.a.v.) ona beş hisse ayırdı.

Sa'd b. Mu'âz

Dediler ki: Sa'd b. Mu'âz, Benî Kurayza hakkında hüküm verdikten sonra Ku'aybe bt. Sa'd el-Eslemiyye'nin çadırına geldi. Hibbân b. el-Arika onu okla yaralamıştı. Bazılarına göre ona ok atan Ebû Üsâme el-Cüşemî idi. Ok, kolundaki atar damarı kesmişti. Resûlullah (s.a.v.) onu ateşle yaktı, kolu şişti. Resûlullah bıraktı; kan akmaya başladı. Bir daha onu kızarttı, eli tekrar şişti. Bunu görünce Sa'd şöyle dua etti: "Yedi gök ve yedi yerin Rabbi olan Allah'ım! İnsanlar içinde, senin Resûlü'nü tekzib eden ve onu yurdundan çıkaran bir kavimle, Kureyş ile savaşmak istediğim kadar hiçbir kavimle savaşmak istemiyorum. Ben tahmin ediyorum, artık bizimle onların arasında savaş sona ermiştir. Eğer hala bizimle onlar arasında savaş kalmışsa beni iyileştir; onlarla savaşayım. Eğer savaşı sona erdirmiş isen, bu yaramı patlat ve beni onunla öldür. Benî Kurayza sana, senin Resûlü'ne ve senin dostlarına düşman oldukları için onlar hakkında da gözümü aydınlattın." Allah onun yarasını patlattı. Sa'd gece yarısında yatıyordı; farkında değildi. Resûlullah (s.a.v.), bir grup Ashâbıyla birlikte onu ziyeret etmek için yanına geldi. Üstünün beyaz bir örtü ile örtüldüğünü gördü. Sa'd uzun ve beyaz bir adamdı. Resûlullah (s.a.v.) başının yanında oturdu; başını kucağına aldı ve "Allah'ım! Sa'd senin yolunda cihad etti ve senin Resûlü'nü tasdik etti. O görevini yaptı. Mahlûkatın ruhunu aldığın en hayırlı alış şekliye onun ruhunu kabzeyle." dedi. Sa'd Resûlullah'ın (s.a.v.) sesini işitince gözlerini açtı ve "es-Selâmü aleyke yâ Resûlullah! Allah'ın risaletini tebliğ ettiğine şehadet ederim." dedi. Resûlullah (s.a.v.) onun başını kucağından indirdi, sonra kalktı ve yanından ayrıldı.

Sa'd b. Mu'âz henüz ölmemişti. Resûlullah (s.a.v.) evine döndü. Gündüzün bir saat veya daha fazla durdu; ardından vefat etti. Sa'd b. Mu'âz vefat ettiği zaman Cibrîl (a), başında atlastan bir sarık olduğu halde indi ve "Ya Muhammed! Sizde vefat eden bu sâlih adam kimdir? Semânın kapıları onun için açıldı ve Rahman'ın arşı titredi." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Cibrîl'e, "Bildiğim kadarıyla Sa'd b. Mu'âz vefat etmiştir." dedi. Sonra aniden Ku'aybe'nin çadırına doğru hızla yola çıktı; yolda elbiselerini çekiştiriyordu. Sa'd'ın vefat ettiğini gördü. Bunun üzerine Benî Abdüleşhel'in adamları gelip onu evine götürdüler. Râvî dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) onun ardından çıktı. Birilerinin ayakkabı bağı kopuyordu da eğilip bakmazdı; ridası omzundan düşerdi de üzerine eğilmezdi. Sa'd'ın yanına girinceye kadar kimse kimseyle ilgilenmiyordu. Ebû Abdullah dedi ki: Sa'd vefat ettiğinde Resûlullah'ın (s.a.v.) onun yanında olduğu şeklinde bir rivayet işittik.

Bana Mu'âz b. Muhammed haber verdi. O Atâ b. Ebû Eslem'den, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Sa'd b. Mu'âz'ın elindeki damar patlayınca Resûlullah (s.a.v.) kalktı ve onunla kucaklaştı. Kan Resûlullah'ın (s.a.v.) yüzüne ve sakalına sıçradı. Onlardan biri Resûlullah'ı (s.a.v.) kandan korumaya çalıştıkça Resûlullah (s.a.v.), vefat edene kadar ona daha fazla yakınlık gösterdi.

Bana Süleyman b. Dâvud anlattı. O el-Husayn'dan, o babasından, o Ebû Süfyân'dan, o da Seleme b. Harîş'ten şöyle dediğini rivayet etti: Biz kapıdaydık; Resûlullah'ı (s.a.v.) gördük; onun arkasından gitmek istedik. Resûlullah (s.a.v.) eve girdi; evde hiç kimse yoktu. Sadece Sa'd vardı ve üstü örtülüydü. Baktım, Resûlullah (s.a.v.) adım adım ilerliyor. İlerlediğini görünce durdum. O da bana "Dur" işareti yaptı; hemen durdum ve arkamdakileri de geri çevirdim. Resûlullah (s.a.v.) bir süre durdu; sonra çıktı. Ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Kimseyi görmedim; sadece senin ilerlediğini gördüm." dedim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Bir melek bana kanatlarından birini sermeden bir yerde oturamadım. Kanatlarını açınca oturdum." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Sa'd için, "Afiyet olsun sana ey Ebû Amr, afiyet olsun sana..." diyordu.

Bana Muhammed b. Sâlih anlattı. O Sa'îd b. İbrahim'den, o Âmir b. Sa'd'dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Sa'd'ın evine vardığında Ümmü Sa'd ağlıyor ve şöyle diyordu:

Veyl olsun Ümmü Sa'd'a,
Sa'd'ın yasını tutup ona sabretmek kolay değil...

Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb, "Yavaş ol ey Ümmü Sa'd! Sa'd'dan söz etme!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Bırak onu ya Ömer; bütün ağlayan kadınlar günah işlerler; Ümmü Sa'd hariç." dedi. Ümmü Sa'd Kebşe bt. Ubeyd b. Mu'âviye b. Ubeyd b. el-Ebcer b. Avf b. el-Hâris b. Hazrec'tir. Kızkardeşi de el-Fâri'a bt. Ubeyd b. Mu'âviye b. Ubeyd'dir. Bu da Sa'd b. Zürâre'nin annesidir.

Dediler ki: Sonra Resûlullah (s.a.v.) onun yıkanmasını emretti. el-Hâris b. Evs b. Mu'âz ve Üseyd b. Hudayr onu yıkadılar. Seleme b. Selâme b. Vakaş da su döküyordu. Resûlullah (s.a.v.) oradaydı. İlk olarak su ile yıkandı. İkincisinde su ve sedir ağacının kokusuyla yıkandı. Üçüncüsünde de su ve kâfûr ile yıkandı. Sonra Yemen'den getirilen üç parça bez ile kefenlendi. Sa'd, kefenin içine sarıldı. Sonra üzerinde ölü taşınan ve

Sebt ailesinin yanında bulunan bir tahta (naş) getirildi. Sa'd tahtanın üzerine kondu. Sa'd evinden kaldırılıp çıkarılıncaya kadar, Resûlullah'ın (s.a.v.), naşının ön tarafından onu omuzladığı görüldü.

Bana Abdurrahman b. Abdülazîz anlattı. O Abdullah b. Ebû Bekr b. Hazm'dan, o Yahya b. Abdullah b. Abdurrahman'dan, o Amre'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.) Sa'd b. Mu'âz'ın cenazesinin önünde yürüdüğünü gördüm.

Bana Sa'îd b. Ebû Zeyd anlattı. O Rübeyh b. Abdurrahman b. Ebû Sa'îd el-Hudrî'den, o babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: Sa'd b. Mu'âz'ın ölüm haberi geldiğinde Resûlullah (s.a.v.) ile beraberdik. İnsanlarla birlikte çıktı; el-Bakî kabristanına gelince, "Arkadaşınızın defin işine sahip çıkın!" dedi. Ebû Sa'îd dedi ki: "Onun için kabir kazanlardan biriydim. Lahide ulaşıncaya kadar, toprak kazdıkça üzerimize misk kokusu yayılıyordu." Rübeyh dedi ki: Bana Muhammed b. el-Münkedir anlattı. O Muhammed b. Şürahbîl b. Hasene'dan şöyle dediğini rivayet etti: Birisi Sa'd b. Mu'âz'ın kabrinden bir tutam toprak aldı ve götürdü. Sonra ona baktığında, misk olduğunu gördü.

Dediler ki: Sonra Sa'd'ın cenazesi taşındı. Resûlullah'a, "Ey Allah'ın Resûlü! Sa'd b. Mu'âz'ın cenazesini taşırken bizi geçiyordun (hızlı yürüyordun)." denildi. Resûlullah (s.a.v.), "Melekler Hanzale'yi yıkama işinde bizi geçtikleri gibi, Sa'd'a giderken de, meleklerin bizi geçmelerinden korktuk." dedi. İnsanlar, "Ey Allah'ın Resûlü! Sa'd iri-yarı bir adamdı, ama ondan daha hafif cenaze görmedik." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Meleklerin onu taşıdıklarını gördüm." dedi. İnsanlar, "Ey Allah'ın Resûlü! Münafıklar, 'Benî Kurayza hakkında (haksız yere) hüküm verdiği için hafifti.' Diyorlar." dediler. Allah Resûlü, "Yalan söylediler. Fakat melekler taşıdığı için hafiflemişti." dedi.

Ebû Sa'îd el-Hudrî şöyle diyordu: Biz Sa'd'ın kabrini kazma işini bitirirken Resûlullah (s.a.v.) geldi. Suyu ve kerpiçleri kabrin yanına koymuştuk. Bugünkü Ukayl'ın evinin yanında ona kabir kazmıştık. Resûlullah (s.a.v.) yanımıza geldi; onu kabrin yanına koydu; sonra üzerine namaz kıldı. İnsanların, el-Bakî Mezarlığı'nı doldurduklarını gördüm.

el-Vâkıdî dedi ki: Bana İbrahim b. el-Husayn anlattı. O Dâvud b. el-Husayn'dan, o Abdurrahman b. Câbir'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Sa'd'ın kabrini bitirdiklerinde dört kişi onun kabrine indi: el-Hâris b. Evs b. Mu'âz, Üseyd b. Hudayr, Ebû Nâile ve Seleme b. Selâme... Resûlullah (s.a.v.) kabrin yanında, ayakları üzerinde duruyordu. Lahdine konulunca Resûlullah'ın (s.a.v.) yüzü değişti ve üç kere "Sübhanallah" dedi. Müslümanlar da tesbih getirdiler. Öyle ki, sesten Bakî sallandı. Sonra Resûlullah (s.a.v.) üç kere tekbir getirdi. Onun ashâbı, üç kere tekbir getirdiler. Öyle ki, sesten Bakî sallandı. Bu durum Resûlullah'a (s.a.v.) soruldu; denildi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Senin yüzünde bir değişiklik gördük; sonra üç kere tesbih getirdin?" Resûlullah (s.a.v.), "Onun kabri, arkadaşınızı sıkmaya başladı ve onu bağrına bastı. Eğer ondan kurtulacak birisi varsa Sa'd kurtulacaktı. Sonra Allah onu rahatlattı." dedi.

Bana İbrahim b. el-Husayn anlattı. O da el-Misver b. Rifâ'a'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ümmü Sa'd -Kebşe bt. Ubeyd- geldi; lahit içinde Sa'd'a bakıyordu. İnsanlar onu geri çevirdiler. Resûlullah (s.a.v.), "Bırakın onu!" dedi. Ümmü Sa'd geldi; üzerine kerpiç ve toprak örtülmeden önce Sa'd'a baktı. O da lahitteydi. Ümmü Sa'd, "Allah'ın yanında olduğuna inanıyorum." dedi. Resûlullah (s.a.v.) kabrin başında ona başsağlığı diledi ve bir kenara oturdu. Nihayet kabrinin üstü düzeltildi ve üzerine su serpildi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) geldi, kabir üzerinde durdu ve ona dua etti. Sonra ayrıldı.

Benî Kurayza Kuşatmasında Öldürülen Müslümanlar

Kuşatma esnasında öldürülenlerden biri Belhâris b. Hazrec’ten Hallâd b. Süveyd; Nübâte adında bir kadın, onun üzerine değirmen taşı bıraktı. Taş başını yardı. Resûlullah (s.a.v.), “Ona iki şehit sevabı vardır.” dedi ve ona karşılık (kısas olarak) Nübâte’yi öldürdü. O, bugün Benî Kurayza’nın kabristanındadır.

Bana el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bana İbrahim b. Ca‘fer anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Benî Kurayza öldürülünce Huseyl b. Nüveyre el-Eşca‘î, iki gün yürüyerek Hayber’e geldi. Benî en-Nadîr Yahudilerinden Sellâm b. Mişkem, Kinâne b. Rebî b. Ebü’l-Hukayk ve Hayber Yahudileri salonlarında oturmuş, Benî Kurayza’nın haberini tartışıyorlardı. Resûlullah’ın (s.a.v.) onları kuşattığı haberi kendilerine ulaşmıştı ve olacakların haberini bekliyorlardı. Onlar Huseyl’e, “Arkanda ne var?” dediler. Huseyl, “Kötülük var. Benî Kurayza’nın savaşçıları kılıçla öldürüldüler.” dedi. Kinâne, “Huyey ne yaptı?” dedi. Huseyl, “Sapıtmıştı; onun da boynu vuruldu.” dedi. Huseyl, Yahudilerin reislerinin -Ka‘b b. Esed, Gazzâl b. Samuel ve Nebbâş b. Kays- durumlarını, onların getirilip Muhammed’in huzurunda öldürüldüklerini haber veriyordu. Sellâm b. Mişkem, “Bütün bunlar Huyey b. Ahtab’ın işleridir. Önce uğursuzluğuyla bize karşı çıktı ve bizi mallarımızdan ve şerefimizden etti. Sonra kardeşlerimizin öldürülmesine, öldürülmekten de beter olan çoluk-çocuğun esir edilmelerine sebep oldu. Bundan böyle ebediyen bir Yahudi artık Hicâz’da olamayacaktır. Üstelik (şu anda) Yahudilerin ne bir azmi, ne de bir fikri vardır.” dedi.

Dediler ki: Haber kadınlara ulaştı. Kadınlar bağırıp çağırdılar, yakalarını yırttılar; saçlarını dağıtıp matem tuttular. Arap kadınlar da onlara iltihak ettiler. Yahudiler Sellâm b. Mişkem’e sığındılar ve “Ey Ebû Amr! Ne dersin?” dediler. Ona “Ebü’l-Hakem” de deniliyordu. Sellâm b. Mişkem, “Bir tek harfine bile tabi olmayacağınız bir görüşe ne yapacaksınız?” dedi. Kinâne, “Şimdi kınama zamanı değildir. Gördüğün gibi iş bu raddeye gelmiştir.” dedi. Sellâm, “Muhammed Yesrib Yahudilerinin işini bitirdi; (yakında) size geliyor. Sizin sahanıza inecek. Benî Kurayza’nın başına getirdiklerini sizin başınıza da getirecek.” dedi. Onlar, “Peki, tedbir nedir?” dediler. Sellâm, “Bizimle beraber hareket eden Hayber, Teymâ, Fedek ve Vâdi’l-Kurâ Yahudileriyle birlikte onun üzerine gideceğiz. Ancak hiçbir Arap’tan yardım istemeyeceğiz. Hendek Gazvesi’nde Arapların size neler yaptıklarını gördünüz. Siz onlara Hayber’in hurmalarının sözünü verdikten sonra (yine de) antlaşmayı bozdular ve sizi perişan ettiler. Sonra Muhammed’den Evs ve Hazrec’in bir kısım hurmalarını istediler. Kendilerine verildiği takdirde çekileceklerini söylediler. Gerçi Muhammed’le Araplara hile yapan Nu‘aym b. Mes‘ûd idi. Nu‘aym hem Arapların, hem de Müslümanların hallerini biliyordu. Sonra biz, evinin ortasında Muhammed’in üzerine yürür, eski ve yeni bütün intikam konuları üzerine savaşırız. Yahudiler, “İşte görüş budur!” dediler. Bunun üzerine Kinâne, “Ben Araplardan istihbarat aldım; onları Muhammed hakkında pek şiddetli gördüm. Üstelik bizim kalelerimiz oradaki kaleler gibi değildir. Muhammed, bildikleri sebebiyle hiç bir zaman üstümüze gelemeyecektir.” dedi. Sellâm b. Mişkem, “Bu öyle bir adamdır ki, ensesinden tutulmayana kadar kendisiyle savaşılmıyor. Vallahi bu güzel bir fırsattır.” dedi.

Hassân b. Sâbit, Sa‘d b. Mu‘âz için şöyle bir mersiye okudu:[71]

---

[71] Hassân’ın mersiyesi metinde yer almamıştır (M).

Abdullah b. Üneys'in, Süfyân b. Hâlid b. Nübeyh'e Karşı Seriyyesi

Abdullah b. Üneys dedi ki: Hicretin 54. ayında, Muharrem'in beşinde, Pazartesi günü Medine'den çıktım. On iki gece Medine dışında kaldım. Muharrem'in bitmesine yedi gün kala Cumartesi günü Medine'ye döndüm.

el-Vâkıdî dedi ki: Bize İsmail b. Abdullah b. Cübeyr anlattı. O da Musa b. Cübeyr'den şöyle dediğini rivayet etti: Süfyân b. Hâlid b. Nübeyh el-Hüzelî el-Lihyânî'nin, kavminden bazı adamlarla ve diğerleriyle birlikte Urene'ye[72] indiği ve Resûlullah'a karşı birlikler topladığı haberi Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı. Birçok insan da onun etrafında toplanmıştı. Resûlullah (s.a.v.) Abdullah b. Üneys'i çağırdı; Süfyân b. Hâlid b. Nübeyh'i öldürmek için tek bir seriyye halinde görevlendirdi. Resûlullah (s.a.v.) ona, "Kendini Huzâ'a'ya nispet et." dedi. Abdullah b. Üneys, "Ey Allah'ın Resûlü! Onu (Süfyân b. Hâlid b. Nübeyh) tanımıyorum; onu bana anlat." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Onu gördüğünde ondan çekinir, korkar ve Şeytanı hatırlarsın." dedi. Ben de adamlardan korkmazdım. Dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Hayatımda hiçbir şeyden korkmadım." Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Evet; bu durum, seninle onun arasında bir ayet olacaktır. Onu gördüğünde, bir ürperme hissedeceksin." dedi. Ben konuşmak için Resûlullah'tan (s.a.v.) izin istedim. Resûlullah (s.a.v.), "İstediğini söylemekte serbestsin." dedi. Dedi ki: Sadece kılıcımı aldım ve yola çıktım; kendimi Huzâ'a'ya nispet ediyordum. Yola devam ettim; nihayet Kudeyd'e vardım. Orada çok sayıda Huzâ'alı gördüm. Bana dostluk ve arkadaşlık teklif ettiler; fakat ben istemedim ve çıktım. Nihayet Serif (vadisinin) içine geldim.

---

[72] Urene, Arefe'ye yakın bir yerdir (*Şerhu'z-Zürkânî ale'l-Mevâhibi'l-Ledûniyye*, II, 76).

Sonra oradan ayrıldım ve Urene'den çıktım ve karşılaştığım herkese, onunla birlikte olmak için Ebû Süfyân b. Hâlid'i aradığımı söyledim. Nihayet Urene vadisinin içinde yürüdüğünü gördüm. Arkasında da, toplama insanlar (Ehâbîş) ve etrafında toplanmış bedeviler vardı. Onu gördüğümde ondan korkmaya başladım ve Resûlullah'ın (s.a.v.) onun için anlattığı vasıfları tanıdım. Titrediğimi gördüm ve "Allah ve Resûlü doğru söyledi." dedim. Onu gördüğümde ikindi vakti girmişti. Yürüyerek namaz kıldım; başımla işaret ediyordum. Ona yaklaştığımda, "Kim bu adam?" dedi. Ben, "Huzâ'a'dan biri. Senin Muhammed hakkında birlikler topladığını duydum; seninle birlikte olmak için geldim"." dedim. Süfyân, "Doğru; bu topluluk onun içindir." dedi. Onunla birlikte yürümeye başladım; onunla konuştum, tatlı sözler söyledim; ona şiir okudum ve "Muhammed'in ihdas ettiği bu din ne acayip bir şey! Babalarının yolundan ayrılıp kendi hülyalarının peşine düştüler." dedim. Süfyân, "Muhammed henüz benim gibi biriyle karşılaşmış değil." dedi. Adam, yeri sarsan bir asaya dayanmaktaydı. Nihayet çadırına vardı.

Onun arkadaşları da ona yakın yerlere dağılmaya başladılar. Ancak etrafında dolaşıyorlardı. Süfyân, "Ey Huzâ'alı, gel!" dedi. Ben de ona yaklaştım. Câriyesine, "Süt getir." dedi. Kız süt sağdı, sonra bana verdi. Biraz içtim, sonra ona verdim. Adam tıpkı develer gibi süte yumuldu. Hatta burnu sütün üzerindeki köpükte kayboldu. Sonra bana, "Otur" dedi. Ben de onun yanında oturdum. Nihayet insanlar uyudular ve ortalık sakinleşti. Onun bir gaflet anını yakaladım ve onu öldürdüm. Başını aldım; kadınları onun üzerinde ağladıkları halde bıraktım geldim. Bir dağa tırmanıp bir mağaraya girince kurtulduğuma inandım. Arama başlamıştı. Atlı ve yayalar her yöne dağılmışlardı. Ben de dağın mağarasında saklanmıştım. Örümcekler de mağaranın kapısına ağlarını örmüşlerdi. Baktım ki, bir adam geliyor; yanında büyük bir tulum vardı. Ayakkabıları da elindeydi. Ben de yalınayaktım. En önemli problemim ise susuzluktu. Tihâme çölünü ve sıcaklığını hatırlıyordum. Adam ayakkabılarını ve tulumunu bıraktı ve mağaranın kapısında idrarını yapmaya başladı. Sonra arkadaşlarına, "Mağarada kimse yok." dedi. Ayrılıp geri döndüler. Ben de tuluma gittim; ondan su içtim ve ayakkabıları da alıp giydim. Gece yürüyor; gündüz ise saklanıyordum. Nihayet Medine'ye vardım; Resûlullah'ı (s.a.v.) Mescitte buldum. Beni gördüğünde, "Gözün aydın olsun!" dedi. Ben de, "Senin gözün de aydın olsun ey Allah'ın Resûlü!" dedim, Süfyân b. Hâlid'in başını önüne koydum ve başımdan geçenleri ona anlattım. Bana bir asa verdi ve "Cennette buna dayanırsın. Çünkü (böyle bir şeye) dayananlar cennette azdır." dedi. O asa, Abdullah b. Üneys'in yanında kaldı. Nihayet vefat etmek üzere iken, kefenine koymaları için ailesine vasiyette bulundu. Süfyân b. Hâlid'in öldürülmesi, hicretin 54. ayında, Muharrem'deydi.

el-Kurtâ[73] Gazvesi

Bana Hâlid b. İlyâs anlattı. O da Ca'fer b. Mahmûd'dan şöyle dediğini rivayet etti: Muhammed b. Mesleme şöyle dedi: Hicretin 55. ayında, Muharrem'in onuncu gecesinde yola çıktım. 19 gün Medine'nin dışında kaldım. Muharrem'in bitimine bir gece kala da Medine'ye döndüm.

Bana Abdülazîz b. Muhammed b. Enes ez-Zaferî anlattı. O da babasından rivayet etti. Yine bize Abdülazîz b. Sa'd anlattı. O da Ca'fer b. Mahmûd'dan rivayet etti. Hadiste, birisi arkadaşına ilavelerde bulundu; dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Muhammed b. Mesleme'yi 30 kişilik bir birliğin başında Benî Bekr b. Kilâb'a gitmek üzere görevlendirdi. Onların arasında Abbâd b. Bişr, Seleme b. Selâme b. Vakaş ve el-Hâris b. Hazme de vardı.

---

[73] el-Kurtâ, Benî Bekr'den bir boydur (*Şerhu'z-Zürkânî ale'l-Mevâhibi'l-Ledûniyye*, II, 173)

Resûlullah (s.a.v.) kendisine gece yürümesini, gündüz saklanmasını ve onlara ansızın baskın yapmalarını emretti. Muhammed b. Mesleme gece yürüyor, gündüz de saklanıyordu. Nihayet eş-Şerebe[74] denilen yere geldiğinde bir yolculuk yapan bir grupla karşılaştı. Ashâbından bir adam göndererek kim olduklarını sormasını istedi. Elçi gitti; sonra döndü ve "Muhârib kabilesinden bir topluluk..." dedi. Ona yakın bir yerde konakladılar; yerleşip hayvanlarını salıvermeye başladılar. Muhammed b. Mesleme onlara karışmadı, mühlet verdi.

Sonra göç etmeye başlayınca onlara baskın yaptı. Onlardan bazı adamları öldürdü; diğerleri kaçtılar. Fakat kaçanların peşine düşmedi. Bazı deve ve koyunları önlerine kattılar fakat ailelerine (ve göç içindeki eşyaya) karışmadı. Sonra yola devam etti. Nihayet Benî Bekr'i görebildikleri bir yere geldiklerinde Abbâd b. Bişr'i onlara gönderdi. Abbâd, orada bulunanların yanına gitti ve orada kaldı. Onlar hayvanları salıp sütlerini sağdıkları ve develerini çökerttikleri zaman Abbâd, Muhammed b. Mesleme'nin yanına geldi ve durumu ona bildirdi. Muhammed b. Mesleme ansızın çıkarak onlara baskın yaptı. Onlardan on kişiyi öldürdü; deve ve koyunları da önüne katarak geldi. Sonra hızla Medine'ye döndü. Medine'ye bir veya iki gecelik mesafede olan Dariyye[75] denilen yerde sabahladı. Muhammed b. Mesleme dedi ki: Sonra develeri koşturduk; koyunları da kovalamaya başladık. Tıpkı atlar gibi koşuyorlardı. Nihayet el-Adâse[76] denilen yere geldik. Koyunlar Rebeze'de[77] yavaşlamaya başladılar. Bu yüzden onları geri bırakıp arkadaşlarımızdan birisini onları korumak üzere görevlendirdik. Develer ise koşturuldu ve Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına getirildiler. Muhammed b. Mesleme şöyle derdi: "Dariyye'den çıktım. Bir adım bile binmeden Batnu Nahl[78] denilen yere geldim." Develer getirildi; 156 deve 3.000 koyun vardı. Getirdiğimizde Resûlullah (s.a.v.) onların beşte birini aldı. Geri kalanını da ashâbına dağıttı. Bir deveyi on koyuna karşılık tuttular. Onlardan her adama pay düştü.

---

[74] eş-Şerebe, es-Selîle ile Rebze arasında olan bir yerdir (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 328).

[75] Dariyye, Medine'ye yedi gecelik bir uzaklıktadır (İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 56).

[76] El-Adase ismi, günümüzde Filistin'in Aka kentinde bir mahallenin adıdır. Ancak günümüzde bu isim, Medine ve çevresinde bilinmemektedir. (M).

[77] Rebeze, Medine'ye bağlı ve ondan üç veya dört gün uzaklıkta bulunan Necid'in köylerinden biridir (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 227).

Benî Lihyân Gazvesi

Bana Abdülmelik b. Vehb Ebü'l-Hasan el-Eslemî anlattı. O da Atâ b. Ebû Mervân'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) hicretin 6. yılında, Rebîülevvel ayının başında çıktı. Gurân ve Usfân'a[79] kadar gitti. On dört gece Medine'nin dışında kaldı.

Bana Ma'mer anlattı. O ez-Zührî'den, o da İbn Ka'b b. Mâlik'ten rivayet etti. Yine bana Yahya b. Abdullah b. Ebû Katâde anlattı. O da Abdullah b. Ebû Bekr'den rivayet etti. Bana diğer insanlar da anlattılar. Biri, arkadaşına ilaveler yaptı. Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Âsım b. Sâbit ve arkadaşlarına çok üzülmüştü.[80] Resûlullah (s.a.v.) ashâbından 200 adamla birlikte çıktı; yanlarında 20 at da vardı. el-Cürf tarafından Madribu'l-Kubbe[81] denilen yere konakladı. Günün ilk saatlerinde karargâhını kurdu; kendisi Şam'a gitmek istiyormuş gibi yaptı. Sonra serinlikte yürüdü; önce Gurâbât'tan,[82] sonra Bîn'den[83] geçti. Nihayet es-Sumâm[84] kayalıklarına vardı ve orada yola girdi. Sonra yürüyüşü hızlandırdı; nihayet Gurân'ın içine girdi. Orası Âsım b. Sâbit ve arkadaşlarının öldürüldükleri yerdi. Âsım b. Sâbit ve arkadaşlarına rahmet okudu ve "Şehitlik size mübarek olsun!" dedi. Benî Lihyân Resûlullah'ın (s.a.v.) gelişini duydular ve dağ başlarına kaçtılar. Dedi ki: Onlardan bir tek kişiyi bulamadık. Resûlullah (s.a.v.) bir gün veya iki gün orada kaldı ve seriyyelerini her tarafa gönderdi. Ama kimseyi bulamadılar. Sonra Usfân'a gelmek üzere yola çıktı. Resûlullah (s.a.v.) Ebû Bekr'e, "Kuşkusuz benim yola çıkışım ve Usfân'a varışımın haberi Kureyş'in kulağına gitmiştir. Kureyşliler, onlara geliyorum diye korkmuşlardır. Sen on atlıyla birlikte yola çık." dedi. Ebû Bekr (r.a.) çıktı ve el-Gamîm'e geldi. Sonra Resûlullah'a (s.a.v.) geri döndü ve kimseyle karşılaşmadı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Bu durum, Kureyş'in kulağına gidecek, onları ürkütecek ve onları aradığımızı zannedip korkacaklar." dedi. Hubeyb b. Adî de o günlerde Kureyş'in elindeydi. Resûlullah'ın (s.a.v.) el-Gamîm'e kadar geldiği haberi Kureyş'e ulaştı. Bunun üzerine Kureyş, "Muhammed el-Gamîm'e, ancak Hubeyb'i kurtarmak için gelmiştir." dedi.

Hubeyb ve iki arkadaşı demir kelepçelerle bağlıydılar. Boyunlarına da demirden zincirler bağlamışlardı. Kureyşliler, "Muhammed Dacnân'a ulaşmış, bize geliyor." dediler. Mâviyye (bağlı olduğu evin hanımı) Hubeyb'in yanına gelip durumu ona haber verdi ve "İşte arkadaşın; Dacnân'a gelmiş, sizi kurtarmak istiyor." dedi. Hubeyb, "Doğru mu?" dedi. Kadın, "Evet, doğru" dedi. Hubeyb, "Allah dilediğini yapar." dedi. Kadın şöyle dedi: "Vallahi bunlar haram ayların çıkmasını bekliyorlar. Ondan sonra seni çıkarıp öldürecekler. Şimdi de, Muhammed'i görüyor musun? Biz onun arkadaşını haram aylarda öldürmek istemediğimiz halde o haram aylarda bize saldırmaya geliyor, diyorlar." Hubeyb onların elinde esir idi. Bu yüzden Resûlullah'ın (s.a.v.), onların üzerine gitmelerinden korkuyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye döndü. Dönerken de şöyle dua etti: "Geri dönenleriz, tövbe edenleriz, Rabbimize ibadet edenleriz, hamdedenleriz. Allah'ım! Yolculukta bize sahip çıkan ve arkamızda aileye bakan sensin. Allah'ım! Yolculuğun güçlüklerinden, dönüşün sıkıntısından, ailede ve malda kötü bir şey görmekten sana sığınırım. Allah'ım! Bizi hayra kavuştur; senden mağfiret ve rıza talep ediyoruz." Resûlullah (s.a.v.) on dört gece Medine dışında kaldı. Medine'de yerine İbn Ümmü Mektûm'u görevlendirmişti. Resûlullah'ın (s.a.v.) bu duayı ilk söylediği yer burasıydı. Bütün arkadaşlarımız bunu zikrettiler.

---

[78] Medine'ye iki günlük mesafede olan bir yerdir (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 381).

[79] Gurân, Vadi'l-Ezrak'ın adıdır. Emc'in arkasında ve ondan bir mil uzaklıktadır Ufsân, Mekke ile Medine arasında bir köy olup, Mekke'ye iki günlük mesafededir (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 353 ve 345).

[80] Çünkü Asım b. Sâbit ve arkadaşları Bir-ü Mau'ne'de öldürülmüşlerdi.

[81] Madribu'l-Kubbe, Medine'nin yüksek yerlerinden (el-Avâlî) biridir (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 357).

[82] Medine yakınlarında bir dağın adıdır (*es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 392).

[83] Bin, es-Seyyâle'ye yakın olan Medine'nin köylerindendir (*Mu'cemü Mâ'sta'cem*, s. 189).

[84] Bu kelimeyi es-Sümmâme şeklinde okuyanlar da vardır.

el-Gâbe Gazvesi

Bana Abdülazîz b. Ukbe b. Seleme b. el-Ekva anlattı. O İyâs b. Seleme'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Uyeyne hicretin 6. yılında Rebîülâhir'in üçünde, Çarşamba gecesinde baskın yaptı. Biz de Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte, onu aramak üzere Çarşamba günü yola çıktık. Beş gece Medine dışında kaldık ve Pazartesi gecesi döndük. Resûlullah (s.a.v.) Medine'de yerine İbn Ümmü Mektûm'u görevlendirdi.

Bana Musa b. Muhammed b. İbrahim anlattı. O da babasından rivayet etti. Ayrıca bana Yahya b. Abdullah b. Ebû Katâde, Ali b. Yezîd ve diğerleri anlattı. Her biri bana bu hadisin bir kısmını anlattı. Dediler ki: Resûlullah'ın (s.a.v.), 20 tane sağmal devesi vardı. Bunlar değişik yerlerden gelmişlerdi. Bazıları Zâtü'r-Rikâ'da ele geçirilmişlerdi; bazılarını da, Muhammed b. Mesleme Necd'den getirmişti. Develer el-Beydâ'da ve el-Beydâ'nın gerisinde yayılıyorlardı. Medine ve etrafı kuraklaşınca develeri el-Gâbe ormanlarına kadar yaklaştırdılar. Develer el-Gâbe'nin ılgın ağacından ve diğer dikenli bitkilerden yayılmaktaydılar. -Ebû Abdullah dedi ki: el-Gâdiye şeklinde isimlendirilen develer, Ümmü Gaylân ve diğer dikenli ağaçları yiyenlerdir. el-Vâdia şeklinde isimlendirilenler, ekşi otlar yiyenlerdir. el-Evârik diye isimlendirilenler ise, Erâk ağacını yiyenlerdir.- Çoban her gece akşam vaktinde onları sağar, sütlerini alırdı. Ebû Zer, süt develerine bakmak için Resûlullah'tan (s.a.v.) izin istedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Bu açık taraftan ansızın baskına uğramandan korkarım. Burası Uyeyne ve arkadaşlarının bölgelerinden biridir. Biz Uyeyne b. Hısn ve adamlarına güvenmiyoruz." dedi. Ama Ebû Zer ısrar etti ve "Ey Allah'ın Resûlü! Bana izin ver." dedi. Ebû Zer çok ısrar edince Resûlullah (s.a.v.), "Ben, sanki oğlun öldürülmüş, hanımın elinden alınmış, senin de asana dayanıp yanıma döndüğünü görür gibiyim." dedi. Ebû Zer şöyle derdi: "Hayret ediyorum kendime! Resûlullah (s.a.v.) 'Ben sana bakıyor gibiyim.' diyordu; ben de ona ısrar ediyordum. Vallahi Resûlullah'ın (s.a.v.) dediği gibi oldu."

Mikdâd b. Amr şöyle diyordu: Otlatma gecesi olunca atım Sebha ön ayaklarıyla yere vurmaya ve kişnemeye başladı. el-Mikdâd (kendi kendine), "Ey Ebû Ma'bed! Muhakkak onun bir derdi vardır." dedi. Yem torbasına bakıyoruz; yemle dolu olduğunu görüyoruz. Bu kez "At susuz olabilir." diyor; ona su veriyor, fakat at su istemiyordu. Şafak atınca el-Mikdâd atın semerini üzerine attı; silahını kuşandı ve çıktı. Hatta sabah namazını Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte kıldı; ama bir şey göremedi. Resûlullah (s.a.v.) evine girdi. el-Mikdâd da evine döndü; fakat atı durmuyordu. Hemen atın semerini indirdi; silahını da bıraktı ve uzandı. Bir ayağını diğerinin üzerine attı. Az sonra biri ona geldi ve "Atlarınıza binin." diye çağrı yapıldığını ona haber verdi. Ebû Zer şöyle derdi: "Vallahi biz yerimizdeydik. Resûlullah'ın (s.a.v.) süt develeri sulanmış, sağılmış, ağıllarına alınmış ve biz de uyuyup istirahata çekilmiştik ki, geceleyin Uyeyne 40 süvariyle birlikte bizi kuşattı. Başlarımızın üstünde durup bize seslendiler. Oğlum onlara göründü; onu hemen öldürdüler. Oğlumun yanında eşi ve üç kişi daha vardı; onlar kurtuldular. Ben bir tarafa çekildim; onları benden alıkoyan şey, develerin iplerini çözmekle meşgul olmalarıydı. Sonra develerin ardından bağırdılar. Develeri son görüşümüz buydu. Ben Resûlullah'a (s.a.v.) geldim ve ona durumu haber verdim. Resûlullah (s.a.v.) tebessüm ediyordu."

Seleme b. el-Ekva şöyle derdi: Sabahleyin, Resûlullah'ın develerinden süt alıp ona ulaştırmak için Gâbe'ye doğru yola çıkmıştım. Yolda Abdurrahman b. Avf'ın bir kölesiyle karşılaştım. Abdurrahman b. Avf'a ait bir deveyi arıyordu. Devenin yerini şaşırmışlar. Böylece Resûlullah'ın (s.a.v.) süt develerinin bulundukları yere gitmiş oldular. Abdurrahman b. Avf'ın kölesi, Uyeyne b. Hısn'ın, 40 kişilik bir süvari birliğiyle Resûlullah'ın (s.a.v.) develerine baskın düzenlediğini bana haber verdi. Ayrıca, Uyeyne'ye gelen yardımları da gördüklerini bildirdi. Seleme dedi ki: Medine'ye dönmek üzere atımı hazırladım. Nihayet Seniyyetü'l-Vedâ tepesine vardım ve en yüksek sesimle, "Baskına uğradık!" diye imdat çığlıkları attım. Sesimi, Medine'nin iki kara taşlığı arasında bulunan herkese duyurdum.

Bana Musa b. Muhammed anlattı. O Âsım b. Ömer'den, o da Mahmûd b. Lebîd'den şöyle dediğini rivayet etti: Seleme b. el-Ekva üç kere "İmdat! Baskına uğradık, Yetişin!" diye bağırdı. Sonra, Resûlullah (s.a.v.) demirden zırha bürünmüş bir şekilde çıkıncaya kadar atının üstünde durdu. Resûlullah (s.a.v.) orada durdu; onun yanına ilk gelen el-Mikdâd b. Amr idi. Üzerinde zırh, başında miğfer vardı ve kılıcı yalındı. Resûlullah (s.a.v.) onun mızrağına bir sancak bağladı ve "Süvariler sana yetişinceye kadar yoluna devam et. Biz ardından geliyoruz." dedi. el-Mikdâd dedi ki: "Yola çıktım. Allah'tan şehit olmayı istiyordum. Nihayet düşmanın geride kalanlarına yetiştim. Onların bir atı süvarisini üzerinden atmış ve geri kalmıştı. Binicisi de arkadaşlarından birisinin arkasına binmişti. Geride kalan atı aldım; onun kumral, zayıf, yaşlı ve koşmaya gücü olmayan bir at olduğunu gördüm. Adamlar, sabah çölün en uzak yerinden ona bindikleri için at yorgun düşmüştü. Ben boğazına bir parça ip bağlayıp onu serbest bıraktım ve (kendi kendime), "Eğer birisi atın yanından geçecek olur da onu alırsa, üzerindeki işaret sayesinde atı (geri) alırım." dedim.

Bu arada Mes'ade'ye yetişip üzerinde sancak bağlı olan mızrakla ona bir darbe attım. Ancak mızrak kaydı ve Mes'ade bana dönerek beni yaraladı. Bu kez ben pazılarıma mızrağı alıp onu kırdım. Adam beni kaçmaya zorladı. "Arkadaşlarım onu görürler." düşüncesiyle sancağımı yere çaktım. Ebû Katâde, kendisine ait bir at üzerinde ve başında sarı bir sarık olduğu halde bana yetişti. Bir saat beraber yürüdük. Mes'ade'nin arkasından bakıyorduk. Ebû Katâde'nin atı hızlandı ve benim atımın önüne geçti. Beni geçtiği ortaya çıktı. Çünkü onun atı benim atımdan daha iyi idi. Öyle ki, gözden kayboldu. Artık onu göremiyordum. Sonra ona yetiştim; baktım ki, hırkasını çıkarıyor. "Ne yapıyorsun?" diye bağırdım. Ebû Katâde, "Senin ata yaptığın gibi hayırlı bir iş yapıyorum." dedi. Baktım ki, Mes'ade'yi öldürmüş; onu bir hırkayla örtmüştü. Sonra döndük; baktım ki, Ulbe b. Zeyd el-Hârisî'nin elinde bir at vardır. Ben, "Bu benim atım; üzerinde işaretim de vardır." dedim. Ulbe, "Gel Peygamber'e gidelim." dedi. Peygamber (s.a.v.) onu ganimete kattı.

Seleme b. el-Ekva yaya olarak çıktı; süvariler yetişmek için dağ keçileri gibi koşmaya başladı. Seleme dedi ki: Nihayet topluluğa (müşriklere) yetiştim ve onlara ok atmaya başladım. Ok attığım zaman da, "Al bunu benden; ben İbnü'l-Ekva'ım." diyordum. Bunun üzerine onların süvarilerinden biri üzerime hamle yaptı. Bana doğru geldiğinde kaçmaya başladım. Onu geçtim ve oradan, içinde çalıların olduğu yere yöneldim. Tepeye çıkıp imkân bulduğumda ok atmaya başlıyor ve şöyle diyordum:

Al bunu; ben İbnü'l-Ekva'ım;
Gün alçakların perişan olacağı gündür.

Sürekli onlarla mücadele edip durdum ve onlara, "Az durun; Muhacir ve Ensâr dostlarınız size yetişecek." diyordum. Bunun üzerine köpürerek üzerime geliyorlardı. Ben kaçarak onları sıkıntıya sokuyordum. Nihayet onları Zû Karad'a[85] kadar götürdüm. Yatsı vakti, Resûlullah'a (s.a.v.) ve süvari birliğine orada yetiştim. Ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Arkadaşlarımız susuzdurlar. Şöyle böyle çorba dışında su yok. Eğer beni yüz adamın başında gönderirsen onların elindeki hayvanları kurtarır, boğazlarına yapışırım." dedim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), *"Onlara üstün geldin. Bundan sonra affedici ol."* dedi ve ekledi: *"Şu anda onlar Gatafân'da ağırlanıyorlar."* dedi.

Bana Hâlid b. İlyâs haber verdi. O Ebu Bekir b. Abdullah b. Ebû Cehm'den şöyle dediğini rivayet etti: Atlılar bir araya geldiler; onlar el-Mikdâd, Ebû Katâde, Mua'z b. Maı's, Sa'd b. Zeyd, Ebû Ayyaş ez-Zurekî, Muhriz b. Nadle, Ukkâşe b. Mihsan ve Rebîa b. Eksem olmak üzere sekiz kişiydiler.

Bana Musa b. Muhammed anlattı. O da Âsım b. Ömer b. Katâde'den şöyle dediğini rivayet etti: Muhacirlerden üç kişi vardı: el-Mikdâd, Muhriz b. Nadle ve Ukkâşe b. Mihsan... Ensâr'dan ise Sa'd b. Zeyd, onların emiriydi. Ayrıca Cülve adlı atın süvarisi Ebû Ayyâş ez-Zürakî, Abbâd b. Bişr, Üseyd b. Hudayr ve Ebû Katâde vardı.

Ebû Ayyâş dedi ki: Atımın üstünde geliyordum. Resûlullah (s.a.v.) bana, "Atını, senden daha iyi süvari olan birisine versen de o da süvari birliğini takip etse..." dedi. Ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Ben insanların en iyi süvarisiyim." dedim. Atı koşturdum. At elli zirâ koşmamıştı ki, beni üzerinden attı. Ebû Ayyâş şöyle derdi: "Resûlullah (s.a.v.) bana 'Atını, senden daha iyi süvari olan birisine versen ...' demiş; ben ise, 'Ben insanların en iyi süvarisiyim.' demiştim. Hayret doğrusu..."

Dediler ki: İmdat çığlıkları Benî Avf b. Amr'a kadar gitti. Bunun üzerine yardım birlikleri gelmeye başladı. Süvariler, yayalar ve develer sürekli gelmeye başladılar. Müslümanlar da develeri ve merkepleri çekip götürüyorlardı. Nihayet Zû Karad'da Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına vardılar. On sağmal deveyi kurtardılar. Müşrikler diğer develerle kurtuldular; (giden) develer on taneydi. Muhriz b. Nadle, Abdüleşhel'in anlaşmalısıydı. Bağıran şahıs "İmdat! Baskına uğradık, Yetişin!" diye bağırınca, Muhammed b. Mesleme'ye ait Zü'l-Limme denilen bir at bahçede bağlıydı. Süvarilerin atlarının kişnemesini duyunca (ayağındaki) ipiyle birlikte bahçede dolaşmaya başladı. Bunun üzerine kadınlar, "Ey Muhriz! Bu at hakkında ne dersin? Gördüğün gibi bakımlı ve yeterince dinlenmiştir. Ona binip sancağa yetişsen?" dediler. Muhriz, Resûlullah'ın el-Ukâb adlı bayrağının götürüldüğünü biliyordu. el-Ukâb'ı Sa'd taşıyordu. Dediler ki: Muhriz endişe içinde, durup dinlenmeden yola çıktı. Kanât vadisini katedip el-Mikdâd'ı geçti ve Heykâ'da müşriklere yetişti. Onları durdurdu; onlar da durdular. Bir saat kadar mızrakla onlarla vuruştu. Sonra Mes'ade adındaki müşrik onun üzerine bir hamle yaptı; bir mızrak saplayıp sırtından çıkardı. Sonra Muhriz'in mızrağını da aldı. Muhriz'in atı tek başına kaçıp, bağlandığı yere kadar geldi ve kurtuldu.

---

[85] Zû Karad, Gatafân tarafında Medine'ye bir günlük mesafede bulunan bir yerdir. Bazıları, Medine ile Hayber arasında bir yer olduğunu söylediler (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 360).

Kadınlar ve ev halkı onu görünce, "Muhriz öldürülmüştür." dediler. Deniliyor ki: Muhriz, Ukkâşe b. Mihsan'ın el-Cenâh adlı atına binmiş ve savaşmıştı. Yine denildiğine göre, Muhriz b. Nadle'yi öldüren kişi Evsâr adında bir müşrikti. Abbâd b. Bişr hemen Evsâr'a yetişmek için çıktı. Onunla karşılaştı ve her ikisinin mızrağı kırılıncaya kadar mızrakla savaştılar. Sonra kılıçlarına yöneldiler. Abbâd b. Bişr ona bir hamle yaparak boğazına yapıştı ve yanındaki bir hançerle onu vurup öldürdü.

Bana Ömer b. Ebû Âtike anlattı. O Ebü'l-Esved'den, o da Urve'den şöyle dediğini rivayet etti: Evsâr ve Amr b. Evsâr, el-Furut adlı bir at üzerindeydiler. Arka arkaya binmişlerdi. Ukkâşe b. Mihsan iksini de öldürdü.

Bana Zekeriyâ b. Zeyd anlattı. O Abdullah b. Ebû Süfyân'dan, o babasından, o da Ümmü Âmir bt. Yezîd b. es-Seken'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'a (s.a.v.) kavuşması için Muhriz'i teşvik edenlerden biriydim. Vallahi, Muhammed b. Mesleme'nin atı Zü'l-Limme geldiği zaman, biz kalelerimizden onun çıkardığı toza bakıyorduk. Nihayet at gelip bağlandığı yere vardı. Ben, "Vallahi vurulmuştur." dedim. Kabileden bir adamı atın üzerine bindirdik ve "Git Resûlullah'a bak; selamette midir, değil midir? Sonra hızlı bir şekilde bize geri dön." dedik. Dedi ki: Adam hızlı bir şekilde yola çıktı; nihayet Heykâ denilen yerde, insanların içinde Resûlullah'a (s.a.v.) yetişti. Sonra dönüp geldi ve Resûlullah'ın (s.a.v.) selamette olduğunu bize haber verdi. Biz de, Resûlullah'ın (s.a.v.) selameti için Allah'a hamd ettik.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da Sâlih b. Keysân'dan şöyle dediğini rivayet etti: Muhriz b. Nadle şöyle dedi: Karşılaşmadan bir gün önce rüyamda, semânın benim için açıldığını gördüm. Dünya semasına girdim ve yedinci semâya kadar gittim. Sonra Sidretü'l-Müntehâ'ya vardım. Bana, "Burası senin yerindir." denildi. Rüyamı Ebû Bekr'e arz ettim. Ebû Bekr, insanlar içinde en iyi rüya tabirini bilen kimseydi. Ebû Bekr bana; "Müjdeler olsun, şehitlik!" dedi. Muhriz bundan bir gün sonra öldürüldü.

Bana Yahya b. Abdullah b. Ebû Katâde anlattı. O annesinden, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Katâde şöyle dedi: Başımı yıkıyordum. Bir tarafını yıkadım; aniden atımın sesini duydum. Kişniyor ve ön ayaklarıyla yeri kazıyordu. Ben, "Bu, gelmiş bir savaştır." dedim. Hemen başımın diğer tarafını yıkamadan kalktım. Atıma bindim; üzerimde bir hırkam vardı. Baktım ki, Resûlullah (s.a.v.), "İmdat! Yetişiniz!" diye sesleniyor. Ben el-Mikdâd b. Amr'a yetişip bir saat onunla birlikte yürüdüm. Sonra benim atım onu geçti; çünkü atım onun atından daha güçlüydü. Hâlbuki el-Mikdâd, -O zaman beni geçmişti.- Mes'ade'nin Muhriz'i öldürdüğünü bana haber vermişti. Ebû Katâde el-Mikdâd'a, "Ey Ebû Ma'bed! Ya öleceğim, ya da Muhriz'in katilini öldüreceğim." dedi. Hemen atını mahmuzladı ve müşriklere yetişti. Mes'ade onun için durdu. Ebû Katâde mızrakla üzerine gitti, sırtından geçirdi ve "Al bunu, ben Hazrecliyim." dedi. Mes'ade de ölü halde yere düştü. Ebû Katâde atından indi ve onu hırka ile örttü. Sonra Mes'ade'nin atını da yanında yürüterek yola devam etti. Müslümanlara yetişinceye kadar onların izini takip etti. Ebû Katâde dedi ki: İnsanlar oradan (Mes'ade'nin ölüsünün yanından) geçince, Ebû Katâde'nin hırkasına bakıp onu tanıdılar ve "Ebû Katâde öldürülmüştür." dediler. Onlardan birisi de "انا لله وانا اليه راجعون" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Hayır, fakat bu Ebû Katâde'nin katilidir (قتيل = öldürülen kişi). Ebû Katâde, onu kendisinin öldürdüğünü anlamanız için üzerine hırkasını atmıştır. Ebû Katâde'yi, ölüsü, ölüsünün eşyaları ve atıyla baş başa bırakın. Bunların hepsini o alsın." dedi. Sa'd b. Zeyd, Mes'ade'nin eşyalarını almıştı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Hayır, vallahi! Ebû Katâde onu öldürmüştür; ona ver." dedi.

Bana Abdullah b. Ebû Katâde anlattı. O da babası Ebû Katâde'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) o gün bana yetiştiğinde, bana baktı ve "Allah'ım! Onun saçına ve vücuduna bereket ihsan eyle!" diye duada bulundu ve "Gözün aydın olsun." dedi. Ben de, "Senin gözün de ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Mes'ade'yi öldürdün mü?" dedi. Ben, "Evet ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Yüzünde ne var?" dedi. Ben, "Bir ok değmişti ey Allah'ın Resûlü!" dedim. "Yaklaş bana!" dedi. Ona yaklaştım; Resûlullah onun üzerine tükürdü. Bir daha hiç ağrımadı. Katâde yetmiş yaşında vefat etti. Vefat ettiğinde on beş yaşındaki bir genç gibiydi. Katâde dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) o gün Mes'ade'nin atını ve silahını bana vermiş ve "Allah onları senin için bereketli kılsın." demişti.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da Süleyman b. Suhaym'dan şöyle dediğini rivayet etti: Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî dedi ki: "Süt develerinin alındığı gün bize imdatçı geldi. Ben Benî Abdüleşhel'deydim. Hemen zırhımı giydim, silahımı kuşandım ve yeterince dinlenmiş en-Necl adındaki asil atıma bindim. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına vardım; üzerinde zırhı ve başında miğferi vardı. Sadece gözleri görünüyordu. Süvariler de Kanât'a doğru koşuyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) bana döndü ve "Ey Sa'd, yürü! Seni süvarilerin başında görevlendirdim. Git, inşaallah biz de sana yetişiriz." dedi. Atımı bir müddet yanımda tuttum; sonra onu serbest bıraktım. Atım hızlı koşmaya başladı. Ben zayıf ve bitkin bir atın yanından geçtim ve "Bu ne?" dedim. Sonra Ebû Katâde'nin öldürdüğü kişi olan Mes'ade'nin yanından geçtim. Ardından öldürülmüş olarak Muhriz'in yanından geçtim ve bu beni üzdü. Sonra el-Mikdâd b. Amr'a ve Mu'âz b. Mâ'is'a yetiştim. Hızlanmaya başladık. Kavmin çıkardığı toza bakıyorduk. Ebû Katâde de onların peşindeydi. Sonra İbnü'l-Ekva'a baktım; atları geçip kavmin önüne geçiyor ve onlara ok atmaya başlıyordu. Onlar (müşrikler) aniden durdular; onlara yetiştik ve onlarla çarpışmaya başladık. Ben Hubeyb b. Uyeyne'nin üzerine kılıçla hamle yapıp sol omzunu kestim. Hubeyb yukarı bıraktı ve atı hızlanmaya başladı. Adam yüzüstü yere düştü. Ben de hemen ona saldırıp öldürdüm ve atını aldım. Parolamız "Öldür! Öldür! (امت ... امت...)" şeklindeydi." Biz Hubeyb b. Uyeyne'nin öldürülmesi konusunda başka bir rivayet daha işittik.

Bana Musa b. Muhammed b. İbrahim anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Müslümanlar ve düşmanları karşılaşınca Müslümanlardan Muhriz b. Nadle öldürüldü. Ebû Katâde de başka bir tarafa gitti ve Mes'ade'yi öldürdü. Ukkâşe b. Mihsan da Evsâr'ı ve Amr b. Evsâr'ı öldürdü. Hubeyb b. Uyeyne ve Feraka b. Mâlik b. Huzeyfe b. Bedr Hubeyb'in atının üzerindeydi. el-Mikdâd b. Amr da onları öldürdü. Dediler ki: İnsanlar Zû Karad'da karşılaştılar. Resûlullah (s.a.v.) da orada korku namazını kıldı.

Bana Süfyân b. Sa'îd ve İbn Ebû Sebre anlattılar. Onlar Ebû Bekr b. Abdullah b. Ebû Cehm'den, o Ubeydullah b. Utbe'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) namaz kılmak üzere kıbleye yöneldi. Bir grup onun arkasında namaz kılarken bir grup da düşmana karşı durdu. Resûlullah (s.a.v.), arkasındaki grupla bir rekât ve iki secde kıldı; sonra onlar ayrılıp arkadaşlarının yerine geçtiler. Bu kez onlar geldiler; Resûlullah (s.a.v.) onların önünde bir rekât ve iki secde kıldı. Resûlullah (s.a.v.) iki rekât kılmış oldu; fakat her bir grup birer rekât kılmış oldular.

Bana Mâlik b. Ebü'r-Ricâl anlattı. O Abdullah b. Ebû Bekr b. Hazm'dan, o da Umâre b. Ma'mer'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), Zû Karad'da bir gün ve bir gece kaldı; orada istihbarat elde ediyordu. Resûlullah, kesmeleri için her 100 Ashâbına bir deve verdi. Sahâbe sayısı 500; bazılarına göre 700 idi. Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye

İbn Ümmü Mektûm'u görevlendirmişti. Resûlullah (s.a.v.) dönünceye kadar Sa'd b. Ubâde, kavminden 300 kişiyle birlikte Medine'yi koruyordu. Sa'd ayrıca birkaç yük hurmayı ve kesilmesi için on deveyi de Zû Karad'a gönderdi. Sa'd b. Ubâde'nin oğlu Kays b. Sa'd da, insanların arasında, el-Verd adlı atının üzerindeydi. Develeri ve hurmayı Resûlullah'a götüren de o idi. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Kays! Baban seni süvari olarak göndermiş; mücâhidlere gıda takviyesi yapmış ve Medine'yi de düşmandan korumuştur. Allah'ım! Sa'd'a ve Sa'd'ın ailesine rahmet eyle." dedi ve ilave etti: "Sa'd b. Ubâde ne iyi insandır!" Bunun üzerine Hazrecliler konuşmaya başladılar ve "Ey Allah'ın Resûlü! O bizim liderimizdir; bizim seyyidimiz ve seyidimizin oğludur. O kıtlık zamanlarında yedirir, yorgunları bindirir, misafirleri besler, bela ve musibet zamanlarında verir ve aşiretin yükünü kaldırır." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), *"Cahiliye döneminde insanların en hayırlısı olanlar, dinde bilgi sahibi oldukları takdirde İslâm'da da insanların en hayırlılarıdır."* dedi. Resûlullah (s.a.v.) *Hem* adlı kuyuya vardığında ashâb, "Ey Allah'ın Resûlü! Hem kuyusuna bir isim takmayacak mısın?" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Hayır; fakat sizden bazıları onu satın alsın ve suyunu tasadduk etsin." dedi. Bunun üzerine Talha b. Ubeydullah onu satın aldı ve vakfetti.

Bana Musa b. Muhammed anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Zû Karad'da onlara yetişene kadar süvarilerin emiri el-Mikdâd idi.

Bana Muhammed b. el-Fadl b. Ubeydullah b. Râfi b. Hadîc anlattı. O el-Misver b. Rifâ'a'dan, o da Sa'lebe b. Ebû Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti: Sa'd b. Zeyd kavmin emiriydi. Hassân b. Sâbit'e şöyle dedi: "Ne dersin? Resûlullah'ın (s.a.v.) beni seriyyenin başında görevlendirdiğini bildiğin halde ve yardım isteyen kişinin de "İmdat!" diye bağırdığını bildiğin halde (söylediğin şiirde) el-Mikdâd'ı seriyye kumandanı yapmışsın?" O zaman el-Mikdâd ilk ortaya çıkan kişiydi. Resûlullah (s.a.v.) kendisine, "Sen git, süvariler sana yetişinceye kadar..." demişti. Böylece ilk giden o idi. Daha sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında buluştuk fakat el-Mikdâd ilk gelen kişiydi. Resûlullah (s.a.v.) beni seriyye kumandanı yaptı. Bunun üzerine Hassân b. Sâbit, "Ey Amcaoğlu! Vallahi ‘غداة فوارس المقداد ...’[86] (Mikdâd'ın süvarilerinin sabahında...) dediğim zaman amacım kafiyeyi uydurmaktı." dedi. Fakat Sa'd b. Zeyd, bir daha Hassân ile konuşmayacağına yemin etti. Bize göre doğru olan, onların emirlerinin Zeyd b. Sa'd el-Eşhelî'nin olduğudur.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye ulaşınca Ebû Zer'in eşi Resûlullah'ın Kasvâ devesinin üzerinde geldi. Kasvâ yaylım develerinin içindeydi. Ebû Cehil'in devesi de onların arasındaydı. Müslümanların kurtardıkları bir deveydi. Ebû Zer'in eşi Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına girdi ve insanların haberlerini ona bildirdi; sonra şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben nezrettim; dedim ki: Eğer Allah beni bu devenin üzerinde kurtarırsa onu keseceğim; ciğerlerini ve hörgücünü yiyeceğim." Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) tebessüm etti ve "Çok kötü bir ceza kesmişsin! Allah seni ona bindirmiş ve seni kurtarmış; ama sen onu kesiyorsun. Kuşkusuz Allah'a masiyette adak olmadığı gibi, sahip olmadığın mallarda da adak olmaz. O benim develerimden biridir. Sen Allah'ın bereketiyle ailene dön." dedi.

"Cahiliye döneminde insanların en hayırlısı olanlar, dinde bilgi sahibi oldukları takdirde İslâm'da da insanların en hayırlılarıdır."
(Hadisi Şerif)

---

[86] Beytin tamamı (هل سر اولاد اللقيطة انا سلم غداة فوارس المقداد) şeklindedir. Hassan b. Sâbit burada el-Gabe gazvesine katılan sekiz süvariden söz etmektedir. Beytin içinde "Ümmü'l-Lakîta" (Ümmü Hısn b. Huzeyfe) adlı kadın geçmekte, ayrıca el-Mikdâd b. Esved'in, sekiz süvarinin lideri olduğu vurgulanmaktadır. Oysa el-Vâkıdî'nin de ifade ettiği gibi süvarilerin lideri Zeyd b. Sa'd el-Eşhelî idi. Hassan, "Amacım kafiyeyi uydurmaktı" demiş olsa bile, Zeyd b. Sa'd, kendi isminin değil de, el-Mikdâd'ın isminin şiirde yer almış olmasından hoşlanmamıştır. (Bk. *Divanu Hassan b. Sabit el-Ensârî*, s.72, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, M. 1994.) (M.)

Bana Abdullah'ın mevlası Fâid anlattı. O Abdullah b. Ali'den, o da ninesi Selmâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.) kapısında es-Semrâ adında bir süt devesine baktım. Onu tanıdım ve Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına girip, "Sağmal develerinden biri olan es-Semrâ kapındadır ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Resûlullah (s.a.v.) sevinçle çıktı, baktı ki; devenin başı kardeşimin oğlu Uyeyne'nin elindedir. Resûlullah (s.a.v.) bakınca onu tanıdı ve "Ne arıyorsun sen?" dedi. Adam, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu sağmal deveyi sana hediye olarak getirdim." dedi. Resûlullah (s.a.v.) tebessüm etti ve deveyi ondan aldı. Sonra bir veya iki gün kaldı. Resûlullah (s.a.v.), kendisine üç ukıyye gümüş verilmesini emretti. Fakat adam (verilen karşılığı az bularak) öfkelenmeye başladı. Dedi ki: Ben kendisine, "Ey Allah'ın Resûlü! Develerinden birisini bulduğu için ona mükâfat mı veriyorsun?" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Evet!" dedi; ama bana kızgındı. Sonra öğle namazını kıldıktan sonra minbere çıktı; Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra şöyle dedi: "Adam, ailemden birini tanıdığım gibi tanıdığım develerimden birini bana hediye ediyor. Sonra da bunun üzerine adamı mükafatlandırıyorum. Ama adam (verileni az bularak) kızmaya başlıyor. Bir Kureyşli veya bir Ensâr'ın dışında hiç kimseden hediye almamaya karar verdim." dedi. Ebû Hüreyre, "Sakîfli ve Devslinin dışında hiç kimseden..." ilavesini yaptı.

el-Gâbe Gazvesi'nde Öldürülen Müslümanlar ve Müşrikler

Müslümanlardan bir kişi öldürüldü.: Muhriz b. Nadle: Onu Mes'ade öldürdü. Müşriklerden de Mes'ade b. Hakeme: Onu Ebû Katâde öldürdü. Evsâr ve oğlu Amr b. Evsâr: Bu ikisini Ukkâşe b. Mihsan öldürdü. Hubeyb b. Uyeyne: Onu el-Mikdâd öldürdü. Hassân b. Sâbit bu konuda şöyle dedi:[87]

---

[87] Kitapta metin bu şekilde bitmektedir. Hassân'ın şiiri çeviriye esas alınan metinde yoktur (M).

Ukkâşe b. Mihsan'ın el-Gamr'a[88] Seriyyesi

Hicretin 6. yılı Rebîülevvel ayında meydana gelmiştir.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da Abdürabbih b. Sa'îd'den şöyle dediğini rivayet etti: Benî Esed b. Huzeyme kabilesine mensup bir adamdan işittim; el-Kâsım b. Muhammed'e anlatıyor ve şöyle diyordu: Resûlullah (s.a.v.) Ukkâşe b. Mihsan'ı 40 adamdan oluşan bir birliğin başında görevlendirdi. Onların içinde Sâbit b. Akrem, Şücâ b. Vehb ve Yezîd b. Rukayş da vardı. Ukkâşe hızlı çıktı ve yürüyüşü hızlandırdı. Müşrikler korkup sularının başından kaçtılar ve memleketlerinin yüksek yerlerine çıktılar. Ukkâşe suya ulaştı ve yurtlarının boş olduğunu gördü. Bunun üzerine, bir haber almak ya da yeni bir iz bulmak için öncü kuvvetler çıkardı. Şücâ b. Vehb, Ukkâşe'nin yanına döndü ve kendisine, yeni bir deve izine rastladığını haber verdi. Hemen hazırlanıp çıktılar; nihayet gece vakti, onların ses dinleyen bir gözcülerini yakaladılar. Sabah olunca gözcü uyudu; onlar da uykudayken onu tutukladılar. Gözcüye, "İnsanlardan bize haber ver." dediler. Adam, "İnsanlar nerede? Onlar memleketlerinin yüksek yerlerine çıktılar." dedi. Onlar, "Peki, ya develer nerede?" dediler. Adam, "Develer onlarla birliktedirler." dedi. Ukkâşe'nin arkadaşlarından birisi onun eline bir kamçı vurdu. Adam, "Beni öldürme; onların amca çocuklarının develerini sana göstereyim. Sizin onlara gideceğinizi bilmiyorlar." dedi. "Tamam, dediğin gibi olsun." dediler. Onunla birlikte çıktılar. Adam yola çıktı; nihayet uzaklaşmak istedi. Onun bir hainlik yapmasından korktular. Onu yaklaştırdılar ve "Ya bize doğruyu söylersin, ya da senin boynunu vururuz." dediler. Adam, "Şu küçük tepenin başında develeri görürsünüz." dedi. Tepeye çıktılar; develerin yayıldıklarını gördüler. Hemen baskın yapıp onları ele geçirdiler. Bedeviler her tarafa doğru kaçışmaya başladılar. Ukkâşe peşlerine düşmeyi yasakladı. 200 deveyi önlerine katıp Medine'ye doğru hızla gelmeye başladılar. Adamı da serbest bıraktılar. Hepsi Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldiler; hiç birisi yaralanmadı ve bir sıkıntıyla karşılaşmadı.

---

[88] el-Gamr, Feyd'dan iki gecelik mesafede bulunan, Benî Esed'e ait bir sudur (İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 61).

Muhammed b. Mesleme'nin Zü'l-Kassa'da Bulunan Benî Sa'lebe'ye ve Uvâl'a Karşı Seriyyesi

Rebîülâhir ayında meydana gelmiştir.

Bana Abdullah b. el-Hâris anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Muhammed b. Mesleme'yi on kişilik bir birliğin başında görevlendirdi. Geceleyin onlara ulaştılar ve kendilerini gizlediler. Müşrikler yattılar; onun arkadaşları da yattı. Sonra aniden onları kuşattılar. Müşrikler 100 kişiydiler, ancak aniden ok yağmuruna tutulduklarını fark ettiler. Muhammed b. Mesleme, üzerinde yay olduğu halde öne atladı ve arkadaşlarına "Silaha sarılın!" dedi. Hepsi atladılar ve geceleyin, bir saat kadar karşılıklı ok atmaya başladılar. Sonra bedeviler mızrakla saldırıp Müslümanlardan üç kişiyi öldürdüler. Sonra Muhammed b. Mesleme'nin arkadaşları yanında cephe aldılar ve onlardan bir adam öldürdüler. Sonra Müşrikler bir hamle daha yapıp geri kalanları da öldürdüler. Muhammed b. Mesleme de yaralıydı. Topuğundan vurulmuş; hareket edemiyordu. Müşrikler üzerlerindeki elbiseleri çıkarıp gittiler. Oradan geçen bir adam, "انا لله وانا اليه راجعون" dedi. Muhammed b. Mesleme onun sesini duyunca Müslüman olduğunu anladı ve ona doğru hareketlendi. Adam Muhammed b. Mesleme'ye yiyecek ve içecek verdi; nihayet onu Medine'ye getirdi. Bu kez Resûlullah (s.a.v.) Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı 40 kişinin başında, saldırıya uğradıkları yere gönderdi. Fakat Ebû Ubeyde kimseyi bulamadı. Birkaç deve önüne katıp geri döndü.

Ebû Abdullah dedi ki: Bu seriyyeyi İbrahim b. Ca'fer b. Mahmûd b. Muhammed b. Mesleme'ye anlattım. İbrahim şöyle dedi: Babam bana, Muhammed b. Mesleme'nin on kişinin başında gönderildiğini haber verdi: Ebû Nâile, el-Hâris b. Evs, Ebû Abs b. Cebr, Nu'mân b. Asr, Muhayyisa b. Mes'ûd, Huveyyisa, Ebû Bürde b. Niyâr, Müzeyne kabilesinden iki adam ve Gatafân'dan bir adam... Müzeyneliler ve Gatafânlı öldürüldüler. Muhammed b. Mesleme de öldürülenlerden dolayı çok kötü durumdaydı. Muhammed dedi ki: Hayber günü olduğunda, Zü'l-Kassa gününde beni vuranlardan birisine baktım; beni görünce, "Yüzümü Allah'a çevirdim. (*Eslemtü vechiye lillahi*)" dedi. Bunun üzerine ben, "Yoksa bana mı çevirdin?" dedim.

Ebû Ubeyde Komutasında Yapılan Zü'l-Kassa Seriyyesi

Hicretin 6. yılında, Rebîülâhir'de meydana gelmiştir. Ebû Ubeyde Medine dışında iki gün kaldı.

Bana Abdurrahman b. Ziyâd el-Eşca'î anlattı. O da İsa b. Umeyle'den rivayet etti. Ayrıca bana Abdullah b. el-Hâris b. el-Fudayl anlattı. O da babasından rivayet etti. Biri diğerine ilavede bulundu; dediler ki: Benî Sa'lebe ve Enmâr yurdu çoraklaşmıştı. Fakat el-Marâd'dan Tağlemeyn'e[89] kadar olan bölgeye yağmur yağmıştı. Benî Muhârib, Benî Sa'lebe ve Enmâr, o yağmur alan bölgeye yürüdüler ve Medine'nin yaylım hayvanlarına baskın yapmaya karar verdiler. Medine sürüleri Medine'den yedi mil uzaklıktaki Heykâ denilen yerde yayılmaktaydı. Resûlullah (s.a.v.) Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ı kırk kişilik bir Müslüman kuvvetiyle, akşam namazı vakti göndermişti. Geceleyin yürüdüler. Nihayet sabah karanlığında

---

[89] Tağlemeyn, Benî Fizâre ülkesinde, Reym'den önce gelen bir yerdir (*Mu'cemü Mâ'sta'cem*, s. 203).

Zü'l-Kassa'ya vardılar. Ebû Ubeyde onlara saldırdı ve onları, dağlara kaçmak zorunda bıraktı. Onlardan bir adamı da yakaladı. Onların hayvanlarından (deve-koyun) bir sürü bulup önlerine kattı. Ayrıca eski eşyalar ele geçirip Medine'ye getirdi. Yakalanan adam Müslüman oldu; Resûlullah (s.a.v.) onu bıraktı. Ele geçirilen ganimet getirilince Resûlullah (s.a.v.) humusunu aldı ve geri kalanını onlara bıraktı.

Zeyd b. Hârise'nin el-Îs[90] Seriyyesi

Hicretin 6. yılı Cemâziyelevvel ayında meydana gelmiştir.

Bana Musa b. Muhammed b. İbrahim anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) el-Gâbe seriyyesinden dönünce kendisine, Kureyş'e ait bir kervanın Şam'dan geldiği haberi ulaştı. Zeyd b. Hârise'yi, 170 kişilik süvari birliğinin başında görevlendirdi. Zeyd'in seriyyesindekiler kervanı ve kervandakileri ele geçirdiler. O gün kervanda Safvân'a (b. Ümeyye) ait çok miktarda gümüş aldılar. Ayrıca kervanda onlarla birlikte olan insanları esir aldılar. Ebü'l-Âs b. Rebî ve el-Muğîre b. Mu'âviye b. el-Âs onların arasındaydı. Ebü'l-Âs hemen Medine'ye götürüldü. Sonra Resûlullah'ın kızı Zeyneb'e sığındı ve himayesine girmek istedi. Zeyneb kabul etti. Zeyneb onun hanımıydı. Resûlullah (s.a.v.), sabah namazını kıldığı vakit Zeyneb kapısının önüne çıktı ve yüksek sesle, "Ben Ebü'l-Âs'ı himayem altına aldım." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ey insanlar! Siz de benim duyduğumu duydunuz mu?" dedi. İnsanlar, "Evet ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Nefsim elinde olana yemin ederim ki, sizin duyduğunuzu duyduğum ana kadar bir şey bilmiyordum. Müminler, kendileri dışındakilere karşı tek el hükmündedirler ve yakınlarını himaye ederler. Biz de Zeyneb'in himaye ettiğini himaye ettik." dedi. Resûlullah (s.a.v.) evine dönünce Zeyneb yanına girdi ve Ebü'l-Âs'tan alınan malın kendisine geri verilmesini istedi. Resûlullah (s.a.v.) mallarını geri verdi ve Zeyneb'e, Ebü'l-Âs'a yaklaşmamasını emretti. Çünkü müşrik olduğu sürece kendisine helal olmayacağını söyledi.

Sonra Resûlullah (s.a.v.) ashâbıyla konuştu. Resûlullah'ın yanında, çok sayıda Kureyşliye ait mal vardı. Müslümanlar (paylarına düşen) her şeyi Ebü'l-Âs'a geri verdiler. Öyle ki, hiçbir şey kalmayıncaya kadar abdest ibriğini ve ipleri bile verdiler. Ebü'l-Âs Mekke'ye döndü ve her hak sahibine hakkını verdi. Sonra, "Ey Kureyş topluluğu! Kimsenin bir şeyi kaldı mı?" dedi. Onlar, "Hayır, vallahi." dediler. Ebü'l-Âs, "Ben Allah'ın bir ve Muhammed'in onun elçisi olduğuna şehadet ederim. Aslında ben Medine'de Müslüman olmuştum; fakat beni Medine'de kalmaktan alıkoyan şey, size ait mallarla gitmiş olduğumu düşünecek olmanızdı." dedi. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına döndü. Resûlullah (s.a.v.) Zeyneb'i eski nikâhıyla ona geri verdi. Deniliyor ki, bu kervan Irak yolunda ele geçirilmişti. Kervanın kılavuzu da Furât b. Hayyân el-İclî idi.

Muhammed b. İbrahim dedi ki: el-Muğîre b. Mu'âviye ise kurtuldu. Mekke'ye doğru yola çıktı ve Mekke yolunu tuttu. Sa'd b. Ebû Vakkâs yedi kişilik bir grupla onunla karşılaştı. el-Muğîre'yi esir alan da Havvât b. Cübeyr idi. Onu aldılar ve ikindiden sonra serinlikte Medine'ye girdiler.

Muhammed b. İbrahim dedi ki: Bana Âişe'nin mevlası Zekvân haber verdi. O da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) kendisine, "Şu esiri muhafaza et." dedi ve dışarı çıktı. Âişe dedi ki: Bir kadınla konuşmaya daldık; ben fark etmeden esir dışarı çıkmıştı. Resûlullah (s.a.v.) içeri girdi ve onu göremedi. Bana, "Esir nerede?" dedi. Ben, "Vallahi bilmiyorum; bir anda dalmışım; az önce buradaydı." dedim. Bana, "Allah ellerini kessin senin!" dedi. Âişe dedi ki: Sonra dışarı çıktı ve insanlara çağrıda bulundu. İnsanlar onu aramaya çıktılar ve es-Savreyn'de yakaladılar. Esir Resûlullah'a getirildi. Resûlullah (s.a.v.) yanıma girdi. Ben ellerimi ovuşturuyordum. Resûlullah (s.a.v.) bana, "Neyin var?" dedi. Ben de, "Elim nasıl kesilecek diye bakıyorum. Sen bana, peygamberlerin bedduasıyla beddua ettin." dedim. Âişe dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) kıbleye yöneldi; ellerini kaldırdı, sonra, "Allah'ım! Ben ancak bir beşerim. İnsanlar öfkelendikleri gibi öfkelenir ve üzülürüm. Hangi mümin erkek veya kadına beddua ettiysem, bedduamı onlar için rahmete çevir Allah'ım!" dedi.

---

[90] el-Îs ile Medine arasında dört mil vardır. el-Îs ile Zü'l-Merve arasında bir gece vardır (İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 63).

Zeyd b. Hârise'nin et-Taraf'a[91] Seriyyesi

Hicretin 6. yılı Cemâziyelâhir aynında meydana geldi.

Bana Üsâme b. Zeyd el-Leysî anlattı. O da İmrân b. Mennâh'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Zeyd b. Hârise'yi et-Taraf'taki Benî Sa'lebe'ye gitmek üzere görevlendirdi. Zeyd 15 kişilik bir birliğin başında çıktı. Nihayet et-Taraf'a vardıklarında develer ve koyunlar ele geçirdiler. Bedeviler kaçtılar ve Resûlullah'ın (s.a.v.) onların üzerine yürümesinden korktular. Zeyd b. Hârise hızla hareket ederek, sabah vakti develerle birlikte Medine'ye geldi. Onun peşine düştüler; fakat onları geri çekilmeye mecbur bıraktı. Yirmi deve getirmişti. Bu seriyyede çarpışma olmadı. Sadece Zeyd (ve arkadaşları) dört gün Medine dışında kaldılar.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Ebû Rüşd'den, o Humeyd b. Mâlik'ten, o da seriyyeye katılandan şöyle dediğini rivayet etti: Bize iki deve veya onlara karşılık koyun düştü. Her deve on koyun karşılığıydı. Bizim parolamız da "Öldür! Öldür!" idi.

---

[91] Taraf, Medine'ye 36 mil uzaklıkta, el-Marad'a yakın bir sudur (İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 63).

Zeyd b. Hârise'nin el-Hismâ'ya Seriyyesi

Hicretin 6. yılı, Cemâziyelâhir ayında meydana geldi.

Bana Musa b. Muhammed b. İbrahim anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Dihye el-Kelbî Kayser'ın yanından dönmüştü. Dihye'yi ağırlayan Kayser, ona mal vermiş ve elbiseler giydirmişti. Cüzâm halkından bir grup onunla karşılaşmış ve yolunu kesmişlerdi. Yanında ne var ne yok, hepsini almışlardı. Dihye Medine'ye ancak eski bir elbiseyle (gömlekle) ulaştı. Evine girmeden Resûlullah'ın (s.a.v.) kapısına gitti ve kapıyı çaldı. Resûlullah (s.a.v.), "Kim o?" dedi. O da, "Dihye el-Kelbî" dedi. Resûlullah, "Gir!" dedi. Dihye girdi. Resûlullah (s.a.v.), son olaya gelinceye kadar Kayser'ın haberlerini ondan aldı. Sonra, "Ey Allah'ın Resûlü! Onun yanından geldim; Hismâ'ya geldiğimde Cüzâm halkından bir grup bana saldırdı. Yanımda hiçbir şey bırakmadılar. Ancak bu eski gömlekle gelebildim." dedi.

Bana Musa b. Muhammed anlattı; dedi ki: Huzeym kabilesinden Sa'd adında bir şeyhten işittim. O da eskiden beri babasından haber verirdi; şöyle diyordu: Dihye soyulduğu zaman -Onu soyanlar el-Hüneyd b. Ârid ve oğlu Ârid b. el-Hüneyd idi. Vallahi çok uğursuz ve çetin adamlardı.- onunla birlikte bir şey bırakmadılar. Benî Dubeyb'den bir grup bunu duydu; hemen el-Hüneyd ve oğlunun yanına gittiler. Onlardan en-Nu'mân b. Ebû Cu'âl, on kişinin başında gitti. en-Nu'mân, o vadinin beyi idi; güçlüydü ve ok atmayı iyi becerirdi. en-Nu'mân ve Kurre b. Ebû Asfar es-Sal'î birbirlerine ok atmaya başladılar. Kurre ona bir ok attı; dizine isabet etti ve onu yere düşürdü. Sonra en-Nu'mân ayağa kalktı; ona geniş kanatlı bir ok attı ve "Al bunu gençten!" dedi. Ok onun iki dizine isabet etti; dizini kanattı ve oturdu. Dihye'nin eşyalarını kurtardılar. Dihye eşyalarıyla birlikte salimen Medine'ye döndü.

Musa dedi ki: Bir başka şeyhten işittim; şöyle diyordu: Dihye'nin eşyalarını kurtaran kişi, Dihye'nin de arkadaşı olan Huzâ'a'dan bir adamdı. Ondan alınan bütün eşyalarını kurtarıp Dihye'ye iade eden odur. Sonra Dihye Medine'ye döndü ve durumu Resûlullah'a (s.a.v.) anlattı. Resûlullah (s.a.v.) el-Hüneyd ve oğlunun kanlarının dökülmesini helal olduğunu ilan etti ve hemen yola çıkılmasını emretti. Bunun üzerine Zeyd b. Hârise Dihye ile birlikte yola çıktı.

Rifâ'a b. Zeyd el-Cüzâmî, elçi olarak Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Resûlullah (s.a.v.) onu kabul etti. Rifâ'a (bir süre) Medine'de kaldı. Sonra Resûlullah (s.a.v.) onunla bir mektup göndermeyi istedi. Resûlullah'ın (s.a.v.) onunla gönderdiği mektup şöyleydi:

> Bismillahirrahmanirrahîm;
>
> Bu mektup Rifâ'a b. Zeyd'e, tüm kavmine ve onlarla birlikte hareket edenlere yazılmış olup onları Allah'a ve O'nun Resûlü'ne davet etmektedir. Onlardan kim (dine) yönelirse o Allah'ın ve Resûlü'nün taraftarlarındandır. Kim dönerse onun için iki ay güvence vardır.

Rifâ'a Resûlullah'ın mektubuyla kavmine gelince, mektubu onlara okudu. Onlar da (olumlu) cevap verdiler, hızlandılar ve Dihye el-Kelbî'nin saldırıya uğradığı yere gittiler, fakat arkadaşlarının dağılmış olduklarını gördüler.

Onlardan sonra Zeyd b. Hârise Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Resûlullah (s.a.v.) onu 500 kişilik bir birliğin başında görevlendirdi ve Dihye el-Kelbî'yi de onunla birlikte geri gönderdi. Zeyd, geceleri yürüyor, gündüzleri ise gizleniyordu. Beraberinde Benî Uzre'den bir kılavuz vardı. Resûlullah'ın (s.a.v.) mektubu ulaştığında bütün Gatafânlılar, Vâilliler, Selâmât ve Behrâ'dan olanlar toplandılar. Hatta adamlar ve Rifâ'a, taşlığın kenarında bilinmeyen bir yere oturdular. Benî Uzre'den olan kılavuz Zeyd b. Hârise ile onlara yönelip saldırdı. Sabaha doğru Hüneyd ile oğluna ve onların bulundukları yerde olan herkese baskın yaptılar. Bulduklarını ele geçirdiler. Onlardan çok adam öldürdüler. Hüneyd'i ve Hüneyd'in oğlunu da öldürdüler. Onların develerine, koyunlarına ve kadınlarına da saldırdılar. 1.000 deve ve 5.000 koyun aldılar. Ayrıca 100 çocuk ve kadını esir aldılar. Kılavuz onları vadinin kıvrımlarından götürdü.

ed-Dubeyb (kabilesi mensupları), Zeyd b. Hârise'nin yaptıklarını duyunca atlarına bindiler. Binenler arasında Hibbân b. Mille ve oğlu da vardı. Orduya yaklaştılar. Hibbân b. Mille dışında kimsenin konuşmamasını karara bağladılar. Onların kendi aralarında bir alametleri vardı; şöyle ki: Onlardan birisi kılıcıyla vurmak istediği zaman "İntikamım!" diyordu. Bunlar orduyu gördüklerinde esirleri, develeri, kadın ve çocukların çoğunu da gördüler. Konuşan kişi Hibbân b. Mille idi ve "Bizler Müslüman olmuş bir kavimiz." dedi. Ama onların yanına ilk gelen, at üzerindeki bir adamdı. Mızrağını eline almış, dönüp adamlarını götürüyordu. Onlardan bir adam, "İntikamım!" dedi. Hibbân b. Mille, "Bir dakika!" dedi. Zeyd b. Hârise'nin yanında durduklarında Hibbân Zeyd'e, "Bizler Müslüman olmuş bir kavimiz." dedi. Zeyd b. Hârise ona, "Fatiha'yı oku bakayım." dedi. Zeyd onları sadece Fatiha'yı okumakla imtihan ediyordu. Hibbân okumaya başladı. Bunun üzerine Zeyd, "Orduya çağrı yapın; Fatiha'yı okumakla onlardan aldıklarımız bize haram olmuştur." dedi. Topluluk geri döndü; ancak Zeyd b. Hârise, geldikleri vadiye inmelerine izin vermedi. Aileleri içinde akşamladılar. Bu arada Zeyd'i ve arkadaşlarını gözetliyorlardı. Zeyd b. Hârise ve arkadaşları uyuyuncaya kadar onları dinlediler. Uyuduklarında ve sessizlik başladığında Rifâ'a b. Zeyd'in yanına gitmek üzere bineklerine bindiler. O gece gidenlerin içinde Ebû Zeyd b. Amr, Ebû Esmâ b. Amr, Süveyd b. Zeyd ve kardeşi Berza b. Zeyd ile Sa'lebe b. Adî vardı. Nihayet sabah vakti Rifâ'a'nın yanına vardılar. Rifâ'a da Leyla taşlığındaydı.[92] Hibbân, "Sen oturmuş keçi sağıyorsun; Benî Cüzâm'ın kadınları ise esir alınmışlar." dedi ve ona haberi iletti. Rifâ'a onlarla birlikte hareket edip Medine'ye, Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldiler. Yolculukları üç gün sürdü. Önce Rifâ'a başladı ve Peygamber'in (s.a.v.) kendilerine verdiği mektubu Resûlullah'a (s.a.v.) verdi. Resûlullah (s.a.v.) mektubu okuyunca onlara durumu sordu. Onlar da Zeyd b. Hârise'nin yaptıklarını ona haber verdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Ben öldürülenlere ne yapayım şimdi?" dedi. Rifâ'a, "Ey Allah'ın Resûlü! Ne bir helali bize haram kıl, ne de bir haramı helal kıl." dedi. Ebû Zeyd ise, "Ey Allah'ın Resûlü! Sağ olanları bizim için serbest bırak. Öldürülenler de şu iki ayağımın altındadır." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Ebû Zeyd doğru söyledi." dedi.

Diğer insanlar ise, "Ey Allah'ın Resûlü! Bizimle birlikte Zeyd b. Hârise'nin yanına bir adam gönder. Bizi, ailelerimizi ve mallarımızı serbest bıraksın." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Ali! Kalk onlarla birlikte git." dedi. Ali (r.a.), "Ey Allah'ın Resûlü! Zeyd bana itaat etmez." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "İşaret olarak benim kılıcımı al." dedi. Ali kılıcı aldı ve "Yanımda binecek bir deve yok." dedi. Topluluğun içinden birileri, "İşte deve!" dedi. Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) onlardan birisinin devesine bindi ve onlarla birlikte yola çıktı. Sonunda, topluluğa ait bir deve üzerinde olan ve Zeyd b. Hârise'nin müjdecisi olan Râfi b. Mekîs'le karşılaştılar. Ali hemen deveyi sahiplerine iade etti. Râfi b. Mekîs de Ali'nin arkasına binerek döndü. Nihayet el-Fahleteyn'de[93] Zeyd b. Hârise ile karşılaştılar. Ali onun yanına gitti ve "Resûlullah (s.a.v.), elinde

---

[92] Leylâ Taşlığı (Harretu Leylâ), Şam'dan gelen hacıların uğradığı bir yerdir. Benî Murra b. Avf b. Gatafân'a ait idi (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 288).

[93] el-Felhateyn, Medine ile Zü'l-Merve arasında bir yer (İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 64).

bulundurduğun bu adamlara ait esirleri, kadınları, çocukları ve malları onlara geri vermeni emrediyor." dedi. Bunun üzerine Zeyd, "Resûlullah'ın (böyle bir emir verdiğine dair) bir işareti var mı?" dedi. Ali, "Bu onun kılıcıdır." dedi. Zeyd hemen kılıcı tanıdı ve insanlara çağrıda bulundu; toplandılar. Zeyd, "Kimin elinde bir esir ya da bir mal varsa onu geri versin. Bu (Ali b. Ebû Tâlib) Resûlullah'ın (s.a.v.) elçisidir." dedi. Zeyd insanlardan aldıklarını onlara iade etti. Öyle ki, Zeyd'in adamları, kadını adamın bacakları arasından almışlardı.

Bana Üsâme b. Zeyd b. Eslem anlattı. O Yüsr b. Mihcen ed-Dîlî'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ben bu seriyyenin içindeydim. Her bir adama yedi deve ve yetmiş koyun düşmüştü. Esirlerden de herkese bir veya iki kadın düşmüştü. Mülk-i yemin yoluyla, istibradan (âdeti kesildikten) sonra onlarla cinsel temas sağlandı. Sonunda Resûlullah (s.a.v.) her şeyi sahiplerine iade etti. Zeyd b. Hârise onların mallarını dağıtmış ve satmıştı.

Abdurrahman b. Avf Komutasındaki Dûmetü'l-Cendel Seriyyesi

Hicretin 6. yılı Şaban ayında meydana gelmiştir.

Bana Sa'îd b. Müslim b. Kammâdîn anlattı. O Atâ b. Ebû Rebâh'tan, o da İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Abdurrahman b. Avf'ı çağırdı ve "Hazırlan; inşaallah bugün veya yarın seni seriyye komutanı olarak görevlendireceğim." dedi. İbn Ömer dedi ki: Bunu işittim ve kendi kendime, "Resûlullah'ın yanına gireceğim, onunla birlikte sabah namazını kılacağım ve Abdurrahman b. Avf'a yapacağı tavsiyeleri işiteceğim." dedim. Dedi ki: Sabah oldu; namaz kıldım; baktım ki, Ebû Bekr, Ömer ve Abdurrahman b. Avf'ın içinde bulunduğu Muhacirlerden bazı kimseler de

"Ey insanlar! Beş şey başınıza gelmeden onlardan sakının. Bir kavmin ölçüsü eksik olursa, o yoldan dönsünler diye, mutlaka Allah onlara kıtlık ve meyvelerde eksiklik verir. Bir kavim ahdini bozarsa, mutlaka Allah düşmanlarını onlara musallat eder. Bir kavim zekâtı vermezse mutlaka Allah onlardan yağmuru keser. Eğer hayvanlar olmazsa onlara bir damla su verilmez. Bir kavimde çirkin işler yaygın olursa, mutlaka Allah onlara taûn (veba) hastalığını musallat eder. Bir kavim Kur'ân ayetleri dışında bir şeyle hükmederse, mutlaka Allah onlara hizipçiliği giydirir (fırkalara ayırır) ve birbirlerine zulümlerini tattırır."
(Hadisi Şerif)

oradadırlar. Resûlullah (s.a.v.), bu gece Dûmetü'l-Cendel'e gidip onları İslâm'a davet etmesini Abdurrahman'a emretti. Resûlullah (s.a.v.) Abdurrahman'a, "Seni arkadaşlarından geri bırakan nedir?" dedi. İbn Ömer dedi ki: Abdurrahman'ın arkadaşları seher vaktinde çıkmışlardı. Onlar 700 kişiydiler ve el-Cürf'te karargâh kurmuşlardı. Bunun üzerine Abdurrahman, "Ey Allah'ın Resûlü! Son olarak seninle görüşmek istedim. Üstümde de yolculuk elbisem var." dedi. Dedi ki: Abdurrahman'ın üzerinde bir sarık vardı; onu başına bağlamıştı. İbn Ömer dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) onu çağırdı ve önünde oturttu. Eliyle sarığını bozdu; sonra başına siyah bir sarık bağladı. Teylesanını (sarıktan sarkan kısmı) da omuzları arasına bıraktı. Sonra, "Böyle sarık sar ey İbn Avf!" dedi. İbn Avf'ın üzerinde kılıç vardı; kuşanmıştı. Sonra Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Allah'ın adıyla ve onun yolunda gazaya çık. Allah'ı inkâr edenlerle savaş. Zulüm yapma ve ihanette bulunma; çocukları da öldürme!" İbn Ömer dedi ki: Sonra Resûlullah (s.a.v.) elini uzattı ve şöyle dedi: *"Ey insanlar! Beş şey başınıza gelmeden onlardan sakının. Bir kavmin ölçüsü eksik olursa, o yoldan dönsünler diye, mutlaka Allah onlara kıtlık ve meyvelerde eksiklik verir. Bir kavim ahdini bozarsa, mutlaka Allah düşmanlarını onlara musallat eder. Bir kavim zekâtı vermezse mutlaka Allah onlardan yağmuru keser. Eğer hayvanlar olmazsa onlara bir damla su verilmez. Bir kavimde çirkin işler yaygın olursa, mutlaka Allah onlara taûn (veba) hastalığını musallat eder. Bir kavim Kur'ân ayetleri dışında bir şeyle hükmederse, mutlaka Allah onlara hizipçiliği giydirir (fırkalara ayırır) ve birbirlerine zulümlerini tattırır."*

Dedi ki: Abdurrahman yola çıktı; nihayet arkadaşlarına kavuştu ve Dûmetü'l-Cendel'e kadar yürüdü. Oraya vardığında üç gün kaldı ve onları İslâm'a davet etti. Dûmetü'l-Cendel halkı ilk önce Müslüman olmayı kabul etmeyerek ona sadece kılıcı gösterdiler. Üçüncü gün gelince el-Asbağ b. Amr el-Kelbî Müslüman oldu. el-Esbağ onların reisiydi ve Hıristiyan dinine mensuptu. Abdurrahman b. Avf Medine'ye bir mektup göndererek durumu Resûlullah'a (s.a.v.) bildirdi. Mektubu, Cüheyne'den Râfi b. Mekîs adında bir adamla gönderdi. İbn Avf mektubunda, onlardan evlenmek istediğini haber veriyordu. Resûlullah (s.a.v.) ona, el-Asbağ'ın kızı Tumâdır ile evlenmesini emretti. Bunun üzerine Abdurrahman Tumâdır ile evlendi ve birlikte oldu. Sonra onu Medine'ye getirdi. Bu kadın Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf'ın annesidir.

Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O İbn Ebû Avf'tan, o da Sâlih b. İbrahim'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Abdurrahman b. Avf'ı Kelb kabilesine gönderdi ve "Eğer senin davetini kabul ederlerse onların krallarının veya seyitlerinin kızıyla evlen." Abdurrahman geldiğinde onun davetini ve cizyeyi ödemeyi kabul ettiler. Abdurrahman b. Avf, onların kralı el-Asbağ b. Amr'ın kızı Tumâdır ile evlendi. Sonra onu Medine'ye getirdi. Bu kadın, Ebû Seleme'nin annesidir.

Ali b. Ebû Tâlib'in Fedek'teki[94] Benî Sa'd'a Seriyyesi

Hicretin 6. yılı Şaban ayında meydana gelmiştir.

Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O da Ya'kûb b. Utbe'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Ali b. Ebû Tâlib'i 100 kişilik bir birliğin başında, Fedek'teki Sa'd'ın mahallesine görevlendirdi. Onların bir birlik oluşturup Hayber Yahudilerine yardım etmek istedikleri haberi Resûlullah'a (s.a.v.) ulaşmıştı. Ali (r.a.) gece yürüyüp gündüz gizlenerek sonunda el-Hemec'e[95] ulaştı. Orada bir gözcü gördü ve ona, "Sen kimsin? Benî Sa'd'ın oluşturduğu birliklerden haberin var mı?" dedi.

---

[94] Fedek, Hayber'e yakın bir köydür. Onunla Medine arasında altı gecelik mesafe bulunmaktadır (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 255).

[95] Hemece, Hayber ile Fedek arasında bulunan bir sudur (İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 65).

Adam, “Hayır, bilgim yok.” dedi. Bunun üzerine onu sıkıştırdılar. Adam onların casusu olduğunu ve kendisini Hayber'e gönderdiklerini itiraf etti. Meğer adam Hayber Yahudilerine şunu bildirmek için gelmiş: “Başkalarına verdiğiniz gibi, hurmalarınızdan bize vermek şartıyla size yardım edebiliriz.” Hz. Ali'nin adamları ona, “Peki, kavim nerede?” dedi. Adam, “Onları bıraktığımda 200 adam toplamışlardı. Onların başında da Veber b. Uleym vardı.” dedi. Müslümanlar, “Hadi, onları bize göstermek için bizimle gel!” dediler. Adam, “Bana güvence verirseniz...” dedi. Onlar, “Eğer onları ve onların yaylım hayvanlarını bize gösterirsen sana güvence veririz. Aksi takdirde sana güvence yoktur.” dediler. Adam, “Tamam; öyle olsun.” dedi. Kılavuz olarak onlarla birlikte yola çıktı; hatta onlar ona su-i zanda bulundular. Onları boş arazilerden ve tepelerden geçirdi. Sonra ovaya indiler; baktılar ki, çok sayıda deve ve koyun var. Adam, “İşte bunlar onların develeri ve koyunlarıdır.” dedi. Müslümanlar hayvanlara el koyup onları birbirine kattılar. Adam, “Artık beni gönderin!” dedi. Onlar, “Hayır, aramaktan emin oluncaya kadar seni bırakmayız.” dediler. Çoban da deve ve koyunları otlatacağını onlara haber verdi. Müslümanlar onların topluluğuna baskın yapıp onları korkuttular. Hepsi dağılıp kaçmaya başladılar. Bunun üzerine rehber adam, “Beni niye tutuyorsunuz? Bedeviler dağıldılar. Çobanlar da size bilgi verdiler.” dedi. Ali b. Ebû Tâlib (r.a.), “Onların karargâhlarına henüz ulaşamadık.” dedi. Rehberle birlikte karargâha gittiler; fakat kimseyi bulamadılar. Bunun üzerine adamı salıverip deve ve koyunları önlerine kattılar. 500 deve ve 1.000 koyun vardı.

Bana Übeyr b. el-Alâ anlattı. O İsa b. Ayle'den, o babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: el-Hemec vadisinden Bedî'a (Fedek topraklarından bir bölüm) kadar yürüdüm; ancak Benî Sa'd'ın, çoluk-çocuğunu develere yükleyerek kaçtıklarını fark ettim. Kendi kendime, “Başlarına ne gelmiş acaba?” dedim. Onlara yaklaştım ve reisleri Veber b. Uleym ile karşılaştım. Kendisine, “Ne gidiştir bu böyle?” dedim. Veber, “Kötülüktür. Biz savaş için herhangi bir hazırlık yapmadan, Muhammed'in askerleri üzerimize saldırdı. Onlara gücümüz yetmedi. Üstelik Hayber'e gönderdiğimiz bir adamımızı da almışlar. Adam, bizim hakkımızda onlara bilgi vermiş; onlar da yaptıklarını yaptılar.” dedi. Ben, “Kimdir o adam?” dedim. Veber, “Kardeşimin oğludur. Biz, işi ondan daha iyi evirip çevirecek hiçbir genci savaşa hazırlamadık.” dedi. Bunun üzerine, “Ben şahsen Muhammed'in işinin güvende olduğunu ve sağlamlaştığını görüyorum. Kureyş'e saldırdı ve onlara yaptığını yaptı. Sonra Yesrib'teki kale sahiplerine, Benî Kaynukâ, Benî en-Nadîr ve Benî Kurayza'ya saldırdı. Şimdi de bu Hayber'dekilerin üzerine yürüyecek gibi.” dedim. Veber bana, “Bundan korkma! Burada sağlam adamlar, kaleler ve kesilmeyen sular vardır. Muhammed onlardan hiç birisine yaklaşamaz. Hatta onlar, evinin ortasında ona saldırabilecek yetenektedirler.” dedi. Kendisine, “Buna inanıyor musun?” dedim. Veber, “Bu, Hayberlilerin görüşüdür.” dedi. Ali (r.a.) üç gün bekledi, sonra ganimetleri taksim ederek humusu da ayırdı. Ayrıca Resûlullah (s.a.v.) için el-Hafîde denilen sağmal bir deveyi ayırdı.

Zeyd b. Hârise'nin Ümmü Kırfe'ye Giden Seriyyesi

Hicretin 6. yılı Ramazan ayında meydana geldi.

Bana Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O da Abdullah b. Hüseyin b. Hüseyin b. Ali b. Ebû Tâlib'ten şöyle dediğini rivayet etti: Zeyd b. Hârise bir ticaret dolayısıyla Şam'a gitmek üzere yola çıktı. Onun yanında, Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından bazılarının paraları da vardı. İki tekenin testislerini alıp debbağladı ve paraları onun içine koydu. Sonra yola çıktı; yanında arkadaşlarından bazı kimseler de vardı. Nihayet Vâdi'l-Kurâ'ya gelmeden Benî Bedr'in Benî Fezâre kolundan bir grup insan ona yetiştiler. Zeyd b. Hârise'yi ve arkadaşlarını dövdüler. Hatta öldürüleceklerini sandılar. Onun yanında olanları (paraları ve eşyayı) aldılar. Sonra Zeyd iyileştikten sonra Medine'ye, Peygamber'in (s.a.v.) yanına geldi. Peygamber (s.a.v.) onu bir seriyyede görevlendirdi ve onlara, "Gündüz saklanın; gece yürüyün!" dedi. Bir kılavuz da onlarla birlikte yola çıktı. Benî Bedr, Müslümanlara karşı önlemlerini alarak kendilerine sabaha kadar bir gözcü tutuyorlardı. Gözcü, onların geleceği yola bakan yüksekçe bir tepeden bakarak, "Serbestsiniz; dağılabilirsiniz. Bu gece bir sıkıntı yok." diyordu. Zeyd b. Hârise ve arkadaşları bir gece yürüdükten sonra kılavuz onları başka bir yoldan götürdü; hatta yanlış yolda olduklarını anlamaya başladılar. Yanlışlıklarını anladılar ve geceleyin sabaha kadar onların (Benî Bedr'in) bir gaflet anlarını beklediler. Zeyd b. Hârise, aramaktan vazgeçtiler diye arkadaşlarını uyarmıştı.

Dedi ki: Sonra Zeyd, ayrılmamaları konusunda arkadaşlarını uyardı ve "Ben tekbir getirdiğim zaman siz de tekbir getirin." dedi. Onları kuşattılar; sonra birbiri ardısıra tekbirler getirdiler. Seleme b. el-Ekva çıktı; onlardan bir adamın peşine düştü ve onu öldürdü. Seleme onu ciddi bir şekilde aramıştı. Ayrıca onların evlerinden birinde, Mâlik b. Huzeyfe b. Bedr'in kızı Câriye'yi de almıştı. Câriye'nin annesi Ümmü Kırfe idi. Ümmü Kırfe, Fâtıma bt. Rebî'a b. Zeyd idi. Ganimet topladılar. Zeyd b. Hârise döndü; Seleme b. el-Ekva da kızla birlikte döndü. Kızın durumu ve güzelliği Resûlullah'a (s.a.v.) anlatıldı. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Seleme! Ele geçirdiğin kız ne durumda?" dedi. Seleme, "Bir kızdır ey Allah'ın Resûlü! Onun karşılığında Benî Fezâre'den, bizden olan bir kadın almayı umuyorum." dedi. Resûlullah (s.a.v.) iki veya üç kere tekrarladı ve "Ele geçirdiğin kız ne durumda?" diye sordu. Nihayet Seleme, Resûlullah'ın o kızı istediğini anladı. Seleme kızı Resûlullah'a verdi. Resûlullah (s.a.v.) da o kızı Hazn b. Ebû Vehb'e verdi. Onun için bir kız dünyaya getirdi. Hazn'ın ondan başka çocuğu olmadı.

Bana Muhammed anlattı. O ez-Zührî'den, o da Âişe'den (r.a.) şöyle dediğini rivayet etti: Zeyd b. Hârise o seferinden döndüğünde, Resûlullah (s.a.v.) evimdeydi. Zeyd geldi ve kapıyı çaldı. Resûlullah (s.a.v.) çıplak olarak ayağa kalktı ve elbiselerini giymeden, arkasından sürükleyerek onu karşıladı. Bundan önce onu böyle çıplak görmemiştim. Nihayet Zeyd'i kucakladı ve onu öptü. Sonra ona sorular sordu. Zeyd de, Allah'ın verdiği zaferi ona haber verdi.

Ümmü Kırfe'yi Öldüren Kişi

Kays b. el-Muhassir onu çirkin bir şekilde öldürdü. Önce ayaklarını birbirine bağladı. Sonra onu iki deve arasında bağladı. Ümmü Kırfe yaşlı bir kadındı. Abdullah b. Mes'ade ve Kays b. en-Nu'mân b. Mes'ade b. Hakeme b. Mâlik b. Bedr de öldürüldüler.

Abdullah b. Revâha Komutasında Üseyr b. Zârim Seriyyesi

Hicretin 6. yılı Şevvâl ayında meydana geldi.

el-Vâkıdî dedi ki: Bana Musa b. Ya'kûb anlattı. O da Ebü'l-Esved'den şöyle dediğini rivayet etti: Urve b. ez-Zübeyr'den işittim; şöyle diyordu: Abdullah b. Revâha iki kere Hayber'e gazaya çıktı. Resûlullah (s.a.v.) ilk kez Ramazan'da Abdullah b. Revâha'yı üç kişi ile birlikte görevlendirdi. Abdullah bu seferinde Hayber'e ve Hayber halkına bakacak, ne amaçladıklarını ve ne konuştuklarını araştıracaktı. Abdullah yola çıktı; nihayet Hayber taraflarına geldi ve bahçelere girmeye başladı.

Arkadaşlarını da en-Netât, eş-Şak ve el-Ketîbe'ye[96] gönderdi. Onlar Üseyr ve diğerlerinden işittiklerini akıllarında tuttular. Üç gün Hayber'de kaldıktan sonra, Ramazan'ın bitimine birkaç gün kala Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına döndüler. Abdullah, aldığı ve işittiği istihbaratı Resûlullah'a (s.a.v.) verdi. Sonra Şevvâl'de Üseyr'e gitmek üzere yola çıktı.

Bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O Dâvud b. el-Husayn'dan, o Ebû Süfyân'dan, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Üseyr cesur bir adamdı. Ebû Râfi öldürülünce Yahudiler Üseyr b. Zârim'i kendilerine reis yaptılar. Üseyr, Yahudilerin içinde ayağa kalktı ve "Allah'a yemin ederim ki, Muhammed Yahudilerden birisinin üzerine gitmek istediği zaman mutlaka ashâbından birisini görevlendirir ve onlardan istediğini ele geçirir. Fakat ben, arkadaşlarımın yapmadığını yapacağım." dedi. Yahudiler, "Arkadaşlarının yapmadığını yapmaktan neyi kastediyorsun?" dediler. Üseyr, "Gatafânlıların yanına gideceğim ve onları bir araya getireceğim." dedi. Gatafânlıların yanına gitti ve onları bir araya getirdi. Sonra, "Ey Yahudi topluluğu! Biz Muhammed'in üzerine gidiyoruz ve onu evinin ortasında halledeceğiz. Kuşkusuz bir kimse evinde saldırıya uğrarsa, düşmanı mutlaka amaçladığı bazı şeyleri elde eder." dedi. Yahudiler, "Ne güzel düşünmüşsün!" dediler.

Bu haber Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı. Dedi ki: Hârice b. Huseyl el-Eşca'î Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi; Resûlullah (s.a.v.) ondan istihbarat aldı. Hârice, "Hayber'den ayrıldığımda, Üseyr b. Zârim Yahudi birlikleriyle senin üzerine gelmeye hazırlanıyordu." dedi. İbn Abbâs (r.a.) dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) insanları savaşa hazırlanmaya davet etti. Otuz kişi gönüllü çıktı. Abdullah b. Üneys, "Ben onların içindeydim. Resûlullah (s.a.v.) Abdullah b. Revâha'yı bize komutan olarak görevlendirdi." dedi. Dedi ki: Yola çıktık; nihayet Hayber'e vardık ve Üseyr'e, "Sana niçin geldiğimizi arz edene kadar senden güven içinde olduğumuza dair söz istiyoruz." şeklinde elçi yolladık. Bunun üzerine Üseyr, "Evet! Ben de sizden aynı şekilde söz vermenizi istiyorum." dedi. Onun yanına gittik ve "Resûlullah (s.a.v.) bizi sana gönderdi. Onunla görüşmeni istiyor. Seni Hayber üzerinde yetkili kılmak ve sana iyilikte bulunmak istiyor." dedik. Üseyr buna hevesli göründü. Yahudilerle istişare etti; ancak Yahudiler çıkmak konusunda ona muhalefet ettiler ve "Muhammed Benî İsrâîl'den birisini Hayber'e görevlendirmez." dediler. Bunun üzerine Üseyr, "Evet, ama savaştan da usandık." dedi. Onunla birlikte Yahudilerden 30 adam çıktı. Her adamın arkasında Müslümanlardan birisi vardı. Yola devam ettik; nihayet Karkaratu Sibâr[97] denilen yere vardığımızda Üseyr çıktığına pişman oldu; hatta pişmanlığını yüzünden anladık.

Abdullah b. Üneys dedi ki: Üseyr eliyle kılıcımı almak istedi, farkına vardım ve devemi ileri sürerek, "Hainlik mi yapıyorsun ey Allah'ın düşmanı!" dedim. Sonra ona yaklaştım ve ne yapacağına bakabilmek için uykuya dalar gibi yaptım. Yine elini kılıcıma uzattı. Ben de hemen deveme dokundum ve "Devesinden inip bizi çekip götürecek bir adam yok mu?" dedim. Kimse inmedi. Ben devemden indim ve kavmi götürmeye başladım. Sonunda Üseyr yalnız kaldı. Ona kılıçla bir darbe indirdim; adamın uyluğunu ve bacağını düşürdüm. Üseyr devesinden düştü. Elinde Şevhat ağacından yapılmış ucu eğri bir asa vardı. Bana vurdu ve beni, başımın ön tarafından yaraladı. Sonra Üseyr'in arkadaşlarına yöneldik. Yakalanmaktan bizi aciz bırakan ve bizi yoran bir kişi dışında hepsini öldürdük. Ancak Müslümanlardan hiç kimse zarar görmedi. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldik. Dedi ki: Bir ara Resûlullah

---

[96] Üçü de Hayber'in kalelerinin isimleridir (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 330, 363, 383).

[97] Musa b. Ukbe'nin *Magazî*'sinde, "Karkaratu Tiyâr" diye geçer (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 361) Sibâr ise, Hayber'e altı mil mesafede olan bir yerdir (*a.g.e.*, II, 273).

(s.a.v.) ashâbıyla konuşurken aniden onlara, "Hadi birlikte Seniyyetü'l-Vedâ'a gidip orada arkadaşlarımızdan haber bekleyelim." dedi. Ashâbı da onunla birlikte çıktılar. Seniyye'ye çıktıklarında, arkadaşlarımızın süratle geldiklerini gördüler. Resûlullah (s.a.v.) ashâbının içinde oturdu. Onun yanına vardık ve olanları ona ilettik. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Allah, sizi zalim olan bir kavimden kurtarmış." dedi.

Abdullah b. Üneys dedi ki: Resûlullah'a (s.a.v.) yaklaştım; benim yarama üfürdü. Bundan sonra o yara ne iltihaplandı, ne de bana eziyet verdi. Kemik körelmişti. Resûlullah (s.a.v.) ayrıca elini yüzüme sürdü ve bana dua etti. Sonra asasından bir parça kesip, "Al bunu; kıyamet günü aramızda bir alamet olsun; seni onunla tanıyacağım. Çünkü sen kıyamet günü elinde asa ile geleceksin." dedi. Abdullah b. Üneys defnedildiği zaman asa parçası onun yanına, kefeninin üzerine bırakıldı.

Bana Hârice b. el-Hâris anlattı. O Atıyye b. Abdullah b. Üneys'ten, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Yayımı tamir ediyordum. Geldim baktım ki, arkadaşlarım Üseyr b. Zârim'e yönelmişler. Peygamber (s.a.v.), "Üseyr b. Zârim'i görmeyeyim." dedi. Yani onu öldür.

Kürz b. Câbir Komutasındaki Seriyye

Hicretin 6. yılı Şevvâl ayında, Medine'ye 8 mil mesafede olan Zü'l-Cedr'de, Resûlullah'ın (s.a.v.) sağmal develerine saldırı düzenlendiği zaman meydana gelmiştir.

Bana Hârice b. Abdullah anlattı. O da Yezîd b. Rûmân'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ureyne'den sekiz kişilik bir grup Resûlullah'ın yanına geldiler ve Müslüman oldular.[98] Adamlar Medine'de hummaya yakalandılar. Resûlullah (s.a.v.) da onların, sağmal develerinin yanına götürülmelerini emretti. O zaman Müslümanların yaylım hayvanları Zü'l-Cedr'de idi. İyileşip şişmanlayıncaya kadar oradaydılar. Onlar sütlerinden ve idrarlarından içmek için Resûlullah'tan izin istemişlerdi. Resûlullah (s.a.v.) onlara izin vermişti. Adamlar sabah develerin yanına gittiler ve sürüyü alıp götürdüler. Peygamber'in mevlası (Yesâr), yanında bazı kişilerle birlikte onlara saldırıp onlarla savaştılar. Fakat adamlar Resûlullah'ın mevlasını yakalayıp ellerini ve ayaklarını kestiler. Sonra ölünceye kadar diline ve gözüne diken batırdılar. Hayvanları da alıp gittiler. Benî Amr b. Avf'tan bir kadın merkebine binmiş, bir ağacın altında olan Yesâr'ın yanından geçti. Onun işkenceye uğradığını gördüğünde -Yesâr ölmüştü.- kavmine dönerek onlara haberi bildirdi. Onun kavmi çıktılar; Yesâr'ı ölü olarak Kubâ'ya getirdiler. Resûlullah (s.a.v.) onların peşine 20 atlı gönderdi. Başlarına da Kürz b. Câbir el-Fihrî'yi görevlendirdi. Kürz, emrindekilerle birlikte onları aramaya başladılar. Nihayet gece oldu. Taşlık bir yerde uyudular. Sabah olduğunda kahvaltılarını yaptıktan sonra nereye gideceklerini bilemediler. Bir de baktılar ki, bir devenin kol kısmını taşıyan bir kadın geliyor. Onu yakaladılar ve "Bu yanında taşıdığın (et) nedir?" dediler. Kadın, "Bazı adamların yanından geçtim; bir deve kesmişlerdi. Bunu da bana verdiler." dedi. Kürz ve arkadaşları, "Onlar nerede?" dediler. Kadın, "Onlar şu taşlığın yamacındadırlar. Taşlığa vardığınızda onların dumanını görürsünüz." dedi. Müslümanlar yürüdüler; yemeklerini bitirdiklerinde onlara yetiştiler. Onları kuşattılar ve esirliği kabul etmelerini istediler. Hiç bir insan kurtulmadan hepsi esir edildiler. Onları bağladılar ve Medine'ye gelinceye kadar onları atların üzerine, arkalarına bindirdiler. Resûlullah'ın (s.a.v.) el-Gâbe'de olduğunu söylediler; onlar da ona doğru yola çıktılar.

Hârice dedi ki: Bana Yezîd b. Rûmân anlattı; dedi ki: Bana Enes b. Mâlik anlattı; dedi ki: Çocuklarla birlikte onların izinde koşuyordum. Nihayet Mecma'u's-Süyûl'de (akıntıların birleştiği yerde) ez-Zeğâbe'de Resûlullah'a (s.a.v.) kavuştular. Resûlullah (s.a.v.) ellerinin ve ayaklarının kesilmesini emretti. Sonra gözleri oyuldu ve orada asılarak öldürüldüler. Enes, "Ben durmuş onlara bakıyordum." dedi.

---

[98] Bunlar sonradan dinden döndüler.

el-Vâkıdî dedi ki: Bana İshâk anlattı. O et-Teveme'nin mevlası Sâlih'ten, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) süt develerini gasbeden adamların ellerini ve ayaklarını kesip gözlerini oyunca, *"Allah ve Resûlü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde düzeni bozmaya çalışanların cezaları, ancak ya acımadan öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir..."*[99] ayeti indirildi. Dedi ki: Bu ayetin indirilişinden sonra hiç bir göz oyulmadı.

Bana Ebû Ca'fer anlattı. O babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) bir birlik görevlendirdiği zaman mutlaka onları müsle yapmaktan nehyederdi.

Bana İbn Bilâl anlattı. O Ca'fer b. Muhammed'den, o babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) hiçbir zaman bir dil kesmemiş, bir göz oymamış, ellerin ve ayakların kesilmesi üzerine bir şey ilave etmemiştir.

Bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O da Abdurrahman b. Abdurrahman'dan şöyle dediğini rivayet etti: Seriyyenin emiri İbn Zeyd el-Eşhelî idi.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da Mervân b. Ebû Sa'îd b. el-Mua'llâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.) sağmal develerini kurtardıkları zaman Seleme b. el-Ekva'ı onların başına koydular. Ebû Rühm el-Gıfârî de onunla beraberdi. Develer, sütü bol olan türden olup on beş taneydi. Resûlullah (s.a.v.) ez-Zeğâbe'den Medine'ye doğru gelip Mescitte

---

[99] Mâide, 5/33.

oturduğunda, develerin Mescidin kapısında olduklarını gördü. Resûlullah (s.a.v.) çıktı ve onlara baktı. Sonra el-Hinâ adlı bir deveyi araştırdı. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Seleme! el-Hinâ nerede?" dedi. Seleme, "Onu kesmişler ey Allah'ın Resûlü! Ondan başka da kesmemişler." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Develeri otlattığın yere bir bak." dedi. Dedi ki: el-Hinâ, Zü'l-Cedr'dekilerin en kusursuz olanıydı. Resûlullah (s.a.v.) onu Zü'l-Cedr'e geri gönderdi. el-Hinâ oradaydı. Her gece Resûlullah'a (s.a.v.) onun sütünden bir kırba dolusu götürülüyordu.

İbn Ebû Sebre dedi ki: Bana İshâk b. Abdullah anlattı. O da Seleme b. el-Ekva'ın bir çocuğundan şunu rivayet etti: Seleme b. el-Ekva ona 20 kadar süvariden haber vermişti. Ebû Seleme şöyle saymıştı: Ben (Seleme), Ebû Rühm el-Gıfârî, Ebû Zer, Büreyde b. el-Husayb, Râfi b. Mekîs, Cündüb b. Mekîs, Bilâl b. el-Hâris el-Müzenî, Abdullah b. Amr b. Avf el-Müzenî, Cu'âl b. Sürâka, Safvân b. Mu'attal, Ebû Rev'a Ma'bed b. Hâlid el-Cühenî, Abdullah b. Bedr, Süveyd b. Sahr ve Ebû Dubeys el-Cühenî.

"Allah ve Resûlü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde düzeni bozmaya çalışanların cezaları, ancak ya acımadan öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir..."
(Mâide, 5/33)

Hudeybiye[100] Gazvesi

Dedi ki: Bize Rebî'a b. Umeyr b. Abdullah b. el-Herem, Kudâme b. Musa, Abdullah b. Yezîd el-Hüzelî, Muhammed b. Abdullah b. Ebû Sebre, Musa b. Muhammed, Üsâme b. Zeyd el-Leysî, Ebû Ma'şer, Abdülhamîd b. Ca'fer, Abdurrahman b. Abdülazîz, Yunus b. Muhammed, Ya'kûb b. Muhammed b. Ebû Sa'sa'a, Mücemmi b. Ya'kûb, Sa'îd b. Ebû Zeyd ez-Zürakî, Âbid b. Yahya ve Muhammed b. Sâlih rivayet ettiler. Onlar da Âsım b. Ömer, Muhammed b. Yahya b. Sehl b. Hasme, Yahya b. Abdullah b. Ebû Katâde, Mu'âz b. Muhammed, Abdullah b. Ca'fer ve Hizâm b. Hâşim'den, o da babasından rivayet ettiler. Bunların her biri bana, bu hadisin bir bölümünü anlattı. Bazıları hadis konusunda diğerlerinden daha kavrayışlıydılar. Ayrıca bana isimlerini vermediğim birçok sıka kimse daha anlattı. Bana anlattıklarının hepsini yazdım. Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) rüyasında Kâbe'ye girdiğini, saçını tıraş ettiğini, Kâbe'nin anahtarını aldığını ve Arefe'de vakfe yaptığını gördü. Bunun üzerine, umre için hazırlık yapmak üzere Ashâbına çağrıda bulundu. Onlar da çıkmak için hemen hazırlık yaptılar. Hicretin 6. yılı Şevvâl'ın bitimine birkaç gün kala Büsr b. Süfyân el-Ka'bî Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Büsr, Müslüman olarak Resûlullah'ı (s.a.v.) ziyaret etmeye gelmişti ve tam da ailesine dönmek üzereydi. Resûlullah (s.a.v.) kendisine, "Ey Büsr! Bizimle çıkmadan buradan ayrılma! Allah izin verirse umreye gideceğiz." dedi. Büsr kaldı. Resûlullah (s.a.v.) Büsr b. Süfyân'a, kendisine bir kurban satın almasını emretti. Büsr kurbanı satın aldı ve onu Zü'l-Cedr yaylımına gönderdi. Umre için çıkışı yaklaşınca Medine'ye geri getirilirdi. Sonra kurbanın Zü'l-Huleyfe'ye götürülmesi için Nâciye b. Cündüb el-Eslemî'ye emretti. Resûlullah (s.a.v.) Nâciye b. Cündüb'ü, kurbanlarının başında görevlendirdi.

---

[100] Hudeybiye, Mekke'ye dokuz mil mesafede olan bir yerdir (*Şerhu'z-Zürkânî*, II, 216).

Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı, Resûlullah'ın gördüğü rüya sebebiyle fetihten kuşku duymayarak yola çıktılar. Kınlarında bulunan kılıç dışında yanlarına silah almadan yola çıktılar. Ebû Bekr, Abdurrahman b. Avf, Osman b. Affân ve Talha b. Ubeydullah gibi, maddî imkânı olan bazı kimseler, Zü'l-Huleyfe'ye kadar kurbanlıkları götürdüler. Sa'd b. Ubâde ise çok sayıda deveyi (kurbanlık olarak) götürdü. Ömer b. el-Hattâb, "Ey Allah'ın Resûlü! Savaş için bir hazırlık yapmadığımız halde, Ebû Süfyân b. Harb ve arkadaşlarından endişe ediyor musun?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Bilmiyorum; ancak umreye niyet etmişken silah taşımak istemiyorum." dedi. Sa'd b. Ubâde, "Ey Allah'ın Resûlü! Silahımızı yanımıza alsak... Eğer onlardan şüphelenirsek hazırlık yapmış oluruz." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Silah taşıyamam. Ben ancak umre için yola çıkmış bulunuyorum." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye İbn Ümmü Mektûm'u görevlendirdi. Resûlullah (s.a.v.), Zilkâde'nin başında, Pazartesi günü Medine'den çıktı. Evinde yıkandı, Suhar dokumasından iki elbise giydi ve kapısının yanında el-Kasvâ adlı devesine bindi. Müslümanlar da çıktılar. Resûlullah (s.a.v.) öğle namazını Zü'l-Huleyfe'de kıldı. Sonra büyük kurbanlıkları istedi ve üzerleri örtüldü. Sonra kendisi onlardan bazılarının sağ tarafını işaretledi. Onlar, kıbleye çevrilmişlerdi. Deniliyor ki, Resûlullah (s.a.v.) bir tek kurbanı istedi ve onun sağ tarafını işaretledi. Sonra, geri kalanların da işaretlenmesi için Nâciye b. Cündüb'e talimat verdi. Bir işaret olsun diye, gerdanlık gibi boyunlarına birer nal taktılar. Onlar yetmiş büyük kurbandı. İçlerinde, Resûlullah'ın (s.a.v.) Bedir'de ganimet aldığı Ebû Cehil'in devesi de vardı. Bu deve, Zü'l-Cedr'de Resûlullah'ın süt develeri arasında bulunuyordu. Müslümanlar da kurbanlıklarını işaretlediler. Nalları develerin boynuna gerdanlık gibi takıyorlardı.

Resûlullah (s.a.v.) Büsr b. Süfyân'ı istedi. Onu kendisi için bir gözcü olarak gönderdi ve "Umre yapmak istediğim haberi Kureyş'e ulaşmıştır. Bana onların haberlerini getir. Sonra onların ne yapmak istediklerini bana bildir." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Büsr'ü önüne geçirdi. Sonra Abbâd b. Bişr'i çağırıp onu da, Müslümanlardan 20 kişilik süvari birliğinin başında gözcü olarak önden gönderdi. Onların içinde Muhacirlerden ve Ensâr'dan adamlar vardı. el-Mikdâd b. Amr, Ebû Ayyâş ez-Zürakî, el-Hubâb b. el-Münzir, Âmir b. Rebî'a, Ebû Katâde, Sa'îd b. Zeyd ve Muhammed b. Mesleme bunlardan bazılarıdır. Bunların hepsi süvariydi. Denildiğine göre komutanları Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî idi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) mescide girdi ve iki rekât namaz kıldı. Sonra çıktı; devesini istedi ve mescidin kapısında devesine bindi. Kıbleye yönelmiş olarak hızlanmaya başlayınca ihrama girdi ve dört kelimeyle telbiye getirdi: *"Lebbeyk Allahümme lebbeyk! Lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk! İnne'l-hamde ve'n-ni'mete, leke ve'l-mülk; lâ şerîke lek."* (*Buyur Allah'ım, buyur! Buyur; ortağın yoktur, Buyur! Hamdin ve nimetin her türlüsü ve mülk sana mahsustur! Senin ortağın yoktur.*) Resûlullah'ın (s.a.v.) ihrama girmesiyle birlikte Müslümanlar da ihrama girdi. Onlardan bazıları ancak el-Cuhfe'de ihrama girdiler. Resûlullah (s.a.v.) el-Beydâ[101] yolunu takip etti.

Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte 1600 kişi yola çıktı. Bazılarına göre 1400, bazılarına göre de 1525 kişiydiler. Eslem kabilesinden 100 veya 70 kişi çıktı. Onunla birlikte dört kadın da yola çıktılar. Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcesi Ümmü Seleme, Ümmü Umâre, Ümmü Menî ve Ümmü Âmir el-Eşheliyye de yola çıkanlardandı. Resûlullah (s.a.v.) Mekke ve Medine arasındaki bedevilere uğruyor ve onları da (kendisiyle birlikte yola) çıkmaya davet ediyordu. Ancak malları, oğulları ve çoluk-çocukları sebebiyle meşgul olduklarını ileri sürüyorlardı. Onlar Benî Bekr, Müzeyne ve Cüheyne kabilelerine mensup bedevilerdi. Kendi aralarında, "Acaba Muhammed, savaş için hazırlıklı, at ve silahla destekli olan bir kavme karşı bizi savaştırmaya mı götürmek istiyor? Oysa biz biliyoruz ki, Muhammed ve ashâbı ancak yemeklik develer konumundadırlar. Kesinlikle Muhammed ve ashâbı bu seferlerinden dönemeyeceklerdir. Adamların hazırlıkları yok; silahları da yok. Onlar daha yeni, Bedir'de onlardan öldürülenlerin olduğu bir kavmin yanına gidiyorlar.

Resûlullah (s.a.v.) atları öne geçiriyordu. Onların arkasında da, kurbanlıkların başında bulunan Nâciye b. Cündüb'ü öne geçirmişti. Nâciye ile birlikte Eslem kabilesinden iki genç daha vardı. Müslümanlar da kurbanlıklarını, Resûlullah'ın kurbanlıklarıyla görevli olan Nâciye b. Cündüb ile beraber götürüyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) sabahleyin Melel'den çıktı ve akşam vakti es-Seyyâle'ye ulaştı. Sonra er-Revhâ'da sabahladı. Orada Benî Nehd kabilesinden bazı gruplarla karşılaştı. Onların yanında develer ve koyunlar vardı. Resûlullah (s.a.v.) onları İslâm'a davet etti; ancak kabul etmediler ve İslâm'dan kaçındılar. Sonra adamlarından biriyle Resûlullah'a süt gönderdiler. Resûlullah (s.a.v.) hediyelerini kabul etmek istemedi ve "Bir müşrikin hediyesini kabul edemem." dedi. Resûlullah (s.a.v.) (sütün) onlardan satın alınmasını emretti. Onlar da (sütü) bedevilerden satın aldılar. Kavim sevindi. Bedeviler ayrıca üç tane canlı kertenkele getirip satmak istediler. Askerden ihramda olmayanlar onları satın aldılar; yediler ve ihramdakilere de ikram ettiler. Ancak ihramdakiler, bunu Resûlullah'a (s.a.v.) sormadan yemek istemediler. Resûlullah (s.a.v.), "Yiyiniz; sizin olmayan ya da sizin için avlanmayan bütün avlar ihramda size helaldir. Ancak sizin avladığınız ya da sizin için avlanalar müstesna." dedi. Onlar, "Ey Allah'ın Resûlü! Vallahi biz avlamadık; ancak bu bedevi Araplar avlamışlar. Bize hediye ettiler, ancak bizimle karşılaşacaklarını bilmiyorlardı. Onlar göçebe bir kavimdir. Bugün bir yerde sabahlıyorlar; yarın başka bir yerde olurlar. Onlar yağmur peşindedirler. Güzün Melel çayırlığına düşen bir yağmuru arıyorlar." dediler. Resûlullah (s.a.v.) onlardan birini çağırdı ve "Nereye gitmek istiyorsunuz?" dedi. Adam, "Ya Muhammed! Bize bir ay önce, Melel çayırlığına yağmur yağdığı haberi verildi. Bölgede araştırma yapmak için bizden bir adam gönderdik. Adam bize geri döndü ve koyunların doyduğunu, develerin de, içlerine aldıkları su sebebiyle ağırca yürüdüklerini, göletlerin bol su ile dolu olduklarını bize haber verdi. Biz de oraya ulaşmak istedik." dedi.

"Lebbeyk Allahümme lebbeyk! Lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk! İnne'l-hamde ve'n-ni'mete, leke ve'l-mülk; lâ şerîke lek."

Bana Abdülazîz b. Muhammed anlattı. O Amr b. Ebû Amr'dan, o el-Muttalib b. Abdullah b. Hantab'tan, o da Ebû

---

[101] Hacılar Zü'l-Huleyfe'den yola çıktıklarında Batıya doğru gittikleri zaman el-Beydâ'ya yönelirler (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 267).

Katâde'den şöyle dediğini rivayet etti: Hudeybiye umresinde Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte yola çıktık. Bazılarımız ihramlı, bazılarımız ise değildi. Nihayet el-Ebvâ'ya vardık. Ben ihramda değildim ve bir yaban eşeği gördüm. Hemen atımın üzerine semer koyarak bindim. Sonra birisine, "Kamçımı ver!" dedim. Bana vermeyi reddetti. "Mızrağımı ver!" dedim. Onu da vermek istemedi. Atımdan indim; kamçımı ve mızrağımı aldım; sonra tekrar atıma bindim ve yaban eşeğine hamle yaparak onu öldürdüm. Sonra onu ihramlı olan ve olmayan arkadaşlarıma götürdüm. İhramlı olanlar yemekte tereddüt ettiler. Resûlullah (s.a.v.) bizden az ilerideydi. Nihayet Resûlullah'a (s.a.v.) yetiştik ve yaban eşeğini ona sorduk. Resûlullah (s.a.v.), "Sizde ondan bir şey (et parçası) var mı?" dedi. Ben hemen ona kolunu verdim. Kendisi ihramlı olduğu halde onu sonuna kadar yedi. Ebû Katâde'ye, "Sizi Resûlullah'tan (s.a.v.) geri bırakan neydi?" denildi. Ebû Katâde, "Yaban eşeğini pişiriyorduk. Pişince ona yetiştik ve ona katıldık." dedi.

Bana Abdurrahman b. Abdülazîz anlattı. O ez-Zührî'den, o Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, o İbn Abbâs'tan, o da es-Sa'b b. Cessame'den rivayet etti. Onun anlattığına göre kendisi, el-Ebvâ'da Resûlullah'a (s.a.v.) bir yaban eşeğini getirmiş ve ona hediye etmişti. Fakat Resûlullah (s.a.v.) geri vermişti. es-Sa'b dedi ki: Hediyemin geri çevrilmiş olmasından ötürü yüzümdeki hoşnutsuzluğu gördüğünde, "Biz onu geri çevirmezdik, ancak ben ihramlıyım." dedi. Dedi ki: O gün Resûlullah'a, "Ey Allah'ın Resûlü! Sabahın köründe düşmana saldırıyoruz ve atların karnı altındaki yavruları öldürüyoruz?" diye sordum. Resûlullah (s.a.v.), "Onlar babalarıyla birlikte sayılırlar." dedi. Ayrıca o gün Resûlullah'tan (s.a.v.) işittim, "Sadece Allah ve Resûlü için himâ (yasaklanan şeyler) vardır." dedi. Denildi ki, o gün yaban eşeği sağ idi.

Bana Abdurrahman b. el-Hâris anlattı. O dedesinden, o da Ebû Rühm el-Gıfârî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) ve ashâbı el-Ebvâ'da konakladıklarında Îmâ b. Rahda bazı develeri ve 100 koyunu Resûlullah'a hediye etti. Bunları, oğlu Hufâf b. Îmâ ile gönderdi. Ayrıca süt yüklü iki deve de gönderdi. Onları Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına götürdü ve "Babam beni bu develer ve sütlerle sana gönderdi." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Siz ne zaman buraya yerleştiniz?" dedi. Hufâf, "Yakın bir zamanda. Bizim yanımızdaki su kuruyunca biz de hayvanlarımızı buradaki suyun yanına getirdik." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Burada bölgenin iklimi nasıl?" dedi. Hufâf, "Buranın develeri karınlarını doyuruyorlar, ancak koyunların sözü bile edilmez." dedi. Resûlullah (s.a.v.) onun hediyesini kabul etti ve koyunların, ashâbı arasında dağıtılmasını emretti. Onlar bitene kadar sütü büyük bardaklarla içtiler. Resûlullah (s.a.v.), "Allah malınıza bereketini koysun." diye dua etti.

Bana Ebû Ca'fer el-Gıfârî anlattı. O da Üseyd b. Ebû Üseyd'den şöyle dediğini rivayet etti: O gün Veddân'dan Resûlullah'a (s.a.v.) üç şey hediye edildi: Ekmek, ıtır (Mercanköşk bitkisi) ve acur... Resûlullah (s.a.v.) ıtır ile acurdan yemeye başladı ve hoşuna gitti. Sonra eşi, Ümmü Seleme'ye de verilmesini emretti. Bu hediye Resûlullah'ın hoşuna gitti ve hediye sahibine göstererek bunların nadir bulunan şeyler olduklarını söyledi.

Bana Seyf b. Süleyman anlattı. O Mücâhid'den, o Abdurrahman b. Ebû Leylâ'dan, o da Ka'b b. Ucre'den şöyle dediğini rivayet etti: Biz el-Ebvâ'da iken Resûlullah (s.a.v.) benim başımda durdu. Ben de bir tenceremin altındaki ateşe üflüyordum. Ben ihramlıydım ve başımda bit kaynıyordu. Resûlullah (s.a.v.), "Bu haşereler sana eziyet veriyorlar mı ey Ka'b?" dedi. Ben, "Evet, ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Resûlullah (s.a.v.), *"Saçını tıraş et."* dedi. Sonra,"*...Sizden her kim hasta olur ya da başından rahatsız olursa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir...*"[102] ayeti nazil oldu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) bir koyun kesmemi veya üç gün oruç tutmamı ya da altı miskini (borçlu olan miskinler) doyurmamı emretti ve bana, "Bunlardan hangisini yaparsan senin için yeterlidir." dedi. Denildiğine göre Ka'b, bir ineği, boynuna nişan takarak ve işaretleyerek kurban etti.

Nâciye b. Cündüb dedi ki: Ben el-Ebvâ'da iken, kurbanlıklarımdan bir deve çok zayıflamıştı. el-Ebvâ'da Resûlullah'ın yanına geldim ve ona haber verdim. Resûlullah (s.a.v.), "Onu kes; gerdanlığını kanına batır. Ne sen, ne de senin ailen ondan bir şey yemesin. Onu insanlara bırak." dedi. Resûlullah (s.a.v.) el-Cuhfe'de konaklayınca orada su bulamadı. Resûlullah (s.a.v.) bir adamı, su taşıyan develerle el-Harrâr'a gönderdi. Adam çıktı; çok uzaklaşmamıştı ki, hayvanlarla geri döndü ve "Ey Allah'ın Resûlü! Korkudan bir adım bile gidemiyorum." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Otur!" dedi ve başka bir adamı hayvanlarla gönderdi. Nihayet ilk giden adama korkunun geldiği yere geldiğinde geri döndü. Resûlullah (s.a.v.), "Sana ne oluyor?" dedi. Adam, "Seni hak ile gönderene yemin ederim ki, bir şey yok. Ancak korkudan gidemedim." dedi. Resûlullah (s.a.v.) ona da, "Otur!" dedi. Sonra başka bir adam gönderdi. O da, iki adamın geldiği yere geldiğinde aynı şekilde korkmaya başladı ve geri döndü. Resûlullah (s.a.v.) ashâbından bir adam çağırdı ve onu su taşıyan develerle gönderdi. Sucular da onunla birlikte çıktılar. Onlar, adamların geri döndüklerini bildikleri için geri dönmemekte tereddüt etmiyorlardı. Nihayet el-Harrâr'a vardılar. Suyu alıp geldiler. Sonra Resûlullah (s.a.v.) emretti; bir ağacın altı süpürüldü. Resûlullah (s.a.v.) insanlara hitap ederek, *"Ey insanlar! Ben size bir sevap (kaynağı) getirmiş bulunuyorum. Sizde bir şey bırakıyorum; ona yapıştığınız takdirde dalalete düşmezsiniz. O da elinizdeki Allah'ın kitabı ve Resûlü'nün sünnetidir."* dedi. Denildiğine göre, *"Ben sizde Allah'ın kitabını ve Peygamberinin sünnetini bırakıyorum."* demiştir.

Resûlullah'ın Mekke'ye çıkış haberi müşriklere ulaşınca onları korkuttu. Bunun için bir araya geldiler ve konuyu görüş sahipleriyle istişare ettiler. Dediler ki: "Muhammed umre için ordusuyla birlikte Mekke'ye girmek istiyor. Araplar da, aramızda olanlar bilindiği halde Muhammed'in zorla kentimize girmek istediğini duyarlar. Vallahi, bizde açılıp kapanan bir göz olduğu müddetçe asla bu olmayacaktır. Görüş birliği içinde olun." Müşrikler görüşlerini birleştirip, Safvân b. Ümeyye, Sehl b. Amr ve İkrime b. Ebû Cehil gibi birkaç görüş sahibine bıraktılar. Bunun üzerine Safvân, "Kuşkusuz size danışmadan bir işe karar verecek değiliz. Düşünüyoruz ki, el-Gamîm tarafına 200 süvari gönderip başlarına da güçlü bir adam görevlendirelim." dedi. Kureyş, "Ne güzel söyledin!" dedi. Süvarilerin başına İkrime b. Ebû Cehil'i geçirdiler. -Bazılarına göre Hâlid b. Velîd getirildi.- Kureyş ayrıca kendilerine itaat edenleri, yandaş kabileleri de (Ehâbîş) kendileriyle birlikte çıkmaya davet ettiler. Sakîf kabilesi de onlarla birlikte yola çıktı. Hâlid b. Velîd'i süvarilerin başına geçirdiler. Dağların başına, hatta Vezer dağına kadar, gözcüler koydular. Onların toplam gözcüleri on kişiydi. Başlarında da el-Hakem b. Abdümenâf vardı. Birbirlerine gizli seslerle "Muhammed şöyle şöyle yaptı." diye mesaj gönderiyorlardı. Nihayet bu haberler, Beldah'taki Kureyş'e (karargâhına) kadar ulaşırdı. Kureyş Beldah'a çıktı ve orada çadırlar ve kurdular. Çocukları ve kadınlarıyla birlikte çıkmışlar ve orada karargâh kurmuşlardı.

"...Sizden her kim hasta olur ya da başından rahatsız olursa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir..."
(Bakara, 2/196)

Büsr b. Süfyân (Resûlullah'ın gözcüsü) da Mekke'ye girdi, onların sözlerini duydu ve gördüklerini gördü. Sonra

---

[102] Bakara, 2/196.

Peygamber'e (s.a.v.) döndü ve onunla, Usfân'ın arkasındaki Gadîr'de (Zâtü'l-Eştât) karşılaştı. Resûlullah (s.a.v.) onu görünce, "Ey Büsr! Arkanda ne var?" dedi. Büsr, "Ey Allah'ın Resûlü! Şunları arkamda bıraktım da geldim: Senin kavmin olan Ka'b b. Lüey ve Âmir b. Lüey, senin çıkışını işitmişler ve zorla onların üzerine girmenden korkuyorlar. Ayrıca kendilerine itaat edenleri ve yandaş kabileleri de çıkmaya ikna etmişler. Onlarla birlikte kadınlar ve çocuklar da vardı. Seni Mescid-i Harâm'dan uzaklaştırmak için kaplan derilerini giymişler. Onlar Beldah'a çıkmış ve orada çadırlar kurmuşlar. Onların ileri gelenlerinin, develeri kesip yandaş kabilelere ve kendilerine yardıma gelenlere evlerinde yedirdiklerini gördüm. 200 süvari çıkardılar ve başlarına da Hâlid b. Velîd'i görevlendirdiler. İşte onların süvarileri el-Gamîm'dedir. Gözcü ve gözetleyicileri dağların başlarına yerleştirmişler." Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) insanlara, "Bu, el-Gamîm'de, müşriklerin süvarisinin başındaki Hâlid b. Velîd'dir." dedi. Sonra Müslümanların arasında ayağa kalktı; Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra şöyle dedi: "Hamd ve senâdan sonra... Ey Müslümanlar! Bizi Mescid-i Harâm'dam alıkoymak için kendilerine itaat edenleri bana karşı çıkaran bu adamlar hakkında ne diyorsunuz? Ne dersiniz? Bulunduğumuz yöne doğru ilerleyip, bizi Kâbe'ye girmekten alıkoyanlarla savaşalım mı, yoksa Kureyş'e yardım için gelenleri gerimizde bırakıp onların çoluk-çocuklarının üzerine mi yürüyelim? Bu takdirde, eğer bizi takip edecek olurlarsa, Allah'ın koparacağı boyunlar bizi takip etmiş olur. Eğer otururlarsa, yağmalanmış ve tasalanmış olarak otururlar."

Bunun üzerine Ebû Bekr (r.a.) ayağa kalktı ve "Allah ve Resûlü daha iyi bilir. Ancak bize göre, bulunduğumuz yöne doğru ilerleyelim. Kim bizi Kâbe'den alıkoymak isterse onunla savaşırız." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "İçinde Hâlid b. Velîd'in de bulunduğu Kureyş süvarileri el-Gamîm'dedir." dedi. Ebû Hüreyre dedi ki: "Resûlullah (s.a.v.) kadar Ashâbıyla istişare eden bir kimse görmedim. Ancak Resûlullah'ın ashâbıyla istişaresi sadece savaştaydı." Dedi ki: el-Mikdâd b. Amr ayağa kalkıp dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Benî İsrâîl'in dediği gibi 'Sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız.' demeyeceğiz. Fakat sen ve Rabbin gidin savaşın, biz de sizinle birlikte savaşacağız. Vallahi ey Allah'ın Resûlü! Eğer Birkü'l-Gımâd'a[103] kadar gidersen bizden bir adam kaldığı sürece biz de seninle beraber geleceğiz." Üseyd b. Hudayr konuştu ve "Ey Allah'ın Resûlü! Biz düşünüyoruz ki, ne maksatla çıkmış isek onu gerçekleştirmeye gidelim. Kim bizi engellerse onunla savaşırız." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Biz kimseyle savaşmak için çıkmadık. Biz ancak umre için yola çıktık." dedi. Büdeyl b. Verkâ, arkadaşlarından bir grupla Resûlullah'ın yanına geldi ve "Ya Muhammed! Ashâbının Arapların ileri gelenlerini öldürmeleriyle gururlanmış ve aldanmışsın. Vallahi seninle birlikte işe yarar bir adam görmüyorum. Üstelik sizi silahsız bir kavim olarak görüyorum." dedi. Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.), "Lât'ın bızırını ısırdın!" dedi. Büdeyl, "Vallahi senin bende iyiliğin olmasaydı sana cevap verirdim. Vallahi, ben ya da kavmim, Muhammed'in galip gelmesini istemek dışında bir şeyle itham edilemeyiz. Ben seninle savaşmakta olan Kureyş'i gördüm; çoluk-çocukları ve mallarıyla Beldah'a çıkmışlar ve orada çadırlar kurmuşlar. Onlarla birlikte kadınlar ve çocuklar bile var. Yemeğin etrafında toplanıyorlar. Yanlarına gelenlere deve eti yediriyorlar ve onları size karşı savaşmaya hazırlıyorlar. Görüşünü gözden geçir!" dedi.

Bana Sa'îd b. Müslim b. Kammâdîn anlattı. da Osman b. Ebû Süleyman'dan şöyle dediğini rivayet etti: Kureyşliler grup grup geldiler; malları topladılar ve kendilerine gelen yandaşlarına yemek yedirdiler. Dört yerde yemek yediriyorlardı:

---

[103] Birku'l-Gimad, Mekke'nin gerisinde, beş gecelik bir mesafededir (*Mu'cemü'l-Büldân*, II, 149).

Dârü'n-Nedve'de kendi adamlarına yediriyorlardı. Safvân b. Ümeyye, İkrime b. Ebû Cehil ve Huveytıb b. Abdüluzzâ da kendi evlerinde yediriyorlardı.

Bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O da Dâvud b. el-Husayn'dan şöyle dediğini rivayet etti: Hâlid b. Velîd süvarileriyle yaklaştı. Hatta Resûlullah'ın (s.a.v.) Ashâbına bakıyordu. Atlarını Resûlullah (s.a.v.) ile Kıble arasında sıraya koydu. 100 kadar at vardı. Resûlullah (s.a.v.) Abbâd b. Bişr'e emretti; atıyla öne geçti. Sonra Resûlullah (s.a.v.) onun (Hâlid b. Velîd) karşısında durdu ve ashâbını dizdi.

Dâvud dedi ki: Bana İkrime anlattı. O da İbn Abbâs'tan nakletti; dedi ki: Öğle vakti girdi. Bilâl ezan okuyup kamet getirdi. Resûlullah (s.a.v.) kıbleye yöneldi. İnsanlar da arkasında saf oldular. Resûlullah (s.a.v.) onları rükûa ve sücuda götürüp bir rekât kıldıktan sonra selam verdi. Cemaat ayağa kalktı; eskiden olduğu gibi seferberlik durumuna geçtiler. Bunu gören Hâlid b. Velîd, "Onların açıkları vardır. Eğer onlara saldıracak olsak onları öldürürüz. Fakat bir anda nefislerinden, mallarından ve çocuklarından kendilerine daha sevimli olan bir namaz vakti geliyor." dedi. Dedi ki: Cibrîl öğle ile ikindi arasında *"Sen de içlerinde bulunup namaz kıldırdığın zaman, onlardan bir kısmı seninle birlikte namaza dursunlar..."*[104] ayetini indirdi. Dedi ki: İkindi namazı vakti girdi; Bilâl ezan okuyup kamet getirdi. Resûlullah (s.a.v.) kıbleye yöneldi. Düşmanlar da önünde duruyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) tekbir getirdi; her iki saf da birlikte tekbir getirdiler. Sonra rükûa vardı. Her iki saftakiler de rükûa vardılar. Sonra secdeye gitti; arkasındaki saf da onunla birlikte secdeye gitti. Diğerleri ise ayakta onu koruyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) birinci saftakilerle secdeyi bitirince ayağa kalktı. Bu kez diğer saf iki secdeyi yaptı. Bu sefer Resûlullah'ın arkasındaki saf geriye, arkadakiler de öne geldiler. En arkadakiler Resûlullah'ın hemen arkasındaydılar. Hep birlikte kıyama durdular. Sonra hep birlikte rükûa vardılar. Arkasından Resûlullah (s.a.v.) secdeye gitti; onun arkasındaki saf da secdeye gitti. Ama arkadakiler, düşmana yönelerek Resûlullah'ı (s.a.v.) korumaya başladılar. Resûlullah (s.a.v.) başını iki secdeden kaldırınca, arkadakiler, üzerlerinde kalan iki secdelerini yaptılar. Sonra Resûlullah (s.a.v.) teşehhüde oturdu, arkasından onlara selam verdi. İbn Abbâs şöyle derdi: "Resûlullah'ın ilk kıldığı korku namazı bu idi."

Bana Süfyân b. Sa'îd anlattı. O Mansûr'dan, o Mücâhid'den, o da İbn Ayyâş ez-Zürakî'den şunu rivayet etti: O gün Resûlullah ile birlikteydim. İbn Ayyâş, Resûlullah'ın bu şekilde namaz kıldığını ve ilk korku namazının bu namaz olduğunu anlattı.

"Sen de içlerinde bulunup namaz kıldırdığın zaman, onlardan bir kısmı seninle birlikte namaza dursunlar..."
(Nisâ, 4/102)

Bana Rebî'a b. Osman anlattı. O Vehb b. Keysân'dan, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) ilk korku namazını Zâtü'r-Rikâ Gazvesi'nde kıldı. Daha sonra Usfân'da kıldı. Aralarında dört yıl vardı. Bize göre bu, daha doğrudur.

Dediler ki: Akşam olunca Resûlullah (s.a.v.), "Sağ taraftaki şu kumluktan gidin. Çünkü Kureyş'in casusları Merrüz-Zahrân ve Dacnân denilen yerdedirler. Hanginiz Zâtü'l-Hanzal tepesini biliyor?" dedi. Büreyde b. el-Husayb el-Eslemî, "Ben orayı biliyorum ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Önümüze düş!" dedi. Büreyde, akşamdan önce, Serâvi dağlarının karşısındaki kumluk yolu tuttu. Biraz yürüdü; fakat taşlar onu engelliyor ve ağaçlara takılıyordu. Sonra şaşırdı; hatta hiç bilmiyormuş gibi bir hal aldı. Büreyde, "Vallahi Cuma gününde, defalarca buradan geçmiş bulunuyorum." dedi. Resûlullah (s.a.v.) onun ilerleyemediğini görünce, "Bin!" dedi. Ben de bindim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Kim bize Zâtü'l-Hanzal yolunu gösterecek?" dedi. Hamza b. Amr el-Eslemî bineğinden inerek, "Ben sana göstereceğim ey Allah'ın

---

[104] Nisâ, 4/102.

Resûlü!" dedi. Biraz yürüdükten sonra ağacın gölgesine girdi ve nereye gideceğini bilemedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Bin!" dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Kim bize Zâtü'l-Hanzal yolunu gösterecek?" dedi. Hemen Amr b. Abdünühm el-Eslemî indi ve "Ben sana göstereceğim ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Önümüze düş!" dedi. Amr onların önüne düştü; nihayet Resûlullah (s.a.v.) tepeye baktı ve "İşte bu Zâtü'l-Hanzal tepesidir." dedi. Amr da, "Evet ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) tepenin başında durunca oradan inişe geçti. Amr b. Abdünühm dedi ki: Vallahi tepeden iniş beni kaygılandırıyordu. (indiğimiz patika) adetâ bir ayakkabı izi kadardı. Ama önümde genişledi ve açıldı. (O patika) düzgün ve geniş bir yol oldu. İnsanlar o gece yürürlerken, hep yolun genişliğinden konuşmaya başladılar. Üstelik o gece ay ışığındaymışız gibi yol aydınlandı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, geceleyin bu tepenin durumu, Allah'ın Benî İsrâîl'e söylediği kapıya benzemektedir ki, Allah, '*...Kapısından eğilerek girin, (girerken) Hitta! (Ya Rabbi bizi affet) deyin...*'"[105] dedi.

Bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O Dâvud b. el-Husayn'dan, o el-A'rec'ten, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "*Benî İsrâîl'e arz edilen kelime, 'Lâ ilâhe illallah ve eğilerek kapıdan girin.' şeklindeydi.*" Ebû Hüreyre dedi ki: Kapı, Beytü'l-Makdis kapısıydı. Onlar kıçları üzerinde sürünerek girdiler ve *("Hittatun" yerine)* "*Habbetun fî şeîretin*" (Arpa tanesinin içinde bir habbe) dediler.

Bana Abdurrahman b. Abdülazîz anlattı. O da Abdullah b. Ebû Bekr b. Hazm'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "*Benî İsrâîl'e arz edilen kelime 'Allah'tan mağfiret diliyor ve O'na tövbe ediyoruz.' şeklinde demeleriydi.*" Bu iki hadis de rivayet edilmiştir.

---

[105] Bakara, 2/58.

Dediler ki: Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Allah, bu tepeyi aşan herkesin günahını affeder." dedi. Ebû Sa'îd el-Hudrî şöyle dedi: Benim anne bir kardeşim Ebû Katâde b. en-Nu'mân insanların arkasındaydı. Ben tepenin başında durmu insanlara şöyle diyordum: "Resûlullah (s.a.v.) 'Bu tepeyi aşan herkesin günahı affolur.' dedi" Birden insanlar koşmaya başladılar. Benim kardeşim insanların sonundaydı. Tepeyi geçemeden sabah olmasından korktum. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) konakladığı zaman, "Kimin yanında bir ağırlık (yol azığı/un) varsa (ekmek) yapsın." dedi. Ebû Sa'îd dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte bir ağırlık vardı. Buradaki ağırlıktan (الثقل) maksat undur. Ancak bizim genel yiyeceğimiz hurma idi. Biz, "Ey Allah'ın Resûlü! Kureyş'in bizi görmesinden endişe ediyoruz." dedik. Resûlullah (s.a.v.), "Onlar sizi göremeyeceklerdir. Allah onlara karşı size yardım eder." dedi. Bunun üzerine Müslümanlar ateşler yaktılar; yemek pişirmek isteyen pişirdi. Müslümanlar 500'den fazla ateş yakmışlardı. Sabah olduğunda Resûlullah (s.a.v.) bize sabah namazını kıldırdı. Sonra, "Nefsim elinde olana yemin ederim ki, Allah, kırmızı bir deve üzerinde olan bir süvari dışında bütün kervanı af ve mağfiret eyledi. Kavmin adamları onun üzerinde bir araya geldiler; ancak o, onlardan değildir." dedi. Bunun üzerine, adam askerin içinde aranmaya başladı. Onun, Resûlullah'ın ashâbından olduğu tahmin ediliyordu. Bir de baktılar ki, bu adam, Sa'îd b. Zeyd b. Amr b. Nevfel'in himayesinde olup deniz sahilinin ehlinden olan Benî Damre kabilesinden bir adamdır. Sa'îd b. Zeyd'e, "Resûlullah (s.a.v.) şöyle şöyle dedi." denildi. Bunun üzerine Sa'îd adama, "Yazıklar olsun sana! Resûlullah'a git; senin için Allah'tan af dilesin." dedi. Adam, "Vallahi devem, onun benim için Allah'tan af dilemesinden daha önemlidir ve o deve sizin ordunuzun içindedir." dedi. -Meğerse adam bir devesini kaybetmiş; askerin arasına girip devesini arıyormuş.- Bunun üzerine Sa'îd, "Allah sana selamet vermesin! Benim sana yakınlığım bir felaketmiş de bundan haberim yokmuş." dedi. Bedevi adam, ordudan ayrılınca devesini aramaya devam etti. Bir ara Sürâvi dağlarında iken ayakkabısı kaymış, dağdan yuvarlanmış ve ölmüştü. Kimsenin ondan haberi olmadı. Yırtıcı hayvanlar onun cesedini yediler.

Bana Hişâm b. Sa'd anlattı. O Zeyd b. Eslem'den, o Atâ b. Yesâr'dan, o da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), "Bir kavim gelecek; kendi amellerine göre sizin amellerinizi az görecekler." dedi. Biz, "Ey Allah'ın Resûlü! Onlar Kureyş mi?" dedik. Resûlullah (s.a.v.), "Hayır, onlar Yemen ehlidirler. Onlar daha yufka yürekli ve daha yumuşak kalblidirler." dedi. Biz, "Ey Allah'ın Resûlü! Onlar bizden daha mı hayırlıdırlar?" dedik. Resûlullah (s.a.v.) eliyle şöyle yaptı - Râvî Hişâm, anlatırken sanki "Eşitsiniz." der gibiydi.- ve *"Bilin ki, bizimle insanların arasındaki fazilet, 'Elbette içinizden fetihten önce harcayan ve savaşanlar, daha sonra harcayıp savaşanlarla eşit değildir.'*[106] *ayeti kabilindendir."* dedi.

Bana İbn Ebû Zi'b anlattı. O el-Hâris b. Abdurrahman'dan, o Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im'den, o da babasından şunu rivayet etti: Resûlullah'tan (s.a.v.) işittim; şöyle diyordu: "Yemen ehli, bir bulut parçası gibi size gelecektir. Onlar yeryüzündeki en hayırlı insanlardır." Ensâr'dan bir adam, "Onlar bizden de mi daha hayırlıdırlar ey Allah'ın Resûlü?" dedi. Resûlullah (s.a.v.) üç kere tekrarlanan bu soruya karşı sessiz kaldı. Dördüncüsünde zayıf bir sesle, "Sizler hariç." dedi.

Bana Ma'mer ve Abdurrahman b. Abdülazîz anlattı. Onlar ez-Zührî'den, o Urve'den, o da el-Misver b. Mahreme'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) yürümeye devam etti. Hudeybiye'ye yaklaşınca bir geçidin tepesinden inerken devesi bir dışkıya bastı ve kayarak çöktü. Müslümanlar deveyi dürterek "Kalk! Kalk!" dediler. Deve yerinden kıpırdamadı. "el-Kasvâ

---

[106] Hadîd, 57/10.

inat etti." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Hayır! İnatçılık yapmadı ve bu onun âdeti de değildir. Ancak fili engelleyen onu da engelledi. Vallahi bugün benden Allah'ın hürmetini tazim edecek hangi şartı isterlerse onlara vereceğim." dedi. Sonra onu dürttük ve deve kalktı. Geldiği gibi geri dönüp Hudeybiye'de, suyu hemen hemen yok denecek kadar az olan bir kuyunun başında konakladı. Suyu çok az çıkıyordu. İnsanlar suyun azlığından Resûlullah'a şikayette bulundular. Bunun üzerine ok heybesinden bir ok aldı ve kuyuya çakılmasını emretti. Çakılır çakılmaz kuyu, tatlı su kaynamaya başladı. Öyle ki, oradan çekilip develerin çöktükleri yere çekildiler. Yanlarında getirdikleri kaplarla kuyunun kenarında oturup su almaya başladılar. Kuyuya oku indiren kişi Benî Eslem'den Nâciye b. el-A'cem idi. Rivayet edildiğine göre Nâciye b. Cündüb, el-Kalîb kuyusunda iken Ensâr'dan bir cariye şöyle dedi:

Ey kovaları dolduran delikanlı!
Al kovamı da doldur.
Seni övüyor insanlar.
Hayırla yadedip seni şereflendiriyorlar.

Bunun üzerine Nâciye, el-Kalîb'te iken şöyle dedi:

Bildi sadece, Yemenli bir cariye,
Benim su çektiğimi; ismim de Nâciye.
Oku düşmanlarımın göğsüne saplar,
Okun sızıntı yerini de genişleten adamım ben.

Bu şiiri bana, Nâciye b. el-A'cem'in çocuklarından Abdülmelik b. Vehb el-Eslemî adında birisi okudu. Bana Musa b. Ubeyde anlattı. O İyâs b. Seleme b. el-Ekva'dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Oku indiren Nâciye b. Cündüb idi.

Bana el-Heysem b. Vâkıd anlattı. O Atâ b. Ebû Mervân'dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Bana Resûlullah'ın ashâbından ve Benî Eslem kabilesinden olan bir adam anlattı; dedi ki: Nâciye b. el-A'cem şöyle diyordu: Suyun azlığından kendisine şikayette bulunulunca Resûlullah (s.a.v.) beni çağırdı. Ok heybesinden bir ok aldı ve bana verdi. Sonra benden kuyu suyundan bir kova istedi. Ona getirdim; hemen abdest aldı, sonra suyu ağzına aldı ve kovaya boşalttı. İnsanlar şiddetli bir sıcaklık içindeydiler ve bir tek kuyu vardı. Müşrikler de bizden önce Beldah'a gelmiş ve Beldah suyuna hâkim olmuşlardı. Resûlullah (s.a.v.), "Kuyuya in; bu suyu kuyuya dök ve suyuna bir ok çak!" dedi. Ben de dediğini yaptım. Onu hak ile gönderene yemin ederim ki, ben henüz çıkmadan su üstümü örtecek kadar yükseldi. Tencerenin kaynaması gibi kuyu kaynamaya başladı. Nihayet kuyu doldu, kenarına kadar geldi. Müslümanlar kuyunun kenarındaki suları avuçluyorlardı. En sonuncuları da kanıncaya kadar içtiler.

Dedi ki: O gün suyun üzerinde bir grup münafık da vardı: el-Ced b. Kays, Evs[107] ve Abdullah b. Übey... Kuyu da tatlı su kaynıyordu. Onlar da kuyunun kenarında oturmuşlardı. Evs b. Havlî, "Yazık sana ey Ebü'l-Hubâb! Üzerinde bulunduğun durumu görme zamanın yaklaşmadı mı? Bundan sonra daha bir şey olabilir mi? Bir kuyunun üzerine geldik ki, suyu zorla akıyordu. Kovanın içine bir avuç su giriyordu. Ama Resûlullah (s.a.v.) kovadan abdest aldı ve ağzındaki suyu kovaya boşalttı. Sonra kovayı kuyuya boşalttı ve bir ok indirip kuyuyu hareketlendirdi. Kuyu aniden tatlı su kaynamaya başladı." dedi. Dedi ki: İbn Übey, "Bunun benzerini gördüm." dedi. Bunun üzerine Evs, "Allah seni de senin düşünceni de kahretsin!" dedi. Bunun üzerine İbn Übey Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gitmeye yöneldi. Resûlullah (s.a.v.), "Ey Ebü'l-Hubâb! Bugün gördüğünü daha önce nerede gördün?" dedi. İbn Übey, "Bunun gibisini asla görmedim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "O zaman neden dediğini dedin?" dedi. İbn Übey, "Estağfirullah!" dedi. Onun oğlu da, "Ey Allah'ın Resûlü! Onun için Allah'tan af dile!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) onun için Allah'tan af diledi.

Bana Abdurrahman b. el-Hâris b. Ubeyd anlattı. O da dedesi Ubeyd b. Ebû Ubeyd'den şöyle dediğini rivayet etti: Hâlid b. Abbâd el-Gıfârî'den işittim; şöyle diyordu: O gün Hudeybiye kuyusuna okla inen ben idim.

Bana Süfyân b. Sa'îd anlattı. O Ebû İshâk el-Hemdanî'den şöyle dediğini rivayet etti: el-Berâ b. Âzib'ten işittim; şöyle diyordu: Oku kuyuya ben indirdim.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Hudeybiye'de iken birkaç kez yağmur yağdı.

Bana Süfyân b. Sa'îd anlattı. O Hâlid el-Hazzâ'dan, o Ebü'l-Müleyh el-Hüzelî'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Hudeybiye'de bir yağmur yağdı; ondan ayakkabımızın altı bile ıslanmadı. Bunun üzerine Resûlullah'ın (s.a.v.) tellalı "Namaz develerin üzerinde kılınacak." diye çağrıda bulundu.

Bana Mâlik b. Enes anlattı. O Sâlih b. Keysân'dan, o Ubeydullah b. Utbe'den, o da Zeyd b. Hâlid el-Cühenî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Hudeybiye'de, geceleyin yağan bir yağmurun ardından bize sabah namazını kıldırdı. Namazı bitirince insanlara döndü ve "Rabbinizin ne dediğini biliyor musunuz?" dedi. İnsanlar, "Allah ve Resûlü daha iyi bilir." dediler. Resûlullah (s.a.v.) dedi ki: Allah şöyle buyurdu: *"Kullarımdan bir kısmı bana inanmış olarak, bir kısmı da kâfir olarak sabaha çıktı. Kim ki,'Allah'ın fazlı ve rahmetiyle yağmurlandık.' derse bana inanmış ve yıldızları inkâr etmiştir. Kim ki 'Filanca yağmurla yağmurlandık.' derse o beni inkâr etmiş ve yıldızlara inanmıştır."*

---

[107] Evs b. Havlî münafık değildir. Burada "bir grup münafık" içinde ismi zikredilmişse de, Evs b. Havlî sadece Abdullah b. Übey'in yakın dostlarından ve akrabasından biriydi. O gün münafıkların arasında oturuyordu (M).

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O İshâk b. Abdullah'tan, o da Ebû Seleme el-Hadramî'den şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Katâde'den işittim; şöyle diyordu: Biz Hudeybiye'deyken yağmur yağmıştı. İbn Übey'den işittim; şöyle diyordu: "Bu güz yağmurudur. eş-Şi'râ yıldızıyla yağmurlandık."

Bana Muhammed b. el-Hicâzî anlattı. O Üseyd b. Ebû Üseyd'den, o da Ebû Katâde'den şöyle dediğini rivayet etti: Hudeybiye'de konakladığımızda, su da çok azdı; el-Ced b. Kays'ı duydum; şöyle diyordu: "Bizim bu kavme karşı çıkışımızın hiçbir anlamı yoktur. Sonunda susuzluktan öleceğiz." Ben kendisine, "Böyle söyleme ey Ebû Abdullah! Sen niye çıktın?" dedim. Adam, "Ben kavmimle birlikte çıktım." dedi. Ben ona, "Sen umre için çıkmadın mı?" dedim. Adam, "Hayır vallahi, ihrama girmedim." dedi. Ebû Katâde, "Umreye de mi niyet etmedin?" dedi. Adam, "Hayır!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) bir adam çağırdı. Adam okla kuyuya indi. Sonra Resûlullah kovadan abdest alarak ağzındaki suyu ona boşalttı ve kovayı kuyuya boşaltınca, kuyu tatlı su ile kaynamaya başladı. Ebû Katâde dedi ki: el-Ced'i gördüm; kuyunun kenarında oturmuş; ayağını suyun içine uzatmıştı. Kendisine, "Ey Ebû Abdullah! Senin dediğin nerede kaldı?" dedim. Adam, "Sana şaka yapıyordum. Sana söylediklerimden hiçbir şeyi Muhammed'e söyleme." dedi. Ebû Katâde dedi ki: Bundan önce onun dediklerini Resûlullah'a anlatmıştım. Bunun üzerine el-Ced öfkelenmiş ve "Kavmimizden çoluk-çocukla baş başa kaldık! Bizim için ne bir şeref, ne de yaş biliyorlar. Bugün yerin altı üstünden daha hayırlıdır." dedi.

Ebû Katâde dedi ki: Onun sözünü Resûlullah'a anlatmıştım. Resûlullah (s.a.v.), "Onun oğlu ondan daha iyidir." dedi. Ebû Katâde dedi ki: Onun sözlerini Resûlullah'a söylediğimde kavmimden bazı adamlar benimle karşılaştıklarında beni azarlıyor ve kınıyorlardı. Bunun üzerine onlara, "Ne kötü kavimsiniz! Yazıklar olsun size! el-Ced b. Kays'ı mı savunuyorsunuz?" dedim. Onlar, "Evet, o bizim büyüğümüz ve efendimizdir." dediler. Ben de, "Vallahi Resûlullah (s.a.v.) onu Benî Seleme'nin seyyitliğinden atmış ve başımıza Bişr b. el-Berâ b. Ma'rûr'u reis yapmıştır. Üstelik el-Ced'in kapısındaki (reislik) işaretlerini yıktık ve onu Bişr b. el-Berâ'nın kapısına yerleştirdik. Bişr kıyamete kadar bizim efendimizdir." dedim. Ebû Katâde dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) biat için çağırdığında el-Ced b. Kays kaçtı ve devenin karnının altına girdi. Çıktım, koşmaya başladım ve benimle konuşan bir adamın elinden tuttum. İkimiz onu devenin karnının altından çıkardık. Ona, "Yazıklar olsun sana! Seni buraya sokan ne? Rûhu'l-Kudüs'ün indirdiği vahiyden mi kaçıyorsun?" dedim. el-Ced, "Hayır; fakat korktum ve ürkütücü bir ses duydum." dedi. Benimle birlikte olan adam, "Seni asla savunmayacağım; sende hayır yoktur." dedi. el-Ced b. Kays hastalanıp ölüm döşeğine düştüğünde Ebû Katâde, ölüp defnedilinceye kadar kendi evinden ayrılmadı. Bu konu kendisine soru sorulduğunda Ebû Katâde, "Vallahi, Hudeybiye'de şöyle şöyle dediğini işittiğim halde, onun üzerine namaz kılacak değilim. Tebûk Gazvesi'nde şöyle şöyle dedi. Onun samimiyetine şahit olmadığım halde cenazesinde bulunmaktan dolayı kavmimden utandım." dedi. Deniliyor ki, el-Ced defnedilinceye kadar Ebû Katâde el-Vâdiyeyn'deki arazisine gitti. el-Ced, Osman'ın hilafeti döneminde vefat etti.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Hudeybiye'de konakladığı zaman Huzâ'alı Amr b. Sâlim ve Büsr b. Süfyân Resûlullah'a (s.a.v.) koyun ve develer hediye ettiler. Yine Amr b. Sâlim, Sa'd b. Ubâde'ye de develer hediye etti. Amr, Sa'd'ın dostuydu. Sa'd koyunları Resûlullah'a (s.a.v.) getirdi ve Amr b. Sâlim'in bunları kendisine hediye ettiğini haber verdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Amr, bu gördüklerini de bize hediye etti. Allah Amr'ı mübarek kılsın." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) develerin kesilip ashâbı arasında dağıtılmasını emretti. Koyunların da hepsini ashâbına dağıttı. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında olan Ümmü Seleme şöyle dedi: Bize gelen deve eti, ashâbtan birisine gelen et kadardı. Biz bir koyuna ortak olduk. Onun etinden bir kısmı bize geldi. Bize hediye getiren kişi onlardan bir çocuk idi. Resûlullah (s.a.v.) onu önünde oturttu. Çocuğun üzerinde, eski püskü bir hırka vardı. Resûlullah (s.a.v.), "Aileni nerede bıraktın?" dedi. Çocuk, "Onları Dacnân ve çevresinde bıraktım." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Memleketini nasıl terk ettin?" dedi. Çocuk şöyle dedi: "Terk ettim ve benim için kolay oldu. Zira ağaçlarının yaprağı çıkmış, yeşil otları bitmiş, tomurcuklarını vermiş, turunçları ortaya çıkmış, yer ıslanmış ve koyunları geceleyin doymaya başlamışlardı. Develeri de, geceleyin bulduğu hurma yaprağı, baklalar ve yerdeki yeşilliklerle doyuyordu. İçinde hayvanların yüzdüğü memleketimin bol sularını da bıraktım. Yer nemli olduğu için hayvanların suya ihtiyaçları azdı." Çocuğun güzel konuşması Resûlullah'ı (s.a.v.) ve ashâbını hayrete düşürdü. Resûlullah (s.a.v.) ona bir giysi giydirilmesini emretti. Ona giydirildi. Çocuk, "Senin eline dokunmak istiyorum; Bununla bereket diliyorum." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Yaklaş!" dedi. Çocuk yaklaştı, Resûlullah'ın (s.a.v.) elini tuttu ve öptü. Resûlullah (s.a.v.) elini çocuğun başına sürdü ve "Allah seni mübarek eylesin!" dedi. Daha sonra o çocuk büyüdü; kavmi içinde fazilet ve saygınlık sahibi oldu. Nihayet el-Velîd b. Abdülmelik zamanında vefat etti.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Hudeybiye'de rahatlayınca Huzâ'a kabilesinden Büdeyl b. Verkâ, yanında bir kervan ile Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Onlar Tihâme'de Resûlullah'ın (s.a.v.) sırlarını taşıyan kimselerdi. Bunların bir kısmı Müslüman, bir kısmı da putperest idi. Onlar Tihâme'de Resûlullah'a karşı bir şey gizlemezler, hemen ona haber verirlerdi. Develerini Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında çökerttiler. Sonra gelip Resûlullah'a (s.a.v.) selam verdiler. Büdeyl dedi ki: "Kavmin Ka'b b. Lüey ve Âmir b. Lüey'in yanından geliyoruz. Onlara yandaş olan kabileleri ve kendilerine tabi olanları sana karşı çıkarmışlar. Yanlarında kadınlar ve çocuklar da var. Hepsini yok etsen bile seni Kâbe'ye bırakmayacaklarına yemin ediyorlar." Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Biz kimseyle savaşmaya gelmedik. Şu Kâbe'yi ziyarete geldik. Kim bize engel olursa onunla savaşırız. Kureyş de, savaşın zarar verdiği ve bitkin düşürdüğü bir kavimdir. Eğer isterlerse onlara bir süre verir, o süre zarfında güvencede olurlar; ancak bizimle insanların arasından çekilirler. Kaldı ki (artık) diğer insanlar onlardan daha çoktur. Eğer benim davam insanlar arasında güçlenirse, onlar da insanların girdiğine (İslâm dinine) girerler ya da topladıklarıyla savaşılır. Vallahi, başım gövdemden ayrılana kadar veya Allah emrini yerine getirinceye kadar bu davam uğruna gayret göstereceğim." dedi. Büdeyl, Resûlullah'ın (s.a.v.) sözlerini can kulağıyla dinledi ve bindi. Sonra Kureyş'e gittiler. Kervanda Am b. Sâlim de vardı. O Kureyş'e, "Vallahi, böyle bir düşünceyi ortaya koyana karşı asla muzaffer olamazsınız." derdi.

Nihayet Kureyş kâfirlerinin yanına vardılar. Onlardan bazıları, "Bu Büdeyl ve arkadaşlarıdır. Onlar sizden istihbarat almak istiyorlar. Sakın onlara bir şey sormayın!" dediler. Büdeyl ve arkadaşları Kureyşlilerin kendileriyle konuşmayacaklarını anlayınca Büdeyl, "Biz Muhammed'in yanından geliyoruz. Size haber vermemizi ister misiniz?" dedi. İkrime b. Ebû Cehil ve el-Hakem b. el-Âs, "Hayır, vallahi! ondan bize haber getirmene ihtiyacımız yok. Ancak bizden ona haber götür ve de ki: Bizden bir adam sağ kaldığı müddetçe o bu yıl Mekke'ye giremeyecektir." dediler. Bunun üzerine Urve b. Mes'ûd es-Sakafî, "Vallahi, bugünkü gibi garip bir düşünce görmedim. Neden Büdeyl ve arkadaşlarını dinlemek istemediğinizi anlayamıyorum. Eğer hoşunuza giden bir iş ise kabul edersiniz; eğer hoşunuza gitmezse bırakırsınız. Sizin yaptığınızı yapan bir kavim asla iflâh olmaz." dedi. Kureyş'ten, Safvân b. Ümeyye ve el-Hâris b. Hişâm gibi görüş sahibi bazı adamlar, "İşittiklerinizi ve gördüklerinizi bize anlatın." dediler. Bunun üzerine Büdeyl Resûlullah'ın (s.a.v.) sözlerini ve onlara verdiği süreyi anlattı. Urve, "Ey Kureyş topluluğu! Beni itham ediyorsunuz, değil mi? Ben çocuk, siz baba değil misiniz? Üstelik size yardım için Ukâz halkını çıkarmak istemiştim. Ancak onlar cevap vermekten imtina edince bizzat kendim, çocuklarımla ve bana itaat edenlerle size geldim." dedi. Onlar "Aynen öyle yaptın!" dediler. Urve "Ben size nasihat ediyor ve size acıyorum. Nasihati sizden sakınmıyorum. Büdeyl size akıllıca bir planla gelmiştir. Onu kabul etmeyen mutlaka ondan kötülük alır. Ondan gelen bu planı kabul edin ve beni gönderin! Öyle ki, onun yanından size doğru haber getirir, onun yanındakilere bakar, sizin için bir casus olur ve onun haberini size getiririm." dedi. Bunun üzerine Kureyş, Urve b. Mes'ûd'u elçi olarak Resûlullah'a gönderdiler.

Urve b. Mes'ûd gitti; devesini Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında çökertti. Sonra Resûlullah'ın yanına geldi ve şöyle dedi: "Ey Muhammed! Senin kavmin Ka'b b. Lüey ve Âmir b. Lüey'i, Hudeybiye'nin kesilmeyen suları üzerinde bıraktım. Onlarla birlikte kadınlar ve çocuklar da vardır. Ehâbîş'i (yandaş kabileleri) ve kendilerine itaat edenleri sana karşı çıkarmış bulunuyorlar. Onları yok etmeden seni Kâbe'ye bırakmayacaklarına yemin ediyorlar. Onlarla savaş konusunda iki şeyden birisini yapmak zorundasın: Ya kavmini yok edeceksin. Ancak senden önce kökünü yok eden bir adam işitmedik. Ya da yanında gördüklerimiz seni perişan ederler. Çünkü ben senin yanında ancak karışık (asaleti olmayan) insanlar görüyorum. Ne yüzlerini tanıyorum ne de neseplerini..." Bunun üzerine Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a.) öfkelenerek, "Sen el-Lât'ın bızırını emmeye bak! Biz mi Resûlullah'ı perişan edeceğiz?" dedi. Urve b. Mes'ûd, "Vallahi, eğer senin bende, henüz ödeyemediğim bir iyiliğin bulunmasaydı sana cevap verirdim." dedi. Urve b. Mes'ûd bir diyeti ödeyebilmek için yardım talebinde bulunmuş; birileri ona bir hisse verirken Hz. Ebû Bekr (r.a.) ona on hisse yardımda bulunmuştu. Bu, Ebû Bekr'in, Urve b. Mes'ûd'un yanındaki iyiliği idi. Urve, Resûlullah (s.a.v.) ile konuşurken onun sakalını ellemeye başladı. el-Muğîre'de kılıçla Resûlullah'ın başı üzerinde duruyordu. Yüzünde de miğfer vardı. Urve, Resûlullah'ın (s.a.v.) sakalını elledikçe, el-Muğîre onun elini çekiyor ve "Elin kesilmeden, Resûlullah'ın sakalını ellemekten elini çek." dedi. el-Muğîre bunu çok söyleyince Urve öfkelendi ve "Ya Muhammed! Keşke Ashâbın arasında bulunan bu adamın kim olduğunu bilseydim!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Bu senin kardeşinin oğlu el-Muğîre b. Şu'be'dir." dedi. Urve "Sen mi bunu söylüyorsun ey vefasız! Vallahi senin yakanı dün, ancak bir sürü koyunla kurtardım.[108] Bizi kıyamete kadar Sakîf kabilesiyle düşman yaptın. Ey Muhammed! Bu adamın ne yaptığını biliyor musun? Bu kavminden bir grupla yola çıktı. Onlar bizim aramızda uykudayken el-Muğîre kalkıp onları öldürdü, mızraklarını aldı ve kaçtı." dedi.

Muğîre, Benî Mâlik b. Hutayt b. Cüşem b. Kasî'den bir grup adamla yola çıkmıştı. el-Muğîre akıllı adamlardan biriydi. Onunla birlikte iki anlaşmalısı vardı. Biri Kinâne kabilesine mensup bir adamdı ve ismi Demmûn idi. Diğerinin adı ise eş-Şerîd idi. Aslında adamın adı Amr idi. el-Muğîre arkadaşlarına yaptığı şeyi yapınca onu kovmuş ve "eş-Şerîd" diye adlandırılmıştı. Birlikte İskenderiye hâkimi el-Mukavkıs'ın yanına gittiler. Benî Mâlik geldiklerinde Mukavkıs'ın adamları onları el-Muğîre'ye tercih ettiler. Bunun üzerine geri dönmek üzere yola çıktılar. Nihayet Beysân'a geldiklerinde içki içtiler. el-Muğîre kendini tutarak çok şarap içmedi. Ama Benî Mâlik

---

[108] Muğîre Müslüman olmadan önce Sakîf kabilesinden bazı adamlar öldürmüş. Urve de onun diyetini ödemişti.

sarhoş oluncaya kadar içtiler. el-Muğîre onlara saldırıp öldürdü. Bunlar toplam on üç kişiydiler. Onları öldürünce, Demmûn da onlara bakıp korktu ve kayıplara karıştı. el-Muğîre'nin, sarhoş olduğu için onları öldürdüğünü (ve sıranın kendisine gelebileceğini) sanmıştı. Bu kez el-Muğîre Demmûn'u arıyor ve ona sesleniyordu. Fakat Demmûn (bir türlü) gelmiyordu. el-Muğîre onu (öldürülenler arasında) aramak üzere öldürülenleri çeviriyor, ancak bulamıyordu. el-Muğîre bunun üzerine ağlamaya başladı. Demmûn onun ağladığını görünce ortaya çıktı. el-Muğîre, “Neden kayıplara karıştın?” dedi. Demmûn, “Onları öldürdüğün gibi beni de öldürmenden korktum.” dedi. el-Muğîre, “Ben, el-Mukavkıs'ın yaptıkları sebebiyle Benî Mâlik'i öldürdüm.” dedi. Sonra el-Muğîre onların eşyalarını ve mallarını alıp Resûlullah'a (s.a.v.) katıldı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), “Bu bir ihanettir. Bu malı ganimete dâhil etmeyeceğim (beşe bölmeyeceğim).” dedi. Resûlullah (s.a.v.) bu sözü, el-Muğîre onların haberlerini Resûlullah'a verip de Müslüman olduğu zaman söyledi. eş-Şerîd Mekke'ye geldi ve el-Muğîre'nin Benî Mâlik'e yaptıklarını Ebû Süfyân'a haber verdi. Bunun üzerine Ebû Süfyân, Mu‘âviye b. Ebû Süfyân'ı Urve b. Mes‘ûd'a gönderdi; el-Muğîre b. Şu‘be b. Ebû Âmir b. Mes‘ûd b. Mu‘attib'in yaptıklarını ona heber verdi. Mu‘âviye dedi ki: “Yola çıktım; nihayet Na‘mân'da[109] iken, kendi kendime ‘Nereye gidiyorum ben? Eğer Zû Gıfâr'a gidiyorsam bu daha uzak ve daha düzdür; eğer Zü'l-Alak'a gidiyorsam bu yol daha sert ve yakındır.’ dedim.

Sonra Zû Gıfâr yoluna gittim. Urve b. Mes‘ûd b. Amr el-Mâlikî'nin kapısını çaldım. Vallahi on yıldan beri onunla konuşmamıştım ve bu gece onunla konuşacaktım.” Dedi ki: Mes‘ûd'un kapısına gittik. Urve onu çağırdı. Mes‘ûd, “Kim o?” dedi. “Ben Urve!” dedi. Bunun üzerine Mes‘ûd bize doğru geldi ve “Misafirliğe mi geldin, yoksa yardım mı istiyorsun? Ama belli ki, yardım istiyorsun. Onların kafilesi mi bizim kafilemizi öldürdü, yoksa bizim kafilemiz mi onlarınkini öldürdü? Eğer bizim kafilemiz onlarınkini öldürmüş olsaydı Urve b. Mes‘ûd kapımı çalmazdı.” dedi. Bunun üzerine Urve, “İsabet ettin. Benim kafilem senin kafileni öldürdü ey Mes‘ûd! Ne yapacaksan yap!” dedi. Mes‘ûd, “Ben, Benî Mâlik'in hamiyetini ve savaştaki hızını biliyorum. En iyisi susmak!” dedi. Dedi ki: Ayrıldık; sabah olunca Mes‘ûd çıktı ve “Ey Benî Mâlik! el-Muğîre b. Şu‘be, sizin kardeşleriniz olan Beni Mâlik'ten bazı adamları öldürmüştür. Bana itaat edin ve diyeti alın. Amca çocuklarınızın ve kavminizin (barış teklifini) kabul edin.” dedi. Onlar, “Bu, hiçbir zaman olmayacaktır. Vallahi, sen kabul etmeden anlaşmalılar (Ahlâf)[110] asla senden razı olmayacaklardır.” dediler. Mes‘ûd, “Bana itaat edin ve size söylediğimi kabul edin! Vallahi Kinâne b. Abdüyâlîl'i görür gibiyim; zırhı, ayaklarının üstüne çarparak geliyor ve kiminle boğaz boğaza gelirse mutlaka onu öldürüyor. Vallahi, Cündüb b. Amr'ı görüyor gibiyim; üst üste konmuş okları ısırmış bir kurt gibi geliyor. Kimin üzerine gidiyorsa okunu istediği yere yerleştiriyor. Onu yenilgiye uğrattıkları zaman da savaş için hazırlık yapar ve sıra halinde dizilirler. (Gerçekten dediği gibi oldu:) Kinâne b. Abdüyâlîl geldi; zırhı, ayaklarının üstüne çarpıyor ve şöyle diyordu: “Benimle kim çarpışacak?” Sonra Cündüb b. Amr, üst üste konmuş okları ısırmış geliyordu. Mes‘ûd, “Ey Benî Mâlik! Bana itaat edin.” dedi. Onlar, “Emir sendedir.” dediler. Dediler ki: Mes‘ûd b. Amr ortaya çıktı ve “Ey Urve b. Mes‘ûd! Yanıma gel!” dedi. İki saf arasında karşılaştıklarında, “Senin üzerinde on üç diyet vardır. Çünkü el-Muğîre on üç adamı öldürdü. Onların diyetlerini ödemelisin.” dedi. Urve, “Tamam, ben üstleniyorum. Onlar bana aittir." dedi. İnsanlar barıştılar. Ebû Bekr b. Vâil'in kardeşi el-Aşâ şöyle dedi:

---

[109] Hüzeyl kabilesine ait bir vadi olup Arefe'ye iki gecelik bir mesafededir (*Mu‘cemü'l-Büldân*, VIII, 300).

[110] Tâif'teki Sakîf kabilesi el-Ahlâf ve Benî Mâlik olmak üzere birbirlerine rakip olan iki gruba ayrılmıştı (E).

Ahlâf'ın Urve'si, göğüsleri daraltan bir işi görünce,
Diyetini üstlendi.
Bin üç yüz hamile deveyi taahhüt etti.
İşte kahraman ve sabırlı kişinin yapacağı iş budur!

el-Vâkıdî dedi ki: Urve b. Mes'ûd Resûlullah (s.a.v.) ile konuşmasını bitirdiğinde ve Resûlullah (s.a.v.) Büdeyl b. Verkâ ve arkadaşlarına söylediklerini ve verdiği süreyi ona da söyleyince Urve b. Mes'ûd hemen bindi ve Kureyş'e geldi; dedi ki: "Ey Kavmim! Ben elçi olarak çok sayıda hükümdarın yanına gittim. Kisra'nın, Hirakl'ın ve Necaşî'nin yanına gittim. Vallahi Muhammed'in etrafındaki insanların ona duydukları itaati hiçbir hükümdarda görmedim. Vallahi etrafındakiler ona hiçbir sert bakış fırlatmıyor ve yanında seslerini yükseltmiyorlar. Bir işin yapılması için Muhammed'in bir işareti yeterli geliyor. Muhammed sümkürür sümkürmez ya da tükürür tükürmez, mutlaka onlardan bir adamın eline düşüyor. O da onu vücuduna sürüyor. Abdest aldığında, ondan bir şey alırlar ümidiyle izdiham başlıyor. Bu insanları iyice ölçtüm, biçtim. Şunu bilin ki, eğer kılıç istiyorsanız (Muhammed ve ashâbı) size bolca kılıç verirler. Ben öyle bir kavim gördüm ki, arkadaşları (Muhammed) bir şey yasakladığı zaman, başlarına ne gelirse gelsin, hiç birisinin umurunda değil. Vallahi onun yanında öyle kadınlar gördüm ki, o istediği takdirde, ebediyen tek bir hal üzerinde onu selamlarlar. Siz de görüşünüzü bildirin. Sakın görüşünüzde zafiyet olmasın. O size bir plan arz etmiş; ona el uzatın. Ey kavmim! Arz edileni kabul edin! Ben size nasihat ediyorum. Zira ona karşı galibiyet kazanamayacağınızdan korkuyorum. Adam Kâbe'yi tazim için gelmiş; yanında da kurbanlıkları var. Kurbanlarını kesip dönecek." Bunun üzerine Kureyşliler, "Ey Ebû Ya'fûr! Böyle şeyler söyleme! Eğer senin dışında birisi böyle konuşsaydı onu kınardık. Fakat biz onu bu yıl Kâbe'den geri çevireceğiz; ama gelecek yıl gelsin." dediler.

Dediler ki: Sonra Mikrez b. Hafs b. el-Ahyef geldi. Ortaya çıkıp da, Resûlullah (s.a.v.) onu gördüğünde, "Bu hain bir adamdır." dedi. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldiğinde, arkadaşının konuştuğunun benzerini Resûlullah'a (s.a.v.) söyledi. Kureyş'in yanına döndüğünde, Resûlullah'ın (s.a.v.) verdiği cevabı onlara aktardı. Kureyş, el-Huleys b. Alkame'yi gönderdi. O gün el-Huleys Ehâbîş'in (Kureyş yandaşı olan kabilelerin) başkanıydı. El-Huleys görününce, Resûlullah (s.a.v.), "Bu adam, kurbana değer veren ve hac menasikine önem veren bir kavimdendir. Görmesi için, kurbanlıkları onun görebileceği bir yere götürün." dedi. Kurbanlıkları, onun görebileceği yere götürdüler. el-Huleys kurbanlıklara bakınca, boyunlarında nişanlarla vadide aktıklarını gördü. Açlıktan tüylerini yiyor ve yavrularına olan özlemlerini dillendiriyorlardı. Müslümanlar da onu karşılayıp yüzüne karşı telbiye etmeye (*Lebbeyke Allahümme lebbeyk*... demeye) başladılar. Müslümanların, yarım aydır koku sürünmediklerini ve dağınık durumda olduklarını gördüğünde, gördüklerinden çok etkilendiği için Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına uğramadan geri döndü. Nihayet Kureyş'in yanına geldi ve şöyle dedi: "Geri çevrilmesi helal olmayan bir şey gördüm. Gerdanlıklarının (nişanlarının) içinde kurbanlıkları gördüm; Uzun süre yerlerinde bekletildikleri için tüylerini yemeye başlamışlar. Adamlar da, bu Kâbe'yi tavaf edebilmek uğruna kirlenmişler ve bitlenmişlerdi. Vallahi, böyle bir şey için sizinle anlaşmadık ve Allah'ın evini tazim etmek, onun hakkını ödemek ve bekletilen kurbanlıkları yerine ulaştırmak maksadıyla gelenleri geri çevirmek için sizinle ahitleşmedik. Nefsim elinde olana yemin ederim ki, ya siz Muhammed'i ve beraberinde getirdiklerini umre için bırakacaksınız, ya da tek bir adamın çıkıp gitmesi gibi Ehâbîş'i

(Kureyş'in yandaşı olan kabileleri) kaçıracağım." Kureyş, "Senin bu görüşlerinin tümü Muhammed ve ashâbının planlarıdır. Kendi kendimize razı olacağımız bazı şeyler kabul edene kadar şimdilik bizi bırak." dediler.

Resûlullah'ın (s.a.v.) Kureyş'e gönderdiği ilk şahıs Hırâş b. Ümeyye el-Ka'bî idi. Hırâş, Resûlullah'tan (s.a.v.), onların eşrafına mesaj götürmek için Resûlullah'a ait *es-Sa'leb* denilen bir devenin üzerinde gitti. Hırâş şöyle diyordu: "Biz ancak umre niyetiyle gelmiş bulunuyoruz. Bekletilmiş kurbanlıklarımız bizimle birlikte duruyor. Kâbe'yi tavaf eder, ihramdan çıkar ve döneriz. Müşrikler Resûlullah'ın (s.a.v.) devesini kestiler. Deveyi kestiren İkrime b. Ebû Cehil idi. İkrime Hırâş'ı da öldürmek istedi. Ancak onun kavminden bazıları onu bu işten vazgeçirdiler ve Hırâş'ı serbest bıraktılar. Bunun üzerine Hırâş Peygamber'in (s.a.v.) yanına sıkıntıyla döndü, karşılaştıklarını Resûlullah'a (s.a.v.) haber verdi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Benden daha güçlü birisini gönder." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), Kureyş'e göndermek üzere Ömer b. el-Hattâb'ı (r.a.) çağırdı. Ömer, "Ey Allah'ın Resûlü! Kureyş'in beni öldürmesinden korkuyorum. Çünkü Kureyş benim onlara düşmanlığımı biliyor. Üstelik Mekke'de beni koruyacak, Benî Adî ailesinden kimse de yoktur. Ama eğer istersen ey Allah'ın Resûlü, onların yanına giderim." dedi. Resûlullah (s.a.v.) bir şey söylemedi. Bunun üzerine Ömer, "Fakat ey Allah'ın Resûlü! Mekke'de benden daha şerefli, aşireti daha fazla va daha güçlü olan birisini sana göstereyim: Osman b. Affân..." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Osman b. Affân'ı çağırdı ve "Kureyş'e git ve kimseyle savaşmak için gelmediğimizi, sadece Kâbe'nin hürmetini yüceltmek için ve bu Kâbe'nin ziyaretçisi olarak geldiğimizi, yanımızda kurbanlıkların olduğunu onlara haber ver!" dedi. Osman yola çıktı; nihayet Beldah'a geldiğinde Kureyş'i orada buldu. Onlar, "Nereye gidiyorsun?" dediler. Osman şöyle dedi: "Resûlullah beni size gönderdi. Sizi Allah'a ve İslâm dinine davet ediyor. Hepiniz birden İslâm'a girin! Çünkü Allah dinini güçlendirecek ve peygamberini destekleyecektir. Bu bir; ikincisi de, geride durur ve onu (Muhammed'i) engellemezsiniz. Bu kez sizin dışınızda birileri ona karşı mücadeleyi üstlensin. Eğer onlar Muhammed'e karşı zafer kazanırlarsa zaten bu sizin istediğiniz bir şeydir. Eğer Muhammed kazanırsa o zaman serbestsiniz: Ya insanların girdiği dine siz de girersiniz; ya da büyük bir topluluk halinde savaşırsınız. Kuşkusuz savaş sizi yorgun düşürmüş ve büyük insanları sizden götürmüştür. Bir diğer husus da şudur: Resûlullah (s.a.v.) herhangi birisiyle savaşmak için gelmediğini size haber veriyor. O ancak umre niyetiyle gelmiş; yanında, boyunlarında işaretler bulunan kurbanlıklar var. Onları kesecek ve dönecektir." Osman onlarla konuşmaya devam etti; ancak onların hoşuna gitmeyen şeyler söylüyordu.

Kureyşliler şöyle diyorlardı: "Senin dediklerini duyduk; ancak bu asla olmayacak şeylerdir ve Muhammed zorla da üzerimize gelemez. Arkadaşına dön ve onun bize ulaşamayacağını ona haber ver." Ebân b. Sa'd b. el-Âs ayağa kalktı, onunla merhabalaştı, ona yol verdi ve "Ne ihtiyacın varsa gör." dedi. Sonra atından indi ve Osman'ı semerin üzerine bindirdi; kendisi de arkasına bindi. Osman Mekke'ye girdi. Kureyş'in eşrafını teker teker dolaştı: Ebû Süfyân b. Harb'i, Safvân b. Ümeyye'yi ve diğerlerini... Bazılarıyla Beldah'ta, bazılarıyla da Mekke'de görüştü. Hepsi de Osman'a, "Muhammed asla Mekke'ye giremez." şeklinde cevap veriyorlardı. Osman şöyle dedi: Sonra ben erkeklerden ve kadınlardan oluşan Mümin mustazafların yanına gittim. Onlara şöyle diyordum: Resûlullah (s.a.v.) fethin müjdesini size veriyor ve "Sizi öyle himayeme alacağım ki, Mekke'de iman gizli kalmayacaktır." diyor. Bunun üzerine, onlardan erkek olsun, kadın olsun hepsinin hıçkıra hıçkıra ağladığını görüyordum. Öyle ki, kendisine verdiğim müjdeden dolayı, bazılarının sevinçten öleceğini sanıyordum. Adam

Resûlullah'ı (s.a.v.) soruyor ve konuyu gizliyordu. Bu durum onların nefislerine zor geliyor ve "Bizden Resûlullah'a selam götürün. Onu Hudeybiye'de konaklandıran, Mekke'nin içine sokmaya da muktedirdir." diyorlardı.

Müslümanlar, "Ey Allah'ın Resûlü! Osman Kâbe'ye ulaşmış ve Kâbe'yi tavaf etmiştir." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Biz burada kuşatma altındayken Osman'ın Kâbe'yi tavaf edeceğini sanmıyorum." dedi. Müslümanlar, "Ey Allah'ın Resûlü! Osman Kâbe'ye ulaşmışken onu tavaftan ne engelleyebilir ki?" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Osman hakkında düşündüğüm, biz tavaf etmeden onun tavaf etmeyeceğidir." dedi. Osman Peygamber'e dönünce Müslümanlar, "Ey Abdullah! Kâbe'yi tavaf ederek yüreğini soğuttun mu?" dediler. Osman, "Benim hakkımda ne de kötü düşünmüşsünüz! Eğer bir yıl Mekke'de kalmış olsaydım ve Resûlullah (s.a.v.) Hudeybiye'de olsaydı Kâbe'yi tavaf etmezdim. Kureyş, Kâbe'yi tavaf etmem için beni davet etti; ancak bunu kabul etmedim." dedi. Bunun üzerine Müslümanlar, "Vallahi, Resûlullah (s.a.v.) Allah'ı en iyi bilenimizdir ve bizden daha fazla hüsn-ü zan sahibidir." dediler.

Resûlullah (s.a.v.) ashâbına emretmişti; gece bekçilik yapıyorlardı. Ashâbından bir adam da, sabaha kadar askerleri dolaşıp gece bekçilerini kontrol ediyordu. Her gece, ashâbından üç kişi sıra ile gece bekçiliği yapıyorlardı: Evs b. Havlî, Abbâd b. Bişr ve Muhammed b. Mesleme... Muhammed b. Mesleme, bir gece Resûlullah'ın (s.a.v.) atının üzerindeyken, Osman da henüz Mekke'deydi; Kureyş gece vakti 50 adam göndermişti. Başlarında da Mikrez b. Hafs vardı. Kureyşliler, Müslümanlardan birini öldürmek ya da onların bir açığını bulmak umuduyla Resûlullah'ın etrafında dolaşmalarını emrettiler. Ama Muhammed b. Mesleme ve arkadaşları onları yakalayıp Resûlullah'a (s.a.v.) getirdi. Osman henüz Mekke'deydi; üç gün orada kalmış, Kureyş'i İslâm'a (ve sükûnete) davet ediyordu.

Bu arada Müslümanlardan bir grup, Resûlullah'ın (s.a.v.) izniyle Mekke'deki ailelerinin yanına girmişlerdi. Resûlullah'a ve Ashâbına Osman'ın öldürüldüğü haberi ulaştı. İşte bu haber, Resûlullah'ın (s.a.v.), Ashâbı biat etmeye davet ettiği zamandı. Kureyş'e de arkadaşlarının hapsedildiği haberi ulaşmıştı. Bunun üzerine Kureyş'ten bir grup Hudeybiye'ye geldiler; hatta Müslümanlar ve Müşrikler birbirlerine taş ve ok atmaya başlamışlardı. Müslümanlar o zaman müşriklerden esirler de almışlardı. Sonra Kureyş Süheyl b. Amr, Huveytıb b. Abdüluzzâ ve Mikrez b. Hafs'ı Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gönderdiler. O gün Resûlullah (s.a.v.) Benî Mâzin b. en-Neccâr'ın bulundukları yere yönelmişti. Onların hepsi Hudeybiye'nin bir tarafındaydılar.

Ümmü Umâre dedi ki: Elçiler de Kureyş ile Resûlullah (s.a.v.) arasında gidip geliyorlardı. Bir gün Resûlullah (s.a.v.) bizim konakladığımız yerden geçti. Onun bir ihtiyaç için geldiğini sandım. Meğerse kendisine Osman'ın öldürüldüğü haberi ulaşmıştı. Bizim yüklerimizin yanında oturdu sonra, "Allah, bana müminlerden biat almamı emretti." dedi. Ümmü Umâre dedi ki: İnsanlar ona biat etmek için gelmeye başladılar. Nihayet insanların hepsi Resûlullah'a (s.a.v.) ulaşabildiler. Üstüne basılmamış hiçbir eşyamız kalmadı. Ümmâre'nin kocası Gaziyye b. Amr idi. Dedi ki: O gün insanlar Resûlullah'a biat ettiler. Ben Müslümanlara bakar gibiyim; silah kuşanmışlardı. Üstelik yanımızda silah çok azdı. Çünkü biz ancak umre niyetiyle çıkmıştık. Ben Gaziyye b. Amr'a bakıyorum; o da silah kuşanmıştı. Ben, gölgeliğin altına koyduğumuz bir direği aldım; belime bağladığım bir de bıçağım vardı ve "Eğer birisi bana yaklaşacak olursa onu öldürebilirim." dedim. O gün Resûlullah (s.a.v.) insanlardan biat alıyordu. Ömer b. el-Hattâb da onun elinden tutmuştu. Müminler, kaçmayacaklarına dair Resûlullah'a biat ettiler. Birisi dedi ki: "Onlardan ölüm üzerine biat aldı." Deniliyor ki, ilk biat eden kişi Sinân

b. Ebû Sinân b. Mihsan idi. Sinân, "Ey Allah'ın Resûlü! Senin içindekine göre (senin niyetine göre) sana biat ediyorum." dedi. Resûlullah (s.a.v.), Sinân b. Ebû Sinân'ın biati gibi insanlara biat veriyordu.

Ailelerinin yanına giden Müslümanlar, Muhacirlerden on kişiydi: Kürz b. Câbir el-Fihrî, Abdullah b. Süheyl b. Amr, Ayyâş b. Ebû Rebî'a, Hişâm b. el-Âs b. Vâil, Hâtıb b. Ebû Belte'a, Ebû Hâtıb b. Amr b. Abdüşems, Abdullah b. Huzâfe, Ebü'r-Rûm b. Umeyr, Umeyr b. Vehb el-Cümahî ve Benî Esed b. Abdüluzzâ boyundan Süheyl'in anlaşmalısı Abdullah b. Ebû Ümeyye b. Vehb...

Süheyl b. Amr geldiği zaman, Resûlullah (s.a.v.), "İşleri kolaylaştı." dedi.[111] Süheyl, "Seninle savaşanlar bizden görüş sahibi kimseler olmadıkları gibi bizim ileri gelenlerimizden de değillerdir. Aksine, bilgi sahibi olmadığımız için bize haber ulaştığında savaş istemiyorduk. Sizinle savaşmaya gelenler bizim cahillerimizdendirler. İlk başta ve sonradan esir aldığın arkadaşlarımızı bize gönder." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ashâbım salıverilmeden onları salıvermem." dedi. Süheyl, "Bize karşı insaflı davrandın." dedi. Bunun üzerine Süheyl b. Amr, Huveytıb b. Abdüluzzâ ve Mikrez b. Hafs, Kureyş'e eş-Şüteym b. Abdümenâf et-Teymî'yi gönderdiler; dedi ki: "Aranızda akrabalık bağı bulunan Muhammed'in bir kısım ashâbını hapsetmişsiniz. Onları öldürmenizi istemiyoruz. Muhammed, hapse koyduğunuz ashâbını salıvermediğiniz sürece, esir aldığı arkadaşlarınızı serbest bırakmayacağını söylüyor. Muhammed bize karşı insaflı davranmıştır. Siz de biliyorsunuz ki, Muhammed sizin arkadaşlarınızı serbest bırakır." Bunun

---

[111] Sehl ve Süheyl isimleri, "kolaylık" manasına gelen isimlerdir. Resûlullah (s.a.v.), Süheyl b. Amr'ın geldiğini görünce "*Sehule emruhüm*" (سهل امرهم =işleri kolaylaştı) buyurarak belağatin latif bir nüktesine işaret etmiştir (M).

üzerine yanlarında bulunan sahâbîleri gönderdiler. Onlar on bir kişiydi. Resûlullah (s.a.v.) da, ilk başta ve sonradan esir aldığı arkadaşlarını serbest bıraktı. İlk başta esir alınanlar arasında Amr b. Ebû Süfyân da vardı.

Resûlullah (s.a.v.) o gün yemyeşil bir ağacın altında biat alıyordu. Allah'ın Müslümanlara lütuflarından birisi de şu idi: Resûlullah (s.a.v.) tellalına emretti; şöyle çağrıda bulundu: "Rûhu'l-Kudüs indi ve Resûlullah'a biat almayı emretti. Allah'ın adıyla çıkın ve Resûlullah'a biat edin!" İbn Ömer dedi ki: "Ben babamla çıktım; o da biat için çağrıda bulunuyordu. Çağrı işini bitirince babam beni Resûlullah'ın yanına gönderdi ve "İnsanlara çağrıda bulunduğumu ona söyle." dedi. Abdullah dedi ki: Döndüğümde Resûlullah'ın (s.a.v.) insanlardan biat aldığını gördüm. İkinci defa ona biat ettim. Abdullah, (babası) Ömer'e, Resûlullah'ın yanına geri dönmek istediğini söyledi; Ömer izin verdi. O da geri döndü. Abdullah, Resûlullah'ın (s.a.v.) elinden tutuyor ve biat ediyordu. Kureyş -Süheyl b. Amr, Huveytıb b. Abdüluzzâ, Mikrez b. Hafs ve onlarla birlikte olan Kureyşiler- ve onların gözcüleri insanların süratle biate koştuklarını ve savaşa hazırlandıklarını görünce korkuları ve endişeleri arttı ve karar vermeyi hızlandırdılar. Osman b. Affân (r.a.) dönünce Resûlullah (s.a.v.) onu ağacın altına getirdi ve ona biat etti. Daha önce insanlar biat ederken Resûlullah (s.a.v.), "Osman Allah ve Resûlü'nün ihtiyacını gidermek için gitmiştir. Ben onun için biat yapacağım." demiş ve sağ elini sol elinin üzerine koymuştu.

el-Vâkıdî dedi ki: Bana Câbir b. Süleym anlattı. O da Safvân b. Osman'dan şöyle dediğini rivayet etti: Kureyş Abdullah b. Übey'e haber göndererek, "Kâbe'yi tavaf etmek istiyorsan tavaf et." dediler. Onun oğlu (Abdullah b. Abdullah b. Übey) da yanında oturuyordu. Babasına, "Babacığım! Allah aşkına bizi her yerde utandırma! Resûlullah (s.a.v.) tavaf etmemişken sen nasıl Kâbe'yi tavaf edeceksin?" dedi. Bunun üzerine İbn Übey kabul etmedi ve "Resûlullah tavaf etmeden ben tavaf etmeyeceğim." dedi. Onun bu sözü Resûlullah'a ulaştı; Resûlullah (s.a.v.) sevindi. Huveytıb b. Abdüluzzâ, Süheyl b. Amr ve Mikrez b. Hafs Kureyş'e geri döndüler. Resûlullah'ın ashâbının ona ne kadar süratli bir şekilde biat ettiklerini ve saygı gösterdiklerini onlara haber verdi. Bunun üzerine onların rey sahibi adamları, "Bu yıl dönmesi ve gelecek yıl umre için gelmesi hususunda Muhammed'le barış antlaşması yapmamızdan daha hayırlı bir şey yoktur. Gelecek yıl gelir, üç gün kalır, kurbanlarını keser ve döner. Bizim memleketimizde kalır, ancak içimize girmez." dediler. Müşrikler bu görüş üzerinde fikir birliğine vardılar. Kureyş, barış ve antlaşma üzerine birleşince Süheyl b. Amr'ı, yanında da Huveytıb b. Abdüluzzâ ve Mikrez b. Hafs olduğu halde Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gönderdiler ve "Muhammed'e git; onunla barış antlaşması yap. Ancak antlaşma metninde bu yıl Mekke'ye girmesi olmasın." dediler. Ayrıca Muhammed'e, "Vallahi senin zorla Mekke'ye girişini Araplar konuşmayacaklardır." de." dediler. Süheyl Peygamber'in yanına geldi. Peygamber (s.a.v.) onun ortaya çıktığını görünce, "Topluluk barış yapmak istiyor." dedi. "Resûlullah (s.a.v.) uzun bir konuşma yaptı. Sonra çekilip geri döndüler. Sesler yükselmeye başladı, sonra tekrar alçalmaya başladı.

Bana Ya'kûb b. Muhammed anlattı. O Abdurrahman b. Abdullah'tan, o da el-Hâris b. Abdullah b. Ka'b'tan şöyle dediğini rivayet etti: Ümmü Umâre'den işittim; şöyle diyordu: Resûlullah'ın (s.a.v.) o gün bağdaş kurup oturuşuna bakar gibiyim. Abbâd b. Bişr ve Seleme b. Eslem b. Hureyş de ellerinde yalın kılıç olduğu halde Peygamber'in başında bekliyorlardı. Birden Süheyl b. Amr sesini yükseltti. Onlar, "Resûlullah'ın yanında sesini alçalt!" dediler. Süheyl dizleri üzerine çökmüş, sesini yükseltiyordu. Ben onun üst dudağındaki çatlağa ve ön dişlerine bakar gibiyim. Müslümanlar da Resûlullah'ın (s.a.v.) etrafında oturuyorlardı.

Dediler ki: Müslümanlarla müşrikler anlaşmaya varınca bir tek antlaşma metni kalmıştı. Ömer hemen sıçradı ve "Ey Allah'ın Resûlü! Biz Müslüman değil miyiz?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet, Müslümanız." dedi. Ömer, "Peki, niçin dinimizde ezikliği kabul ediyoruz?" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Ben Allah'ın kulu ve elçisiyim ve O'nun emrine muhalefet edemem, Allah da beni zayi etmeyecektir." dedi. Bunun üzerine Ömer, Ebû Bekr'in yanına gitti ve "Ey Ebû Bekr! Biz Müslüman değil miyiz?" dedi. Ebû Bekr, "Evet, Müslüman'ız." dedi. Ömer, "O zaman neden dinimizde ezikliği kabul ediyoruz?" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekr (r.a.), "Onun emrine tabi ol. Şehadet ederim ki, o Allah'ın elçisidir. Doğru olan da, onun emredildiği şeydir. Biz Allah'ın emrine muhalefet edemeyiz, Allah da onu zayi etmeyecektir." dedi. Ömer antlaşmadan çok etkilenmişti ve Resûlullah'a (s.a.v.), "Neden dinimizde bir ezikliği kabul ediyoruz?" diye cevap veriyordu? Resûlullah (s.a.v.) da, "Ben Allah'ın elçisiyim; Allah beni zayi etmeyecektir." diyordu. Ömer de Resûlullah'a cevap veriyordu. Dedi ki: Ubeyde b. el-Cerrâh, "Ey İbnü'l-Hattâb! Resûlullah'ın ne söylediğini görmüyor musun? Hemen Şeytandan Allah'a sığın ve görüşünü küçümse!" diyordu. Ömer (r.a.) dedi ki: Ben de utancımdan Şeytandan Allah'a sığındım. Asla o günkü gibi bana dokunan bir şey olmadı. O gün konuştuğum sözün korkusu sebebiyle, sürekli oruç tutuyor ve sadaka veriyordum. İbn Abbâs şöyle diyordu: Ömer hilafeti döneminde bana hadiseyi anlattı ve "Müslüman olduğumdan beri, o günkü kadar hiç bir kuşkunun içine düşmemiştim. Eğer hadiseden yüz çeviren bir grup bulsaydım o gün onlarla birlikte çıkardım. Fakat Allah akıbeti hayra ve doğru yola tebdil etti. Resûlullah (s.a.v.) daha iyi biliyordu." dedi.

Ebû Sa'îd el-Hudrî dedi ki: Bir gün Ömer b. el-Hattâb'ın yanında oturmuştum. O günkü hadiseyi anlattı ve şöyle dedi: "O gün kalbime kuşku girmişti. Daha önce hiç üstelemediğim bir şekilde Resûlullah'a üstelemiştim. O gün düştüğüm kuşku sebebiyle çok sayıda köle azat ettim ve uzun zaman oruç tuttum. Tek başıma o gün yaptığımı hatırlıyor ve bu, benim en büyük sıkıntım oluyordu. Sonra Allah hadisenin sonunu hayra tebdil etti. İnsanlar görüşlerimi itham etme hakkına sahiptirler. Vallahi o gün içime öyle bir kuşku düştü ki, kendi kendime, 'Eğer benim görüşümde 100 adam olsaydı bu antlaşmayı kabul etmezdik.' dedim. Antlaşma sağlanınca barış döneminde İslâm'a girenlerin sayısı, Resûlullah'ın (s.a.v.) Hudeybiye'ye çağırdığı güne kadar Müslüman olanların sayısından daha fazlaydı. İslâm'da Hudeybiye'den daha büyük bir fetih yoktur."

Aslında Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı barış antlaşmasını istemiyorlardı. Çünkü onlar, Resûlullah'ın (s.a.v.) rüyası sebebiyle fethin olacağından, yani Resûlullah'ın saçını tıraş edeceğinden, Kâbe'ye gireceğinden, Kâbe'nin anahtarlarını alacağından ve Arefe'de vakfe yapanlarla vakfe yapacağından kuşku duymuyorlardı. Barış antlaşmasını gördüklerinde içlerine büyük bir sıkıntı düşmeye başladı. Hatta neredeyse helak oluyorlardı. Bir ara insanlar bu durumda iken, anlaşma sağlanmış fakat sözleşme metni henüz yazılmamışken, Ebû Cendel b. Süheyl, ayaklarında pranga ve kılıcı belinde olduğu halde Mekke'nin aşağısından kurtulup gelmişti. Mekke'nin alt tarafından yavaş yavaş yola çıkıp Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına kadar gelmişti. Tam o sırada Resûlullah (s.a.v.) Süheyl ile ahitnameyi imzalıyordu. Süheyl başını kaldırdı; aniden oğlu Ebû Cendel ile karşılaştı. Süheyl hemen kalktı; bir çalı dalıyla yüzüne bir darbe vurdu ve boynundan yakaladı. Bunun üzerine Ebû Cendel en yüksek sesiyle, "Ey Müslüman topluluğu! Müşriklerin yanına götürülüyorum; beni dinimden döndürecekler!" dedi.

Bu durum, Müslümanların üzüntüsünü bir kat daha arttırdı ve Ebû Cendel'in sözleri için ağlamaya başladılar. Dedi ki: Huveytıb b. Abdüluzzâ, Mikrez b. Hafs'a, "Muhammed'in Ashâbı kadar Muhammed'i ve birbirlerini bu kadar çok seven hiçbir kavim görmedim. Sana şunu söyleyeyim ki, Mekke'ye zorla girinceye kadar, bundan sonra artık Muhammed'den bir insaf bekleme!" dedi. Mikrez, "Ben de böyle düşünüyorum." dedi. Süheyl Resûlullah'a, "Bu, senin ifa etmeni isteyeceğim ilk şarttır. Onu geri çevir." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Biz henüz ahitnameyi imzalamadık." dedi. Süheyl, "Vallahi onu bana iade etmeden seninle hiçbir şey imzalamayacağım." dedi. Resûlullah (s.a.v.) onu (Ebû Cendel'i) geri gönderdi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Süheyl ile konuşarak onu bırakmasını istedi. Ancak Süheyl kabul etmedi. Bunun üzerine Mikrez b. Hafs ile Huveytıb, "Ey Muhammed! Biz onu senin için koruruz." dedi. Hemen Ebû Cendel'i bir çadıra koydular ve onu koruma altına aldılar. Babası Süheyl ise ondan yüz çevirdi.

Sonra Resûlullah (s.a.v.) yüksek sesle, "Ey Ebû Cendel! Sabret ve karşılığını Allah'tan bekle. Allah sana ve seninle birlikte olanlara bir hayır ve bir çıkış kapısı ihsan edecektir. Biz kavimle aramızda bir barış antlaşmasını yaptık; sözümüzden çıkmayız." dedi. Ömer b. el-Hattâb Resûlullah'a (s.a.v.) döndü ve "Ey Allah'ın Resûlü! Sen, Allah'ın elçisi değil misin?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet, Allah'ın elçisiyim." dedi. Ömer, "Biz hak üzerinde değil miyiz?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet, hak üzerindeyiz" dedi. Ömer, "Düşmanlarımız batıl üzerinde değil midirler?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet!" dedi. Ömer, "Niye dinimizde eziklik kabul ediyoruz?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ben Allah'ın elçisiyim ve asla O'na isyan edemem. Allah da beni zayi etmeyecektir" dedi. Bunun üzerine Ömer, Ebû Bekr'in yanına gitti; ona da Resûlullah'a söylediklerinin benzerini söyledi. Ebû Bekr (r.a.), "O Allah'ın elçisidir; O Allah'a isyan edemez ve Allah onu zayi etmeyecektir. Sen de düşündüğünü bırak ey Ömer!” dedi. Ömer dedi ki: Bu kez Ebû Cendel’in yanına sıçradım ve onun yanında yürümeye başladım. Süheyl b. Amr da onu itiyordu. Ben, “Sabret ey Ebû Cendel! Onlar müşriklerdir. Onlardan birisinin kanı bir köpeğin kanı gibidir. O bir adamdır; sen de bir adamsın. Kılıcın da var!” dedim. İstedim ki, kılıcı alsın ve babasına vursun. Fakat adam babasını esirgedi. Ömer b. el-Hattâb, “ Ey Ebû Cendel! Kişi Allah için babasını öldürür. Vallahi eğer babamıza yetişseydik Allah için onları öldürürdük. Bir adama karşı bir adam!” dedi. Dedi ki: Ebû Cendel Ömer b. el-Hattâb’a yöneldi ve “Peki, sen neden babamı öldürmüyorsun?” dedi. Ömer, “Çünkü Resûlullah (s.a.v.) beni, onu ve başkasını öldürmekten menetti.” dedi. Ebû Cendel, “O halde sen, Resûlullah’ın emrine itaat etmeye benden daha layık değilsin.” dedi.

Ömer ve yanındaki Resûlullah’ın ashâbından bazı adamlar, “Ey Allah’ın Resûlü! Sen bize Mescid-i Harâm’a gireceğini, Kâbe’nin anahtarlarını alacağını ve Arefe’de vakfe yapacağını söylemedin mi? Oysa ne biz, ne de kurbanlıklarımız Kâbe’ye ulaştı.” dediler. Resûlullah (s.a.v.), “Ben size bu seferinizde mi yapacağımızı söyledim?” dedi. Ömer, “Hayır!” dedi. Resûlullah (s.a.v.), “Şunu bilin ki, siz Mescid-i Harâm’a gireceksiniz; ben de Kâbe’nin anahtarlarını alacağım, kendi başımı ve sizin başınızı tıraş edeceğim ve Arefe’de vakfe yapacağım.” dedi. Sonra Ömer’e yöneldi; dedi ki: “Uhud gününü unuttunuz mu? Hani siz tırmanıyor, arkanıza bakmıyordunuz ve ben arkanızdan size sesleniyordum. Ahzâb gününü unuttunuz mu? Yukarınızdan ve aşağı tarafınızdan size ordular saldırmıştı. O gün gözlerin yıldığı ve yüreklerin gırtlağa geldiği bir gündü. Onu ne çabuk unuttunuz?” dedi. Resûlullah (s.a.v.) ayrıca onlara bazı şeyler daha hatırlattı. Bunun üzerine Müslümanlar, “Allah ve O’nun Resûlü doğru söyledi ey Allah’ın Peygamberi! Biz senin düşündüğünü düşünemedik. Sen Allah’ı ve O’nun işlerini bizden daha iyi biliyorsun.” dediler. Resûlullah (s.a.v.) Umretü’l-Kadâ yılına girip de başını tıraş ettiği zaman, “İşte size vaat ettiğim buydu.” dedi. Fetih günü de Kâbe’nin anahtarlarını aldı ve “Bana Ömer b. el-Hattâb’ı çağırın.” dedi. Ömer’e, “İşte size söylediğim buydu.” dedi. Haccetü’l-Vedâ’da Arefe’de iken Resûlullah (s.a.v.), “Ey Ömer! Size söylediğim buydu.” dedi. Ömer, “Ey Allah’ın Resûlü! İslâm’da Hudeybiye anlaşmasından daha büyük bir fetih yokmuş.” dedi. Ebû Bekr es-Sıddîk de şöyle diyordu: “İslâm’da Hudeybiye fethinden daha büyük bir fetih yoktur. Fakat o gün için, Muhammed ve Rabbi arasındakini anlama konusunda insanların ufukları dardı. Kullar acelecidirler. Ama Allah, işler Allah’ın istediği kıvama gelinceye kadar kullar gibi acele etmez. Haccını yaparken Süheyl b. Amr’a baktım. Kurbanların kesildiği yerde, kurbanını Resûlullah’a yaklaştırıyordu. Resûlullah (s.a.v.) da onu eliyle kesiyordu. Sonra Resûlullah (s.a.v.) berberi çağırdı ve başını tıraş etti. Süheyl’e bakıyorum; Resûlullah’ın kıllarından alıp gözlerinin üzerine koyuyordu. Sonra onun Hudeybiye gününde ‘*Bismillahirrahmânırrahîm*’ ve ‘*Enne Muhammeden Resûlullah*’ ibaresini yazmayı reddettiğini hatırladım ve onu İslâm’a hidayet eden Allah’a hamd ettim. Allah’ın rahmet ve bereketi, bizi kendisiyle hidayete getiren ve bizi onunla helak olmaktan kurtaran Rahmet Peygamberinin üzerine olsun.”

Uzun konuşmalardan ve Resûlullah (s.a.v.) ile Süheyl arasında geçen gözden geçirmelerden sonra kalem ve kâğıt hazır olunca ve iş olgunlaşıp karara bağlanmaya yaklaşınca Resûlullah (s.a.v.), Kureyş ile arasındaki ahitnameyi yazacak bir adam istedi. Ayrıca yazmak için Evs b. Havlî’yi de çağırdı. Bunun üzerine Süheyl, “Sadece bir adam yazacaktır: Amcan oğlu Ali ya da Osman b. Affân...” dedi. Resûlullah (s.a.v.) yazması için Ali’ye emretti. Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: “Yaz! Bismillahirrahmânirrahîm.” Süheyl, “Ben Rahman’ı tanımıyorum. Bizim yazdığımız gibi, ‘Bismike Allahümme’ (Allah’ım! Senin isminle başlarım!” şeklinde yaz!" dedi. Müslümanlar bundan çok sıkılmaya başladılar ve "O, Rahmân'dır." dediler. Yine, "Biz Rahmân'dan başka bir şey yazmayız." dediler. Süheyl ise, "O takdirde ben hiçbir şey üzerinde anlaşmayacağım." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Yaz, Bismike Allahümme; Bu, Üzerinde Resûlullah'ın anlaştığı..." dedi. Süheyl, "Eğer senin Resûlullah olduğunu bilseydim sana muhalefet etmez, tabi olurdum. Senin ve babanın ismi olan Muhammed b. Abdullah'tan yüz mü çeviriyorsun?" dedi. Müslümanlar bu kez birincisinden daha şiddetli bir şekilde öfkelenmeye başladılar. Hatta bazı sesler yükselmeye başladı ve Resûlullah'ın (s.a.v.) Ashâbından bazı adamlar ayağa kalkarak, "Biz ancak 'Muhammedun Resûlullah' yazarız." diyorlardı.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O İshâk b. Abdullah'tan, o Ebû Ferve'den, o da Vâkıd b. Amr'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bana Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Ubâde'ye bakanlar anlattılar. Bu ikisi kâtibin elinden tutmuşlar; "Biz ancak 'Muhammedun Resûlullah' yazarız. Aksi takdirde aramızda kılıç vardır. Ne diye dinimizde bu ezikliği çekiyoruz?" dediler. Resûlullah (s.a.v.) onları sakinleştirmeye çalışıyor ve eliyle onlara, "Susun!" diye işaret ediyordu. Huveytıb da ashâbın yaptıklarından hayrete düşmüş, Mikrez b. Hafs'a yönelerek, "Bu kavim kadar dinlerine sahip çıkan insanlar görmedim." diyordu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Yaz, Bismike Allahümme..." dedi. Süheyl, Rahmân ismini yazdırmak istemeyince *"De ki: İster Allah deyin, ister Rahmân deyin. Hangisini derseniz olur. Çünkü en güzel isimler ona mahsustur."*[112] ayeti nazil oldu. Resûlullah (s.a.v.), "Ben Muhammed b. Abdullah'ım; yaz!" dedi. Şöyle yazdı:

> Bismike Allahümme. Bu, Muhammed b. Abdullah ile Süheyl b. Amr'ın üzerinde anlaştığı bir ahitnamedir. On yıl boyunca savaşmamak üzerinde anlaştılar. İnsanlar bu süre zarfında güvencede olacaklar ve birbirlerinden ellerini çekecekler. Ayrıca hırsızlık ve hainlik olmayacak ve birbirimizden elimizi çekeceğiz. Kim Muhammed'in yanında yer almak ve onunla antlaşma yapmak isterse serbesttir. Kim Kureyş ile antlaşma yapmak ve onun yanında yer almak isterse serbesttir. Kureyş'ten, velisinin izni olmadan Muhammed'e gelen olursa geri çevrilir. Ancak Muhammed'in ashâbından Kureyş'e geri gelmek isteyen olursa geri çevrilmez. Muhammed bu yıl ashâbıyla birlikte geri dönecektir. Gelecek yıl ashâbıyla birlikte Mekke'ye gelecek ve üç gün kalacaktır. Yolcu silahı dışında, yani kılıçların kınlarında olması hariç, (Mekke'ye) hiç bir silah sokmayacaklardır. Bu ahitnameye Ebû Bekr b. Ebû Kuhâfe, Ömer b. el-Hattâb, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Osman b. Affân, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Muhammed b. Mesleme, Huveytıb b. Abdüluzzâ ve Mikrez b. Hafs b. el-Ahyef şahitlik yaptılar.

Bu (isimler) ahitnamenin üzerine yazıldı.

Ahitname yazılınca Süheyl, "Ahitname benim yanımda dursun." dedi. Resûlullah (s.a.v.) ise, "Hayır, benim yanımda kalacaktır." dedi. İhtilaf ettiler; bunun üzerine bir nüsha daha yazıldı. Resûlullah (s.a.v.) ilk nüshayı aldı; Süheyl de onun kopyasını aldı. Ahitname Süheyl'in yanındaydı. Hemen Huzâ'a öne çıkıp, "Biz Muhammed'in yanında yer almak istiyoruz. Biz, kavmimizden burada bulunmayanları da temsil ediyoruz." dediler. Benî Bekr de fırlayıp, "Biz de Kureyş'in ahdine ve antlaşmasına dâhil olmak istiyoruz. Biz de kavmimizden burada bulunmayanları temsil ediyoruz." dediler. Bunun üzerine Huveytıb Süheyl'e, "Senin dayıların bize adavet etmeye başladılar. Bunu bizden gizliyorlardı. Muhammed'in antlaşmasına dâhil olup onun yanında yer aldılar." dedi. Süheyl, "Onlar da başkaları gibidirler. Onlar bizim akrabalarımız ve yakınlarımızdırlar. Muhammed'in yanında yer almışlardır. Kendileri için bir tercihte bulunmuşlar. Ne yapabiliriz?" dedi. Huveytıb, "Onlara karşı, müttefik kabilemiz olan Benî Bekr'e yardım ederek bir şeyler yapabiliriz." dedi. Bunun üzerine Süheyl, "Sakın Benî Bekr bu söylediklerini senden duymasın. Onlar uğursuz adamlardır. Huzâ'ya saldırırlar; bu kez Muhammed müttefiki olan Huzâ'a kabilesi için öfkelenir ve aramızdaki anlaşmayı bozar." dedi. Huveytıb, "Vallahi, her yönden dayılarına büyük değer verdin ve onları korudun." dedi. Bunun üzerine Süheyl, "Sana göre dayılarım benim yanımda Benî Bekr'den daha mı şereflidir?" Ancak vallahi Kureyş ne yaparsa ben de onu yaparım. Huzâ'a Benî Bekr'e saldırdığı zaman ben de ancak Kureyş'ten bir adamım. Üstelik onlar benim dayılarım bile olsalar, neseb itibariyle Benî Bekr bana daha yakındır. Benî Bekr'i de biliyorsun; onlarla her yerde güzel olmayan anılarımız vardır. O anılardan birisi Ukâz günüdür.

---

[112] İsrâ, 17/110.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) ahitnameyi imzalayıp da Süheyl ve arkadaşları gidince ashâbına, "Kalkın; kurbanlarınızı kesin ve tıraş olun." dedi. Fakat kimse onun bu emrine cevap vermedi. Resûlullah (s.a.v.) bunu üç kere tekrarladı. Ama onlardan hiç birisi bunu yapmadı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) döndü ve çok öfkeli bir şekilde eşi Ümmü Seleme'nin yanına girdi. Hudeybiye seferinde yanında Ümmü Seleme vardı. Resûlullah (s.a.v.) hemen uzandı. Ümmü Seleme, "Neyin var ey Allah'ın Resûlü? Birkaç keredir bana cevap vermiyorsun." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Hayret ey Ümmü Seleme! Ben defalarca insanlara 'Kurbanlarınızı kesin, tıraş olun ve ihramdan çıkın!' diyorum; fakat insanlardan hiç birisi bu konuda bana cevap vermedi. Üstelik sözümü işittikleri halde yüzüme bakıyorlar." dedi. Ümmü Seleme dedi ki: Ben kendisine, "Ey Allah'ın Resûlü! Sen kurbanının yanına git ve onu kes; onlar da sana uyarlar." dedim. Ümmü Seleme dedi ki: "Resûlullah elbisesiyle (ihramıyla) ittiba[113] yaparak dışarı çıktı; kamasını (harbe) aldı ve kurbanını kesmeye başladı. Ümmü Seleme dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) bıçağını alıp kurbanına doğru giderken sesini yükselterek "Bismillahi Vellahu Ekber" demesine bakar gibiyim. Dedi ki: Ashâb aniden Resûlullah'ın (s.a.v.) kurbanını kestiğini gördüler. Hemen kurbanlıklara gittiler ve orada izdiham olmasına sebep oldular. Hatta birbirlerine zarar vermelerinden korkmaya başladım.

Bana Ya'kûb b. Muhammed anlattı. O Abdurrahman b. Abdullah'tan, o el-Hâris b. Abdullah b. Ka'b'tan, o da Ümmü Umâre'den şöyle dediğini rivayet etti: Ben Resûlullah'a (s.a.v.) bakar gibiyim. İhramıyla ittiba yapmış, kasatura elinde; onunla kurbanını kesiyordu.

Bana Mâlik b. Enes anlattı. O Ebü'z-Zübeyr'den, o da Câbir'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) ashâbını kurbana ortak yaptı. Deveyi yedi kişi için kesti. Yetmiş kurbanlık deve vardı. Resûlullah (s.a.v.) Ebû Cehil'in devesini Bedir'de ganimet olarak almıştı. Müslümanlar o deve ile gazaya çıkıyorlardı. Fakat Uyeyne b. Hısn'ın ve Ureynelilerin götürdükleri Resûlullah'a (s.a.v.) ait süt develeri arasında o da götürülmüştü. Ebû Cehil'in devesi asîl ve Mehrî[114] idi. O da kurbanlıklarla beraber yayılmaktaydı. Hadiseden (antlaşmadan) önce kaçmaya başladı ve Ebû Cehil'in kapısına varıncaya kadar durmadı. Müşrikler onu tanıdılar. Amr b. Aneme es-Sülemî de onun peşine düştü. Süheyl b. Amr, "Deveyi ona verin!" dedi. Onlar onun yerine yüz deve verdiler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Onu kurban olarak keseceğimizi tayin etmemiş olsaydık kabul ederdik." dedi. Ebû Cehil'in devesi de yedi kişi için kesildi. Ebû Bekr ve Ömer b. el-Hattâb da deveye ortak olanlardandı.

---

[113] Yani, ihramının ortasını sağ koltuğuna aldı; kenarlarını da, göğsü tarafından sol omuzu üzerine attı. İhramın bu şekilde giyilmesine ittiba denir (*en-Nihâye*, III, 12).

[114] Mehre b. Haydân, Araplardan bir kabile idi. Mehrî olan develer onlara nispet edilir (*Kâmusu'l-Muhît*, II, 137).

İbnü'l-Müseyyeb şöyle derdi: Kurbanlıklar 70 taneydi. İnsanlar da 700 kişiydi. Her kurban on kişinin yerine kesilmiş oldu. Birinci görüş, yani ashâbın toplam sayısının 1600 kişi olması, bize göre daha doğrudur. Dedi ki: Talha b. Ubeydullah, Medine'den getirdiği kurbanlıklarını kesmeye başladı. Abdurrahman ve Osman b. Affân da öyle yaptılar. Resûlullah (s.a.v.) Çadırını Hil (haram olmayan) bölgesine kurmuştu ve Harem bölgesinde namaz kılıyordu. O gün Resûlullah'ın yanına, kurban etinden isteyen fakat ihtiyacını gizleyenler geldiler. Ancak çok değillerdi. Resûlullah (s.a.v.) onlara kurbanların etlerinden ve derilerinden veriyordu. Ümmü Kürz el-Ka'biyye dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Hudeybiye'de kurban kestiği zaman yanına gittim ve kurban eti istedim. Ondan işittim; şöyle diyordu: "Erkek çocuk için yaşları eşit olan iki koyun, kız için ise bir koyun kesilir." Müslümanlar o gün kestikleri kurbanlarından yediler ve orada bulunan fakirlere de verdiler. Resûlullah (s.a.v.) Merve'de kesilmek üzere 20 deveyi, Eslem kabilesinden bir adamla gönderdi. Adam kurbanları Merve'de kesti ve etlerini dağıttı.

Bana Ya'kûb b. Muhammed anlattı. O Abdurrahman b. Abdullah b. Ebû Sa'sa'a'dan, o el-Hâris b. Abdullah'tan, o da Ümmü Umâre'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) kurban kesme işini bitirince, ona bakıyordum; kırmızı deriden yapılmış çadırına girdi. Orada berber vardı. Saçını tıraş etti. Ben ona bakıyordum; başını çadırdan çıkardı ve "Allah tıraş olanlara rahmet etsin!" dedi. "Ey Allah'ın Resûlü! Saçını kısaltanlara da..." denildi. Resûlullah (s.a.v.) yine üç kere, "Allah saçını tıraş edenlere rahmet etsin!" dedi. Sonra "Saçını kısaltanlara da..." dedi.

Bana İbrahim b. Yezîd anlattı. O Ebü'z-Zübeyr'den, o da Câbir'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) saçını tıraş ederken ona bakıyordum. Saçını yeşil bir Semüre ağacının (Akasya türü bir ağaç) üzerine attı. Ümmü Umâre dedi ki: "İnsanlar ağacın üzerinden onun saçını almaya başladılar ve kendi aralarında bölüştüler. Ben de sıkıntı çekerek nihayet bir tutam saç alabildim." Bu saçlar, vefat edene kadar da Ümmü Umâre'nin yanındaydı. Şifa için hastaların yanına bırakılırdı. Câbir dedi ki: "O gün bazı insanlar saçlarını tıraş ettiler; bazıları da kısalttılar." Resûlullah'ın (s.a.v.) eşi Ümmü Seleme dedi ki: "O gün saçımın kenarından kestim." Ümmü Umâre şöyle diyordu: "O gün saçımı, yanımdaki bir makasla kısalttım. Fakat makas sağlam kesmedi."

Bana Hırâş b. Hüneyd anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ı (s.a.v.) tıraş eden Hırâş b. Ümeyye idi.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Hudeybiye'de on küsûr gün kaldı. Bazılarına göre 20 gün kaldı. Resûlullah (s.a.v.) Hudeybiye'den dönünce Merrü'z-Zahrân'da, sonra Usfân'da konakladı. Yolda yiyecekleri bitti. Bunun üzerine insanlar Resûlullah'a müracaat ederek çok acıktıklarını söylediler. -İnsanlarda binit develer vardı.- Ashâb, "Ey Allah'ın Resûlü! Bunları keselim; yağlarından istifade edelim ve derilerini de ayakkabı yapalım" dediler. Resûlullah (s.a.v.) tarafından onlara izin verildi. Ömer b. el-Hattâb bunun haberini aldı ve Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelerek, "Ey Allah'ın Elçisi! Bunu yapma! Çünkü binit develerinin halkın yanında kalmış olması daha uygun olur. Fakat onları çağır; yiyeceklerini getirsinler. Sonra bereketini koyması için Allah'a dua et!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) hemen sergiler istedi ve sergiler serildi. Sonra onun tellalı çağrıda bulundu; dedi ki: "Kimin yanında bir yiyecek kalıntısı varsa onu sergilerin üzerine yaysın." Ebû Şüreyh el-Ka'bî dedi ki: "Ben bir tek hurma getireni gördüm. Çoğu da bir şey getirmedi. Bir avuç un veya sevîk getiren vardı. Bütün bunlar da çok azdı." Ashâbın azıkları toplanıp da getirecekleri bir şeyleri kalmayınca Resûlullah (s.a.v.) toplanan yiyeceğe doğru yürüdü ve bereket için duada bulundu. Sonra, "Kaplarınızı getirin!" dedi. Onlar kaplarını getirdiler. Ebû Şüreyh dedi ki: "Ben oradaydım. Adam geliyor ve istediği kadar yiyecek alıyordu. Hatta bazı adamlar, taşıyamayacak kadar çok alıyordu." Sonra Resûlullah (s.a.v.) yola devam edilmesi için duyuru yaptı. Yola çıktıklarında yaz mevsiminde oldukları halde istedikleri kadar yağmur yağdı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) bineğinden indi; onlar da onunla birlikte indiler ve su içtiler. Sonra Resûlullah (s.a.v.) kalktı ve onlara hitap etti. Sonra üç adam geldi; iki kişi Resûlullah'ın yanında oturdu; birisi de yüz çevirerek gitti. Onlardan birisi bağışlanmasını istedi. Allah da onu bağışladı. Diğeri tövbe etti; Allah tövbesini kabul etti. Üçüncüye gelince, o yüz çevirdiği için Allah da ondan yüz çevirdi.

Bana Mu'âz b. Muhammed anlattı; dedi ki: İbn Abbâs'ın mevlası Şu'be'den işittim; şöyle dedi: İbn Abbâs'tan işittim; dedi ki: Ömer b. el-Hattâb (r.a.) dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Hudeybiye'den döndüğünde ben de onunla birlikte yürüyordum. Ona bir soru sordum; bana cevap vermedi. Sonra tekrar sordum; yine bana cevap vermedi. Sonra tekrar sordum; yine cevap vermedi. Ben, "Annen seni kaybetsin ey Ömer! Üç kere Resûlullah'a bir şey sordun; üçünde de bana cevap vermedi." dedim. Sonra devemi harekete geçirdim ve insanların arasına girdim. Doğrusu, hakkımda Kur'ân nazil olmasından korktum. Hudeybiye'de Resûlullah'a karşı konuştuğum ve olaya (antlaşmaya) taraftar olmadığım için, uzak yakın ne kadar dert tasa varsa hepsi beni tutmaya başladı. İnsanların önünde üzgün bir şekilde gidiyordum. Baktım ki, bir çağıran "Ey Ömer b. el-Hattâb!" diye çağırıyor. Bunun üzerine, Allah'ın daha iyi bildiği korkular içime düştü. Sonra geldim; nihayet Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına vardım. Ona selam verdim; selamımı aldı; çok sevinçliydi. Sonra, "Bana bir sûre nazil oldu ki bu, üzerine güneşin doğduğu her şeyden daha çok sevimlidir." dedi. Baktım "انا فتحنا لك فتحا مبينا" sûresini okuyor. Allah bu surede Resûlü'nü bağışladığını, ona nimetini ve yardımını tamamladığını bildiriyor; Allah'a itaat edenin itaatini ve münafıklık yapanların nifakını ona haber veriyor. Allah ona, Hudeybiye hakkında on ayet indirdi."

Bana Mücemmi b. Ya'kûb anlattı. O babasından, o da Mücemmi b. Câriye'den şöyle dediğini rivayet etti: Hudeybiye'den dönerken Dacnân'a vardığımızda, insanların koştuklarını ve "Resûlullullah'a Kur'ân nazil olmuş." dediklerini gördüm. Ben de onlarla birlikte koşmaya başladım. Nihayet Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına vardık. Baktık ki, "انا فتحنا لك فتحا مبينا" sûresini okuyor. Cibrîl sûreyi indirdiği zaman, "Sana mübarek olsun ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Cibrîl onu tebrik edince Müslümanlar da onu tebrik ettiler.

Hudeybiye'de nazil olan sure şöyle: "انا فتحنا لك فتحا مبينا", yani sana apaçık bir fetih ihsan ettik. Fetih, Kureyş'in durumu ve yaptığı antlaşma idi. En büyük fetih bu idi. "*Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar.*" Bundan maksat, Peygamberlikten önceki ve sonraki günahlar... Bir başkası dedi ki: Ölmeden önce ve Resûlullah'ın (s.a.v.) vefatına kadar olan günahlar... "*...Sana olan nimetini tamamlar.*" Yani, Kureyş ile antlaşma yapmak suretiyle... "*...ve seni doğru yola iletir.*"[115] Yani hak olan yola... "*ve sana şanlı bir zaferle yardım eder.*"[116] Yani, nihayet egemen olup şirk kalmayıncaya kadar... "*Müminlerin kalplerine güven (sekîne) indiren odur.*" Sekîne, mutmain olmak, doyuma ulaşmak demektir. "*...İmanlarını bir kat daha arttırsınlar diye...*" Yani yakinlerini ve tasdiklerini arttırsınlar diye. "*...Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır.*"[117] Allah

"...Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır."
(Fetih, 48/4)

---

[115] Fetih, 48/2.
[116] Fetih, 48/3.
[117] Fetih, 48/4.

devamla şöyle dedi: " *(Bu lütuflar), mümin erkeklerle mümin kadınları, içinde ebedi kalacakları, altından ırmaklar akan cennetlere koyması ve onların günahlarını örtmesi içindir."* Dediler ki: Müminlerin kazandıkları günahları örtmesi içindir. "... *Bu, Allah katında büyük bir kurtuluştur."*[118] Diyor ki: Onların günahlarını affedecek olması, müminler için büyük bir kurtuluştur. *"(Bir de bunlar), Allah hakkında kötü zanda bulunan münafik erkeklere ve münafik kadınlara, Allah'a ortak koşan erkeklere ve Allah'a ortak koşan kadınlara azap etmesi içindir. Müminler için bekledikleri kötülük çemberi onların başına gelsin."*[119] Bunlardan maksat, Benî Bekr, Müzeyne ve Cüheyne kabilelerinden Mekke ile Medine arasında gidip gelenler ve onları Hudeybiye'ye çıkaranlardır. Bu sebeple Müslümanlar hastalandılar, çoluk-çocukları ve mallarıyla meşgul olmak zorunda kaldılar. Allah diyor ki: Zannettikleri ve temenni ettikleri kötü şeyler onların başına gelsin. Onlar şöyle diyorlardı: "Muhammed az bir kuvvetle, intikam hırsıyla dolu olan bir kavmin üzerine gidiyor." Bu yüzden (helak oluruz diye) Peygamber'le birlikte çıkmayı kabul etmediler.

"Şüphesiz biz seni şahit, müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik."[120] Yani, Peygamber Müminlerin üzerinde şahittir, onları cennetle müjdeler ve ateşe karşı onları uyarır. Ayette geçen "وتعزروه" kelimesi hakkında dedi ki: "Ona yardım edersiniz, onu yüceltir ve ona saygı gösterirsiniz." anlamındadır. "*...ve sabah-akşam Allah'ı tesbih edersiniz."*[121] Yani, sabah ve akşam Allah için namaz kılarsınız. *"Muhakkak ki, sana biat edenler ancak Allah'a biat emişlerdir. Allah'ın eli onların elinin üzerindedir."* Bu, Resûlullah'ın (s.a.v.), Müslümanları ağaç altındaki Bey'atü'r-Rıdvân'a davet ettiği zamanı kastediyor. Müslümanlar o gün, kaçmamak üzere biat ettiler. Bazılarına göre ölüm üzerine biat ettiler. "*...Kim ahdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur."*[122] Yani kim Resûlullah'a (s.a.v.) verdiği sözü tebdil veya tağyir ederse, kuşkusuz bu kendi aleyhine olur. Kim biati üzerinde durursa ona cennet vardır. *"Bedevilerden geride kalmış olanlar sana diyecekler ki, 'Mallarımız ve çocuklarımız bizi alıkoydu. Allah'tan bağışlanmamızı dile.' Onlar kalplerinde olmayanı dilleriyle söylerler."*[123] O bedeviler, Resûlullah'ın (s.a.v.) umreye giderken yanlarından geçtiği bedevilerdir. Resûlullah (s.a.v.) yanlarından geçerken onları da umre yolculuğuna çağırmış, yolculuğun başında onlardan yardım talep etmiş; ancak onlar çoluk-çocuklarını ve mallarını öne sürerek meşguliyet içinde olduklarını söylemişlerdi. Resûlullah (s.a.v.) sağ-salim dönüp Medine'ye gelince onlar, "Seninle birlikte yola çıkamayışımız sebebiyle bizim için Allah'tan af dile!" dediler. Allah ise, *"Onlar kalplerinde olmayanı dilleriyle söylerler."* diyor. Allah, *"İster Allah'tan af dile, ister dileme; onlar için fark etmez."* diyor.

"Aslında siz Peygamber'in ve müminlerin bir daha ailelerine dönmeyeceklerini sanmıştınız... ve helaki hak etmiş bir topluluk oldunuz."[124] Bu ayet, onların bir sözlerine işaret ediyor. Resûlullah (s.a.v.) bedevilerin yanından geçerken, "Muhammed çok az bir toplulukla yola çıkıyor. Üstelik savaşa hazırlıklı ve intikam hırsıyla yanıp tutuşan bir kavmin üzerine gidiyor. Yanında da ne silah, ne de savaş hazırlığı var." dediler ve onunla birlikte yola çıkmak istemediler. Ayette geçen "قوما بورا", *"helaki hak etmiş"* anlamındadır. *"Siz ganimetleri almaya gittiğinizde geride kalanlar, 'Bırakın biz de arkanıza düşelim' derler."*[125] Geride kalanlardan maksat, Peygamber'le birlikte umreye çıkmak istemeyenlerdir. Onlar Müzeyne, Cüheyne

---

[118] Fetih, 48/5.
[119] Fetih, 48/6.
[120] Fetih, 48/7.
[121] Fetih, 48/9.

[122] Fetih, 48/10.
[123] Fetih, 48/11.
[124] Fetih, 48/12.
[125] Fetih, 48/15.

ve Benî Bekr Araplarıydı. Resûlullah (s.a.v.) Hayber'e yöneldiğinde ise, "Onlar, biz de sizin arkanızda geleceğiz." dediler. Allah şöyle diyor: *"Onlar Allah'ın sözünü değiştirmek isterler."* Dedi ki: Allah'ın verdiği hüküm sizin bize tabi olmamanızdır. Bu Allah'ın sözüdür. Bazılarına göre, Allah'ın hükmüdür. Allah şöyle diyor: *"Geride kalmış olanlara de ki:"* Yani, Hudeybiye umresinde senden geri kalanlar. "...Yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağrılacaksınız..." Dedi ki: o kavimden maksat Fars ve Rumlardır. Bazılarına göre Hevâzin kabilesidir. Bazılarına göre de Yemâme günündeki Benî Hanîfe kabilesidir. *"...Onlarla, teslim oluncaya kadar savaşacaksınız. Eğer emre itaat ederseniz Allah size güzel bir mükâfat verir. Ama önceden döndüğünüz gibi dönecek olursanız sizi acıklı bir azaba uğratır."*[126] Yani, eğer, Hudeybiye Gazvesi'nde yaptığınız gibi savaşmak istemezseniz... *"Köre vebal yoktur, topala vebal yoktur, hastaya da vebal yoktur..."* Kur'ân'da üç avretle ilgili olan *"Ey İman edenler! Elinizin altında bulunanlardan ve içinizden henüz ergenlik çağına girmemiş olanlar, sabah namazından önce, öğleyin soyunduğunuz vakit ve yatsı namazından sonra..."* ayeti nazil olunca körleri, hastaları ve sakatları da evlerinden çıkardılar. Bunun üzerine Allah *"Köre vebal yoktur, topala vebal yoktur, hastaya da vebal yoktur."* ayetini indirdi. Deniliyor ki, bunlar sadece gazaya çıkmaktan muaftırlar.

Bana Muhammed ve Ma'mer anlattılar. Onlar da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet ettiler: Sa'îd b. el-Müseyyeb'ten işittim; şöyle diyordu: Bu ayet, bir grup Müslüman hakkında nazil olmuştur. Onlar gaza için yola çıktıklarında evlerinin anahtarlarını kötürüm (özürlü) insanların yanında bırakıyorlardı. Allah bu ayeti indirerek hepsinde ruhsat olduğunu bildirdi. *"And olsun ki, o ağacın altında sana biat ederlerken Allah o müminlerden razı olmuştur."* Dedi ki: O ağaç yeşil akasya türü bir ağaçtı. *"...Allah kalblerinde olanı bilmiş..."* yani onların niyetlerinin doğruluğunu bilmiş. *"...Onlara güven duygusu vermiş..."* Yani, doygunluğa ulaşmayı... O da Rıdvân biatı idi. *"... ve onları pek yakın bir fetih ile ödüllendirmiştir."*[127] Bu fetihten maksat Kureyş ile yapılan barış antlaşmasıdır. *"Yine onları, elde edecekleri birçok ganimetle mükâfatlandırdı."*[128] Bu ganimetler kıyamete kadar devam eder. Allah'ın (c.c.) şu sözü: *"Bu ganimetlerden şunları hemen vermiş..."* Dedi ki: Hemen verilen ganimetten maksat Hayber'in fethidir. *"...ve insanların elini sizden çekmiştir."* O insanlardan maksat, Müslümanların açık bir tarafını bulmak amacıyla Peygamber'in etrafında dolaşan insanlardır. Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı da onların hepsini esir almışlardı. *"...Ki bu müminlere bir ayet (işaret) olsun..."*[129] Dedi ki: Yani, bir ibret olsun. Bu da Kureyş ile yapılan barış antlaşması ve içinde kılıcın yer almadığı bir hükümdür. Bu büyük bir fetih idi. *"Henüz elde edemediğiniz başka ganimetler de vardır ki, onlar Allah'ın bilgi ve kudreti dâhilindedir..."*[130]

"Eğer kâfirler sizinle savaşsalardı, arkalarına dönüp kaçarlardı. Sonra bir dost ve yardımcı da bulamazlardı."[131] Yani eğer Kureyş sizinle savaşsaydı hezimete uğrar ve Allah'tan onların bir dostu da olmazdı. Yani onları koruyan bir dost olmazdı. Araplardan da onlara yardımcı olan çıkmazdı. *"Allah'ın öteden beri süregelen kanunu böyledir. Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın."*[132] Yani Allah'ın verdiği bir hüküm asla değişmez. Onun elçilerinin her zaman galip gelecekleri hükmü de değişmez. *"Sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra Mekke'nin içinde onların ellerini*

---

[126] Fetih, 48/ 16.

[127] Fetih, 48/18.
[128] Fetih, 48/19.
[129] Fetih, 48/29.
[130] Fetih, 48/ 21.
[131] Fetih, 48/22.
[132] Fetih, 48/ 23.

sizden, sizin ellerinizi de onlardan çeken O'dur."[133] Dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı Hudeybiye'de müşriklerden esirler almışlardı. Allah, Müslümanların onları öldürmelerini engelledi. "*Onların ellerini sizden...*" Yani, Mekke'de hapsedilen Müslümanların serbest bırakılmasını kastediyor. İşte Müslümanların müşriklere karşı zaferi budur. "*Onlar, inkâr eden ve sizin Mescid-i Harâm'ı ziyaretinizi ve bekletilen kurbanların yerlerine ulaşmasını engelleyenlerdir.*" Yani Hudeybiye'de hapsedilip Kâbe'ye ulaştırılmayan kurbanlar... "*...Eğer Mekke'de, kendilerini henüz tanımadığınız mümin erkeklerle mümin kadınları bilmeyerek çiğnemeniz sebebiyle üzüntüye kapılmanız ihtimali olmasaydı (Allah savaşı önlemezdi.) Dilediklerine rahmet etmek için Allah böyle yapmıştır. Eğer onlar birbirinden ayrılmış olsalardı, elbette onlardan inkâr edenleri elemli bir azaba çarptırırdık.*"[134] Yani eğer Mekke'de mustazaf erkekler ve kadınlar olmasaydı... "*...Çiğnemeniz...*"den maksat, bilmeyerek onları öldürürdünüz. Bilmeden Müslümanları öldürdüğünüz için size büyük bir bela gelirdi. "*...Eğer ayrılmış olsalardı...*" ifadesinden maksat, eğer müşriklerin yanından çıkmış olsalardı. "*...İnkâr edenleri elemli bir azaba çarptırırdık...*" kısmından maksat, sizi kılıçla onların üzerine musallat ederdik. "*O zaman inkâr edenler, kalplerinde taassubu, Cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi.*" Çünkü Süheyl b. Amr "*Muhammedun Resûlullah*" ve "*Bismillahirrrahmânirrahîm*" ibarelerinin yazılmasını kabul etmemişti. "*...Allah da elçisine ve müminlere sükûneti ve güveni indirdi.*" Yani aralarına indirdi. "*...ve onlara takva sözü tutmalarını sağladı. Zaten onlar buna layık ve ehil kimselerdi.*"[135] Yani, müminler "*Lâ ilâhe illallah*" demeye daha layık ve daha ehildirler.

---

[133] Fetih, 48/24.
[134] Fetih, 48/25.
[135] Fetih, 48/26.

"*And olsun ki, Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse, güven içinde başlarınızı tıraş etmiş ve kısaltmış olarak korkmadan Mescid-i Harâm'a gireceksiniz... İşte bundan önce size yakın bir fetih verdi.*"[136] Kuşkusuz yakın fetih, Hudeybiye barışıdır. Bundan sonra Resûlullah (s.a.v.) Umretü'l-Kadıyye (Umretü'l-Kadâ) için Mekke'ye girmiş, saçını tıraş etmiş; bir kısım insanlar da onunla birlikte tıraş olmuşlar; bazıları da saçlarını kısaltmışlardı. Daha sonra hac için Mekke'ye girmiş; ashâbı da güven içinde onunla birlikte girmişler ve Allah'tan başka kimseden korkmamışlar. "*Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da, kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûa varırken, secde ederken görürsün. Allah'tan (sadece) lütuf ve rıza isterler.*" Yani bu rükû ve secde ile Allah'tan lütuf ve rıza isterler. "*...Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir.*" Dedi ki: Yüzlerinde huşû (Allah korkusu) ve tevazu izi vardır. "*... Bu onların Tevrat'taki misalleridir. İncil'deki vasıfları ise şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış ve gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki, bu ekincilerin çok hoşuna gider...*"[137] Bu da İncil'deki misalleridir. Demek istiyor ki, Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı önce az idiler, sonra fazlalaştılar, sonra daha da çoğaldılar; Sonra güçlendiler. Allah şöyle buyurdu: "*Allah'a ve Peygamberlerine iman edenler, Rableri yanında sözü-özü doğru olanlardır...*"[138] Dedi ki: Ayet fasıla ile ayrılmış; yani onlar Allah'a ve Peygamberlerine iman etmişler ve onları tasdik etmişlerdir. Daha sonra "*...ve onlar şehitlik mertebesine erenlerdir*"[139] buyurdu. Bir başka ayette ise, "*...İnkâr edenlere, yaptıkları işler sebebiyle ya ansızın büyük bir bela gelmeye*

---

[136] Fetih, 48/27.
[137] Fetih, 48/29.
[138] Hadîd, 57/ 19.
[139] Hadîd, 57/19.

devam edecek..."[140] buyuruyor. Yani İslâm'da Hudeybiye fethinden daha büyük bir fetih gelecek.

Savaş, insanların arasını ayırmış ve konuşma kesilmişti. Karşılaştıkları zaman savaş meydana geliyordu. Barış dönemi olunca savaş sona erdi ve insanlar birbirlerine güvenmeye başladılar. Bir kişi İslâm'la ilgili bir şey konuşup da aklına yatarsa hemen İslâm'a girerdi. Hatta bu barış sürecinde, putperestliği ve savaşı savunan Amr b. el-Âs, Hâlid b. el-Velîd ve benzerleri gibi, müşriklerin ileri gelenleri de İslâm'a girdiler. Müşrikler ahdi bozana kadar barış 22 ay devam etti. Bu barış sürecinde, daha önce İslâm'a girenler kadar, belki daha fazla kişi İslâm'a girdi ve İslâm Arabistan'ın her tarafına yayıldı.

Resûlullah (s.a.v.) Hudeybiye'den Medine'ye gelince, Ebû Basîr -O, Benî Zühre'nin anlaşmalısı Utbe b. Esîd b. Câriye'dir.- Müslüman olarak Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi. Kavminden kaçarak kurtulmuş ve yaya olarak Medine'ye gelmişti. Bunun üzerine el-Ahnes b. Şerîk ve Ezher b. Abduavf ez-Zührî Resûlullah'a bir mektup yazdılar ve Benî Âmir b. Lüey'den, bir deve karşılığında, Huneys b. Câbir adında bir adam kiralayıp gönderdiler. el-Âmirî olan adamla birlikte Kevser adında bir kölesi de yola çıktı. Onlar Huneys b. Câbir'i bir deveye bindirdiler. Mektupta, aralarındaki antlaşmaya atıfta bulunuyorlar ve Ebû Basîr'in kendilerine iade edilmesini istiyorlardı. Onlar Ebû Basîr'den üç gün sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldiler. Huneys, "Ey Muhammed! Al, bu bir mektuptur." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Übey b. Ka'b'ı çağırdı. Übey, mektubu ona okudu. Mektupta şunların yazılı olduğunu gördüler: "Üzerinde anlaştığımız şartları biliyorsun. Bizden sana gelecek birisinin geri çevrileceği konusunda aramızda şahit tutmuştuk. O halde arkadaşımızı bize geri gönder." Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Ebû Basîr'in onlarla birlikte dönmesini emretti ve onu onlara teslim etti. Ebû Basîr dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Beni müşriklere geri gönderip dinimden döndürmelerini mi istiyorsun?" Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Ey Ebû Basîr! Bildiğin gibi biz bu kavme bir söz verdik. Bizim dinimizde ahdi bozmak olmaz. Kuşkusuz Allah sana ve seninle birlikte olan Müslümanlara bir hayır ve bir çıkış yolu verecektir." dedi. Bunun üzerine Ebû Basîr, "Beni müşriklere geri mi veriyorsun ey Allah'ın Resûlü?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Git ey Ebû Basîr! Allah sana bir çıkış yolu verecektir." dedi ve onu el-Âmirî ve arkadaşına teslim etti. Ebû Basîr onlarla birlikte yola çıktı. Müslümanlar da gizlice Ebû Basîr'e, "Müjde sana ey Ebû Basîr! Allah sana bir çıkış yolu verecektir. Bazen bir adam 1.000 adamdan daha hayırlı olur. Yapabilirsen yap." diyorlardı. Müslümanlar, yanındaki adamları öldürmesi için Ebû Basîr'e akıl veriyorlardı.

Yola çıktılar; nihayet Zü'l-Huleyfe'ye vardılar. Tam öğle vakti oraya yetişmişlerdi. Ebû Basîr Zü'l-Huleyfe mescidine girdi ve iki rekât yolcu namazı kıldı. Yanında da yiyecek hurma vardı. Hemen mescidin duvarının dibine yanaştı; yiyeceğini önüne koydu ve yemeye başladı. İki arkadaşına da: "Yaklaşın siz de yeyin." dedi. Adamlar, "Bizim senin yiyeceğine ihtiyacımız yok!" dediler. Ebû Basîr, "Ama eğer siz beni yemeğinize davet etmiş olsaydınız, gelir, sizinle birlikte yerdim." dedi. Adamlar utanmaya başladılar ve yaklaşıp ellerini onunla birlikte hurmanın içine koydular. Ayrıca önüne, içinde kırıntılar bulunan bir sofra koydular ve hepsi birlikte yediler. Ebû Basîr onlarla arkadaş oldu. el-Âmirî olan adam kılıcını duvardaki bir taşa asmıştı. Ebû Basîr, el-Âmirî'ye, "Ey Benî Âmirli kardeş, ismin nedir?" dedi. Adam, "İsmim Huneys'tir." dedi. Ebû Basîr, "Kimin oğlusun?" dedi. Huneys, "Câbir'in oğluyum." dedi. Ebû Basîr, "Ey İbn Câbir! Kılıcın keskin mi?" dedi. Huneys, "Evet keskindir." dedi. Ebû Basîr, "İstersen bana ver de ona bir bakayım." dedi. el-Âmirî kılıca daha yakın olduğu için

---

[140] Ra'd, 13/31.

kılıcı Ebû Basîr'e verdi. Ebû Basîr kılıcın kabzasından tuttu. Ucu da el-Âmirî'nin elindeydi. Hemen kılıçla onu vurdu ve öldürdü. Kevser ise Medine'ye doğru koşar adım kaçmaya başladı. Ebû Basîr de peşine düştü. Ancak Kevser onu geride bıraktı ve Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına kadar gelebildi. Ebû Basîr, "Vallahi eğer ona yetişseydim onu da arkadaşının yoluna gönderirdim." diyordu.

Bir ara Resûlullah (s.a.v.) ikindiden sonra ashâbının arasında oturuyorken baktı ki, el-Âmirî'nin mevlası koşuyor. Resûlullah (s.a.v.) onu görünce, "Bu paniğe kapılmış bir adamdır." dedi. Adam Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına kadar geldi ve durdu. Resûlullah (s.a.v.), "Yazık sana! Neyin var?" dedi. Adam, "Sizin arkadaşınız benim arkadaşımı öldürdü. Ben elinden kurtuldum; fakat neredeyse beni de öldürecekti." dedi. Ebû Basîr'in gecikmesine sebep olan şey, onlardan ele geçirdiği malları bineklerine yüklemek için uğraşmasıydı. Derken, Kevser ayakta dikildiği yerden henüz ayrılmamıştı ki, Ebû Basîr de çıkageldi. Ebû Basîr deveyi Mescid'in kapısında çökertti. el-Âmirî'nin kılıcıyla kuşanmış bir şekilde Mescid'e girdi, Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında durdu ve Resûlullah'a, "Ey Allah'ın Resûlü! Sen üzerine düşeni yerine getirmiş oldun. Vermiş olduğun sözü, Allah sana eda ettirdi. Beni düşmanın eline verdin. Sen hakkı tekzip edeceğimden (hukuksuzluk yapacağımdan) endişe ederken, ben ise dinimden döndürülmekten endişe ediyordum" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Vay anasını! Adam tam bir savaş kışkırtıcısı; hele eğer yanında bazı adamlar olursa..." dedi.

Ebû Basîr, Huneys b. Câbir el-Âmirî'nin eşyalarını -devesini ve kılıcını- getirdi ve "Humusunu al, ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Eğer humusunu alırsam, benim onlara verdiğim sözü yerine getirmediğimi düşünürler. Fakat sen (öldürdüğün) adamın eşyalarını ne yapıyorsan yap!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) Kevser'e de, "Ebû Basîr'i arkadaşlarına geri götürebilir misin?" dedi. Kevser, "Ya Muhammed! Ben kendi nefsimden korkuyorum. Ona karşı kendimi koruyacak ne bir gücüm, ne de iki elim var!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Ebû Basîr'e, "Nereye gidiyorsan git." dedi. Ebû Basîr çıktı; nihayet el-Îs'e geldi. el-Îs'te, deniz sahiline yakın bir yerde, Kureyş kervanının Şam yolu üzerinde konakladı. Ebû Basîr dedi ki: Yola çıktım; yanımda bir avuç hurma dışında yiyecek yoktu. O bir avuç hurmayı üç gün yedim. Deniz sahiline gelip, denizin kenara attığı balıkları alıp yiyordum. Benim haberim, Mekke'de hapsedilen Müslümanlara ulaşmıştı. Onlar Resûlullah'ın Ebû Basîr için kullandığı, "Vay anasını! Adam tam bir savaş kışkırtıcısı; eğer adamları olursa..." sözü üzerine gizliden Ebû Basîr'in yanına gitmeye başladılar. Resûlullah'ın Ebû Basîr için böyle söylediğini Mekke'deki Müslümanlara yazan Ömer b. el-Hattâb idi. Ömer mektubunda, Ebû Basîr'in Kureyş kervanının Şam yolu üzerinde ve deniz sahilinde olduğunu söylüyordu. Ömer'in mektubu onlara gelir gelmez birer birer sıvışarak Ebû Basîr'in yanına gittiler ve orada yaklaşık 70 adam bir araya geldiler.

Onlar Kureyş'e dünyayı dar etmişlerdi. Yakaladıkları her Kureyşliyi öldürüyor, hurma taşıyan her kervanın yolunu kesiyorlardı (soyuyorlardı). Kureyş'i mahvetmişlerdi. Şam'a gitmek isteyen bir kervan oradan geçti. Yanlarında 30 deve vardı. Bu, Ebû Basîr ve arkadaşlarının soydukları son kervandı. Onlardan her birisine 30 dinar değerinde eşya düşmüştü. Onlardan bazıları, "Bunun humusunu Resûlullah'a gönderin." dediler. Ebû Basîr şöyle dedi: "Resûlullah kabul etmez. Ben el-Âmirî'nin eşyalarını ona götürdüm; kabul etmedi ve 'Eğer bunu yaparsam, onlara verdiğim sözü yerine getirmemiş olurum.' dedi." Onlar, Ebû Basîr'i kendilerine emir yapmışlardı. Ebû Basîr onlara imamlık yapıyor, dinlerini öğretiyor ve onları bir araya getiriyordu. Onlar da ona itaat ediyorlar, onu dinliyorlardı. Ebû Basîr'in el-Âmirî'yi öldürdüğü haberi Süheyl b. Amr'a ulaşınca çok zoruna gitti ve "Vallahi Muhammed bunun için bizimle musalaha yapmamıştı." dedi. Kureyş, "Muhammed o işin sorumluluğundan uzaktır. Adam yolda fırsat bulmuş ve arkadaşınızı öldürmüştür. Muhammed'in bunda ne sorumluluğu var?" dediler. Bunun üzerine Süheyl, "Vallahi Muhammed'in sözünde durduğunu biliyorum. Bizim başımıza gelen, o iki elçi (nin tedbirsizliği) yüzünden gelmiştir." dedi.

Dedi ki: Süheyl sırtını Kâbe'ye verdi ve "Vallahi bu adamın (Huneys'in) diyeti ödenmeden sırtımı Kâbe'den kaldırmayacağım." dedi. Bunun üzerine Ebû Süfyân, "Bu, ahmaklıktır. Vallahi ödenmeyecektir." dedi ve sözlerini üç kere tekrarladı. Sonra devamla, "Neden Kureyş ödesin ki? Onu Benî Zühre göndermemiş miydi?" dedi. Süheyl, "Doğru söyledin. Onun diyeti ancak Benî Zühre'nin üzerindedir. Ancak tek başlarına onlar onun diyetini ödemelidirler. Üstelik katil de onlardandır. Diyet ödemek de ona (ve akrabalarına) ait olmalıdır." dedi. el-Ahnes ise, "Vallahi diyetini ödemeyiz. Biz ne onu öldürmüş, ne de öldürülmesini emretmişizdir. Onu, dinimize muhalif ve Muhammed'e tabi olan bir adam öldürmüştür. Muhammed'e haber salın; onun diyetini ödesin." dedi. Ebû Süfyân, "Hayır, Muhammed'in üzerinde ne bir diyet, ne de borç vardır. Muhammed bu işin sorumluluğundan uzaktır. Muhammed yaptığından daha fazlasını yapamazdı. O iki elçiye fırsat tanımıştı." dedi. Bunun üzerine el-Ahnes, "Eğer Kureyş onu ödeyecekse, Zühre de, Kureyş'in bir boyu olarak diyeti öder. Eğer Kureyş ödemezse, biz asla ödemeyiz." dedi. Böylece, Resûlullah (s.a.v.) fetih yılı Mekke'ye gelinceye kadar onun için diyet çıkarılmadı. Süheyl'in Benî Zühre hakkında, onları diyete ortak yapmak için söyledikleri sözlerle ilgili olarak Mevheb b. Riyâh şöyle dedi:

Süheyl'den bana yüce(!) bir söz geldi;
Beni uyandırmak için; oysa bende bir uyku hali yoktur.
Eğer kınamak istiyorsan beni,
Seninle aramda bir uzaklık bulunmuyor.
Ne zaman mızrağıma dokunursan,
Büyük sıkıntılarda zayıf görüşlü bulamazsın beni.
Bir kavmi, izzetine uygun şekilde şereflileri yüceltir,
Zira onlar halk arasında ileri gitmiş liderlerdir.

Bu şiiri bana, Abdullah b. Ebû Ubeyde okudu ve onların bunu doğruladıklarını duydum.

Ebû Basîr Kureyş'e karşı ulaşabildiği kin ve öfkeye ulaşınca, Kureyşliler Resûlullah'a bir adam gönderip ona bir mektup yazdılar. Mektuplarında, akrabalıklarını vesile yaparak, Ebû Basîr ve arkadaşlarını Medine'ye yerleştirmelerini, çünkü artık onların bize bir ihtiyaçları olmadığını Resûlullah'tan (s.a.v.) istediler.[141] Resûlullah (s.a.v.) da Ebû Basîr'e bir mektup yazarak arkadaşlarıyla birlikte kendisine (Medine'ye) gelmelerini istedi. Mektup ona geldiğinde Ebû Basîr ölmek üzereydi. Mektubu okumaya başladı ve öldü. Vefat ederken Resûlullah'ın mektubu elindeydi. Arkadaşları cenaze namazını kılıp onu orada defnettiler ve kabri üzerinde bir mescit bina ettiler. Sonra Medine'ye geldiler; 70 kişiydiler. Onların içinde el-Velîd b. el-Velîd b. el-Muğîre vardı. el-Velîd taşlığa girince ayağı kaydı ve parmağı koptu. Parmağını bağladı. O sırada şöyle diyordu:

---

[141] Müslümanlar açısından Hudeybiye Antlaşması'nın şartlarından en ağır olanı, Medine'ye gelecek olan bir müminin Mekke'ye geri gönderilecek olmasıydı. Fakat Ebû Basîr ve arkadaşlarının el-İs'te karargâh kurup Kureyş'i ticaret ve turizm açısında zora sokmaları, iade şartını gözden geçirmelerine, hatta o şartı tek taraflı olarak ahitnameden çıkarmalarına yol açtı. Artık Mekke'den Medine'ye gelen bir mümin emniyet içinde olacak ve iade edilmeyecekti. Müşrikler bunu Resûlullah'a (s.a.v.) bildirdiler. İşte bu cümlede anlatılmak istenen de şudur: "Ey Muhammed! Artık iade şartı tarafımızdan kalktığına göre Ebû Basîr ve arkadaşlarını Medine'ye sokabilirsin. Onların orada kalmalarına ihtiyacımız kalmadı." (M).

Sen ancak kanayan bir parmaksın,
Ve Allah yolunda isabet almışsın.

Velîd Medine'ye girdi ve orada vefat etti. Ümmü Seleme, "Ey Allah'ın Elçisi! Bana izin ver de, el-Velîd için ağlayayım." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ağla!" dedi. Dedi ki: Ümmü Seleme kadınları topladı, önlerine yemek koydu, (sonra ağlamaya başladılar.) Onların ağlamalarından şu (şiir) ortaya çıkmıştır:

Ey Göz! el-Velîd b. el-Velîd b. el-Muğîre için ağla!
Velîd b. el-Velîd b. Ebü'l-Velîd gibiler aşiret için yeterlidirler.

Bana İbn Ebü'z-Zinâd anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) el-Velîd için okunan nakaratı işitince, "Ancak şefkatlerinden dolayı el-Velîd için ağladılar." dedi.

Dediler ki: Ümmü Külsûm bt. Ukbe b. Ebû Mu'ayt dışında, annesi-babasından ayrılıp Müslüman olarak Allah için hicret eden hiçbir Kureyş kadını olmamıştır. Kendisi yaşadıklarını şöyle anlatırdı: Ben, ailemin yaşadığı ve bize ait olan, Ten'îm veya el-Hashâs taraflarında bir bozkıra çıkardım. Orada üç gün, bazen de dört gün kalır, sonra aileme dönerdim. Benim gidişimi kimse tuhaf karşılamıyordu. Nihayet (hicret için) çıkmaya karar verdim. Bir gün Mekke'den, bozkıra gider gibi çıktım. Beni yolcu eden şahıs dönünce, yürüdüm ve yola yetiştim. Baktım Huzâ'a'dan bir adam bana, "Nereye gidiyorsun?" dedi. Ben, "İhtiyacım var. Neden soruyorsun? Sen kimsin?" dedim. Adam, "Ben Huzâ'a'dan biriyim." dedi. Adam, "Huzâ'a" deyince, ona güvenmeye başladım. Çünkü Huzâ'a Resûlullah'ın (s.a.v.) tarafında yer almıştı. Bu yüzden kendisine, "Ben Kureyşli bir kadınım. Resûlullah'a (s.a.v.) kavuşmak istiyorum; ancak yolu bilmiyorum." dedim. Adam, "Biz gece-gündüz yol bilen insanlarız. Seni Medine'ye ulaştırıncaya kadar sana arkadaşlık yaparım." dedi. Sonra bir deve getirdi; deveye bindim. Adam deveyi güdüyordu. Fakat vallahi, benimle bir tek kelime bile konuşmadı. Nihayet deveyi çökerttiğinde benden uzakta duruyor, deveden indiğimde, gelip deveyi ağaca bağlıyor ve benden uzakta durup ağacın yanına gidiyordu. Akşam olunca yem vermeden deveyi durduruyor, onu yaklaştırıyor ve benden yüz çeviriyordu. Ben bindiğimde devenin başından tutuyor ve ininceye kadar da arkasına bakmıyordu. Medine'ye ulaşıncaya kadar yolculuk bu şekilde devam etti. Allah böyle arkadaşı hayırla mükâfatlandırsın. Ümmü Külsûm, "Huzâ'a ne iyi bir kabiledir!" derdi.

Dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcesi Ümmü Seleme'nin yanına girdim. Örtülüydüm; kendimi tanıtmayıncaya kadar beni tanımadı. Örtüyü üzerimden attım; benimle ilgilendi ve "Allah'a ve Resûlü'ne mi hicret ettin?" dedi. Ben, "Evet, ancak Ebû Cendel b. Süheyl ve Ebû Basîr gibi erkekleri geri çevirdiği gibi beni de müşriklere geri çevirmesinden korkuyorum. Ey Ümmü Seleme! Biliyorsun ki, erkeklerin durumu ile kadınların durumu bir değildir. Akrabalarım (ailem) sabah beni aramışlardır. Onlardaki yokluğum uzadı; Onlardan ayrıldığımdan beri sekiz gün geçti. Kaybolduğumu anladıkları an beni araştırırlar; sonra da peşime düşerler. Eğer beni bulamazlarsa bana doğru yola çıkarlar ve üç gün içinde ulaşırlar." dedim. Resûlullah (s.a.v.) Ümmü Seleme'nin yanına girdi; Ümmü Seleme, Ümmü Külsûm'un haberini Resûlullah'a anlattı. Resûlullah (s.a.v.) onunla merhabalaştı. Ümmü Külsûm, "Ey Allah'ın Resûlü! Ben, dinim için sana kaçtım. Beni onlara geri verme! Aksi takdirde dinimden döndererler ve bana işkence yaparlar. İşkenceye dayanamam. Ben bir kadınım; kadınların zafiyetini de bilirsin. Görüyorum ki, iki adamı müşriklere geri çevirmişsin; hatta onlardan birisi gitmek istememiş. Ben ise bir kadınım." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Allah kadınlar hakkındaki şartları bozdu ve onlar hakkında el-Mümtehine Sûresi'ni indirdi. Allah bu konuda herkesin razı olacağı bir hüküm vermiştir." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Mekke'den gelen erkekleri geri çeviriyordu, ancak kadınları geri çevirmiyordu. Ertesi gün Ümmü Külsûm'un iki kardeşi Medine'ye geldiler: el-Velîd ve Umâre b. Ukbe b. Ebû Mu'ayt; dediler ki: Ey Muhammed! Şartımızı ve üzerinde anlaştığımız hususları yerine getir!" Resûlullah (s.a.v.), "Allah o şartı bozdu." dedi. Onlar da geri döndüler.

Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti: Urve b. ez-Zübeyr'in yanına girdim. O sırada el-Velîd b. Abdülmelik'in adamı Hüneyd'e bir mektup yazıyordu. Mektubunda Allah'ın *"Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret ederek size geldiği zaman onları imtihan edin..."*[142] ayetini ona soruyordu. Şöyle yazmıştı: "Kuşkusuz Resûlullah (s.a.v.) Hudeybiye gününde, velisinin izni olmadan kendisine gelecek olanları geri çevirmek üzere Kureyş ile barış antlaşması yapmıştı. Resûlullah (s.a.v.) erkekleri geri çeviriyordu. Kadınlar hicret etmeye başlayınca Allah onları geri çevirmeyi kabul etmedi. Eğer kadın 'Ben İslâm'a girmek için geldim.' diyorsa Allah, İslâm ile imtihan edilmesi gerektiğini emretti. Ayrıca Allah, kadınların bırakılmamaları halinde mehirlerinin (sıdak) onlara (müşrik kocalarına) geri verilmesini Resûlü'ne emretti. Vermişlerse, onların kendilerine verdiklerinin aynısını onlara geri verilmesini emretti ve 'Onlar da harcadıklarını (mehirlerini) istesinler.' dedi. (Resûlullah'a gelen o kadının) kardeşleri ertesi gün sabah onu aramaya çıktılar. Fakat Resûlullah (s.a.v.) kadını onlara geri vermeyi reddetti. Kardeşleri Mekke'ye dönüp Kureyş'e haber verdiler. Onlar bu konuda hiç kimseyi (Medine'ye) göndermediler ve kadınların alıkonmasına razı oldular. Allah şöyle buyurdu: '*...Onlar da sarfettiklerini istesinler. Allah'ın hükmü budur. Aranızda o hükmeder. Allah bilendir, hikmet sahibidir.*'[143] '*Eğer eşlerinizden biri (dinden çıkarak) sizi bırakıp kâfirlere kaçar, siz de galip (ganimet alırsanız), eşleri (kafire) gitmiş olanlara (ganimetten) harcadıkları kadar verin.*'"[144]

Demek istiyor ki: Eğer sizden birisinin eşi kâfirlere gidecek olursa, eğer onlardan size bir kadın gelir de ganimet ele geçirmiş iseniz, ele geçirdiğiniz ganimetten, gelen kadının mehri kadar bir mehri onlara veriniz. Müminler Allah'ın hükmü ile karar verdiler -Fakat müşrikler bu hükmü kabul etmediler- ve müşriklerin eşlerinden hicret edenlerin, Müslümanlar üzerinde gerekli kıldığı mehirleri onlara geri vermeyi kabul ettiler.

"...Eşleri gitmiş olanlara (ganimetten) harcadıkları kadar verin." Yani sizin elinizdeki müşriklerin malından verin. Oysa biz, iman ettikten sonra kocasını bırakıp müşriklere kaçan bir kadın bilmiyoruz. Ancak bu, her ihtimale karşı Allah'ın verdiği bir hükümdür. Allah bilendir ve hikmet sahibidir. *"Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın..."* Yani ehl-i kitap olmayan kadınları... Ömer b. el-Hattâb (r.a.) Zeyneb bt. Ebû Ümeyye'yi boşadı. Onunla Mu'âviye b. Ebû Süfyân evlendi. Yine Ömer b. el-Hattâb (r.a.) Huzâ'a kabilesinden olan Cervel'in kızını da boşadı. Onunla Ebû Cehm b. Huzeyfe evlendi. Iyâd b. Ganm el-Fihrî o gün Ümmü'l-Hakem bt. Ebû Süfyân'ı boşadı. Onunla Abdullah b. Osmân es-Sakafî evlendi. Bu kadın, onun için Abdurrahman b. Ümmü'l-Hakem'i dünyaya getirdi.

Hayber Gazvesi

Bize Ebû Ömer Muhammed b. Abbâs b. Muhammed b. Zekeriyâ b. Hayeveyh, hicretin 377. yılında, ders vererek anlattı; dedi ki: Bize Ebü'l-Kâsım Abdülvehhâb b. İsa b. Ebû Hayye haber verdi; dedi ki: Bize Ebû Abdullah Muhammed b.

---

[142] Mümtehine, 60/10.

[143] Mümtehine, 60/10.

[144] Mümtehine, 60/11.

Şücâ es-Selcî anlattı; dedi ki: Bize Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bize Muhammed b. Abdullah, Musa b. Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris et-Teymî, Abdullah b. Ca'fer, İbn Ebû Sebre, İbn Ebû Habîbe, Abdurrahman b. Abdülazîz, Muhammed b. Sâlih, Muhammed b. Yahya b. Sehl, Âiz b. Yahya, Abdülhamîd b. Ca'fer, Yahya b. Abdullah b. Ebû Katâde, Üsâme b. Zeyd el-Leysî, Ebû Ma'şer, Mu'âz b. Muhammed, İbrahim b. Ca'fer, Zaferli Muhammed'in oğulları Yunus ve Ya'kûb, Ya'kûb b. Muhammed b. Ebû Sa'sa'a, Sa'îd b. Ebû Zeyd b. el-Mua'llâ ez-Zürakî, Rebî'a b. Osman, Muhammed b. Ya'kûb, Abdullah b. Yezîd, Muhammed b. Ebû Bekr'in oğulları Abdülmelik ve Abdurrahman, Ma'mer b. Râşid ve İsmail b. İbrahim b. Ukbe anlattı. Bunların her biri bana, Hayber hadisinin bir kısmını anlattı. Bazıları hadisi, diğerlerinden daha iyi kavramıştı. Yukarıda isimlerini verdiklerimin dışında da Hayber hadisini bana anlatanlar oldu. Bana anlattıklarını yazdım.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) hicretin 6. yılının bitiminde, Zilhicce ayında Hudeybiye'den döndü. Zilhicce'nin geri kalan kısmını ve Muharrem ayını Medine'de geçirdi. Hicretin 7. yılı Safer ayında Hayber'in üzerine yürüdü. -Aynı şekilde Rebîülevvel ayında çıktığı da söyleniyor.- Resûlullah (s.a.v.), ashâbına ciddi şekilde savaşa hazırlanmalarını emretti. Onlar ciddi bir hazırlık içindeydiler. Çevredekiler de onunla gazaya çıkmak istediler. (Hudeybiye Gazvesi'nden) geride kalanlar da Resûlullah'a (s.a.v.) gelerek ganimet umuduyla çıkmak istediklerini söylediler. Onlar, "Seninle çıkmak istiyoruz." dediler. Oysa Hudeybiye Gazvesi'nde Resûlullah'tan geri kalmışlar; Peygamber ve Müslümanlar hakkında yalan haberler yaymışlardı. Resûlullah'a, "Seninle birlikte Hayber'e çıkacağız. Hayber, yiyecek, yağ ve mallar bakımından Hicaz'ın en bereketli kentidir." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Cihat aşkıyla olmadıkça benimle çıkmayın. Ganimete gelince, hayır." dedi. Ayrıca bir tellal da görevlendirdi; "Cihat aşkı olmayanlar bizimle çıkmasın! Ganimete gelince, hayır!" diye çağrıda bulundu. Müslümanlar Hayber için hazırlık yapmaya başlayınca bu durum, Resûlullah (s.a.v.) ile antlaşma yapmış olan Medine'deki Yahudilere zor geldi. Onlar, Müslümanların Hayber'e girmeleri halinde, Allah'ın Benî Kaynukâ, Benî en-Nadîr ve Benî Kurayza'yı helak ettiği gibi onları da helak edeceğini biliyorlardı.

Dedi ki: Hayber'e gitmek üzere hazırlandığımızda, Müslümanlardan birinin yanında alacağı olan her bir Yahudi haklarını aldı. Yahudi olan Ebü'ş-Şahm'ın, Abdullah b. Ebû Hadred el-Eslemî'nin yanında beş dirhemi vardı. Onunla ailesine arpa almıştı. Abdullah Yahudi'nin yanına gitti ve "Bana biraz mühlet ver; sana gelecek ve hakkını vereceğim inşaallah. Çünkü Allah Peygamber'ine, Hayber'i kendisine ganimet olarak vereceğini vaad etmiştir." dedi. Abdullah b. Ebû Hadred Hudeybiye'ye katılanlardan biriydi. Bu yüzden ona, "Ey Ebü'ş-Şahm! Biz yiyecek ve servet bakımından Hicaz'ın en bereketli kentine çıkıyoruz." dedi. Bunun üzerine Ebü'ş-Şahm hasetlenerek ve düşmanca, "Hayber'in savaşını, karşılaştığınız bedevilerin savaşı gibi mi sanıyorsun? Tevrat'a yemin olsun ki, Hayber'de 10.000 savaşçı vardır." dedi. İbn Ebû Hadred, "Ey Allah'ın düşmanı! Sen bizim himayemizde olduğun halde bizi düşmanımızla mı korkutuyorsun? Vallahi seni Resûlullah'a söyleyeceğim." dedi. İbn Ebû Hadred dedi ki: Onu Resûlullah'a götürdüm ve "Ey Allah'ın Resûlü! Bu Yahudi'nin dediklerine bakmıyor musun?" dedim ve onun söylediklerini ona haber verdim. Resûlullah (s.a.v.) sustu ve ona bir şey söylemedi. Fakat Resûlullah'ın (s.a.v.) dudaklarını kımıldattığını gördüm, ancak bir şey duymadım. Bunun üzerine Yahudi, "Ey Ebü'l-Kâsım! Bu adam bana zulmetti, hakkımı geciktirdi ve yiyeceğimi (arpamı) aldı." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Adamın hakkını ver!" dedi. Abdullah dedi ki: Çıktım; elbiselerimden birisini üç dirheme sattım ve Yahudi'nin kalan hakkını ödedim. Diğer elbisemi giydim. Başımda bir sarığım vardı; onunla ısınmaya çalıştım. Seleme b. Eslem bana başka bir elbise verdi. Ben de iki elbiseyle Müslümanlarla birlikte çıktım. Allah bana bolca ganimet ihsan etti. Ayrıca, kendisiyle Ebü'ş-Şahm arasında akrabalık bulunan bir kadın hisseme düşmüştü. Onu da, önemli miktarda bir mal karşılığında Ebü'ş-Şahm'e sattım.

Ebû Abs b. Cebr geldi; dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Çıkmak için yanımızda ne bir nafaka, ne azık, ne de giyecek bir elbise var." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) ona Sünbülanî bir Şukayka[145] (elbise) verdi. Ebû Abs o elbiseyi sekiz dirheme sattı; azığı için iki dirheme hurma aldı. İki dirhemi de ailesine nafaka olarak bıraktı. Dört dirheme de bir hırka aldı. Bir ara Resûlullah (s.a.v.) mehtaplı bir gecede Hayber yolunda iken, aniden önünde giden bir adam gördü. Adamın üzerinde mehtaptan dolayı, sanki güneşteymiş gibi parlayan bir şey vardı. Başında da bir tolga vardı. Resûlullah (s.a.v.), "Kim bu?" dedi. Kendisine, "Ebû Abs b. Cebr." denildi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Ona yetişin!" dedi. Bana yetiştiler ve beni hapsettiler. Geçmiş ve gelecek bütün endişeler beni tuttu. Sandım ki, hakkımda gökten bir şey nazil olmuş. Ne yaptığımı hatırlamaya çalışıyordum. Nihayet Resûlullah (s.a.v.) bana kavuştu ve "Neden insanların önüne geçiyorsun, onlarla birlikte yürümüyorsun?" dedi. Ben de, "Ey Allah'ın Resûlü! Devem asildir." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Sana giydirdiğim Şukayka nerede?" dedi. Ben, "Sekiz dirheme sattım ey Allah'ın Resûlü! İki dirheme azık için hurma aldım; aileme iki dirhem nafaka bıraktım ve dört dirheme de bir hırka aldım." dedim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) güldü ve "Vallahi ey Ebû Abs! Sen ve arkadaşların fakirlerdensiniz. Nefsim elinde olana yemin ederim ki, eğer doğru hareket eder ve aza kanaat ederseniz azığınız artar, ailenize bıraktığınız fazlalaşır, paralarınız ve köleleriniz de çoğalır. Bu sizin için hayır değil de nedir?" dedi. Ebû Abs dedi ki: Vallahi tıpkı Resûlullah'ın (s.a.v.) dediği gibi oldu.

Resûlullah (s.a.v.) Sibâ b. Urfuta el-Gıfârî'yi Medine'de görevli bıraktı. Ebû Hüreyre (r.a.) dedi ki: Medine'ye geldik; Devs kabilesinden 80 aileydik. Bir adam, "Resûlullah (s.a.v.) Hayber'dedir. Fakat size gelecektir." dedi. Ben, "Onun herhangi bir yerde konakladığını duyarsam muhakkak ona giderim." dedim. Bunun üzerine yola çıktık ve Hayber'de onun yanına vardık. en-Netât'ı fethettiğini ve el-Ketîbe ehlini kuşatmış olduğunu gördük. Biz de orada kaldık; nihayet Allah bize fethi müyesser kıldı. Medine'ye döndük ve sabah namazını Medine'de, Sibâ b. Urfuta'nın arkasında kıldık. Birinci rekâtta Meryem Sûresi'ni, ikinci rekâtta "ويل للمطففين" suresini okudu. "اذا كتالوا علي الناس يستوفون" (*İnsanlardan alırken ölçüp tarttıklarında tam alırlar*) ayetini okuduğu zaman, kendi kendime, "Eyvah! Ben amcamı iki ölçekle Serât'ta geride bıraktım. O bir ölçek satın alırken büyüğünü, satarken de eksik olanını kullanırdı." dedim. Deniliyor ki: Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye Ebû Zer'i görevlendirmişti. Ancak bize göre doğru olan Sibâ b. Urfuta'nın görevlendirildiğidir.

Hayber Yahudileri kalelerinin korunaklığı, silahları ve sayılarının çokluğu sebebiyle Resûlullah'ın (s.a.v.) onları kuşatacağını sanmıyorlardı. Onlar her gün on binlerce savaşçıyı çıkarıp (tatbikat yapar gibi) onları diziyorlar sonra onlara, "Muhammed mi bize saldıracak? Hayhât ki hayhât!" diyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) Hayber'e gitmek için hazırlık yaptığında Medine'deki Yahudiler de, "Vallahi Hayber çok korunaklıdır. Eğer Hayber'i, onun kalelerini ve adamlarını görürseniz oraya ulaşmadan geri dönersiniz. Dağların tepelerinde çok yüksek kaleler ve burçlar vardır. Suları da kesilmiyor. Hayber'de 1.000 zırhlı vardır. Benî Esed ve Gatafânlılar, onların sayesinde kendilerini bütün Araplara karşı koruyabiliyorlar. Sizin mi Hayber'e gücünüz yetecek?" diyorlardı. Medine Yahudileri bu düşünceyi Resûlullah'ın ashâbına fısıldıyorlardı. Peygamber'in ashâbı da "Allah peygamberine orasını ganimet olarak vaat etmiştir." diyorlardı.

---

[145] Arkadan ve önden geniş ve uzun olan bir tür elbise (*en-Nihâye*, II, 231, 184).

Resûlullah (s.a.v.) Hayber'e doğru yola çıktı. Allah, Peygamber'in çıkışı konusunda Hayber Yahudilerini körleştirdi; sadece tahmin yürütüyorlardı. Nihayet Resûlullah (s.a.v.) gece vakti onların sahasında konakladı. Hayber Yahudileri, Resûlullah'ın üzerlerine yürümesi konusunda kendi aralarında ihtilaf ettiler. el-Hâris Ebû Zeyneb el-Yahûdî, kalelerinin dışında karargâh kurmalarını ve Muhammed'le göğüs göğse savaşmalarını söyledi. Dedi ki: "Gördüğüm kadarıyla, Muhammed hangi kalenin üzerine giderse, onları kuşattıktan sonra, Muhammed'in hükmüne razı oluncaya kadar kalenin içindekiler için hayat hakkı kalmayacaktır. Bazıları esir olarak alınacak bazıları da kılıçtan geçirileceklerdir." Bunun üzerine Yahudiler, "Bizim kalelerimiz şunlar gibi değillerdir. Kalelerimiz dağların tepelerinde ve çok korunaklı kalelerdir." dediler. Yahudiler el-Hâris'e muhalefet edip kalelerinde kaldılar. Sabahleyin Resûlullah'ı (s.a.v.) fark ettiklerinde helak olacaklarına inandılar.

Resûlullah (s.a.v.) Medine'den yola çıktı ve Seniyyetü'l-Vedâ yolundan gitti. Sonra ez-Zeğâbe yolunu tuttu. Oradan Nakmâ'ya geçti. Sonra el-Müstenâh yolundan devam etti. Sonra da el-Vatîh'i istila etti.[146] Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Eşca kabilesinden iki kılavuz da vardı. Birisinin adı Huseyl b. Hârice, diğerinin adı da Abdullah b. Nu'aym idi. Peygamber (s.a.v.) Asar'a[147] çıktı. Orada bir mescit vardı. Sonra es-Sahbâ'ya

---

[146] el-Vatîh, Hayber'in en büyük kalesiydi. Vetîh b. Mâzin'in adını almıtı (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 392).

[147] Asar, Medine ile el-Fer vadisi arasındaki dağdır (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 346).

geldi.[148] Resûlullah (s.a.v.) yoluna devam ederken Âmir b. Sinân'a, "Ey İbnü'l-Ekva! Burada in de, bize o şeylerinden (şiirlerinden) söyle" dedi. Âmir hemen devesinden indi sonra Resûlullah'a şiirler okudu; şöyle diyordu:

Allah'ım! Sen olmasaydın doğru yolu bulmazdık.
Ne sadaka verir, ne de namaz kılardık.
Sükûnet ve metanet indir bize!
Düşmanla karşılaşırken, sebat ver ayaklarımıza!
Biz çarpışmak için çağrıldığımızda geliriz,
Düşmana arka çevirip kaçmaktan kaçınırız.

Resûlullah (s.a.v.), "Allah sana rahmet etsin!" dedi. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb (r.a.), "Böyle söylemekle Âmir'e (şehitlik) vacip oldu ey Allah'ın Resûlü!" dedi. İnsanlardan bir adam, "Keşke onu bize bağışlasaydın da, kendisinden bir müddet daha istifade etseydik ey Allah'ın Resûlü!" dedi.[149] Âmir b. Sinân Hayber günü şehit oldu. Seleme b. Ekva şöyle derdi: Biz henüz Hayber'in berisindeyken bir ağacın altında, kumun üzerine oturmuş bir geyik gördüm. Onun için bir ok çıkardım ve attım, fakat okum ona isabet etmedi. Geyik korkuya kapıldı. Âmir b. Sinân bana yetişti. Geyiğe bir ok attı ve yan tarafına isabet etti. Yayının kirişi koptu; bağı da yandan asılı kaldı. Ancak bağlandıktan sonra onu kurtarabildi. O gün içime bir uğursuzluk düştü ve Âmir b. Sinân için şehitlik temenni ettim. Yahudilerden bir adam gördüm; Âmir (o Yahudi'ye saldırırken) kılıcı kendisine vurdu ve öldü. Resûlullah (s.a.v.) Abdullah b. Revâha'ya, "Bizim için kafileyi hareketlendiremez misin?" dedi. Bunun üzerine Abdullah devesinden indi ve şöyle dedi:

---

[148] es-Sahbâ ile Hayber arasında Revha vardır (*Mu'cemü'l-Büldân*, V/401).

[149] Resûlullah (s.a.v.) kime "Allah sana rahmet etsin!" şeklinde dua etseydi, o kimse şehit olurdu. Resûlullah (s.a.v.) Âmir b. Sinan için aynı duayı yapınca, insanların içinden bir adam, Âmir'in şehit olacağını düşündüğü için "Keşke bu duayı daha sonra yapsaydın..." demek istiyor (M).

Allah'ım! Sen olmasaydın doğru yolu bulmazdık.
Ne sadaka verir, ne de namaz kılardık.
Sükûnet ve metanet indir bize!
Düşmanla karşılaşırken, sebat ver ayaklarımıza!
Müşrikler de bize saldırıyorlar.

Resûlullah (s.a.v.), *"Allah'ım, onu esirge!"* dedi. Ömer b. el-Hattâb (r.a.) ise, "Cennet ona vacip oldu ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Vâkıdî dedi ki: Abdullah b. Revâha Mu'te savaşında şehit oldu.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) es-Sahbâ'ya vardı. Orada ikindi namazını kıldı. Sonra yemeğin gelmesini istedi. Ancak sadece kavrulmuş un (sevîk) ve hurma getirildi. Resûlullah (s.a.v.) ve ashâbı birlikte yediler. Sonra akşam namazı için kalktı; abdest almadan[150] namaz kıldırdı. Daha sonra yatsı namazını kıldırdı. Sonra kılavuzları çağırdı. Huseyl b. Hârice el-Eşca'î ve Abdullah b. Nu'aym el-Eşca'î geldiler. Resûlullah (s.a.v.) Huseyl'e, "Önümüze düş ve vadileri tutarak bizi götür ki, Şam ile Hayber arasındaki yoldan Hayber'e girmiş olalım. Böylece Hayber Yahudileri ile Şam arasına ve müttefikleri olan Gatafân arasına girmiş olayım." dedi. Huseyl, "Seni götüreceğim." dedi. Onları götürdü; nihayet bir yol kavşağına geldi. Huseyl, "Ey Allah'ın Resûlü! Hayber'in birkaç yolu vardır ve hepsinden oraya gidilir." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "İsimlerini bana söyle" dedi. Resûlullah (s.a.v.) güzel isimleri sever ve onu uğurlu sayar; kötü isimlerden de hoşlanmaz ve onu uğursuz sayardı. Bunun üzerine kılavuz, "Bir yolu vardı; ona Hazen denir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Oradan gitme!" dedi. Kılavuz, "Bir yol da vardır; ona Şâş denir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Oradan da gitme!" dedi. Kılavuz, "Bir yol

da vardır; ona Hâtıb denir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Oradan da gitme!" dedi. Ömer b. el-Hattâb (r.a.), "Bu gece gibi çirkin isimler görmedim. Resûlullah'a güzel bir isim söyle!" dedi. Kılavuz, "Bir yolu kaldı; başka da kalmadı." dedi. Ömer, "Söyle onun ismini." dedi. Kılavuz, "Onun ismi Merhab'tır." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Evet, bu yoldan git!" dedi. Ömer, "Neden ilk defa bu ismi söylemedin?" dedi.

Resûlullah (s.a.v.) bir grup öncü süvarinin başında Abbâd b. Bişr'i gönderdi. Abbâd, Eşca kabilesinden olup Yahudilere casusluk yapan bir adam yakaladı. Abbâd b. Bişr, "Kimsin sen?" dedi. Adam, "Kaybettiğim develerimi arıyorum. Onların izini sürüyorum." dedi. Abbâd ona, "Hayber'den bir haberin var mı?" dedi. Adam, "Orada yeniyim. Kimi soruyorsun sen?" dedi. Abbâd, "Yahudileri soruyorum." dedi. Adam, "Evet, Kinâne b. Ebü'l-Hukayk ve Hevze b. Kays, Gatafânlı müttefiklerinin yanına gittiler. Bir yıllık Hayber hurma hâsılatına karşılık onları yardıma çağırdılar. Onlar da savaşmaya hazırlıklı bir şekilde, at ve silah destekli olarak geldiler. Başlarında da Utbe b. Bedr vardı. Onlarla birlikte kalelerine girdiler. Kalelerde 10.000 savaşçı vardır. Onlar, terk edilmeyen kalelerin sahipleridirler. Silahları ve yiyecekleri o kadar çok ki, yıllarca kuşatılacak olsalar onlara kâfi gelir. Kesilmeyen suları vardır, kalelerinde su içiyorlar." dedi. Abbâd b. Bişr, "Sen onların casususun; bana doğru söyle, yoksa senin boynunu vururum." dedi. Bunun üzerine bedevi adam, "Sana doğruyu söylersem bana güvence verir misin?" dedi. Abbâd, "Evet, güvende olursun." dedi. Bunun üzerine bedevi adam şöyle dedi: "Yahudiler ürkmüşler ve sizden korkuyorlar. Yesrib'teki Yahudilere yaptıklarınızdan dolayı korkuyorlar. Benim amcamın oğlu, bazı eşyalarını satmak üzere Medine'ye gelmişti. Yesrib Yahudileri, Medine'de buldukları amcaoğlunu, Kinâne b. Ebü'l-Hukayk'a göndererek, sizin az olduğunuzu, atlarınızın ve silahlarınızın yeterli olmadığı haberini ona iletti. Ona şöyle

---

[150] Abdestli olduğu için (M).

diyorlardı: "Onlara bir darbe indirseniz geri çekilirler. Çünkü Muhammed, henüz savaşmasını bilen bir kavimle karşılaşmış değildir. Savaş için gerekli araç-gereciniz, sayınız, silahlarınız ve kalelerinizin korunaklığı sebebiyle, hem Kureyş, hem de Araplar Muhammed'in üzerinize gelmesinden çok sevinç duyuyorlar. Kureyş ve Muhammed'den hoşlanan diğer insanlar tartışıyorlardı. Kureyş, 'Hayber galip gelecek.' diyordu; diğerleri de, 'Muhammed galip gelecek' diyorlardı. Onlar da 'Eğer Muhammed galip gelirse bu çağın rezaleti olur.' diyorlardı." Bedevi adam dedi ki: Bütün bunları işitiyordum. Bunun üzerine Kinâne bana şöyle dedi: "Yola göre konumlanarak git. Onlar seni fark etmeyeceklerdir. Onları bizim hesabımıza korkut. Yapabildiğin kadar, onlardan bir şey istiyormuş gibi onlara yaklaş. Sonra sayımızın ve gücümüzün çokluğunu onlara anlat. Onlar senin soracağın sorulara ilgisiz kalmayacaklardır. Sonra aceleyle bize dön ve haberlerini bize ilet."

Abbâd b. Bişr adamı alıp Resûlullah'a (s.a.v.) getirdi. Resûlullah'a bildiklerini anlattı. Ömer b. el-Hattâb, "Boynunu vur." dedi. Abbâd, "Ben ona güvence verdim." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Ey Abbâd! Onu yanında tut ve sağlam bir şekilde bağla!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) Hayber'e girince ona İslâm'ı tebliğ etti ve "Seni üç kere İslâm'a davet ediyorum. Eğer Müslüman olmazsan ip, boynundan zor çıkacaktır." dedi. Bunun üzerine bedevi adam Müslüman oldu. Kılavuz adam Resûlullah'ı (s.a.v.) götürmeye devam etti. Nihayet onu Hiyâd ve es-Serîr[151] vadisine kadar götürdü. Vadilerin başını takip etti; nihayet el-Harasa'ya[152] geldi. Sonra tekrar yukarı çıktı eş-Şık ve en-Netât kaleleri arasında yürüdü. Resûlullah (s.a.v.) Hayber'i görmeye başlayınca Ashâbına, "Durun!" dedi. Sonra şöyle duada bulunmalarını söyledi: "Ey yedi

semânın ve yedi semânın gölgelediği varlıkların, yedi arzın ve yedi arzın yüklendiği varlıkların, rüzgârların ve rüzgârların savurduğu varlıkların Rabbi olan Allah'ım! Biz bu şehrin ve bu şehir halkının hayrını senden diliyoruz. Bu şehrin ve bu şehirdeki halkın şerrinden sana sığınıyoruz!" Sonra, "Haydi Allah'ın bereketiyle girin!" dedi. Konaklama yerine varıncaya kadar yürüdü ve gecenin bir saatinde orada dinlenmeye çekildi. Oysa Yahudiler her gece tanyeri ağarmadan kalkar, silahlarını kuşanır ve savaşçı bölüklerini sıra halinde dizerlerdi. Onlar 10.000 kadar savaşçıydılar.

Resûlullah'ın Hayber üzerine geleceği haberi Yahudilere ulaştıktan sonra, Kinâne b. Ebü'l-Hukayk bir kafilenin başında Gatafân'a gitmiş ve Hayber'in bir yıllık hurma hâsılatının yarısı karşılığında onları yardıma davet etmişti. Benî Fezâre kabilesinden Yahudilerin anlaşmalısı bir adam eşyalarını Medine'ye getirerek satmış, sonra dönüp onların yanına giderek, "Ben Medine'den ayrılırken Muhammed, Ashâbını size karşı hazırlıyordu." demişti. Yahudiler hemen müttefikleri olan Gatafân'a adam gönderdiler. Kinâne b. Ebü'l-Hukayk, on dört kişilik bir Yahudi heyeti ile Gatafân'a gitti. Hayber'in bir yıllık hurma hâsılatının yarısı karşılığında onları yardıma çağırdı. Resûlullah (s.a.v.), onların sahasına indiğinde, o gece hiç hareket etmediler. Hatta güneş doğuncaya kadar bir tek horozları bile ötmedi. Sabahleyin birden uyandıklarında yürekleri tir tir titriyordu. Kalelerinin kapılarını açtılar; beraberlerinde kazmaları, kürekleri ve sepetleri de vardı. Resûlullah'ı (s.a.v.) görünce, " Aaa! Muhammed ve hamîs!" dediler. Hamîs kelimesiyle orduyu kasd ediyorlardı.[153] Hemen kaçarak kalelerine döndüler. Resûlullah (s.a.v.) ise, "Allahu Ekber! Huribet Hayber! (الله اكبر خربت خيبر =Allahu Ekber! Hayber yıkıldı).

---

[151] Serîr, Hayber'in aşağısındaki vadinin adıdır (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 322).

[152] el-Harasa, Hayber'in kalelerinden biridir (*es-Sîretü'l-Halebiyye*, II, 158).

[153] Orduya Hamîs denilmesinin sebebi, Cahiliye döneminde güçlü orduların beş kısma ayrılmasıydı. Güçlü ordular öncü, ardcı, orta, sağ ve sol gibi beş ayrı birliklerden oluşuyordu (M).

'Biz bir kavmin bölgesine indiğimizde, uyarılanların sabahı ne kötü olur!'"[154] diyordu.

Resûlullah (s.a.v.) konaklayacağı el-Menzile denilen yere varınca orada bir mescit yaptı. Gecenin sonlarına doğru orada gece namazı kıldı. Ancak devesi yularını çekip hareket etmeye başladı. Kendisine yetişildi; ancak binmeye gelmek istemiyordu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Onu bırakın; o memurdur (görevlendirilmiştir)!" dedi. Nihayet bir kayanın yanında çöktü. Resûlullah (s.a.v.) yükünün indirilmesini ve insanların da ona doğru gelmelerini emretti. Sonra orada bir mescit bina etti. Bugünkü mescit, onların o günkü mescididir. Sabah olunca el-Hubâb b. el-Münzir b. el-Cemûh Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Salât ve selam sana olsun. Sen bu yerinde konakladın; eğer Allah'tan emrolunmuşsan biz bu konuda konuşmayız. Eğer senin görüşün ise konuşuruz." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Hayır, bu benim görüşüm." dedi. el-Hubâb, "Ey Allah'ın Resûlü! Kaleye yaklaştın ve hurmalarla su sızıntısı (kanalizasyon) arasında konakladın. Üstelik ben en-Netât kalesinin sakinlerini tanıyorum. Onlar buradan uzak ya da sapa bir yerde değillerdir. Bir de onlar üstümüzdedirler. Burası, onların oklarının üzerimize düşmesine daha elverişli bir konumdadır. Ayrıca onların gece bekçilerinin hurma ağaçlarında saklanmayacaklarından da emin değilim. Ey Allah'ın Resûlü! Su sızıntısından (kanalizasyondan) ve vebâdan uzak bir yere taşın. Onlarla aramıza taşlığı koyarız, ta ki okları bize yetişmesin." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Bugün onlarla savaşacağız." dedi ve Muhammed b. Mesleme'yi çağırdı. Ona, "Bizim için, onların kalelerinden ve vebâdan uzak bir konaklama yeri bak. Orada, onların gece bekçilerinden güvende olalım." dedi.

---

[154] Saffât, 37/177.

Muhammed b. Mesleme dolaştı, nihayet er-Recî'e geldi. Sonra geceleyin Resûlullah'ın yanına döndü ve "Sana bir konaklama yeri buldum ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ın bereketiyle oraya taşının!" dedi. O gün Resûlullah (s.a.v.) geceye kadar en-Netât kalesinin sakinleriyle savaştı. Kalenin aşağısından onlarla savaşıyordu. O gün Yahudiler de toplandılar. el-Hubâb Resûlullah'a (s.a.v.), "Yer değiştirsen ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Akşam olunca yer değiştiririz." dedi. Yahudilerin okları Müslüman askerlerin arasına düşüyor ve onları geçiyordu. Müslümanlar onların oklarını topluyor ve onlara geri atıyorlardı. Akşam olunca Resûlullah (s.a.v.) yer değiştirdi. Müslümanlara da emretti; onlar da er-Recî'e döndüler. Resûlullah (s.a.v.) ertesi gün Müslümanlara bayrak verdi. Onların parolaları "امت يا منصور" (Öldür ey Mansûr) şeklindeydi. el-Hubâb b. el-Münzir Resûlullah'a (s.a.v.), "Ey Allah'ın Resûlü! Yahudiler, hurmalarını genç çocuklarından daha çok seviyorlar. Onların hurmalarını kes!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) hurmaların kesilmesini emretti. Müslümanlar hurmaların kesilmesine giriştiler. Hatta çok hızlı kesmeye başladılar. Bunun üzerine Ebû Bekr (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldi ve "Ey Allah'ın Resûlü! Allah size Hayber'i vaadetmiştir. Allah vaadini yerine getirecektir. Hurmaları kesme ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), emretti; onun tellalı çağrıda bulundu ve hurmaların kesilmesini yasakladı.

Bana Muhammed b. Yahya anlattı. O babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: en-Netât'ta kesilmiş bir hurma gördüm. Bu, Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbının kestiği hurma idi.

Bana Üsâme b. Zeyd el-Leysî anlattı. O da Ca'fer b. Mahmûd b. Muhammed b. Mesleme'den şöyle dediğini rivayet etti:

Müslümanlar en-Netât kalesinde 400 hurma fidanı kestiler. Onun dışında hurma kesmediler.

Muhammed b. Mesleme Kebîs türü hurmanın küçük fidanlarına bakıyordu. Dedi ki: "Bu fidanı elimle kestim. Nihayet Bilâl çağrıda bulundu ve Resûlullah'ın (s.a.v.) kesin olarak hurmaların kesilmeyeceğini emrettiğini söyledi. Biz de kesmedik." Dedi ki: Mahmûd b. Mesleme de o gün Müslümanlarla birlikte savaşıyordu. Sıcak bir yaz günüydü. O gün, Resûlullah'ın en-Netât kalesi sakinleriyle savaştığı ilk gündü ve savaşa oradan başlamıştı. Sıcak Mahmûd'u etkileyince, üzerinde bütün savaş araç-gereçleri olduğu halde Nâ‘im burcunun gölgesinde oturdu. Nâ‘im kalesi, Resûlullah'ın savaşmaya başladığı ilk kaleydi. Mahmûd, kalede hiçbir savaşçının olmadığını sanıyordu. O, sadece onda ev eşyaları ve diğer eşyalar olduğunu tahmin ediyordu. -Nâ‘im, Yahudi bir adamdı. Çok sayıda kaleleri vardı. Bu da onlardan biriydi.- Merhab adındaki Yahudi Mahmûd'un üzerine bir değirmen taşı indirdi. Taş, Mahmûd'un başına isabet etti. Başındaki tolga başını yardı; hatta alnındaki deri, yüzünün üzerine düştü. Mahmûd, Resûlullah'ın yanına getirildi. Resûlullah (s.a.v.) derisini eski yerine yerleştirdi ve eskisi gibi oldu. Sonra Resûlullah (s.a.v.) başını bir bezle bağladı. Akşam olunca Resûlullah (s.a.v.) er-Recî'e döndü; fakat ashâbı için gece bekçilerinden korkuyordu. Askerlerini oraya yerleştirerek orada geceledi. Resûlullah'ın (s.a.v.) er-Recî'deki kalışı yedi gün sürdü. Her gün sabah silahlanmış Müslümanlara bayraklarını veriyor, sonra askerleri er-Recî'e bırakıyordu. Osman b. Affân'ı oraya vekil olarak görevlendiriyordu. en-Netât kalesinin halkıyla akşama kadar savaşıyordu. Akşam olunca da er-Recî'e dönüyordu.

İlk gün en-Netât'ın aşağısından savaşmaya başladı. Daha sonra dönüp yukarısından savaşmaya başladı. Nihayet Allah ona fethi müyesser kıldı. Müslümanlardan yaralananlar karargâha götürülüp tedavi ediliyordu. Eğer yaralıda hareket varsa Resûlullah'ın (s.a.v.) otağına götürülüyordu. İlk savaşmaya başladıkları gün Müslümanlardan 50 kişi Yahudilerin oklarıyla yaralandı. Onlar yaralarından ötürü tedavi görüyorlardı. Deniliyor ki: Bir grup Müslüman, bulundukları yerin vebasından dolayı Resûlullah'a (s.a.v.) şikayette bulundular. Resûlullah (s.a.v.) onlara er-Recî'e dönmelerini emretti. Müslümanlar Hayber'e geldiklerinde yeşil, fakat hastalıklı ve sağlıksız meyvelerden yediler ve sıtmaya tutuldular. Bu durumu Resûlullah'a (s.a.v.) şikayet ettiler. Resûlullah (s.a.v.), "Suyu tulumlarda soğutun; iki ezan (yatsı ile sabah ezanı) arasında üzerinize dökün ve Allah'ın ismini anın!" diye emretti. Onlar da öyle yaptılar. Sanki kendilerini bağlayan bir ipten çözülmüş oldular.

Ka‘b b. Mâlik anlatıyor; diyor ki: Biz er-Recî'de iken, en-Netât halkından Yahudi bir adam, gece bize seslenerek, "Bana güvence verdiğiniz takdirde size bir şey anlatmamı ister misiniz?" dedi. Biz de, "Evet!" dedik. Onun yanına gittik. Yanına ilk yetişen bendim. Ona, "Kimsin?" dedim. Adam, "Yahudilerden bir adam." dedi. Onu Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına götürdük. Yahudi, "Ey Ebü'l-Kâsım! Bana ve aileme güvence verirsen Yahudilerin bazı gizli yerlerini size göstereceğim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Tamam, güvendesin." dedi. Adam Yahudilerin gizli yerlerini Resûlullah'a gösterdi. Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) o saatte ashâbını çağırdı ve onları cihada teşvik etti. Ayrıca Yahudilerin müttefiklerinin onları yalnız bırakıp kaçtıklarını, onların da kendi aralarında ihtilafa düşüp münakaşa ettiklerini ashâbına haber verdi. Ka‘b dedi ki: Ertesi gün Allah bizi onlara karşı muzaffer kıldı. en-Netât kalesinde çocuk ve kadınlardan başka kimse kalmamıştı. eş-Şık'a vardığımızda orada da çocukların ve kadınların bulunduğunu gördük. Resûlullah (s.a.v.) eş-Şık'ta bulunan bir kadını kocasına verdi. Sonra baktım; adam güzel bir kadının elinden tutmuştu.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.), er-Recî'de kaldığı yedi gün zarfında, sırayla ashâbına gece bekçiliği yaptırıyordu. Yedi gecenin altıncısında Ömer b. el-Hattâb'ı ordunun başına getirdi. Ömer arkadaşlarıyla askerlerin etrafında dolaşıyordu. Ömer ya arkadaşlarından ayrıldı veya arkadaşlarını sağa-sola dağıttı. Gecenin ortasında Yahudi bir adam Ömer'e getirildi. Ömer hemen boynunun vurulmasını emretti. Yahudi, "Beni peygamberinize götürün; onunla konuşmak istiyorum." dedi. Ömer hemen onu tuttu ve Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına götürdü. Baktı ki, Resûlullah namaz kılıyor. Resûlullah (s.a.v.) Ömer'in konuşmasını duydu; hemen selam verdi ve onun yanına girmesini emretti. Ömer Yahudi>yle birlikte onun yanına girdi. Resûlullah (s.a.v.) Yahudiye, "Arkanda ne var?" dedi. Yahudi, "Ey Ebü'l-Kâsım! Bana güvence verirsen sana doğruyu söylerim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Tamam, güvendesin." dedi. Yahudi, "en-Netât kalesinden, düzenleri bozulmuş bir topluluğun yanından geliyorum. Bu gece onları gizlice kaleden kaçmaya çalışırlarken bıraktım." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Nereye gidiyorlardı?" dedi. Yahudi adam, "İçinde bulundukları durumdan daha çok zillet içinde olan bir yere, eş-Şık kalesine gidiyorlardı. Senden dolayı korkuya kapılmışlar; öyle ki, yürekleri tir tir titriyordu. eş-Şık kalesi, içinde yiyecek, yağ ve silah bulunan bir kaledir. Hatta birbirleriyle savaştıklarında kullandıkları alet-edevatları da oradadır. Bu silahları kalelerindeki bir evde, yer altında saklamışlar." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Peki sakladıkları şeyler nelerdir?" dedi. Yahudi, "Sökük bir mancınık, iki debbabe,[155] zırh, miğfer ve kılıçlar gibi

---

[155] Debbâbe, bugünkü adıyla tank demektir. Ama eski zamanlarda, korunmak amacıyla içine adamların girdiği, deri ve tahtalardan yapılan ilkel bir tanktan da söz edilmektedir. İçine giren adamlar onu sürükleyerek kuşatılmış kalelere yaklaştırıyor, sonra aniden ortaya çıkıp kılıçla savaşıyorlardı. Hatta Hadiste Hz. Ömer, "Kalelere ne yapıyorsunuz?" diye sormuş; sorulan şahıs, "Debbâbeler yapıyor ve adamlar onların içine giriyorlar." demiştir (Bk. İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, (دبب) (M).

silahlar var. Yarın kaleye girdiğin zaman o eve de girersin." dedi. Resûlullah (s.a.v.) "İnşaallah" dedi. Yahudi de, "İnşaallah, seni oranın üzerinde durduracağım. Çünkü benden başka hiç bir Yahudi orayı bilmiyor. Bir şey daha var." dedi. "O nedir?" denildi. Yahudi adam, "Onu çıkarırsın; sonra mancınığı eş-Şık kalesine konuşlandırırım. Erkekler de iki debbabenin içine girerek kaleye bir geçiş kazarlar. O gün kaleyi fethetmiş olursun. Aynısını el-Ketîbe kalesine de yaparsın." dedi. Ömer, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu adamın doğru söylediğini sanıyorum." dedi. Yahudi, "Ey Ebü'l-Kâsım! Kanımı akıtma!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Güven içindesin." dedi. Yahudi "en-Nizâr kalesinde benim eşim de var; onu da bana bağışla!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "O, senindir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Neden Yahudiler çoluk-çocuklarını en-Netât'tan başka yere götürdüler?" dedi. Yahudi, "en-Netât'ı savaş için boşalttılar. Çoluk-çocuğu eş-Şık ve el-Ketîbe'ye götürdüler." dedi.

Dediler ki: Sonra Resûlullah (s.a.v.) onu İslâm'a davet etti. Adam, "Bana birkaç gün mühlet ver." dedi. Sabah olunca adam Müslümanları en-Netât'a götürdü. Allah, kalenin fethini müyesser kıldı. Yahudinin dediklerini de çıkardı. Resûlullah (s.a.v.) emretti; mancınık tamir edildi ve eş-Şık'ta en-Nizâr kalesinin üzerine konuşlandırıldı. Ateş için hazırlık yaptılar. Henüz o mancınıkla bir taş bile atmadan Allah en-Nizâr'ın fethini de müyesser kıldı. Resûlullah (s.a.v.), kaleye çakıl taşı attı. Kale yere gömüldü; böylece ahalisini ele geçirdi. O Yahudi adamın eşi çıkarıldı; adı Nüfeyle idi. Resûlullah (s.a.v.) eşini ona verdi. Resûlullah (s.a.v) el-Vatîh ve Sülâlim'i feth edince o Yahudi Müslüman oldu. Müslüman olduktan sonra Hayber'den çıktı ve bir daha kendisinden haber alınamadı. Onun adı Simâk idi.

Resûlullah (s.a.v.), en-Netât'taki Nâ'im kalesine varıp da ashâbını sıra halinde dizdiğinde, onlara izin vermeden savaşmalarını yasakladı. Eşca bir adam, (Merhab adlı) bir Yahudiye hamle yaptı; Merhab da ona hamle yapıp onu öldürdü. Bunun üzerine insanlar, "Ey Allah'ın Resûlü! Filanca adam şehit oldu." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "Ben savaşı yasakladıktan sonra mı?" dedi. Onlar, "Evet ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) bir çağırıcıya emretti; çağırıcı, "İsyan eden için cennet yoktur." diye seslendi. Sonra Resûlullah'a (s.a.v.) savaşmaya izin verip teşvik etti. Müslümanlar da kendilerini savaşa hazırladılar. Yahudi olan Âmir'in Yesâr el-Habeşî adında siyahî bir kölesi vardı ve efendisinin koyunlarını güdüyordu. Yesâr Hayber halkının kalelere sığınıp savaştıklarını görünce onlara, "Bu nedir?" diye sordu. Yahudiler, "Kendisini peygamber sanan şu adamla savaşıyoruz." dediler. Bu söz Yesâr'ın içine düştü ve onu etkiledi. Hemen koyunlarını çekip çevirip Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına götürdü ve "Ya Muhammed! Sen ne diyorsun ve neye davet ediyorsun?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "İslâm'a davet ediyorum. Allah'ın bir olduğuna ve benim de onun elçisi olduğuma şehadet et." dedi. Yesâr, "Şehadet edersem bana ne var?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Eğer bu iman üzerinde sebat edersen, senin için cennet var." dedi. Yesâr Müslüman oldu ve "Ancak bu koyunlarım emanettir." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Koyunları askerin içinden çıkar; sonra onlara seslen ve birkaç çakıl at. Allah (c) senin yerine, emanetini sahibine ulaştırır.." dedi. Köle (Yesâr) Resûlullah'ın dediğini yaptı; koyunlar sahiplerinin yanına gittiler. Yahudi, kölesinin Müslüman olduğunu anlamıştı.

Sonra Resûlullah (s.a.v.) insanlara nasihatte bulundu ve onlara bayraklar dağıttı. Hayber'den önce bayraklar yoktu. Daha evvel sancaklar vardı. Resûlullah'ın (s.a.v.) bayrağı siyah olup Hz. Âişe'nin üst elbisesinden yapılan ve el-Ukâb denilen bir bayraktı. Sancağı da beyazdı. Bir bayrağı Ali'ye verdi. Birini el-Hubâb b. el-Münzir'e, diğerini de Sa'd b. Ubâde'ye verdi.

Ali b. Ebû Tâlib bayrakla çıktı; siyahî köle de onu takip etti. Öldürülünceye kadar savaştı. Siyahî kölenin cesedi kaldırılarak asker çadırlarından birisine konuldu. Resûlullah (s.a.v.) çadırda onu gördü ve "Allah bu köleye değer vermişti ki, onu Hayber'e gönderdi. İslâm, onun nefsinde yerini buldu. Onun başının ucunda cennet hurilerinden iki zevce gördüm." dedi.

Dedi ki: Benî Mürre'den Ebû Şüyeym denilen bir adam şöyle diyordu: Ben, Gatafân'da Uyeyne'ye ait ordunun içindeydim. Uyeyne Yahudilere yardım için yola çıkmıştı. Hayber'e indik, ancak herhangi bir kaleye girmedik. Resûlullah (s.a.v.), Gatafân'ın başı ve komutanı olan Uyeyne b. Hısn'a haber gönderdi ve "Yanındakilerle birlikte dön; Hayber'in bu yılki hurma hâsılatının yarısı senin olsun. Allah Hayber'i bana vaat etmiştir." dedi. Bunun üzerine Uyeyne, "Ben müttefiklerimi ve komşularımı teslim edecek değilim." dedi. Biz orada böyle dururken gökten mi, yerden mi olduğunu anlamadığımız bir çağırıcının, "Hayfâ'daki[156] ev halkınız! Hayfâ'daki ev halkınız! Çünkü siz onları terk edip gelmişsiniz." şeklinde üç kere bağırdığını işittik. Deniliyor ki: Kinâne b. Ebü'l-Hukayk onların yanına gidince onunla anlaştılar. Uyeyne b. Hısn onların başkanı oldu. Sayıları 4.000 idi. Onlar, Resûlullah (s.a.v.) gelmeden üç gün önce, Yahudilerle birlikte en-Netât kalelerine girdiler. Resûlullah (s.a.v.) Hayber'e gelince Sa'd b. Ubâde'yi onlara gönderdi. O zaman kaledeydiler. Sa'd, kaleye girince onlara seslendi ve "Uyeyne b. Hısn ile konuşmak istiyorum." dedi. Uyeyne onu kaleye almak istedi; ancak Merhab, "Onu kaleye sokma. Adam kalelerimizin harap halini görür ve gelinebilecek yerlerini tanımış olur. Sen onun yanına çık." dedi. Uyeyne, "Doğrusu ben onun girmesini, kalenin sağlamlığını ve askerin çokluğunu görsün istedim." dedi. Ancak Merhab, Sa'd

---

[156] Semhûdî'nin zikrettiği gibi Hayfâ'nın Medine yakınlarında bir yer olduğu söylenir (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 292).

b. Ubâde'nin girmesine izin vermedi. Bunun üzerine Uyeyne kalenin kapısına çıktı.

Sa'd kendisine şöyle dedi: "Beni Resûlullah (s.a.v.) sana gönderdi ve 'Allah bana Hayber'i vaat etmiştir. Dönün ve elinizi buradan çekin. Eğer Hayber'i ele geçirirsek, Hayber'in bir yıllık hurma hâsılatı sizin olsun.' diyor." Bunun üzerine Uyeyne şöyle dedi: "Vallahi müttefiklerimizi her hangi bir şey için yüzüstü bırakmayız. Biz ne senin, ne de seninle beraber olanların bu kalelere gücünüzün yetmeyeceğini biliyoruz. Bunlar korunaklı kalelerin sahibi insanlardır. Çok sayıda adamları ve silahları var. Burada kalacak olursan sen ve seninle birlikte olanlar helak olursunuz. Eğer savaşmak istersen onlar hemen adamlarını ve silahlarını sana gönderirler. Hayır, hayır! Vallahi bunlar Kureyş gibi değillerdir. Kureyş öyle bir kavim ki, senin üzerine geldiklerinde bir açığını bulsalar saldırırlardı, aksi takdirde dönerlerdi. Bunlar ise seninle savaş hilelerine göre savaşırlar ve seni usandırana kadar savaşı uzatırlar." Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde, "Ben şehadet ederim ki, Allah'ın elçisi bu kalede seni hazır edecek ve sana teklif ettiğimizi kendin dilemek zorunda kalacaksın. Ancak biz o zaman sana kılıçtan başka bir şey vermeyeceğiz. Sen ey Uyeyne! Yesrib Yahudilerinden kimin bölgesine indiysek nasıl paramparça olduklarını kendin biliyorsun." dedi. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına dönerek durumu ona haber verdi. Sa'd, "Ey Allah'ın Resûlü! Allah sana vaat ettiğini yerine getirecek ve dinini güçlendirecektir. Sen bu bedeviye bir tek hurma bile verme! Ey Allah'ın Resûlü! Eğer kılıç onu yakalarsa, daha önce Hendek'te yaptıkları gibi, Yahudileri teslim edip kendi memleketlerine kaçarlar." dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) ashâbına, içinde Gatafânlıların bulunduğu kalelere gitmelerini emretti. Akşam vaktiydi. Nâ'im kalesindeydiler. Resûlullah'ın tellalı, sabahleyin "İçinde Gatafânlıların bulunduğu Nâ'im kalesinin yanında bayraklarınızla hazır olun." diye çağrıda bulundu. Dedi ki: Gatafânlılar, Resûlullah'ın bu emrinden ötürü gece-gündüz korkuya kapıldılar. Bundan sonra o gece, gökten mi yerden mi geldiğini anlamadıkları bir çağırıcının, "Ey Gatafân topluluğu! Ev halkınıza gidin! Ev halkınıza gidin! Hayfâ'nın imdadına, Hayfâ'nın imdadına koşun! Ne arazi kaldı, ne de mal!" şeklinde üç kere bağırdığını duydular. Dedi ki: Gatafânlılar sıkıntı ve zillet içinde çıktılar. Bu durum Allah'ın, Peygamberi için (destek olarak) hazırladığı bir plandı. Sabah olunca, Gatafânlıların ayrıldıkları haberi, el-Ketîbe'de bulunan Kinâne b. Ebü'l-Hukayk'a verildi. Kinâne haberi duyunca perişan oldu; zillet içinde kaldı ve helak olacakların anladı. Sonra şöyle dedi: "Bu bedevilere güvenmekle yanlış yaptık. Yanlarına gittik; bize yardım sözü verdiler, ama sonunda bizi kandırdılar. Vallahi, eğer onların bize verdikleri söz olmasaydı, Muhammed'le savaşa girişmez ve Sellâm b. Ebü'l-Hukayk'ın sözünü göz ardı etmezdik. Sellâm bize, 'Hiçbir zaman bu bedevilerden yardım talebinde bulunmayın. Biz onları denedik. Benî Kurayza onları yardıma çağırmıştı; sözlerinde durmadılar. Bize karşı, onlarda bir vefa görmedik. Üstelik Huyey b. Ahtab onlara gitmiş; onlar ise Muhammed'le anlaşmak istemişlerdi. Sonra Muhammed Benî Kurayza'ya karşı savaş ilan etti; ama Gatafânlılar çekip evlerine gittiler." dedi.

Dediler ki: Gatafânlılar Hayfâ'daki ailelerine döndükleri zaman ailelerini kendi hallerinde buldular. Bunun üzerine ailelerine, "Sizi korkutan bir şey oldu mu?" dediler. Onlar, "Hayır, vallahi." dediler. Aileler, "Bize ganimet getirdiğinizi sandık; oysa sizinle birlikte ne ganimet, ne de hayırlı bir şey var." dediler. Bunun üzerine Uyeyne arkadaşlarına, "Vallahi bu Muhammed ve ashâbının planlarından biri idi. Vallahi adam bizi aldattı." dedi. el-Hâris b. Avf ona, "Muhammed bizi ne ile aldattı?" dedi. Uyeyne, "en-Netât kalesindeydik; gecenin bir vaktiydi.

Birden yüksek sesle bağıran birinin sesini işittik. Gökten mi, yerden mi geldiğini anlamadık. Üç kere, "Hayfâ'daki ev halkınıza gidin! Hayfâ'daki ev halkınıza gidin! Ne arazi kaldı, ne de mal!" diye bağırıyordu. Bunun üzerine el-Hâris b. Avf, "Vallahi eğer istifade edersen (ibret alırsan) uzun yaşarsın. Vallahi senin işittiğin ses gökten gelmiştir! Vallahi Muhammed, karşısına çıkan herkese karşı galip gelecektir. Hatta eğer dağlar ona karşı çıkarsa dağları da dize getirecektir." dedi. Uyeyne birkaç gün ailesinde kaldıktan sonra Yahudilere yardım etmek üzere arkadaşlarını çağırdı. Bunun üzerine el-Hâris b. Avf ona geldi ve "Ey Uyeyne! Beni dinle, evinde dur ve Yahudilerin yardımından vazgeç! Üstelik bana göre sen Hayber'e yetişmeden Muhammed orayı fethedecektir. Senin güvencede olacağından emin de değilim." dedi. Uyeyne onun sözlerini kabul etmek istemedi ve "Hiç bir şey için müttefiklerimi teslim etmem." dedi.

Uyeyne ailesine döndüğü sıralarda Resûlullah (s.a.v.) tek tek kalelere saldırmaya başladı. Resûlullah (s.a.v.), yanında bulunan Müslümanlarla birlikte Nâ'im kalesine gelmişti. Nâ'im'e ait kaleler çoktu. O gün Yahudiler ok atmaya başladılar. Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı kendilerini ona siper yaptılar. O gün Resûlullah'ın üzerinde iki zırh, bir miğfer, bir tolga vardı ve ez-Zarib adlı bir atın üzerindeydi. Elinde de mızrak ve kalkan vardı. Ashâbı etrafını kuşatmışlardı. Resûlullah (s.a.v.) sancağını, muhacirlerden olan bir sahâbîsine vermişti; fakat adam bir şey yapamadan geri döndü. Sonra sancağı başka birisine verdi. O da bir şey yapamadan geri döndü. Resûlullah (s.a.v.) Ensâr'ın sancağını onlardan birisine vermişti. Adam çıktı; fakat bir şey yapamadan geri geldi. Resûlullah (s.a.v.) Müslümanları teşvik etti. O sırada Yahudilerin savaş bölükleri akmaya başladı. Önlerinde el-Hâris Ebû Zeyneb vardı. el-Hâris Yahudilerin önünde, adeta yeri titretiyordu. Ensâr'ın bayrağını taşıyan zat, onları çekip çevirmeye başladı. Nihayet kaleye kadar gidip kalenin içine girdiler. Bu kez Yahudi olan Üseyr geldi; yanında da piyade arkadaşları vardı. Ensâr'ın bayrağını taşıyan zat çekilmeye başladı; nihayet Resûlullah'ın (s.a.v.) karargâhına kadar çekildi. Resûlullah (s.a.v.) çok hiddetlendi ve onlara Allah'ın vaadini hatırlattı. Resûlullah (s.a.v.) üzgün bir şekilde akşamladı. Sa'd b. Ubâde de yaralı olarak dönmüştü ve arkadaşlarını geciktirmek istedi. Muhacirlerin bayrağını taşıyan kişi de arkadaşlarını geciktirmek istedi ve onlara "Sizler ve sizlersiniz!" (Sizden başka kimseniz yok!) diyordu.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), *"Şeytan Yahudilerin yanına gelmiş ve 'Muhammed mallarınızı almak için sizinle savaşıyor.' demiştir. Onlara seslenin ve 'Lâ ilâhe illallah' deyin, bununla malınızı ve kanınızı korumuş olursunuz ve hesabınız Allah'a ait olur.' deyin!"* dedi. Müslümanlar bu şekilde Yahudilere seslendiler, ama Yahudiler, "Biz böyle yapmayız ve Tevrat aramızdayken Musa'nın ahdini terk etmeyiz." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Vallahi yarın bayrağı öyle birisine vereceğim ki, Allah ve Resûlü onu seviyorlar. Allah onun eliyle fethi müyesser kılacaktır. O kaçan biri değildir. Ey Muhammed b. Mesleme! Müjdeler olsun sana. İnşaallah yarın kardeşinin katili öldürülecektir ve Yahudilerin piyade savaşçıları dönüp kaçacaklardır." dedi. Sabah olunca Resûlullah (s.a.v.) Ali'ye haber gönderdi. Ali'nin gözü iltihaplıydı ve "Ben ne ovayı, ne de dağı görebiliyorum." dedi. Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Ali'nin yanına gitti ve "Aç gözlerini!" dedi. Ali gözlerini açtı; Resûlullah (s.a.v.) gözlerine tükürdü. Ali, (sonraki yıllarda olayı anlatırken), "Bu saate kadar gözüm bir daha iltihaplanmadı." dedi. Sonra sancağı Ali'ye verdi, ona ve onunla birlikte olan arkadaşlarına zafer için duada bulundu. Ali'nin ve arkadaşlarının karşısına ilk çıkan Merhab'ın kardeşi el-Hâris ve piyadeleriydi. Müslümanlar çekildiler ve Ali yerinde kaldı. İkisi çarpıştılar; Ali onu öldürdü. el-Hâris'in arkadaşları kaleye döndüler.

Kalenin içine girip kapıyı üzerlerine kilitlediler. Müslümanlar da yerlerine döndüler. Merhab çıktı; şöyle diyordu:

Hayber bilir ki, ben Merhab'ım!
Silahı batıran ve tecrübeli bir kahraman...
Bazen vururum, bazen de vurulurum.

Ali onun üzerine bir hamle yaptı ve onu kapının üzerine düşürdü; kapı açıldı. Kalenin iki kapısı vardı.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Hâlid b. Rebâh'tan, o da Benî Sâ'ide kabilesinin bazı şeyhlerinden şöyle dediklerini rivayet etti: Ebû Dücâne, el-Hâris Ebû Zeyneb'i öldürdü. O gün Ebû Dücâne'nin başında kırmızı bir sarık vardı. el-Hâris de miğferinin üzerine bir alamet koymuştu. Yine Yâsir, Üseyr ve Âmir de işaretliydiler.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da Amr b. Ebû Amr'dan şöyle dediğini rivayet etti: Süleyman b. Abdülmelik devrinde Eriha'da konakladım. Baktım ki, orada bir Yahudi mahallesi var. Bir de baktım, yaşlılıktan titreyen bir adam... Bana, "Kimlerdensin?" dedi. Ben, "Hicaz'danım." dedim. Yahudi, "Vah Hicaz vah! Ben Hayber kalelerinin süvarisi el-Hâris'in oğluyum. Muhammed Hayber'e indiği gün, onun ashâbından Ebû Dücâne adında birisi babamı öldürdü. Biz de Ömer b. el-Hattâb'ın Şam'a sürdüğü Yahudilerdeniz." dedi. Ben kendisine, "Müslüman olmaz mısın?" dedim. Adam, "Doğrusu Müslüman olsaydım benim için daha hayırlı olurdu. Fakat ayıplanırım diye endişe ediyorum. Yahudiler bana, 'Baban Yahudilerin efendisinin oğlu idi. O Yahudiliği bırakmadı ve dini üzere öldürüldü. Fakat sen ona muhalefet ediyorsun!' diyecekler." dedi.

Ebû Râfi dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Ali'yi bayraktar olarak gönderdiğinde onunla birlikteydik. Ali kalenin kapısında bir adamla karşılaştı. Ali'ye bir darbe attı; ancak Ali kendisini kalkanla korudu. Bunun üzerine Ali kalenin yanında bulunan

bir kapıyı aldı ve kendisine kalkan yaptı. Allah kalenin fethini ona müyesser kılıncaya kadar da kapı onun elindeydi. Ali, kalenin (Merhab'ın kalesi) fethini Resûlullah'a müjdelemek için bir adam gönderdi. Denildiğine göre Merhab saldırgan bir teke gibi ortaya çıktı ve;

"Hayber bilir ki, ben Merhab'ım!
Silahı batıran ve tecrübeli bir kahraman...
Bazen vururum, bazen de vurulurum."

şiirini okuyarak düelloya davet ediyordu. Muhammed b. Mesleme, "Ey Allah'ın Resûlü! Vallahi ben intikam peşinde olan öfkeli birisiyim. Dün kardeşim öldürüldü. Kardeşimin katili olan Merhab'la savaşmak için bana izin ver." dedi. Resûlullah (s.a.v.), Merhab'la savaşması için ona izin verdi; kılıcını ona verdi ve ona dua etti. Muhammed çıktı ve "Ey Merhab! Benimle çarpışmaya var mısın?" diye bağırdı. Merhab, "Evet, varım." dedi. Merhab Muhammed b. Mesleme ile çarpışmaya çıktı. "Hayber bilir ki, ben Merhab'ım!" şiirini okuyordu. Muhammed b. Mesleme de çıkarken şöyle diyordu:

Hayber benim geçmişimi bilir.
İstersem tatlıyım, istersem öldürücü bir zehir...

Denildiğine göre, Muhammed b. Mesleme o gün şu şiiri okuyordu:

Ey Nefis, öldürülmezsen de öleceksin.
Ebü'n-Nübeyt'ten sonra benim için sabır yoktur.

Muhammed b. Mesleme'nin kardeşi Mahmûd, "Ebü'n-Nübeyt" olarak künyelenirdi. Dedi ki: Her birisi arkadaşına karşı hamleler yaptı. İkisinin arasına Uşer (reçinesi olan bir ağaç) ağaçları ve hoş olmayan bazı çalılar girdi. Uşerin kökü, erkek hurma ağacının köküne benziyordu. Onlardan birisi arkadaşına vurdukça Uşer'in arkasına giriyordu. Hatta ağacın bütün dallarını kestiler. Sadece ağacın kökü, ayakta olan bir adam gibi ayakta kaldı. Her birisi arkadaşına hamle yaptı. Sonunda Merhab, Muhammed b. Mesleme'nin üzerine hamle yapmak üzere kılıcını kaldırmak istedi. Muhammed kendisini kalkanla korudu. Merhab'ın kılıcı da takılı kalıp yukarı kalkmadı. Merhab'ın üzerinde uzun bir zırh vardı. Muhammed b. Mesleme Merhab'ın iki ayağına vurdu ve ayaklarını kesti. Deniliyor ki: Muhammed kendisini kalkanla koruduğunda, Merhab da kılıcını almaya çalışırken baldırlarından zırh çekilince, Muhammed b. Mesleme ona kılıçla saldırdı ve iki ayağını kesti. Bunun üzerine Merhab, "İşimi bitir ey Muhammed!" dedi. Muhammed b. Mesleme, "Kardeşim ölümü tattığı gibi sen de ölümü tat!" dedi ve onu öylece bıraktı. Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) yanından geçerken boynunu vurdu ve eşyalarını aldı. Ali ve Muhammed b. Mesleme Merhab'ın eşyalarının kime ait olduğu hakkında Resûlullah'a müracaat ettiler. Muhammed b. Melseme, "Ey Allah'ın Resûlü! Vallahi onun ayaklarını kesmem sonra da onu bırakmam, sadece silahın acısını ve ölümün şiddetini tatması içindi; tıpkı kardeşimin tattığı gibi. Kardeşim üç gün (yaralı olarak yaşadıktan) sonra ölmüştü. Beni onun işini bitirmemden alıkoyan hiçbir şey yoktu. Onun ayaklarını kestikten sonra işini de bitirebilirdim." dedi. Bunun üzerine Ali, "Doğru söylüyor. O ayaklarını kestikten sonra ben onu öldürdüm." dedi. Resûlullah (s.a.v.) da, onun kılıcını, zırhını, miğferini ve tolgasını Muhammed b. Mesleme'ye verdi. Kılıcı Muhammed b. Mesleme'nin çocuklarının yanındaydı. Kınının içinde, ne olduğu bilinmeyen bir mektup vardı. Nihayet Teymâ Yahudilerinden bir Yahudi o mektubu okudu. Baktı ki içinde, "Bu Merhab'ın kılıcıdır. Kime değerse telef olur." yazılıdır.

Bana Muhammed b. el-Fadl anlattı. O babasından, o da Câbir'den rivayet etti. Yine bana Zekeriyâ b. Zeyd anlattı. O Abdullah b. Ebû Süfyân'dan, o babasından, o Seleme b. Selâme ve Mücemmi b. Ya'kûb'tan, o babasından, o da Mücemmi b. Hârise'den rivayet etti; hepsi dediler ki: Merhab'ı Muhammed b. Mesleme öldürdü.

Dediler ki: Yahudilerden Üseyr ortaya çıktı. Üseyr kısa boylu sayılabilecek güçlü bir adamdı. Adam, "Benimle kim çarpışmak ister?" diye bağırdı. Muhammed b. Mesleme onun karşısına çıktı. Birbirlerine birkaç darbe vurdular. Sonra Muhammed b. Mesleme onu öldürdü.

Daha sonra onların en güçlülerinden olan Yâsir ortaya çıktı. Yanında, onunla Müslümanları kovaladığı bir kasatura (harbe) vardı. Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) onun karşısına çıktı. Bunun üzerine ez-Zübeyr, "Sana yemin ettim, lütfen beni onunla baş başa bırak." dedi. Ali Zübeyr'in dediğini yaptı. Yâsir, insanları kovaladığı kasaturasıyla (harbe) geldi. ez-Zübeyr onun karşısına çıktı. Resûlullah'ın halası ve ez-Zübeyr'in annesi Safiyye, "Ey Allah'ın Resûlü! Vah kederim! Oğlum öldürülecek ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Hayır, oğlun onu öldürecek." dedi. Çarpıştılar; sonunda ez-Zübeyr onu öldürdü. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) "Amcan ve dayın sana feda olsun!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Her bir peygamberin bir havarisi vardır; ez-Zübeyr de hem havarim, hem de halamın oğludur." dedi. Merhab ve Yâsir öldürüldüklerinde Resûlullah (s.a.v.), "Müjdeler olsun size! Hayber bizi hoş karşıladı ve fethi kolaylaştı."[157] dedi.

Sonra Yahudilerden Âmir ortaya çıktı. Âmir iri-yarı ve uzun boylu bir adamdı. Âmir ortaya çıkınca Resûlullah (s.a.v.), "Onu görüyor musunuz? Beş zira vardır." dedi. Âmir düelloya davet ediyordu. Elinde kılıcı ve üzerinde iki zırh vardı. Adeta demire bürünmüş halde, "Benimle kim çarpışır?" diyordu.

---

[157] Peygamber (s.a.v.), sık sık isimleri fiil haline getirip konuya uygun cümleler kurardı. Burada da *Merhab* ve *Yâsir* isimlerini (ترحبت) ve (تيسرت) şeklinde fiil haline getirmiştir (M).

İnsanlar ondan çekindiler. Ali b. Ebû Tâlib onun karşısına çıktı ve ona birkaç darbe indirdi. Ancak bu darbelerin hiç birisi ona tesir etmedi. Nihayet onun baldırlarına vurdu ve yer çöktü. Sonra üzerine çıkıp silahını aldı.

el-Hâris, Merhab, Üseyr, Yâsir, Âmir ve çok sayıda Yahudi -Sadece bunların ismi zikredildi, çünkü bunlar cesur adamlardı- öldürüldü. Bunların tümü Nâ'im kalesindeydiler. Mahmûd b. Mesleme'ye Nâ'im kalesinden değirmen taşı atılınca, Mahmûd er-Recî'e getirildi ve orada üç gün kaldıktan sonra vefat etti. Üzerine değirmen taşı atan kişi Merhab idi. Mahmûd, kardeşi Muhammed b. Mesleme'ye, "Ey Kardeşim! Senin kardeşinin kızları ganimetin peşine düşmesinler ve insanlardan dilenmesinler." dedi. Muhammed b. Mesleme ise, "Eğer sen hiç mal bırakmazsan bile benim malım yeter." dedi. Aslında Mahmûd'un, hepsinden daha çok malı vardı. -O zaman henüz kızlara mirasla ilgili emirler indirilmemişti. Üçüncü gün, yani Mahmûd'un öldürüldüğü gün gelince, o günde Merhab da öldürülmüştü, Resûlullah (s.a.v.), "Kim Allah'ın kızların miras hakkıyla ilgili hükmü indirdiğini ve Muhammed b. Mesleme'nin onun katilini öldürdüğü müjdesini Mahmûd b. Mesleme'ye verecek?" dedi. Cu'âl b. Sürâka ona giderek haber verdi. Mahmûd bundan dolayı çok sevindi ve Resûlullah'a kendisinden selam götürmesini söyledi. Ayrıca Mahmûd, "Beni hatırlayacağını sanmıyorum." dedi. Resûlullah (s.a.v.) Recî'deki yerinde geceliyordu; bu yüzden Mahmûd'un ölümüne şahit olmadı. Resûlullah (s.a.v.) yerine dönünce, Âmir b. el-Ekva kendini yaralamıştı. Bunun üzerine er-Recî'e kaldırıldı ve orada öldü. Âmir b. el-Ekva Mahmûd ile birlikte bir mağaraya defnedildi. Bunun üzerine Muhammed b. Mesleme, "Ey Allah'ın Resûlü! Kardeşimin kabri yanında bana bir yer tahsis et!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Bir at koşusu mesafelik yer senin olsun. Eğer işletebilirsen iki atlık yer senin olsun." dedi.

es-Sa'b b. Mu'âz'ın kalesi de en-Netât'ta idi. Buradaki Yahudi kalelerinde yiyecek, yağ, hayvan ve eşya bulunurdu. Orada 500 savaşçı vardı. Müslümanlar günlerdir savaşıyorlardı, yanlarında akasya ağacı meyvesi dışında yiyecek kalmamıştı. Mu'attib el-Eslemî dedi ki: Biz Eslem kabilesi mensupları Hayber'e geldiğimizde çok acıkmıştık. On gün en-Netât kalesinde kaldık, fakat içinde yiyecek olan hiçbir bölüm fethedemedik. Eslem kabilesi, Esmâ b. Hârise'yi Resûlullah'a göndermeye karar verdiler; ona dediler ki: "Resûlullah'ın yanına var ve de ki: Eslem kabilesi sana selam söylüyor ve 'Açlıktan ve zafiyetten helak olduk.' diyorlar." Bunun üzerine Büreyde b. el-Husayb, "Vallahi bu güne kadar Araplar arasında böyle bir şeyin yapıldığını asla görmedim." dedi. Hind b. Hârise, "Umarım bizim Resûlullah'a gönderdiğimiz elçi, Hayber'in anahtarı olur." dedi. Nihayet Esmâ b. Hârise Resûlullah'a (s.a.v.) geldi ve "Eslem açlıktan ve zafiyetten kırıldığını söylüyor ve kendilerine dua etmeni istiyorlar." dedi. Resûlullah (s.a.v.) onlara dua etti ve "Vallahi elimde onlara ikram edecek bir şey yok." dedi. Sonra insanlara seslendi ve "Allah'ım! İçinde yiyecek ve yağ bulunan en büyük kalenin fethini Müslümanlar için müyesser kıl!" şeklinde dua etti. Sancağı da el-Hubâb b. el-Münzir b. el-Cemûh'a teslim etti ve insanlara nasihatte bulundu. es-Sa'b b. Mu'âz'ın kalesi (yiyecekle doluydu) fetholunmadan geri dönmedik. Birkaç kadınla beraber Resûlullah'la birlikte Hayber'de hazır olan Ümmü Mutâ el-Eslemiyye şöyle dedi: "Eslem'in içinde bulundukları hali Resûlullah'a (s.a.v.) şikâyet ettiklerinde onları gördüm. Resûlullah (s.a.v.) insanlara nasihatte bulundu. İnsanlar ayağa kalktılar. Eslem kabilesinin, es-Sa'b b. Mu'âz'ın kalesine ilk varan insanlar olduklarını gördüm. Orada 500 savaşçı vardı. O gün güneş batmadan Allah fethi müyesser kıldı. Orada çok şiddetli çarpışmalar oldu. Yûşa adlı bir Yahudi ortaya çıkıp çarpışmaya davet etti. el-Hubâb b. el-Münzir onun karşısına çıktı. Birbirlerine birkaç darbe vurdular; sonunda el-Hubâb onu öldürdü. Bu kez ez-Zeyyâl adında başka bir Yahudi ortaya çıktı. Onun karşısına da Umâre b. Ukbe el-Gıfârî çıktı. Gıfârî onunla ilk karşılaşmada başına bir darbe indirdi ve "Al sana, ben Gıfârlı gencim." diyordu. Bunun üzerine insanlar, "Onun cihadı bozuldu." dediler. Durum Resûlullah'a ulaştı. Resûlullah (s.a.v.), "Bir zararı yok; hem kendisine sevap verilir hem de övülür." dedi.

Ebü'l-Yeser anlatıyor; diyor ki: es-Sa'b b. Mu'âz'ın kalesini üç gün içinde fethettik. Orası çok sağlam ve korunaklı bir kaleydi. Yahudi bir adama ait bir koyun sürüsü, kalelerinin arkasında otluyordu. Resûlullah (s.a.v.), "Kim bize bu sürüden bir yemek hazırlayacak?" dedi. "Ben hazırlarım ey Allah'ın Resûlü." dedim. Çıktım ve geyik gibi koşmaya başladım. Resûlullah (s.a.v.) benim koştuğumu görünce, "Allah'ım bizi ondan faydalandır!" dedi. Koyun sürüsüne yetiştim, ama sürünün başındaki koyunlar kaleye girmişti. Sürünün sonundan iki koyun yakalayarak kucakladım. Sonra, sanki kucağımda bir şey yokmuş gibi koşmaya başladım. Nihayet onları Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına getirdim. Resûlullah (s.a.v.) emretti; kesildiler, sonra taksim edildiler. Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte kaleyi kuşatan ordudan, o koyunlardan yemeyen hiçbir asker kalmadı. Ebü'l-Yeser'e, "Kaç kişiydiler?" denildi. Ebü'l-Yeser, "Çok kişiydiler." dedi. Yine, "Diğer insanlar neredeydi?" denildi. Ebü'l-Yeser, "er-Recî'de, karargâhtaydılar." dedi. Ebü'l-Yeser yaşlı bir adamdı; bazı çocuklarından gördüğü sıkıntı sebebiyle öfkelenerek ağladığı duyuldu. Şöyle dedi: "Yemin ederim ki, arkadaşlarımdan sonraya kaldım. Onlar benden faydalandılar, ben onlardan faydalanamadım!" Çünkü Peygamber (s.a.v.), "Bizi ondan faydalandır!" diye dua etmişti. Ebü'l-Yeser onlardan sonraya kaldı ve arkadaşlarının sonuncusu oldu.

Ebû Rühm el-Gıfârî anlatıyor; dedi ki: Çok acıkmıştık ve hurma zamanı Hayber'e inmiştik. Hayber, sağlıksız ve çok sıcak bir yerdi. Biz es-Sa'b b. Mu'âz'ın kalesini kuşatırken, 20 ya da 30 eşek kaleden dışarı çıktı. Yahudiler onları kaleye sokamadılar. Kaleleri korunaklıydı. Müslümanlar o eşekleri yakalayıp kestiler. Ateş yaktılar ve etlerini tencerelerde kaynatmaya başladılar. Müslümanlar açtı. Onlar bu haldeyken Resûlullah (s.a.v.) onların yanından geçti. Pişirilen etlerin ne tür et olduğunu sordu. Kendisine haber verildi. Sonra bir çağırıcıya, "Resûlullah (s.a.v.) ehlî eşekleri, kesici dişleri olan bütün yırtıcıları, pençeleri olan bütün kuşları yemekten ve kadınlarla mut'a yapmaktan sizi menediyor." diye çağrıda bulunmasını emretti. Dedi ki: Müslümanlar tencereleri döktüler.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da el-Fudayl b. Mübeşşir'den şöyle dediğini rivayet etti: Câbir b. Abdullah dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) bize at etini yedirdi. Müslümanlardan bir grup, es-Sa'b b. Mu'âz'ın kalesi fethedilmeden önce atlarından birini kesmişlerdi. Câbir'e, "Katırların kesildiğini gördün mü? Onu yiyor muydunuz?" denildi. Câbir, "Hayır!" dedi.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Abdurrahman b. Abdullah b. Ebû Sa'sa'a'dan, o el-Hâris b. Abdullah b. Ka'b'tan, o da Ümmü Umâre'den şöyle dediğini rivayet etti: Hayber'de, Benî Mâzin b. en-Neccâr'ın iki atını kestik. es-Sa'b b. Mu'âz'ın kalesi fethedilmeden önce onlardan yiyorduk.

Bana Sevr b. Yezîd anlattı. O Sâlih b. Yahya b. el-Mikdam'dan, o babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: Hâlid b. el-Velîd'den işittim; şöyle diyordu: Hayber'de Resûlullah'ın yanına geldim; şöyle diyordu: *"Ehlî eşeklerin, atların ve katırların etlerini yemek haramdır."* Dediler ki: Ayrıca kesici dişleri olan bütün yırtıcı hayvanların ve pençeleri olan bütün kuşların etleri de haramdır. el-Vâkıdî dedi ki: Bize göre doğru olan Hâlid b. el-Velîd'in Hayber'e gelmemiş olmasıdır. Hâlid, Amr b. el-Âs ve Osman b. Talha b. Ebû Talha hicretin 8. yılı Safer ayının başında, fetihten[158] önce Müslüman oldular.

---

[158] Mekke fethinden (M).

İbnü'l-Ekva şöyle derdi: Biz Eslem kabilesinin tümü es-Sa'b b. Mu'âz'ın kalesinin etrafındaydık. Müslümanlar kale halkını kuşatmışlardı. Hatırlıyorum; bayraktarımız Sa'd b. Ubâde idi. Müslümanlar çekildiler; Sa'd b. Ubâde bayrağı aldı, biz de onunla birlikte ayrıldık. Âmir b. Sinân da ayrıldı ve yolda bir Yahudi ile karşılaştı. Yahudi, aniden Âmir'e saldırdı ve ona vurmaya başladı. Âmir dedi ki: Kalkanımla kendimi korudum. Yahudi'nin kılıcı isabet etmedi. Âmir dedi ki: Ben Yahudi'nin ayaklarına vurup onları kesiyorum. Sonra Âmir'in kılıcı kendisine döndü; kılıcın ucu ona isabet etti ve kan kaybından vefat etti. Bunun üzerine Üseyd b. Hudayr, "Ameli yandı." dedi. Durum Resûlullah'a (s.a.v.) bildirildi. Resûlullah (s.a.v.), "Bunu diyen yalan söylemiştir. Onun için iki sevap vardır. O hem cahiddir hem mücâhidtir (Hem çaba sarfetmiştir, hem de cihat etmiştir). Kuşkusuz o, cennetin bahçeleri arasında bir seyyah gibi dolaşacaktır." dedi.

Bana Hâlid b. İlyâs anlattı. O Ca'fer b. Mahmûd b. Muhammed'den, o da Muhammed b. Mesleme'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'a (s.a.v.) siper olanlar arasındaydım. Resûlullah'ın ashâbına, "Onlara taş atın!" diye seslendim. Onlar da atmaya başladılar. Hatta dağılmayacaklarını sandım. Ben Resûlullah'ın (s.a.v.) bir ok attığını gördüm. Attığı okun onlardan bir adama isabet ettiğini gördüm. Resûlullah (s.a.v.) bana tebessüm etti. Onlar da dağılıp kaleye girdiler.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O İshâk b. Abdullah b. Ebû Ferve'den, o Abdurrahman b. Câbir b. Abdullah'tan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: es-Sa'b b. Mu'âz'ın kalesine vardığımızda, Müslümanlar açtı; yiyecekler de hep o kaledeydi. Önümüzde el-Hubâb b. el-Münzir b. el-Cemûh çarpışıyordu ve bayrağımız da ondaydı. Müslümanlar da onun arkasındaydı. O kalede iki gün kaldık; orada şiddetli çarpışmalar meydana geldi. Üçüncü gün gelince Resûlullah (s.a.v.) erkenden onların üzerine yürüdü. Yahudilerden, tıpkı gemi direği gibi bir adam çıktı; elinde bir kaması (harbesi) vardı. Adam çıktı, piyadeleri de onunla birlikteydi. Hızlı bir şekilde bize ok atmaya başladılar. Biz de Resûlullah'a siper olduk. Oklar yağmur gibi üstümüze gelmeye başladı. Onların okları tıpkı çekirgeler gibiydi. Hatta oklarının bitmeyeceğini sandım. Sonra bir tek adam gibi üzerimize hamle yaptılar. Müslümanlar çekildiler; hatta Resûlullah'ın yanına kadar gittiler. Resûlullah (s.a.v.), atından inmiş; ayakta duruyordu. Mid'am (Resûlullah'ın siyahî mevlası) de onun atını tutuyordu. Bayrağımızı taşıyan el-Hubâb onlara saldırdı. Vallahi atının üstünde onlara (ok) atmaya devam etti. Resûlullah (s.a.v.) Müslümanlara nasihatte bulundu ve onları cihada teşvik etti. Ayrıca Allah'ın kendisine Hayber'i vaat ettiğini ve onu ganimet olarak kendisine teslim edeceğini söyledi. Dedi ki: İnsanlar hepsi bayraktarlarının yanına geldiler. Sonra Hubâb onlarla çarpışmaya devam etti ve onlara yavaş yavaş yaklaşmaya başladı. Bu kez Yahudiler arkalarını dönüp geri gittiler. Hatta sıkıntı, adeta onlara yapışıp kaldı. Nihayet hızlı bir şekilde geri çekilip kaleye girdiler ve kapıları üzerlerine kilitlediler. Bu kez kalenin duvarlarına çıktılar. -Kalenin helezonik duvarları vardı.- Oradan bize çok sayıda büyük taşlar atmaya başladılar. Taşların gelmeye başlamasıyla onların kalesinden ayrıldık ve el-Hubâb'ın bulunduğu ilk yere geldik.

Sonra Yahudiler, "Tek başımıza kalıp ne yapabiliriz? Nâ'im kalesinde savaşçı kahramanlarımızın hepsi öldürüldü." diyerek birbirlerini kınamaya başladılar. Ölmek istiyormuş gibi kaleden çıktılar. Hemen onlara döndük ve kale kapısında onlarla şiddetli bir şekilde savaştık. O gün kale kapısında Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından üç kişi şehit oldu. Onlardan birisi Ebû Sayyâh idi. Ebû Sayyâh Bedir'e katılmıştı. Yahudilerden bir adam onun kafasına kılıçla vurdu ve onu öldürdü. Şehit olanlardan biri de Adî b. Mürre b. Sürâka idi.

Yahudilerden birisi mızrakla onun göğüsleri arasına vurdu ve öldü. Üçüncüsü de el-Hâris b. Hâtıb idi. O da Bedir'e katılmıştı. Adamın birisi kalenin üstünden ona taş attı ve beynini parçaladı. Biz de kalede onlardan çok sayıda adam öldürdük. Onlardan bir adam öldürdükçe onu kaldırıyor ve kaleye götürüyorlardı. Sonra bayraktarımız hamle yaptı; biz de onun arkasından hamle yaptık. Yahudileri kaleye soktuk ve onların arkasından kalenin içine girdik. Onların arkasından kaleye girdiğimizde sanki koyun sürüsü gibi olmuşlardı. Görebildiklerimizi öldürdük; bazılarını da esir aldık. Her bir tarafa kaçışmaya başladılar. Taşlığın üzerinden ez-Zübeyr kalesine kaçmak istiyorlardı. Kaçmalarına fırsat verdik. Müslümanlar kalenin duvarlarına çıkıp tekbir getirdiler. Yahudilerin destek güçlerini tekbirlerle parçaladık. Benî Eslem ve Gıfâr gençlerinin kalenin üzerinde tekbir getirdiklerini gördüm. Öyle yiyecekler bir araya getirdik ki, onların burada olabileceklerini sanmıyorduk. Arpa, hurma, yağ, bal, zeytinyağı ve iç yağlar... Resûlullah'ın (s.a.v.) tellalı, "Yiyin, hayvanlarınızı yemleyin, fakat yanınıza almayın!" diye çağrıda bulundu. Yani diyor ki: Bu yiyecekleri memleketlerinize götürmeyin. Müslümanlar burada kaldıkları sürece kaleden yiyeceklerini ve hayvanların yemlerini alıyorlardı. Hiç kimse ihtiyacını almaktan menedilmedi ve o yiyecekler humusa girmedi.

Orada kumaş ve kap-kacak buldular; ayrıca içki fıçıları buldular. Hemen emredildi ve bu fıçılar kırıldı. Müslümanlar o fıçıları kırıyorlardı. Öyle ki, kalede içki akmaya başladı. Fıçılar büyüktü ve kaldırılamıyordu. Ebû Sa'lebe el-Huşenî şöyle diyordu: Kalede bakırdan ve çömlekten yapılmış kaplar bulduk. Yahudiler o kaplarda yeyip içiyorlardı. Bunları Resûlullah'a (s.a.v.) sorduk; Resûlullah (s.a.v.), "Yıkayın; sonra içinde yemek pişirin ve onlarda yeyin-için." dedi ve şunu ekledi: "Önce onlarda su kaynatın; sonra onlarda yemek pişirin ve yeyin-için." O kaleden çok sayıda koyun, sığır ve eşekler çıkardık. Ayrıca savaş araç-gereçlerini, mancınık ve debbabeleri ve diğer aletleri çıkardık. Anladık ki, onlar bu kuşatmanın uzun zaman süreceğini sanıyorlardı. Ama Allah onları çabuk perişan etti.

Bana Abdülhamîd b. Ca'fer anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: es-Sa'b b. Mu'âz'ın kalesinden, Yemen'in sert kumaşından yapılmış 20 kadar bohça ve 1500 kırmızı kadife çıktı. Deniliyor ki: her adam onlardan birisini evine götürdü. Ayrıca onlarca yük odun buldular. Emredildi; odunlar kaleden çıkarılıp yakıldı. O odunlar günlerce yandı. İçki fıçıları kırıldı ve içki tulumları döküldü. O gün Müslümanlardan bir adam nefsine hâkim olamayıp içki içti. Hemen Resûlullah'a götürüldü. Resûlullah (s.a.v.) kendisine getirilmesinden hoşlanmadı. Resûlullah ve yanındakiler terlikleriyle onu hırpaladılar. Kendisine Abdullah el-Ammâr deniliyordu. Abdullah içkiye dayanamayan bir adamdı. Resûlullah (s.a.v.) defalarca ona içki cezası vermişti. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb, "Allah'ım! Ona lanet et! Ne kadar da dayak yedi!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Böyle söyleme ey Ömer! O Allah'ı ve O'nun Resûlü'nü seviyor." dedi. Sonra Abdullah (el-Ammâr), gitti ve ashâbtan biri gibi onlarla oturdu.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Abdurrahman b. Abdullah b. Ebû Sa'sa'a'dan, o el-Hâris b. Abdullah b. Ka'b'tan, o da Ümmü Umâre'den şöyle dediğini rivayet etti: es-Sa'b b. Mu'âz kalesinde öyle yiyecekler bulduk ki, onların tüm Hayber'de olabileceklerini sanmıyordum. Müslümanlar orada kaldıkları bir ay veya daha fazla süre boyunca o kaleden yediler. Hayvanlarına yem veriyorlardı. Hiç kimse yiyeceklerden ve yemden men edilmedi ve yiyecekler humusa girmedi. Çok sayıda kumaşlar da çıkarıldı ve ganimet pazarında satıldı. Ayrıca o kalede Yahudilerin mücevheratından bazı mücevherler de bulundu. Ümmü Umâre'ye, "Ganimet pazarında bunları satın alan kimlerdi?" denildi. Ümmü Umâre, "Müslümanlar, el-Ketîbe kalesinde olup da iman eden Yahudiler ve bedevi Araplar; bütün bunlar satın alıyorlardı. Bunu satın alan Müslümanların ganimetten paylarına düşen hisseleri hesap edilirdi." dedi.

el-Vâkıdî dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da İshâk b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Uyeyne b. Hısn, es-Sa'b b. Mu'âz'ın kalesine bakıp da Müslümanların oradan yiyecek, yem ve kumaş taşıdıklarını görünce, "Artık hayvanlarımıza yem verecek ve bu sebil yiyeceklerden bize yemek yedirecek bir adam kalmadı. Onların sahipleri çok kerim (cömert) insanlardı." dedi. Müslümanlar ona sövdüler ve "Sus! Sana, sadece Resûlullah'ın (s.a.v.) tahsis ettiği Zü'r-Rukaybe[159] vardır." dediler. Bir ara Müslümanlar es-Sa'b b. Mu'âz'ın kalesinde dolaşırlarken -Kalenin çok sayıda girişi vardı.- Yahudilerden bir adam çıkardılar ve boynunu vurdular. Ancak onun kanının simsiyah oluşuna hayret ettiler. Onlardan birisi, "Asla bunun kadar kanı siyah bir kimse görmedik." diyordu. -Dedi ki: Bir konuşan şöyle diyordu: Adam, içinde sarımsak ve tiritin bulunduğu raflardan birindeydi.- Adam indirildi ve getirip boynunu vurdular.

Dedi ki: Bütün Yahudiler Nâ'im, es-Sa'b b. Mu'âz ve en-Netât kalelerinden çekilip ez-Zübeyr denilen bir kaleye geçtiler. Resûlullah (s.a.v.) ve Müslümanlar onların üzerine gittiler. Onları kuşattılar; onlar da kalelerini üzerlerine kilitlediler. Orası sağlam bir kaleydi. ez-Zübeyr, bir kalenin tepesinde yer alan bir burç idi. Sağlam ve zor olduğu için atlar ve adamlar ona çıkamıyordu. en-Netât kalelerinde, anlatılmaya değmeyecek kadar az sayıda insan kalmıştı. Bir adam veya iki adam... Resûlullah (s.a.v.) onların karşılarına adamlar dikti; onları bekliyorlardı. Onlardan birisi çıkar çıkmaz onu öldürürlerdi.

---

[159] Zü'r-Rukaybe, Hayber üzerinde uzanan bir dağdır (*Mu'cemü'l-Büldân*, I, 273).

Resûlullah (s.a.v.) ez-Zübeyr kalesinde üç gün boyunca onları kuşattı. Yahudilerden Gazzâl adında bir adam geldi ve "Ey Ebü'l-Kâsım! Bana güvence ver; seni rahatlatacak olan en-Netât'la ilgili bilgi vereyim. Oradan da eş-Şık halkına gidersin. Çünkü eş-Şık halkı senin korkundan helak oldular." dedi. Resûlullah (s.a.v.) ona, ailesine ve malına karşı güvence verdi. Yahudi şöyle dedi: "Eğer bir ay bile burada kalırsan onların umurunda olmaz. Çünkü onların yer altında su kanalları vardır. Gece çıkıp su içiyorlar, sonra eski işlerine dönüyorlar ve senden korunuyorlar. Ama eğer onların su kanallarını kesersen sıkıntıya girerler." Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) onların su kanallarının üzerine gitti ve su kanallarını kesti. Su kaynakları kesilince susuzluğa dayanamadılar. Kaleden çıktılar ve şiddetli bir şekilde savaştılar. O gün Müslümanlardan birkaç kişi öldürüldü. Yahudilerden de on kişi öldürüldü. Resûlullah (s.a.v.) kaleyi fethetti. Bu en-Netât'taki son kaleydi. Resûlullah (s.a.v.) en-Netât'ın işini bitirince ayrılma için emir verdi. Orduya, oradan er-Recî'e, ilk konakladıkları yere intikal etmelerini emretti. Resûlullah (s.a.v.) gece bekçilerinden, Yahudilerin savaşından ve korktuğu her şeyden emin oldu. Çünkü en-Netât halkı, Yahudilerin en sert ve en savaşçı olanlarıydı. Sonra Resûlullah (s.a.v.) oradan eş-Şık halkının üzerine yöneldi.

Bana Musa b. Amr el-Hârisî anlattı. O da Ebû Ufeyr Muhammed b. Sehl b. Ebû Hasme'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) eş-Şık'a yöneldi; orada çok sayıda kale vardı. İlk kuşattıkları kale Übey'in kalesiydi. Resûlullah (s.a.v.) Sümrân adlı bir tepenin üzerine çıktı. Kale halkı şiddetli bir şekilde çarpıştılar. Gazzâl adında bir Yahudi çıktı ve çarpışmaya davet etti. Hemen el-Hubâb b. el-Münzir onun karşısına çıktı. Birbirlerine birkaç darbe vurdular. Sonra el-Hubâb ona bir hamle yaptı ve sağ elini ortasından kesti. Kılıç Gazzâl'ın elinden düştü ve eli boş kaldı. Hemen mağlup bir şekilde kaleye geri döndü. el-Hubâb onun peşine düştü ve ayak kirişlerini kesti. Adam yere düştü; el-Hubâb işini bitirdi. Bir başkası çıktı ve "Benimle çarpışmaya gelen yok mu?" dedi. Müslümanlardan, Cahş ailesinden bir adam onun karşısına çıktı ve Cahş ailesinden olan adam öldürüldü. Yahudi adam onun yerinde durdu ve tekrar çarpışmaya davet etti. Bu kez Ebû Dücâne onun karşısına çıktı. Başına, miğferin üzerine kırmızı bir sarık bağlamıştı. Salına salına yürüyordu. Ebû Dücâne hemen ona saldırdı ve iki ayağını kesti. Sonra üzerine gitti ve eşyalarını, kılıcını ve zırhını aldı. Onları Resûlullah'a getirdi. Resûlullah (s.a.v.) onları ona ganimet olarak verdi. Yahudiler düellodan vazgeçtiler. Müslümanlar tekbir getirdiler ve kaleye hamle yapıp içeri girdiler. Onların önünde Ebû Dücâne vardı. Kalede ev eşyaları, çeşitli malzemeler, koyunlar ve yiyecek buldular. Kaledeki savaşçıların hepsi kaçarak geyikler gibi duvarlara tırmandılar. Nihayet eş-Şık'taki en-Nizâr kalesine sığındılar. Ayrıca en-Netât'ın yüksek yerlerinden gelenler de oraya gelmeye başladılar. Kaleyi kapattılar ve güçlü bir şekilde orada korundular. Resûlullah (s.a.v.) ashâbıyla onların üzerine gitti ve onlarla savaştı. eş-Şık halkından en çok savaşanlar bunlardı. Müslümanlara ok ve taş atıyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) onlarla birlikteydi. Bir ok Resûlullah'ın (s.a.v.) elbisesine isabet etti ve onda asılı kaldı. Resûlullah (s.a.v.) oku aldı; sonra onlara atmak üzere bir avuç çakıl aldı ve onların kalesine attı. Kaleleri sarsıldı sonra yere battı.

İbrahim b. Ca'fer dedi ki: Kale yerle bir oldu; hatta Müslümanlar gelip onun halkını yakaladılar. Orada Safiyye bt. Huyey ve amcasının kızı da vardı. Ebü'l-Lahm'ın mevlası Umeyr şöyle diyordu: Safiyye, amcasının kızı ve bazı kız çocuklarının en-Nizâr kalesinden çıkarıldıklarını gördüm. Resûlullah (s.a.v.) en-Nizâr'ı fethedince, eş-Şık'ta bazı kaleler daha kaldı. Onlardaki halk el-Ketîbe, el-Vetîh ve Sülâlim kalelerine sığınmak üzere kaçtılar. Resûlullah (s.a.v.) en-Nizâr kalesine bakıp, "Bu Hayber'in son kalesidir. Bunda savaş olacaktır. Bunu fethettiğimizde, Hayber'den çıkıncaya kadar bundan sonra savaş olmayacaktır." dedi.

Bana Abdurrahman b. Muhammed b. Ebû Bekr anlattı; dedi ki: Ca'fer b. Mahmûd'a, "Ne en-Netât, ne eş-Şık, ne de en-Nizâr'da hiç bir kadın veya çocuk esir alınmamışken, nasıl oldu da Safiyye eş-Şık'taki en-Nizâr ve Ebü'l-Hukayk ailesinin kalesi olan Sülâlim kalesinde bulundu? Orada kadınlar ve çocuklar mı vardı?" diye sordum. Ca'fer b. Mahmûd dedi ki: Hayber Yahudileri çocukları ve kadınları el-Ketîbe kalesine göndermişlerdi. en-Netât kalelerini de savaşmaya ayırmışlardı. en-Nizâr kalesindekiler dışında hiçbir yerde çoluk-çocuk esir alınmadı. en-Nizâr'da ise, Safiyye, amcasının kızı ve bazı küçük kız çocukları vardı. Kinâne, en-Nizâr'ın en muhkem kale olduğunu düşündü. Resûlullah'ın (s.a.v.) eş-Şık'a yöneleceği sabahtan önceki gece, Safiyye ve yanındakileri oraya götürmüştü. Nihayet Safiyye, amcasının kızı ve onlarla birlikte olan Yahudi çocukları orada esir alındılar. el-Ketîbe'de ise, Yahudilerin kadın ve çocuklarından 2.000'den fazla insan vardı. Resûlullah (s.a.v.) el-Ketîbe halkıyla anlaştığında erkeklere, kadın ve çocuklara emân verdi. Onlar da malları, kapkacakları, altınları, cephaneliği ve elbiseleri Resûlullah'a (s.a.v.) verdiler. Sadece bir şahsın üzerindeki elbise verilmedi. Resûlullah (s.a.v.) onlara emân verince bazı Yahudiler gidip geliyorlar ve alış-veriş yapıyorlardı. Hatta satın aldıkları elbise ve eşyalarla ganimet mallarını tüketmişlerdi. Yahudiler ayrıca paralarını ve kıymetli mallarını saklamışlardı.

Dediler ki: Sonra Resûlullah (s.a.v.) el-Ketîbe, el-Vetîh ve Sülâlim kalelerine yöneldi. Sülâlim, içinde İbn Ebü'l-Hukayk'ın bulunduğu kaleydi. Orada sağlam bir şekilde korunmaktaydılar. en-Netât ve eş-Şık'ta hezimete uğrayanlar da onlara gelmişlerdi. Onlarla birlikte el-Ketîbe'deki el-Kamûs kalesinde saklanıyorlardı. el-Kamûs korunaklı bir kaleydi. Ayrıca el-Vetîh ve Sülâlim’de de kalanlar vardı. Onlar kalelerinin kapılarını üzerlerine kilitlemişler; görünmüyorlardı. Nihayet, onlardan hiç kimsenin dışarı çıkmadığını ve kapıları üzerlerine kapattıklarını görünce Resûlullah (s.a.v.) mancınığı onlara doğru konuşlandırmak istedi. Resûlullah (s.a.v) on dört gündür onları kuşatma altında tutuyordu. Adamlar yok olacaklarını anlayınca Resûlullah’la (s.a.v.) anlaşmak istediler. Ebû Abdullah dedi ki: Ben Ebû Ca‘fer’e, “el-Ketîbe’de 500 Arap atı bulundu.” dedim. Dedi ki: Babam, Kinâne b. Ebü’l-Hukayk’ı görenlerden şöyle dediğini rivayet etti: Kinâne, üç oku birden, üç yüz ziralık mesafeden atıyor ve tam tamına hedefe isabet ettiriyordu. O böyle bir durumdayken, “İşte Resûlullah! Ashâbıyla birlikte eş-Şık’tan buraya geliyor!” denildi. el-Kamûs kalesinde kalanlar hazırlık yapmışlar ve ok atmak için kalenin kapısına gelmişlerdi. Kinâne yayına davrandı; eli titrediği için okunu yaya yerleştiremedi. Sonra kaledekilere, “Ok atmayın!” şeklinde işaret etti ve tek başına kalesine çekildi. Kuşatma onları sıkıncaya ve Allah kalplerine korkuyu atıncaya kadar onlardan hiç birisi görülmedi.

Kinâne, Yahudilerden Şemmâh adında bir adamı Resûlullah’ın yanına gönderdi. Şemmâh, “İnip seninle konuşmak istiyorum.” diyordu. Şemmâh inince Müslümanlar onu Resûlullah’ın (s.a.v.) yanına götürdüler. Adam Kinâne’nin mesajını Resûlullah’a iletti. Resûlullah (s.a.v.) ona yol verdi. Bunun üzerine Kinâne bir grup Yahudiyle birlikte indi ve bazı konular üzerine anlaştılar. Peygamber ona bazı şeyler için yemin ettirdi. İbrahim dedi ki: Bu elbiseler (eski eşyalar) ve silahların hepsi, Ebü’l-Hukayk’ın ailesine ait idi. Onları Araplara emaneten veriyorlardı. Süs eşyalarını da Araplara geçici olarak (emaneten) veriyorlardı. Sonra, “Onlar Yesrib Yahudilerinin en kötüleriydiler.” diyordu.

Dediler ki: Kinâne b. Ebü’l-Hukayk Resûlullah’a (s.a.v.) “İnip seninle konuşayım mı?” diye haber gönderdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), “Tamam, olur.” dedi. İbn Ebü’l-Hukayk indi ve kalelerindeki savaşçıların kanlarının akıtılmaması hususunda Resûlullah (s.a.v.) ile anlaştı. Çoluk-çocukları onların olacaktı; ancak onlarla birlikte Hayber’den ve Hayber topraklarından çıkacaklardı. Ayrıca mal, arazi, altın, at, cephanelik ve -insanların üzerindeki elbiseler dışındaki- kumaşları Resûlullah’a (s.a.v.) bırakacaklardı. Resûlullah (s.a.v.) onlara, “Eğer benden bir şey gizliyorsanız, Allah ve Resûlü’nün zimmeti sizden uzak olur (kanınızın dökülmesi helal olur).” dedi. Kinâne, Resûlullah (s.a.v.) ile bu prensipler üzerinde anlaştı. Resûlullah (s.a.v) malları almak için görevli gönderdi ve onları sırayla teslim aldı. Yine eşya ve cephanelik için adam gönderdi ve onları da teslim aldı. Cephanelikte 100 zırh, 400 kılıç, 1.000 mızrak ve kılıflarıyla birlikte 500 Arap yayı buldu. Resûlullah (s.a.v.), Kinâne b. Ebü’l-Hukayk’a (ve yanındaki bir adamına),[160] Ebü’l-Hukayk ailesinin hazinesini ve ziynetlerini sordu. Onların hazinesi ve ziynetleri deve derisinden yapılan bir tulumdaydı. Onların ileri gelenleri bununla bilinirlerdi. Genelde düğünler Mekke’de olurdu ve ziynetler oraya götürülürdü. Ziynetler bir ay boyunca emaneten alınırdı. Bu ziynetler, Ebü’l-Hukayk ailesinden büyüklerin yanında olurdu; onlar olmadığı zaman onlardan sonra gelenlerin yanında dururdu.

Kinâne, “Ey Ebü’l-Kâsım! O ziynetleri ve hazineyi savaşımızda harcadık; ondan bir şey kalmadı. Onları böyle bir gün için saklıyorduk. Savaş, ne hazine bıraktı ,ne de adamların ondan yardım almalarını…" dedi. Sonra ikisi yemin ettiler ve yeminlerini teyit edip güçlendirdiler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) onlara, "Eğer hazine yanınızdaysa, Allah ve Resûlü'nün zimmeti sizden uzak olur (kanınızın dökülmesi helal olur)." dedi. Onlar da "Evet, öyle olsun." dediler. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Sizin mallarınızdan aldıklarımın tümü ve akıttığım kanlarınızın tümü benim için helal olup bende bir güvenceniz olmaz." dedi. Onlar, "Evet, öyledir." dediler. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Ebû Bekr, Ali, Ömer, ez-Zübeyr'i ve Yahudilerden on kişiyi bu anlaşmaya şahit tuttu. Bunun üzerine Yahudilerden bir adam Kinâne b. Ebü'l-Hukayk'a doğru ayağa kalktı ve "Eğer Muhammed'in talep ettiği şeyler senin yanındaysa ya da onlar hakkında bir bilgin varsa ona bildir. O zaman kanının akıtılmaması konusunda güvende olursun. Aksi takdirde vallahi sana galip gelecektir. Muhammed bizim bilmediğimiz çok şeylere muttali olmuştur." dedi. Kinâne Yahudi adamı azarladı; adam da uzaklaştı ve oturdu.

---

[160] Metinde, sadece Kinâne’nin Resûlullah’ın yanına geldiği ifade ediliyor. Ancak daha sonra sıra, hazine ve ziynetlerinin harcanmış olduğuna dair yemin etmeye gelince “İkisi yemin ettiler.” diyor ve Resûlullah’ın (s.a.v.) bundan sonraki hitapları iki kişiye yönelik olarak sürüyor. Bu yüzden Kinâne’nin yanında bir adamın daha bulunduğunu düşünebiliriz (M).

Sonra Resûlullah (s.a.v.), onların hazinesini, Sa'lebe b. Sellâm b. Ebü'l-Hukayk'a sordu. Kendisi zayıf bir adamdı. Sa'lebe, "Benim hazine hakkında bilgim yok; ancak her sabah Kinâne'nin bu harabeye gittiğini görüyordum." dedi ve o harabeye eliyle işaret etti. Sonra devamla, "Eğer sakladığı bir şey varsa oradadır." dedi. Resûlullah (s.a.v.) en-Netât kalesini fethettiğinde Kinâne b. Ebü'l-Hukayk sonlarının geldiğine inanmıştı. -en-Netât ahalisini de korku tutmuştu.- Kinâne hemen içinde ziynetleri bulunan deve derisinden yapılan bir tulumu el-Ketîbe'ye götürdü ve geceleyin, kimsenin görmediği bir vakitte harabede bir yer kazıp oraya gömdü. O harabe Sa'lebe'nin, her sabah ziyaret ettiğini söylediği harabe idi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) ez-Zübeyr b. el-Avvâm ve birkaç kişiyi Sa'lebe ile birlikte o harabeye gönderdi. Sa'lebe'nin gösterdiği şekilde orayı kazdı ve oradan hazineyi çıkardı. Deniliyor ki: Azîz ve Celil Olan Allah bu hazineyi Resûlü'ne göstermiştir.

Hazine çıkarılınca Resûlullah (s.a.v.) ez-Zübeyr'e, yanındakilerin tümünü çıkarıncaya kadar Kinâne b. Ebü'l-Hukayk'a işkence yapmasını emretti. Zübeyr ona işkence yaptı; hatta göğsünde yakmak için bir çakmak bile getirdi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) Kinâne'yi -kardeşine karşılık öldürmesi için- Muhammed b. Mesleme'ye teslim etmesini emretti. Muhammed b. Mesleme onu öldürdü. İbn Ebü'l-Hukayk'ın diğer oğlunun getirilmesini emretti; önce kendisine işkence yapıldı, sonra Bişr b. el-Berâ'nın velilerine teslim edildi. Bişr'e karşılık öldürüldü. Denildiğine göre boynu vuruldu. Resûlullah (s.a.v.) böylelikle (hazineyi gizleyerek antlaşmayı bozdukları için) onların mallarını ve çoluk-çocuklarının esir edilmesini helal kıldı.

Bana Hâlid b. er-Rebî'a b. Ebû Hilâl anlattı. O Hilâl b. Üsâme'den, o da Resûlullah'a, içinde zinet eşyası bulunan tulum getirildiği zaman ona bakandan şöyle dediğini rivayet etti: Bakmış ki, hazinenin tümü altın bilezikler, altın bileklikler, altın halhallar ve altın küpelerdir. Ayrıca mücevherattan ve zümrütten setler, altın yüzükler ve altınla kaplı bir halka vardı. Resûlullah (s.a.v.) hazinede mücevherattan yapılmış bir set gördü ve onu ailesinden birisine verdi. Ya Âişe'ye ya da kızlarından birisine… Kısa bir zaman geçmemişti ki, mücevheratı alan hanım, onu ihtiyaç sahiplerine ve dullara dağıttı. Ebü'ş-Şahm, ondan bir parça almıştı. Akşam olup da Resûlullah (s.a.v.) yatağına girince uyuyamadı. Hemen sabahleyin Âişe'nin yanına gitti; aslında Âişe'nin gecesi değildi. Ya da kızının evine gitti ve "O mücevherat setini bana geri ver; o benim değildir ve senin de onda hakkın yoktur." dedi. Âişe dedi ki: Ben de ona ne yaptığımı ona haber verdim. Bunun üzerine Allah'a hamd etti ve ayrıldı.

Safiyye bt. Huyey anlatıyor; diyor ki: Bu mücevherat seti Kinâne'nin kızına ait idi. Safiyye, Kinâne b. Ebü'l-Hukayk'ın eşiydi. Resûlullah (s.a.v.), el-Ketîbe'ye gelmeden onu esir almıştı. Resûlullah (s.a.v.) onu Bilâl ile birlikte eşyalarının yanına gönderdi. Bilâl onu ve amcasının kızını, öldürülen Yahudilerin yanından götürdü. Onları gören amcasının kızı şiddetli bir şekilde bağırdı. Resûlullah (s.a.v.) Bilâl'in yaptığından hoşlanmadı ve "Merhamet senden gitmiş midir? Genç bir kızı öldürülenlerin yanından götürüyorsun!" dedi. Bunun üzerine Bilâl, "Ey Allah'ın Resûlü! Bundan hoşlanmayacağını düşünmedim. İstedim ki, sahiplerinin cesetlerini görsünler." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Safiyye'nin amcasının kızına, "Bu, şeytandan başka bir şey değildir." dedi. Dihye el-Kelbî de Safiyye'ye bakmış ve onu Resûlullah'tan istemişti. Deniliyor ki, Resûlullah (s.a.v.) Hayber'in cariyelerinden bir cariyeyi kendisine verme sözü vermişti. Bu yüzden Safiyye'nin amcasının kızını Dihye'ye verdi.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Ebû Harmele'den, o kız kardeşi Ümmü Abdullah'tan, o da Ebü'l-Kayn el-Müzenî'nin kızından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.) zevceleri arasında Safiyye ile dostluğum vardı. Kendisi kavmini ve kavminden duyduklarını bana anlatırdı. Safiyye dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) bizi Medine'den sürgüne gönderince Hayber'e geldik ve oraya yerleştik. Kinâne b. Ebü'l-Hukayk benimle evlendi. Resûlullah'ın Hayber'e gelmesinden birkaç gün önce düğünümü yaptı. Develer kesti ve Yahudileri yemeğe çağırdı. Beni, Sülâlim'deki kalesine götürdü. Rüyamda görüyorum; sanki Yesrib'ten çıkan bir ay geliyor ve benim odama giriyordu. Bu rüyayı kocam Kinâne'ye anlattım; gözüme bir yumruk vurdu ve gözümü morarttı. Resûlullah'ın yanına girdiğimde bu morluğun sebebini sordu; ben de olanları ona anlattım. Safiyye dedi ki: Yahudiler çoluk-çocuklarını el-Ketîbe'ye koymuşlardı. en-Netât kalesini sadece savaşmak için tahsis etmişlerdi. Resûlullah (s.a.v.) Hayber'e gelip de en-Netât kalesini fethedince Kinâne yanıma girdi ve "Muhammed en-Netât'ın işini bitirdi ve orada savaşacak hiç kimse kalmadı. en-Netât ehli öldürülünce Yahudiler de öldürüldüler ve Araplar (Gatafânlılar) bize yalan söylediler." dedi ve beni eş-Şık'taki en-Nizâr kalesine nakletti. Safiyye dedi ki: en-Nizâr bizdeki en sağlam kalelerdendi. Beni, amcamın kızını ve bizimle beraber olan birkaç genç kızı oraya koyup çıktı.

Resûlullah (s.a.v.) el-Ketîbe'den önce bize doğru yürüdü ve Resûlullah (s.a.v.) el-Ketîbe'ye varmadan en-Nizâr'da esir alındım. Resûlullah (s.a.v.) beni eşyalarının yanına gönderdi. Akşam olunca bize geldi ve beni çağırdı. Geldim; örtülü ve utangaç biriydim. Resûlullah'ın (s.a.v.) önünde oturdum. Bana, "Eğer dininde kalacaksan seni zorlamam. Ama eğer Allah'ı ve O'nun Resûlü'nü tercih edersen senin için daha hayırlı olur." dedi. Ben de, "Allah'ı ve O'nun Resûlü'nü tercih ediyorum." dedim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) beni azat etti, benimle evlendi ve azatlılığımı da mehrim yerine saydı. Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye gitmek üzere yola çıkmak istediğinde Ashâbı, "Safiyye Resûlullah'ın zevcesi mi, yoksa cariyesi mi? Bugün anlayacağız. Eğer onun eşi ise onu örtüye koyacak. Eğer koymazsa onun cariyesidir." dediler. Resûlullah (s.a.v.) yola çıkınca bir örtü emretti; onunla örtündüm ve onun eşi olduğum anlaşılmış oldu. Sonra Resûlullah (s.a.v.) deveyi bana yaklaştırdı ve üzerine ayakla basmam için baldırını kaldırdı. Bunu fazla buldum;[161] ben de dizimi onun baldırının üzerine koydum, sonra deveye bindim. Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerinden hoş olmayan bazı sözler işitirdim. Beni küçümseyerek "Ey Yahudi'nin kızı!" diyorlardı. Fakat Resûlullah'ın bana karşı çok nazik davrandığını ve bana ikramda bulunduğunu görüyordum. Bir gün yanıma girdi; ağlıyordum. Bana, "Neyin var?" dedi. Ben, "Eşlerin beni küçümsüyorlar ve bana 'Ey Yahudi'nin kızı!' diyorlar." dedim. Baktım ki Resûlullah (s.a.v.) öfkelendi ve "Sana böyle söyledikleri zaman veya sana karşı kibirlendiklerinde, sen de 'Babam Harûn, Amcam da Musa'dır' de!" dedi.

---

[161] "Ayağımla basmayı uygun görmedim." (M).

Dediler ki: Ebû Şüyeym el-Müzenî -Müslüman olmuş ve İslâm'ı güzel olmuştu.- anlatıyor ve şöyle diyordu: Uyeyne ile birlikte Hayfâ'ya, ailelerimizin yanına geldiğimizde -Onların yanına geldik, onlar son derece sakindiler ve hiç kimse onlara bir sıkıntı vermemişti.- Uyeyne bizi geri götürdü. Henüz Hayber'in berisindeydik el-Hatam denilen bir yerde geceledik. Birden ürkmeye başladık. Bunun üzerine Uyeyne, "Müjde size! Bu gece rüyamda, Zü'r-Rukaybe'nin- Hayber'de bir dağ- bana verildiğini gördüm. Vallahi Muhammed'in ensesinden yakaladım." dedi. Hayber'e geldiğimizde, Önce Uyeyne gitti; baktı ki, Resûlullah (s.a.v.) Hayber'i fethetmiş ve Allah Hayber'dekileri ona ganimet olarak vermiştir. Bunun üzerine Uyeyne, "Ya Muhammed! Müttefiklerimden aldığın ganimetlerden bana da ver. Çünkü seninle karşılaşmaktan ve seninle savaşmaktan vazgeçtim. Müttefiklerimi de yüzüstü bıraktım. Sana yüklenmedim ve 4.000 savaşçı ile geri döndüm." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Yalan söyledin. Fakat senin duyduğun bağırtı seni ailene gönderdi." dedi. Uyeyne, "Bana bir şey ver ey Muhammed!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Zü'r-Rukaybe senin olsun." dedi. Uyeyne, "Zü'r-Rukaybe nedir?"dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Rüyada aldığını gördüğün dağ." dedi. Bunun üzerine Uyeyne ayrıldı. Bu kez gizlice Yahudilerle konuşmaya başladı. Şöyle diyordu: "Bugünkü gibi bir iş görmedim doğrusu. Vallahi, sizden başka Muhammed'i öldürecek başka kimse göremiyordum. Hem kale sahipleri, hem servet sahipleri, hem de hazırlıklı insanlardınız. Siz bu korunaklı kalelerdeyken kendi ellerinizle bunları Muhammed'e verdiniz. Bol miktardaki bu yiyecekler ve kesilmeyen sular... Onları yiyecek kimse bulunmuyordu." Yahudiler ise, "Doğrusu biz ez-Zübeyr kalesinde korunmak istedik; ama yer altındaki su kanallarımız kesildi. Sıcaktı; bu yüzden susuzluğa dayanamadık." dediler. Uyeyne, "Siz Nâ'im kalelerinden, hezimete uğramış bir şekilde kaçtınız; sonunda ez-Zübeyr kalesine geldiniz, öyle mi?" dedi ve onlardan kimlerin öldürüldüğünü sormaya başladı. Kendisine anlatıldı. Uyeyne, "Vallahi güçlü sert adamlar öldürülmüştür. Yahudiler artık Hicaz'da kalamazlar." dedi. Onun söylediklerini Sa'lebe b. Sellâm b. Ebü'l-Hukayk duyuyordu. Yahudiler onun için "Aklı az ve karışık!" diyorlardı. Sa'lebe, "Ey Uyeyne! Sen Yahudileri aldattın, onları perişan ettin ve onları Muhammed'in savaşıyla baş başa bıraktın. Bundan önce de aynısını Benî Kurayza'ya yapmıştın." dedi. Bunun üzerine Uyeyne, "Muhammed ailemize tuzaklar kurmuştu. Bu yüzden biz de ailelerimize koştuk. Çünkü biz "imdat!" çağrısını işittik ve Muhammed'in onların üzerine gittiğini sandık. Ama gittiğimizde bir şey görmedik ve tekrar size yardım etmek için geri geldik." dedi. Sa'lebe, "Yardım edecek kim kaldı ki? Öldürülenler öldürüldü, kalanlar da Muhammed'in kölesi oldular. Bizi esir almış ve mallarımızı teslim almıştır." dedi.

Dedi ki: Gatafânlı bir adam Uyeyne'ye, "Müttefiklerine yardım etmedin; bu yüzden sana verdikleri sözü (Hayber hurmalarını) yerine getirmediler. Ayrıca geri geldiğin için Muhammed'den bir yıllık hurma hâsılatını da alamadın. Vallahi ben Muhammed'in egemen olacağını düşünüyorum. Vallahi, kendisine düşmanlık eden herkesi hezimete uğratacaktır." dedi. Uyeyne ellerini ovuşturarak ailesine döndü. Dönünce el-Hâris b. Avf kendisine geldi ve şöyle dedi: "Ben sana boşuna uğraşıyorsun demedim mi? Vallahi Muhammed Doğu ile Batı arasındaki herkese hâkim olacaktır. Çünkü Yahudiler bunu bize haber veriyorlardı. Şehadet ederim ki, Ebû Râfi Sellâm b. Ebü'l-Hukayk'tan işittim; şöyle diyordu: "Biz Yahudiler, peygamberlik Harun'un soyundan çıkmıştır diye Muhammed'in peygamberliğini kıskanıyoruz. Vallahi Muhammed gönderilmiş bir peygamberdir. Ama Yahudiler bu konuda bana itaat etmezler. Onun bize yapacağı iki katliam vardır. Birisi Yesrib'te, diğeri Hayber'de olacaktır." el-Hâris dedi ki: Ben Sellâm'a, "Muhammed yeryüzünün tümüne hâkim olacak mıdır?" dedim. Sellâm, "Evet, Musa'ya indirilen Tevrat'a yemin olsun ki, öyle olacak. Fakat ben, Yahudilerin onun hakkında söylediklerimi bilmelerini istemiyorum." dedi.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Hayber'i fethedip rahatlayınca, Zeyneb bt. el-Hâris adında bir kadın, "Acaba Muhammed davarın neresini daha çok seviyor?" diye sordu. Onlar, "Ön kolları ve omuzları seviyor." dediler. Hemen kendisine ait bir keçiyi kesti ve hangi zehrin daha etkili olduğu konusunda Yahudilerle istişarede bulundu. Bütün Yahudiler "Lâbutî" denilen ve insanı anında öldüren bir zehir üzerinde birleştiler. Zeyneb hemen keçiyi zehirledi, ön kollara ve omuzlarına daha fazla zehir koydu. Güneş batınca Resûlullah (s.a.v.) namaz kıldı ve konakladığı yere gitti. Baktı ki, Zeyneb eşyalarının yanında oturuyor. Resûlullah (s.a.v.) "Ne istiyorsun?" dedi. Zeyneb, "Ey Ebü'l-Kâsım! Sana bir hediye sunmak istiyorum." dedi. Resûlullah (s.a.v.) hediye yiyor, ama sadaka yemiyordu. Resûlullah (s.a.v.) emretti; hediye kadından alındı ve Resûlullah'ın (s.a.v.) önüne konuldu. Sonra Resûlullah (s.a.v.) orada hazır olan ashâbına, "Yaklaşın ve akşam yemeğini yeyin." dedi. Onlar da yaklaştılar ve ellerini uzattılar. Resûlullah (s.a.v.) ön kolu eline aldı; Bişr b. el-Berâ da bir kemik aldı. Resûlullah (s.a.v.) bir diş attı; Bişr de bir diş attı. Resûlullah (s.a.v.) lokmasını yutunca Bişr de yuttu. Hemen Resûlullah (s.a.v.), "Elinizi çekin; bu kol bana zehirli olduğunu söylüyor!" dedi. Bunun üzerine Bişr b. el-Berâ, "Vallahi ey Allah'ın Resûlü! Ağzıma aldığım ilk lokmada anlamıştım. Senin mideni bulandırmamak için lokmayı ağzımdan atmak istemedim. Sen, elindeki lokmayı yutunca kendi nefsimi senin nefsine tercih edemedim. Yuttuğum lokmanın içinde zehir olmamasını temenni ettim." dedi. Bişr yerinden ayrılmamıştı ki, rengi Taylesan gibi (bembeyaz) oldu. Onun ağrısı bir

yıl boyunca devam etti. Kendisi bir yere götürülmediği takdirde hareket edemiyordu. Sonra o zehirden öldü. Deniliyor ki, Bişr yerinden ayrılmadan orada öldü. Resûlullah (s.a.v.) bundan sonra üç yıl daha yaşadı.

Resûlullah (s.a.v.) Zeyneb'i çağırttı ve "Keçinin kollarını zehirlemişsin?" dedi. Kadın, "Kim sana söyledi?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Kollar bana söyledi." dedi. Kadın, "Evet, zehirledim." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Bu işi sana yaptıran nedir?" dedi. Kadın, "Babamı, amcamı ve kocamı öldürdün ve kavmimin her şeyini aldın. Dedim ki: Eğer peygamber ise benim yaptığımı keçi ona haber verir. Eğer hükümdar ise ondan kurtuluruz. Sen bu konuda ne yapıyorsan yap." dedi. Birisi rivayet ederek, "Resûlullah'ın (s.a.v.) emriyle öldürüldü, sonra asıldı." dedi. Bir başkası da, "Resûlullah (s.a.v.) onu affetti." dedi. Sahâbeden üç kişi ellerini yemeğe uzatmışlar; fakat ondan bir şey yememişlerdi. Resûlullah (s.a.v.) zehirli keçiden ötürü, ashâbının başlarının ortasından kan aldırmalarını (hacamat yaptırmalarını) emretti. Resûlullah (s.a.v.) da sol omzunun altından kan aldırdı. Deniliyor ki, Resûllulah (s.a.v.) sırtının üst kısmından kan aldırdı. Ustura ve boynuzla ondan kan alan şahıs Ebû Hind idi.

Dediler ki: Bişr b. el-Berâ'nın annesi şöyle derdi: Resûlullah'ın vefat ettiği hastalığında yanına gittim; kendisi sıtmaya tutulmuştu. Ona dokundum ve "Sendeki sıtmayı kimsede görmedim ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), *"Sevabımız kat kat fazla olduğu gibi belamız da kat kat fazla olur. İnsanlar Resûlullah'ta zâtü'l-cenb hastalığı olduğunu söylüyorlar. Oysa Allah onu bana musallat etmez. O ancak Şeytandan bir dürtmedir. Fakat bu sıtma, Hayber günü oğlunla birlikte yediğimiz lokmadandır. O sürekli bana acı veriyordu. Nihayet bu, kalp damarlarımın kesilmesi zamanıdır."* dedi. Resûlullah (s.a.v.) şehit olarak vefat etmiştir. Deniliyor ki, zehirli keçi sebebiyle ölen kişi Mübeşşir b. el-Berâ'dır. Ancak bize göre daha doğru olan bir kişinin Bişr olduğudur. Üzerinde ittifak edilen de budur.

Abdullah dedi ki: Zeyneb bt. el-Hâris'in, "Babamı öldürdün." şeklindeki sözünü İbrahim b. Ca'fer'e sordum. Dedi ki: Zeyneb'in babası el-Hâris ve amcası Yesâr Hayber günü öldürüldüler. Yesâr, insanlar içinde istihbaratı güçlü olan biriydi. eş-Şık'tan indirilen odur. el-Hâris ise Yahudilerin en cesuruydu. Onun kardeşi ez-Zübeyr de o gün öldürüldü. Zeyneb'in kocası Sellâm b. Mişkem Yahudilerin efendisi ve en cesurlarından birisiydi. Kendisi en-Netât kalesinde hastaydı. Kendisine, "Sen hastasın, senin için savaş yoktur; el-Ketî'be'ye git." denildi. Sellâm, "Bunu asla yapmayacağım." dedi. Hasta olduğu halde öldürüldü. O el-Hakem'in babasıdır. er-Rebî b. Ebü'l-Hukayk onun hakkında şöyle demiştir:

Meydan okuduklarında, kılıçlarıyla,
Sellâm'a isabet etti, bir kılıç darbesi...
Onun gelmesini istediğimizde,
Zehir içirdik, düşmanın ileri gelenlerine...

Bu adam, Yahudilerin savaşlarının asıl sorumlusuydu. Ancak Allah onu hastalıkla meşgul etmişti.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Hayber günü Ferve b. Amr el-Beyâdî'yi ganimetlerin üzerine görevlendirdi. Müslümanların topladıkları ganimetler en-Netât, eş-Şık ve el-Ketîbe kalelerinde bir araya getirilmişti. el-Ketîbe halkı olan erkek, kadın ve çocukların üzerinde bir tek elbise dışında giysi bırakılmamıştı. Çok sayıda ev eşyası ve kumaşı, çok sayıda silahı, koyunlar ve sığırları, çok miktarda yiyecek ve katığı bir araya getirmişlerdi. Yiyecek, katık ve yemler humusa sokulmadı. İnsanlar ne ihtiyaçları varsa alıyorlardı. Savaşmak için bir silaha ihtiyacı olan onu ganimet görevlisinden alıyor, fetih müyesser olduktan sonra da onu ganimete iade ediyordu. Bütün bunlar bir araya getirildikten sonra Resûlullah (s.a.v.) emretti ve ganimet beş kısma ayrıldı. Bir parçanın üzerine "Allah'a aittir." diye yazıldı. Diğer kısımlar ise isimsiz idiler. İlk çıkan kısım Resûlullah'ın payı idi. Bu pay, paylar arasından seçilmedi (kura ile belirlendi). Sonra Resûlullah (s.a.v.) geri kalan dört kısmın satılmasını emretti. Ganimetlerin başındaki Ferve, satın almak isteyenlere satışını yapıyordu. Resûlullah (s.a.v.) ganimetin bereketlenmesi için dua etti ve "Allah'ım! Bunlara sürüm koy! (piyasasını yükselt)." dedi. Ferve b. Amr, "Ben insanları görüyordum; satın almak için üstüme geliyorlardı. Mallar iki günde tükendi. Oysa malların çokluğundan dolayı kolay kolay kurtulamayacağımızı sanmıştım." dedi.

Resûlullah'ın (s.a.v.) payına düşen kısımdan Allah'ın istediği şekilde silah ve giysi veriliyordu. Resûlullah (s.a.v.) Ehl-i Beyt'ine elbise, inci ve ev eşyası verdi. Ayrıca Benî Abdülmuttalib ailesinden bazı erkeklere ve kadınlara da verdi. Dilencilere ve yetim onlara da verdi. O gün, içinde Tevrat bulunan mushaflar[162] toplanmış ve ganimet içinde yer almıştı. Yahudiler onu istemeye geldiler ve kendilerine iade edilmesi için Resûlullah (s.a.v.) ile konuştular. Resûlullah'ın (s.a.v.) tellalı, "Hiç bir şeyi yanınızda bırakmayın; iğne-ipliği bile verin. Çünkü ihanet (zimmete geçirmek) kıyamet gününde ayıptır, utançtır ve ateştir." diye çağrıda bulundu. Ferve b. Amr o gün eşyaları satıyordu; ganimetten bir sarık aldı ve güneşten korunmak için başına bağladı. Sonra yerine geldi; o sarık da başındaydı. Resûlullah'ın çağrısı kendisine anlatıldı; hemen başından çıkarıp attı. Durum Resûlullah'a (s.a.v.) haber verildi; Resûlullah (s.a.v.), "Ateşten bir sarığı başına bağlamıştın." dedi. O gün bir adam Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına giderek, ganimetten kendisine bir şey verilmesini istedi. Resûlullah (s.a.v.), "Benim için bir iplik veya bir iğne bile helal değildir.

---

[162] Mushaf kelimesi "kitap" anlamında kullanılmıştır (M).

Ne alabilirim, ne de verebilirim." dedi. Bir adam kendisinden bir ip (bağ) istedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ganimetleri bölüştükten sonra... Sonra gel, sana bir ip (bağ) vereyim. Hatta istersen sana halat vereyim." dedi.

Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Kerkere adında siyahî bir adam vardı; savaş esnasında onun bineğini tutardı. O gün öldürüldü. Sahâbe, "Ey Allah'ın Resûlü! Kerkere şehit mi oldu?" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "O şu anda, zimmetine geçirdiği bir örtü (pelerin) sebebiyle ateşte yanıyor." dedi. İnsanların arasından bir adam, "Ey Allah'ın Resûlü! O gün şöyle şöyle iki ayakkabı bağı aldım." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ateşten iki bağ!" dedi. O gün Eşca kabilesinden bir adam vefat etti. Onu Resûlullah'a anlattılar. Resûlullah (s.a.v.), "Arkadaşınızın üzerine namaz kılın." dedi (ve kendisi kılmadı). Birden insanların yüzleri değişti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Arkadaşınız Allah yolunda zimmetine (mal) geçirmiştir." dedi. Zeyd b. Hâlid el-Cühenî dedi ki: "Biz onun eşyalarını kontrol ettik. Yahudilerin ipeğinden iki dirhem etmeyen bir inci parçası bulduk." dedi. Müslümanlardan bir grup Yahudilerin boncuklarından biraz almışlardı. Alanlar arkadaş idiler. Bu hadisi nakleden zat, "Bugün yanınızdaki boncuk iki dirhem bile etmez." dedi. Resûlullah ganimet işini bitirdikten sonra boncuklar Resûlullah'a getirildi. Onlar da gelip, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu boncukları yanımızda unuttuk." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Bunu unuttuğunuza dair hepiniz yemin edebilir misiniz?" dedi. Adamlar, "Evet, yemin ederiz." dediler ve hepsi de, onu yanlarında unuttuklarına dair yemin ettiler. Resûlullah (s.a.v.) cenaze tahtasını istedi ve onları iple o tahtaya bağlayarak hapsetti. Sonra onların üzerine cenaze namazını kıldı. Resûlullah (s.a.v.), bazen bir adamın yükünde zimmete geçirilmiş mal buluyordu ve onu cezalandırmıyordu. Onun, zimmetine mal geçirenin yükünü yaktığı duyulmamıştır.

Fakat zimmetine mal geçiren birisine kızıyor, onu azarlıyor, tazir ediyor ve onu teşhir ediyordu.

Dediler ki: (Adamın biri) Hayber günü ham külçe altını, tahmini bir miktar altınla satın aldı. Resûlullah (s.a.v.) bundan yüz çevirdi. Fedâle b. Ubeyd anlatıyor ve şöyle diyordu: O gün bir gerdanlık elime geçti ve 80 dinara sattım. Bunu Resûlullah'a (s.a.v.) anlattım; Resûlullah (s.a.v.), "Altını, ağırlığına karşılık aynı ağırlıkla sat." dedi. Fakat gerdanlıkta altın da, diğer madenler de vardı. Bu yüzden onu geri verdim. es-Sa'dân, bir ham külçe altını bir altınla aldı. Ancak ağırlıkları aynı değildi. Resûlullah (s.a.v.), "Riba mı yapacaksınız?" dedi. Bunun üzerine geri çevrildi. O gün bir adam bir harabede 200 dirhem buldu. Resûlullah (s.a.v.) ondan humusu aldı, gerisini ona verdi.

O gün Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle dediği işitildi: "*Kim Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsa, kendi suyu ile başkasının ekinini sulamasın (zina etmesin)! Bilininceye kadar (taksim edilinceye kadar) ganimetten bir şey satmasın! Ganimete ait bir hayvana binip de onu takatten düşürdükten sonra geri çevirmesin! Ganimete ait bir elbiseyi giyip de onu eskittikten sonra geri vermesin! Adet görmekten kurtulup da bir daha adet görmeyene kadar ve eğer hamile ise doğum yapıncaya kadar, hiç kimse hissesine düşen cariyesiyle yatmasın!*" dedi. O gün Resûlullah (s.a.v.) doğurmak üzere olan bir kadının yanından geçti ve "Bu kimindir?" dedi. "Bu filancanındır." denildi. Resûlullah (s.a.v.), "Muhtemelen onunla yatıyor da..." dedi. Onlar, "Evet, ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "*Nasıl oluyor da, kendi oğlu olmadığı halde kendisine vâris olacak çocuğa hamile olan bir kadının yanında yatıyor? Ya da kendisine köle yapacak birisinin kulağının ve gözünün üzerine atlıyor? Onu, kabrinde dahi peşini bırakmayacak bir lanetle lanetlemek isterdim.*" dedi.

Dediler ki: Hayber fethedildikten sonra iki gemi ahalisi/ Habeşistan muhacirleri (Ehlü's-sefîneteyn) de Necaşî'nin yanından geldiler. Resûlullah (s.a.v.) Ca'fer b. Ebû Tâlib'e bakınca, "Hangisine sevineceğimi bilemiyorum; Ca'fer'in gelişine mi, yoksa Hayber'in fethine mi?" dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) onu kucakladı ve iki gözünün arasından öptü. Yine Devs kabilesine mensup olanlar geldiler. İçlerinde Ebû Hüreyre, Tufeyl b. Amr ve arkadaşları vardı. Bir de el-Eşca kabilesinden bir grup gelmişti. Resûlullah (s.a.v.) onları da ganimete dâhil etmeleri için ashâbıyla konuştu. Sahâbe, "Olur ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Ebân b. Sa'îd b. el-Âs, Ebû Hüreyre'ye baktı ve "Sana gelince, sana ganimet yok!" dedi. Bunun üzerine Ebû Hüreyre, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu, İbnî Kavkal'i öldüren adamdır." dedi. Ebân b. Sa'îd, "Vay be! Devs dağından yanımıza inmiş şu tavşana bakın ki, Müslüman bir şahsın öldürülüşünü bana haber veriyor. Üstelik Allah benim elimle ona ikramda bulundu ve beni onun eliyle ağlatmadı." dedi.

Dediler ki: Resûlullah'a (s.a.v.) verilen humus, Müslümanların ele geçirdikleri bütün mallardan oluşuyordu. Resûlullah (s.a.v.) ister bu malları görmüş olsun, ister görmemiş olsun. Resûlullah (s.a.v.) gazaya katılmayana hisse ayırmıyordu. Ancak o, Bedir'de gazveye katılmayan sekiz kişiye hisse vermişti. Hepsi de hak sahibi oldular. Hayber ganimetleri, Hudeybiye'ye katılanların hakkıydı. İster Hayber'e gelmiş olsun veya olmasın. Allah şöyle buyurdu: *"Allah size, elde edeceğiniz çok ganimet vaat etmiştir. İşte şunları hemen vermiş..."*[163] Bununla Hayber'i kastediyor. Bazı adamlar Hayber'den geri kalmışlardı. Murey b. Sinân, Eymen b. Ubeyd, Sibâ b. Urfuta el-Gıfârî -Resûlullah onu Medine'ye görevlendirmişti.-, Câbir b. Abdullah ve diğerleri bunlardan bazılarıydı. Onlardan iki kişi öldü. Resûlullah (s.a.v.) geride kalanlara ve vefat edenlere pay ayırdı.

---

[163] Fetih, 48/20.

Diğer taraftan, Hudeybiye'ye gelmediği halde Hayber'e gelenlere de pay ayırdı. Yine Muhayyisa b. Mes'ûd el-Hârisî ve diğerleri gibi Fedek ehline gönderilen elçilere de pay ayırdı. Onlar Hayber'e gelmedikleri halde Resûlullah (s.a.v.) onlara hisselerini ayırdı. Ayrıca Süveyd b. en-Nu'mân, Abdullah b. Sa'd b. Hayseme ve Benî Hutâme'den bir adam gibi, savaşa katılmayan üç hastaya da hisse ayırdı. Ayrıca Hayber'de öldürülenlere de hisse ayırdı.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da Abdurrahman b. Abdullah b. Abdurrahman b. Ebû Sa'sa'a'dan aynısını rivayet etti. Birisi şöyle dedi: Hayber ganimetleri sadece Hudeybiye ehline tahsis edilmiştir. Onların dışında kimse Hayber'e gelmedi ve onların dışındakilere hisse verilmedi. Ama bize göre, Hudeybiye'ye gelmediği halde Hayber'e gelen bazı kimselere hisse ayrıldığı yolundaki birinci görüş daha doğrudur.

> **"Allah size, elde edeceğiniz çok ganimet vaat etmiştir. İşte şunları hemen vermiş..."**
> (Fetih, 48/20)

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Kutayr el-Hârisî'den, o da Hizâm b. Sa'd b. Muhayyisa'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Medine Yahudilerinden on kişiyle birlikte Hayber Gazvesi'ne çıktı ve Müslümanlara ayırdığı gibi onlara da hisse ayırdı. Deniliyor ki, Resûlullah (s.a.v.) ganimetten onlara bazı hediyeler verdi, fakat onlara hisse ayrılmadı. Onlarla birlikte köleler de vardı. Onlardan biri Ebü'l-Lahm'ın mevlası Umeyr idi. Umeyr, "Resûlullah (s.a.v.) bana hisse ayırmadı ancak ev eşyası verdi." dedi. Resûlullah (s.a.v.) onlara bazı şeyler vermişti. Resûlullah ile birlikte Medine'den 20 kadın da yola çıkmıştı; Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcesi Ümmü Seleme, Safiyye bt. Abdülmuttalib, Ümmü Eymen, Ebû Râfi'in eşi ve Resûlullah'ın (s.a.v.) mevlası Selmâ, Âsım b. Adî'nin eşi -Hayber'de onun için Sehle bt. Âsım adlı bir kız doğurdu.-, Ümmü Umâre Nüseybe bt. Ka'b, Ümmü Menî -Ümmü Şübâs-, Ku'aybe bt. Sa'd el-Eslemiyye, Ümmü Mutâ el-Eslemiyye, Ümmü Süleym bt. Milhân, Ümmü'd-Dahhâk bt. Mes'ûd el-Hârisiyye, Hind bt. Amr

b. Harâm, Ümmü'l-Alâ el-Ensâriyye, Ümmü Âmir el-Eşheliyye, Ümmü Atıyye el-Ensâriyye ve Ümmü Selît...

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Süleyman b. Suhaym'dan, o Ümmü Ali bt. el-Hakem'den, o da Ümeyye bt. Ebü's-Salt el-Gıfâriyye'den şöyle dediğini rivayet etti: Benî Gıfâr'dan bir grup kadınla birlikte Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gittim ve "Ey Allah'ın Resûlü! Bu seferinde seninle birlikte çıkmak istiyoruz. Yaralıları tedavi eder, elimizden geldiği kadar Müslümanlara yardım ederiz." dedik. Resûlullah (s.a.v.), "Haydi; Allah'ın bereketiyle..." dedi. Resûlullah ile birlikte yola çıktık. Ben genç bir kızdım. Resûlullah (s.a.v.) beni yükünün üzerindeki hurcun arkasına bindirdi. Sabah namazı vakti konakladı ve deveyi çökertti. Baktım ki, hurcun üzerinde kanım var. Bu gördüğüm ilk adet kanıydı. Utanarak devenin arkasına saklandım. Resûlullah (s.a.v.) bendeki ürkekliği ve kanı görünce; "Galiba adet oldun." dedi. Ben de, "Evet ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Telaşlanma ve rahat ol! Sonra bir kap su al, içine biraz tuz at ve onunla yıkan. Hurca temas eden kanı da yıka; sonra gel!" dedi. Ben de öyle yaptım. Allah Hayber'in fethini müyesser kılınca ganimetten bize bir şeyler verildi, fakat hisse ayrılmadı. Resûlullah (s.a.v.), boğazımda gördüğün bu gerdanlığı ganimetten aldı, bana verdi ve kendi elleriyle boğazıma taktı. Vallahi onu yanımdan hiç ayırmadım. Vefat edinceye kadar da o gerdanlık boynundaydı. Her temizlendiğinde de mutlaka suyuna tuz katardı. Hatta cenazesi yıkandığında da suyuna tuz konulmasını vasiyet etmişti.

Bana Abdüsselâm b. Musa b. Cübeyr anlattı. O babasından, o dedesinden, o da Abdullah b. Üneys'ten şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Hayber'e çıktım; yanımda da hamile eşim vardı. Yolda doğum yaptı. Durumu Resûlullah'a (s.a.v.) haber verdim. Resûlullah (s.a.v.), "Onun için birkaç hurma ıslat. İyice yumuşayınca onu biraz suda beklet; sonra ona içir." dedi. Ben de yaptım. Hoşlanmadığı bir şey görmedi. Biz Hayber'i fethedince Resûlullah (s.a.v.), kadınlara bazı şeyler verdi; fakat onlara hisse ayırmadı. Eşime ve yeni doğan çocuğuma bazı şeyler verdi. Abdüsselâm, "doğan çocuk oğlan mıydı, kız mıydı bilmiyorum." dedi.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O İshâk b. Abdullah'tan, o Ömer b. el-Hakem'den, o da Ümmü'l-Alâ el-Ensâriyye'den şöyle dediğini rivayet etti: Bana üç tane boncuk düşmüştü. Arkadaşlarıma da aynı miktar verildi.. O gün kendisine altından küpeler getirildi. Resûlullah (s.a.v.), "Bunlar kardeşim Sa'd b. Zürâre'nin kızlarının olsun." dedi ve onlara götürdü. Ben o küpeleri onların üzerinde gördüm. Bunlar, Resûlullah'ın Hayber'deki humusundan verilenlerdi.

Bana Abdullah b. Ebû Yahya anlattı. O Sübeyte bt. Hanzale el-Eslemiyye'den, o da annesi Ümmü Sinân'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Hayber'e çıkmak istediği zaman onun yanına geldim ve "Ey Allah'ın Resûlü! Bu seferinde ben de seninle birlikte çıkmak istiyorum. Su tulumlarını diker, hastaları ve olursa -İnşaallah olmaz- yaralıları tedavi eder, ayrıca yüklere nezaret ederim." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ın bereketiyle sen de yola çık. Senin kavminden ve diğerlerinden bazı arkadaşların da var. Onlar benimle konuştular ve ben onlara (çıkmaları için) izin verdim. Eğer istersen kavminle, yok istemezsen bizimle birlikte çıkarsın." dedi. Ben, "Seninle çıkmak istiyorum ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Eşim Ümmü Seleme ile birlikte ol." dedi. Dedi ki: Ben Ümmü Seleme ile birlikteydim. Resûlullah (s.a.v.), üzerinde zırh olduğu halde her gün er-Recî'den çıkıyordu. Akşam olunca da bize geri geliyordu. Bu şekilde yedi gün bekledi; nihayet Allah en-Netât kalesinin fethini müyesser kıldı. en-Netât'ı fethedince eş-Şık'a yöneldi, bizi de konaklama yerine yönlendirdi. Hayber'i fethedince ganimette bize bazı şeyler verdi. Bana, ganimet olarak ele geçirilen bir inci ve gümüşten yapılmış süs eşyası verdi. Ayrıca bana bir Fedek kadifesi, Yemen işi bir hırka ve süslü elbiseler verdi. Yine bana bakırdan bir tencere de verdi. Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından bazıları yaralanmışlardı. Ben, ailemde bulunan bazı ilaçlarla onları tedavi ediyordum ve onlar iyileşiyorlardı. Ümmü Seleme ile döndüm. Resûlullah'ın (s.a.v.) bana verdiği bir devenin üzerindeydim. Tam Medine'ye girmek üzereyken Ümmü Seleme bana, "Senin altındaki devenin mülkiyeti sana aittir; Resûlullah (s.a.v.) onu sana verdi." dedi. Allah'a hamd ettim; deveyi getirdim ve yedi dinara sattım. Allah bu çıkışımda bana hayır ihsan etti.

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) kadınlara pay ayırdı ve Hayber'de dünyaya gelen Sehle bt. Âsım için de bir pay ayırdı. Yine Abdullah b. Üneys'in de Hayber'de bir çocuğu dünyaya geldi. Resûlullah (s.a.v.) kadınlara ve çocuklara pay ayırdı. Deniliyor ki, kadınlara ve çocuklara ganimetten bazı şeyler verdi; ancak onları cihad ehli gibi değerlendirmedi.

Bana Ya'kûb b. Muhammed anlattı. O Abdurrahman b. Abdullah b. Ebû Sa'sa'a'dan, o da el-Hâris b. Abdullah b. Ka'b'tan şöyle dediğini rivayet etti: Ümmü Umâre'nin boynunda bir inci gördüm ve o inciyi kendisine sordum. Ümmü Umâre, "Müslümanlar es-Sa'b b. Mu'âz'ın kalesinde, yere gömülen mücevherler buldular. Hemen Resûlullah'a (s.a.v.) getirildi. Resûlullah (s.a.v.) kendisiyle beraber olan kadınlara dağıtılmasını emretti. Kadınlar sayıldı; tam 20 kadın idiler. Bu mücevherler aramızda paylaştırıldı. Ayrıca ganimetten bize kadife bir örtü, yemen işi bir hırka ve ikişer dinar verildi. Arkadaşlarıma da aynısı verilmişti. Kendisine, "Erkeklerin hisseleri ne kadardı?" diye sordum. Ümmü Umâre, "Kocam Gaziyye b. Amr on bir buçuk dinara bazı eşyalar satın aldı. Kendisinden bunun karşılığında herhangi bir şey talep edilmedi. Benim kocam süvariydi; biz süvarilerin hisselerinin bu olduğunu zannettik. Kocam, Osman zamanında eş-Şık'ta üç hisseyi 30 dinara sattı. Resûlullah (s.a.v.) Hayber'de Lizâr, ez-Zarib ve es-Sekb adlarında üç atla katılmıştı; ez-Zübeyr b. el-Avvâm birkaç atla katılmıştı. Hırâş b. es-Sımme iki atla katılmıştı. Resûlullah'ın (s.a.v.) oğlu İbrahim'in sütbabası olan el-Berâ b. Evs b. Hâlid b. el-Ca'd b. Avf ve Ebû Amr el-Ensârî de ikişer atla katılmışlardı.

Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) iki atı olan herkese, atlarına dört hisse ve kendilerine bir hisse olmak üzere beş hisse ayırdı. İkiden fazla ata hisse ayırmadı. Deniliyor ki, Resûlullah (s.a.v.) sadece bir at için hisse verdi. Bu işin en doğrusu, Resûlullah'ın bir tek ata hisse ayırmış olmasıdır. Deniliyor ki, Resûlullah (s.a.v.) Hayber'de asil Arap atlarını ve melez olanları birbirinden ayırdı. Arap atlarına hisse verdi; ancak melez olanlara vermedi. Bazıları ise, "Resûlullah (s.a.v.) döneminde melez ırk yoktu; sadece asil Arap atları vardı. Nihayet Ömer b. el-Hattâb zamanında Şam ve Irak fethedilince melez ırk ortaya çıktı." dediler. Resûlullah'ın (s.a.v.) bir at dışında, kendisiyle birlikte olan atlar için hisse ayırdığı işitilmemiştir. Bu "atın hissesi" diye bilinmektedir. Resûlullah'ın (s.a.v.) en-Netât'taki hisseleri üç idi. İki hisse atına, bir hisse de kendisine ait idi. Bu hisseler Âsım b. Adî'nin yanındaydı.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O İshâk b. Abdullah b. Ebû Ferve'den, o Hizâm b. Sa'd b. Muhayyisa'dan şöyle dediğini rivayet etti: Süveyd b. en-Nu'mân bir atın üzerine Hayber'e çıktı. Geceleyin Hayber evlerine baktığı zaman atı onu düşürdü. At zarar gördü ve Süveyd'in de eli kırıldı. Resûlullah (s.a.v.) Hayber'i fethedinceye kadar yerinden ayrılmadı. Resûlullah (s.a.v.) ona bir süvari hissesini verdi.

Dediler ki: Hayber Gazvesi'nde 200 at vardı. Bazılarına göre 300 at vardı. Bize göre 200 sayısı daha doğrudur. O gün Müslümanların sayım işlemini yapan Zeyd b. Sâbit idi. Resûlullah (s.a.v.) satılan eşyaların paralarını aralarında taksim etti. Gazveye katılanları 1400 kişi olarak belirledi. 200 de at vardı. Resûlullah'ın (s.a.v.) hisse ayırdığı gruplar toplam 18 idi. Kendileri için 1400, 200 at için de 400 hisse ayrılmıştı.[164] Resûlullah'ın (s.a.v.) en-Netât veya eş-Şık'ta Müslümanlar için ayırdığı hisselerin sayısı üç idi. Resûlullah (s.a.v.) döneminde düzensizlik yoktu. (Dolayısıyla her grubun bir lideri vardı. Lideri olmayanların) sınırları belirlenmemiş ve (kendilerine ganimet) dağıtılmamıştır. Her bir grubun bir lideri vardı. Her 100 kişi için bilinen bir lider vardı ve lider olan o şahıs, çıkan gelirleri arkadaşlarına dağıtırdı. Müslümanların eş-Şık ve en-Netât'ki liderleri Âsım b. Adî, Ali b. Ebû Tâlib (r.a.), Abdurrahman b. Avf ve Talha b. Ubeydullah idi. Benî Sâ‘ide ve Benî en-Neccâr'ın hisselerinin lideri bir kişiydi. Hârise b. el-Hâris, Eslem, Gıfâr ve Benî Selime'nin hisselerinin başında Mu‘âz b. Cebel vardı. Yahudilerden bir adam olan Ubeyde, Evs, Benî ez-Zübeyr, Üseyd b. Hudayr ve Belhâris b. Hazrec'in hisselerinin başında Abdullah b. Revâha vardı. Beyâda kabilesinin başında Ferve b. Amr vardı. Bir de Nâ‘im kalesinin hissesi vardı.

Böylece eş-Şık ve en-Netât kalelerinde toplam on sekiz (dağıtılmamış ana) hisse vardı. Öncelikle liderler hisseleri alırlar, sonra hak sahiplerine dağıtırlardı. Adam hissesini satmak istediği zaman lider bunu uygun görürdü. Nitekim Resûlullah (s.a.v.) Gıfâr kabilesinden bir adamın hissesini iki deve karşılığında satın aldı Sonra kendisine, "Senden aldığımın, sana verdiğimden daha iyi olduğunu ve sana verdiğimin senden aldığımdan daha kıymetsiz olduğunu biliyorum. İstersen al, istersen malını verme." dedi. el-Gıfârî aldı. Ömer b. el-Hattâb (arkadaşları hesabına) Resûlullah'tan (s.a.v.) bir hisse (ana hisse) satın aldı ve bedelini yüz arkadaşından aldı. O da el-Lefîf denilen Evs'in hissesiydi. Sonunda Ömer b. el-Hattâb'a kaldı. Yine Muhammed b. Mesleme, Eslem kabilesinin (ana) hissesinden çok sayıda pay aldı. Denildiğine göre Eslem yetmiş küsur, Gıfâr da yirmi küsur insandı. İkisi toplam yüz insan ediyordu. Bazılarına göre Eslem Kabilesi 170, Gıfâr ise 20 küsur kişiydi. İkisi toplam 200 hisse ediyordu. Birinci görüş bize göre daha doğrudur.

Resûlullah (s.a.v.) Hayber'i fethettiği zaman Yahudiler, "Ya Muhammed! Biz hurma ehliyiz ve hurmadan anlarız." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), hurma ve ekinin bir bölümüne karşılık onlarla müsâkât[165] sözleşmesi yaptı. Hurmaların altında ekin ekilirdi. Resûlullah (s.a.v.) onlara, "Allah'ın hakkınızda verdiği hükme göre hüküm veriyorum." dedi. Resûlullah (s.a.v.) vefat edinceye kadar, Ebû Bekr dönemi ve Ömer'in döneminin başına kadar ağaçları sulamak ve ürün kaldırmak onların elindeydi. Resûlullah (s.a.v.) Abdullah b. Revâha'yı gönderip ürün (rekolte) tahmininde bulunuyordu. Abdullah b. Revâha tahminde bulunur ve şöyle derdi: "Eğer isterseniz (ürünün tümü) sizin olsun; fakat benim tahmin ettiğimin yarısını üstlenirsiniz. İsterseniz de, ürün bizim olsun ve ben tahmin ettiğimi sizin için üstlenirim." derdi. Abdullah b. Revâha onlar için 40.000 yük (deve yükü) tahmininde bulunmuştu. Bunun üzerine Yahudiler hanımlarının ziynet eşyalarını toplayıp ona verdiler ve "Bu senin olsun, ama fikrinden vazgeç." dediler. Abdullah b. Revâha, "Ey Yahudiler! Vallahi sizler Allah'ın mahlûkatı arasında benim en çok nefret ettiğim kimselersiniz. Fakat bu durum, size karşı âdil davranmaktan beni menetmez." dedi. Yahudiler, "Zaten yer ve gök adaletle ayakta kalıyor." dediler.

---

[164] Dikkat edilirse, 1400 mücahid ve 200 süvarinin toplam hisseleri 1800'dür. Böylece ganimet malları, yüzer hisselik 18 gruba ayrılmış oldu. Hisse sahiplerinin hisselerini dağıtmak üzere her 100 hisse için de birer lider (başkan-yönetici) tayin edilmişti (M).

[165] Müsâkât, mahsûlün belli bir miktarı karşılığında bakımını üstlenecek kimselere ağaçların verilmesidir İmam Şafiî, Resûlullah'ın (s.a.v.) Hayber'deki uygulamalarına bakarak bu miktarın, ürünün yarısı olması gerektiğini savunur (M).

Abdullah b. Revâha hep onlar için tahminde bulunurdu. Abdullah b. Revâha Mu'te'de şehit olunca Resûlullah (s.a.v.) Ebü'l-Heysem b. et-Teyyihân'ı görevlendirdi; onlar için tahminde bulunuyordu. Bazılarına göre Cebbâr b. Sahr'ı görevlendirmiştir. O, Abdullah b. Revâha'nın yaptığının aynısını onlar için yapıyordu. Deniliyor ki, Abdullah b. Revâha'dan sonra tahminde bulunan Ferve b. Amr'dır. Dediler ki: Müsakât sözleşmesi bittikten ve yarısı Yahudilere kaldıktan sonra, Müslümanlar onların ekinlerine ve hububat tarlarına giriyorlardı. Yahudiler bu durumu Resûlullah'a şikâyette bulundular. Resûlullah (s.a.v.) Hâlid b. el-Velîd'i veya Abdurrahman b. Avf'ı çağırdı. O da, "Namaz toplayıcıdır ve cennete ancak bir Müslüman girebilir." diye çağrıda bulundu. İnsanlar toplandılar. Resûlullah (s.a.v.) ayağa kalktı, Allah'a hamd ve sena ettikten sonra, "Yahudiler, tarlalarına girdiğinizi bana şikâyet ettiler. Oysa biz onların mallarına, kanlarına ve ellerindeki arazilere emân vermiştik ve onlarla iş yapmaya başladık. Herkes bilsin ki, *hakkı ödenmeden zimmet ehli insanların malları helal değildir*." dedi. Müslümanlar onların hububatlarından parasız bir şey almazlardı. Çoğu zaman bir Yahudi bir Müslüman'a, "Al! Ben sana bunu bedava veriyorum." derdi. Fakat Müslüman parasız almazdı.

İbn Vâkıd dedi ki: el-Ketîbe konusunda bize değişik rivayetler geldi. Birisi, "el-Ketîbe sadece Resûlullah'a verildi; Müslümanlar ona karıştırılmadı. Çünkü o Resûlullah'a ait idi." dedi.

Bana Abdullah b. Nûh anlattı. O İbn Gufeyr ve Musa b. Amr b. Abdullah b. Râfi'den, o da Beşîr b. Yesâr'dan rivayet etti. Ayrıca bana İbrahim b. Ca'fer anlattı. O da babasından, bunu söylediklerini rivayet etti. Bir başkası da şöyle dedi:

el-Ketîbe Resûlullah'ın (s.a.v.) Hayber'deki eş-Şık ve en-Netât kalelerinden elde edilen humusuydu. Bana Kudâme b. Musa anlattı. O da Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hizâm'dan[166] şöyle dediğini rivayet etti: Ömer b. Abdülazîz hilafeti döneminde bana bir mektup yazarak onun için el-Ketîbe hakkında bir araştırma yapmamı istedi. Ebû Bekr dedi ki: Amre bt. Abdurrahman'a sordum; bana dedi ki: "Resûlullah (s.a.v.) Benî Ebü'l-Hukayk ile antlaşma yapınca eş-Şık, en-Netât ve el-Ketîbe'yi beş parçaya ayırdı. el-Ketîbe o beş parçadan biriydi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) beş deve tersini (gübresini) aldı ve bir tanesini "Allah'a aittir." diye işaretledi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ım! Payını el-Ketîbe'ye koy!" diye dua etti. Ganimetten ilk çıkardığı kısım, üzerine "el-Ketîbe" diye yazılan kısımdı. Sonuç itibariyle el-Ketîbe Resûlullah'ın humusuydu. Diğer kısımlar ise boş olup üzerlerinde işaret yoktu. Genel olarak Müslümanların (grup halindeki) paylarının sayısı on sekiz idi." Ebû Bekr dedi ki: Ben Ömer b. Abdülazîz'e böyle yazdım.

Bana Ebû Bekr b. Ebû Sebre anlattı. O Ebû Mâlik'ten, o da Hizâm b. Sa'd b. Muhayyisa'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.) payı çıkınca, eş-Şık ve en-Netât, genel olarak Müslümanlar için tahsis edilmiş olan dört kısım idi.

Bana Abdullah b. Avn anlattı. O Ebû Mâlik el-Himyerî'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'ten rivayet etti. Ayrıca bana Muhammed anlattı. O da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti: el-Ketîbe Resûlullah'ın humusuydu. Resûlullah (s.a.v.) el-Ketîbe'de tahsisat verir ve ehline infakta bulunurdu. İbn Vâkıd dedi ki: Bize göre doğru olan el-Ketîbe'nin, Resûlullah'ın Hayber'deki humusu olmasıdır. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) eş-Şık ve en-Netât'tan hiç kimseye tahsisat ayırmamış ve onları Müslümanlara tahsis etmiştir. Resûlullah'ın tahsisat ayırdığı yer el-Ketîbe idi. el-Ketîbe için (her yıl) 8.000 yük hurma tahmin edilirdi. Bu hurmaların yarısı olan 4.000 yük Yahudilere verilirdi. el-Ketîbe'de arpa ekilirdi. Ekilen arpadan 3.000 sa[167] arpa kaldırılırdı. Bunun Yarısı olan 1500 sa, Resûlullah'ın (s.a.v.) idi. Ayrıca el-Ketîbe'de hurma çekirdekleri de bulunurdu. Çoğu zaman 1.000 sa hurma çekirdekleri toplanırdı ve bunun yarısı Resûlullah'a (s.a.v.) ait idi. Resûlullah (s.a.v.) hurma, arpa ve hurma çekirdekleri gibi bütün bu ürünlerden Müslümanlara verirdi.

---

[166] Ömer b. Abdülazîz'in Medine valisidir (E).

el-Ketîbe Hisseleri

Resûlullah'ın (s.a.v.) tek başına humusu, Sülâlim ve el-Câsimeyn'in hisseleri, kadınların hisseleri, Yahudi olan Mikşem'in hissesi, Avân'ın iki hissesi, Girrîs'in hissesi ve Nu'aym'ın hissesi... Toplam on iki hisse idi.

Resûlullah'ın (s.a.v.) el-Ketîbe'de Eşlerine ve Başkalarına Azık Tahsis Etmesi

Resûlullah (s.a.v.) eşlerinden her birisine 80 yük hurma ve 20 yük arpa tahsis ederdi. Abbâs b. Abdülmuttalib'e 200 yük hurma, Ali ve Fâtıma için, 85'i arpa olmak üzere hurma ve arpadan 300 yük tahsis ederdi. Ayrıca Fâtıma için 200 yük tahsis ederdi. Üsâme b. Zeyd için, 40 yükü arpa ve 50 yükü hurma çekirdekleri olmak üzere 150 yük tahsis ederdi. Ümmü Rimse bt. Amr b. Hâşim b. Abdülmuttalib için beş yük arpa ve el-Mikdâd b. Amr için 15 yük arpa tahsis ederdi.

Bana Musa b. Ya'kûb anlattı. O halasından, o da annesinden şöyle dediğini rivayet etti: el-Mikdâd b. Amr'ın Hayber'den kendisine tahsis edilen azığını, 100.000 dirhem karşılığında Mu'âviye b. Ebû Süfyân'a sattık.

---

[167] Bir sa, 3300 gr.dır (M).

Resûlullah'ın (s.a.v.) Tahsisatları[168]

Bismillahirrahmânirrahîm... Bu, Muhammed Resûlullah'ın verdiği tahsislerdir. Ebû Bekr b. Ebû Kuhâfe'ye 100 yük, Akîl b. Ebû Tâlib'e 140, Ca'fer b. Ebû Tâlib'in çocuklarına 50 yük, Rebî'a b. el-Hâris'e 100 yük, Ebû Süfyân b. el-Hâris b. Abdülmuttalib'e 100 yük, es-Salt b. Mahreme b. el-Muttalib için 30 yük, Ebû Nabka için 50 yük, Rükâne b. Abdi Zeyd için 50 yük, Kasım b. Mahreme b. el-Muttalib için 50 yük, Mistah b. Üsâse b. Abbâd ve kız kardeşi Hind için 30 yük, Safiyye bt. Abdülmuttalib için 40 yük, Buhayne bt. el-Hâris b. Abdülmuttalib için 30 yük, Dubâ'a bt. ez-Zübeyr b. Abdülmuttalib için 40 yük, el-Husayn, Hadîce ve Hind bt. Ubeyde b. el-Hâris için 100 yük, Ümmü'l-Hakem bt. ez-Zübeyr b. Abdülmuttalib için 30 yük, Ümmü Hanî bt. Ebû Tâlib için 40 yük, Cümâne bt. Ebû Tâlib için 30 yük ve Ümmü Tâlib bt. Ebû Tâlib için 30 yük tahsis etmişti. Yine Kays b. Mahreme b. Muttalib için 50 yük, Ebû Erkam için 50 yük, Abdurrahman b. Ebû Bekr için 40 yük, Ebû Basra için 40 yük ve İbn Ebû Hubeyş için 30 yük tahsis etmişti. Keza Abdullah b. Vehb için 50 ve iki oğlu için 40 yük, Benî Leys'ten Nümeyle el-Kelbî için 50 yük, Ümmü Habîbe bt. Cahş için 30 yük, Melkân b. Abde için 30 yük ve Muhayyisa b. Mes'ûd için 30 yük tahsis etmişti.

Resûlullah (s.a.v.) ayrıca (bir Yemenli kabile olan) Rehâvîler ve Dârîler için Hayber'in humusundan 100 yüke karşılık gelecek bir tahsisat yapılmasını vasiyet etmişti. Dârîler on kişiydiler. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına Şam'dan gelmişlerdi. Resûlullah (s.a.v.) onlar için 100 yük tahsis edilmesini vasiyet etti. Dârîler şunlardı: Hanî b. Habîb, el-Fâkih b. en-Nu'mân, Cebele b. Mâlik, Ebû Hind b. Ber ve kardeşi et-Tayyib b. Ber... -Resûlullah (s.a.v.) buna Abdullah ismini koymuştu.- Ayrıca

---

[168] Bu başlık çeviriye esas aldığımız metinde bulunmayıp tarafımızdan eklenmiştir (M).

Temîm b. Evs, Nu‘aym b. Evs, Yezîd b. Kays, Azîz b. Mâlik -Resûlullah (s.a.v.) ona Abdurrahman ismini koymuştu.- ve kardeşi Mürre b. Mâlik... Resûlullah (s.a.v.) ayrıca Eş‘arîler için de 100 yüke karşılık gelecek bir tahsisatı vasiyet etmişti.

Bize Abdülvehhâb b. Ebû Hayye haber verdi; dedi ki: Bize İbnü’s-Selcî anlattı; dedi ki: Bize el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bana Ma‘mer anlattı. O ez-Zührî’den, o da Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe’den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) üç şey dışında hiç vasiyette bulunmadı: Dârîler için 100 yük, Eş‘arîler için 100 yük ve Rehâvîler için de 100 yük verilmesini, Arabistan’da iki dinin bırakılmamasını ve Üsâme b. Zeyd’in ordusunun hazırlanmasını vasiyet etmişti. Resûlullah (s.a.v.), Üsâme’ye, babasının öldürüldüğü yere gitmesi için sancak bağlamıştı.

Dediler ki: Sonra Resûlullah (s.a.v.) Hayber ganimetlerinin humusunun taksimatı konusunda Cibrîl ile istişarede bulundu. Cibrîl humusun Benî Hâşim, Benî Abdülmuttalib ve Benî Abdüyağûs’a verilmesini işaret etti.

Bana Ma‘mer anlattı. O ez-Zührî’den, o da Sa‘îd b. el-Müseyyeb’ten şöyle dediğini rivayet etti: Cübeyr b. Mut‘im şöyle dedi: Resûlullah (s.a.v.) Hayber’de, *“Zevi’l-Kurbâ”* olan Benî Hâşim ve Benî Abdülmuttalib’in paylarını taksim ederken ben ve Osman b. Affân yürüdük;[169] nihayet Resûlullah’ın (s.a.v.) yanına girdik ve kendisine, “Ey Allah’ın Elçisi! Şunlar bizim Benî el-Muttalib’ten kardeşlerimizdir. Allah seni onların içine koyduğu için onların faziletini inkâr etmiyoruz. Benî el-Muttalib’ten olan bizim kardeşlerimizi de görüyor musun? Bizler ve onlar senin yanında aynı makama sahibiz. Ama onlara tahsisat verdin ve bizi bıraktın?” dedik. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), “Benî el-Muttalib beni, ne Cahiliye’de ne de İslâm’da terk ettiler. Bizimle birlikte (Mekke’deki boykot döneminde) mahalleye girdiler. Benî Hâşim ve Benî el-Muttalib aynı şeydir.” dedi ve parmaklarını birbirine kenetledi.

Dediler ki: Abdülmuttalib b. Rebî‘a b. el-Hâris anlatıyor. Diyor ki: Abbâs b. Abdülmuttalib ve Rebî‘a b. el-Hâris bir araya gelip, “Biz bu iki çocuğu Resûlullah’a (s.a.v.) göndersek de -beni ve el-Fadl b. Abbâs’ı kastediyor.-, onunla konuşsalar ve Resûlullah (s.a.v.) onları bu sadakaların üzerine memur yapsa, ne iyi olurdu! Onlar da insanlara ödenecek şeyleri onlara öderler ve elde edecekleri menfaatleri de elde ederlerdi.” dediler. Ben ve el-Fadl gönderildik. Çıktık; nihayet Resûlullah’ın (s.a.v.) yanına geldik ve onu geçtik. Öğle namazından çıkıyordu; biz de Zeyneb’in evinin yanında duruyorduk. Bize döndü. Her ikisinin omzundan tuttu ve “Gizlediğiniz şeyi (dilinizin altından) çıkarın.” dedi. Resûlullah (s.a.v.) içeri girince onlar da girdiler. Resûlullah (s.a.v.) ile konuştular ve “Ey Allah’ın Elçisi! Bizi bu sadakaların üzerine memur yapman için sana geldik. İnsanlara ödeyeceğimizi öder, elde edeceğimiz menfaati de elde ederiz.” dediler. Resûlullah (s.a.v.) durdu ve gözlerini tavana dikti; sonra bize yönelerek, *“Sadaka Muhammed ve Âl-i Muhammed için helal değildir. Bunlar insanların kirleridir.”* dedi. Bana Mahmiye b. Cez ez-Zübeydî ile Ebû Süfyân b. el-Hâris b. Abdülmuttalib’i çağır.” dedi. Sonra Mahmiye’ye, “Bu kızını el-Fadl ile evlendir.” dedi. Ebû Süfyân’a da, “Bu kızını Abdülmuttalib b. Rebî‘a b. el-Hâris ile evlendir.” dedi. Sonra Mahmiye’ye, “Senin yanındaki humusu onlara mehir yap.” dedi. Mahmiye humusun üzerinde görevliydi. İbn Abbâs şöyle derdi: “Ömer, (tahsisten) bekârlarımızın evlenmesi, fakirlerimizin iş bulmaları ve borçlularımızın borçlarını ödemeleri için bizi davet etti. Fakat onun teklifini kabul etmedik ve hepsini bize teslim etmesini istedik. O da bunu kabul etmedi.

“Sadaka Muhammed ve Âl-i Muhammed için helal değildir. Bunlar insanların kirleridir.”
(Hadisi Şerif)

---

[169] Cübeyr, Hz. Peygamber’in büyük dedesi Nevfel’in, Hz. Osman ise Abdüşems’in soyundan gelmektedirler. Nevfel ve Abdüşems, Hâşim ve Muttalib ile kardeş idiler (E).

Bana Mus'ab b. Sâbit anlattı. O Yezîd b. Rûmân'dan, o da Urve b. ez-Zübeyr'den şunu rivayet etti: Ebû Bekr, Ömer ve Ali (r.a.) bu iki hissenin yetimlere ve miskinlere verilmesini istediler. Bazıları, silah temini ve Allah yolunda cihad hazırlığı için de harcanmasını istediler. Bu tahsis Resûlullah'ın (s.a.v.) hayatında onun belirlediği sa denilen ölçü aletiyle alınıyordu. Hatta Ebû Bekr, Ömer, Osman ve Mu'âviye dönemlerinde de böyleydi. Nihayet Yahya b. el-Hakem sa denilen birime, avucun altıda biri kadar bir ilavede bulundu. Bundan böyle ilaveli sa ile insanlara verilirdi. Sonra Ebân b. Osman sa birimine ilavede bulundu ve insanlara bu yeni haliyle verilmeye başladı. Resûlullah'ın (s.a.v.) hayatında ya da Ebû Bekr'in hilafeti döneminde öldürülen ya de vefat eden tahsisat sahiplerinin hakları varislerine intikal ediyordu. Ömer b. el-Hattâb dönemi gelince vefat eden veya öldürülen tahsisat sahibinin hakkı veraset yoluyla intikal etmedi. Meselâ, Zeyd b. Hârise ve Ca'fer b. Ebû Tâlib'in tahsisatları kesildi. Hatta Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) bu konuda halife ile konuştu. Aynı şekilde Safiyye bt. Abdülmuttalib'in tahsisatı da kesildi. ez-Zübeyr bu konuda Ömer b. el-Hattâb ile konuştu. Hatta aralarında sert bir konuşma da geçmişti. Ömer geri vermeyi reddetti. ez-Zübeyr ısrar edince Ömer, "O halde sana bir kısmını vereyim." dedi. ez-Zübeyr ise, "Hayır vallahi, bir tek hurmayı bile benden alıkoyamazsın." dedi. Ömer ise hepsini vermeyi kabul etmedi. ez-Zübeyr, "Ben ancak onun tamamını alırım." dedi. Ömer kabul etmedi ve Muhacirlere de ödenmesini reddetti.

Fâtıma'nın tahsisatını da kesti. Kendisiyle konuşuldu; ama Ömer kabul etmedi. Ancak Ömer Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerinin yaptıklarını onaylıyordu. Zeyneb bt. Cahş kendi hilafeti döneminde vefat etti. Ömer onun tahsisatının varislerine geçmesine engel olmadı. Resûlullah'ın (s.a.v.) eşleri, tahsisatlarını satar veya hibe edebilirlerdi. Onların tüm vârisleri bu tahsisata sahip oldular. Ancak ezvac-ı tahirât dışında bunu kimse için onaylamadı. Hatta Ömer b. el-Hattâb, kendi tahsisatını satanların satışını onaylamıyor ve "Bu bilinen bir şey değildir (mechûldür). Hak sahibi vefat ettiği zaman hakkı düşüyor; nasıl satışı caiz olabilir?" diyordu. Sadece Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerini bunun dışında tutuyordu. Onlar tahsisatlarında istediklerini yapabilirlerdi. Osman hilafete gelince, tahsisatlar konusunda kendisiyle konuşuldu. Osman sadece Üsâme'ye geri verdi, fakat başkalarına vermedi. ez-Zübeyr, annesi Safiyye'nin tahsisatı hakkında kendisiyle konuştu. Fakat Halife Osman geri vermeyi kabul etmedi ve "Sen bu konuyu Ömer'le konuştuğun zaman yanınızdaydım. Ömer sana hepsini değil, bir kısmını veriyordu. Ben de sana Ömer'in verdiği kısmı vereyim. Hatta ben sana üçte ikisini verip üçte birini alıkoyayım." dedi. Fakat ez-Zübeyr, "Hayır vallahi, bir tek hurmayı bile eksik kabul etmiyorum. Ya hepsini verirsin ya da hiç vermezsin." dedi.

Bana Şu'ayb b. Talha b. Abdullah b. Abdurrahman b. Ebû Bekr anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Bekr vefat ettiği zaman onun vârisleri olan çocukları, yüz yüklük Hayber tahsisatını, Ömer ve Osman dönemlerinde alıyorlardı. Ebû Bekr'in eşi Ümmü Rûmân bt. Âmir b. Uveymir el-Kinâniyye ve Habîbe bt. Hârice b. Zeyd b. Ebû Züheyr bu tahsisata varis olmuşlardı. Hatta bu tahsisatı, Abdülmelik zamanına kadar sürekli alıyorlardı. Tahsisatlar onun zamanında veya ondan sonra kesildi.

Ebû Abdullah dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) Hayber'de kimlere tahsisat verdiğini İbrahim b. Ca'fer'e sordum; dedi ki: Hiçbir zaman bunu, benden daha iyi bilen birisine soramazsın. Kendisine tahsisat verilen kişiler vefat edinceye kadar onlara verildi. Sonra varisleri almaya başladılar. Onlar satıyor, tahsis edebiliyor ve hibe edebiliyorlardı. Bu süreç, Ebû Bekr, Ömer ve Osman dönemlerinde devam etti. Ben, "Bunu kimden duydun?" diye sordum. İbrahim b. Ca'fer, "Babamdan ve ailemin diğer fertlerinden duydum." dedi. Ebû Abdullah dedi ki: Bu hadisi Abdurrahman b. Abdülazîz'e anlattım; şöyle dedi: "Güvendiğim kimseler bana haber verdiler ki, kişi Peygamber eşlerinin ve diğerlerinin hayatlarında vefat ettiğinde Ömer bu tahsisatı kesiyordu." Sonra şöyle diyordu: Zeyneb bt. Cahş, hicretin 20. yılında, Ömer'in hilafetinde vefat etti; hemen tahsisatı kesildi. Bu konuda Ömer ile konuşuldu, fakat Ömer varislere vermeyi kabul etmedi ve "Resûlullah'tan (s.a.v.) yapılan bu tahsisat kişinin hayat kaydına bağlıydı. Kişi vefat ettiğinde varislerine bir şey yoktur." dedi. Dedi ki: Ömer vefat edinceye kadar tahsisatla ilgili hüküm böyleydi. Sonra Osman hilafete geçti. Resûlullah (s.a.v.) Zeyd b. Hârise'ye Hayber'den, yazılı kaydı olmayan bir tahsisat yapmıştı. Zeyd vefat edince Resûlullah (s.a.v.) o tahsisatı Üsâme b. Zeyd'e verdi. Ben derim ki: Rivayet edenlerin bir kısmı şöyle diyor: Üsâme b. Zeyd, babasının tahsisatı için Ömer ve Osman ile konuştu, fakat kabul etmediler. Dedi ki: İş, sana haber verdiğim gibidir. Ebû Abdullah dedi ki: Yani bu tahsisat işi böyledir.

Resûlullah (s.a.v.) ile Birlikte Hayber'e Gidip Şehit Olanlar

Benî Ümeyye'nin anlaşmalılarından, Rebî'a b. Eksem: Bu zat en-Netât'ta öldürüldü. Onu Yahudi olan el-Hâris öldürdü. Sakf b. Amr b. Sümeyt: Onu Yahudi olan Üseyr öldürdü. Rifâ'a b. Mesrûh: Onu Yahudi olan el-Hâris öldürdü.

Benî Esed b. Abdüluzzâ'dan, Abdullah b. Ebû Ümeyye: Onların anlaşmalıları ve kızkardeşlerinin oğluydu. en-Netât'ta öldürüldü.

Ensâr'dan, Mahmûd b. Mesleme: Merhab, en-Netât'taki Nâ'im kalesinden üzerine değirmen taşı bıraktı.

Benî Amr b. Avf'tan, Ebü'd-Dayyâh b. en-Nu'mân: Bedir'e katılmış birisiydi.

el-Hâris b. Hâtıb: O da Bedir'e katılmıştı. Adî b. Mürre b. Sürâka ve Evs b. Habîb: Evs, Nâ'im kalesinde öldürüldü. Üneyf b. Vâile: O da Nâ'im kalesinde öldürüldü.

Benî Zurayk'tan, Mes'ûd b. Sa'd; Merhab onu öldürdü.

Benî Selime'den, Bişr b. el-Berâ b. Marûr: Zehirli keçiden öldü. Fudayl b. en-Nu'mân: Araplardan olup Eslem kabilesindendi. Âmir b. el-Ekva: Nâ'im kalesinde yanlışlıkla kendi kendini vurdu. O ve Mahmûd b. Mesleme, er-Recî'de bir mağaraya defnedildiler.

Benî Gıfâr'dan, Umâre b. Abbâd b. Müleyl.

Siyahî köle olan Yesâr ve *Eşca* kabilesinden bir adam...

Şehit olanların toplamı on beştir. Üzerlerinde namaz kılınması konusunda ihtilaf edildi. Birisi, "Resûlullah (s.a.v.) onların üzerinde namaz kıldı." dedi. Bir başkası, "Kılmadı." dedi. Yahudilerden 93 kişi öldürüldü. Resûlullah (s.a.v.) Cebele b. Cevvâl es-Sa'lebî'ye Hayber'deki bütün evcil hayvanları verdi. Deniliyor ki, en-Netât'taki bütün evcil hayvanları verdi. el-Ketîbe'den ve eş-Şık'tan ona bir şey vermedi.

Hayber Hakkında Söylenen Şiirler

Nâciye b. Cündeb el-Eslemî şöyle dedi:

Ey Allah'ın Kulları! Neyin peşindeyiz?
Dünya bir yemek ve içmekten başka bir şey değildir.
Bir de içinde, hayret verici nimetler bulunan bir cennet!

Yine şöyle demiştir:

Beni görenler için ben İbn Cündeb'im!
Nice savaşçıyı boynu bükük bıraktım!
(Cesedi) üzerinde birçok çakal ve akbaba helak oldular.

Bize Abdurrahman b. Abdülazîz anlattı. O da Abdullah b. Ebû Bekr b. Hazm'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Hayber'in üzerine yürüdüğü zaman Kureyş arasında cereyan eden bahis kendisine soruldu. Abdullah şöyle dedi: Huveytıb b. Abdüluzzâ şöyle diyordu: Hudeybiye Antlaşması'ndan döndüğümde Muhammed'in insanlara galip geleceğine inanıyordum. (İslâm'a girmemi) engelleyen ve beni dinime (putperestliğe) bağlayan sadece Şeytanın vesvesesiydi. Bir ara Abbâs b. Mirdâs es-Sülemî geldi ve Muhammed'in Hayber kalelerinin üzerine yürüdüğünü, Hayber Yahudilerinin de Araplardan ordular bir araya getirdiklerini ve Muhammed'in artık kurtulamayacağını bize haber verdi. Hatta Abbâs b. Mirdâs, "İsteyenle bahse girerim ki, bu kez Muhammed kurtulamayacaktır." dedi. Kendisine, "Seninle (aynı fikirde olmadığıma dair) bahse girerim." dedim. Safvân b. Ümeyye, "Ben seninle birlikteyim ey Abbâs!" dedi. Yine Nevfel b. Mu'âviye, "Ben de seninle birlikteyim ey Abbâs!" dedi. Kureyş'ten birkaç kişi de benim fikrime meyletti. Beş yaşında olan yüz deve üzerine bahse girdik. Ben ve benim grubum, "Muhammed galip gelecek." diyorduk. Abbâs b. Mirdâs ve onun grubu, "Gatafân galip gelecek." diyorlardı. Sesler heyecanlı bir şekilde yükselmeye başladı. Bunun üzerine Ebû Süfyân b. Harb, "Lât'a yemin ederim ki, Abbâs b. Mirdâs'ın grubundan korkuyorum." dedi. Safvân öfkelendi ve "Olumsuzluk seni kaplamış!" dedi ve Ebû Süfyân'ı susturdu. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) galip geldiği haberi geldi. Bunun üzerine Huveytıb ve grubu bahse konu olan develeri aldılar.

Dediler ki: Hayber için (mağlup edilemeyeceğine dair) yeminler ediliyordu. Resûlullah (s.a.v.) Hayber'in üzerine yürüdüğü zaman Mekkeliler kendi aralarında bahse girdiler. Onlardan bazıları "Benî Esed, Benî Gıfâr ve Hayber Yahudileri galip gelecekler." diyorlardı. Çünkü Yahudiler müttefiklerini de işin içine sokmuşlardı. Hayber'in bir yıllık hurma hâsılatı karşılığında onlardan destek sözü almışlardı. Bu konuda aralarında büyük alış-verişler olmuştu.

Haccâc b. Ilât es-Sülemî el-Behzî, bazı baskınlarda bulunmak üzere yola çıkmıştı. Kendisine, Resûlullah'ın (s.a.v.) Hayber'de olduğu haberi iletildi. el-Haccâc hemen Müslüman oldu ve Hayber'de Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gitti. Mus'ab el-Abdî'nin kız kardeşi Ümmü Şeybe bt. Umeyr b. Hâşim onun karısıydı. el-Haccâc'ın malı çoktu ve zengin bir adamdı. Benî Süleym toprağındaki altın madenleri de onundu. el-Haccâc Resûlullah'a, "Ey Allah'ın Resûlü! Bana izin ver; eşimin yanındaki malımı alayım. Eğer eşim Müslüman olduğumu bilirse o maldan bir şey alamam." dedi. Resûlullah (s.a.v.) kendisine izin verdi. Sonra, "Ey Allah'ın Resûlü! Benim yalan söylemem lazım!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) ona istediğini söylemekte serbest olduğunu söyledi.

Haccâc dedi ki: Çıktım; Harem'e vardığımda, indim. Onları Seniyyetü'l-Vedâ tepesinde buldum. Baktım ki yanlarında, haberleri tartışan Kureyş'ten bazı adamlar var. Resûlullah'ın (s.a.v.) Hayber'e çıktığı haberi onlara ulaşmıştı. Onlar Hayber'in gelir, sağlamlık, adamlar ve silah bakımından Hicaz'ın en iyi kenti olduğunu biliyorlardı. Aralarındaki bahis (iddia) sebebiyle haberleri tartışıyorlardı. Beni gördüklerinde, "el-Haccâc b. Ilât... Vallahi yanında haberler vardır." dediler ve "Ey el-Haccâc! Bize gelen habere göre, sıla-i rahmi kesen adam (Resûlullah), Yahudilerin memleketi ve Hicaz'ın bereketli kenti olan Hayber'in üzerine yürümüştür?" dediler. Ben, "Bana gelen habere göre de o, Hayber'e yürümüş. Sizi sevindirecek haberlerim var." dedim. Hemen devemin etrafına üşüşüp, "Bize haber ver ey el-Haccâc!" dediler. Onlara şöyle dedim: "Muhammed ve ashâbı, Hayberliler dışında, henüz iyi savaşan kimseyle karşılaşmamışlardır. Hayberliler Arapları dolaşıp kabileleri bir araya getirmişler ve 10.000 kişilik bir ordu toplamışlar. Muhammed, benzeri duyulmamış bir şekilde hezimete uğramış ve esir alınmıştır. Onu esir alanlar, 'Mekke'ye götürünceye kadar Muhammed'i öldürmeyeceğiz. Onu Mekke'de Kureyş arasında, bizden ve onlardan öldürdüklerine misilleme olarak öldüreceğiz.' demişler. Bu yüzden onlar (Yahudiler) size müracaat edip aşiretleri hakkında eman istiyor ve eski durumlarına dönmek istiyorlar. Size yaptıkları ortada iken sakın onlara eman vermeyin!" Dedi ki: Mekke'de bağırmaya başladılar ve "Ey Kureyş Topluluğu! Haber size gelmiştir. İşte, Muhammed'in size getirilmesi beklenmektedir." dediler. Kendilerine, "Alacaklılarımdan paralarımın toplanması için bana yardım edin! Tüccarlar benden önce oraya varmadan gidip Muhammed ve ashâbından (ele geçen ganimetlerden) bir şeyler satın almak istiyorum." dedim. Hemen kalkıp malımı, en güzel şekilde topladılar. Eşimin yanına geldim. Onun yanında malım vardı. Eşime, "Malımı ver! Malımı ver de, tüccarlar Hayber'de hezimete uğramış Müslümanların yanına varmadan gidip oralarda alış-veriş yapayım." dedim.

Abbâs (b. Abdülmuttalib) bu sözümü duyunca birden ayağa kalkmak istedi; aniden beli tutuldu ve ayağa kalkamaz oldu. Eziyete uğramaktan korktuğu için evine girmek istedi. Kendisi, eziyete uğrayacağını biliyordu. Sırt üstü yatarken evinin kapısının açılmasını istedi. Hemen oğlu Kusem'i çağırdı. Kusem, Resûlullah'a (s.a.v.) benzetiliyordu. Düşmanlar, onun düştüğü duruma sevinip onu alaya almasınlar diye sesini yükselterek şiirler söylüyordu. Öfkeli ve üzgün olan Abbâs'ın düştüğü duruma sevinip onu alaya alan insanlar ile küfrün ve zulmün açıkça ortaya konulmasıyla kahrolmuş Müslüman erkekler ve kadınlar Abbâs'ın kapısında bir araya geldiler. Müslümanlar Abbâs'ın sevinçli olduğunu gördüklerinde onlar da sevindiler ve güçlendiler. Abbâs, Ebû Zübeyne adında bir kölesini çağırdı ve ona şöyle dedi: el-Haccâc'a git ve ona de ki, Abbâs şöyle diyor: "Allah, Senin söylediklerinin doğru olmasından daha yüksek ve daha yücedir." Abbâs'ın kölesi el-Haccâc'a gidip Abbâs'ın söylediklerini iletti. el-Haccâc ona şöyle dedi: "Ebü'l-Fadl'a söyle; beni evlerinden birisine yerleştirsin ta ki, öğleden sonra onu sevindirecek bazı haberler vereyim. Ancak bu durumu gizli tutsun." Ebû Zübeyne Abbâs'a geldi ve "Müjdeler olsun! Seni sevindirecek şeyler var!" dedi. Sanki Abbâs'a hiçbir şey dokunmamış gibiydi. Ebû Zübeyne Abbâs'ın yanına girdiğinde el-Haccâc'ın dediklerini ona iletti. Abbâs onu kucakladı ve azat etti. Bunun üzerine Abbâs, "On köleyi azat etmek adağım olsun." dedi. Öğle vakti el-Haccâc ona geldiğinde, Allah için kendisini üç gün gizlemesini istedi. Abbâs bu konuda kendisine güvence verdi.

Haccâc dedi ki: Ben Müslüman oldum, fakat benim eşimin yanında malım vardı ve bazı insanlardan alacaklarım vardı. Eğer Müslüman olduğumu bilselerdi bana hiçbir şey ödemezlerdi. Resûlullah'ı (s.a.v.) Hayber'i fethetmiş olarak bırakıp geldim. Allah ve Resûlü'nün Hayber'deki payları çıkarılmış ve alınmıştı. Ben Resûlullah'ı (s.a.v.), Huyey b. Ahtab'ın kızıyla gerdeğe girmiş olarak bırakıp geldim. İbn Ebü'l-Hukayk öldürülmüştü." Râvî dedi ki: O gün akşam olunca el-Haccâc çıktı. Geceler Abbâs için uzamaya başladı. Deniliyor ki: el-Haccâc Abbâs'ı sadece bir gün ve bir gece bekletti. Abbâs ona, "Ey el-Haccâc! Ne dediğine dikkat et! Ben Hayber'i bilirim. Orası bütün Hicaz'ın bereketli yeridir. Adamları da güç, kuvvet ve savaş için gerekli hazırlıklara sahip insanlardır. Söyledikleri doğru mu?" diyordu. el-Haccâc da, "Evet, vallahi doğrudur. Ancak, müddet sona erip de insanlar bahse girdikleri şeyler konusuna dalıncaya kadar, bir gece ve bir gündüz bunu gizle!" diyordu.

Abbâs güzel bir elbise giydi; güzel kokular süründü ve eline bir asa alıp çıktı. Nihayet el-Haccâc b. Ilât'ın kapısına varıncaya kadar yürüdü ve kapıyı çaldı. Karısı, "Girme ey Ebü'l-Fadl!" dedi. Abbâs, "Haccâc nerede?" dedi. Kadın, "Tüccarlar varmadan, Yahudilerin Muhammed'den ele geçirdikleri ganimetlerden bir şeyler satın almaya gitti." dedi. Bunun üzerine Abbâs ona, "Sen adamın dinine tabi olmadan o senin kocan olamaz. el-Haccâc Müslüman olmuş ve Resûlullah ile birlikte Hayber'in fethine katılmıştır. O ancak, malını almamaları için senden ve senin ailenden kaçtı." dedi. Kadın, "Doğru mu söylüyorsun ey Ebü'l-Fadl?" dedi. Abbâs, "Evet, vallahi doğru söylüyorum." dedi. Kadın, "Yıldızlara yemin olsun ki, doğru söylüyorsun." dedi. Sonra kadın kalktı ve ailesine durumu haber verdi. Abbâs Mescid-i Harâm'a döndü. Kureyş hâlâ el-Haccâc'ın kendilerine verdiği haberi konuşuyorlardı. Müşrikler Abbâs'a ve onun haline baktıkları zaman, birbirlerine göz kırptılar ve Abbâs'ın umursamazlığına (rahatlığına) hayret ettiler. Sonra Abbâs Kâbe'yi tavaf etmeye başladı.

Müşrikler, "Ey Ebü'l-Fadl! Galiba bu dayanıklılığın, musibetin henüz sıcak oluşundan dolayıdır. Üç gündür neredeydin; görünmüyordun?" dediler. Abbâs, "Sizin kasem ettiğinize yemin ederim ki, asla böyle bir şey olmamıştır. Muhammed Hayber'i fethetmiş ve Yahudilerin hükümdarı Huyey b. Ahtab'ın kızıyla gerdeğe girmiş olduğu halde orada bırakılmıştır. Yesrib'te Benî en-Nadîr'in efendileri olarak gördüğünüz o beyaz ve kıvırcık saçlı Benî Ebü'l-Hukayk'ın boyunlarını da vurmuştur. el-Haccâc da, karısının yanındaki malını kaçırdı ve kaçtı gitti." dedi. Onlar, "Bunu sana kim haber verdi?" dediler. Abbâs, "İçimdeki sağduyu ve göğsümdeki güven bana haber verdi. İsterseniz onun ailesine haber gönderin!" dedi. el-Haccâc'ın ailesine adam gönderdiler; baktılar ki, el-Haccâc malını alıp gitmiş ve durumu sabaha kadar ailesinden de gizlemiş. Bütün bu söylenenleri araştırdılar ve doğru olduğunu gördüler. Müşrikler yıkıldılar; Müslümanlar ise buna çok sevindiler. Daha beş gün geçmemişti ki, Kureyş'e (kötü) haber geldi.

Fedek'in Durumu[170]

Dediler ki: Resûlullah (s.a.v.) Hayber'e yönelip ona yaklaştığında Muhayyisa b. Mes'ûd'u Fedek'e gönderdi. Muhayyisa onları İslâm'a davet etti ve Hayber'in üzerine gittiği gibi onların da üzerine gideceği ve bölgelerine ineceği konusunda onları uyardı. Muhayyisa dedi ki: Onların yanına gittim ve orada iki gün kaldım. Ama onlar sürekli gözetliyor ve şöyle diyorlardı: "en-Netât'ta Âmir, Yâsir, Üseyr, el-Hâris ve Yahudilerin efendisi Merhab var. Muhammed'in onların yanına yaklaşabileceğini düşünmüyoruz. Orada 10.000 savaşçı bulunuyor." Muhayyisa dedi ki: Onların kötü niyetli olduklarını anlayınca dönmek istedim. Bunun üzerine, "Seninle bazı adamlar gönderelim; bizim için barış yapsınlar." dediler. Onlar Yahudilerin kendilerini savunabileceklerini sanıyorlardı. Nihayet onlar, Nâ'im kalesi halkının ve Yahudilerin en güçlü adamlarının öldürüldüklerini haber alana kadar hep böyle devam ettiler. Ancak bu haber onların pazılarını çözdü ve kadınlarından topladıkları çok sayıdaki ziynetleri Muhayyisa'ya göstererek, "Bizim sana söylediklerimizi gizli tut; bu ziynetler senin olsun." dediler. Muhayyisa ise, "Hayır; sizden duyduklarımı Resûlullah'a haber vereceğim." dedi ve onların söylediklerini Resûlullah'a haber verdi.

Muhayyisa dedi ki: Yahudilerin reislerinden Nûn b. Yûşa adındaki bir adam, birkaç Yahudi'yle birlikte benimle geldiler. Öldürülmemeleri, sürgüne gönderilmeleri ve mallarının Resûlullah'a (s.a.v.) kalması üzerine Resûlullah ile antlaşma yapmak istediler. Resûlullah (s.a.v.) bunu kabul etti. Deniliyor ki: Onlar memleketlerinden çıkmayı, fakat mallarının Resûlullah'a verilmemesi (kendilerinde kalması) hususunu Resûlullah'a (s.a.v.) teklif ettiler. Budama zamanı geldiğinde gelip (bağ-bahçelerini) budayacaklardı. Fakat Resûlullah

---

[170] Medine'ye iki gün uzaklıkta olan bir yer (*Mu'cemü'l-Büldân*, VI, 342).

(s.a.v.) bunu kabul etmedi. Muhayyisa onlara, "Sizin korunağınız, adamlarınız ve kaleleriniz yoktur. Resûlullah (s.a.v.) size 100 adam gönderse sizi ona götürürler." dedi. Bunun üzerine, -tarlalar da dahil- arazilerinin yarısı kendilerine, yarısı da Resûlullah'a (s.a.v.) ait olmak üzere anlaştılar. Toprak da kendilerine ait olacaktı. Resûlullah (s.a.v.) bunu kabul etti. İki görüşün en doğrusu budur. Resûlullah (s.a.v.) onlar için bu hükmü kararlaştırdı, ancak hüküm onlara tebliğ edilmedi. Ömer, hilafeti döneminde Hayber Yahudilerini sürgüne gönderince, Fedek halkına, onların arazilerinin değerini takdir edecek bir heyet gönderdi. Ömer, Ebü'l-Heysem b. et-Teyyihân, Ferve b. Amr b. Hayyân b. Sahr ve Zeyd b. Sâbit'i onlara gönderdi. Heyet, hurmaların ve arazilerin değerini onlar için takdir etti. Ömer (o değerlendirmeyi esas) aldı ve hurma bahçelerinin değerinin yarısını, tarlalarla birlikte onlara ödedi. Bu meblağ 50.000 dirheme, hatta daha fazlasına ulaştı. -Bu mal Ömer'e Irak'tan gelirdi.- Sonra Ömer onları Şam'a sürdü. Deniliyor ki: Ömer Ebû Heyseme el-Hârisî'yi göndermiş ve değerlendirmeyi Ebû Heyseme yapmıştır.

Resûlullah'ın (s.a.v.) Hayber'den Medine'ye Dönüşü

Enes dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Hayber'den döndük; Resûlullah (s.a.v.) Vâdi'l-Kurâ'ya gitmek istiyordu. Ümmü Seleme bt. Milhân de onunla birlikteydi. İnsanlardan bazıları Resûlullah'a Safiyye'yi sormak istiyorlardı. Nihayet Resûlullah (s.a.v.) Safiyye'ye uğrayıp ridasını üzerine attı. Sonra ona İslâm'ı arz etti ve "Eğer dininde kalmak istersen seni zorlamayacağız. Eğer Allah'ı ve O'nun Resûlü'nü tercih edersen seni kendime alırım." dedi. Safiyye, "Hayır, ben Allah'ı ve O'nun Resûlü'nü tercih ediyorum." dedi. Bunun üzerine Resûlullah onu azat etti, onunla evlendi ve azat edilişini ona mehir yaptı. Resûlullah (s.a.v.) es-Sahbâ'ya geldiğinde Ümmü Süleym'e, "Bu arkadaşına bak ve onun saçlarını tara!" dedi. Resûlullah (s.a.v.) orada onunla gerdeğe girmek istiyordu. Ümmü Süleym hemen kalktı; -Enes dedi ki: Yanımızda ne büyük, ne de küçük çadırlar vardı.- iki elbiseyi ve iki abayı aldı ve üzerine örtü yaptı. Sonra onun saçlarını taradı ve ona koku sürdü. Resûlullah (s.a.v.) orada onunla gerdeğe girdi. Resûlullah (s.a.v.) Hayber'den çıktığında Safiyye'yi örtüye koymuştu. Devesi yaklaştırıldığında ayağıyla üzerine basması için Resûlullah (s.a.v.) baldırını yaklaştırdı. Fakat Safiyye ayağıyla basmak istemedi ve dizlerini onun baldırının üzerine koydu. Sibâr'a ulaştığında orada onunla gerdeğe girmek istemişti. Safiyye kabul etmedi. Hatta Resûlullah (s.a.v.) bundan alındı. Nihayet es-Sahbâ'ya ulaştığında Resûlullah (s.a.v.) bir hurma ağacının altına yöneldi ve Safiyye ona teslim oldu.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Sibâr'da konaklamak istediğimde, sana o tavrı yaptıran neydi?" dedi. -Sibâ Hayber'e altı mil, es-Sahbâ ise on iki mil uzaklıktaydı.- Safiyye, "Ey Allah'ın Resûlü! Yahudilerin yakın oluşlarından dolayı senin için korktum. Uzaklaşınca kendimi daha güvende hissettim." dedi. Bu söz, onun değerini Resûlullah'ın (s.a.v.) yanında daha da arttırdı ve onun doğru söylediğini anladı. Safiyye bu gecenin akşamında Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına girdi. Resûlullah (s.a.v.) düğün yemeği olarak onlara kavrulmuş hurma, kavrulmuş un ve hurma verdi. Onların tabakları da deriden yapılmış sergilerdi. Dediler ki: Ebû Eyyûb el-Ensârî, sabaha kadar kılıcın kabzasından tutarak Resûlullah'ın çadırına yakın bir yerde geceledi. Resûlullah (s.a.v.) sabah erkenden çıkınca, Ebû Eyyûb tekbir getirmeye başladı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Sana ne oluyor ey Ebû Eyyûb?" diye sordu. Ebû Eyyûb, "Ey Allah'ın Resûlü! Kızın babasını, kardeşlerini, amcalarını, kocasını ve aşiretini öldürdüğün halde onunla gerdeğe girdin. Sana bir suikast düzenlenmesinden korktum." dedi. Resûlullah (s.a.v.) güldü ve ona güzel şeyler söyledi.

Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye vardığı zaman Safiyye'yi el-Hârise b. en-Nu'mân'ın evine yerleştirdi. el-Hârise evden taşındı. Âişe ve Hafsa birlikte hareket ediyorlardı. Âişe, selamını götürmek üzere Berîre'yi, Ümmü Seleme'nin yanına göndererek Safiyye'nin güzel olup olmadığını soruyordu. -Ümmü Seleme Hayber'in fethinde Resûlullah (s.a.v.) ile birlikteydi.- Berîre geldiğinde Ümmü Seleme, "Seni kim gönderdi? Âişe mi?" dedi. Berîre sustu. Ümmü Seleme, onu Âişe'nin gönderdiğini anladı. Ümmü Seleme, "Yemin ederim ki, kız güzeldir ve Resûlullah (s.a.v.) onu seviyor." dedi. Berîre geldi ve Safiyye'nin haberini Âişe'ye iletti. Âişe sinirli bir şekilde çıktı; sonunda Safiyye'nin yanına geldi. Yanında Ensâr'dan bazı kadınlar da vardı. Âişe örtülü olduğu halde Safiyye'ye baktı; fakat Resûlullah (s.a.v.) onu tanıdı. Âişe çıkınca Resûlullah (s.a.v.) onun yanına döndü ve "Ey Âişe! Safiyye'yi nasıl buldun?" dedi. Âişe, "Çok büyük bir güzellik görmedim; sadece Yahudi kadınlarından bir kadın gördüm. -Safiyye'nin halalarını ve teyzelerini kastediyor.- Fakat onu sevdiğin bana iletildi. Doğrusu bu, onun için güzel olmasından daha hayırlıdır." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Böyle söyleme! Ben ona İslâm'ı arzettim. Kendisi hemen Müslüman oldu ve Müslümanlığı da güzel oldu." dedi. Râvî dedi ki: Âişe hemen Hafsa'nın yanına gitti ve Safiyye'nin güzelliğini (çok da güzel olmadığını) ona haber verdi. Hafsa hemen Safiyye'nin yanına gitti, ona baktı. Sonra Âişe'nin yanına döndü; dedi ki: "Senin dediğin gibi değil; o güzel bir kadındır." dedi.

Resûlullah (s.a.v.) es-Sahbâ'ya gelince, Birme[171] yoluna saptı. Oradan da Vâdi'l-Kurâ'ya gitti. Amacı, oradaki Yahudileri ele geçirmekti. Ebû Hüreyre anlatıyor; diyor ki: Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Hayber'den çıkıp Vâdi'l-Kurâ'ya geçtik. Rifâ'a b. Zeyd b. Vehb el-Cüzâmî, Resûlullah'a Mid'am adında siyah

bir köle vermişti. Mid'am, Resûlullah'ın yüklerine bakıyordu. Vâdi'l-Kurâ'ya konakladığımızda Yahudilerin yanına gittik. Araplardan bazı adamlar da oraya yanaşmışlardı. Biz oraya iner inmez ve bir hazırlığımız yok iken Yahudiler bize ok atmaya başladılar ve yüksek evlerinde bağrışmaya başladılar. Mid'am Resûlullah'ın yüklerini indirirken, kör bir ok gelip Mid'am'a isabet etti ve onu öldürdü. İnsanlar, "Cennet sana helal olsun!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Hayır! Nefsim elinde olana yemin ederim ki, onun üzerinde Hayber günü alıp de ganimete katmadığı bir örtü yanıyor." dedi. Bir adam bunu duyunca Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelip bir ya da iki ayakkabı bağını ona verdi. Resûlullah (s.a.v.), "Ateşten bir bağ!" ya da "Ateşten iki bağ!" dedi.

Resûlullah (s.a.v.) hemen ashâbını savaş için hazırladı ve onları sıra sıra dizdi. Sancağı da Sa'd b. Ubâde'ye verdi. Bir bayrağı el-Hubâb b. el-Münzir'e, bir bayrağı Sehl b. Huneyf'e, bir bayrağı da Abbâd b. Bişr'e teslim etti. Sonra Resûlullah (s.a.v.) onları İslâm'a davet etti. Müslüman oldukları takdirde kanlarının akıtılmayacağını, mallarını koruyacaklarını ve hesaplarının da Allah'a ait olacağını onlara bildirdi. Onlardan bir adam hemen meydana çıktı; karşısına ez-Zübeyr b. el-Avvâm çıktı ve onu öldürdü. Sonra bir başkası ortaya çıktı; ez-Zübeyr onu da öldürdü. Sonra başka bir adam çıktı; karşısına Ali çıktı ve onu öldürdü. Sonra bir başkası ortaya çıktı; karşısına Ebû Dücâne çıktı ve onu öldürdü. Nihayet Resûlullah (s.a.v.) onlardan on bir adam öldürdü. Her bir adam öldürüldüğünde Resûlullah (s.a.v.) geri kalanlarını İslâm'a davet ediyordu. Namaz vakti gelmişti. Resûlullah (s.a.v.) ashâbıyla namaz kıldı ve döndü; onları Allah'a ve O'nun Resûlü'ne davet ediyordu. Resûlullah (s.a.v.) akşam oluncaya kadar onlarla savaştı. Ertesi gün güneş bir mızrak boyu çıkmamıştı ki, kaleyi kendi elleriyle verdiler. Resûlullah (s.a.v.) güç kullanarak orayı fethetti. Allah onların mallarını Müslümanlara ganimet olarak verdi.

---

[171] Birme, Hayber ile Vâdi'l-Kurâ arasında bulunan hurmalık bir yer (*Vefâü'l-Vefâ*, II, 260).

Orada çok miktarda ev eşyası ve diğer eşyalar ele geçirdiler. Resûlullah (s.a.v.) orada dört gün kaldı. Ele geçirdikleri ganimetleri Ashâbına dağıttı. Hurmaları ve arazileri Yahudilere bıraktı ve onlarla ortaklık yaptı. Resûlullah'ın (s.a.v.) Hayber, Fedek ve Vâdi'l-Kurâ'da yaptıkları, Teymâ Yahudilerine ulaşınca cizye vermek üzere Resûlullah (s.a.v.) ile anlaştılar. Böylece malları kendi ellerinde kalmış oldu. Ömer'in hilafeti döneminde Ömer, Hayber ve Fedek Yahudilerini yurtlarından çıkardı; fakat Teymâ ve Vâdi'l-Kurâ Yahudilerini çıkarmadı. Çünkü onlar Şam toprağına dâhil idiler. Ömer, Vâdi'l-Kurâ'dan Medine'ye kadarki bölgenin Hicaz toprağı, bunun dışında kalan bölgelerin ise Şam toprağı olduğunu düşünüyordu.

Resûlullah (s.a.v.) Hayber ve Vâdi'l-Kurâ'nnın fethini bitirdikten sonra Medine'ye döndü. Medine'ye yakın bir yere geldiğinde gece de yürümeye başladı. Nihayet sabah namazından az önce bir yerde konakladı ve gerdeğe girdi. Sonra, "Bizi sabah namazına kaldıracak sâlih ve gözüne hâkim olabilen bir adam yok mu?" diye sordu. Bilâl, "Ben varım ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) uyumak üzere başını koydu; diğer insanlar da başlarını koydular. Ebû Bekr (r.a.) Bilâl'e, "Ey Bilâl! Gözlerine hâkim ol!" demeye başladı. Bilâl dedi ki: "Ridama sarıldım ve şafağı beklemeye başladım. Ne zaman yanım üzerine düştüğümü bilmiyorum. Ben ancak insanların istircaıyla (انا لله وانا اليه راجعون demeleri üzerine) uyandım; güneş ortalığı ısıtmıştı. Diller beni kınamaya başladı. Bana en çok yüklenen de Ebû Bekr idi. Resûlullah (s.a.v.) işini bitirip geldi. O, beni kınama konusunda insanların en hafifi idi. Resûlullah (s.a.v.), "İhtiyacı olan ihtiyacını gidersin!" dedi ve "Ey Bilâl! İlk ezanı oku!" dedi. Bilâl dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.v.) yolculuklarında böyle yapardım. Ben ezan okudum. İnsanlar toplanınca Resûlullah (s.a.v.), "İki rekât sabah namazının (sünnetini) kılın!" dedi. İnsanlar sabah namazını kıldılar. Sonra bana, "Kamet getir ey Bilâl!" dedi. Ben kamet getirdim; Resûlullah (s.a.v.) öne geçip insanlara namaz kıldırdı. Bilâl dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) insanlara uzun süreli bir namaz kıldırdı. Hatta insanlar güneşin sıcaklığından dolayı alınlarından ter siliyorlardı. Sonra selam verip insanlara döndü ve *"Nefislerimiz Allah'ın elindedir. Eğer isterse onları kabzeder. Bunun için Allah herkesten daha çok hak sahibidir. Allah nefislerimizi bize iade edince namaz kılmaya başladık."* dedi. Sonra Bilâl'e yönelerek, *"Yeter (üzülme) ey Bilâl!" dedi.* Bilâl de, "Anam babam sana feda olsun. Vallahi, senin nefsini kabzeden benimkini de kabzetmişti." dedi. Resûlullah (s.a.v.) tebessüm etmeye başladı.

Resûlullah (s.a.v.) Uhud'a bakınca, *"Uhud öyle bir dağdır ki, o bizi seviyor, biz de onu seviyoruz. Allah'ım! Medine'nin iki kara taşlığı arasındaki bölgeyi harem yapıyorum."* dedi. Resûlullah (s.a.v.) gece vakti Medine'nin kayalıklarına vardı. Bu yüzden, yatsıdan sonra kişinin, ailesinin kapısını çalmasını yasakladı.

Bana Ya'kûb b. Muhammed anlattı. O Abdurrahman b. Abdullah b. Ebû Sa'sa'a'dan, o el-Hâris b. Abdullah b. Ka'b'tan, o da Ümmü Umâre'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın, (s.a.v.) Medine kayalıklarında iken, *"Yatsı namazından sonra kadınların kapısını çalmayın!"* dediğini işittim. Ümmü Umâre dedi ki: Mahalleden bir adam gitti ve ailesinin kapısını çaldı. Fakat hoşlanmadığı bir şeyle karşılaştı. Karısının yanındakini rahatsız etmeden onu bıraktı ve karısını boşamak istedi. Oysa kadından çocukları da vardı ve onu seviyordu. Adam, Resûlullah'ın (s.a.v.) emrine itaatsizlik yaptığı için hoşlanmadığı şeylerle karşılaştı.

Bana Abdullah b. Nûh el-Hârisî anlattı. O Muhammed b. Sehl b. Ebû Hasme'den, o Sa'd b. Hizâm b. Muhayyisa'dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Biz Medine'deydik ve açlık bizi perişan ediyordu. Bunun üzerine Hayber'e çıkar ve orada bir müddet kalır, sonra dönerdik. Çoğu zaman Fedek ve Teymâ'ya da çıkardık. Yahudiler öyle bir kavimdi ki, bahçelerinin suyu kesilmiyordu. Teymâ'da, eskiden beri bir dağın dibinden çıkan ve hiç kesilmeyen bir çeşme vardı. Hayber'de ise hiç kesilmeyen bir su vardı. Hayber suların içindeydi. Fedek de böyleydi. Bu durum İslâm'dan önceydi. Resûlullah (s.a.v.) Medine'ye gelip Hayber'i fethedince arkadaşlarıma, "Biz yorgun ve açız. Hayber'e gelmez misiniz?" dedim. Arkadaşlarım, "Memleketler eskisi gibi değildir. Biz Müslüman bir kavimiz ve ancak İslâm'a ve Müslümanlara düşmanlık ve kin besleyen bir kavmin yanına gidiyoruz. Oysa biz daha önce bir şeye ibadet etmiyorduk." dediler. Dediler ki: Açlıktan perişan bir durumdaydık. Çıktık, nihayet Hayber'e vardık. Öyle bir kavmin yanına geldik ki, hurmalar ve arazi onların elinde, ama hiçbir şey eskisi gibi değildi. Resûlullah (s.a.v.) hurmaları ve araziyi onlara yarıcılık usulüyle teslim etmişti.

Benî Ebü'l-Hukayk, Sellâm b. Mişkem ve Ka'b b. Eşref gibi Yahudilerin ileri gelenleri ve zenginleri ise öldürülmüşlerdi. Orada sadece kendi ellerinin emeğini yiyen ve malları olmayan insanlar kalmıştı. Bir gün eş-Şık'ta, bir gün en-Netât'ta, bir gün de el-Ketîbe'deydik. el-Ketîbe'yi kendimiz için daha faydalı buluyorduk ve orada birkaç gün kalıyorduk. Sonra benim arkadaşım eş-Şık'a gitti ve o gece benim yanımda yatmadı. Ben de onun için Yahudilerden endişe ediyordum. Ertesi gün onun izini sürdüm, onu soruyordum. Nihayet eş-Şık'a vardım. Oradaki bazı ev sahipleri bana, "Akşamüstü buradan geçti, en-Netât'a gitmek istiyordu." dediler. Bunun üzerine en-Netât'a yöneldim. Nihayet onlardan bir köle bana, "Gel sana arkadaşını göstereyim." dedi. Beni bir su kanalının başına götürdü ve orada durdurdu. Baktım ki, sinekler su kanalından çıkıyorlar. Kanala indim; baktım ki, arkadaşım öldürülmüş. eş-Şık halkına, "Onu siz mi öldürdünüz?" dedim. Onlar, "Hayır, vallahi onun hakkında hiçbir bilgimiz yok!" dediler. Onu

çıkarmak için Yahudilerden yardım istedim. Onu çıkardım, kefenledim ve defnettim.

Sonra hızlı bir şekilde Medine'deki kavmimin yanına geldim ve onlara haberi ilettim. Baktık, Resûlullah (s.a.v.) Umretü'l-Kadâ'ya gitmek üzere hazırlık yapıyor. Kavmimden 30 adam benimle birlikte yola çıktılar. En büyüğümüz kardeşim Huveyyisa idi. Ayrıca maktûl olan Abdullah b. Sehl'in kardeşi Abdurrahman b. Sehl de bizimle birlikte yola çıktı. Abdurrahman b. Sehl benden daha genç idi. Abdurrahman kardeşi için çok üzülüyor ve gözyaşı döküyordu. Resûlullah'ın huzurunda çöktü; biz de onun etrafında oturduk. Resûlullah'a (s.a.v.) haber ulaşmıştı. Abdurrahman, "Ey Allah'ın Resûlü! Kardeşim öldürüldü." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Tekbir getir! Tekbir getir!" dedi. Ben yine konuştum. Resûlullah (s.a.v.), "Tekbir getir! Tekbir getir!" dedi. Sonra sustu. Bunun üzerine kardeşim Huveyyisa konuştu; birkaç söz söyledi ve Yahudilerden şüphelendiklerini anlattı. Sonra sustu. Bunun üzerine ben konuştum ve Resûlullah'A (s.a.v.) haberi ilettim. Resûlullah (s.a.v.), "Ya arkadaşınızın diyetini verirler, ya da Allah'a ve O'nun Resûlü'ne karşı savaş ilan etmiş olurlar." dedi. Resûlullah (s.a.v.) hemen konu hakkında onlara bir mektup yazdı. Yahudiler ise, "Biz onu öldürmedik." diye Resûlullah'a (s.a.v.) bir mektup yazdılar. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Huveyyisa, Muhayyisa, Abdurrahman ve onlarla birlikte olanlara, "Siz elli kere yemin edeceksiniz; böylece arkadaşınızın kanını hak edeceksiniz." dedi. Onlar, "Ey Allah'ın Resûlü! Biz orada değildik ve görmedik." dediler. Resûlullah (s.a.v.), "O zaman Yahudiler size yemin edecekler." dedi. Onlar, "Ey Allah'ın Resûlü! Onlar Müslüman değillerdir." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) öldürülenin diyeti olarak, 25 tane iki yaşındaki deve, 25 tane üç yaşını bitirmiş deve (hikka), 25 tane sağmal deve ve 25 tane doğum yapmak üzere olan deve olmak üzere kendi yanından 100 deve ödedi. Sehl b. Ebû Hasme dedi ki: Onların evlerine

100 devenin sokulduğunu gördüm. Ben o gün çocuktum; onlardan kırmızı bir deve bana ayağıyla çarptı.

Bana İbn Ebû Zi'b ve Ma'mer anlattı. Onlar ez-Zührî'den, da Sa'îd b. el-Müseyyeb'ten şöyle dediğini rivayet etti: Cahiliye döneminde kasâme[172] vardı. Sonra Resûlullah (s.a.v.) İslâm için de bunu kararlaştırdı ve Yahudi kuyularından birinde öldürülmüş olarak bulunan Ensârlı için kasâmeye[173] hükmetti. Bu konuda Resûlullah (s.a.v.) Ensâr'a, "Onu öldürmediklerine dair Yahudilerden elli adam, elli yemin edeceklerdir." dedi. Ensâr, "Ey Allah'ın Resûlü! Kâfir olan bir kavmin yeminleri nasıl kabul edilir?" dediler. Resûlullah (s.a.v.), "O zaman sizden elli adam, onların onu öldürmüş olduklarına dair elli yemin edecek, böylece arkadaşınızın kan bedelini hak etmiş olacaksınız." dedi. Ensâr, "Ey Allah'ın Resûlü! Biz orada değildik ve bir şey görmedik." dediler. Dediler ki: Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) onun diyetini Yahudilere yükledi. Çünkü onların yanında öldürülmüştü.

Bana Mahreme b. Bükeyr anlattı. O Hâlid b. Yezîd'den, o Amr b. Şu'ayb'tan, o babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Ensâr'dan olan adamın diyetini Yahudilerin üzerine hükmetti. Vermedikleri takdirde Allah'a ve O'nun Resûlü'ne karşı savaş ilan etmiş olacaklarını söyledi. Resûlullah (s.a.v.) ayrıca otuz küsur deveyle onlara yardımda bulundu. Yapılan ilk kasâme bu idi. İnsanlar, hem Resûlullah (s.a.v.) döneminde, hem de Ebû Bekr, Ömer ve Osman dönemlerinde Hayber'deki mallarına gidiyorlardı.

Bana Abdurrahman b. el-Hâris anlattı. O Sâlim b. Abdullah'tan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ben, ez-Zübeyr, el-Mikdâd b. Amr ve Sa'îd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Hayber'deki mallarımızı görmek ve ortaklara vermek üzere yola çıktık. Ebû Bekr, Hayber'deki mallarına gidip bakmak isteyenlere izin veriyordu. Ömer de aynı şeyi yapıyordu. Hayber'e vardığımızda mallarımıza bakmak üzere birbirimizden ayrıldık. Ben yatağımda uyurken gece yarısı bize saldırıldı ve iki elim kırıldı. Bana, "Bunu sana kim yaptı?" dediler. Ben, "Bilmiyorum." dedim. Ellerimi tedavi etmeye başladılar. Sâlim'in dışındaki bir adam, İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Sâlim geceleyin yatağında uyurken ona sihir yaptılar. Sabaha kadar, bir iple bağlanmış gibi bilekleri eğri olmaya başladı. Hemen arkadaşlarına geldi; arkadaşları onun elini tedavi ettiler. İbn Ömer Medine'ye geldi ve Sâlim'in başına gelenleri babasına (Halife Ömer'e) haber verdi.

Bana Muhammed b. Yahya b. Sehl b. Ebû Hasme anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Muzahhir b. Râfi el-Hârisî, tarlasında çalıştırmak üzere Şam'dan on tane işçi getirmişti. Nihayet onları Hayber'e getirdi ve orada üç gün kaldı. Yahudilerden bir adam onların yanına girip, "Siz Hıristiyan'sınız, biz de Yahudi'yiz. Bunlar ise Arap olup kılıçla bizi mağlup etmiş bulunuyorlar. Siz on adamsınız. Onlardan bir tek adam sizi hayır ve içki toprağından zorluk ve fakirlik toprağına getirmiştir. Üstelik siz şiddetli bir baskı altındasınız. Kentimizden çıktığınızda onu öldürünüz." dedi. Onlar, "Yanımızda silah yoktur." dediler. Bunun üzerine Yahudi onların üzerinde iki veya üç bıçak sakladı. Dedi ki: Yola çıktılar. Sibâr'a geldiklerinde, Muzahhir onlardan birisine, "Bana şunu ve şunu getir." dedi. Bu adam, ona hizmet eden kişiydi. Birden hepsi bıçaklarını çekerek onun üzerine yürüdüler. Muzahhir hemen kılıcını almaya koştu. Kılıcı, devesinin hurcundaydı. Hurcun yanına geldiğinde onu açamadı. Onlar hemen bıçakları karnına sapladılar ve hızla dönüp Hayber'deki Yahudi'nin yanına geldiler. Yahudi onlara kucak açtı, yemek yedirip destek verdi. Onlar da Şam'a döndüler. Muzahhir b. Râfi'in ölümü ve Yahudi'nin yaptıklarıyla ilgili haber, Halife Ömer'e ulaştı. Bunun üzerine Ömer hitap etmek üzere ayağa kalktı. Önce Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle konuştu:

---

[172] Kasâme, yemin anlamına gelen bir mastardır. Fakat İslam hukukunda, öldürme davasında tekrarlanan yeminler anlamına gelmektedir. Başka bir deyimle, 50 erkek tarafından yapılan 50 yemindir. Maktulün velileri bu yeminleri, kâtilin aleyhine öldürme ithamını ispatlamak üzere yaparlar (Buhari, *Sahih*, Diyat, 22; *Menâkibu'l-Ensâr*, 27; Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, Risale Yayınları, 1994, VIII, 159) (M).

[173]

"Ey insanlar! Yahudiler Abdullah'a (b. Sehl) yaptıklarını yaptılar. Resûlullah (s.a.v.) döneminde Abdullah b. Sehl'e olan düşmanlıklarından dolayı Muzahhir b. Râfi'e de yapacaklarını yaptılar. Katillerin, onun (Yahudi) arkadaşları olduğu konusunda kuşku duymuyorum. Çünkü onlardan başka orada düşmanımız yok. Kimin Hayber'de bir malı varsa yola çıksın; ben de çıkıyorum. Ben oradaki malları taksim edeceğim, sınırlarını tayin edeceğim, işaretlerini belirleyeceğim ve Yahudileri oradan sürgüne göndereceğim. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) onlara, 'Allah'ın verdiği hükümle sizin hakkınızda hüküm vereceğim.' demişti. Allah onların sürülmelerine izin vermişti. Ancak eğer onlardan bir adam, orada kalması gerektiğine dair Resûlullah'tan (s.a.v.) bir belge ya da bir şahit getirecek olursa, ben de onu orada bırakırım." Bunun üzerine Talha b. Ubeydullah ayağa kalktı ve "Ey Emîrü'l-Müminîn! Vallahi çok doğru ve isabetli bir karar vermiş bulunuyorsun. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) onlara, 'Allah'ın verdiği hükümle sizin hakkınızda hüküm vereceğim.' demişti. Oysa onlar Resûlullah (s.a.v.) döneminde Abdullah b. Sehl'e yaptıklarını yaptılar. Hatta Muzahhir b. Râfi'in kölelerini teşvik ederek onun öldürülmesine sebep oldular. Bundan başka, Abdullah b. Ömer'e yaptıkları da ortadadır. Kuşku duyduğumuz ve şüphelendiğimiz kişiler onlardır." dedi. Bunun üzerine Ömer, "Seninle birlikte aynı fikirde olanlar kim?" dedi. Talha b. Ubeydullah, "Bütün Muhacir ve Ensâr benimle aynı fikirdedir." dedi. Ömer buna sevindi.

Bana Ma'mer anlattı. O ez-Zührî'den, o da Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den şöyle dediğini rivayet etti: Halife Ömer'e, Resûlullah'ın (s.a.v.) vefat hastalığında *"Cezîretü'l-Arab'ta iki din bir arada olamaz."* şeklinde bir hadis söylediği haberi ulaştı. Ömer, hemen bu konuda araştırma yaptı; hatta bu hususta itham edilemeyecek kadar sağlam olan doğru kaynaklar buldu. Hemen Hicaz Yahudilerine, "Sizden, Peygamber (s.a.v.) ile antlaşması olanları sürgüne gönderiyorum. Çünkü Allah onların sürgüne gönderilmelerine izin vermiştir." dedi ve Hicaz Yahudilerini sürgüne gönderdi.

Dediler ki: Halife Ömer taksimat yapacak dört adamla yola çıktı: Bedir savaşına katılanlardan Ferve b. Amr el-Beyâdî, el-Hubâb b. Sahr es-Sülemî ve Ebü'l-Heysem b. et-Teyyihân; bir de Zeyd b. Sâbit. Bunlar, Resûlullah'ın (s.a.v.) adlandırdığı liderlere göre Hayber'i on sekiz kısma ayırdılar. Resûlullah (s.a.v.) Hayber'i on sekiz kısma ayırmış ve her kısmın yöneticisini de belirlemişti. Deniliyor ki: Halife Ömer de, önce liderleri belirledi. Sonra eş-Şık ve en-Netât'ı taksim etti ve onları on sekiz kısma ayırdı. On sekiz deve tersini aldılar ve paylaşılacak mal için kuraya dahil ettiler. Her liderin, deve tersinde bir işareti vardı. Kura sonucu ilk deve tersi çıktığında, "Filancanın ve filancanın hissesidir." deniliyordu. eş-Şık'ta on üç, en-Netât'ta da beş hisse vardı. Bu hadisi bana, Mahreme ailesinden Hakîm b. Muhammed anlattı. O da babasından rivayet etti. en-Netât'ta (kuradan) ilk çıkan hisse ez-Zübeyr b. el-Avvâm'ın hissesiydi. Sonra Beyâda'nın hissesi çıktı. Deniliyor ki: Bu hisselerin lideri Ferve b. Amr idi. Sonra Üseyd b. Hudayr'ın, sonra Belhâris b. Hazrec'in hissesi çıktı. Deniliyor ki: Bu hisselerin reisi Abdullah b. Revâha idi. Sonra Yahudi Nâ'im'in hissesi çıktı. Sonra eş-Şık'taki taksimata geçtiler.

Ömer (r.a.), "Ey Âsım b. Adî! Sen bilinen bir adamsın. Resûlullah'ın (s.a.v.) hissesi de senin hissenle birlikte olsun."

dedi. Şık'ta (kuradan) ilk çıkan hisse Âsım b. Adî'nin hissesiydi. Deniliyor ki: İlk çıkan hisse Benî Beyâda ile birlikte çıkan Resûlullah'ın (s.a.v.) hissesiydi. Ancak doğru olan, Resûlullah'ın hissesinin, Âsım b. Adî'nin hissesiyle birlikte olmasıdır. Âsım'ın hissesinden hemen sonra Ali b. Ebû Tâlib'in hissesi çıktı. Sonra Abdurrahman b. Avf, Talha b. Ubeydullah ve Benî Sâ'ide'nin hisseleri çıktı. Deniliyor ki: Bunların başında Sa'd b. Ubâde vardı. Sonra sırayla Benî en-Neccâr, Benî Hârise b. el-Hâris, Eslem ve Gıfâr'ın hisseleri çıktı. Deniliyor ki: Bunların başında Büreyde b. el-Husayb vardı. Sonra Selime'nin diğer iki hissesi, Ubeyd es-Sihâm'ın hissesi, Ubeyd'in hissesi ve Evs'in hissesi çıktı. Bu Evs hissesi, sonradan Ömer'in oldu. İbn Vâkıd dedi ki: İbn Ebû Habîbe'ye ona, "Neden Ubeyd es-Sihâm deniliyor?" diye sordum. Dedi ki: Bana Dâvud b. el-Husayn'ın verdiği haber göre asıl adı Ubeyd idi. Fakat sürekli Hayber'deki hisseleri satın aldığı için kendisine Ubeyd es-Sihâm dendi.

Bana Benî Hâşim'in mevlası İsmail b. Abdülmelik b. Nâfi anlattı. O Yahya b. Şibl'den, o da Ebû Ca'fer'den şöyle dediğini rivayet etti: eş-Şık'ta ilk yapılan taksimatta çıkan hisse Âsım b. Adî'nin hissesiydi. Resûlullah'ın (s.a.v.) hissesi de onun hissesinin içindeydi.

Bana İbrahim b. Ca'fer anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ömer b. el-Hattâb dedi ki: Hissemin, Resûlullah'ın hissesiyle birlikte çıkmasını istiyordum. Bu olmayınca, "Allah'ım! Benim hissemi tenha bir yerde kıl! Arazimden kimsenin yolu geçmesin!" diye dua ettim. Ömer'in hissesi tenha bir yerdeydi; ortakları bedevilerdi. Ömer, bedevilerin hisselerini onlardan alıyordu. Onlardan birisinin hissesini bir at veya küçük bir şey karşılığında alırdı. Nihayet Evs'in tüm hisseleri Ömer'in oldu.

Bana Abdullah anlattı. O Nâfi'den, o da İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Ömer Hayber'i bölüştürünce

Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerini, Resûlullah (s.a.v.) tarafından kendilerine tahsis edilen tahsisatları hususunda serbest bıraktı. İstedikleri takdirde, tahsisatları yerine kendilerine su ve toprak verecekti; istedikleri takdirde ise tahsisatları kendilerine kalmak suretiyle onlara garantili bir şekilde yükler vermeye devam edecekti. Âişe ve Hafsa su ve toprağı tercih edenlerdendi. Diğer zevceleri ise, garantili bir şekilde yükler almaya devam ettiler.

Bana Eflah b. Humeyd anlattı; dedi ki: Kasım b. Muhammed'den işittim; şöyle diyordu: Âişe'nin şöyle dediğini işittim: Allah Ömer'e rahmet eylesin! Yaptığı işte beni serbest bıraktı. Su ve toprak ile tahsisat arasında tercih yapmakta beni serbest bıraktı. Ben su ve toprağı seçtim. Onlar şu anda benim elimdedir. Tahsisatı tercih edenlere gelince, bazen Mervân onların tahsisatlarını eksik veriyor; bazen de onlara hiç bir şey vermiyor, bazen de tam veriyordu." dedi. Deniliyor ki: Ömer, sadece Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcelerini tercih etmekte serbest bıraktı.

Bana İbrahim b. Ca'fer anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ömer herkesi serbest bıraktı. İsteyen ölçek olarak tahsisatı aldı, isteyen de su ve toprağı aldı. Ömer isteyenin, tahsisatını satabileceğine de izin verdi. Hisse almak isteyen bütün insanlardan alabiliyordu. Meselâ, Eş'arîlerden bazıları, Osman b. Affân'ın 100 yük değerindeki hissesini 5.000 dinara satın aldı. Yine Rehâvîler, Mu'âviye b. Ebû Süfyân'dan onun hissesini, benzeri bir fiyatla satın aldılar. Ebû Abdullah dedi ki: Bize göre doğru olan ve Medine ehlinin kabul ettiği görüş budur.

Bana Eyyûb b. en-Nu'mân anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ömer, adına tahsisat olanları su ve toprak ya da garantili bir şekilde tahsisatın devam etmesi arasında serbest bıraktı. Üsâme b. Zeyd, tahsisatın garantili bir şekilde devam etmesini tercih etti. Halife Ömer (r.a.) taksimatı bitirince Hayber kalelerindeki Yahudileri çıkardı. Sonra Ömer, Muhacir ve Ensâr ile birlikte Hayber'den Vâdi'l-Kurâ'ya geçti. Mu'âviye de taksimatçı olan Cebbâr b. Sahr, Ebü'l-Heysem b. et-Teyyihân, Ferve b. Amr ve Zeyd b. Sâbit ile birlikte yola çıktı. Vâdi'l-Kurâ'yı da hisselerin sayısına göre böldüler; sınırlarını çizip işaretlerini belirlediler. Taksimatı yapanlar, hisseleri akar hale getirdiler.

Halife Ömer Vâdi'l-Kurâ'dan Osman b. Affân'a bir hisse ayırmıştı. Yine Abdurrahman b. Avf, Amr b. Ebû Seleme, Âmir b. Rebî'a, Uveykıb, Abdullah b. el-Erkam, Benî Ca'fer ve Amr b. Sürâka için birer hisse ayırmıştı. Keza Abdullah ve Ubeydullah için iki hisse ayırmıştı. Yine Şüyeym, İbn Abdullah b. Cahş, İbn Ebû Bekr, Ömer, Zeyd b. Sâbit, Übey b. Ka'b ve Mu'âz b. Afrâ için birer hisse ayırmıştı. Ebû Talha ve Cübeyr için bir hisse ayırmıştı. Yine Cebbâr b. Sahr ve Cebbâr b. Abdullah b. Rebâb için birer hisse ayırmıştı. Mâlik b. Sa'sa'a ve Câbir b. Abdullah b. Ömer için bir hisse ayırmıştı. Seleme b. Selâme için bir hisse; Abdurrahman b. Sâbit ve İbn Ebû Şürayk için de bir hisse ayırmıştı. Ebû Abs b. Cebr, Muhammed b. Mesleme ve Abbâd b. Târık için birer hisse ayırmıştı. Cebr b. Atîk ve İbnü'l-Hâris b. Kays için yarımşar hisse; İbn Cemre ve ed-Dahhâk için de bir hisse ayırmıştı.

Bana Abdurrahman b. Muhammed b. Ebû Bekr anlattı. O Abdullah b. Ebû Bekr'den, o da Abdullah b. Miknef el-Hârisî'den şöyle dediğini rivayet etti: Halife Ömer (r.a.) Medine'den sadece iki taksimatçı ile yola çıktı: Cebbâr b. Sahr ve Zeyd b. Sâbit... Bu ikisi, Medine'nin taksimatçıları ve muhasebecileriydi. Bunlar Hayber'i taksim ettiler; ancak Fedek'in hurma ve arazilerini öyle bıraktılar. Ömer, Fedek Yahudilerine gelirin yarı kıymetini ödedi. Aynı şahıslar Vâdi'l-Kurâ'yı da bölüştürdüler. Sonra Ömer (r.a.) Hicaz Yahudilerini sürgüne

gönderdi. Zeyd b. Sâbit, Vâdi'l-Kurâ ve diğerlerinden payına düşenleri Allah yolunda sadaka olarak dağıttı.

Ömer b. el-Hattâb'ın, Türebe'ye Seriyyesi

Hicretin 7. yılı Şaban ayında meydana gelmiştir.

Bize Üsâme b. Zeyd b. Eslem anlattı. O da Ebû Bekr b. Amr b. Abdurrahman'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Ömer b. el-Hattâb'ı, 30 adamın başında Türebe'deki[174] Hevâzin'in arka tarafına[175] gönderdi. Ömer, yanında Benî Hilâl'den bir kılavuz olduğu halde yola çıktı. Gece yürüyorlar; gündüz ise saklanıyorlardı. Ömer'in çıkış haberi Hevâzinlilere geldi; kaçtılar. Ömer onların yerlerine gitti; fakat bir tek kişiyi bile bulamadı. Necd yolundan Medine'ye döndü. el-Cedr'e geldiğinde Benî Hilâl'den olan rehber Ömer'e, "Has'am'da bıraktığın bir başka topluluk için ne dersin? Onlar geliyorlar. Üzerlerine gidersen onların memleketlerini çoraklaştırırsın?" dedi. Bunun üzerine Ömer, "Onların üzerine gitmek için Resûlullah (s.a.v.) bana emir vermedi. O sadece Türebe'deki Hevâzinlilerle savaşmayı bana emretti." dedi ve Medine'ye dönmek üzere ayrıldı.

Ebû Bekr'in, Necd'e Seriyyesi

Hicretin 7. yılı Şaban ayında meydana geldi.

Bana Hamza b. Abdülvâhid anlattı. O İkrime b. Ammâr'dan, o İyâs b. Seleme'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Ebû Bekr'i (Necd'e) gönderdi ve onu başımıza emir tayin etti. Geceleyin bazı Hevâzinlilere saldırdık.

---

[174] Türebe, San'a ve Necrân yolunda, Mekke'ye dört günlük mesafede olan bir yerdir (İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 85).

[175] Hevâzin'in arka tarafında, Benî Nasr b. Mu'âviye ve Benî Ceşm b. Bekr kabileleri vardı (*el-Kâmûsü'l-Muhît*, II, 181).

Ben kendi elimle onlardan yedi kişiyi öldürdüm. Bizim parolamız "امت ...امت.." (Öldür... Öldür...)" şeklinde idi.

Beşîr b. Sa'd'ın, Fedek'e Seriyyesi

Hicretin 7. yılı Şaban ayında meydana geldi.

Bana Abdullah b. el-Hâris b. el-Fudayl anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Beşîr b. Sa'd'ı, 30 adamın başında, Fedek'teki Benî Mürre kabilesinin üzerine gönderdi. Beşîr b. Sa'd yola çıktı ve koyun çobanlarıyla karşılaştı. Beşîr b. Sa'd onlara, "İnsanlar nerededir?" diye sordu. Çobanlar, "Onlar çöllerdedir." dediler. Kış mevsiminde oldukları için o günlerde insanlar suyun başında değillerdi. Beşîr b. Sa'd, hemen develeri ve koyunları sürdü ve hızla Medine'ye döndü. Yardım isteyenler hemen çıkarak onlara haber verdi. Benî Mürre'den çok sayıda adam gece vakti onlara yetişti. Gece boyunca onlara ok atmaya başladılar. Hatta Beşîr'in arkadaşlarının okları tükendi. Sabah oldu; Benî Mürre'den olanlar Müslümanların üzerine hamle yaptılar; Beşîr'in arkadaşlarını öldürdüler. Kaçabilenler de kaçtı. Beşîr, o gün çok şiddetli bir şekilde savaştı. Hatta topuğundan yaralanmıştı. Deniliyor ki, Beşîr ölmüştü. Benî Mürre koyun ve develerini alıp döndüler. Seriyyenin saldırıya uğradığı haberini Medine'ye ilk getiren kişi Ulbe b. Zeyd el-Hârisî idi. Beşîr b. Sa'd öldürülenler arasında bırakılmıştı. Akşam olunca Fedek'e ulaşıncaya kadar zor-belâ yürümeye çalıştı. Yaraları iyileşinceye kadar birkaç gün, Fedek'te bir Yahudi'nin yanında kaldı. Sonra Medine'ye döndü.

Resûlullah (s.a.v.) ez-Zübeyr b. el-Avvâm'ı hazırladı ve "Beşîr b. Sa'd'ın arkadaşlarının öldürüldükleri yere kadar git. Eğer Allah seni muzaffer ederse onlarda kalma!" dedi. Onunla birlikte 200 adam da hazırladı ve ona sancak bağladı. Tam o sırada Gâlib b. Abdullah bir seriyyeden muzaffer olarak gelmişti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) ez-Zübeyr b. el-Avvâm'a, "Otur!" dedi ve Gâlib b. Abdullah'ı 200 adamın başında gönderdi. Üsâme b. Zeyd de seriyyenin içinde çıkmıştı. Nihayet Beşîr b. Sa'd'ın arkadaşlarının öldürüldükleri yere kadar geldi. Ulbe b. Zeyd de onunla birlikte yola çıkmıştı.

Bana Eflah b. Sa'îd anlattı. O da Beşîr b. Muhammed b. Abdullah b. Zeyd'den şöyle dediğini rivayet etti: Gâlib ile birlikte Ukbe b. Amr Ebû Mes'ûd, Ka'b b. Ucre, Üsâme b. Zeyd ve Ulbe b. Zeyd de vardı. Gâlib onlara yaklaştığında önce gözcüleri gönderdi. Onların yerleşim alanlarına bakmak üzere Ulbe b. Zeyd'i on kişilik bir grubun başında gönderdi. Nihayet onlardan bir grubu gördü ve dönüp Gâlib'e haber verdi. Gâlib, geceleyin onların üzerine gitti; hatta onları gözle görebileceği bir yere kadar ulaştı. Benî Mürre'den olan bedeviler de hayvanlarını toplamışlar, onları suyun başında çökerterek yatmaya başlamışlardı. Gâlib ayağa kalktı; Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle dedi: "Size bir olan ve ortağı bulunmayan Allah'tan korkmanızı, bana itaat edip isyan etmemenizi ve emrime karşı gelmemenizi tavsiye ediyorum. Zira itaat edilmeyen bir emirin (isabetli) görüşü olamaz." Sonra onları bir araya getirdi ve şöyle dedi: "Ey Falan! Sen ve filanca birlikte olacaksın... Sen de filanla birlikte olacaksın... -Hiçbir kimse arkadaşından ayrılmayacak.- Sakın sizden birisi yanıma geldiğinde, ben kendisine, 'Arkadaşın nerede?' diye sorduğumda, o bana 'Bilmiyorum!' demesin! Tekbir getirdiğim zaman siz de tekbir getiriniz."

Râvî dedi ki: Gâlib tekbir getirdi; onlar da tekbir getirdiler ve kılıçları çıkardılar. Su kenarında bulunan kavmi kuşattık. Orada develer de vardı. Onlar hayvanlarını çökertmişlerdi. Adamlar bize karşı çıktılar ve bir süre kadar savaştılar. İstediğimiz gibi kılıçlarımızla onları vurduk. Parolamız olan

“امت...امت” şeklinde bağırıyorduk. Üsâme b. Zeyd, onlardan Nehîk b. Mirdâs adında bir adamın izini takip ederek uzaklaştı. Biz ise suyun başındaki kavme saldırdık ve öldürebildiklerimizi öldürdük. Hayvanlar ve kadınlar da bizimle birlikteydi. Bizim emirimiz Gâlib, “Üsâme nerede?” dedi. Üsâme geceden bir süre geçtikten sonra geldi. Emirimiz onu şiddetli bir şekilde azarladı ve “Sana emrettiklerimi görmedin mi?” dedi. Bunun üzerine Üsâme şöyle dedi: “Bana karşı kibirlenen bir adamın peşinden gittim. Nihayet ona yaklaştım ve ona kılıcı kaldırdım. Adam, “Lâ ilâhe illallah” dedi. Emirimiz kendisine, “Kılıcını kınına mı soktun?” dedi. Üsâme, “Hayır vallahi; onu öldürünceye kadar kınına sokmadım.” dedi. Bunun üzerine kendisine, “Vallahi senin yaptığın çok kötü bir şeydir. “Lâ ilâhe illallah” diyen bir adam öldürmüşsün!” dedik. Üsâme pişman oldu ve elleri gevşemeye başladı. Sonra develeri, koyunları ve çoluk-çocuğu alıp Medine'ye geldik. Adam başına on deve veya on deveye muadil koyun düşmüştü. O zaman bir deve on koyuna denk tutuluyordu.

Bana Şibl b. el-Alâ anlattı. O İbrahim b. Huveyyisa'dan, o babasından, o da Üsâme b. Zeyd'den şöyle dediğini rivayet etti: Emirimiz beni ve Ebû Sa'îd el-Hudrî'yi kardeş yapmıştı. Üsâme dedi ki: Takip ettiğim adamı öldürdüğümde şiddetli bir şekilde pişmanlık hissettim. Hatta hatırlıyorum; Medine'ye gelinceye kadar yemek yiyemiyordum. Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına geldim; beni kucakladı ve öptü. Ben de onu kucakladım. Sonra Resûlullah (s.a.v.) bana, “Ey Üsâme! Bana gazveni anlat!” dedi. Râvî dedi ki: Üsâme Resûlullah'a (s.a.v.) haberi anlatmaya başladı. Nihayet öldürülen arkadaşıma sıra gelmişti. Resûlullah (s.a.v.), “O, ‘Lâ ilâhe illallah’ dediği halde onu öldürdün mü ey Üsâme!” dedi. Üsâme dedi ki: Ben, “Ey Allah'ın Resûlü! Adam ölümden kurtulmak için bunu söyledi.” dedi. Resûlullah (s.a.v.), “Doğru ya da yalan söylediğini bilmek için onun kalbini açtın mı?” dedi. Üsâme, “Ben ‘Lâ ilâhe illallah’ diyen birisini öldürmem.” dedi. Üsâme dedi ki: Daha önce değil, o gün Müslüman olmayı temenni ettim.

Bana Ma'mer b. Râşid anlattı. O ez-Zührî'den, o Atâ b. Yezîd el-Leysî'den, o Ubeydullah b. Adî b. el-Cebbâr'dan, o da el-Mikdâd b. Amr'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'a (s.a.v.), “Ey Allah'ın Resûlü! Kâfirlerden bir adam benimle savaşıyor. Kılıçla vurup ellerimden birisini kesti. Sonra bir ağaca çıkıp Müslüman olduğunu söyledi. Bu sözü söyledikten sonra onu öldüreyim mi?” diye sordum. Resûlullah (s.a.v.), “Hayır, onu öldürme!” dedi. Ben, “Onu öldürdüm; bana ne lazım gelir?” dedim. Resûlullah (s.a.v.), “O adam, onu öldürmeden önceki senin haline dönmüş oldu. Sen de, onun kelime-i şehadet söylemeden önceki haline dönmüş oldun.” dedi.

el-Meyfa'a'ya[176] Giden Gâlib b. Abdullah Komutasındaki Benî Abd b. Sa'lebe Seriyyesi

Hicretin 7. yılı Ramazan ayında meydana geldi.

Bana Abdullah b. Ca'fer anlattı. O İbn Ebû Avn'dan, o da Ya'kûb b. Utbe'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) el-Küdr Gazvesi'nden gelince birkaç gün Medine'de kaldıktan sonra kölesi Yesâr kendisine, “Ey Allah'ın Resûlü! Benî Abd b. Sa'lebe'nin bir açığını biliyorum. Beni onlara gönder.” dedi. Resûlullah (s.a.v.) Yesâr ile birlikte, 130 adamın başında Gâlib b. Abdullah'ı gönderdi. Yesâr onları yola çıkardı ve normal yolun dışında bir yoldan götürdü. Yolda azıkları bitti, açlık sıkıntısını çektiler ve hurmaları tane ile bölüştüler. Bir gece vakti, mücâhidlerin Yesâr hakkındaki hüsn-ü zanları sona erince, hatta Yesâr'ın Müslümanlığında samimi olmadığını düşünmeye başladıklarında, selin derinleştirdiği bir yere geldiler. Yesâr orayı görünce tekbir getirdi ve "Vallahi, işte şimdi zafer sizin olacaktır. Bitene kadar bu yolu takip edin!" dedi. Mücâhidler gizlilik içinde bir süre o yolda yürüdüler. Sadece işaretlerle konuşuyorlardı. Nihayet taşlıkta bir çıkıntıya vardılar. Bunun üzerine Yesâr arkadaşlarına, "Eğer sesi yüksek bir adam bağırırsa müşrikler duyacaklardır. Görüşlerinizi söyleyin!" dedi. Gâlib, "Ey Yesâr! Sadece ben ve sen, ikimiz çıkalım ve arkadaşlarımızı burada gizli tutalım." dedi. Aynen öyle de yaptılar. Yesâr dedi ki: Yola çıktık; nihayet müşrikleri görebilecek bir yakınlığa kadar vardık. İnsanların, çobanların ve sağmal develerin seslerini duyuyorduk. Gâlib ve Yesâr hemen arkadaşlarının yanına döndüler. Bu kez hepsi birlikte yöneldiler ve müşriklere yakın bir yere geldiler. Onların emiri Gâlib onlara nasihat etti, onları cihada teşvik etti, (şahsî) arayış içinde olmaktan sakındırdı ve onları kardeş yaptı. Sonra onlara, "Tekbir getirdiğim zaman siz de tekbir getirin!" dedi. Gâlib tekbir getirdi; onlar da hep beraber tekbir getirdiler. Birden onların yerleşim alanlarının içine dalıp develeri ve koyunları sürmeye başladılar. Ayrıca onlardan görebildiklerini öldürdüler. O gece el-Meyfa'a denilen bir suyun üzerinde onlarla karşılaştılar. Hayvanları sürdüler ve hızla Medine'ye götürdüler. Esir de getirdiklerine dair bir bilgiye ulaşılamadı.

---

[176] el-Meyfaa, Necid tarafında, Batn-ı Nahle vadisinin arka taraflarında bir yerdedir. Orası ile Medine arasında sekiz posta mesafe vardır (İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 86).

Beşîr b. Sa'd'ın el-Cinâb'a[177] Seriyyesi

Hicretin 7. yılında meydana gelmiştir.

Bana Yahya b. Abdülazîz anlattı. O da Beşîr b. Muhammed b. Abdullah b. Zeyd'den şöyle dediğini rivayet etti: Eşca kabilesinden Huseyl b. Nüveyre denilen bir adam geldi. Bu zat, Hayber'e giderken Resûlullah'ın (s.a.v.) kılavuzuydu. Resûlullah (s.a.v.) kendisine, "Nereden geliyorsun ey Huseyl?" dedi. Huseyl, "Cinâb'tan geliyorum." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Arkanda ne var?" dedi. Huseyl şöyle dedi: Gatafân'dan bir topluluğu Cinâb'ta bıraktım, geldim. Uyeyne onlara bir haber göndermiş ve "Ya biz size gelelim, ya da siz bize gelin. Ta ki, hep birlikte Muhammed'in üzerine gidelim." demiş. Onlar sana ya da çevrendeki bazı yerlere saldırmak için yola çıkacaklar, ey Allah'ın Resûlü! Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Ebû Bekr ve Ömer'i çağırarak durumu onlara bildirdi. İkisi birlikte, "Beşîr b. Sa'd'ı gönder ey Allah'ın Resûlü!" dediler. Resûlullah (s.a.v.) hemen Beşîr'i çağırdı ve onun için bir sancak bağladı. Yanına da 300 adam verdi ve onlara gece yürüyüp gündüz gizlenmelerini söyledi. Huseyl b. Nüveyre de kılavuz olarak onlarla birlikte yola çıktı. Gece yürüyüp gündüz gizlendiler. Nihayet Hayber'in aşağısına geldiklerinde Selâh denilen bir yerde konakladılar. Sonra Selâh'tan çıktılar ve Gatafânlılara yaklaştılar. Kılavuz adam onlara, "Sizinle onlar arasında yarım gün ya da günün üçte biri kadar bir zaman kaldı. Eğer arzu ederseniz gizlenin; ben gözcü olarak gider, size haberi getiririm. Eğer arzu ederseniz hep birlikte yola devam ederiz." dedi. Mücâhidler, "Seni önden gönderelim." dediler ve onu gönderdiler. Bir saat kadar kayboldu, sonra tekrar döndü ve "Bu onların yaylım hayvanlarının ilkleridir. Bunlara saldırmayı düşünür müsünüz?" dedi.

Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı ihtilaf ettiler. Bazıları, "Eğer bunlara saldırırsak adamları ve çoluk-çocuğu ürkütürüz." dediler. Bazıları da "Ele geçirebileceğimizi ganimet olarak alalım, sonra adamları aramaya başlayalım." dediler. Bunun üzerine develere saldırdılar. Ellerini güçlendirecek çok sayıda deve ele geçirdiler. Çobanlar dağıldılar ve hızla kaçıp topluluklarını uyardılar. Topluluk da dağılmaya başladı ve sakındılar. Sonra memleketlerinin yüksek yerlerine tırmandılar. Beşîr, arkadaşlarıyla birlikte onların yerleşim yerlerine geldi; fakat hiç kimseyi bulamadı. Bunun üzerine Beşîr develerle birlikte döndü. Selâh denilen yere geldiklerinde Uyeyne'nin bir casusuna rastladılar ve onu öldürdüler. Sonra Uyeyne'nin bir araya getirdiği toplulukla karşılaştılar. Uyeyne'nin onlardan haberi yoktu. Onlarla savaşmaya başladılar. Sonra Uyeyne'nin topluluğu geri çekildi. Peygamber'in (s.a.v.) Sahâbîleri onları takip etmeye başladılar. Onlardan bir ya da iki adam ele geçirip onları esir aldılar ve Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına getirdiler. Adamlar Müslüman oldular; Resûlullah (s.a.v.) onları serbest bıraktı.

---

[177] Cinâb, Gatafân topraklarından bir yerdir. el-Hâzimî, onun el-Fizâre topraklarından olduğunu söyledi (*Uyûnü'l-Eser*, II, 148).

Dediler ki: el-Hâris b. Avf el-Mürrî, Uyeyne'nin anlaşmalısıydı. el-Hâris, bozguna uğramış bir şekilde dörtnala koşabilen ve Atîk isminde bir atın üzerinde olan Uyeyne ile karşılaştı ve onu durdurmak istedi. Uyeyne ise, "Hayır! Artık gücüm kalmadı. Muhammed'in Ashâbı beni yakalamak için arkamdan geliyor." dedi. Uyeyne koşuyordu. el-Hâris b. Avf, "Ey Uyeyne! Artık üzerinde bulunduğun durumu gözden geçirme zamanın gelmedi mi? Senin elinde bir şey olmadığı halde Muhammed memleketleri fethedip duruyor." dedi. el-Hâris dedi ki: "Ben Muhammed'in süvarilerinin yolundan öyle bir yere saptım ki, onları görüyordum; ancak onlar beni görmüyorlardı. Öğle vaktinden geceye kadar orada kaldım. Kimseyi görmedim. -Aslında onlar Uyeyne'yi aramıyorlardı. Sadece Uyeyne'nin içine onların korkusu düşmüştü.- Bundan sonra Uyeyne ile karşılaştım ve ona dedim ki: "Bir yerde, gece vaktine kadar kaldım; fakat seni arayanları görmedim." Bunu üzerine Uyeyne, "Öyledir! Ben, esir olarak yakalanmaktan korkuyordum. Zira birçok yerde Muhammed'in yanında izim vardır." dedi. Bunun üzerine el-Hâris şöyle dedi: "Be adam! Benî en-Nadîr'de, Hendek gününde ve Benî Kurayza'da, bundan önce de Benî Kaynukâ'da ve Hayber'de neler olduğunu kendin de gördün. Biz de seninle birlikte gördük. Hâlbuki Hayberdekiler, Hicaz bölgesinin en güçlü Yahudileriydi. Bütün Yahudiler onların cesaret ve cömertliklerini kabul ediyorlardı. Onlar korunaklı kale ve hurma sahipleriydi. Vallahi, Araplar onlara sığınıp onların sayesinde korunuyorlardı. Hatta Hârise b. Evs, kendisiyle kavmi arasında bazı şeyler olduğunda Yahudilerin yanına gitmiş; Yahudiler onları insanlardan korumuşlardı. Sonra Muhammed onların üzerine gidince, onların kahramanlıklarının nasıl tükenip gittiğini ve onlara nasıl ağır şartlar yüklendiğini gördün." Bunun üzerine Uyeyne, "Vallahi, orası öyledir! Fakat bu iş bir türlü içime sinmiyor." dedi. el-Hâris, "Sen Muhammed'in ashâbına katıl!" dedi. Uyeyne, "Ben tabi olmuş olacağım. Oysa daha önce Muhammed'in yanında yer alan bazıları, kendilerinden sonra katılanları küçümseyecekler ve 'Biz Bedir'e ve diğerlerine katıldık.' diyecekler." dedi. el-Hâris ise "Bu senin görüşündür. Kasem olsun ki, eğer Muhammed'in yanına gidecek olursak onun ileri gelen ashâbından oluruz. (Yani, sonraya kalan sadece bizler değiliz.) Muhammed onlarla savaştığı halde onun kavmi (Kureyş), onunla bir antlaşma içindedirler. Muhammed'in emri hiçbir zaman çiğnenmez." dedi. Uyeyne, "Vallahi, ben de öyle düşünüyorum." dedi ve ikisi, hicret edip Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gitmek üzere hazırlık yaptılar. Nihayet umreye gitmek isteyen (ve Müslüman olan) Ferve b. Hübeyre el-Kuşeyrî onlara uğradı. O sırada konuşuyorlardı. Hem el-Hâris, hem de Uyeyne, içinde bulundukları halet-i ruhiyeyi ve ne yapmak istediklerini Ferve'ye haber verdiler.

Ferve dedi ki: "Bence, içinde bulundukları antlaşma müddetinde, Muhammed'in kavminin ona ne yapacaklarına bakıp onların haberlerini alana kadar geri dursanız daha iyi olur." dedi. Bunun üzerine Uyeyne ve el-Hâris Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gitmeyi ertelediler. Ferve yoluna devam etti. Nihayet Mekke'ye geldiğinde müşriklerin haberlerini araştırmaya başladı. Kureyşlilerin Peygamber'in (s.a.v.) düşmanlığı üzerinde ısrar ettiklerini ve hiçbir zaman itaat ederek Peygamber'in emri altına girmek istemediklerini gördü.

Bunun üzerine Ferve onlara, Peygamber'in (s.a.v.) Hayber halkının başına getirdiklerini onlara anlatmaya başladı ve şöyle dedi: "Ben Medine'nin etrafındaki kentlerin liderlerini, tıpkı sizin gibi Muhammed'in düşmanlığı üzerinde bıraktım geldim." Kureyş ise, "Siz göçebelerin efendisisiniz. Bu konudaki görüşünüz nedir?" dedi. Ferve, "Sizinle Muhammed arasında bulunan bu müddeti geçirelim. Sonra Arapları celbedip evinin ortasında üzerine gideceğiz." dedi. Ferve, Mekke'de birkaç gün kaldı ve Kureyş meclislerini dolaştı. Bu arada Nevfel b. Mu'âviye ed-Dîlî de, Ferve'nin Mekke'de olduğunu duydu. Nevfel, çölünden indi ve yanına geldi. Ferve, Kureyş'e söylediğini ona da iletti. Bunun üzerine Nevfel, "O halde, yanınızda bir şeyler bulacağım. Buraya geldiğini duyunca senin için buraya geldim. Ama evi yakın olan bir düşmanımız var. Onlar Muhammed'in yardımcıları olup bizim işlerimizden bir tek harf bile atlamadan her şeyi ona bildirirler." dedi. Ferve, "Kim onlar?" dedi. Nevfel, "Huzâ'alılar... Kahrolası Huzâ'alılar! Elleri kırılsın onların!" dedi. Ferve, "Peki, ne yapmak gerekir?" dedi. Nevfel, "Kureyş'e söyle. Onlara karşı bize yardım etsinler." dedi. Ferve, "Ben onların hakkından gelirim." dedi ve hemen Kureyş'in liderleri olan Safvân b. Ümeyye, Abdullah b. Ebû Rebî'a ve Süheyl b. Amr ile görüştü. Onlara, "Başınıza ne geldiğini görmüyor musunuz? Siz Muhammed'i, selamet içinde (Mekke'ye) gidip gelmesini sağlayarak mı başınızdan defedeceksiniz?" dedi. Onlar, "Peki, ne yapalım?" dediler. Ferve, "Hem onun, hem de sizin düşmanınız olanlara (Huzâ'alılara) karşı Nevfel b. Mu'âviye'ye yardım edeceksiniz." dedi. Onlar, "Böyle bir şey yaptığımız takdirde Muhammed, gücümüzü aşan bir kuvvetle üzerimize gelir ve bizi çiğneyerek hezimete uğratır. Biz de onun hükmüne razı oluruz. Oysa biz şimdi, antlaşma süresi içinde kendi dinimiz üzerindeyiz." dediler. Bunun üzerine Ferve, Nevfel b. Mu'âviye'nin yanına gitti ve "Kureyş'te hiç iş yok." dedi. Sonra hemen dönüp Uyeyne ve el-Hâris'in yanına geldi ve onlara durumu haber verdi. Ferve onlara, "Ben Muhamnmed'in arkadaşlarını, ona inanmış olarak gördüm. Hemen ona yaklaşın ve işi sağlama bağlayın." dedi. Onlar da bir adım ileri, bir adım da geri olmak üzere (Resûlullah'ın yanına) geldiler.

el-Kadıyye Gazvesi[178]

Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O ez-Zührî ve İbn Ebû Habîbe'den, o Dâvud b. el-Husayn ve Mu'âz b. Muhammed'den, o Muhammed b. Yahya b. el-Hubâb, Abdullah b. Ca'fer, İbn Ebû Sebre ve Ebû Ma'şer'den rivayet etti. Her biri bana hadisin bir kısmını anlattı. Bana isimlerini zikretmediğim birçok kimse daha anlattı. Bana anlattıklarının tümünü yazdım. Dediler ki: Hicretin 7. yılı Zilkâde ayının ilk gününde Resûlullah (s.a.v.) ashâbına, umre yapmaları (umrelerini kaza etmeleri) ve Hudeybiye'ye katılan hiç kimsenin geri kalmaması konusunda emir verdi. Hayber'de şehit olan ya da vefat edenler dışında, Hudeybiye'ye katılanlardan hiç kimse geri kalmadı. Diğer taraftan, Hudeybiye ehlinin dışında, umreci olarak Hudeybiye antlaşmasına katılmayan bazı Müslümanlar da Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte yola çıktılar. Kadâ umresinde Müslümanların sayısı 2.000 kişiydi.

Bana Hârice b. Abdullah anlattı. O Dâvud b. el-Husayn'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) hicretin 7. yılının Zilkâde ayında, (Hayber'den) Medine'ye geldikten dört ay sonra Umretü'l-Kadâ için yola çıktı. Yola çıktığı ay (Zilkâde), müşriklerin kendisine saldırdığı aydı. Bu yüzden Allah şöyle buyurdu: *"Haram ay, haram aya karşılıktır. Hürmetler (saygı gösterilmesi gereken şeyler) kısas kuralına tabidir. O halde size kim saldırırsa, size saldırdığı gibi*

"Haram ay, haram aya karşılıktır. Hürmetler (saygı gösterilmesi gereken şeyler) kısas kuralına tabidir. O halde size kim saldırırsa, size saldırdığı gibi siz de ona saldırın."
(Bakara, 2/194)

---

[178] Bu gazveye Umretü'l-Kadiyye, Umretü'l-Kadâ veya Umretü'l-Kısas da denir (*er-Ravdu'l-Ünf*, II, 254).

siz de ona saldırın."[179] Demek istiyor ki: Onlar sizi Kâbe'den alıkoydukları gibi, siz de gelecek yıl umre yapın. Medine yerlisi Araplardan bazıları, "Vallahi ey Allah'ın Resûlü! Ne azığımız var, ne de bize yedirecek kimse!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Müslümanların Allah yolunda harcamalarını, tasaddukta bulunmalarını ve ellerini sadakadan çekip helak olmamalarını emretti. Sahâbe, "Ey Allah'ın Resûlü! Birimiz (yiyecek) bir şey bulamıyor; ne ile tasaddukta bulunacağız?" Resûlullah (s.a.v.), "Olanı tasadduk edin. Bir hurma parçasıyla da olsa, hatta sizi Allah yolunda cihada götürecek bir okun demiriyle de olsa tasaddukta bulunun!" dedi. Allah bu konuda şu ayeti indirdi: *"(Malınızı) Allah yolunda harcayın! Kendi kendinizi tehlikeye atmayın!"*[180] Dedi ki: Bu ayet, Allah yolunda harcamanın terk edilmesi üzerine nazil oldu.

Bana es-Sevrî anlattı. O Mansûr b. el-Mu'temir'den, o Ebû Sâlih'ten, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: "Bir okun demiriyle de olsa Allah yolunda harca ve kendi elinle kendini tehlikeye atma."

Bana es-Sevrî anlattı. O el-A'meş'ten, o Ebû Vâil'den, o da Huzeyfe'den şöyle dediğini rivayet etti: "Bu ayet, Allah yolunda harcamanın terk edilmesi üzerine nazil oldu."

Bana İbn Mevheb anlattı. O da Muhammed b. İbrahim b. el-Hâris'ten şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Umretü'l-Kadâ için 60 büyük kurban götürdü.

Bana Gânim b. Ebû Gânim anlattı. O da Ubeydullah b. Yenâr'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), Nâciye b. Cündüb el-Eslemî'yi kurbanlıklardan sorumlu olmak üzere görevlendirdi. Önlerinde kurbanlıklar, onları yürütüyordu. Onlar için bitkilerden otlak arıyordu. Onunla birlikte, Eslem kabilesinden iki genç daha vardı.

---

[179] Bakara, 2/194.

[180] Bakara, 2/195.

Bana Abdurrahman b. el-Hâris anlattı. O da Ubeyd b. Ebû Rühm'den şöyle dediğini rivayet etti: Kurbanlıkları çekip götürenlerden biriydim ve onlara biniyordum.

Bana Muhammed b. Nu'aym anlattı. O babasından, o da Ebû Hüreyre'den (r.a.) şöyle dediğini rivayet etti: Kurbanlıkların yanında olup onları çekip götürenlerden biriydim.

Bana Yunus b. Muhammed anlattı. O da İbn Abbâs'ın mevlası Şu'be'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.) bizzat kendisi kurbanlıklarına nişan taktı.

Bana Mu'âz b. Muhammed anlattı. O da Âsım b. Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) silah, miğfer, zırh ve mızrakları yükledi. Beraberinde 100 at da götürdü. Zü'l-Huleyfe'ye geldiğinde süvariler onun önüne geçtiler. Onlar toplam 100 at idi ve başlarında Muhammed b. Mesleme vardı. Sonra silahları öne geçirdi ve başında da Beşîr b. Sa'd'ı görevlendirdi. Resûlullah'a, "Ey Allah'ın Resûlü! Silah yükledin; oysa onlar, heybelerde olan kılıçlar gibi misafir silahı dışında silahlı bir şekilde Mekke'ye girmememizi şart koşmuşlardı." denildi. Resûlullah (s.a.v.), "Biz silahları hareme sokmuyoruz. Fakat bize yakın olacaklar. Eğer müşriklerden bir tahrik gelecek olursa silahlar bize yakın olmuş olurlar." dedi. Yine Resûlullah'a, "Ey Allah'ın Resûlü! Kureyş'in böyle bir şey yapmasından endişe ediyor musun?" denildi. Resûlullah (s.a.v.) sustu ve kurbanlıkları öne geçirdi.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O Musa b. Meysere'den, o Abdullah b. Ebû Katâde'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Biz Umretü'l-Kadâ'da yeni doğan (bir yıllık) develer üzerinde gittik. Benim dışımdaki arkadaşlarım ihramlıydılar. Bir yaban eşeğini gördüm; ona saldırdım ve kestim. Sonra onu arkadaşlarıma getirdim. Onlardan bazıları yediler, bazıları yemediler. Bunun üzerine Peygamber'e (s.a.v.) sordum. Peygamber (s.a.v.), "Ye!" dedi. Ebû Katâde dedi ki: Sonra

Resûlullah (s.a.v.) Vedâ Haccını yaptı. Vedâ Haccı için el-Beydâ denilen yerden ihrama girdi. İbn Vâkıd dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) yürürken telbiye getiriyor ve Müslümanlar da telbiye getiriyorlardı. Muhammed b. Mesleme atları Merrü'z-Zahrân'a götürdü. Muhammed b. Mesleme orada Kureyş'ten bazı kimselerle karşılaştı. Muhammed b. Mesleme'ye (gelenlerin kim olduklarını) sordular. Muhammed b. Mesleme, "Şu Resûlullah'tır. İnşaallah yarın sabah buraya iner." dedi. Kureyş'ten olan adamlar, Beşîr b. Sa'd ile birlikte çok sayıda silah gördüler. Hemen yola çıkıp gördükleri atları ve silahları Kureyş'e haber verdiler. Bunu duyan Kureyş korkmaya başladı ve "Vallahi yanlış bir iş yapmadık. Antlaşmamıza ve belirlenen süreye bağlıyız. Muhammed ne diye ashâbıyla üzerimize geliyor?" dediler.

Resûlullah (s.a.v.) Merrü'z-Zahrân'da[181] konakladı. Silahları da, Harem'in ağaçlarına bakacak şekilde Ye'cec vadisinin içine doğru gönderdi. Kureyş, Mikrez b. Hafs b. el-Ahnef'i, birkaç adamla birlikte Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gönderdi. Ye'cec vadisinin içinde onunla karşılaştılar. Tam o sırada Resûlullah (s.a.v.) ashâbının başında olduğu halde, silahlar ve kurbanlıklar iç içe girmişlerdi. Kureyşliler, "Ya Muhammed! Vallahi ne küçük iken, ne de büyüdükten sonra zulüm yaptığın bilinmiyor. Harem'deki kavminin üzerine silahlarla mı giriyorsun? Oysa sen, ancak misafir silahıyla, kınlarındaki kılıçlarla girebileceğin şartını kabul etmiştin." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Biz sadece bu şekilde gireceğiz." dedi. Sonra Mikrez arkadaşlarıyla birlikte hızlı bir şekilde Mekke'ye geri döndü ve "Muhammed, Mekke'ye silahla girmiyor. O, size koştuğu şarta bağlıdır." dedi. Mikrez Resûlullah'ın (s.a.v.) haberini getirince Kureyşliler Mekke'den ayrılıp dağların tepelerine çıkıp Mekke'yi boşalttılar. Kureyşliler, "Biz Muhammed'e ve onun ashâbına bakmayacağız." dediler. Resûlullah (s.a.v.), kurbanlıklar Zû Tuvâ'da hapsedilinceye kadar önünde yürütülmemelerini emretti. Resûlullah (s.a.v.) ve ashâbı -Allah onlara rahmet etsin.- çıktılar. Resûlullah (s.a.v.) Kasvâ adlı devesinin üzerindeydi. Ashâbı da kılıçlarını kuşanmış; telbiye getirerek Resûlullah'ın etrafını kuşatmışlardı. Resûlullah (s.a.v.) Zû Tuvâ'ya gelince devesi el-Kasvâ'nın üzerinde durdu; Müslümanlar da onun etrafındaydılar. Sonra el-Kasvâ'nın üzerinde, onu el-Hacûn'a götürecek olan tepeye çıktı. İbn Revâha da onun devesinin yularından tutmuştu.

Bana Sa'îd b. Müslim haber verdi. O Zeyd b. Kusayt'tan, o Ubeyd b. Hadîc'ten, o da Resûlullah'ın ashâbından bir adamdan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Mekke'nin evlerine gelinceye kadar telbiyeyi kesmedi.

Bana Üsâme b. Zeyd anlattı. O Amr b. Şu'ayb'tan, o babasından, o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Rüknü (Hacerü'l-Esved'i) selamlayıncaya kadar telbiye getirdi.

Bana Âiz b. Yahya anlattı. O da Ebü'l-Hureys'ten şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) 200 adamı silahların başında görevlendirmişti. Başlarında da Evs b. Havlî vardı.

Bana Ya'kûb b. Muhammed b. Abdurrahman b. Abdullah b. Ebû Sa'sa'a anlattı. O el-Hâris b. Abdullah b. Ka'b'tan, o da Ümmü Umâre'den şöyle dediğini rivayet etti: Umretü'l-Kadâ'da Resûlullah (s.a.v.) ile birlikteydim. Hudeybiye'ye de katılmıştım. Resûlullah'ın (s.a.v.) Kâbe'ye vardığı sıradaki haline bakar gibiyim. Devesinin üzerindeydi ve Abdullah b. Revâha devesinin yularından tutmuştu. -Müslümanlar da onun etrafında dizilmişlerdi.- Rükn'e yetiştiğinde, devesinin üzerinde elbisesiyle (ihramıyla) ittiba[182] yaparak bastonuyla Rükn'ü selamladı. Müslümanlar da üzerlerindeki elbiseleriyle ittiba yaparak onunla birlikte tavaf ediyorlardı. Abdullah b. Revâha şöyle diyordu:

---

[181] Merru'z-Zahrân, Mekke ile Cidde arasında bulunan bir vadidir. Vadi Taif'e yakın bir yerden başlıyor. Resûlullah (s.a.v.) zamanında vadide Huzaa ve Beni Bekir kabileleri yaşıyorlardı. H. Onuncu yüzyılda bu vadinin ismi, doktorluk yapan Fatima el-Huzaiyye'ye nispetle "Fatima Vadisi" şeklinde değiştirilmiştir. (Bk. Takiyyüddin el-Fasî, *El-İkdu's-Semîn Fî Tarihi'l-Beledi'l-Emîn*, VI/431. Beyrut, M. 1985) M.

Ey Kâfirlerin çocukları! Çekilin onun yolundan!
Onun Allah'ın gerçek elçisi olduğuna şehadet ettim.
Ve bütün iyilik onun yolundadır.
Biz Kur'ân'ın tevili için sizi öldürdük;
Tıpkı Kur'ân'ın tenzili için vurduğumuz gibi...
Başı gövdeden ayıran ve dostu dosttan alıkoyan,
Bir vuruşla sizi vurduğumuz gibi...

Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb, "Ey İbn Revâha!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Ben duyuyorum ey Ömer!" dedi. Ömer de sustu.

Bana İsmail b. Abbâs anlattı. O Sâbit b. el-Aclân'dan, o da Atâ b. Ebû Rebâh'tan şöyle dediğini rivayet etti: Cibrîl Peygamber'in (s.a.v.) üzerine indi ve "Kuşkusuz müşrikler dağın başındadırlar ve sizleri görüyorlar. Rükn-ü Yemânî ile Hacerü'l-Esved arasında yürüyün!" dedi. Onlar da öyle yaptılar.

Bana İbrahim b. İsmail anlattı. O Dâvud b. el-Husayn'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Kâbe'nin tavafını ve Safâ ile Merve arasındaki sa'yi devesinin üzerinde yaptı. Resûlullah (s.a.v.) tavafın yedinci şavtını Merve'nin yanında bitirince, -Kurbanı da Merve'nin yanında durdurmuştu.- "Burası Kurban kesim yeridir. Ayrıca Mekke'deki her vadi Kurban kesim yeridir." dedi ve Merve'nin yanında kurbanı kesti. İbn Vâkıd dedi ki: Hudeybiye'de hazır bulunmayan bazı insanlar Resûlullah ile birlikte umreye katılmışlardı; onlar kurban kesmediler. Ama Hudeybiye'de hazır olup da Umretü'l-Kadâ için çıkanlar kurbana ortak oldular.

Bana Ya'kûb b. Muhammed anlattı. O Abdurrahman b. Abdullah b. Ebû Sa'sa'a'dan, o el-Hâris b. Abdullah'tan, o da Ümmü Umâre'den şöyle dediğini rivayet etti: Vefat eden ya da öldürülenler dışında, Hudeybiye ehlinden olan hiç kimse Umretü'l-Kadâ'dan geri kalmadı. Ben de, yanımda birkaç kadınla birlikte Hudeybiye'ye çıkmıştık; ancak Kâbe'ye yetişemedik. Kadınlar Hudeybiye'de saçlarını kısalttılar; sonra, umrelerini kaza etmek üzere Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte umre yaptılar. Resûlullah (s.a.v.) Safâ ile Merve arasında kurban kesti. Hudeybiye'de hazır olup da Hayber'de şehit olduğu için Umretü'l-Kadâ'ya katılamayanlar on iki kişiydi: Rebî'a b. Eksem, Rifâ'a b. Mesrûh, Sakf b. Amr, Abdullah b. Ebû Ümeyye b. Vehb el-Esedî, Ebû Sayyâh, el-Hâris b. Hâtıb, Adî b. Mürre b. Sürâka, Evs b. Habîb, Üneyf b. Vâile, Mes'ûd b. Sa'd ez-Zürakî, Bişr b. el-Berâ ve Âmir b. el-Ekva...

İbn Abbâs anlatıyor ve şöyle diyordu: Resûlullah (s.a.v.) Umretü'l-Kadâ'da, ashâbına kurban kesmelerini emretti. Deveden bir kurban bulabilen onu kesti. Deve bulamayanlara sığır kesme ruhsatı verildi. Bir adam, sığırları getirdi. İnsanlar (kurbanlık olarak kesmek üzere) ondan sığırları satın aldılar.

Bana Hizâm b. Hişâm anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Hırâş b. Ümeyye Resûlullah'ın (s.a.v.) saçını Merve'nin yanında tıraş etti.

Bana Abdülhamîd b. Ca'fer anlattı. O da Muhammed b. Yahya b. Hibbân'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah'ın (s.a.v.) saçını tıraş eden kişi Ma'mer b. Abdullah el-Adevî idi.

Bana Ali b. Ömer anlattı. O Abdullah b. Muhammed b. Ukayl'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'ten şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Umre ibadetini bitirince Kâbe'ye girdi. Bilâl öğle ezanını Kâbe'nin üstünde okuyuncaya kadar içinde kaldı. Resûlullah (s.a.v.) ona ezanı orada okumasını emretmişti. Bunun üzerine İkrime b. Ebû Cehil, "Allah Ebü'l-Hakem'e (babasını kastediyor) ikramda bulundu da bu kölenin dediklerini işitmedi." dedi. Safvân b. Ümeyye ise, "Bunu görmeden babamı götüren Allah'a hamd olsun." dedi. Hâlid b. Üseyd, "Babamın canını alıp da, Bilâl b. Ümmü Bilâl'in Kâbe'nin üstünde anırdığı bu günü görmediği için Allah'a hamd olsun." dedi. Süheyl b. Amr ve onunla birlikte olan bazı adamlar ise, ezan sesini işittikleri zaman yüzlerini örttüler.

---

[182] Yani, ihramının ortasını sağ koltuğuna aldı; kenarlarını da, göğsü tarafından sol omuzu üzerine attı. İhramın bu şekilde giyilmesine ittiba denir (*en-Nihâye*, III, 12).

Bana İbrahim b. İsmail anlattı. O da Dâvud b. el-Husayn'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Umretü'l-Kadâ'da Kâbe'nin içine girmemiştir. Resûlullah (s.a.v.) girmek için müşriklere haber gönderdi; ancak onlar "Seninle yaptığımız antlaşmada bu yoktu." dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Kâbe'nin üzerinde ezan okuması için Bilâl'e bir kere emretti ve bu emir tekerrür etmedi. Doğru olan budur.

Bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O Dâvud b. el-Husayn'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) ihramlı iken, (evlenmek üzere) Meymûne'yi istedi. Meymûne de kendisini evlendirme yetkisini Abbâs b. Abdülmuttalib'e verdi. Resûlullah (s.a.v.) ihramlı olduğu halde onunla evlendi.

Bana Hişâm b. Sa'd anlattı. O Atâ el-Horasanî'den, o da Sa'îd b. el-Müseyyeb'ten şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) ihramdan çıktıktan sonra Meymûne ile evlendi.

Bana İbn Ebû Habîbe anlattı. O Dâvud b. el-Husayn'dan, o İkrime'den, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: Umâre bt. Hamza b. Abdülmuttalib ve annesi Selmâ bt. Umeys Mekke'deydiler. Resûlullah (s.a.v.) Mekke'ye geldiğinde

Ali b. Ebû Tâlib (r.a.) Resûlullah (s.a.v.) ile konuştu ve "Ey Allah'ın Resûlü! Ne diye amcamızın kızını yetim olarak müşriklerin arasında bırakıyoruz?" dedi. Resûlullah (s.a.v.), onu Mekke'den çıkarması için Ali'ye engel olmadı. Ali onu çıkardı. Bunun üzerine Hamza'nın vasîsi olan Zeyd b. Hârise konuştu. Resûlullah (s.a.v.) Muhacirleri kardeş yaptığında Zeyd b. Hârise ile Hamza'yı kardeş yapmıştı. Zeyd, "Bu kız benim yanımda kalmalıdır; çünkü o benim kardeşimin kızıdır." dedi. Ca'fer bunu duyunca, "Teyze, anne sayılır. Onun teyzesi Esmâ bt. Umeys benim eşim olduğu için o benim yanımda kalmalıdır." dedi. Ali ise, "Bakıyorum ki, amcamın kızı konusunda tartışmaya başladınız. Oysa onu müşriklerin arasından çıkaran benim. Hiç birinizin bu kızla benden daha yakın akrabalığı yoktur. O benim yanımda kalmalıdır." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Ben aranızda hakem olayım. Ey Zeyd! Sana gelince, sen Allah ve Resûlü'nün mevlasısın. Sana gelince ey Ali! Sen benim kardeşim ve arkadaşımsın. Sana gelince ey Ca'fer! Yaratılış itibariyle de ahlak itibariyle de bana benziyorsun. Ey Ca'fer! Sen o kız hakkında daha çok hak sahibisin. Çünkü teyzesi senin eşindir. Bir kadın ne teyzesinin üzerine, ne de halasının üzerine nikâhlanamaz." dedi. Resûlullah (s.a.v.) kızın, Ca'fer'in yanında kalmasına hükmetti. İbn Vâkıd dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Ca'fer için hüküm verince Ca'fer ayağa kalktı ve sekerek Resûlullah'ın etrafında dolaşmaya başladı. Resûlullah (s.a.v.), "Bu ne ey Ca'fer?" dedi. Ca'fer, "Ey Allah'ın Resûlü! Necâşî birisine bir iyilik yaptığı zaman, adam kalkar ve sekerek etrafında dolaşırdı." dedi. Resûlullah'a (s.a.v.), "Hamza'nın kızıyla evlen ey Allah'ın Resûlü!" denildi. Resûlullah (s.a.v.), "O, benim sütkardeşimin kızıdır." dedi. Resûlullah (s.a.v.) onu Seleme b. Ebû Seleme ile evlendirdi. Peygamber (s.a.v.), "Acaba Seleme'yi memnun edebildim mi?" diyordu.[183]

---

[183] Peygamber (s.a.v.) Seleme'nin annesi Ümmü Seleme ile evliydi.

Bana Ubeydullah b. Muhammed anlattı; dedi ki: Dördüncü gün öğle vakti olunca Süheyl b. Amr ve Huveytıb b. Abdüluzzâ geldiler. Resûlullah (s.a.v.), Ensâr meclislerinden birindeydi. Yanında Sa'd b. Ubâde de vardı. Süheyl b. Amr, "Senin süren bitti; buradan çık!" dedi. Peygamber (s.a.v.), "Ne olur beni bıraksanız da, sizin aranızda düğünümü yapsam ve size yemek hazırlasam?" dedi.[184] Onlar, "Senin yemeğine ihtiyacımız yok! Çık buradan! Vallahi ey Muhammed! Seninle aramızda olan antlaşma gereğince toprağımızdan çıkman gerekir. Üç gün bitmiştir." dediler. Resûlullah (s.a.v.) hiçbir evde ikamet etmedi. Onun için Ebtah vadisinde deriden bir çadır açılmıştı. Mekke'den çıkıncaya kadar çadırın içinde kalmıştı. Hiçbir Mekke evinin tavanının altına girmedi. Sa'd b. Ubâde, müşriklerin Resûlullah (s.a.v.) ile sert konuşmalarından dolayı kızdı ve Süheyl'e, "Anasız herif! Yalan söyledin sen. Burası ne senin ne de babanın toprağıdır. Vallahi Resûlullah kendi isteği ve rızasıyla olmadıkça buradan çıkmayacaktır." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) tebessüm ederek, "Ey Sa'd! Konakladığımız yerde bizi ziyarete gelen adamlara eziyet etme!" dedi. Böylece iki adam Sa'd'a karşı sustular.

Sonra Resûlullah (s.a.v.) yolculuk için Ebû Râfi'e emir verdi ve "Müslümanlardan hiç kimse Mekke'de gecelemesin." dedi. Resûlullah (s.a.v.) devesine bindi ve Serif'te konakladı. İnsanlar da onun arkasındaydı. Ebû Râfi, akşam olduğunda Resûlullah'a zevcesini (Meymûne'yi) götürmek üzere geride kaldı. Bu yüzden Ebû Râfi gece oluncaya kadar orada (Mekke'de) kaldı. Meymûne ve onun yanındakilerle birlikte çıktı. Ebû Râfi, müşriklerin bazı serserileriyle karşılaştı; dilleriyle Resûlullah'a (s.a.v.) eziyet etmeye (sövmeye) başladılar. -Ebû Râfi o gençlerden birisini yakalayıp onunla baş başa kalmak istiyordu; fakat yanaşmadılar.- Ebû Râfi Meymûne'ye dedi ki: "Bakınız; ben onlara, 'Nasıl isterseniz! Vallahi işte atlar ve silahlar Ye'cec vadisinde bekliyorlar.' dedim." Atlar ve silahlar da bize yaklaşmış; orada bekliyorlardı. Resûlullah (s.a.v.), Kâbe'yi tavaf ederlerken ashâbından 200 kişiye, silahlara bakmak üzere Ye'cec vadisindeki arkadaşlarının yanına gitmelerini emretmişti. Bu kez silahların başındakiler gelip umre ibadetlerini yerine getireceklerdi. Sahâbe, emredileni yerine getirdiler. Ebû Râfi dedi ki: Ye'cec vadisine vardığımızda bizimle birlikte yola çıktılar. Gecenin büyük bir kısmı geçmeden Serif'e yetişemedik. Sonra (geç saatlerde) Serif'e geldik. Resûlullah (s.a.v.) orada çadır kurdu, konakladı. Sonra gece yarısı yola çıktı; nihayet Medine'ye vardı.

İbn Ebü'l-Avcâ es-Sülemî Seriyyesi

Hicretin 7. yılı Zilhicce ayında meydana gelmiştir.

Bana Muhammed anlattı. O da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) hicretin 7. yılında Umretü'l-Kadâ'dan dönerken -hicretin 7. yılı Zilhicce ayında dönmüştü.- İbn Ebü'l-Avcâ es-Sülemî'yi, 50 kişilik bir seriyyenin başında Benî Süleym'e gönderdi. Benî Süleym'in bir casusu da onunla birlikteydi. İbn Ebü'l-Avcâ Medine'den çıkınca, casus hemen kavmine gitti, durumu onlara haber verdi ve onları önlem almaya çağırdı. Bunun üzerine Benî Süleym büyük bir kalabalık topladılar. İbn Ebü'l-Avcâ onlara geldi; onlarsa ona karşı hazırlıklıydılar. Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı onları ve topladıkları kalabalığı gördüklerinde onları İslâm'a davet ettiler. Fakat Benî Süleym onlara ok atmaya başladılar; onların sözlerini dinlemediler ve "Bizi davet ettiğiniz şeye ihtiyacımız yok!" dediler. Bir saat kadar Müslümanlara ok attılar. Sonra yardımlar gelmeye başladı ve sahâbeyi her taraftan kuşattılar. Çoğu öldürülünceye kadar şiddetli bir şekilde savaştılar. Onların komutanı İbn Ebü'l-Avcâ, öldürülenlerin arasında yaralı olarak bulunuyordu. Sonra düşe-kalka yürüyerek Peygamber'e (s.a.v.) ulaştı.

---

[184] Meymûne ile olan düğününü kastediyor.

Amr b. el-Âs'ın Müslüman Olması

Bana Abdülhamîd b. Ca'fer anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Amr b. el-Âs şöyle dedi: Ben İslâm'a yabancı ve düşmandım. Müşriklerle birlikte Bedir'e katıldım ve kazandım. Sonra Uhud'a katıldım ve kazandım. Sonra Hendek Savaşı'na katıldım ve kendi kendime, "Kaç kere koşturacağım ben böyle? Vallahi Muhammed Kureyş'e galip gelecektir." dedim. Bunun üzerine müşriklerin içinde her şeyimle geri kaldım ve insanlardan kurtuldum. Böylece Hudeybiye'de ve onun antlaşmasında hazır bulunamadım. Resûlullah (s.a.v.) barış yaparak döndü; Kureyş de Mekke'ye geri döndü. Ben şöyle demeye başladım: "Gelecek yıl Muhammed ashâbıyla Mekke'ye girecektir. Ne Mekke artık bir konaklama yeridir; ne de Tâif... Çıkmaktan daha hayırlı bir şey yoktur. Ben henüz İslâm'dan çok uzaktım. "Bütün Kureyş Müslüman olsa bile ben Müslüman olmayacağım." diye düşünüyordum.

Amr b. el-Âs dedi ki: Mekke'ye geldim ve kavmimden, düşüncelerime saygı gösteren, beni dinleyen ve başlarına bir iş geldiğinde beni öne geçiren bazı adamları topladım. Onlara, "Benim hakkımda ne düşünüyorsunuz?" diye sordum. Onlar, "Bizim akıllılarımızdan ve şeref sahibi efendilerimizdensin. Şahsiyeti uğurlu ve işi bereketli bir adamsın." dediler. Bunun üzerine, "Vallahi bilirsiniz; Muhammed'in işinin bütün işlere kötü bir biçimde üstün geleceğini görüyorum ve ben bir şey düşünüyorum." dedim. Onlar, "Düşündüğün nedir?" dediler. Ben, "Necaşî'nin yanına gidip onun yanında kalalım. Eğer Muhammed galip gelirse Necaşî'nin yanında kalırız. Bizim için, Muhammed'in emri altında olmaktansa Necaşî'nin emri altında olmak daha iyidir. Eğer Kureyş galip gelirse zaten biz bilinen kimseleriz." dedim. Onlar, "Bu güzel bir düşünce!" dediler. Ben, "O zaman ona götüreceğimiz hediyeleri toplayın." dedim. Bizim topraklarımızdan ona götürülecek en iyi hediye deri idi. Birçok deri topladık; sona yola çıktık. Nihayet Necaşî'nin yanına vardık.

Vallahi biz tam onun yanında iken Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin, Necaşî'nin yanına geldiğini gördük. Necaşî, Resûlullah'a (s.a.v.) Ümmü Habîbe bt. Ebû Süfyân'ı nikâhlamış; Resûlullah (s.a.v.) da Amr'ı, yazdığı bir mektupla ona göndermişti. Amr b. Ümeyye Necaşî'nin yanına girdi; sonra yanından çıktı. Ben arkadaşlarıma, "Bu Amr b. Ümeyye'dir. Necaşî'nin yanına girsem ve Amr'ı ondan istesem, o da Amr'ı bana teslim ettiğinde boynunu vursam ne iyi olur! Bunu yaptığım zaman Kureyş çok sevinir ve Muhammed'in elçisini öldürdüğüm için Kureyş'e karşı olan görevimi de yerine getirmiş olurum." dedim. Hemen Necaşî'nin yanına girdim ve her zaman yaptığım gibi ona secde ettim. Necaşî, "Merhaba dostum! Ülkenden bana hediyeler getirdin mi?" dedi. Ben, "Evet ey Hükümdar! Sana hediye olarak çok sayıda deri getirdim." dedim. Sonra hediyeleri ona takdim ettim; hediyeler çok hoşuna gitti. Ondan bazılarını patrikleri arasında dağıttı. Geri kalan kısmının bir yere konulması için emir verdi. Ayrıca kayıt altına alınmasını ve muhafaza edilmesini de emretti.

Amr dedi ki: Necaşî'nin keyifli olduğunu görünce, "Ey Hükümdar! Senin yanından çıkan bir adam gördüm. O, bizim düşmanımız olan bir adamın elçisidir. Adam bize çok zulmetti; eşrafımızı ve en iyilerimizi öldürdü. Lütfen onu bana teslim et de öldüreyim!" dedim. Necaşî elini kaldırdı ve burnuma öyle bir vurdu ki, burnumun kırıldığını sandım. Burnumdan kan akmaya başladı. Elbiselerimle kanı silmeye çalıştım. Öyle bir perişan oldum ki, yer yarılsa da içine girsem, diyecek kadar ondan korkmaya başladım. Sonra ona, "Ey Hükümdar!

Hoşlanmayacağını bilseydim bunu senden istemezdim" dedim ve çok utanmaya başladım. Necaşî, "Ey Amr! Öldürmek için benden Resûlullah'ın elçisini mi istiyorsun? Musa'ya ve Meryem oğlu İsa'ya gelen Nâmûs-u Ekber'in kendisine geldiği zatın elçisini, öyle mi?" dedi.

Amr dedi ki: Allah üzerinde bulunduğum küfürden kalbimi çevirdi. Kendi kendime, "Hak olan bu yolu Araplar ve Acemler tanıdılar, ama sen muhalefet ediyorsun?" dedim ve Necaşî'ye, "Ey Hükümdar! Sen buna şehadet ediyor musun?" dedim. Necaşî, "Evet, Allah'ın huzurunda onun Allah'ın elçisi olduğuna şehadet ediyorum. Bana uy ve Muhammed'e tabi ol! Vallahi Muhammed hak üzerindedir. Vallahi, Musa, Firavun ve ordusuna galip geldiği gibi, Muhammed de kendisine karşı gelen her dine galip gelecektir." dedi. Ben, "Müslüman olmam hususunda benden biat alır mısın?" dedim. Necaşî, "Evet!" dedi. Hemen elini uzattı, ben de Müslüman olmak üzere ona biat ettim. Sonra bir leğen istedi; üzerimdeki kanları temizledi ve bana bir elbise giydirdi. Benim elbisen kana bulandığı için onu attım. Sonra arkadaşlarımın yanına çıktım. Üzerimde hükümdarın hediye ettiği elbiseyi görünce sevindiler ve "Dostundan arzu ettiğini elde edebildin mi?" dediler. Onlara, "Yanına girer girmez (bu konuda) onunla konuşmak istemedim. Kendisine tekrar döneceğim." dedim. Arkadaşlarım, "(İsabetli) görüş senin görüşündür." dediler.

Amr dedi ki: Hemen, ihtiyacımı gidermek için ayrılır gibi onlardan ayrıldım ve gemilerin yanaştığı limana geldim. Orada büyük bir ağaçla doldurulmuş bir gemi buldum. Hemen onlarla birlikte bindim. Gemiyi götürdüler. Nihayet eş-Şu'aybe'ye[185] vardılar. Oradan yola çıktım; yanımda harçlığım vardı. Hemen bir deve aldım ve Medine'ye gitmek üzere

yola çıktım. Nihayet Merrü'z-Zahrân'a vardım. Sonra yola devam edip el-Hedde'ye geldim. İki adamın beni geçtiklerini ve konaklamak için bir yer aradıklarını gördüm. Onlardan birisi bir çadırın içinde, diğeri ise ayakta olup iki devenin yularından tutuyordu. Baktım ki, Hâlid b. el-Velîd... Ben, "Ebû Süleyman?" dedim. Hâlid, "Evet, benim!" dedi. "Nereye gidiyorsun?" dedim. Hâlid, "Muhammed'e gidiyorum. İnsanlar İslâm'a girdiler. Umut bağlanacak hiç kimse kalmadı. Vallahi eğer (dinimiz üzerinde) kalırsak, sırtlanın ininde boynundan yakalandığı gibi bizim boynumuzdan yakalayacaktır." dedi. Ben, "Vallahi, ben de Müslüman olmak için Muhammed'e gidiyorum." dedim. Sonra Osman b. Talha çıktı ve benimle merhabalaştı. Hep birlikte konaklama yerine indik. Sonra Medine'ye gelinceye kadar arkadaşlık yaptık.

Amr dedi ki: Ebû Inebe kuyusunun yanında karşılaştığımız bir adamın sözünü hiç unutamam. Şöyle bağırıyordu: "Ya Rebâh! Ya Rebâh!" Biz onun sözünü hayra yorduk ve yolumuza devam ettik. Sonra adam bize baktı. Sesini işitiyordum; şöyle diyordu: "Bu iki adamdan sonra artık Mekke boyun eğmiş ve yakasını ele vermiştir!" Tahminime göre beni ve Hâlid b. el-Velîd'i kastediyordu. Sonra sırtını dönerek hızlı bir şekilde mescide doğru koşmaya başladı. Adamın, bizim gelişimizi Resûlullah'a (s.a.v.) müjdeleyeceğini tahmin ettim. Tahmin ettiğim gibi de oldu. Biz de develerimizi el-Harre'de çökerttik ve en güzel elbiselerimizi giydik. İkindi ezanı okunuyordu. Hep birlikte yürüdük; nihayet Onu (s.a.v.) görmeye başladık. Vallahi Onun (s.a.v.) yüzünde bir aydınlık vardı. Müslümanlar da onun etrafında olup bizim Müslüman oluşumuzla seviniyorlardı. Önce Hâlid b. el-Velîd öne geçti ve Resûlullah'a (s.a.v.) biat etti. Sonra Osman b. Talha geçti ve biat etti. Sonra ben geçtim. Vallahi Onun önünde oturduğumda utancımdan gözlerimi kaldırıp Ona bakamıyordum. Geçmiş günahlarımın af olması ve gelecek günahların beni bulmaması için ona biat ettim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), *"İslâm, daha önce işlenmiş günahları siler. Hicret de, kendisinden öncekileri siler."* dedi. Vallahi Müslüman olduğumuzdan beri Resûlullah (s.a.v.), kendisini zora sokan (önemli) işlerde, beni ve Hâlid b. el-Velîd'i ashâbının hiç birisinden ayırmadı. Ebû Bekr'in yanındaki makamımız da böyleydi. Ben Ömer'in yanında da böyle idim. Ancak Ömer Hâlid için kınayıcı gibiydi.

---

[185] eş-Şua'ybe, Yemen yolu üzerine bulunan bir sahil kasabasıdır (*Mu'cemu Ma İsta'cem*, s. 184).

Hâlid b. Velîd'in Müslüman Olması[186]

Abdülhamîd dedi ki: Bu hadisi Yezîd b. Ebû Habîb'e anlattım; dedi ki: Bana Habîb b. Ebû Evs'in mevlası Râşid haber verdi. O Habîb b. Evs es-Sakafî'den, o da Amr'dan bunun benzerini rivayet etti. Abdülhamîd dedi ki: Yezîd'e, "Amr b. el-Âs ve Hâlid b. el-Velîd'in ne zaman Medine'ye geldikleri hususunda sana tarih söyledi mi?" dedim. Yezîd, "Hayır! Ancak Mekke'nin fethinden hemen önceydi." dedi. Dedim ki: Babam bana haber verdi; dedi ki: Amr b. el-Âs, Hâlid b. el-Velîd ve Osman b. Talha, hicretin 8. yılı Safer ayında Medine'ye geldiler.

Bize Ebü'l-Kâsım Abdülvehhâb b. Ebû Habîbe kıraat yoluyla haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. Şücâ haber verdi; dedi ki: Bize Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bana Yahya b. el-Muğîre b. Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm anlattı; dedi ki: Babamdan işittim; şöyle diyordu: Hâlid b. el-Velîd dedi ki: Allah benim için murad ettiği hayrı murad edince kalbime İslâm sevgisi düştü ve aklım başıma geldi. Kendi kendime, "Bütün bu yerlerde (savaşlarda) Muhammed'e karşı bulundum; Hazır bulunduğum her savaştan döndüğümde Muhammed'in güçlendiğini, benimse gücümü hep boş yere sarfettiğimi görüyorum." dedim. Resûlullah (s.a.v.) Hudeybiye'ye çıktığı zaman, ben de müşriklerden bir grup süvarinin başında çıktım. Resûlullah'ın (s.a.v.) ve ashâbıyla Usfân'da karşılaştım. Tam onun karşısında durdum ve kendimi ona gösterdim. Resûlullah (s.a.v.) ashâbıyla birlikte bizden korkmadan öğle namazını kıldı.

Hâlid dedi ki: Ona ani bir baskın yapmayı düşündüysek de niyetimiz gerçekleşmedi. -Onda bir hayır vardı.- Ancak Peygamber (s.a.v.), içimizden geçenleri sezmiş olmalı ki, ashâbıyla birlikte ikindi namazını korku namazı olarak kıldırdı. Bu durum, benim içimde bir ukde oldu ve kendi kendime, "Adam korunuyor!" dedim. Biz birbirimizden ayrıldık; Resûlullah da süvarilerimizin bulunduğu taraftan ayrıldı ve sağ taraftaki yolu tuttu. Peygamber (s.a.v.) Hudeybiye'de Kureyş ile antlaşma yapıp akşamüstü Kureyş onu uzaklaştırınca kendi kendime, "Geriye ne kaldı ki? Necaşî'ye gitmek ne anlama gelir? Üstlelik o da Muhammed'e tabi olmuş ve ashâbı onun yanında güvencededirler. Hirakl'ın yanına mı gideyim? Dinimden çıkıp da Yahudiliğe ya da Hıristiyanlığa mı gireyim? Yoksa Acemlere tabi olarak onların yanında mı kalayım, ya da kalan Kureyş'le birlikte evimde mi kalayım?" dedim. Ben bu düşünce ve tereddütte iken baktım, Resûlullah (s.a.v.) Umretü'l-Kadâ için Mekke'ye girmiş. Ondan gizlendim ve onun girişini görmedim.

"İslâm, daha önce işlenmiş günahları siler. Hicret de, kendisinden öncekileri siler."
(Hadisi şerif)

Kardeşim el-Velîd b. el-Velîd, Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte Umretü'l-Kada için Mekke'ye gelmiş; beni aramış, ancak bulamamıştı. Bunun üzerine bana bir mektup yazmıştı. Mektupta şunlar yazılıydı: "Bismillahirrahmanirrahim! Besmeleden sonra bil ki, Sende bu akıl olduğu halde, İslâm'dan uzaklaşman kadar acaip bir şey göremiyorum. İslâm, bir insanın cahil kalacağı bir din midir? Oysa Resûlullah (s.a.v.) seni bana, "Hâlid nerede?" diye sordu. Ben, "Allah onu getirir." dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Onun gibisi İslâm'a cahil kalmamalıdır. Eğer savaştaki kahramanlığını ve gücünü Müslümanlarla birlikte müşriklere karşı kullansaydı onun için daha hayırlı olurdu ve biz onu başkasının önüne geçirirdik." dedi. Ey kardeşim! Çabuk geçmişi telafi etmeye çalış. Çünkü sen birçok faydalı ve hayırlı yerlerde bulunma fırsatını kaçırmış bulunuyorsun." Hâlid dedi ki: Kardeşimin mektubu bana gelince (yola) çıkmak için gayrete geldim, İslâm aşkı kalbimde artmaya başladı ve Resûlullah'ın (s.a.v.) sözleri çok hoşuma gitti. Rüyada görüyorum ki, çorak ve dar bir memleketteyim; fakat yemyeşil ve geniş bir memlekete çıkıyorum. Kendi kendime, "Bu önemli bir rüyadır. Medine'ye geldiğimde onu Ebû Bekr'e anlatacağım." dedim. Medine'ye geldikten sonra Ebû Bekr'e anlattım; dedi ki: O rüya, Allah'ın seni İslâm'a hidayet ettiği çıkışındır. İçinde bulunduğun darlık ise şirke işarettir.

---

[186] Çeviri için esas aldığımız metinde böyle bir başlık yoktur. Ancak Hâlid b. Velîd'in İslam'a girişi "Amr b. el-Âs'ın Müslüman Olması" başlığı altında değil de, müstakil bir başlık altında olmasını uygun gördük (M).

Çıkış için hazırlık yaptığımda, "Resûlullah'a gitmek üzere kim benimle arkadaşlık yapacak acaba?" dedim. Safvân b. Ümeyye ile karşılaştım ve ona, "Ey Ebû Vehb! İçinde bulunduğumuz durumu görmüyor musun? Biz, bir kellenin doyuracağı kadar az sayıda adamlarız. Muhammed Arap ve Acemlere üstün geldi. Biz de Muhammed'in yanına gitsek ve ona tabi olsak, ne dersin? Çünkü Muhammed'in şerefi bizim için de şereftir." dedim. Safvân bu teklifimi şiddetli bir şekilde reddetti ve "Eğer Kureyş'ten, benden başka kimse kalmazsa bile ben Muhammed'e tabi olmam!" dedi. Ayrıldım ve kendi kendime, "Bu adam kindar bir adamdır ve kin güdüyor. Çünkü babası ve kardeşi Bedir'de öldürüldü." dedim. Bu kez İkrime b. Ebû Cehil ile karşılaştım. Safvân'a söylediklerimin benzerini ona da söyledim. O da Safvân'ın söylediklerinin benzerini bana söyledi. Ben kendisine, "Sana söylediklerimi kimseye söyleme!" dedim. İkrime, "Onları anlatmam." dedi. Evime gittim ve devemin bana çıkarılmasını emrettim. Devemle birlikte Osman b. Talha'nın yanına gittim. Kendi kendime, "Bu benim iyi dostumdur; isteğimi ona anlatsam..." dedim. Sonra onun babalarından öldürülenleri hatırladım ve ona anlatmak istemedim. Sonra, "Yahu, zaten ben yolcuyum; ona söylesem ne olur ki?" dedim ve olanları ona anlattım. Kendisine, "Biz şu anda ininde sıkışıp kalan ve üzerine bir kova su döküldüğünde hemen dışarı çıkacak olan bir tilki durumundayız." dedim. Ayrıca diğer iki arkadaşına söylediklerimin benzerini ona da söyledim. Osman b. Talha hemen bana cevap verdi ve bana, "Sen bugün çıkmak istiyorsun, ben de çıkmak üzereyim. İşte devem de Fah[187] vadisindedir.

Hâlid dedi ki: İkimiz Ye'cec'te buluşmak üzere sözleştik. O beni geçtiği takdirde duracak; ben de onu geçtiğimde duracaktım. Seher vakti, karanlıkta yola çıktık; nihayet Ye'cec'te buluştuk. el-Hedde'ye varıncaya kadar yola devam ettik. Orada Amr b. el-Âs'ı gördük. Amr, "Kavme merhaba!" dedi. Biz, "Sana da merhaba!" dedik. Amr, "Gidişiniz nereye?" dedi. Biz, "Seni yola çıkaran nedir?" dedik. Amr, "Peki, sizi yola çıkaran nedir?" dedi. Biz, "İslâm'a girmek ve Muhammed'e (s.a.v.) tabi olmak!" dedik. Amr, "Beni de yola çıkaran budur." dedi. Medine'ye varıncaya kadar hep birlikte yola devam ettik. el-Harre'nin ortasında bineklerimizi çökerttik. Gelişimiz Resûlullah'a haber verildi; Resûlullah (s.a.v.) sevindi. Ben güzel elbiselerimden birini giydim. Sona Resûlullah'a (s.a.v.) yöneldim. Kardeşim beni karşıladı ve bana, "Acele et! Gelişin Resûlullah'a haber verildi. Senin gelişine sevindi ve sizi bekliyor." dedi. Hızlı yürümeye başladım ve onu gördüm. Yanında duruncaya kadar hep bana tebessüm etti.

Hâlid dedi ki: Onu peygamber olarak selamladım. O da, güleç bir yüzle selamımı aldı. Bunun üzerine, "Allah'ın bir olduğuna ve senin onun elçisi olduğuna şehadet ederim" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Seni hidayete erdiren Allah'a hamd olsun! Seni akıllı görüyordum ve bu aklın, seni hayra ulaştırmasını umuyordum." dedi. Ben de, "Ey Allah'ın Resûlü! Şu yerlerde haktan sapmış olarak sana karşı bulundum. Allah'a dua et, benim için o günahları affetsin!" dedim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "İslâm, kendisinden önceki günahları siler." dedi. Ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Bağışlanmam için dua etsen!" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ım! Senin yolundan çıktığı her yerde Hâlid'i bağışla!" dedi. Sonra Amr b. el-Âs ve Osman b. Talha geçtiler ve Resûlullah'a (s.a.v.) biat ettiler. Bizim Medine'ye gelişimiz, hicretin 8. yılı Safer ayındaydı. Vallahi, Müslüman olduğum günden beri Resûlullah (s.a.v.), kendisini sıkıntıya 'sokan (önemli) işlerde ashâbının hiç birisinden beni ayırmadı.

---

[187] Fah, Mekke'nin yakınlarında bulunan bir vadidir (*Mu'cemü'l-Büldân*, VI, 341).

Ebû Abdullah dedi ki: Abdullah b. Amr b. Züheyr el-Ka'bî'ye, "Resûlullah (s.a.v.) ne zaman Huzâ'alılara mektup yazdı?" diye sordum. Dedi ki: Babam bana haber verdi. O da Kabîsa b. Züeyb'ten şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) hicretin 8. yılı Cemaziyelâhir ayında onlara mektup yazdı. Şöyle ki: Araplardan birçok insan Müslüman olmuştu. Bazıları da henüz şirk üzerine devam ediyordu. Resûlullah (s.a.v.) Hudeybiye'den dönünce Huzâ'alılardan, Müslüman olup Muhammed'i tasdik etmeyen kimse kalmadı. Huzâ'a, Resûlullah'ın etrafındakiler az olduğu zaman Müslüman oldular. Nihayet Alkame b. Ulâse ve Hevze'nin iki oğlu gelip hicret ettiler. İşte o zaman, Resûlullah (s.a.v.) Huzâ'alılara mektup yazmıştı. Mektubu şöyle idi:

Bismillahirrahmanirrahîm.

> Allah'ın elçisi Muhammed'den, Büdeyl, Bişr ve Benî Amr'ın büyüklerine bir mektuptur. Size selam olsun. Allah'a hamd ediyorum; Allah'tan başka ilah yoktur. Sonra bilin ki, sizinle yaptığım antlaşma sebebiyle size kötülük yapmış olmadım ve sizi zarara uğratmadım. Benim için Tihâme'nin ev sevimli insanları sizlersiniz. Akrabalık yönünden de bana en yakın olan sizler ve size tabi olan Mutayyibûn'dur.[188] Hiç şüphesiz sizlerden, hac ve umre yapmak maksadı dışında, Mekke'de oturmamak şartı ile hicret edenlere, -kendi yurtlarında kalsalar bile- kendim için tanımış olduğum hakkın aynısını tanımış bulunuyorum. Barış süreci içinde sizinle olan dostluğu hiçbir zaman elden bırakmadım. Şimdiye kadar benim tarafımdan hiç korku ve endişeye kapılmadınız ve kuşatılmadınız. Bundan sonra bilin ki, Alkame b. Ulâse ve iki oğlu Müslüman oldular. Bana tabi oldular ve İkrime'den kendilerine tabi olanlarla hicret ettiler. Kendi nefsim için ne yapıyorsam, sizden bana tabi olanlara da aynısını yaptım. Kuşkusuz ister harem bölgesinde, ister helal bölgede olsun, bizler birbirimizdeniz. Vallahi ben size asla yalan söylemedim. Rabbiniz sizi sevsin!

Komutanı Gâlib b. Abdullah Olan ve el-Kedîd'e Gönderilen Seriyye

Hicretin 8. yılı Safer ayında meydana gelmiştir.

Bize el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bize Abdullah b. Ca'fer anlattı. O Abdülvâhid b. Ebû Avn'dan, o Ya'kûb b. Utbe'den, o Müslim b. Abdullah el-Cühenî'den, o da Cündüb b. Mekîs el-Cühenî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), Benî Kelb b. Avf kabilesinden olan Gâlib b. Abdullah'ı, içinde bulunduğum bir seriyyenin başında görevlendirdi. Resûlullah (s.a.v.) el-Kedîd'de bulunan Benî el-Mülevvah kabilesine baskın yapmasını emretti. Bunlar Benî Leys'tendirler. Yola çıktık; nihayet Kudeyd denilen yere vardık. Orada el-Hâris b. Mâlik b. el-Bersâ ile karşılaştık. Hemen onu yakaladık. Adam, "Ben Müslüman olmaya gidiyordum." dedi. Kendisine, "Eğer İslâm'ı istiyorsan bir gecelik bağlama sana zarar vermez. Eğer bunun dışında bir şey ise, bize güvence vermeni senden isteriz." dedik. Onu iple bağladık. Bizden, Süveyd b. Sahr denilen bir adamı başına koyduk ve ona, "Eğer seninle tartışırsa başını kes." dedik. Sonra yola devam ettik; nihayet güneş batarken el-Kedîd'e vardık. Vadi tarafında saklandık. Benim arkadaşlarım, gözcü olarak beni gönderdiler. Ben de çıktım. Köylüleri görebilen bir tepeye geldim. Bulunduğum yer, onları görmeme imkân veriyordu. Nihayet tepenin başına çıktım ve yüzükoyun yere yattım. Vallahi, onları izlerken bir adam çadırından çıkıp hanımına, "Bu tepede bir karaltı görüyorum ki, günün başlangıcında böyle bir şey görmemiştim. Sen kaplarına bak da, köpekler onlardan bir şey almış olmasın!" dedi. Kadın da kaplarına baktı ve "Kaplarımdan birini kaybetmiş değilim." dedi. Bunun üzerine kocası, "Bana okumu ve yayımı getir." dedi. Kadın ona yayını ve yanında iki ok getirdi. Adam bir ok attı. Vallahi ok yan tarafımı şaşırmadı.[189] Hemen oku çıkarıp koydum ve yerimde durdum. Sonra diğer oku attı. Yine yan tarafıma değdi. Oku alıp koydum ve yerimde durdum. Adam karısına, "Vallahi eğer hareket eden bir şey olsaydı, oktan sonra hareket ederdi. Babasız kalasın! Her halde oklarım ona isabet etmemiştir! Sabahladığında o okların peşine düş; köpekler onları çiğnemesin" dedi. Sonra adam çadırına girdi. Ardından kabilenin hayvanları, deve ve koyunları gittiler. Onları sağıp istirahata terk ettiler.

---

[188] Mutayyibûn'dan maksat Benî Hâşim, Benî Zühre, Benî Hâris, Teym b. Mürre ve Esed b. Abduluzzâ'dır (M).

Adamlar güven duyup istirahata çekildikten sonra baskın yaptık. Savaşçılarını öldürdük, kadın ve çocukları esir aldık. Deve ve koyunları da önümüze katıp, Medine'ye doğru hızlı bir şekilde yola çıktık. Nihayet Ebü'l-Bersâ'nın yanına geldik. Onu ve (ona bekçilik yapan) arkadaşımızı yükledik. Kavmin içinde imdat çığlıkları yükselmeye başladı. Hakkından gelemeyeceğimiz kadar çok sayıda insan bize doğru geldiler. Onlar bize yönelmişlerdi. Bize baktılar; ancak bizimle onlar arasında vadi vardı. Allah istediği yerden, vadinin iki

---

[189] "Yan tarafımdaki yere isabet etti." (M).

tarafını dolduran bir su akıttı. Vallahi, bundan önce ne bulut ne de yağmur gördük. Su, kimsenin aşamayacağı bir biçimde akmaya başladı. Ben onları görüyordum; durmuş bize bakıyorlardı. Ancak biz onları geçmiş ve el-Müşellel'e[190] sığınmıştık. Artık peşimize düşecek güçleri kalmamıştı. Komutanımız Gâlib'in okuduğu şiiri hiç unutmuyorum; şöyle diyordu:

Ebü'l-Kâsım engelledi; dara düşmemi...
Bu doğru bir sözdür; yalan değildir.
Bitkisi çok olan yeşil çayırda,
Üst tarafı altın sarısı gibi...

Sonra Medine'ye geldik.

Bana Abdülazîz b. Ukbe anlattı. O Muhammed b. Hamza b. Ömer el-Eslemî'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Onlarla birlikteydim. On küsur adamdık. Parolamız da, "امت! امت!" (Öldür! Öldür!) şeklindeydi.

Ka'b b. Umeyr Komutasında Zâtü Atlâh'a Gönderilen Seriyye

Hicretin 8. yılı Rebîülevvel ayında meydana gelmiştir.

el-Vâkıdî dedi ki: Bana Muhammed b. Abdullah anlattı. O da ez-Zührî'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Ka'b b. Umeyr el-Gıfârî'yi on beş adamın başında görevlendirdi. Nihayet Şam topraklarında bulunan Zâtü Atlâh'a geldiler. Onlardan çok sayıda adamlarını buldular. Onları İslâm'a davet ettiler. Fakat onlar kabul etmediler ve mücâhidleri ok yağmuruna tuttular. Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbı bu durumu görünce onlarla şiddetli bir savaş içine girdiler. Hatta (hepsi) öldürüldüler. Öldürülenler arasında bir yaralı vardı. Gece serinlemeye başlayınca, yaralı sahâbî düşe-kalka Resûlullah'ın yanına kadar gelebildi ve durumu ona haber verdi. Bu durum, Resûlullah'ın (s.a.v.) çok zoruna gitti ve onlara karşı bir seriyye göndermeye niyet etti. Fakat kendisine onların başka yere gittikleri haberi geldi. Bunun üzerine onları bıraktı.

---

[190] el-Müşellel, Kudeyd'e hakim olan bir tepe (*Mu'cemü Mâ'sta'cem*, s. 560).

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O da el-Hâris b. el-Fudayl'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ka‘b, gece yürüyor, gündüz ise gizleniyordu. Nihayet onlara yaklaştıklarında bir gözcüleri kendilerini gördü ve Resûlullah'ın (s.a.v.) ashâbının azlığını onlara haber verdi. Bunun üzerine atların üzerinde gelip onları öldürdüler

Şücâ b. Vehb'in, Benî Âmir Toprağında ve Rükbe Tarafında Bulunan es-Sîy'ye[191] Gönderilen Seriyyesi

Hicretin 8. yılı Rebîülevvel ayında meydana gelmiştir.

Bana el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O İshâk b. Abdullah b. Ebû Ferve'den, o da Ömer b. el-Hakem'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Şücâ b. Vehb'i, 24 adamın başında es-Sîy'de bulunan bir grup Hevâzinli'nin üzerine gönderdi ve onlara baskın yapmalarını emretti. Şücâ yola çıktı. Gece yürüyor, gündüz ise gizleniyordu. Nihayet, onların gaflette oldukları sabah vaktinde yanlarına vardılar. Şücâ b. Vehb, oraya varmadan arkadaşlarına, peşlerine düşmekten vazgeçmemelerini vasiyet etti. Birçok deve ve koyun ele geçirdiler. Bütün bunları, Medine'ye gelinceye kadar çekip götürdüler. Ganimeti dağıttılar. Her bir adamın

---

[191] es-Siy, Hicaz ile Necid arasında yer alan bir bölgedir. Kuzeyden güneye doğru uzunluğu 150, eni ise 70 km'dir. Bölgenin Tâif tarafındaki kısmına er-Rükbe, kuzey batısında yer alan bölgeye de Vecre adı verilmektedir. Kaynaklarda belirtildiğine göre Vecre, es-Siy yolu üzerindedir. (Bk. İbn Abdülmun‘im, *er-Ravdu'l-Mi‘tar Fi Haberi'l-Aktar*, Tahran, ts., I, 608) (M).

payına on beş deve düşmüştü. Bir deveyi, on koyuna denk tuttular. Seriyye Medine'nin dışında on beş gün kaldı.

İbn Ebû Sebre dedi ki: Bu hadisi, Muhammed b. Abdullah b. Ömer b. Osman'a anlattım; şöyle dedi: Onlar köyde bazı kadınları ele geçirip Medine'ye götürmüşlerdi. Onların içinde parlak bir kız vardı ve onu Medine'ye getirmişlerdi. Sonra onların elçiler heyeti Müslüman olarak geldiler. Geldiklerinde Resûlullah (s.a.v.) ile esirler hakkında konuştular. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), esirlerin geri verilmesi için Şücâ ve arkadaşlarıyla konuştu. Şücâ ve arkadaşları da onları teslim edip sahiplerine geri verdiler.

İbn Ebû Sebre dedi ki: Bu hadisi, Ensâr'dan bir şeyhe haber verdim; şöyle dedi: Parlak cariyeye gelince, Şücâ b. Vehb onu ücret karşılığında kendisine almıştı ve onunla birlikte oldu. Fakat onların elçiler heyeti geldiğinde kadını serbest bıraktı. Ancak kadın, Şücâ b. Vehb'in yanında kalmayı tercih etti. Şücâ b. Vehb Yemâme gününde şehit edildiğinde o kadın yanındaydı. Ancak ondan çocuğu yoktu. Ben İbn Ebû Sebre'ye, "Bu seriyyeyi anlatan hiç bir kimse duymadım." dedim. İbn Ebû Sebre, "Tüm ilmi işitmiş olamazsın." dedi. O da, "Vallahi doğru!" dedi.

Tebâle'deki[192] Has‘am Kabilesine Gönderilen Seriyye[193]

İbn Ebû Sebre dedi ki: İshâk b. Abdullah bana başka bir seriyye anlattı. Bana İbn Ka‘b b. Mâlik anlattı; dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) Kutbe b. Âmir b. Hadîde'yi, 20 kişilik bir grubun başında, Tebâle tarafında bulunan Has‘am kabilesinden bir mahallenin boyun üzerine göndererek onlara baskın yapmalarını emretti. Resûlullah (s.a.v.) ayrıca gece yürüyüp gündüz saklanmasını ve çabuk yürümesini emretti. Sırayla binmek suretiyle on deve üzerinde yola çıktılar. Silahı saklamışlardı. Önce el-Fetk[194] yolunu tuttular; oradan Mesceb[195] vadisine kadar gittiler. Orada bir adam yakalayıp onu sorguya aldılar. Adam konuşmadı ve köyü yardıma çağırmaya başladı. Bunun üzerine Kutbe hemen onu getirip boynunu vurdu. Sonra gecenin bir vaktine kadar orada kaldılar. Müslümanlardan bir adam gözcü olarak çıktı ve bazı hayvanlar gördü. İçinde develer ve koyunlar vardı. Hemen arkadaşlarına dönüp haber verdi. Bunun üzerine, bekçilerden korktukları için yavaşça hareket ederek köye kadar vardılar. Köylüler uyuyor ve istirahat ediyorlardı. Müslümanlar hemen tekbir getirerek saldırmaya başladılar. Bunun üzerine köyün adamları onlara doğru çıktılar ve şiddetli bir şekilde savaştılar. Her iki tarafta da yaralılar çoğalmaya başladı. Sabah olur olmaz çok sayıda Has'amlı geldi. Fakat gelen bir sel, onların önünü kesti. Onlardan bir tek adam geçemedi. Nihayet Kutbe köylülerin yanına geldi. Develeri, koyunları ve kadınları Medine'ye götürdü. Onlara düşen hisse dörder adet idi. Humus çıkarıldıktan sonra bir deve on koyuna denk tutuldu. Bu seriyye, hicretin 9. yılı Safer ayında gönderilmişti.

---

[192] Tebâle, Tâif tarafında bulunan ve Benî Mazin'e ait olan bir yer (*Mu‘cemü Mâ‘sta‘cem*, s. 191).

[193] Bu konu bir önceki başlıkla birlikte verilmişti. Ayrı bir başlık olarak zikretmeyi uygun gördük (E).

Mu'te Gazvesi

Bize el-Vâkıdî anlattı; dedi ki: Bana Rebî'a b. Osman anlattı. O da Ömer b. el-Hakem'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Benî Lihb kabilesinden olan el-Hâris b. Umeyr el-Ezdî'yi, bir mektupla Busrâ melikine gönderdi. Mu'te'ye indiğinde, Şürahbîl b. Amr el-Gassânî onun karşısına çıktı ve "Nereye gidiyorsun?" diye sordu. el-Hâris, "Şam'a!" dedi. Şürahbîl, "Sen Muhammed'in elçilerinden biri olmalısın?" dedi. el-Hâris, "Evet, ben Allah Resûlü'nün elçisiyim." dedi. Şürahbîl hemen emretti; el-Hâris bağlandı. Sonra onu getirip boynunu vurdu. Onun dışında, Resûlullah'ın (s.a.v.) öldürülen elçisi olmadı. Haber Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı; çok zoruna gitti. İnsanlara tavsiyede bulundu, el-Hâris'in öldürülüşünü ve onu öldüreni onlara haber verdi. İnsanlar hemen hareket ettiler. Askerler el-Cürf'te toplandı. Fakat Resûlullah (s.a.v.) işi açıklamadı. Resûlullah (s.a.v.) öğle namazını kılınca oturdu; ashâbı da oturdu. en-Nu'mân b. Funhus el-Yahûdî geldi. İnsanların önünde ve Resûlullah'ın huzurunda durdu. Resûlullah (s.a.v.), "Zeyd b. Hârise insanların emiridir (komutanıdır). Eğer Zeyd öldürülürse Ca'fer b. Ebû Tâlib emirdir. Eğer Ca'fer'e bir şey olursa Abdullah b. Revâha emirdir. Eğer Abdullah b. Revâha'ya bir şey olursa insanlar kendi aralarında bir adam üzerinde anlaşsınlar ve onu kendilerine emir yapsınlar." dedi. Bunun üzerine en-Nu'mân b. Funhus, "Ey Ebü'l-Kâsım! Eğer sen peygamber isen, az veya çok ismini andığın herkes öldürülecektir. Çünkü Benî İsrâil peygamberleri, bir adamı insanların başına görevlendirdikleri ve 'Eğer filanca öldürülürse...' dedikleri zaman, şayet 100 kişinin ismini vermiş olsalardı bile hepsi öldürülürdü." dedi. Sonra Yahudi, Zeyd b. Hârise'ye "Eğer Muhammed peygamber ise ey Zeyd, vasiyetini yap! Çünkü sen bir daha Muhammed'e dönemezsin." dedi. Bunun üzerine Zeyd b. Hârise, "Ben onun özü ve sözü doğru bir peygamber olduğuna şehadet ederim." dedi.

Resûlullah (s.a.v.) onlara sancak bağlamış -beyaz bir sancak- ve Zeyd b. Hârise'ye vermişti. Yürümeye karar verdikleri zaman, insanlar Resûlullah'ın (s.a.v.) tayin ettikleri emirlerin yanına giderek onları uğurlayıp ettiler. Ayrıca Müslümanlar birbirlerine de "Allah'a ısmarladık." dediler. Mücâhidler 3.000 kişiydiler. Karargâhtan hareket ettiklerinde Müslümanlar,

---

[194] Tâif'in konaklama yerlerinden biri (*Mu'cemü'l-Büldân*, VI, 338).

[195] Tâif'in konaklama yerlerinden biri (*Mu'cemü'l-Büldân*, VIII, 51).

"Allah sizi korusun! Sağ salim ve ganimet almış olarak sizi geri getirsin!" dediler. Bunun üzerine Abdullah b. Revâha şöyle dedi:

Fakat ben Allah'tan mağfiret diliyorum,
Ve kanı fışkırtan geniş bir darbe...

Bunlar, Şu'ayb b. Ubâde'nin bana okuduğu bazı beyitlerdir.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O İshâk b. Abdullah b. Ebû Talha'dan, o Râfi b. İshâk'tan, o da Zeyd b. Erkam'dan şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.), *"Size Allah'tan korkmayı ve sizinle birlikte olan Müslümanlara iyilik yapmayı tavsiye ediyorum."* dedi. Ya da şöyle dedi: *"Allah'ın adıyla ve Allah yolunda gazaya çıkın ve Allah'a inanmayanlarla savaşın! Zulüm yapmayın, zimmetinize mal geçirmeyin ve çocukları öldürmeyin! Müşrik olan düşmanlarınla karşılaştığın zaman onları üç şeyden birisine davet et! Bu üç şeyden hangisine cevap verirlerse kabul et ve onlardan elini çek! Önce onları İslâm'a girmeye davet et! Eğer İslâm'a girerlerse bunu kabul et ve onlardan elini çek! Sonra onları kendi yurtlarından Muhacirlerin yurduna dönmeye davet et! Eğer kabul ederlerse, Muhacirlerin bütün haklarına sahip olacaklarını, Muhacirlerin sorumlu oldukları her şeyden onların da sorumlu olacaklarını bildir! Eğer İslâm'a girip kendi yurtlarında kalmayı tercih ederlerse Müslümanların bedevileri statüsünde olacaklarını haber ver! Allah'ın hükümleri onlar hakkında cari olacak, fakat Müslümanlarla cihada çıkmadıkları takdirde ganimetten bir şey alamayacaklardır. Eğer İslâm'a girmeyi redderlerse onları cizye vermeye davet et! Eğer yaparlarsa bunu kabul et ve onlardan elini çek! Eğer bunu da redderlerse Allah'tan yardım iste ve onlarla savaş! Bir kalenin veya bir kentin halkını kuşatacak olursan, senden Allah'ın hükmü ile hükmetmeni isterlerse, bunu kabul etme ve onları, kendi hükmünü kabul etmeye zorla! Çünkü sen onlar hakkında Allah'ın hükmünü uygulayıp uygulayamayacağını bilemezsin! Bir kalenin veya bir kentin halkını kuşatacak olursan, senden Allah ve Resûlü'nün zimmetini (güvencesini) isterlerse onlara Allah ve Resûlü'nün zimmetini verme! Fakat onlara kendi zimmetini, babanın ve arkadaşlarının zimmetini ver! Çünkü kendinizin ve babanızın zimmetine ihanet etmeniz, Allah ve Resûlü'nün zimmetine ihanet etmenizden daha hayırlıdır."*

Bana Ebû Safvân anlattı. O da Hâlid b. Yezîd'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Mu'te ehlini yolculamak için Seniyyetü'l-Vedâ tepesine kadar geldi. Resûlullah (s.a.v.) orada durdu; Müslümanlar da etrafında durdular. Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: *"Allah'ın adıyla gazaya çıkın! Allah'ın düşmanlarıyla ve Şam'daki düşmanınızla savaşın! Şam'da, inzivaya çekilmiş ve kiliselerde ibadet eden adamlar bulacaksınız. Onlara karışmayınız! Bir de Şeytana uşaklık yapan bazı din adamlarını daha göreceksiniz. Onların başında Şeytan'ın yuvaları vardır. O yuvaları kılıçlarla kaldırın. Kadınları, süt emen küçük çocukları ve yaşlıları öldürmeyin! Hurmaları ve ağaçları kesmeyin; evleri yıkmayın!"*

Bana Ebü'l-Kâsım b. Umâre b. Gaziyye anlattı. O babasından, o da Atâ b. Ebû Müslim'den şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Abdullah b. Revâha'yı yolculayınca İbn Revâha, "Ey Allah'ın Resûlü! Bana senden hıfzedeceğim bir şey emret!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Yarın bir beldeye varacaksın; orada secde azdır. Secdeyi çoğalt!" dedi. Abdullah b. Revâha, "Biraz daha söyle ey Allah'ın Resûlü!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ı zikret! O, maksadına ulaşmaya yardımcın olur." dedi. İbn Revâha Resûlullah'ın yanından kalktı ve yürümeye başladı. Sonra tekrar Resûlullah'a (s.a.v.) döndü ve "Ey Allah'ın Resûlü! Allah tektir ve teki sever. (Bir daha söyle!)" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Ey İbn Revâha! (Hâlâ) bıkmadın.

(O halde) on kötülük dahi yaparsan, bir tek iyilik yapmaktan bıkma!" dedi. İbn Revâha, "Bundan sonra sana bir şey sormayacağım." dedi.

Ebû Abdullah dedi ki: Zeyd b. Erkam şöyle diyordu: Ben Abdullah b. Revâha'nın himayesi altındaydım. Ondan daha hayırlı bir yetim velisi görmedim. Onunla birlikte Mu'te'ye çıktım. Birbirimizi gönülden çok sevdik. İbn Revâha, beni terkisine alıyordu. Bir gece, devesinin üzerinde iken yükün iki yakası arasında (devesine hitap ederek) şu şiirleri söyledi:

> *Dört günlük mesafede kumlara daldıktan sonra,*
> *Yükümü kaldırıp beni ulaştırdığın zaman,*
> *Azığın güzellik olacak ve yergi senden uzak olacak.*
> *Ve umarım ben aileme dönmeyeceğim.*
> *Müslümanlar dönüp beni terk edecekler,*
> *O kalmak istenilen Şam toprağında.*
> *Orada merak etmeyeceğim, ne bir hurmanın aşısını;*
> *Ne de iple bağlayacağım bir hurmayı...*

Bu beyitleri işittiğim zaman ağladım. Bunun üzerine eliyle hafifçe bana vurdu ve "Akılsız! Allah bana şehadet nasip etse de dünyadan, dünyanın yorgunluğundan, dertlerinden, kederlerinden ve olaylarından kurtulsam sana ne zararı var?" dedi. Sonra geceleyin bir yerde durdu; iki rekât namaz kıldı. Arkasından uzunca bir dua yaptı. Sonra bana, "Ey çocuk!" dedi. Ben, "Buyur!" dedim. İbn Revâha, "İnşaallah o şehadettir." dedi.

Müslümanlar Medine'den yola çıktılar. el-Hâris b. Umeyr'in öldürüldüğü yere gelmeden, düşman onların üzerlerine yürüdüklerini haber aldı. Müslümanlar Medine'den ayrıldıklarında düşman üzerlerine yürüdüklerini duydu ve orduları topladılar. Topladıkları insanların arasından, Ezd kabilesine mensup Şürahbîl adında bir adam ortaya çıktı ve önden gözcülerini gönderdi. Müslümanlar da Vâdi'l-Kurâ'da konaklamışlardı.

Orada birkaç gün kaldılar. Şürahbîl kardeşi Sedûs'u görevlendirdi. Ancak Sedûs öldürüldü. Şürahbîl de korkup kaleye sığındı. Bu kez Vebr b. Amr adında bir kardeşini görevlendirdi. Müslümanlar da Şam toprağında bulunan Ma'ân'a gelinceye kadar yollarına devam ettiler. Hirakl'ın, 100.000 kişilik bir ordu ile Belkâ'nın Meâb bölgesindeki Behrâ, Vâil, Bekr, Lahm ve Cüzâm gibi yerlere geldiği haberi Müslümanlara ulaştı. Başlarında, Belî kabilesine mensup Mâlik adında bir komutan vardı. Bu haber Müslümanlara gelince, kendilerine çeki-düzen vermek için Ma'ân'da iki gece kaldılar ve "Resûlullah'a (s.a.v.) mektup yazıp ona durumu haber verelim. Ya bizi geri çevirir, ya da bize ilave adamlar gönderir." dediler. İnsanlar bu düşünceleri tartışırken İbn Revâha onlara geldi, onları cesaretlendirdi ve "Vallahi, biz sayı çokluğu, silah çokluğu veya at çokluğu ile insanlarla savaşmıyoruz. Biz ancak, Allah'ın bizi şereflendirdiği bu din sayesinde insanlarla savaşıyoruz. Yolunuza devam edin! Vallahi, hatırlıyoruz; Bedir'de sadece yanımızda iki at vardı. Uhud günü ise sadece bir at vardı. Payımıza düşecek olan iki güzellikten birisidir. Ya onlara galip geleceğiz. Bu Allah'ın ve O'nun Resûlü'nün bize vaat ettiğidir. Vâdinden caymak da yoktur. Ya da şehadettir. Şehit olursak cennetteki kardeşlerimize kavuşmuş oluruz." dedi. İnsanlar, İbn Revâha'nın bu sözleri üzerine cesaretlendiler.

Bana Rebî'a b. Osman anlattı. O el-Makburî'den, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Mu'te Savaşı'na katıldım. Müşrikleri gördüğümüz zaman asker sayısı, silah, atlar, ipek, atlas ve altın bakımından hakkından gelemeyeceğimiz kadar büyük bir ordu gördük. Gözüm kamaştı. Sâbit b. Erkam bana, "Ey Ebû Hüreyre! Sana ne oluyor? Sanki büyük ordular görüyor gibisin." dedi. Ben, "Evet!" dedim. Sâbit, "Bedir'de bizi gördün mü? Biz çoklukla zafere ulaşmadık." dedi.

Bana Bükeyr b. Mismâr anlattı. O İbn Ka'b el-Kurazî'den ve İbn Ebû Sebre'den, onlar da Umâre b. Gaziyye'den rivayet ettiler. Hadiste, biri diğerine ilavede bulundu; dedi ki: Müslümanlar ve Müşrikler karşılaşınca, o zaman emîrler (komutanlar) piyade olarak savaşırlardı. Sancağı Zeyd b. Hârise aldı. İnsanlar onunla birlikte savaştılar. Müslümanlar saflarındaydılar. Zeyd b. Hârise öldürüldü. İbn Ka'b el-Kurazî dedi ki: O gün savaşa katılanlardan birisi bana haber verdi; dedi ki: Hayır, Zeyd b. Hârise öldürülmedi, sadece bir mızrak darbesiyle yaralandı. Sonra Ca'fer b. Ebû Tâlib sancağı aldı. Kendisine ait kumral bir attan indi ve atın arka ayaklarındaki kirişleri kesti; sonra öldürülünceye kadar savaştı.

Bana Abdullah b. Muhammed anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ca'fer'e Rum olan bir adam vurdu ve onu ikiye böldü. Yarısı bir bağın içine düştü. Yarısında otuz ya da otuz küsur yara bulundu.

Bana Ebû Ma'şer anlattı. O Nâfi'den, o da İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Ca'fer'in vücudunda, omuzları arasında 72 kılıç ya da mızrak darbesi bulundu.

Bana Yahya b. Abdullah b. Ebû Katâde anlattı. O Abdullah b. Ebû Bekr b. Sâlih'ten, o da Âsım b. Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Ca'fer'in vücudunda altmıştan fazla yara tespit edildi ve onun ölümüne sebep olan bir mızrak darbesi de bulundu.

Bana Muhammed b. Sâlih anlattı. O da Âsım b. Ömer b. Katâde'den rivayet etti. Ayrıca bana Abdülcebbâr b. Umâre b. Abdullah b. Ebû Bekr anlattı. Hadiste, biri diğerine ilavede bulundu. Dediler ki: Müslümanlar Mu'te'de düşmanla karşılaşınca Resûllullah (s.a.v.) minberin üzerinde oturdu. Onunla Şam arasındaki bölge ona görünmeye başladı. Resûlullah (s.a.v.) onların savaş alanına bakıyordu. Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Zeyd b. Hârise sancağı aldı. Hemen Şeytan ona geldi ve hayatı ona sevdirip ölümü ona çirkin gösterdi ve dünyayı ona sevdirdi. Zeyd, 'Şu an, müminlerin kalbinde imanın muhkemleştiği andır. Sen bana dünyayı mı sevdiriyorsun?' dedi. Birkaç adım gitti ve şehit oldu." Resûlullah (s.a.v.) onun üzerinde namaz kıldı ve "Onun için mağfiret dileyin! O koşarak cennete girdi." dedi. Resûlullah (s.a.v.) dedi ki: "Sonra Ca'fer b. Ebû Tâlib sancağı aldı. Şeytan ona da geldi; ona yaşamayı temenni ettirmek istedi; dünyayı temenni ettirdi ve ölümü çirkin gösterdi. Ca'fer, 'Şu an, müminlerin kalbinde imanın muhkemleştiği andır. Bani dünyaya mı temenni ettiriyorsun?' dedi. Sonra birkaç adım gitti ve şehit oldu." Resûlullah (s.a.v.) onun üzerine de namaz kıldı ve ona dua etti. Sonra, "Kardeşiniz için Allah'tan af dileyin! Çünkü o şehittir. Cennete girdi. Cennette yakuttan iki kanatla istediği kadar uçacaktır." dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Ondan sonra Abdullah b. Revâha sancağı aldı. Şehit düştü ve itiraz ederek cennete girdi." dedi. Bu söz Ensâr'ın zoruna gitti. Resûlullah (s.a.v.), "Abdullah yaralandı." dedi. "Ey Allah'ın Resûlü! Onun itirazı neydi?" denildi. Resûlullah (s.a.v.), "O yaralandığı zaman korkmaya başladı. Sonra nefsini kınayarak cesaretlendi. Şehit düştü ve cennete girdi." Bunun üzerine akrabaları sevindiler.

Bana Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Ca'fer'i, bir melek gibi cennette uçarken gördüm; iki kanadının ön tarafı kanıyordu. Zeyd'i bunun gerisinde gördüm. Ben, 'Zeyd'in Ca'fer'in gerisinde olduğunu tahmin etmiyordum.' dedim. Hemen Cibrîl (a) geldi ve 'Zeyd Ca'fer'in gerisinde değildir. Fakat Ca'fer senin akraban olduğu için onu üstün kıldık.' dedi."

Bana Yahya b. Abdullah b. Ebû Katâde anlattı. O el-Makburî'den, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti:

Resûlullah (s.a.v.), "Süvarilerin en hayırlısı Ebû Katâde, piyadelerin en hayırlısı da Seleme b. el-Ekva'dır." dedi.

Bana Nâfi b. Sâbit anlattı. O Yahya b. Abbâd'dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Orduda, Benî Mürre kabilesinden bir adam vardı. Kendisine, "İnsanlar, 'Hâlid b. Velîd müşriklerden kaçtı.' diyorlar." denildi. Adam, "Hayır, vallahi öyle değildir. Abdullah b. Revâha şehid olunca sancağa baktım; yere düşmüştü. Müslümanlarla müşrikler birbirinin içine girmişlerdi. Sonra baktım ki, savaştan çekilmiş olduğu halde sancak Hâlid b. el-Velîd'in elindedir. Biz de ona tabi olduk ve hezimete uğramış olduk." dedi.

Bana Muhammed b. Sâlih anlattı. O Araplardan bir adamdan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Revâha öldürülünce Müslümanlar, hiç görmediğim bir biçimde hezimete uğradılar. Sonra geri çekildiler. Ancak Sâbit b. Erkam adında Ensâr'dan bir adam geldi; sancağı aldı ve Ensâr'ı çağırdı. İnsanlar her taraftan ona doğru gelmeye başladılar. İnsanlar azdı. Sâbit, "Bana gelin ey insanlar!" diyordu. İnsanlar etrafında toplanmaya başladılar. Sâbit, Hâlid b. el-Velîd'e baktı ve "Sancağı al ey Ebû Süleyman!" dedi. Hâlid, "Ben sancağı almayacağım; sen ona, benden daha çok layıksın. Çünkü sen yaşlı bir adamsın ve Bedir'e katılmışsın." dedi. Bunun üzerine Sâbit, "Sancağı al be adam! Vallahi, onu ancak senin için aldım." dedi. Hâlid sancağı aldı ve bir müddet taşıdı. Müşrikler ona hamle yapmaya başladılar. Müşrikler tereddüt gösterinceye kadar savaşmaya devam etti. Hâlid, arkadaşlarıyla müşriklerin üzerine bir hamle yaptı ve onlardan bir grubu ayırdı. Sonra aniden onlardan büyük bir topluluk Hâlid'in üzerine geldi. Müslümanlar sıkıntılarla karşılaşıp geri çekildiler.

Bana İbn Ebû Sebre anlattı. O İshâk b. Abdullah'tan, o da İbn Ka'b b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti: Bana Mu'te Savaşı'na katılan kavmimden bir grup anlattı; dediler ki: Hâlid sancağı aldığı zaman insanları geri çekti ve hezimet oldu. Müslümanlar öldürüldüler. Müşrikler ise onların peşine düştüler. Kutbe b. Âmir, "Arkadaşlar! Bir adamın gelirken öldürülmesi, kaçarken öldürülmesinden daha hayırlıdır." diye bağırıyordu. Arkadaşlarına böyle seslendi; fakat ona dönen olmadı. İşte hezimet bu idi. Müslümanlar, hezimete uğramış bir şekilde, sancağı taşıyan kişiyi takip ettiler.

Bana İsmail b. Mus'ab anlattı. O da İbrahim b. Yahya b. Zeyd'den şöyle dediğini rivayet etti: Sâbit b. Erkam sancağı alıp da insanlar Hâlid b. el-Velîd üzerinde anlaşınca Sâbit, "Hâlid üzerine mi anlaştınız?" dedi. Adamlar, "Evet, Hâlid üzerine anlaştık." dediler. Hâlid hemen sancağı aldı ve insanları geri çekti.

Bana Attâf b. Hâlid anlattı; dedi ki: Abdullah b. Revâha akşam vakti öldürülünce Hâlid b. el-Velîd geceledi. Sabah olunca öndeki askerleri arkaya, arkasındakileri öne, sağdakileri sola ve soldakileri de sağa getirdi. Çevresindeki insanlar, bildiklerinin tersi bir durumla karşılaştıkları için bu durumu garipsediler ve "Onlara (Rumlara) yardım gelmiştir." dediler. Müslümanlar korktular, hezimete uğramış bir şekilde çekildiler ve hiçbir kavmin başına gelmemiş bir şekilde öldürüldüler.

Bana Abdullah b. el-Fudayl anlattı. O da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Hâlid b. el-Velîd bayrağı alınca Resûlullah (s.a.v.), "Şu anda savaş kızıştı." dedi. Ebû Abdullah dedi ki: Bize göre, Hâlid'in insanları mağlup olarak geri çektiği yolundaki birinci görüş daha doğrudur. İbn Ebü'z-Zinâd dedi ki: Savaş bu şekilde kızışmış iken kan, atların toynaklarına kadar ulaşmıştı. Hayvanın toynakları ısınınca da daha çok koşuşturuyordu.

Bana Dâvud b. Sinân anlattı; dedi ki: Sa'lebe b. Ebû Mâlik'ten işittim; şöyle diyordu: Hâlid b. el-Velîd o gün geri çekildi; hatta (o ve arkadaşları) savaştan kaçmakla ayıplandılar ve insanlar Hâlid'i uğursuz saymaya başladılar.

Bana Hâlid b. İlyâs anlattı. O Sâlih b. Ebû Hassân'dan, o Ubeyd b. Huneyn'den, o da Ebû Sa'îd el-Hudrî'den şöyle dediğini rivayet etti: Hâlid b. el-Velîd insanları mağlup olmuş bir şekilde Medine'ye getirdi. Medine halkı Mu'te ordusunun geldiğini duyunca onları el-Cürf'te karşıladı. İnsanlar yüzlerine toprak serpip, "Ey kaçkınlar! Allah yolunda cihat etmekten mi kaçtınız?" diyorlardı. Resûlullah (s.a.v.) ise, "Onlar kaçkın değillerdir. Fakat inşaallah onlar hamle üstüne hamle yapmış adamlardır." diyordu.

Bana Hâlid b. İlyâs anlattı. O da Ebû Bekr b. Abdullah b. Utbe'den şöyle dediğini rivayet etti: Bizimle gönderilen hiçbir ordu, Mu'te ordusunun Medine halkından duyduğu azar kadar azar işitmemiştir. Medine halkı Mu'te ordusunu kötü karşıladı. Hatta adam evinden ve ailesinden ayrılıyor; sonra eve dönüp kapıyı çaldığında ona kapı açmayı reddediyorlar ve "Neden arkadaşlarının yanına gitmiyorsun?" diyorlardı. Resûlullah'ın (s.a.v.) yaşlı ashâbı, utançlarından evlerinde oturup dışarı çıkmıyorlardı. Hatta Resûlullah (s.a.v.) onları teker teker çağırıp "Siz Allah yolunda hamle üstüne hamle yapmış kimselersiniz." diyordu.

Bana Mus'ab b. Sâbit anlattı. O Âmir b. Abdullah b. ez-Zübeyr'den, o da Ebû Bekr b. Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm'dan şöyle dediğini rivayet etti: Mu'te Savaşı'nda Seleme b. Hişâm b. el-Muğîre de vardı. Onun eşi, Resûlullah'ın (s.a.v.) zevcesi Ümmü Seleme'nin yanına girdi. Ümmü Seleme, "Seleme b. Hişâm nerede, onu göremiyorum; bir hastalığı filan mı var?" dedi. Bunun üzerine Seleme'nin eşi, "Hayır vallahi; fakat dışarı çıkamıyor. Dışarı çıktığı zaman insanlar ona ve arkadaşlarına 'Kaçkınlar sizi! Allah yolunda cihat etmekten mi kaçtınız!' diyorlar. Nihayet kendisi evde oturmaya karar verdi." dedi. Ümmü Seleme bu durumu Resûlullah'a (s.a.v.) iletti. Resûlullah (s.a.v.), "Hayır, onlar Allah yolunda hamle üzerine hamle yapmış kimselerdir. Dışarı çıksın!" dedi. O da dışarı çıktı.

Bana Hâlid b. İlyâs anlattı. O el-A'rec'ten, o da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Biz (Medine'de) dışarı çıkar ve insanlardan işittiğimiz (azarı) işitirdik. Bu hususta, benimle bir amcamın oğlu arasında tartışma vardı. Adam bana, "Senin Mu'te gününden kaçışın hariç..." dedi. Böyle deyince, ne söyleyeceğimi bilemedim.

Bana Mâlik b. Ebü'r-Ricâl anlattı. O Abdullah b. Ebû Bekr b. Hazm'dan, o Ümmü İsa b. el-Hazzâr'dan, o Ümmü Ca'fer bt. Muhammed b. Ca'fer'den, o da ninesi Esmâ bt. Umeys'ten şöyle dediğini rivayet etti: Ca'fer b. Ebû Tâlib ve arkadaşlarının şehit oldukları günün sabahında uyandım. Resûlullah (s.a.v.) yanıma geldi. Ben de 40 ölçek (rıtıl) katık hazırlamış ve hamurumu yoğurmuştum. Sonra çocuklarımı aldım; yüzlerini yıkayıp onlara koku sürdüm. Resûlullah (s.a.v.) yanıma girdi ve "Ey Esmâ! Ca'fer'in çocukları nerede?" dedi. Ben hemen çocukları onun yanına getirdim. Resûlullah (s.a.v.) onları kucaklayıp kokladı; sonra gözleri yaşarmaya başladı. Bunun üzerine, "Ey Allah'ın Resûlü! Yoksa Ca'fer'den sana bir haber mi geldi?" dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Evet, bugün öldürüldü." dedi. Esmâ dedi ki: Kalkıp bağırmaya başladım. Kadınlar başıma toplandı. Resûlullah (s.a.v.) bana, "Ey Esmâ! Kötü bir söz söyleme ve göğsüne vurma!" dedi. Sonra Resûlullah (s.a.v.) kızı Fâtıma'nın yanına gitmek üzere çıktı. Kızı Fâtıma, "Vah amcam vah!" diye ağlıyordu. Resûlullah (s.a.v.) da, "Ca'fer gibilere kadınlar ağlasın!" dedi. Sonra, "Ca'fer ailesine yemek pişirin. Onlar bugün kendileriyle meşguldürler." dedi.

Bana Muhammed b. Müslim anlattı. O da Yahya b. Ebû Ya'lâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Ca'fer'den işittim; şöyle diyordu: Resûlullah'ın (s.a.v.), annemin yanına girip babamın ölümünü haber vermesini hatırlıyorum. Ben ona bakıyordum; o da benim ve kardeşimin başını okşuyordu. Gözleri de yaşarıyordu; hatta gözyaşları sakalından damlıyordu. Sonra Resûlullah (s.a.v.), "Allah'ım! Ca'fer sevabın en güzeyliyle sana geldi. Kullarından birinin zürriyeti içinde bıraktığın hayrü'l-halefliğin (sâlih evlat) en güzelini Ca'fer'in zürriyetinde de bırak!" dedi. Sonra, "Ey Esmâ! Sana bir müjde vereyim mi?" dedi. Esmâ, "Buyur ey Allah'ın Resûlü! Anam babam saba feda olsun!" dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Allah Ca'fer'e iki kanat verdi; onlarla cennette uçuyor." dedi. Esmâ, "Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü! Bunu insanlara bildir." dedi. (Abdullah b. Ca'fer dedi ki:) Resûlullah (s.a.v.) kalktı ve elimden tuttu. Minberin üzerine çıkıncaya kadar eliyle başımı okşuyordu. Beni minberin aşağısında, önünde oturttu. Üzüntü, yüzünden akıyordu. Resûlullah konuşmaya başladı; dedi ki: "Kişi kardeşi ve amcasının oğluyla güçlü olur. Bilin ki, Ca'fer şehit olmuştur. Allah ona iki kanat vermiş; onlarla cennette uçuyor." Sonra Resûlullah (s.a.v.) minberden indi ve evine girdi. Beni de eve aldı. Ailem için bir yemek yapılmasını emretti. Kardeşime de haber gönderdi. Resûlullah'ın yanında çok güzel ve bol bir yemek yedik. Selmâ hizmetçisini gönderdi. Biraz arpa aldı. Onu öğüttü sonra elekledi. Arkasından onu pişirdi ve arasına zeytinyağı koydu. Üzerine de biber serpti. Ben ve kardeşim yedik. Resûlullah'ın evinde üç gün kaldık. Hanımlarından herhangi birinin evine gittiğinde biz de onunla birlikte dolaşıyorduk. Sonra evimize döndük. (Bir gün) kardeşlerimden birisinin bir koyununu pazarlarken Resûlullah (s.a.v.) geldi ve "Allah'ım! Onun alış-verişine bereketini koy!" dedi. Abdullah dedi ki: Ben ne alıp satmaya başladıysam içine bereket girdi.

Bana Ömer b. Ebû Âtike anlattı. O Abdurrahman b. el-Kâsım'dan, o babasından, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Ca'fer b. Ebû Tâlib'in ölüm haberi gelince Resûlullah'ın (s.a.v.) yüzündeki hüznü fark ettik. Eskiden beri çok soru sormak insanlara zarar ne kadar da vermiştir! Bir adam Resûlullah'a (s.a.v.) geldi ve "Kadınlar ağlamalarıyla bizi kendilerinden uzak tutmuşlar (yanlarında yatamıyoruz)." dedi. Resûlullah (s.a.v.), "Onlara dön ve onları sustur. Eğer susmazlarsa ağızlarına toprak at." dedi. Bunun üzerine kendi kendime, "Allah'ın rahmetinden uzaklaşmış herif! Sen ne nefsini terk ettin, ne de Resûlullah'a (s.a.v.) itaat ettin." dedim.

Bana Süleyman b. Bilâl anlattı. O Yahya b. Sa'îd'den, o Amre'den, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Ben kapı aralığından bakıyor ve bunu işitiyordum.

Bana Abdullah b. Muhammed anlattı. O İbn Akîl'den, o da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Mu'te'de bazı Müslümanlar şehit oldular. Müslümanlar müşriklerin bir kısım mallarını ganimet olarak ele geçirmişlerdi. Ganimet olarak ele geçirdikleri şeylerden birisi de bir yüzük idi. Bir adam onu Resûlullah'a (s.a.v.) götürdü ve "O gün bu yüzüğün sahibini öldürdüm." dedi. Resûlullah (s.a.v.) da onu ganimet olarak ona verdi.

Avf b. Mâlik el-Eşca'î dedi ki: (Mu'te savaşında) onlarla, Kudâ'a'dan ve diğer bazı kabilelerden bir grup Arap Hıristiyan olduğu halde karşılaştık. Saflar halinde karşı karşıya geldik. Kumral bir atın üzerinde bulunan Rumlardan bir adam, Müslümanlara kılıç çekmeye başladı. Atın üzerinde altın suyuna batırılmış bir gem ve bir silah vardı. Ben içimden, "Bu adam kim acaba?" diyorum. Himyerli olup Müslümanlara yardım eden bir adam benim yanımdaydı. Bu yolculuğumuzda hep bizim yanımızdaydı ve kılıcı yoktu. Müslümanlardan bir adam bazı develer kesti. O Himyerli adam biraz deri istedi. Adam deriyi ona verdi. Himyerli adam, deriyi güneşe serdi ve kenarlarına kazıklar çaktı. Deri kuruyunca ondan kendisine kılıç kabzası ve kalkan yaptı. Rum adamın Müslümanlara saldırdığını gören Himyerli adam, bir kayanın arkasına saklanıp ona pusu kurdu. Rum adam yanından geçince Himyerli, kılıçla atının arka ayaklarına vurdu. At iki ayağı üzerine çöktü ve kâfirlerin şövalyesi yere düştü. Himyerli adam ona bir hamle yaptı ve onu öldürdü.

Bana Bükeyr b. Mismâr anlattı. O Umâre b. Gaziyye'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Mu'te savaşına katıldım; orada bir adamla çatıştım ve onu öldürdüm. O gün üzerinde, içinde yakut bulunan bir tolga bulunuyordu. Benin amacım yakutu almaktı ve aldım. Biz hezimete uğrayıp çekildiğimiz zaman onu Medine'ye getirdim. Resûlullah (s.a.v.) onu bana ganimet olarak verdi. Sonra Ömer b. el-Hattâb'ın devrinde o yakutu 100 dinara sattım. Onun parasıyla Benî Hatme'de bir hurma bahçesi aldım.

Benî Hâşim'den ve Diğerlerinden Mu'te'de Şehit Olanlar

Benî Hâşim'den Ca'fer b. Ebû Tâlib ve Zeyd b. Hârise şehit olmuştur. *Benî Adî b. Ka'b*'tan Mes'ûd b. el-Esved b. Hârise b. Nadle; *Benî Âmir b. Lüey* ve *Benî Mâlik b. Huseyl*'den Vehb b. Sa'd b. Ebû Serh şehit olmuştur. Ensâr'dan, yani Benî en-Neccâr'ın *Benî Mâzin* kolundan Sürâka b. Amr b. Atıyye b. Hansâ; yine *Benî en-Neccâr*'dan, el-Hâris b. en-Nu'mân b. Yesâf b. Nadle b. Amr b. Avf b. Ganm b. Mâlik şehit olmuştur. *Benî el-Hâris b. Hazrec*'ten Abdullah b. Revâha ve Ubâde b. Kays şehit olmuşlardır. Sonra Medine'ye döndüler.

Zâtü's-Selâsil Gazvesi[196]

Bana Rebî'a b. Osman anlattı. O da İbn Rûmân'dan rivayet etti. Yine bana Eflah b. Sa'îd anlattı. O Sa'îd b. Abdurrahman b. Rukayş'tan, o da Ebû Bekr b. Hazm'dan rivayet etti. Ayrıca bana Abdülhamîd b. Ca'fer anlattı. Bunların her birisi, bana hadisin bir bölümünü anlattı. Kuşkusuz bazıları hadisi, diğerlerinden daha fazla kavramışlardı. Bana anlattıklarını bir araya getirdim. Ayrıca bana isimlerini zikretmediğim diğer bazı kimseler de anlattı. Dediler ki: Belî ve Kudâ'a kabilelerinden bir grubun toplanıp (baskın yapmak üzere) Resûlullah'ın çevresine yakın yere kadar gelmek istedikleri haberi Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Amr b. el-Âs'ı çağırdı ve ona beyaz bir sancak bağladı. Ayrıca ona siyah bir bayrak da verdi ve onu Muhacir ve Ensâr'ın ileri gelenlerinden oluşan 300 kişilik bir birliğin başında görevlendirdi. Âmir b. Rebî'a, Suheyb b. Sinân, Ebü'l-A'ver Sa'îd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Seleme b. Selâme ve Sa'd b. Ubâde bunlardan bazılarıydı. Resûlullah (s.a.v.) ayrıca Amr b. el-Âs'a, uğradığı Araplardan yardım istemelerini emretti. Buralar Belî, Uzre ve Belkayn beldeleriydi.

Aslında Amr b. el-Âs'ın burada yaşayan Araplarla bir akrabalığı vardı. Âs b. Vâil'in annesi bedevi Araplardandı. Resûlullah (s.a.v.) Amr b. el-Âs vasıtasıyla onlarla yakınlık kurmak istiyordu. Amr yola çıktı; geceleri yürüyor, gündüzleri ise saklanıyordu. Yanında otuz at da vardı. Kavme yaklaştığında kendisine, büyük bir topluluk oldukları haberi ulaştı. Bunun üzerine Amr, yatsı vakti onların toprağında konakladı. Onlar kış mevsimini yaşıyorlardı. Amr b. el-Âs'ın arkadaşları, ateş yakıp ısınmak için odun toplamaya başladılar. -Orası soğuk bir yerdi.- Amr onlara engel oldu. Bu durum onların zoruna gitti. Hatta Muhacirlerden bazıları bu hususla alakalı olarak onunla sert konuştular. Bunun üzerine Amr, "Beni dinleyip bana itaat etmen konusunda sana emir verildi!" dedi. Muhacir zat da, "Tamam, bildiğini yap." dedi.

Amr, adamların çok olduklarını haber vermek ve kendisine yardım göndermesini söylemek üzere Râfi b. Mekîs el-Cühenî'yi Resûlullah'a (s.a.v.) gönderdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) Ubeyd b. el-Cerrâh'a bir sancak bağlayarak onu görevlendirdi. Ebû Bekr ve Ömer gibi Muhacir ve Ensâr'ın ileri gelenlerinden bir grubu da onunla birlikte gönderdi. Resûlullah (s.a.v.) ona, Amr b. el-Âs'a katılmasını emretti. Ebû Ubeyde 200 kişilik bir kuvvetin başında yola çıktı. Resûlullah (s.a.v.) ona, birlikte hareket etmelerini ve dağılmamalarını emretti. Nihayet yola çıkıp Amr b. el-Âs'a katıldılar. Ebû Ubeyde, Müslümanlara imamlık yapmak üzere Ömer'i öne geçirmek istedi. Amr, "Ben komutan olduğum halde sen bana imamlık yapmak için değil, bana yardım etmek için gelmiş bulunuyorsun. Resûlullah (s.a.v.) seni ancak bana yardım etmek üzere göndermiştir." dedi. Bunun üzerine Muhacirler, "Hayır, sen arkadaşlarının komutanı, Ebû Ubeyde de kendi arkadaşlarının komutanıdır." dediler. Amr ise, "Hayır, siz bana yardımcı olarak gelmişsiniz" dedi. Ebû Ubeyde ihtilafı görünce, -Ebû Ubeyde güzel ahlaklı ve yumuşak huyluydu.- "Sen rahat ol ey Amr! Bilmiş ol ki, Resûlullah'ın (s.a.v.) bana söylediği son söz, 'Arkadaşının yanına vardığında birbirinize itaat edin ve ihtilafa düşmeyin' sözüydü. Vallahi sen bana isyan edersen ben sana itaat ederim." dedi. Ebû Ubeyde itaat etti. Amr insanlara namaz kıldırdı.

---

[196] Zâtu's-Selâsil, Vâdi'l-Kurâ taraflarında bir yerdir. Medine ile Zatü's-Sulasil arasında beş günlük bir mesafe vardır. (M).

(Yardım için gelen) topluluk Amr b. el-Âs'a katılınca 500 kişi oldular. Gece-gündüz yürümeye başladılar. Nihayet Belî toprağına gelip oraya hâkim oldular. Amr bir yere vardıkça kendisine, "Filanca yerde bir topluluk var." diye haber geliyordu. Topluluk Amr'ın gelişini işitince dağılıyorlardı. Nihaet Belî, Uzre ve Belkayn beldelerinin son kısımlarına geldi. Buranın sonunda çok olmayan bir toplulukla karşılaştılar. Bir süre savaşıp birbirlerine ok attılar. O gün Âmir b. Rebî'a'nın koluna bir ok isabet etti. Müslümanlar onlara hamle yapınca her birisi bir tarafa kaçmaya başladı. Amr b. el-Âs topraklarını ele geçirdi ve onlardan herhangi bir yerde bir topluluğun

varlığını işitmeyinceye kadar birkaç gün orada kaldı. Amr süvarileri gönderiyor, onlar da koyun ve develeri getirip kesiyorlardı. (Yiyecek dışında) daha fazlası yoktu. Kendisine anlatılan dışında taksim edilecek ganimetler olmadı.

Râfi b. Ebû Râfi et-Tâî şöyle diyordu: Ebû Ubeyd b. el-Cerrâh ile birlikte yola çıkanlardandım. Cahiliye döneminde insanların mallarına baskın düzenleyen bir adamdım. Suyu yumurtaya -deve kuşu yumurtası- dolduruyor ve onu bileceğim bir yere koyuyordum. Oradan geçtiğimde, eğer susamış isem yumurtayı çıkarıyor ve ondan su içiyordum. Bu seriyye ile birlikte yola çıktığımda kendi kendime, "Vallahi, kendim için bir arkadaş seçeceğim ki, Allah beni onunla faydalandırsın." dedim ve Ebû Bekr es-Sıddîk'i arkadaş olarak seçtim. Onun, Fedek'te dokunmuş bir abası vardı. Devesine bindiği zaman abasının kenarlarını bir çubukla bir araya getirirdi. Develerden indiğimizde onu yere sererdi. Seferden dönünce (istirahata çekilince) kendisine, "Ey Ebû Bekr! Allah sana rahmet etsin! Allah'ın bana fayda vereceği bir şey söyle." dedim. Ebû Bekr, "Bana sormasaydın da ben sana söyleyecektim. Allah'a şirk koşma! Namazını kıl, zekâtını ver, Ramazan orucunu tut, hac ve umre ibadetini yap ve Müslümanlardan iki kişiye emir olma!" dedi.

Bunun üzerine, "Bana emrettiğin namaz, oruç ve hac ibadetine gelince ben onları yapıyorum. Emirliğe gelince; görüyorum ki, insanlar Resûlullah'ın ve insanların yanında bu şerefi, bu makamı ve bu zenginliği ancak emirlikle elde edebiliyorlar." dedim. Ebû Bekr, "Sen benden nasihat istedin; ben de elimden geldiğince yapmaya çalıştım. Malum, insanlar isteyerek ya da istemeyerek İslâm'a girdiler. Allah onları zulüm yapmaktan korudu. Onlar Allah'a sığınmış, onun komşuluğuna ve himayesine girmiş oldular. Kim ahdi bozarsa, Allah'ın komşuluğu için verdiği sözü bozmuş olur. Sizden birisinin koyunu ya da devesi gider (çalınır). Adam (komşusundan şüphelenir); ona olan öfkesinden dolayı kabarır ve pazılarını şişirir. Oysa Allah (onları götürmemiş olan komşusunun) arkasındadır."[197] dedi. Dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) vefat edip de Ebû Bekr halife olunca ona geldim ve "Ey Ebû Bekr! Sen bana 'İki kişiye emirlik yapma!' dememiş miydin?" dedim. Ebû Bekr, "Evet, dedim ve hala aynı görüşteyim." dedi. Ben, "O zaman ne diye Muhammed'in ümmetine emir olmuşsun?" dedim. Ebû Bekr, "İnsanlar ihtilafa düştüler; helak olmalarından endişe ettim. Beni göreve çağırdılar; onlara bir şey diyemedim." dedi.

Dedi ki: Mâlik b. Avf el-Eşca'î, yolculuklarında Ebû Bekr ve Ömer'in (r.a.) arkadaşıydı. Avf, bir gün askerlerin içine çıktı; ellerinde kesilecek deve bulunan fakat işi beceremeyen bir gruba rastladı. Avf ise kesim işini iyi biliyordu. "Aranızda bölüştürmek üzere onları bana verir misiniz?" dedi. Onlar, "Evet, bunların onda birini sana veririz." dediler. Avf onları kesti, sonra aralarında paylaştırdı. Onlar da ona bir parçasını verdiler. Avf onu arkadaşlarına getirdi ve pişirip yediler. Yemeği bitirdiklerinde Ebû Bekr ve Ömer (r.a.), "Bu et sana nereden geldi?" dediler. Avf durumu onlara haber verdi. Bunun üzerine onlar, "Vallahi, bunu bize yedirmekle iyi yapmadın." dediler, sonra kalkıp kusmaya çalıştılar. Ebû Bekr ve Ömer bunu yapınca ordu da aynı şeyi yaptılar. Sonra Ebû Bekr ve Ömer, "Ücretini acele almak istedin." dediler. Sonra Ebû Ubeyde'nin yanına gitti; o da ona aynı şeyi söyledi.

İstirahata çekildiğimizde Amr b. el-Âs çok soğuk bir gecede ihtilam olmuştu. Amr arkadaşlarına, "Bu konuda ne düşünürsünüz? Vallahi ben ihtilam oldum ve eğer yıkanırsam ölürüm." dedi. Hemen bir su kabı istedi; abdest aldı ve

---

[197] el-Vâkıdî'yi tahkik eden muhakkikin dipnotta belirttiği gibi, (ناتئ) kelimesi "yükselen ve kabaran" anlamındadır. Biz burada kelimeyi "öfkelenmekten dolayı kabaran kişi" anlamında çevirdik (M).

avret yerini yıkadı, sonra teyemmüm aldı. Daha sonra kalktı ve onlara namaz kıldırdı. Amr b. el-Âs, Avf b. Mâlik'i ilk olarak berîd göreviyle görevlendiren kişidir. Avf b. Mâlik dedi ki: Seher vakti Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına vardım; evinde namaz kılıyordu. Ona selam verdim; Resûlullah (s.a.v.), "Avf b. Mâlik?" dedi. Ben, "Evet ey Allah'ın Resûlü! Avf b. Mâlik! " dedim. Resûlullah (s.a.v.), "Kesimlik develerin sahibi, öyle mi?" dedi. Ben, "Evet ey Allah'ın Resûlü!" dedim. Resûlullah (s.a.v.) buna bir şey ilave etmedi ve "Bana anlat!" dedi. Ben de gidişimizde başımıza gelenleri, Ebû Ubeyde ile Amr b. el-Âs arasında geçenleri ve Ebû Ubeyde'nin itaatini ona haber verdim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), "Allah Ubeyde b. el-Cerrâh'a rahmet eylesin!" dedi. Sonra Amr'ın, yanında su olduğu halde avretini yıkamaktan başka bir şey yapmadan teyemmüm alarak bize namaz kıldırdığını kendisine anlattım. Resûlullah (s.a.v.) sustu. Amr b. el-Âs Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelince Resûlullah (s.a.v.) onun namaz kıldırmasını sordu. Amr olanları anlattı ve "Seni Hak ile gönderene yemin ederim ki, eğer yıkansaydım ölürdüm. Asla böyle bir soğuk görmedim. Allah da *'Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir'*[198] buyuruyor." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) güldü ve herhangi bir şey söylediği konusunda bize bir şey gelmedi.

'Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir"
(Nisâ, 4/29)

---

[198] Nisâ, 4/29.

Dizin

A

Abbâd b. Abdullah b. ez-Zübeyr 71
Abbâd b. Bişr 33, 42, 43, 61, 62, 68, 110, 112, 113, 114, 115, 124, 126, 184, 185, 193, 194, 225, 234, 254, 258, 295, 296, 367
Abbâd b. Târık 378
Abbâs b. Abdülmuttalib 350, 353, 360, 396
Abbâs b. Mirdâs 358
Abbâs b. Sehl 67
Abdullah b. Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel 55
Abdullah b. Abdullah b. Übey 15, 147, 257
Abdullah b. Ali 200
Abdullah b. Amr b. Avf el-Müzenî 223
Abdullah b. Amr b. Züheyr el-Ka'bî 408
Abdullah b. Âsım el-Eşca'î 127
Abdullah b. Atîk 36, 37, 38
Abdullah b. Avn 349
Abdullah b. Bedr, Süveyd b. Sahr 223
Abdullah b. Ca'fer 7, 29, 49, 85, 86, 139, 213, 215, 223, 288, 383, 389, 409, 425
Abdullah b. Ebû Bekr 40, 47, 89, 105, 108, 110, 167, 178, 186, 197, 236, 357, 378, 425
Abdullah b. Ebû Bekr b. Sâlih 420
Abdullah b. Ebû Evfa 136
Abdullah b. Ebû Hadred el-Eslemî 289
Abdullah b. Ebû Katâde 196, 391
Abdullah b. Ebû Lebîd 47
Abdullah b. Ebû Rebî'a 388
Abdullah b. Ebû Süfyân 312
Abdullah b. Ebû Ubeyde 283
Abdullah b. Ebû Ümeyye 256, 356, 395
Abdullah b. Ebû Yahya 343
Abdullah b. Ebül-Ebyad 57
Abdullah b. el-Erkam 378
Abdullah b. el-Fudayl 423
Abdullah b. el-Hâris b. el-Fudayl 203, 380

Abdullah b. Huzâfe 256
Abdullah b. Hüseyin b. Hüseyin b. Ali b. Ebû Tâlib 215
Abdullah b. Mahreme 146
Abdullah b. Mes'ade 217
Abdullah b. Mes'ûd 120
Abdullah b. Miknef el-Hârisî 378
Abdullah b. Mu'attib 124
Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Ali 420, 421, 427
Abdullah b. Muhammed b. Ukayl 154, 395
Abdullah b. Nâfi 174
Abdullah b. Nebtel 60
Abdullah b. Nu'aym 292, 294
Abdullah b. Nûh 348, 369
Abdullah b. Osman 41
Abdullah b. Osmân es-Sakafî 287
Abdullah b. Ömer 40, 99, 122, 137, 140
Abdullah b. Revâha 85, 105, 123, 217, 218, 293, 294, 346, 347, 348, 375, 393, 415, 416, 417, 418, 421, 422, 423, 428
Abdullah b. Sa'd b. Hayseme 341
Abdullah b. Sehl 144, 371, 374
Abdullah b. Selâm 17, 26, 158
Abdullah b. Seleme 147
Abdullah b. Süheyl b. Amr 256
Abdullah b. Übey 12, 13, 14, 21, 27, 60, 65, 74, 79, 240, 257
Abdullah b. Üneys 36, 37, 38, 39, 40, 182, 184, 218, 219, 220, 342, 344
Abdullah b. Vehb 351
Abdullah b. Yezîd b. Kusayt 49, 56, 81, 157
Abdullah b. Yezîd el-Hüzelî 49, 223
Abdullah el-Ammâr 321
Abdurrahman b. Abdullah b. Ebû Sa'sa'a 268, 317, 321, 341, 344, 369, 395
Abdurrahman b. Abdullah b. Ka'b b. Mâlik 136
Abdurrahman b. Abdülazîz 47, 86, 89, 167, 178, 223, 228, 236, 238, 288, 356, 357
Abdurrahman b. Avf 24, 50, 146, 173, 190, 211, 213, 224, 265, 346, 348, 376, 378
Abdurrahman b. Câbir 179, 318
Abdurrahman b. Ebcer 97
Abdurrahman b. Ebû Bekr 351
Abdurrahman b. Ebû Leylâ 229
Abdurrahman b. Ebû Sa'îd el-Hudrî 120
Abdurrahman b. el-Hâris 229, 241, 373, 391
Abdurrahman b. Muhammed b. Ebû Bekr 40, 86, 105, 110, 325, 378
Abdurrahman b. Sa'îd b. Yerbû 57
Abdurrahman b. Sâbit 378
Abdurrahman b. Sehl 371
Abdurrahman b. Ümmül-Hakem 287
Abdurrahman b. Ziyâd el-Eşca'î 203
Abdülazîz b. Muhammed 184, 227
Abdülazîz b. Sa'd 184
Abdülazîz b. Ukbe 188, 411

Abdülcebbâr b. Umâre b. Abdullah b. Ebû Bekr 420
Abdüleşhel 96, 107, 144, 165, 176, 193
Abdülhamîd b. Ca'fer 29, 49, 68, 81, 86, 99, 168, 173, 174, 223, 288, 321, 395, 400, 429
Abdülkays 50
Abdülkerîm el-Cezerî 153
Abdülmelik b. Ubeyd 57
Abdülmelik b. Vehb Ebül-Hasan el-Eslemî 186
Abdülmelik b. Yahya 175
Abdülmelik ve Abdurrahman 288
Abdülmuttalib b. Rebî'a b. el-Hâris 353
Abdülvâhid b. Avn 113
Abdülvâhid b. Ebû Avn 409
Abdülvehhâb b. Ebû Hayye 352
Abdürabbih b. Sa'îd 201
Abdüssamed b. Muhammed 86
Abdüsselâm b. Musa b. Cübeyr 342
Âbid b. Yahya ve Muhammed b. Sâlih 223
Acemlere 405, 406
Acve 17, 26, 35, 46, 123
Ad 123
Adal 99, 105
Adî b. Mürre b. Sürâk 319
Adî b. Mürre b. Sürâka 357, 395
Ahcâruz-Zeyt 162
Ahitname 265
Ahlâf 249, 250
Ahzâb 100, 105, 106, 119, 120, 127, 133, 135, 136, 142, 143, 144, 262
Âişe 52, 56, 58, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 96, 100, 109, 116, 145, 166, 178, 205, 217, 304, 329, 366, 377, 426, 427
Âişe b. Sa'd 148
Âişe bt. Kudâme 122
Âiz b. Yahya 47, 49, 288, 393
Âiz b. Yahya ez-Zürakî 86
Akîl b. Ebû Tâlib 351
Ali b. Ebû Tâlib 8, 15, 16, 26, 33, 50, 75, 117, 118, 144, 145, 146, 147, 148, 162, 210, 211, 213, 214, 215, 263, 304, 305, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 328, 346, 354, 376, 397
Ali b. İsa 94
Ali b. Ömer 395
Ali b. Yezîd 188
Ali b. Zeyd 33
Âlic 36
Alkame b. Ulâse 408, 409
Âmir b. Abdullah b. ez-Zübeyr 424
Âmir b. el-Ekva 314, 395
Âmir b. Lüey 232, 245, 246
Âmir b. Rebî'a 225, 378, 429, 430
Âmir b. Sa'd 177
Âmir b. Sinân 293, 318
Âmir b. Tufeyl 8
Âmir b. el-Ekva 314, 357, 395
Ammâr b. Yâsir 42, 43, 52, 81
Amr b. Abd 113, 116, 129, 144
Amr b. Abdünühm 236
Amr b. Aneme es-Sülemî 267
Amr b. Cihâş 8, 11, 19
Amr b. Ebû Amr 227, 310

Amr b. Ebû Seleme 378
Amr b. Ebû Süfyân 257
Amr b. el-Âs 111, 112, 116, 138, 139, 278, 317, 400, 404, 407, 408, 429, 430, 432
Amr b. es-Su'dâ 167
Amr b. Evsâr 194, 197, 200
Amr b. Mâlik b. Evs 171
Amr b. Sâlim 243
Amr b. Su'dâ 152, 153
Amr b. Sürâka 378
Amr b. Şu'ayb 372, 393
Amr b. Ümeyye 7, 8, 401
Amre bt. Abdurrahman 349, 427
Amre bt. Revâha 123, 178
Arabistan 278, 352
Arefe 182, 224, 248, 260, 262
Ârid b. el-Hüneyd 207
Âs b. Vâil 429
Asar 292
Âsım b. Abdullah el-Hakemî 95
Âsım b. Adî 341, 345, 346, 375, 376
Âsım b. Ömer 68, 81, 89, 93, 165, 190, 192, 223, 391, 420
Âsım b. Sâbit 186
Atâ b. Ebû Eslem 176
Atâ b. Ebû Mervân 186, 239
Atâ b. Ebû Müslim 417
Atâ b. Ebû Rebâh 211, 394
Atâ b. Yesâr 238
Atâ b. Yezîd el-Leysî 383
Atâ el-Horasanî 396
Atıyye b. Abdullah b. Üneys 36, 220
Atîk 18, 36, 85, 115, 386
Attâf b. Hâlid 423
Avân 350
Avf b. Mâlik 427, 433
Avsâ 97
Ayyâş b. Ebû Rebî'a 256
Azîz b. Mâlik 352
Azvek 16

B

Bahrî b. Amr 19
Bak'â 51, 54, 67
Bakî 108, 179
Bedîa 214
Bedir 22, 27, 32, 34, 35, 74, 117, 142, 225, 226, 267, 319, 340, 356, 357, 375, 387, 400, 406, 419, 422
Bedrus-Safrâ 29, 30, 32, 88
Bedrül-Mev'id 29, 30, 33
Behrâ 208, 419
Beldah 231, 232, 233, 240, 252, 253
Belhâris b. el-Hazrec 19
Belhâris b. Hazrec 171, 346, 375
Belî 165, 419, 429, 430
Belkâ 419
Belkayn 429, 430
Belmustalık 49, 51
Ben Sel 107
Benî Abd b. Sa'lebe 383
Benî Abdüddâr 145
Benî Abdüleşhel 160, 171, 196
Benî Abdülkays 54
Benî Abdülmuttalib 23, 337, 352
Benî Abdümenâf 146
Benî Abdüyağûs 352
Benî Adî 123, 146, 171, 252
Benî Adî b. e-Neccâr 123
Benî Adî b. Ka'b 428
Benî Âmir 7, 8, 412
Benî Âmir b. Lüey 146, 278, 428
Benî Amr 23, 53, 96, 147, 165, 171, 221, 356, 408
Benî Amr b. Avf 23, 53, 96, 147, 165, 171, 221, 356
Benî Âvf 97
Benî Avf b. Amr 193
Benî Bedr 216
Benî Bekr 184, 185, 226, 265, 272, 274
Benî Bekr b. Kilâb 184
Benî Ca'fer 378
Benî Damre 33, 237
Benî Dînâr 96, 144
Benî Dubeyb 207
Benî el-Hâris b. Hazrec 428
Benî el-Muğîre 20
Benî el-Mustalık 52, 56, 57, 58, 72
Benî el-Muttalib 352
Benî el-Mülevvah 409
Benî en-Nadîr 7, 8, 10, 12, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 87, 100, 104, 105, 128, 129, 137, 149, 152, 166, 170, 180, 215, 289, 362, 386
Benî en-Nadîr Gazvesi 7
Benî en-Neccâr 53, 147, 171, 346, 376, 428
Benî Esed 89, 116, 142, 201, 291, 358
Benî Esed b. Abdüluzzâ 256, 356
Benî Eslem 239, 240
Benî ez-Zübeyr 346
Benî Fezâre 89, 216, 297
Benî Fihr 146
Benî Ganm 21
Benî Gıfâr 358
Benî Hanîfe 274
Benî Hârise 96, 100, 108, 109, 116, 140, 165
Benî Hârise b. el-Hâris 376
Benî Hâşim 26, 352, 376, 409, 428
Benî Hatme 16, 17, 87, 97, 428
Benî Hilâl 379
Benî Hutâme 341
Benî İsrâîl 150, 163, 167, 219, 233, 236
Benî Kaynukâ 13, 104, 128, 159, 215, 289, 386
Benî Kelb b. Avf 409
Benî Kilâb 8
Beni Kurayza 114
Benî Kurayza 12, 13, 15, 87, 91, 97, 100, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 115, 121, 122, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 136, 138, 140, 142, 143, 145, 146, 147, 149, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 160, 161, 162, 164, 166, 167, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 178, 180, 181, 215, 289, 307, 333, 386
Benî Leys 351, 409
Benî Lihb 414
Benî Lihyân 186, 187
Benî Mâlik 147, 171, 247, 249
Benî Mâlik b. en-Neccâr 147
Benî Mâlik b. Huseyl 428
Benî Mâlik b. Hutayt b. Cüşem b. Kasî 247
Benî Mâzin 171, 428

Benî Mâzin b. en-Neccâr 255, 317
Benî Mu‘âviye 165, 171
Benî Muhârib 203
Benî Müdlic 49
Benî Mürre 89, 305, 380, 381, 422
Benî Nâdir 169
Benî Sa‘d 213, 214
Benî Sâ‘ide 147, 310, 346, 376
Benî Sa‘lebe 203, 206
Benî Sâlim 59
Benî Seleme 136, 243
Benî Selime 93, 120, 144, 147, 171, 346, 357
Benî Süleym 88, 89, 116, 139, 143, 399
Benî Temîm 54
Benî Teym 146
Benî Ubeyd 91, 95, 96, 97, 118
Benî Ubeyde 114
Benî Uveyf 144
Benî Uzre 48, 208
Benî Ümeyye 97, 356
Benî Ümeyye b. Zeyd 165
Benî Vâil 97
Benî Vâkıf 97
Benî Zafer 146, 165, 171
Benî Zubyân 171
Benî Zurayk 100, 147, 171, 357
Benî Zühre 278, 282
Berre 58
Berza b. Zeyd 209
Beşîr b. Muhammed b. Abdullah b. Zeyd 381, 384
Beşîr b. Sa‘d 85, 123, 380, 384, 385, 391, 392
Beşîr b. Yesâr 348
Beyâda 346, 375, 376
Beyrahâ 83
Beysân 247
Beytül-Makdis 236
Bilâl 15, 16, 46, 70, 111, 120, 146, 234, 300, 330, 368, 396, 427
Bilâl b. el-Hâris el-Müzenî 70, 223
Bilâl b. Ümmü Bilâl 396
Bîn 187
Bintül-Hâris 162
Birkül-Gımâd 233
Birme 366
Biru Ma‘ûne 7, 144
Bişr 42, 111, 113, 115, 194, 243, 295, 329, 334, 335, 357, 395, 408
Bişr b. el-Berâ 243, 329, 334, 335, 395
Bişr b. el-Berâ b. Ma‘rûr 243
Bişr b. el-Berâ b. Marûr 357
Bu‘âs 77, 90, 94, 104, 107, 154, 160, 168
Buhayne bt. el-Hâris b. Abdülmuttalib 351
Burka 23
Büdeyl 233, 244, 245, 250, 408
Büdeyl b. Verkâ 233, 244, 250
Bükeyr b. Mismâr 420, 428
Büreyde b. el-Husayb 55, 223, 315, 376
Büreyde b. el-Husayb el-Eslemî 235
Büreyde b. Husayb el-Eslemî 49
Büreyre 75
Büsr b. Süfyân 224, 225, 231, 243
Büsr b. Süfyân el-Ka‘bî 224

C

Ca‘fer b. Ebû Tâlib 340, 351, 354, 415, 420, 421, 425, 426, 428
Ca‘fer b. Hârice 175
Ca‘fer b. Mahmûd 149, 174, 184, 325
Ca‘fer b. Mahmûd b. Muhammed 203, 299, 318
Ca‘fer b. Mahmûd b. Muhammed b. Mesleme 299
Câbir 40, 43, 44, 45, 46, 86, 98, 115, 118, 136, 267, 268, 278, 279, 312, 340
Câbir b. Abdullah 40, 41, 67, 85, 92, 98, 111, 115, 119, 136, 140, 159, 235, 317, 378, 427
Câbir b. Abdullah b. Ömer 378
Câbir b. Süleym 257
Cahiliye 76, 77, 78, 117, 125, 198, 199, 276, 297, 353, 372, 431
Cahş 76, 324
cariyeler 55, 56
Cebbâr b. Abdullah b. Rebâb 378
Cebbâr b. Sahr 20, 348, 378
Cebele b. Cevvâl es-Sa‘lebî 357
Cebele b. Mâlik 351
Cebr b. Atîk 165, 378
Ced b. Kays 240
Cehcâ 59, 60, 81
Cehcâ b. Sa‘îd el-Gıfârî 59
Cerm 24
Cervel 287
Cibrîl 108, 145, 146, 147, 176, 234, 271, 352, 394, 421
Cilbabçılar 81
Cinâb 384, 385
Cu‘âl b. Sürâka 123, 223, 314
Cu‘ayl b. Sürâka 81, 82, 93
Cübeyr b. Heyyibân 152
Cübeyr b. Mut‘im 352
Cüdey b. Ahtab 14
Cüheyne 30, 213, 226, 272, 273
Cülve 192
Cümâne bt. Ebû Tâlib 351
Cündüb b. Amr 249
Cündüb b. Mekîs 223
Cündüb b. Mekîs el-Cühenî 409
Cüveyriye 51, 53, 55, 56, 57
Cüveyriye bt. el-Hâris 51, 53, 55
Cüzâm 207, 210, 419

D

Dâ‘is 12, 27, 60
Dabhân 35
Dacnân 187, 235, 244, 271
Dahhâk b. Halîfe 20, 160
Dahhâk b. Osman 29, 40, 58, 86, 115, 119, 140, 149, 152
Dârîler 351, 352
Dariyye 185
Dârün-Nedve 89, 234
Dâvud b. el-Husayn 80, 159, 168, 179, 218, 234, 236, 376, 389, 394, 396
Dâvud b. Sinân 423
debbabe 302
Demmûn 247
Devs 291, 340
Devslinin 200
Dırâr b. el-Hattâb 114, 115, 116, 118, 144, 145
Dihye 147, 207, 208
Dihye el-Kelbî 147, 207, 208, 330
Dilencilere 337

Dubâ'a bt. ez-Zübeyr b. Abdülmuttalib 351
Dûmetül-Cendel 47, 211, 212

E

Ebân b. Osman 354
Ebân b. Sa'd b. el-Âs 253
Ebân b. Sa'îd b. el-Âs 340
Ebsâr 25
Ebtah 398
Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî 288
Ebû Abdullah Muhammed b. Şücâ es-Selcî 288
Ebû Abs b. Cebr 20, 50, 165, 203, 290, 378
Ebû Âmir er-Râhib 87
Ebû Amr el-Ensârî 345
Ebû Atîk es-Sülemî 111
Ebû Ayyâş 147, 193
Ebû Ayyaş ez-Zurekî 192
Ebû Ayyâş ez-Zürakî 193, 225
Ebû Basîr 278, 279, 280, 281, 283, 285
Ebû Basra 351
Ebu Bekir b. Abdullah b. Ebû Cehm 192
Ebû Bekr 8, 10, 15, 21, 23, 24, 26, 32, 33, 50, 52, 61, 70, 71, 72, 78, 94, 99, 103, 106, 118, 146, 148, 156, 170, 187, 194, 195, 211, 224, 232, 233, 246, 247, 259, 261, 263, 265, 267, 299, 328, 347, 351, 354, 355, 368, 372, 373, 379, 385, 404, 406, 430, 431, 432
Ebû Bekr b. Abdullah b. Cehm 91
Ebû Bekr b. Abdullah b. Ebû Cehm 54, 197
Ebû Bekr b. Abdullah b. Ebû Sebre 29, 54
Ebû Bekr b. Abdullah b. Utbe 424
Ebû Bekr b. Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm 424
Ebû Bekr b. Amr b. Abdurrahman 379
Ebû Bekr b. Ebû Sebre 91, 108, 349
Ebû Bekr b. Hazm 429
Ebû Bekr b. Kuhâfe 32
Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hizâm 349
Ebû Bekr b. Sebre 21
Ebû Bekr b. Vâil 250
Ebû Bürde b. Niyâr 165, 203
Ebû Ca'fer 222, 229, 326, 376
Ebû Cehil 35, 100, 117, 131, 133, 139, 199, 225, 267
Ebû Cehm el-Adevî 162
Ebû Cendel 260, 261, 285
Ebû Dubeys el-Cühenî 223
Ebû Dücâne 17, 24, 310, 324, 367
Ebû Erkam 351
Ebû Esmâ b. Amr 209
Ebû Eyyûb 36, 80, 100, 365
Ebû Ferve 264
Ebû Harmele 330
Ebû Hâtıb b. Amr b. Abdüşems 256
Ebû Heyseme el-Hârisî 364
Ebû Hind b. Ber 351
Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebî'a 146

Ebû Hüreyre 25, 200, 222, 233, 236, 291, 340, 366, 391, 419, 421, 425
Ebû Inebe 85, 403
Ebû İshâk el-Hemdanî 241
Ebû Katâde 33, 36, 38, 50, 52, 147, 191, 192, 193, 195, 196, 197, 200, 225, 228, 237, 242
Ebû Leylâ el-Mâzinî 17, 26
Ebû Lübâbe 153, 154, 155, 156, 157, 158
Ebû Ma'bed 34, 189, 195
Ebû Ma'şer 29, 49, 86, 223, 288, 389, 420
Ebû Mâlik 349
Ebû Muhayrîr ve Ebû Damre 58
Ebû Nabka 351
Ebû Nâile 146
Ebû Ömer Muhammed b. Abbâs b. Muhammed b. Zekeriyâ b. Hayeveyh 287
Ebû Râfi 18, 19, 20, 23, 36, 37, 38, 40, 218, 310, 333, 341, 398
Ebû Rev'a Ma'bed b. Hâlid el-Cühenî 223
Ebû Rühm el-Gıfârî 222, 223, 229, 316
Ebû Rüşd 206
Ebû Sa'd b. Vehb 18
Ebû Sa'îd el-Hudrî 58, 59, 95, 121, 179, 237, 238, 260, 382, 424
Ebû Sa'lebe el-Huşenî 320
Ebû Sâbit 83
Ebû Sâlih 390
Ebû Sayyâh 319, 395
Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf 58, 99, 213, 223
Ebû Seleme b. Abdülesed 24
Ebû Seleme el-Hadramî 242
Ebû Sinân b. Mıhsan 172
Ebû Süfyân 29, 30, 31, 33, 34, 35, 87, 88, 89, 90, 100, 110, 115, 116, 118, 119, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 138, 139, 141, 155, 159, 176, 218, 224, 248, 253, 282, 358
Ebû Süfyân b. el-Hâris b. Abdülmuttalib 36, 80, 351, 353
Ebû Süfyân b. Hâlid 183
Ebû Süfyân Huyey b. Ahtab 100
Ebû Şahm 172
Ebû Şüreyh el-Ka'bî 269
Ebû Şüyeym 305, 332
Ebû Ubeyde b. Abdullah b. Zem'a el-Esedî 84
Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh 146, 202, 203, 265, 430, 432, 433
Ebû Ubeyde Hamza b. Abdullah b. Ömer 84
Ebû Ufeyr 23, 323
Ebû Üsâme el-Cüşemî 115, 141, 144, 175
Ebû Üseyd es-Sâ'idî 71
Ebû Vâil 390
Ebû Vâkıd el-Leysî 99
Ebû Vecze 140
Ebû Zer 189, 190, 199, 223, 291
Ebû Zeyd b. Amr 209
Ebû Zübeyne 360
Ebüd-Dayyâh b. en-Nu'mân 356
Ebül-A'ver 89, 429
Ebül-Âs 204, 205
Ebül-Bersâ 410
Ebül-Esved 194, 217
Ebül-Fadl 361, 362
Ebül-Hakem 181, 396

Ebül-Heysem b. et-Teyyihân 348, 364, 375, 378
Ebül-Hubâb 62, 240
Ebül-Hukayk 14, 295, 297, 325, 326, 327, 330, 336, 349, 362, 370
Ebül-Hureys 393
Ebül-Huveyris 47
Ebül-Kâsım 8, 9, 148, 163, 165, 289, 301, 302, 303, 323, 327, 334, 411, 415
Ebül-Kâsım Abdülvehhâb b. Ebû Habîbe 404
Ebül-Kâsım Abdülvehhâb b. İsa b. Ebû Hayye 287
Ebül-Kâsım b. Umâre b. Gaziyye 417
Ebül-Kayn el-Müzenî 330
Ebül-Lahmın 324, 341
Ebül-Müleyh el-Hüzelî 241
Ebül-Yeser 316
Ebün-Nadr 58
Ebün-Nu'mân 85
Ebün-Nübeyt 311
Ebür-Rûm b. Umeyr 256
Ebüs-Sâib 121
Ebüş-Şahm 46, 289, 329
Ebüz-Zübeyr 267, 268
ed-Dahhâk 378
ed-Damrî 34
ed-Darrata 24
ed-Delâl 23
ed-Dubeyb 209
Eflah 80, 84, 121
Eflah b. Humeyd 377
Eflah b. Sa'îd 97, 381, 428
Ehâbîş 88, 89, 183, 231, 246, 251
Ehl-i Beyt 92, 93, 337
Ehl-i Kitap 25
Ehlüs-sefîneteyn 340
el- Mezâd 112
el-A'meş 390
el-A'rec 236, 425
el-Adâse 185
el-Ahnes 278, 282
el-Akîk 112, 119
el-Âliye 121
el-Âmirî 278, 279, 280, 281
el-Asbağ b. Amr 212, 213
el-Asbe 100
el-Aşâ 250
el-Avâf 23
el-Bakî 178, 179
el-Berâ b. Âzib 94, 99, 241
el-Berâ b. Evs b. Hâlid b. el-Ca'd b. Avf 345
el-Berâh 83, 84
el-Beydâ 189, 226, 392
el-Büveyle 24
el-Câsimeyn 350
el-Cebeliyye 19
el-Ced b. Kays 242, 243
el-Cenâh 194
el-Cinâb 384
el-Cuhfe 226, 230
el-Cürf 86, 186, 212, 415, 424
el-Ebvâ 228, 229, 230
el-Esved b. Huzâ'î 36, 39
el-Fadl b. Abbâs 353
el-Fahleteyn 210
el-Fâkih b. en-Nu'mân 351
el-Fâri'a bt. Ubeyd b. Mu'âviye b. Ubeyd 177
el-Fâsık 11
el-Fetk 414
el-Fudayl b. Mübeşşir 92, 317
el-Fur 49
el-Furut 194
el-Gâbe 188, 189, 200, 204, 221
el-Gâdiye 189
el-Gamîm 187, 231, 232
el-Gıfârî 291, 346
el-Haccâc 359, 360, 361, 362
el-Hacûn 393
el-Hadâik 154, 160
el-Hafîde 215
el-Hakem 171, 231, 336
el-Hakem b. el-Âs 245
el-Halâik 50
el-Hâris b. Abdullah b. Ka'b 238, 258, 267, 268, 317, 321, 344, 369, 393, 395
el-Hâris b. Avf 89, 116, 124, 139, 307, 333
el-Hâris b. Dırâr 49, 51, 56
el-Hâris b. el-Fudayl 54, 412
el-Hâris b. en-Nu'mân b. Yesâf b. Nadle b. Amr b. Avf b. Ganm b. Mâlik 428
el-Hâris b. Evs 177, 179, 203
el-Hâris b. Fudayl 106
el-Hâris b. Hâtıb 357, 395
el-Hâris b. Hazme 50, 77, 184
el-Hâris b. Hişâm 246
el-Hâris b. Mâlik b. el-Bersâ 409
el-Hâris b. Umeyr 414, 418
el-Hâris Ebû Zeyneb 38, 292, 310
el-Harrâr 230
el-Harre 403, 407
el-Hatam 332
el-Hazavât 54
el-Hedde 403, 407
el-Hemec 213, 214
el-Heysem b. Vâkıd 239
el-Hinâ 223
el-Hismâ 207
el-Hubâb b. el-Münzir 50, 147, 164, 225, 298, 299, 304, 315, 318, 323, 367
el-Hubâb b. Sahr es-Sülemî 375
el-Huleys b. Alkame 251
el-Husayn 35, 166, 176, 179, 351
el-Hüneyd 207, 208
el-Hüneyd b. Ârid 207
el-Îs 204, 281
el-Kadıyye 389
el-Kalîb 239
el-Kamûs 325
el-Kâre 99, 105
el-Kâsım b. Abdurrahman b. Râfi 123
el-Kâsım b. Muhammed 201
el-Kasvâ 393
el-Kedîd 409
el-Ketîbe 218, 291, 303, 307, 322, 324, 325, 328, 329, 330, 331, 336, 348, 349, 350, 357, 370
el-Küdr Gazvesi 383
el-Lefîf 347
el-Levn 17
el-Luhayf 146
el-Makburî 120, 419, 421
el-Marâd 203
el-Medîk 41
el-Menzile 298
el-Merâd 139
el-Mesîb 23
el-Meyfa'a 383, 384

el-Mikdâd 33, 50, 189, 190, 192, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 225, 233, 350, 373, 383
el-Misver b. Mahreme 238
el-Misver b. Rifâ'a 22, 158, 167, 179, 198
el-Muğîre b. Abdurrahman el-Hizâmî 175
el-Muğîre b. Mu‘âviye 204, 205
el-Muğîre b. Mu‘âviye b. el-Âs 204
el-Muğîre b. Şu‘be 247, 248, 249
el-Mukavkıs 247
el-Musalla 19
el-Muttalib b. Abdullah b. Hantab 227
el-Müreysî 49, 51, 59, 65, 67, 70, 71, 85, 114, 172
el-Müseyr 100
el-Müşellel 411
el-Ukâb 193, 304
el-Vâdia 189
el-Vâdiyeyn 243
el-Vatîh 292, 303
el-Velîd b. Abdülmelik 286
el-Velîd b. el-Velîd 405
el-Verd 198
el-Vetîh 324, 325
Enes b. Evs b. Atîk b. Amr b. Abdüla‘lem b. Ze‘ûrâ b. Cüşem b. Abdüleşhel 144
Enmâr 40, 203
en-Nabt [Nabatlılar] 40
en-Nakî 67, 70
en-Nebîtoğulları 171
en-Netât 218, 291, 296, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 305, 307, 315, 322, 324, 325, 328, 330, 336, 343, 345, 346, 349, 356, 357, 363, 370, 375
en-Nizâr 303, 324, 325, 331
en-Nu‘mân b. Ebû Cu‘âl 207
en-Nu‘mân b. Funhus el-Yahûdî 415
Ensâr 8, 23, 24, 27, 36, 43, 50, 52, 59, 61, 62, 68, 82, 91, 92, 96, 98, 99, 109, 147, 154, 160, 192, 200, 225, 238, 239, 308, 356, 366, 372, 374, 378, 398, 413, 421, 422, 428, 429, 430
Erâk 36, 72, 189
er-Rah 141, 142
er-Revhâ 50, 133, 227
er-Ruvâ bt. Umeyr 19
Esed b. Huzeyme 201
Esed b. Ubeyd 152
Eslem 106, 108, 112, 115, 172, 226, 258, 268, 290, 315, 318, 320, 346, 347, 357, 376, 390
Esmâ b. Hârise 315
Esmâ bt. Umeys 397, 425
es-Sa‘b b. Cessame 228
es-Sa‘b b. Mu‘âz 315, 316, 317, 318, 321, 322, 344
es-Sa‘dân 339
es-Sa‘leb 252
es-Sâfiyye 23
es-Sahbâ 292, 293, 294, 364, 365, 366
es-Sâib b. Ebû Lübâbe 154
es-Salt b. Mahreme b. el-Muttalib 351
es-Savreyn 147, 206
es-Sekb 345
es-Semrâ 200
es-Serîr 296
es-Sevrî 153, 390
es-Seyyâle 139, 187, 227
es-Sîy 412
es-Sumâm 187
Eş‘arîler 352, 377
Eşca 12, 20, 30, 89, 292, 295, 304, 338, 340, 357, 384
eş-Şak 218
eş-Şakrâ bt. Kinâne 21
eş-Şerebe 185
eş-Şerîd 247
eş-Şık 296, 301, 302, 303, 323, 324, 325, 331, 336, 343, 345, 346, 349, 357, 370, 375, 376
eş-Şi‘râ 242
eş-Şu‘aybe 402
eş-Şukra 41
eş-Şüteym b. Abdümenâf et-Teymî 256
et-Taraf 206
et-Tayyib b. Ber 351
et-Teveme 222
et-Tufeyl b. en-Nu‘mân 120
ev eşyası 158, 170, 336, 337, 341, 368
Evs 8, 11, 13, 24, 27, 30, 52, 58, 59, 60, 61, 62, 65, 72, 76, 77, 87, 100, 109, 127, 131, 143, 144, 146, 154, 159, 160, 164, 171, 181, 240, 254, 263, 345, 346, 347, 357, 376
Evs b. Habîb 357, 395
Evs b. Havlî 61, 65, 240, 254, 263, 393
Evs b. Kayzî 60, 109, 143
Evsâr 194, 197, 200
Eymen b. Ubeyd 340
Eyyûb b. Abdurrahman b. Ebû Sa‘sa‘a 147, 171
Eyyûb b. Beşîr el-Mu‘âvî 165, 171
Eyyûb b. en-Nu‘mân 39, 86, 93, 111, 377
Eyyûb b. Hâlid 156
Ezd 418
Ezher b. Abduavf ez-Zührî 278
ezvac-ı tahirât 354
ez-Zarib 71, 308, 345
ez-Zeğâbe 90, 101, 222, 292
ez-Zeyyâl 316
ez-Zübeyr b. Bâtâ 102, 130, 145, 151, 168, 170
ez-Zübeyr b. el-Avvâm 24, 103, 118, 145, 146, 162, 170, 175, 328, 345, 367, 375, 380
ez-Zührî 23, 55, 58, 81, 86, 89, 124, 134, 140, 153, 154, 156, 157, 158, 171, 186, 217, 228, 238, 274, 286, 349, 352, 372, 375, 383, 389, 399, 411

F

Fâid 200
Fâri 53, 100, 109
Fars 91, 274
Fâtıma 350, 354, 425
Fâtıma bt. Rebî‘a b. Zeyd 216
Fedâle b. Ubeyd 339
Fedek 23, 181, 213, 214, 341, 344, 363, 364, 368, 370, 378, 380, 431
Feraka b. Mâlik b. Huzeyfe b. Bedr Hubeyb 197
Ferve b. Amr 50, 147, 336, 337, 346, 348, 364, 375, 378

Ferve b. Amr b. Hayyân b. Sahr 364
Ferve b. Amr el-Beyâdî 375
Ferve b. Hübeyre el-Kuşeyrî 387
Fetih 263, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 340, 341
fidye 57, 58, 167, 230, 231
Fihr 53
Firavun 402
Fudayl b. en-Nu‘mân 357
Furât b. Hayyân 36, 205

G

Gadîr 232
Gâlib b. Abdullah 381, 383, 409, 411
Gânim b. Ebû Gânim 390
ganimet 17, 24, 27, 52, 54, 55, 71, 171, 174, 204, 225, 267, 287, 288, 289, 292, 307, 319, 321, 324, 325, 332, 336, 337, 338, 340, 341, 344, 346, 367, 385, 416, 427, 428
Gatafân 12, 39, 88, 89, 90, 101, 102, 106, 109, 113, 114, 116, 119, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 139, 142, 151, 192, 203, 208, 210, 218, 291, 294, 295, 297, 305, 306, 307, 331, 333, 358, 384, 385
Gaziyye b. Amr 255, 344
Gazzâl b. Samuel 101, 103, 105, 109, 130, 133, 163, 166, 169, 180
Gıfâr 21, 248, 320, 342, 346, 357, 376
Girrîs 350
Gurâbât 187
Gurân 186, 187

H

Habîb b. Ebû Evs 404
Habîb b. Evs es-Sakafî 404
Habîbe bt. Hârice b. Zeyd b. Ebû Züheyr 355
Haccâc b. Ilât es-Sülemî el-Behzî 359
Haccetül-Vedâ 263
Hacerül-Esved 393, 394
Hadîce 351
Hafsa 366, 377
Hakîm b. Muhammed 375
Hâlid b. Abbâd el-Gıfârî 241
Hâlid b. el-Velîd 112, 116, 119, 139, 144, 278, 317, 348, 403, 404, 422, 423, 424
Hâlid b. er-Rebî‘a b. Ebû Hilâl 329
Hâlid b. İlyâs 49, 184, 192, 318, 424, 425
Hâlid b. Rebâh 310
Hâlid b. Üseyd 396
Hâlid b. Velîd 231, 232, 234, 404, 422
Hâlid b. Yezîd 372, 417
Hâlid el-Hazzâ 241
Hallâd b. Süveyd 166, 167, 172, 180
Hamrâül-Esed 146
Hamza 84, 120, 144
Hamza b. Abdülvâhid 379
Hamza b. Amr el-Eslemî 235
Hanî b. Habîb 351
Haniflik 11
Hanzale 178
Harasa 296
Harb b. Ümeyye 89
Harece 114
Harem 268, 359, 392
Hârice b. Abdullah 39, 80, 159, 220, 389
Hârice b. el-Hâris 67, 111, 115, 220
Hârice b. Huseyl el-Eşca‘î 218
Hârise b. el-Hâris 346
Hârise b. en-Nu‘mân 147, 366
Hârise b. Evs 387
Harunoğulları 9, 13
Has‘am 379, 413, 414
Hashâs 284
Hassân b. Sâbit 10, 20, 35, 36, 79, 81, 82, 83, 84, 89, 93, 109, 181, 199, 200
Hâşim b. Dubâbe 52
Hâtıb b. Ebû Belte‘a 70, 256
Hâtıb b. Ümeyye ez-Zaferî 160
Havvât b. Cübeyr 105, 107, 205
Hayber 18, 20, 23, 36, 37, 38, 86, 87, 88, 92, 114, 126, 153, 154, 174, 180, 181, 192, 203, 213, 215, 217, 218, 219, 274, 275, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 299, 301, 303, 304, 305, 306, 308, 310, 311, 313, 315, 316, 317, 319, 321, 322, 325, 327, 330, 332, 333, 334, 335, 336, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 347, 349, 350, 351, 352, 355, 356, 357, 358, 359, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 368, 369, 372, 373, 374, 375, 376, 378, 384, 386, 388, 389, 395
Hayber Yahudileri 126, 174, 180, 213, 214, 291, 292, 294, 325, 358, 364
Hayfâ 305, 307, 332
Hazn b. Ebû Vehb 217
Hazrec 24, 60, 76, 77, 82, 85, 100, 127, 180, 181
Hazrecliler 8, 59, 65, 77, 104, 148, 198
Hendek 34, 86, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 109, 110, 111, 114, 115, 120, 122, 123, 124, 137, 140, 142, 143, 144, 145, 181, 306, 386, 400
Hevâzin 274, 379
Hevze b. el-Hukayk 87
Hevze b. Kays 87, 295
Hevze b. Kays el-Vâilî 87
Heykâ 193, 194, 203
Hırâş b. es-Sımme 345
Hırâş b. Hüneyd 269
Hırâş b. Ümeyye 252, 269, 395
Hıristiyan 213, 373, 427
Hibbân b. el-Arika 115, 144, 175
Hibbân b. Mille 209
Hicâz 180
Hicaz 288, 289, 310, 333, 359, 361, 368, 375, 378, 386, 412
Hicr 24
Hil 268
Hilâl b. Ümeyye 97
Hilâl b. Üsâme 329
Himyerli 427
Hind 156, 315, 335, 341, 351
Hind b. Hârise 315
Hind bt. Amr b. Harâm 342
Hind bt. el-Hâris 156
Hind bt. Ubeyde b. el-Hâris 351
Hirakl 96, 250, 405, 419
Hismâ 207
Hişâm b. el-Âs b. Vâil 256

Hişâm b. Sa‘d 40, 49, 51, 62, 86, 238, 396
Hişâm b. Zühre 121
Hiyâd 296
Hizâm b. Hişâm 57, 86, 223, 395
Hizâm b. Sa‘d b. Muhayyisa 341, 345, 349
Hubeyb 105
Hubeyb b. Adî 187
Hubeyb b. Uyeyne 197
Hudeybiye 114, 223, 228, 238, 241, 242, 243, 244, 246, 254, 255, 260, 263, 266, 268, 269, 270, 271, 274, 276, 277, 278, 283, 286, 288, 289, 340, 341, 358, 389, 393, 394, 395, 400, 405, 408
Hufâf b. Îmâ 229
Humeyd b. Mâlik 206
Hummâm [b. el-Husayn el-Merî] 35
humus 22, 26, 54, 55, 172, 173, 174, 204, 215, 280, 281, 320, 321, 336, 339, 340, 343, 349, 351, 352, 353, 414
Huneys 278, 279, 282
Hurbâ 96
Hurmalıklar 171
Husayfe 32
Huseyl b. Hârice 292
Huseyl b. Hârice el-Eşca‘î 294
Huseyl b. Nüveyre 384
Huseyl b. Nüveyre el-Eşca‘î 180
Husnâ 23
Huveytıb b. Abdüluzzâ 234, 255, 256, 257, 258, 261, 265, 358, 398
Huveyyisa 203, 371
Huyey b. Ahtab 8, 9, 12, 14, 87, 100, 102, 104, 106, 132, 133, 136, 150, 152, 155, 162, 166, 169, 170, 180, 307, 361, 362
Huzâ‘a 49, 90, 182, 183, 208, 243, 244, 265, 284, 287, 388, 408
Huzeyfe b. el-Yemân 137, 138, 139, 199, 287, 390
Huzeym 207
Hübel 141
Hübeyre b. Ebû Vehb 115, 116, 119
Hüneyd 207, 209, 286

I

Irak 205, 345, 364
Iyâd b. Ganm el-Fihrî 287

İ

İbn Abbâs 81, 120, 123, 142, 167, 176, 197, 218, 228, 234, 259, 270, 353, 389, 390, 391, 394, 395, 396
İbn Abdullah b. Cahş 378
İbn Akîl 427
İbn Ayyâş ez-Zürakî 235
İbn Ca‘fer 35, 84, 109
İbn Cemre 378
İbn Cündeb 357
İbn Ebû Avn 383
İbn Ebû Habîbe 7, 29, 49, 80, 87, 105, 168, 218, 222, 234, 236, 288, 376, 389, 396
İbn Ebû Hadred 289
İbn Ebû Hubeyş 351
İbn Ebû Sebre 47, 49, 54, 57, 70, 84, 86, 92, 99, 106, 113, 147, 158, 173, 174, 194, 196, 197, 201, 206, 222, 223, 242, 264, 288, 310, 317, 318, 321, 322, 330, 341, 342, 343, 345, 389, 391, 412, 413, 416, 420, 422
İbn Ebû Şürayk 378
İbn Ebû Zib 120, 171, 238, 372
İbn Ebü'l-Hukayk 24, 39, 128
İbn Ebül-Avcâ 399
İbn Ebül-Cenûb 96
İbn Ebül-Hukayk 329, 361
İbn Ebüz-Zib 136
İbn Ebüz-Zinâd 35, 84, 87, 109, 284, 423
İbn Gufeyr 348
İbn Hareşe 24
İbn Hırâş 150, 165
İbn Ka‘b b. Mâlik 186, 413, 422
İbn Ka‘b el-Kurazî 133, 420
İbn Mes‘ûd 54
İbn Mesleme 11
İbn Mevheb 390
İbn Muhammed el-Ahnesî 139
İbn Ömer 52, 122, 211, 257, 373, 376
İbn Revâha 29, 85, 393, 394, 417, 418, 419
İbn Rûmân 68, 81, 428
İbn Sa‘iyye 170
İbn Selâm 17, 26
İbn Übey 12, 13, 14, 16, 28, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 81, 159, 240, 242, 258
İbn Ümmü Mektûm 16, 86, 145, 188, 198, 225
İbn Vâkıd 29, 58, 63, 105, 124, 136, 137, 153, 167, 348, 349, 376, 392, 394, 397
İbn Yâmîn 18, 19
İbn Zeyd el-Eşhelî 222
İbnüd-Dahdâha 154
İbnül-Ekva 192, 196, 293, 318
İbnül-Eşref 137
İbnül-Füray‘a 81
İbnül-Hâris b. Kays 378
İbnül-Müseyyeb 140, 153, 268
İbnüs-Selcî 352
İbrahim b. Ca‘fer 66, 112, 114, 141, 153, 160, 172, 180, 203, 288, 324, 336, 348, 355, 376, 377
İbrahim b. el-Husayn 179
İbrahim b. Huveyyisa 382
İbrahim b. İsmail 394, 396
İbrahim b. Yahya 80, 423
İbrahim b. Yezîd 268
ifk 80
İkrime b. Ammâr 379
İkrime b. Ebû Cehil 116, 131, 132, 139, 231, 234, 245, 252, 396, 406
İkrime b. Ebû Cehl 115
Îmâ b. Rahda 229
İmrân b. Husayn 57
İmrân b. Mennâh 206
inci 11, 21, 337, 338, 344
İsa b. Ayle 214
İsa b. Ma‘mer 71, 175
İsa b. Umeyle 203
İsâf 141
İshâk b. Abdullah 174, 223, 242, 264, 322, 343, 413, 422
İshâk b. Abdullah b. Ebû Ferve 318, 345, 412
İshâk b. Abdullah b. Ebû Talha 416
İshâk b. Yahya 58, 144
İsmail b. Abbâs 394
İsmail b. Abdullah b. Cübeyr 182

İsmail b. Abdülmelik b. Nâfi 376
İsmail b. Atıyye b. Abdullah b. Üneys 46
İsmail b. İbrahim b. Ukbe 288
İsmail b. Mus'ab 66, 423
İyâs b. Seleme 188, 239, 379

K

Ka'b b. Amr el-Mâzinî 148
Ka'b b. Esed 12, 13, 100, 101, 102, 104, 127, 130, 132, 133, 150, 151, 154, 162, 165, 166, 169, 180
Ka'b b. Eşref 370
Ka'b b. Lüey 232, 245, 246
Ka'b b. Mâlik 35, 93, 158, 301
Ka'b b. Ucre 229, 381
Ka'b b. Umeyr 411
Ka'b b. Zeyd 103, 144
Kâbe 87, 106, 224, 232, 245, 246, 250, 251, 252, 254, 257, 260, 262, 276, 282, 362, 390, 393, 394, 395, 396, 399
Kabîsa b. Züeyb 408
Kanât 7, 193, 196
Karn 46
kasâme 372
Kasım b. Mahreme b. el-Muttalib 351
Kasım b. Muhammed 41, 377
Kasvâ 63, 68, 71, 199, 225, 238, 393
Katâde b. en-Nu'mân 50, 147, 165
Kaynukâ 28, 160, 161
Kays b. en-Nu'mân b. Mes'ade b. Hakeme b. Mâlik b. Bedr 217
Kays b. İmruül-Kays 36
Kays b. Mahreme b. Muttalib 351
Kays b. Sa'd 198
Kays b. Sa'sa'a 92
Kayser 47, 106, 207
Kaysoğulları 19
Kebîs 300
Kebşe bt. Ubeyd 177, 179
Kelb 213
Kerkere 338
Kevser 278, 280, 281
kılıç 22, 24, 39, 40, 82, 119, 125, 126, 127, 131, 137, 147, 150, 158, 212, 224, 250, 258, 264, 302, 306, 327, 336, 391, 420, 427
Kinâne Oğulları 59, 60, 81, 101, 247
Kinâne b. Abdüyâlîl 249
Kinâne b. Ebül-Hukayk 87, 180, 181, 295, 296, 297, 305, 307, 325, 326, 327, 328, 329, 330
Kinâne b. Suveyrâ 9, 10, 16
Kisra 96, 106, 250
Köle 52, 55, 56, 57, 63, 190, 260, 278, 291, 304, 305, 333, 339, 341, 347, 360, 361, 367, 370, 374, 383, 396
Ku'aybe bt. Sa'd b. Utbe 159
Ku'aybe bt. Sa'd el-Eslemiyye 175, 341
Kubâ 96, 97, 221
Kubâ Mescidi 8
Kudâ'a 427, 429
Kudâme b. Musa 86, 122, 223, 349
Kudeyd 35, 182, 409, 411
Kurayza Yahudileri 12, 108

Kureyş 8, 20, 30, 33, 34, 53, 59, 60, 87, 88, 89, 90, 91, 100, 102, 104, 106, 109, 113, 115, 118, 119, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 140, 142, 145, 151, 154, 160, 161, 175, 187, 204, 205, 215, 225, 231, 232, 233, 235, 237, 238, 245, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 263, 265, 271, 275, 281, 282, 283, 284, 286, 296, 306, 358, 359, 362, 387, 388, 391, 392, 400, 401, 405, 406
Kurre b. Ebû Asfar es-Sal'î 207
Kusay 175
Kusem 360
Kutayr el-Hârisî 341
Kutbe b. Âmir 147, 413, 423
Kürz b. Câbir 220, 221, 256
Küseyyir b. Zeyd 136

L

Lâbutî 334
Lahm 324, 341, 419
Lât 133, 141, 233, 246, 358
Levh-i Mahfuz 25
Levn 17, 26
Leyla 17, 210
Lizâr 345
Lizâz 71

M

Ma'ân 419
Ma'bed 34, 35
Ma'mer 23, 81, 134, 153, 156, 158, 186, 238, 274, 352, 372, 375
Ma'mer b. Abdullah el-Adevî 395
Ma'mer b. Râşid 7, 29, 49, 86, 153, 288, 383
Ma'n b. Adî 50, 147
Madribul-Kubbe 186
Mahmiye b. Cez ez-Zübeydî 55, 174, 353
Mahmûd b. Lebîd 190
Mahmûd b. Mesleme 300, 314, 356, 357
Mahmûd er-Recî 314
Mahşî b. Amr 33
Mâlik b. Avf el-Eşca'î 432
Mâlik b. Ebür-Ricâl 197, 425
Mâlik b. Enes 40, 121, 241, 267
Mâlik b. Evs b. el-Hadesân 58
Mâlik b. Huzeyfe b. Bedr 197, 216
Mâlik b. Sa'sa'a 378
Mansûr b. el-Mu'temir 390
Mariye 23
Mâviyye 187
Meâb 419
Mecenne 33
Mecma'us-Süyûl 221
Medain 96
Medine 9, 10, 16, 19, 23, 25, 27, 29, 30, 31, 36, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 56, 57, 60, 63, 66, 67, 68, 71, 73, 82, 85, 86, 90, 91, 92, 96, 100, 106, 108, 112, 114, 121, 122, 123, 124, 127, 141, 143, 145, 167, 174, 182, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 197, 199, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 210, 213, 216, 220, 222, 224, 225, 226, 268, 272, 273, 278, 280, 283, 284, 286, 288,

291, 292, 295, 297, 305, 330, 331, 340, 341, 344, 349, 363, 364, 366, 368, 369, 371, 373, 377, 378, 379, 380, 382, 383, 388, 389, 399, 402, 404, 406, 407, 408, 410, 411, 412, 413, 414, 418, 424, 425, 428
Mekke 9, 30, 31, 33, 34, 53, 87, 90, 114, 145, 186, 205, 223, 226, 231, 233, 245, 248, 252, 253, 254, 258, 260, 265, 272, 275, 277, 281, 282, 283, 284, 286, 317, 327, 353, 358, 359, 379, 387, 391, 392, 393, 394, 396, 398, 400, 403, 404, 405, 407, 409
Melel 139, 227
Melkân b. Abde 351
Merhab 295, 300, 304, 305, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 356, 357, 363
Merrüz-Zahrân 89, 235, 269, 392, 403
Mersed b. Ebû Mersed 146
Mervân 92, 222, 377
Mervân b. Ebû Sa'îd 92, 222
Merve 204, 210, 268, 394, 395
Meryem oğlu İsa 402
Mes'ade 191, 193, 195, 196, 197, 200
Mes'ûd b. el-Esved b. Hârise b. Nadle 428
Mes'ûd b. Ruhayle 89, 113, 116, 131, 139
Mes'ûd b. Sa'd 357, 395
Mes'ûd b. Sinân 36
Mesceb 414
Mescid-i Harâm 232, 262, 276, 277, 362
Mescidül-Fadîh 16
Mescidül-Feth 113
Meşrebetu Ümmi İbrahim 23
Mevhibe 72
mevûde-i suğrâ 59
Meymûne 396, 398
Mezkûr 48
Mıkyes 53
Mid'am 319, 366
miğfer 190, 247, 302, 308, 391
Mikdâd b. Amr 189
Mikrez b. Hafs 251, 254, 256, 257, 258, 261, 264, 265, 392
Mikşem 350
miskin 55
Mistah b. Üsâse 79, 351
Mistah b. Üsâse b. Abbâd 351
Mu'attib b. Kuşeyr 60, 106, 143, 160
Mu'attib el-Eslemî 315
Mu'âviye b. Ebû Süfyân 89, 138, 248, 287, 350, 354, 377, 378, 379
Mu'âz b. Afrâ 378
Mu'âz b. Cebel 50, 147, 346
Mu'âz b. Mâ'is 196
Mu'âz b. Muhammed 176, 223, 270, 288, 389, 391
Mu'âz b. Rifâ'a 50, 147
Mu'âz b. Rifâ'a b. Râfi 50
Muaz b. Maıs 192
Mudar 66
Muhacir 8, 23, 24, 52, 59, 60, 61, 81, 91, 92, 113, 147, 192, 211, 225, 256, 309, 374, 378, 416, 429, 430
Muhammed b. Abdullah 7, 29, 49, 55, 124, 140, 157, 264, 286, 288, 389, 411
Muhammed b. Abdullah b. Ebû Sebre 223
Muhammed b. Abdullah b. Mâlik b. Muhammed b. İbrahim b. Eslem b. Necre es-Sâ'idî 172
Muhammed b. Abdullah b. Ömer b. Osman 413
Muhammed b. Abdurrahman b. Sevbân 157
Muhammed b. Amr el-Ensârî 29
Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im 238
Muhammed b. el-Fadl 198, 312
Muhammed b. el-Hicâzî 242
Muhammed b. el-Münkedir 167, 178
Muhammed b. Hamza b. Ömer el-Eslemî 411
Muhammed b. İbrahim 97, 172, 205, 390
Muhammed b. Ka'b el-Kurazî 97, 100, 167
Muhammed b. Mesleme 10, 19, 22, 48, 61, 62, 63, 65, 66, 112, 114, 146, 149, 152, 153, 158, 159, 174, 184, 185, 189, 193, 194, 202, 203, 225, 254, 265, 298, 299, 300, 309, 311, 313, 314, 318, 329, 347, 378, 391, 392
Muhammed b. Müslim 425
Muhammed b. Nu'aym 391
Muhammed b. Sâlih 7, 49, 68, 81, 86, 177, 288, 420, 422
Muhammed b. Sehl b. Ebû Hasme 369
Muhammed b. Şücâ 288, 404
Muhammed b. Ukbe 151
Muhammed b. Ya'kûb 288
Muhammed b. Yahya b. Hibbân 58, 152, 168, 395
Muhammed b. Yahya b. Sehl b. Ebû Hasme 7, 29, 86, 92, 223, 288, 373
Muhammed b. Ziyâd b. Ebû Hüneyde 97
Muhammed Belî 30
Muhammed Dacnân 187
Muhammed el-Gamîm 187
Muhammed es-Selcî 105
Muhayrık 23
Muhayyisa b. Mes'ûd 203, 341, 351, 363
Muhriz b. Nadle 192, 193, 194, 197, 200
Murey b. Sinân 340
Mus'ab b. Sâbit 26, 354, 424
Mus'ab el-Abdî 359
Musa 10, 39, 102, 133, 148, 150, 309, 332, 334, 402
Musa b. Amr b. Abdullah b. Râfi 348
Musa b. Amr el-Hârisî 23, 323
Musa b. Cübeyr 182
Musa b. Meysere 391
Musa b. Muhammed 29, 86, 132, 140, 142, 188, 190, 192, 197, 198, 204, 207, 223
Musa b. Ubeyde 86, 156, 167, 239
Musa b. Ya'kûb 134, 217, 350
Mustalık 52
Mutayyibûn 409

Mute 294, 348, 414, 417, 418, 419, 420, 422, 424, 425, 427, 428
Muzâd 115
Muzahhir b. Râfi 373, 374
Mübeşşir b. el-Berâ 336
Mücemmi b. Câriye 271
Mücemmi b. Hârise 313
Mücemmi b. Ya'kûb 86, 223, 271, 313
Münafıklar 21, 32, 81, 178
Münafıklık 105
Müreysî 53, 71, 172
Mürre b. Mâlik 352
müsâkât 347
müsle 11, 137, 222
Müslim b. Abdullah el-Cühenî 409
Müşrik 34, 39, 41, 115, 119, 120, 121, 144, 145, 174, 193, 200, 201, 202, 205, 231, 240, 252, 255, 258, 267, 278, 283, 286, 294, 362, 420, 422, 423
Müzeyne 203, 226, 272, 273

N

Nâ'im 300, 303, 306, 308, 314, 319, 322, 333, 346, 356, 357, 363, 375
Na'mân 248
Nâciye b. Cündeb el-Eslemî 224, 225, 226, 230, 239, 357, 390
Nâciye b. el-A'cem 239, 240
Nadîroğulları 8
Nadr b. el-Hâris 165
nafaka 290
Nâfi 84, 376, 420
Nâfi b. Cübeyr 84
Nâfi b. Sâbit 422
Nahl 186
Nâile 141, 165, 179, 203
Nakmâ 101, 292
Nâmûs-u Ekber 402
Nebbâş b. Kays 97, 103, 105, 108, 145, 149, 151, 163, 166, 169, 180
Necaşî 250, 340, 400, 401, 402, 405
Necd 40, 173, 189, 379
Nehîk b. Mirdâs 382
Nevfel b. Abdullah 116, 118, 120, 145
Nevfel b. Mu'âviye 116, 358, 388
Nu'aym b. Evs 350, 352
Nu'aym b. Mes'ûd 20, 30, 33, 35, 127, 128, 134, 181
Nu'mân b. Asr 165, 203
Nuhbe 46
Nûn b. Yûşa 363
Nübâte 166, 180
Nümeyle 53, 351

O

Osman b. Affân 32, 47, 50, 61, 124, 146, 173, 224, 252, 257, 263, 265, 268, 300, 345, 352, 354, 355, 356, 372, 377, 378
Osman b. Ebû Süleyman 233
Osman b. Maz'ûn 23
Osman b. Münebbih b. Ubeyd b. es-Sebbâk 145
Osman b. Talha 317, 403, 404, 407, 408

Ö

Ömer b. Abdullah b. Riyâh el-Ensârî 123
Ömer b. Abdülazîz 349
Ömer b. Ebû Âtike 194, 426

Ömer b. el-Hakem 95, 343, 412, 414
Ömer b. el-Hattâb 23, 24, 26, 29, 32, 33, 51, 52, 58, 59, 62, 65, 95, 103, 113, 118, 135, 146, 177, 224, 252, 255, 259, 260, 262, 263, 265, 267, 269, 270, 281, 287, 293, 294, 295, 296, 302, 310, 321, 345, 347, 354, 355, 373, 374, 375, 376, 378, 379, 394, 428, 432
Ömer b. Muhammed 159
Ömer b. Osman 49, 57

R

Râfi b. Ebû Râfi et-Tâî 431
Râfi b. İshâk 416
Râfi b. Mekîs 210, 213, 223, 430
Râşid 404
Râtic 91, 96, 97, 107, 112, 115
Rebî'a b. Eksem 356, 395
Rebî'a b. el-Hâris 351, 353
Rebî'a b. Osman 25, 41, 86, 235, 288, 414, 419, 428
Rebî'a b. Umeyr b. Abdullah b. el-Herem 223
Rebîa b. Eksem 192
Recî 105, 299, 300, 301, 302, 316, 323, 343, 357
Rehâvîler 351, 352, 377
Remle bt. el-Hâris 162
Reyhâne bt. Zeyd 170, 171
Riba 339
Rifâ'a b. Mesrûh 356, 395
Rifâ'a b. Samuel 164
Rifâ'a b. Zeyd 208, 209, 366
Rifâde 169
Rihâle 146
Rûhul-Kudüs 243, 257
Rukâd b. Lebîd 147
Rum 47, 420, 423, 427
Rûme 90, 101
Ruvâ bt. Umeyr 21
Rübeyh b. Abdurrahman b. Ebû Sa'îd el-Hudrî 21, 178
Rükâne b. Abdi Zeyd 351
Rükbe 412
Rükn 393
Rükn-ü Yemânî 394

S

Sa'd b. Ebû Vakkâs 109, 146, 205, 265
Sa'd b. Hizâm b. Muhayyisa 369
Sa'd b. Mu'âz 8, 24, 50, 76, 77, 80, 94, 104, 105, 109, 115, 125, 144, 146, 159, 160, 161, 164, 166, 172, 175, 176, 178, 181
Sa'd b. Ubâde 8, 17, 24, 52, 63, 76, 77, 80, 82, 83, 104, 105, 125, 147, 148, 164, 173, 198, 224, 243, 264, 304, 305, 306, 309, 318, 367, 376, 398, 429
Sa'd b. Zeyd 50, 146, 192, 195, 196, 198, 225
Sa'd b. Zürâre 177, 343
Sa'îd b. Abdullah b. Ebül-Ebyad 53
Sa'îd b. Abdurrahman b. Rukayş 429
Sa'îd b. Cübeyr 79
Sa'îd b. Ebû Zeyd el-Ensârî 84
Sa'îd b. Ebû Zeyd ez-Zürakî 223, 288
Sa'îd b. el-Müseyyeb 124, 274, 349, 352, 372, 395, 396
Sa'îd b. İbrahim 177
Sa'îd b. Müslim 211, 233, 393

Sa'îd b. Zeyd 33, 225, 237, 373
Sa‘iyye 151, 152
Sa‘lebe 40, 202
Sa‘lebe b. Adî 144, 145, 210
Sa‘lebe b. Ebû Mâlik 151, 198, 423
Sa‘lebe b. Sellâm b. Ebül-Hukayk 328, 333
Saba rüzgârı 123
Sâbit b. Akrem 147, 201
Sâbit b. el-Aclân 394
Sâbit b. Erkam 419, 422, 423
Sâbit b. Kays 24, 55, 56, 58, 82, 168, 170
Sad b. Zeyd 192
sadaka 55, 158, 230, 231, 259, 293, 294, 334, 379
Safâ 394, 395
Safiyye bt. Abdülmuttalib 109, 153, 172, 313, 341, 351, 354, 355, 364, 365, 366
Safiyye bt. Huyey 19, 324, 325, 329, 330, 331
Safvân b. Mu‘attal 73, 81, 82, 83, 223
Safvân b. Osman 257
Safvân b. Ümeyye 34, 88, 231, 234, 246, 253, 358, 388, 396, 406
Safvân Züş-Şukr 52
Sakf b. Amr 356, 395
Sakîf 231, 247, 249
Sakîfli 200
Sâlih b. Ca‘fer 106, 133, 151
Sâlih b. Ebû Hassân 97, 424
Sâlih b. Havvât 41, 107
Sâlih b. İbrahim 213
Sâlih b. Keysân 194, 241
Sâlih b. Yahya b. el-Mikdam 317
Sâlim b. Abdullah 373
Sâlim b. Umeyr 165
Sayfî 121
Sayhânî 46
Sebha 33, 189
Sebt 133, 178
seby 173, 174
Sedûs 419
Sehl b. Amr 231
Sehl b. Ebû Hasme 371
Sehl b. Huneyf 17, 24, 367
Sehle bt. Âsım 341, 344
Sekîne 271
Selâh 385, 386
Selâmât 208
Seleme b. el-Ekva 190, 191, 216, 222, 223, 293, 422
Seleme b. Eslem b. Hureyş 106, 108, 112, 115, 176, 258
Seleme b. Harîş 176
Seleme b. Hişâm b. el-Muğîre 424
Seleme b. Selâme b. Vakaş 68, 160, 177, 179, 184, 312, 378, 429
Selît b. Kays 164
Sellâm b. Ebül-Hukayk 19, 307
Sellâm b. Mişkem 8, 10, 12, 13, 14, 16, 18, 180, 181, 370
Selmâ 21, 22, 171, 200, 341, 426
Selmâ bt. Kays 164
Selmâ bt. Umeys 396
Selmân 91, 92, 93, 95
Selmân el-Fârisî 92, 111
Semüre 268
Seniyyetül-Vedâ 90, 190, 220, 292, 359, 417
Serâvi 235
Serif 182, 398
Sevbân 56
Sevîk Gazvesi 142
Sevr b. Yezîd 317
Seyf b. Süleyman 229
Sıffîn 89
Sırâr 40, 45
Sibâ b. Urfuta 48, 291, 340
Sibâr 219, 365, 373
Sidretül-Müntehâ 194
Sinân b. Ebû Sinân b. Mihsan 256
Sinân b. Veber 59
Suâle 24
Suheyb b. Sinân 24, 429
Sübeyte bt. Hanzale el-Eslemiyye 343
Süfyân b. Abdüşems 89
Süfyân b. Hâlid 182, 184
Süfyân b. Sa'îd 197, 235, 241
Süheyl b. Amr 31, 255, 256, 257, 258, 262, 263, 264, 267, 276, 282, 388, 396, 398
Süheyl Nu‘aym 31
Sülâlim 303, 324, 325, 330, 350
Süleym 24, 89, 90, 359, 399
Süleyman b. Abdülmelik 310
Süleyman b. Dâvud 176
Süleyman b. Suhaym 84, 196, 342
Sümeyrâ bt. Kays 172
Sünbülanî 290
Sürâka b. Amr b. Atıyye b. Hansâ 428
Sürâvi 238
Süveyd 12, 27, 60
Süveyd b. en-Nu‘mân 341, 345
Süveyd b. Sahr 409
Süveyd b. Zeyd 209

Ş

Şa‘sâ 10
Şam 25, 36, 47, 86, 95, 154, 173, 186, 204, 210, 215, 281, 294, 310, 345, 351, 364, 368, 373, 411, 415, 417, 418, 419, 420
Şemmâh 326
Şevhat 219
Şibl b. el-Alâ 382
Şu‘ayb b. Şeddâd 70
Şu‘ayb b. Talha b. Abdullah b. Abdurrahman b. Ebû Bekr 355
Şu‘ayb b. Ubâde 124, 416
Şukayka 290
Şukha 46
Şücâ b. Vehb 201, 412, 413
Şürahbîl 178, 414, 418
Şüyeym 332, 378

T

Tağlemeyn 203
Talha b. Huveylid el-Esedî 89
Talha b. Ubeydullah 8, 50, 144, 146, 198, 224, 268, 346, 374, 376, 378
Taylesan 334
Tebâle 413
Temîm b. Evs 352
Ten‘îm 284
Tevrat 9, 11, 102, 104, 130, 132, 134, 145, 148, 150, 152, 162, 163, 165, 166, 169, 277, 289, 309, 334, 337
Teymâ 174, 181, 312, 368, 370
Tihâme 184, 244, 408
Tövbe üstuvânesi 155
Tufeyl b. Amr 340
Tufeyl b. en-Nu‘mân 144
Tulayha b. Huveylid 116

Tumâdır 213
Tûr-i Sina 102, 133
Türebe 379

U

Ubâde b. es-Sâmit 52, 60, 64, 65, 68
Ubâde b. Kays 428
Ubeyd b. Ebû Rühm 391
Ubeyd b. Ebû Ubeyd 241
Ubeyd b. el-Cerrâh 430, 431
Ubeyd b. Hadîc 393
Ubeyd b. Huneyn 424
Ubeyd es-Sihâm 376
Ubeyde b. el-Cerrâh 259, 433
Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe 81, 228, 352, 375
Ubeydullah b. Adî b. el-Cebbâr 383
Ubeydullah b. el-Hüreyr 64, 66
Ubeydullah b. Miksem 40, 115, 119, 140
Ubeydullah b. Muhammed 398
Ubeydullah b. Utbe 197, 241
Ubeydullah b. Yenâr 390
Uhud 29, 30, 45, 90, 91, 109, 141, 142, 143, 154, 262, 369, 400, 419
Ukayl 179
Ukâz 246, 266
Ukbe b. Amr Ebû Mes‘ûd 381
Ukbe b. Zeyd 103, 165, 169
Ukkâşe b. Mihsan 146, 192, 194, 197, 200, 201
Ulbe b. Zeyd 44, 191, 380, 381
Umâre b. Abbâd b. Müleyl 357
Umâre b. Gaziyye 57, 420, 428
Umâre b. Hazm 43, 82, 94
Umâre b. Ma‘mer 197
Umâre b. Ukbe b. Ebû Mu‘ayt 286
Umâre b. Ukbe el-Gıfârî 316
Umâre bt. Hamza b. Abdülmuttalib 396
Umeyr b. Vehb el-Cümahî 256
umre 31, 224, 225, 231, 233, 242, 251, 252, 255, 258, 273, 389, 390, 395, 396, 399, 409, 431
Umretül-Kadâ 263, 277, 371, 389, 390, 391, 393, 395, 396, 399, 405
Urene 182, 183
Ureyne 220
Ureyneliler 267
Urve b. ez-Zübeyr 55, 84, 217, 286, 354
Urve b. Mes‘ûd 245, 246, 248, 250
Urve b. Verd 21
Usfân 186, 187, 232, 235, 269, 405
Uşer 311
Utbe b. Bedr 295
Utbe b. Cebîre 166, 174
Utbe b. Esîd b. Câriye 278
Uvâl 202
Uveykıb 378
Uveym b. Sâ‘ide 50, 147, 165
Uyeyne 67, 88, 89, 114, 116, 124, 126, 135, 188, 189, 190, 200, 267, 305, 306, 307, 308, 322, 332, 333, 385, 386, 387
Uzre 208, 429, 430
Uzzâ 133, 141

Ü

Übey b. Abbâs b. Sehl 95
Übey b. Ka‘b 50, 80, 141, 278, 378

Übeyr b. el-Alâ 214
Ümeyye bt. Ebüs-Salt el-Gıfâriyye 342
Ümmü Abdullah 330
Ümmü Ali bt. el-Hakem 342
Ümmü Âmir bt. Yezîd b. es-Seken 194
Ümmü Âmir el-Eşheliyye 124, 226, 342
Ümmü Atıyye el-Ensâriyye 342
Ümmü Ca‘fer bt. Muhammed b. Ca‘fer 425
Ümmü Eymen 76, 341
Ümmü Eyyûb 80
Ümmü Gaylân 189
Ümmü Habîbe bt. Cahş 351
Ümmü Habîbe bt. Ebû Süfyân 401
Ümmü Hanî bt. Ebû Tâlib 351
Ümmü İbrahim 23
Ümmü İsa b. el-Hazzâr 425
Ümmü Kırfe 215, 216, 217
Ümmü Külsûm bt. Ukbe b. Ebû Mu‘ayt 284, 285, 286
Ümmü Kürz el-Ka‘biyye 268
Ümmü Menî 226, 341
Ümmü Mistah 74
Ümmü Mutâ el-Eslemiyye 315, 341
Ümmü Rimse bt. Amr b. Hâşim b. Abdülmuttalib 350
Ümmü Rûmân bt. Âmir b. Uveymir el-Kinâniyye 355
Ümmü Sa‘d bt. Sa‘d b. Rebî 80, 172, 177, 179
Ümmü Salît 172
Ümmü Seleme 52, 71, 72, 100, 110, 113, 114, 124, 155, 156, 157, 226, 229, 244, 266, 269, 284, 285, 341, 343, 364, 366, 397, 424
Ümmü Selît 342
Ümmü Sinân 343
Ümmü Süleym 341, 365
Ümmü Süleym bt. Milhân 341
Ümmü Şeybe bt. Umeyr b. Hâşim 359
Ümmü Şübâs 341
Ümmü Tâlib bt. Ebû Tâlib 351
Ümmü Umâre 172, 226, 255, 258, 267, 268, 269, 317, 321, 344, 369, 393, 395
Ümmü Umâre Nüseybe bt. Ka‘b 341
Ümmüd-Dahhâk bt. Mes‘ûd el-Hârisiyye 341
Ümmühâtül-Ceradeyn 46
Ümmül-Alâ 23, 172
Ümmül-Alâ el-Ensâriyye 342, 343
Ümmül-Hakem bt. Ebû Süfyân 287
Ümmül-Hakem bt. ez-Zübeyr b. Abdülmuttalib 351
Ümmül-Münzir 164, 171
Ümmüt-Tufeyl 80
Üneyf b. Vâile 357, 395
Üsâme 75, 167, 355, 356
Üsâme b. Zeyd 352, 356, 377, 381, 382, 393
Üsâme b. Zeyd b. Eslem 211, 379
Üsâme b. Zeyd el-Leysî 206, 223, 288, 299
Üseyd b. Ebû Üseyd 147, 229, 242

Üseyd b. Hudayr 8, 19, 50, 63, 68, 72, 76, 77, 104, 111, 119, 125, 146, 148, 156, 164, 177, 179, 193, 233, 264, 318, 346, 375
Üseyr 217, 218, 219, 309, 310, 313, 314, 356, 363
Üseyr b. Zârim 217, 218, 220

V

Vadil-Akîk 85, 90, 101
Vâdil-Kurâ 86, 181, 216, 364, 366, 368, 378, 418, 428
Vahşî 120, 144
Vâil 419
Vâilliler 208
Vâkıd b. Amr 264
Vasafne 97
Veber b. Uleym 214, 215
Vebr b. Amr 419
Vedâ Haccını 392
Veddân 33, 229
Vehb b. Keysân 40, 235
Vehb b. Sa‘d b. Ebû Serh 428
Vehb b. Zeyd 165, 169
Vezer 231

Y

Ya‘kûb b. Muhammed 165, 223, 258, 267, 268, 288, 344, 369, 393, 395
Ya‘kûb b. Utbe 213, 383, 409
Ya‘kûb b. Yahya b. Abbâd 71
Ya‘kûb b. Zeyd 173, 174
Yahudi 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 19, 28, 32, 36, 37, 38, 39, 46, 59, 64, 87, 88, 100, 102, 107, 108, 109, 126, 127, 128, 130, 131, 133, 134, 145, 151, 152, 153, 158, 162, 165, 168, 169, 172, 174, 180, 181, 213, 218, 219, 289, 291, 292, 293, 294, 295, 297, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 308, 309, 310, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 336, 337, 338, 346, 347, 348, 350, 356, 357, 358, 359, 360, 362, 363, 365, 366, 367, 368, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 378, 380, 376, 387, 415
Yahudice 37, 107
Yahudileştirme 11
Yahya b. Abbâd 422
Yahya b. Abdullah b. Abdurrahman 178
Yahya b. Abdullah b. Ebû Katâde 86, 186, 188, 195, 223, 288, 420, 421
Yahya b. Abdülazîz 16, 93, 384
Yahya b. Ebû Ya‘lâ 425
Yahya b. el-Hakem 354
Yahya b. el-Muğîre b. Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm 404
Yahya b. Sa‘îd 427
Yahya b. Sehl 7
Yahya b. Şibl 376
Yâsir 42, 310, 313, 314, 363
Yecec 392, 399, 407
Yemen 11, 95, 177, 238, 321, 344, 402
Yesâr 221, 336, 357, 383
Yesâr el-Habeşî 304
Yesrib 9, 20, 21, 57, 63, 87, 103, 168, 181, 215, 295, 306, 326, 330, 333, 362
yetim 55, 61, 153, 169, 337, 397, 418
Yezîd b. Ebû Habîb 404
Yezîd b. Kays 352
Yezîd b. Rukayş 201
Yezîd b. Rûmân 26, 220, 221, 354
Yunus b. Muhammed 65, 86, 223, 391
Yûşa 64, 315
Yüksek Mescit 100
Yüsr b. Mihcen ed-Dîlî 211

Z

Zâtü Atlâh 411
Zâtü Ceyş 81
Zâtül-Eştât 232
Zâtül-Hanzal 235
Zâtür-Rikâ 40, 188, 235
Zâtüs-Selâsil 428
zehir 311, 334
zekât 55, 95, 212, 431
Zekeriyâ b. Zeyd 194, 312
Zekvân 205
Zevil-Kurbâ 352
Zeyd b. el-Lusayt 60, 68
Zeyd b. Erkam 60, 61, 64, 65, 416, 418
Zeyd b. Eslem 40, 62, 238
Zeyd b. Hâlid el-Cühenî 241, 338
Zeyd b. Hârice 23
Zeyd b. Hârise 106, 204, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 215, 216, 217, 354, 356, 397, 415, 420, 428
Zeyd b. Kusayt 393
Zeyd b. Rifâ‘a b. et-Tâbût 21, 67, 68
Zeyd b. Sa‘d el-Eşhelî 199
Zeyd b. Sâbit 94, 99, 346, 364, 375, 378
Zeyd b. Talha 51
Zeyd el-Leysî 223
Zeyneb 204, 205
Zeyneb bt. Cahş 75, 76, 100, 354, 356
Zeyneb bt. Ebû Ümeyye 287
Zeyneb bt. el-Hâris 334, 335, 336
zırh 15, 22, 116, 119, 158, 190, 302, 308, 312, 313, 327, 343, 391
Ziyâd b. Lebîd 50
Zû Gıfâr 248
Zû Karad 192, 193, 197, 198
Zû Tuvâ 393
Zubâba 91
Zuheyr b. Râfi 165
Zübeyr b. el-Avvâm 103, 170, 381
Zühre 107, 146, 282, 409
Zül-Alak 248
Zül-Cedr 12, 220, 221, 223, 224, 225
Zül-Huleyfe 100, 224, 226, 279, 391
Zül-Kassa 202, 203, 204
Zül-Limme 193, 194
Zür-Rukaybe 322, 332